„Un *Doctor Jivago* din Orientul Îndepărtat."
The Independent

AMITAV
GHOSH

PALATUL *de* CRISTAL

„O voce distinctă, rafinată și profundă."
Times Literary Supplement

clasici contemporani LITERA

AMITAV GHOSH

PALATUL DE CRISTAL

Traducere din limba engleză
Adina și Gabriel Rațiu

virtual-project.eu

LITERA®

– 2023 –

În amintirea tatălui meu

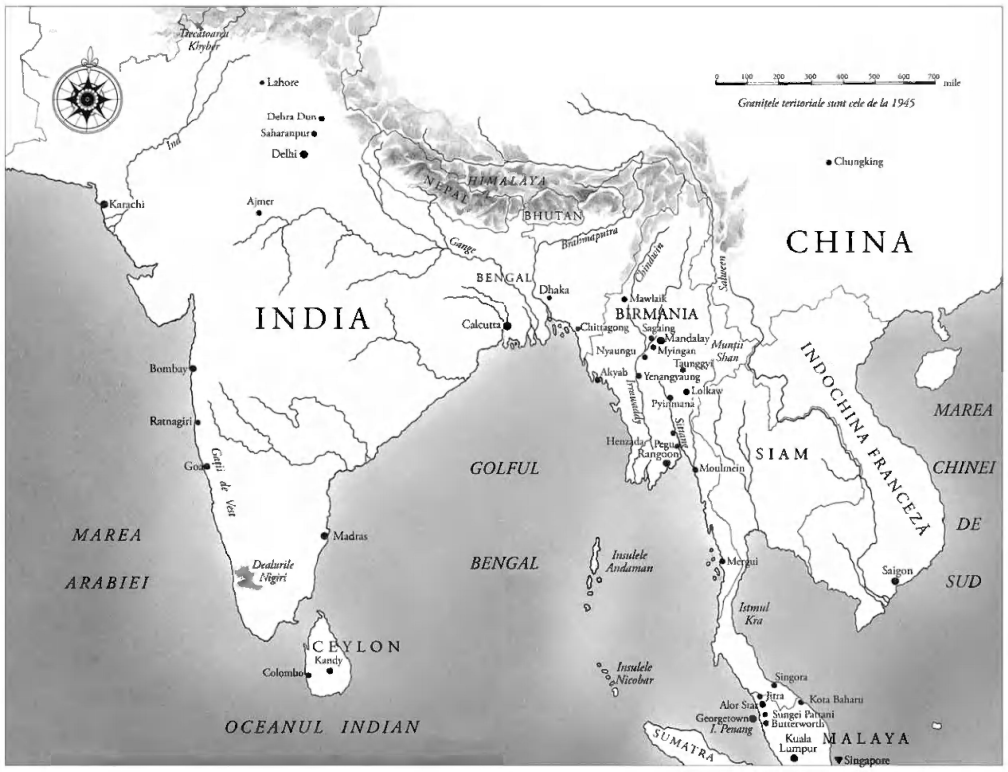
Trecătoarea Khyber
Lahore
Delhi
Saharanpur
Dehra Dun
Ind
Karachi
Ajmer
HIMALAYA
NEPAL
BHUTAN
Gange
Brahmaputra
Chindwin
Salween
CHINA
Chungking
BENGAL
Dhaka
Calcutta
INDIA
Mawlaik
BIRMANIA
Chittagong
Sagaing
Mandalay
Myingan
Munții Shan
Nyaungu
Taunggyi
Akyab
Yenangyaung
Irrawaddy
Lokkaw
Pyinmana
Sittang
Henzada
Pegu
Rangoon
Moulmein
SIAM
INDOCHINA FRANCEZĂ
MAREA CHINEI DE SUD
Bombay
Ratnagiri
Goa
Gatti de Vest
GOLFUL BENGAL
MAREA ARABIEI
Madras
Dealurile Nigiri
Insulele Andaman
Mergui
Istmul Kra
Saigon
CEYLON
Kandy
Colombo
Insulele Nicobar
Singora
Jitra
Kota Baharu
Alor Star
Sungei Patani
Butterworth
Georgetown
I. Penang
Kuala Lumpur
MALAYA
Singapore
SUMATRA
OCEANUL INDIAN
0 100 200 300 400 500 600 700 mile
Granițele teritoriale sunt cele de la 1945

MULȚUMIRI

Pp. 27-28: adaptat după W.S. Desai, *Deposed King The baw of Burma in India, 1885—1916,* seria Bharatiya Vidya, vol. 25, Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay, 1967 (anexa VII, p. 119)

P. 121: adaptat după Patricia Herbert, *The Hsaya San Rebellion (1930-1932) reappraised,* Monash Univ., Melbourne, 1982 (p. 5 p. 450: din Majjhima Nikaya [adaptat după *The Buddhist Tradition in India, China and Japan,* ed. W.T. De Bary, Vintage, New York, 1972; p. 27]

P. 451: din Samyutta Nikaya [adaptat după *The Buddhist Tradition in India, China and Japan,* ed. W.T. De Bary, Vintage, New York, 1972; p. 16

PARTEA ÎNTÂI

MANDALAY

UNU

O singură persoană din chioșcul cu mâncare știa ce este sunetul care se revărsa peste câmpie, urmând linia argintie a fluviului Irrawaddy, spre zidul vestic al Fortului Mandalay. Aceasta era Rajkumar, un indian de unsprezece ani – nicidecum o autoritate de renume.

Era un sunet necunoscut și tulburător, un bubuit îndepărtat, urmat de mârâieli poticnite și surde. Din când în când răsuna brusc, precum pocnetul de rămurele uscate. Apoi se preschimba deodată într-un huruit prelung și scutura chioșcul, zgâlțâind cazanul cu supă aburindă. Chioșcul avea doar două bănci și amândouă erau pline de oameni înghesuiți unii în alții. Era frig, începutul iernii scurte, dar reci, în Birmania Centrală, iar soarele nu se înălțase încă suficient cât să alunge ceața umedă care venise în zori dinspre fluviu. Când au ajuns la chioșc primele bubuituri, s-a lăsat mai întâi tăcerea, urmată de un zumzet de întrebări și răspunsuri șoptite. Oamenii priveau în jur năuciți: „Ce se întâmplă? *Ba le?* Ce poate fi?“ Peste o clipă, glasul subțire și emoționat al lui Rajkumar a pus capăt speculațiilor.

— Tunurile englezilor, a spus într-o birmană cursivă, dar cu accent puternic. Trag undeva mai sus. Vin încoace.

Câțiva clienți s-au încruntat, observând că cel ce vorbea era băiatul de prăvălie, iar acesta era un *kalaa* venit de peste hotare – un indian cu dinți la fel de albi ca ochii și pielea oacheșă ca lemnul de esență tare. Stătea în mijlocul chioșcului, cu un maldăr de castroane ciobite în brațe. Zâmbea ușor sfios, parcă rușinat să-și etaleze istețimea precoce.

Numele lui însemna Prinț, dar înfățișarea lui era departe de a fi princiară, cu vesta pătată de ulei, *longyi*-ul înnodat neglijent și picioarele goale cu piele bătătorită. Când îl întreba lumea ce vârstă are, spunea că are cincisprezece ani, uneori chiar optsprezece sau nouăsprezece, fiindcă-i dădea un sentiment de mare putere să poată exagera cu atâta nerușinare, să treacă drept matur și viguros, atât la trup, cât și la minte, când, de fapt, era doar un copilandru. Ar fi putut la fel de bine să spună că are douăzeci de ani și oamenii l-ar fi crezut, căci era un băiat robust, mai înalt și mai lat în umeri decât mulți bărbați. Și, pentru că era negricios, nu-ți dădeai seama că

are obrajii netezi ca-n palmă, fără să-i mijească nici un pufuşor pe ei.

Doar hazardul făcuse ca Rajkumar să se afle în Mandalay în acea dimineaţă de noiembrie. Barca lui – sampanul pe care lucra ca ajutor şi curier – trebuia reparată după călătoria pe Irrawaddy din Golful Bengal. Proprietarul se speriase când auzise că lucrările aveau să dureze o lună, sau chiar mai bine. Decisese că nu putea plăti echipajul pe o perioadă atât de lungă: mulţi dintre ei trebuiau să-şi caute alte slujbe. Lui Rajkumar i se spusese să meargă în oraşul situat la câteva mile distanţă. Când ajungea la bazarul din faţa zidului vestic al fortului trebuia să întrebe de o femeie pe nume Ma Cho. Era pe jumătate indiancă şi avea un chioşc cu mâncare; poate îi oferea ea un loc de muncă.

Aşa se face că, la vârsta de unsprezece ani, Rajkumar a intrat în oraşul Mandalay şi a văzut pentru prima oară în viaţă un drum drept. Pe marginea acestuia stăteau înşirate colibe cu pereţi de bambus, bordeie acoperite cu frunze de palmier, balegi de animale şi mormane de gunoaie, însă cursul lui rectiliniu nu era afectat de murdăria din jur; era precum un pod care străbate o mare agitată. Traseul lui îţi purta ochii prin oraş, pe lângă zidurile roşiatice ale fortului până la pagodele cocoţate în vârful colinei Mandalay, scânteind ca un şirag de clopote albe pe costişă.

Pentru vârsta lui, Rajkumar era foarte umblat. Ambarcaţiunea pe care lucra făcea cabotaj de-a lungul ţărmului care unea Birmania de Bengal. Rajkumar fusese la Chittagog şi Bassein şi în multe alte oraşe şi sate, dar în nici una dintre călătoriile sale nu văzuse străzi ca în Mandalay. Era obişnuit cu uliţe şi alei atât de întortocheate, încât nu ştiai ce te aşteaptă la fiecare cotitură. Aici era ceva nou: un drum care-şi urma cursul drept şi constant şi aducea orizontul chiar în mijlocul aşezării.

În clipa în care fortul i s-a dezvăluit în toată imensitatea lui, Rajkumar a încremenit în loc. Citadela era o adevărată minunăţie, cu ziduri întinse pe mile întregi şi un şanţ cu apă uriaş. Meterezele crenelate erau înalte cât o clădire cu trei etaje, zvelte şi roşii şi încununate cu acoperişuri cu şapte niveluri. De la ziduri porneau străzi drepte şi lungi, formând o reţea geometrică perfect rânduită. Atât de mult îl fascina ordinea desăvârşită a străzilor, încât s-a avântat mai departe în explorare. Era aproape noapte când şi-a adus aminte de ce fusese trimis la oraş. S-a întors la zidul vestic al fortului şi a întrebat de Ma Cho.

— Ma Cho?

— Are un chioșc unde vinde mâncare, *baya-gyaw* și altele. E pe jumătate indiancă.

— A, Ma Cho!

Părea firesc ca băiețandrul indian jerpelit s-o caute pe Ma Cho: mulți vagabonzi indieni lucrau la chioșcul ei.

— Uite-o acolo. Femeia aia slabă.

Ma Cho era micuță și sfrijită, cu bucle de păr sârmos care-i cădeau pe frunte ca o copertină franj urată. Avea în jur de treizeci și cinci de ani și, după înfățișare, părea mai mult birmană decât indiancă. Frigea legume și se uita cu ochii mijiți la uleiul încins de la adăpostul unui braț ridicat. I-a aruncat lui Rajkumar o privire bănuitoare.

— Ce vrei?

N-a apucat să-i explice prea multe despre barca defectă și faptul că avea nevoie de o slujbă pentru câteva săptămâni, căci femeia i-a curmat vorba. A început să zbiere din toți rărunchii, cu ochii închiși.

— Crezi că la mine cresc slujbele în copac, ca să vi le dau vouă când aveți chef? Săptămâna trecută mi-a fugit un băiat cu două oale. De unde știu eu că nu faci și tu la fel?

Și multe alte astfel de lucruri.

Rajkumar înțelegea că accesul de furie nu-l viza pe el direct: motivele erau mai degrabă praful, uleiul care sărea în toate direcțiile și prețul legumelor decât prezența sau vorbele lui. A plecat capul în pământ și a așteptat stoic ca ea să-și verse focul.

După un timp, femeia s-a oprit gâfâind și l-a măsurat din cap până-n picioare.

— Cine-s părinții tăi? a întrebat în cele din urmă, ștergându-și fruntea îmbrobonită pe mâneca pătată de transpirație a *aingyi*-ului.

— N-am părinți. Au murit.

Ma Cho a căzut pe gânduri, mușcându-și buza.

— Bine. Treci la treabă. Dar ține minte că nu primești decât trei mese pe zi și un pat în care să dormi.

— Nici nu-mi trebuie mai mult, a răspuns puștiul rânjind.

Chioșcul lui Ma Cho cuprindea două bănci adăpostite într-o colibă de bambus. Ea gătea la un foc de lemn, cocoțată pe un scăunel. În afară de *baya-gyaw* prăjit mai servea tăieței și supă. Sarcina lui Rajkumar era să ducă castroanele cu supă și tăieței la clienți. În momentele libere strângea

ustensilele de bucătărie, aţâţa focul şi toca legumele pentru supă. Ma Cho nu avea curaj să-i încredinţeze peştele sau carnea, pe care le tăia singură cu un *da* cu mâner scurt. Seara, băiatul spăla vasele, cărând găleţile cu ustensile până la şanţul cu apă al fortului.

Între chioşcul lui Ma Cho şi sânt era un drum lat şi prăfos care dădea ocol zidurilor, formând un pătrat imens. Rajkumar nu trebuia decât să traverseze această porţiune de teren ca să ajungă la şanţ. Chiar vizavi de chioşc se afla un pod care ducea la una dintre intrările secundare ale fortului, poarta funerară. Băiatul curăţase un ochi de apă dând la o parte lotuşii care acopereau suprafaţa. Acesta era locul lui: acolo se îmbăia şi îşi spăla hainele de obicei – sub pod, cu scândurile de deasupra servindu-i drept acoperiş şi adăpost.

La capătul îndepărtat al podului se întindea zidul fortului. Din interiorul acestuia nu vedeai decât fleşa cu nouă acoperişuri, terminată cu o umbrelă poleită cu aur, marele *hti* al regilor birmani. Sub fleşă se afla sala tronului, unde Thebaw, regele Birmaniei, se întâlnea cu soţia lui principală, regina Supayalat.

Rajkumar şi-ar fi dorit să viziteze fortul, dar ştia că cei de teapa lui nu sunt primiţi înăuntru.

— Ai intrat vreodată în fort? a întrebat-o pe Ma Cho într-o zi.

— Bineînţeles, a răspuns ea cu mândrie. De cel puţin trei ori.

— Şi cum e?

— Foarte mare, mult mai mare decât pare. E un oraş în sine, cu străzi lungi, canale şi grădini. Primele sunt casele oficialităţilor şi nobilimii. După care ajungi la o palisadă construită din pari groşi de tec. În spatele ei sunt apartamentele familiei regale şi ale servitorilor – sute şi sute de camere cu pilaştri auriţi şi podele lustruite. Şi chiar în centru e o sală mare, ca un puţ de lumină, cu pereţi de cristal şi tavan acoperit cu oglinzi. Oamenii îi spun Palatul de Cristal.

— Regele iese vreodată din fort?

— N-a mai ieşit de şapte ani încoace. Dar regina şi servitoarele ei se plimbă uneori pe lângă ziduri. Cei care le-au văzut spun că servitoarele ei sunt cele mai frumoase femei din tară.

— Cine sunt servitoarele astea?

— Fete rămase orfane, cele mai multe nişte copile. Lumea spune că sunt aduse la palat din munţii îndepărtaţi. Regina le adoptă, le creşte, iar ele o

slujesc. Pasămite doar în ele are încredere să aibă grijă de ea și copiii ei.

— Fetele astea vin vreodată la porți? a întrebat Rajkumar. Cum le poți vedea?

Îi sticleau ochii și i se citea nerăbdarea pe chip. Ma Cho a pufnit în râs.

— Ce te interesează pe tine? Vrei să te strecori înăuntru, indian prostănac, *kalaa* negru ca tăciunele? Te recunosc ăia de la o poștă și-ți taie capul.

În seara aceea, întins pe rogojină, Rajkumar se uita prin golul dintre picioare când a zărit *hti*-ul poleit care indica palatul: strălucea precum un far în lumina lunii. Orice i-ar fi spus Ma Cho, era hotărât să traverseze șanțul cu apă – găsea el o cale înainte să plece din Mandalay.

Ma Cho locuia deasupra chioșcului, într-o cameră cu pereți de bambus susținuți de pari. O scară șubredă și scorojită lega încăperea de chioșcul de dedesubt. Rajkumar își petrecea nopțile jos, între pari, în spațiul unde pe timpul zilei stăteau clienții. Podeaua fusese înjghebată la repezeală și scândurile nu se îmbinau foarte bine. Când Ma Cho aprindea lampa să se schimbe, Rajkumar o vedea limpede printre crăpături, întins pe spate, cu mâinile sub cap, băiatul o privea fără să clipească cum își desface *aingyi*-ul prins lejer peste sâni.

Ziua, Ma Cho era o zgripțuroaică nervoasă care alerga dintr-o parte în alta și zbiera la oricine-i ieșea în cale. Noaptea însă, când își încheia treaba, gesturile ei căpătau o anumită lentoare. Își prindea sânii în palme și-i răcorea, făcându-și vânt cu mâinile; își trecea degetele din capul pieptului spre buric și în jos, pe picioare și coapse. În timp ce o urmărea de dedesubt, mâna lui Rajkumar se strecura pe sub nodul *longyi*-ului și cobora spre vintre.

Într-o noapte, l-a trezit scârțâitul ritmic al scândurilor de deasupra, acompaniat de gemete și gâfâieli. Cine să fi fost cu ea? Nu văzuse pe nimeni să intre.

Dimineața, Rajkumar a văzut un omuleț cu ochelari și față de bufniță coborând pe scara care ducea la camera lui Ma Cho. Necunoscutul purta haine europene: cămașă, pantaloni și pălărie colonială. După ce l-a măsurat cu o privire gravă, necunoscutul și-a scos ceremonios pălăria.

— Ce mai faci? a zis. *Kaisa hai? Sub kuchh theek- thaak?*

Deși înțelegea foarte bine cuvintele – nu l-ar fi mirat să le audă de la un indian –, Rajkumar tot a rămas cu gura căscată. De când venise la Mandalay

întâlnise tot soiul de oameni, dar necunoscutul acesta nu semăna cu nici unul dintre aceștia. Purta haine de european și părea să știe hindustani – dar trăsăturile feței nu erau nici de alb, nici de indian. De fapt, părea să fie chinez.

Amuzat de buimăceala lui, străinul a mai ridicat o dată pălăria, apoi a dispărut în bazar.

— Cine era bărbatul ăla? a întrebat-o pe Ma Cho după ce a coborât și ea.

Era limpede că întrebarea o deranja, pentru că i-a aruncat o privire care-i dădea de înțeles că n-are chef să răspundă. Dar Rajkumar era prea curios ca să se lase păgubaș.

— Cine era omul ăla, Ma Cho? Hai, spune-mi.

— Omul ăla, a început ea icnind scurt, ca și când cuvintele i-ar fi fost provocate de crampe abdominale. Omul ăla… e învățătorul meu… Sayagyi-*ul meu.*

— Ți-e învățător?

— Da… Mă învață… Știe o mulțime de lucruri…

— Ce lucruri?

— N-are importanță.

— Unde-a învățat să vorbească hindustani?

— În străinătate, dar nu în India… E de prin Malaya. Malacca, dacă nu mă înșel. Poți să-l întrebi.

— Cum îl cheamă?

— Nu contează. Îi spui Saya, cum fac și eu.

— Saya și-atât?

— Saya John, a răspuns exasperată femeia. Așa-i spune toată lumea. Dacă vrei să afli mai multe, n-ai decât să-l întrebi. Apoi a băgat mâna în focul stins, a luat un pumn de cenușă și-a aruncat-o în Rajkumar. Ți-am zis eu că poți să stai degeaba și să trăncănești toată dimineața, *kalaa* prostovan? Treci imediat la treabă.

Saya John n-a apărut nici în seara aceea, nici în următoarea.

— Ma Cho, a întrebat Rajkumar, ce s-a întâmplat cu învățătorul tău? De ce n-a mai venit?

Ma Cho stătea lângă foc și prăjea *baya-gyaw.* Cu ochii la uleiul încins, i-a răspuns sec:

— E plecat.

— Unde?

— În junglă…

— În junglă? De ce?

— E furnizor. Asigură provizii pentru șantierele forestiere de tec. E plecat mai tot timpul.

A scăpat brusc polonicul din mână și și-a îngropat fața în palme.

Rajkumar s-a apropiat de ea șovăitor.

— De ce plângi, Ma Cho? a zis mângâind-o pe cap într-un gest stângaci de compătimire. Vrei să te măriți cu el?

Femeia l-a apucat de tivul *longyi*-ului zdrențuit și s-a șters la ochi cu pânza mototolită.

— I-a murit nevasta acum un an sau doi. Era chinezoaică din Singapore. Are un băiețel. Spune că n-o să se recăsătorească niciodată.

— Poate se răzgândește.

Nervoasă, Ma Cho l-a împins cât colo.

— Nu pricepi nimic, *kalaa* nătâng. E creștin. De câte ori trece pe la mine, a doua zi dimineața se duce la biserică să se roage și să ceară iertare pentru fapta lui. Crezi că vreau să mă mărit cu un bărbat ca ăsta? A ridicat polonicul de jos și l-a fluturat amenințător în direcția băiatului. Gata, treci la treabă, că-ți prăjesc moaca tuciurie în ulei încins!

După câteva zile, Saya John s-a întors. Și de data asta l-a salutat pe Rajkumar într-o hindustani poticnită.

— Kaisa hai? Sub kuchh theekthaak?

Rajkumar i-a adus un castron cu tăiței și a rămas lângă el cât mânca.

— Saya, a întrebat într-un final în birmană, cum ai învățat să vorbești o limbă indiană?

Saya John a ridicat ochii la el și-a zâmbit.

— Am învățat când eram mic. Și eu, ca tine, sunt orfan, un copil al nimănui. M-au crescut preoții catolici dintr-un oraș numit Malacca. Erau adunați din toate colțurile lumii – Portugalia, Macao, Goa. Ei mi-au dat numele de-acum – John Martins, chiar dacă era un pic diferit. Ei îmi spuneau João, dar l-am schimbat în John mai târziu. Vorbeau multe limbi preoții aceia, iar de la cei din Goa am învățat câteva cuvinte indiene. Când am mai crescut, m-am dus în Singapore, unde am lucrat o vreme ca felcer într-un spital militar. Soldații de-acolo erau indieni în marea lor majoritate și ei mi-au pus aceeași întrebare: „Cum se face că tu, care arăți a chinez și ai nume creștin, ne vorbești limba?“ Când le-am povestit cum s-a

întâmplat, au râs și-au zis: „Ești un *dhobi ka kutta,* un câine fără căpătâi, *na ghar ka na ghat ka,* nu-ți găsești locul nicăieri, nici pe apă, nici pe pământ“, și, între noi fie vorba, cam asta sunt.

A pufnit în râs cu o veselie molipsitoare, care l-a binedispus și pe Rajkumar.

Într-una din zile, Saya John și-a adus fiul la chioșc. Îl chema Matthew și avea șapte ani, un copil frumos, cu ochi ageri și un calm surprinzător pentru vârsta lui. Abia sosise din Singapore, unde trăia cu familia mamei și învăța la o scoală misionară faimoasă. De câteva ori pe an, Saya John îl aducea la el, în Birmania.

Era spre înserat, ora la care de obicei veneau mulți clienți, dar, în cinstea musafirului ei, Ma Cho a decis să încheie programul pe ziua aceea. L-a tras pe Rajkumar deoparte și i-a spus să meargă la plimbare cu Matthew o oră sau două. Era un *pwe* în capătul celălalt al fortului; băiatului avea să-i placă atmosfera de bâlci.

— Și ține minte, a adăugat gesticulând haotic, să nu sufli o vorbă despre…

— Stai liniștită, a zis Rajkumar cu un zâmbet nevinovat. Nu-i spun nimic despre lecțiile voastre.

— *Kalaa* tâmpit, a exclamat Ma Cho lovindu-l cu pumnii în spate. Valea! Dispari de-aici!

Rajkumar s-a schimbat într-unul dintre *longyi*-urile lui bune și și-a pus un *pinni* deșirat pe care i-l dăduse Ma Cho. Saya John i-a vârât câțiva bănuți în palmă.

— Să vă cumpărați câte ceva. Simțiți-vă bine.

În drum spre *pwe* le-a ieșit în cale un vânzător de alune. Matthew era flămând și nu s-a lăsat până când Rajkumar n-a cumpărat o cantitate mare. Apoi s-au așezat pe marginea șanțului, cu picioarele în apă, și-au împrăștiat în jur alunele împachetate în cornete de frunze uscate.

Matthew a scos o foaie de hârtie din buzunar. Era un desen pe ea – un cărucior cu trei roți cu spițe, două mari în spate și una mică în față. Rajkumar îl privea nedumerit: părea să fie o trăsurică, dar nu avea oiște pentru cai sau boi.

— Ce este?

— Un *Motorwagen,* a răspuns Matthew arătându-i detaliile – motorul micuț cu ardere internă, arborele cotit vertical și volantul orizontal.

I-a explicat că mașina putea genera aproape la fel de multă putere ca un cal, atingând o viteză de până la opt mile pe oră. Fusese lansată chiar în acel an, 1885, în Germania, de către Karl Benz.

— Într-o zi, a spus Matthew încet, o să am și eu unul.

Nu se simțea nici un pic de lăudăroșenie în tonul lui, iar Rajkumar era convins că așa va fi. Îl impresiona faptul că la vârsta aceea cunoștea atât de multe despre un subiect atât de curios.

— Cum ai ajuns în Mandalay? l-a întrebat Matthew.

— Am lucrat pe o barcă, un sampan, ca acelea pe care le vezi pe fluviu.

— Unde-ți sunt părinții, familia?

— N-am. După câteva secunde, Rajkumar a adăugat: I-am pierdut.

Matthew a spart o alună în dinți.

— Cum s-a întâmplat?

— S-au îmbolnăvit de febră. Multi oameni au murit în orașul nostru, Akyab.

— Dar tu ai scăpat cu viață.

— M-am îmbolnăvit și eu, dar am scăpat. Am fost singurul din familia mea. Aveam tată, o soră, frați…

— Mamă?

— Și mamă.

Mama lui Rajkumar murise pe un sampan ancorat într-un estuar înțesat de mangrove. Își amintea bine forma ca de tunel a calei și acoperișul din rogojini de stuf și paie; la capul suferindei, pe una dintre scândurile transversale, era o lampă cu ulei. Flacăra galbenă pâlpâitoare era eclipsată de aureola insectelor nocturne. Era o noapte liniștită și sufocantă, cu mangrovele și rădăcinile lor încâlcite oprind orice adiere de vânt și susținând barca între bancuri adânci de nămol. Se simțea totuși un freamăt în bezna umedă care-i împresura. Din când în când auzea pleoscăitul păstăilor cu semințe care cădeau în apă și foșnetul peștilor care mișunau prin mâl. Era zăpușitor în cala înghesuită, dar mama lui tremura. Rajkumar scotocise prin toate ungherele bărcii și o acoperise cu toate cârpele pe care le găsise.

Cunoștea deja bine febra. Tatăl lor, muncitor la un depozit din port, o adusese în casă. Era un om tăcut, care-și câștiga traiul lucrând ca *dubash* și *munshi* – traducător și funcționar – pentru diverși negustori, pe malul estic al Golfului Bengal. Casa părintească se afla în portul Chittagong, dar tatăl

lui se certase cu rudele și plecase împreună cu familia, coborând încet-încet pe coastă și folosindu-și cunoștințele matematice și lingvistice ca să se întrețină, până când s-a stabilit în Akyab, principalul port din Arakan – o regiune de coastă, unde Birmania și Bengalul se întâlnesc într-o vâltoare de frământări. Acolo a rămas în jur de doisprezece ani și și-a crescut cei trei copii, dintre care Rajkumar era cel mai mare. Aveau casa într-un golfuleț care mirosea a pește pus la uscat. Numele de familie era Raha și, când vecinii îi întrebau cine sunt și de unde vin, spuneau că sunt hinduși din Chittagong. Asta era tot ce știa Rajkumar despre istoria familiei sale.

Primul care a luat boala a fost Rajkumar. Când și-a revenit în simțiri era pe mare, împreună cu mama lui. Se întorceau în Chittagongul natal, i-a spus ea, și nu mai rămăseseră decât ei doi – ceilalți pieriseră.

A fost o călătorie lungă, fiindcă navigau contra curentului. Sampanul cu vele pătrate și echipajul alcătuit din *khalasis* se luptau să urce spre miazănoapte, ținându-se cât mai aproape de țărm. Rajkumar s-a însănătoșit repede, dar apoi s-a îmbolnăvit mama lui. Au apucat-o frigurile când îi mai despărțeau numai vreo două zile de Chittagong. Malul era acoperit cu păduri de mangrove; într-o seară, proprietarul sampanului a tras într-un estuar și s-a pus să aștepte.

Rajkumar și-a învelit mama cu toate sariurile din bocceaua cu haine, cu *longyi*-uri împrumutate de la echipaj și chiar cu o velă împăturită. Dar nici n-a terminat bine, că au și început să-i clănțănească dinții, încet, ca niște zaruri care se ciocnesc unele de altele. I-a făcut semn cu degetul să vină lângă ea. Când a coborât urechea la buzele ei, a simțit cum îi ard obrazul ca tăciunii încinși. Mama i-a arătat o fundă legată la spatele sariului. Înăuntru era înfășurată o brățară de aur. A scos-o și i-a dat-o fiului ei s-o ascundă în nodul din talia sarongului. *Nakhoda,* proprietarul bărcii, era un bătrân de încredere, i-a spus ea; Rajkumar urma să-i dea brățara când ajungeau la Chittagong – abia atunci, nu mai devreme.

I-a strâns degetele peste brățară: încins de căldura corpului ei, metalul părea să-și imprime forma în pielea băiatului.

— Să rămâi în viață, i-a șoptit mama. *Beche thako,* Rajkumar. Să trăiești, prințul meu. Păzește-ți viața.

Când i s-a stins vocea, Rajkumar a auzit deodată foșnetul vag al somnilor care săpau în mâl. A ridicat ochii și l-a văzut pe *nakhoda,* proprietarul bărcii, așezat pe vine la prora sampanului, pufăind din narghileaua din nucă

de cocos și mângâindu-și barba albă și rară. Adunați în jurul lui, cu genunchii acoperiți de saronguri strânși la piept, membrii echipajului îl priveau pe Rajkumar. Băiatul nu-și dădea seama dacă în ochii lor goi se citeau compătimire sau nerăbdare.

Nu-i mai rămânea decât brățara acum: mama lui voia să-și plătească cu ea drumul până la Chittagong. Dar mama lui își dăduse sufletul, și ce rost avea să se întoarcă într-un loc pe care tatăl lui îl părăsise? Mai bine făcea o învoială cu *nakhoda.* Rajkumar l-a tras pe bătrân deoparte și i-a spus că vrea să se alăture echipajului, oferindu-i brățara drept plată pentru ucenicie.

Bătrânul l-a măsurat bine. Era un băiat voinic și inimos, dar, mai presus de toate, supraviețuise febrei ucigătoare care făcuse ravagii în numeroase orașe și sate de pe coastă. Aceasta spunea multe despre forța trupului și spiritului său. A încuviințat din cap și a luat brățara: „Da, te primesc".

În zori, sampanul a oprit lângă un banc de nisip și luntrașii l-au ajutat pe Rajkumar să construiască un rug funerar pe care să-și ardă mama. Îi tremurau mâinile când i-a aprins focul în gură. El, a cărui singură bogăție era familia, rămăsese singur pe lume, doar cu ucenicia de khalasi drept moștenire. Dar nu s-a temut nici măcar o clipă. Simțea doar o nespusă tristețe – că-l părăsiseră prea curând și nu apucaseră să guste din belșugul și câștigurile pe care era absolut convins că le va dobândi într-o bună zi.

Trecuse mult timp de când Rajkumar nu mai vorbise despre familia lui. Printre tovarășii săi era un subiect rareori discutat. Mulți proveneau din familii decimate de catastrofele care se abăteau deseori asupra acelei zone de coastă. Preferau să nu vorbească despre aceste lucruri. Era ciudat că tocmai acest copil, Matthew, cu limbajul lui cultivat și manierele elegante, îl făcuse să-și deschidă sufletul. Rajkumar nu putea să nu se simtă înduioșat. La întoarcere l-a cuprins pe după umeri.

— Cât mai stai pe-aici?

— Plec mâine.

— Mâine? Abia ai sosit.

— Așa e. Ar fi trebuit să stau două săptămâni, dar tata se teme că vor fi probleme.

— Probleme! a exclamat Rajkumar privindu-l nedumerit. Ce probleme?

— Englezii se pregătesc să trimită o flotă pe Irrawaddy. O să fie război. Tata spune că vor să pună mâna pe tot tecul din Birmania. Regele nu le

permite, așa că vor încerca să-l omoare.

Rajkumar a pufnit în râs.

— Război pentru lemne? Cine-a mai auzit așa ceva?

L-a bătut pe umăr îngăduitor: până la urmă, Matthew era un copil, deși se comporta ca un adult și știa o mulțime de lucruri incredibile; probabil visase urât cu o noapte înainte.

Aceasta s-a dovedit a fi doar una dintre multele ocazii când Matthew a arătat că era mai înțelept și mai clarvăzător decât Rajkumar. Două zile mai târziu, tot orașul vorbea despre război. Un detașament de soldați a ieșit din fort și a pornit în aval, către tabăra de la Myingan. În bazar era zarvă mare; pescăresele și-au golit oalele la groapa de gunoi și-au plecat iute acasă. Răvășit, Saya John a venit fuga la chioșcul lui Ma Cho. Ținea o foaie de hârtie în mână.

— Proclamația semnată de rege, a anunțat el.

S-a lăsat tăcerea în chioșc când a început să citească:

— Către toți supușii regali și locuitorii Imperiului Regal: după ce acei eretici, acei kalaa *barbari din Britania, au ridicat cu nerușinare pretenții menite să ne submineze și să ne distrugă religia, să ne încalce tradițiile și obiceiurile naționale și să ne înjosească rasa, acum fac pregătiri ca și când ar vrea să pornească război împotriva statului nostru. Le-am răspuns după uzanțele marilor națiuni, într-un mod corect și politicos. În cazul în care veneticii nu vor ține seama de asta și vor încerca în vreun fel să tulbure liniștea statului, Majestatea Sa, care se îngrijește ca interesele noastre religioase și statale să nu aibă de suferit, va porni în fruntea generalilor, căpitanilor și locotenenților, cu numeroase forțe de infanterie, artilerie, elefanterie și cavalerie, atât pe apă, cât și pe uscat, și, cu puterea armatei sale, îi va zdrobi pe eretici, le va cuceri și anexa țara. Apărarea religiei, apărarea mândriei naționale și apărarea intereselor țării vor aduce beneficii întreite – bunăstarea religiei noastre, bunăstarea stăpânitorului nostru și bunăstarea noastră – și ne vor asigura un loc pe drumul spre sferele cerești și Nirvana.*

John s-a strâmbat.

— Curajoasă declarație. Să vedem ce se întâmplă de-acum încolo.

După panica instalată inițial, pe străzi s-a lăsat liniștea. Bazarul s-a

redeschis, pescăresele s-au întors și-au început să scormonească prin groapa de gunoi în căutarea bunurilor pierdute. În următoarele zile, oamenii și-au văzut de treabă ca și până atunci. Cea mai evidentă schimbare era că nu mai zăreai fete de străini pe stradă. Numărul străinilor stabiliți în Mandalay nu era neglijabil – erau diplomați și misionari europeni; negustori de origine greacă, armeană, chineză și indiană; muncitori și barcagii din Bengal, Malaya și Coasta Coromandel; astrologi în veștminte albe din Manipur; afaceriști din Gujarat – o varietate de oameni cum Rajkumar nu mai văzuse până să vină aici. Acum însă, străinii dispăruseră ca prin farmec. Umbla vorba că europenii ar fi plecat în josul fluviului, iar ceilalți se baricadaseră în case.

După câteva zile, regele a emis o nouă proclamație, una veselă de data aceasta: anunța că trupele regale obținuseră o victorie răsunătoare împotriva invadatorilor, în apropiere de fortăreața din Minhla. Trupele britanice fuseseră silite să se retragă peste graniță. Barja regală urma să fie scoasă pe fluviu și împodobită în cinstea trupelor și ofițerilor. La palat avea să se țină o ceremonie de mulțumire.

Străzile s-au umplut de urale, iar vălul de neliniște care plana peste oraș de câteva zile s-a risipit. Spre bucuria tuturor, viața și-a reluat rapid cursul normal: cumpărătorii și vânzătorii s-au întors, iar chioșcul lui Ma Cho era mai aglomerat ca niciodată.

Într-o seară, când se întorcea la bazar cu peștii pentru Ma Cho, Rajkumar a dat peste chipul cunoscut, cu barbă albă, al proprietarului bărcii, *nakhoda.*

— Plecăm în curând, dacă tot s-a terminat războiul? a întrebat Rajkumar.

Bătrânul i-a aruncat un zâmbet misterios.

— Nu s-a terminat războiul. Încă.

— Dar noi am auzit că…

— Pe apă auzi altceva decât se vorbește în oraș.

— Și ce-ai auzit?

Deși vorbeau în dialectul lor, *nakhoda* a coborât vocea.

— Într-o zi sau două englezii ajung aici. I-au văzut barcagiii. Vin cu cea mai mare flotă care-a navigat vreodată pe o apă curgătoare. Au tunuri care pot spulbera zidurile de piatră ale unui fort. Au vase mai rapide decât mascaretul; armele lor trag mai repede decât gândul. Vin precum talazul: nimic nu le stă în cale. Chiar azi am auzit că-și poziționează navele în jurul orașului Myingan. Mâine, probabil, o să auziți detunăturile…

Și, întocmai cum prezisese *nakhoda,* în dimineața următoare a răsunat un bubuit dinspre câmpie, până la chioșcul lui Ma Cho, lângă zidul vestic al fortului. În acel moment piața era ticsită de oameni. Țărăncile de la periferia orașului veniseră dis-de-dimineață și-și înșiraseră frumos bucheţelele de legume pe rogojini. Veniseră și pescarii cu peștii prinși pe timpul nopții. Într-o oră sau două legumele aveau să se veștejească, ochii peștilor aveau să devină tulburi, dar deocamdată totul era proaspăt.

Bubuitul îndepărtat al tunurilor a întrerupt doar pentru o clipă activitățile matinale. Oamenii s-au uitat nedumeriți la cerul senin, iar vânzătorii s-au aplecat peste tarabe, punându-și întrebări unii altora. Ma Cho și Rajkumar trudeau încă din zori. Ca întotdeauna în dimineţile răcoroase, mulți se opriseră să mănânce ceva înainte să meargă acasă. Acum gălăgia înfometaților era întreruptă de un zumzet neașteptat. Oamenii își aruncau priviri îngrijorate: ce era zgomotul ăla?

Atunci s-a auzit glasul lui Rajkumar.

— Tunurile englezilor. Vin încoace.

Ma Cho a scos un pufnet de nemulțumire.

— De unde știi tu ce sunt, prostănacule?

— I-au văzut barcagiii, a răspuns băiatul. Vine încoace o întreagă flotă britanică.

Ma Cho trebuia să hrănească o mulțime de guri și n-avea chef ca singurul ei ajutor să fie distras de un zgomot îndepărtat.

— Lasă vorbăria și treci la treabă, i-a spus.

În depărtare, exploziile s-au înteţit, zguduind castroanele de pe mese. Clienții au început să se agite. În piața vecină, un hamal scăpase un sac de orez și boabele se împrăștiau ca o pată albă pe drumul prăfos, sub picioarele celor care să grăbeau să fugă. Vânzătorii își strângeau mărfurile de pe tarabe și le aruncau în plase; tărăncile își vărsau coșurile la gropile de gunoi.

Clienții lui Ma Cho au sărit brusc în picioare, răsturnând castroanele și împingând băncile la o parte. Furioasă, Ma Cho s-a întors spre Rajkumar.

— Ți-am zis să taci, *kalaa* idiot? Na, mi-ai speriat mușteriii.

— Nu-i vina mea.

— Dar a cui o fi? Ce fac cu atâta mâncare? Ce fac cu peștele pe care l-am cumpărat ieri? a gemut femeia trântindu-se pe scăunel.

În spatele lor, în piața deja pustie, câinii se băteau pe bucățelele de carne

aruncate, învârtindu-se în haită în jurul mormanelor de gunoi.

DOI

În palatul aflat la mai puțin de o milă de chioșcul lui Ma Cho, prima soție a regelui, regina Supayalat, urca treptele abrupte ca să audă mai bine zgomotul armelor.

Palatul era situat chiar în centrul Mandalay-ului, în inima fortăreței, un vast complex de pavilioane, grădini și culoare, toate adunate sub *hti*-ul cu nouă acoperișuri al regilor birmani. Complexul era separat de străzile înconjurătoare printr-o palisadă de drugi înalți de tec. În toate cele patru colțuri ale palisadei era un turn de strajă de unde vegheau santinelele din garda personală a regelui. Într-unui dintre acestea hotărâse să urce regina Supayalat.

Regina era o femeie măruntă și delicată, cu piele de porțelan și mâini și picioare micuțe. Era ascuțită la față, iar frumusețea trăsăturilor îi era știrbită doar de un mic defect la ochiul drept. Talia reginei, faimoasă pentru subțirimea de viespe, era îngroșată de cea de-a treia sarcină, aflată acum în opt luni.

Regina nu era singură: o urmau șase servitoare care-i duceau cele două fiice, Prima și a Doua Prințesă, Ashin Hteik Su Myat Phaya Gyi și Ashin Hteik Su Myat Phaya Lat. Din cauza sarcinii avansate, regina ținea saș aibă mereu copiii aproape. În ultimele zile nu-și scăpase fetele din ochi nici o clipă.

Prima Prințesă avea trei ani și semăna leit cu tatăl ei, Thebaw, regele Birmaniei. Era un copil ascultător și plăcut, cu o față rotundă și mereu zâmbitoare. A Doua Prințesă era cu doi ani mai mică. Nu împlinise nici un an încă, dar era cu totul diferită, bucățică ruptă din mama ei. Se născuse cu colici și plângea ore în șir. De câteva ori pe zi făcea crize de nervi. Se crispa din tot corpul și-și încleșta pumnișorii; îi tresălta pieptul și deschidea gura, dar nu ieșea nici un sunet din ea. Până și doicile pricepute se speriau când o apucau furiile pe mica prințesă.

Ca să se ocupe de copil, regina insista să aibă mereu aproape câteva

servitoare de încredere – Evelyn, Hemau, Augusta, Nan Pau. Erau fete tinere, în special adolescente, și aproape toate orfane. Fuseseră cumpărate de agenții reginei din sătucurile Kachin, Wa și Shan de la granița de nord a regatului. Unele veneau din familii creștine, altele din familii budiste – dar, odată ajunse la Mandalay, acest lucru nu mai conta. Erau crescute de servitorii palatului, sub supravegherea directă a reginei.

Cea mai tânără dintre aceste servitoare reușea cel mai bine s-o liniștească pe a Doua Prințesă. Era o fetiță zveltă, de zece ani, pe numele ei Dolly, un copil sfios și modest, cu ochi enormi și trup mlădios de dansatoare. Dolly fusese adusă la Mandalay la o vârstă fragedă, din orașul de frontieră Lashio: nu-și amintea nimic despre părinții și familia ei. Lumea credea că ar fi din Shan de baștină, dar era doar o presupunere, judecând după zvelțețe și osatura fină, precum și după tenul catifelat.

În dimineața aceea, Dolly nu reușea deloc s-o potolească pe a Doua Prințesă. Bubuiturile o treziseră din somn pe fetița care nu se mai oprea din plâns. Sperioasă din fire, și Dolly trăsese o spaimă zdravănă.

Când începuseră detunăturile își pusese mâinile la urechi și se ghemuise într-un colț, strângând din dinți și legănând din cap. Dar apoi o chemase regina și atât se chinuise s-o calmeze pe mica prințesă, încât uitase de sperietură.

Cum Dolly nu era încă suficient de puternică încât s-o poarte pe prințesă în brațe pe treptele abrupte ce urcau în vârful palisadei, Evelyn, care avea șaisprezece ani și era vânjoasă pentru vârsta ei, primise sarcina s-o care. Dolly mergea la urmă și a intrat ultima în turnul de strajă – o platformă de lemn împrejmuită cu un gard din bușteni masivi.

Patru soldați în uniforme stăteau adunați într-un colț. Regina îi bombarda cu întrebări, dar nici unul nu îndrăznea să răspundă sau să se uite în ochii ei. Țineau capetele plecate și își mângâiau țevile lungi ale flintelor.

— La ce distanță se dau luptele? îi întreba regina. Ce fel de tunuri folosesc?

Soldații clătinau din cap; adevărul era că nici ei nu știau mai multe decât ea. Când se auziseră zgomotele dezbătuseră înflăcărați care putea fi cauza. La început refuzaseră să creadă că bubuitul era provocat de oameni. În Birmania nu se pomenise de arme atât de puternice și nici nu-și imaginau rafale atât de rapide încât să producă o asemenea contopire indistinctă de sunete.

Lămurită că n-avea ce să afle de la soldații neștiutori, regina s-a sprijinit de gardul turnului de strajă. Păcat că era atât de greoaie, obosită și lentă.

Ciudat era că de zece zile încoace, de când trecuseră granița englezii, nu auzise decât vești bune. Cu o săptămână în urmă, comandantul unei garnizoane le trimisese o telegramă în care-i informa că veneticii fuseseră opriți la Minhla, la două sute de mile în aval. Sărbătoriseră victoria la palat, iar regele îi trimisese chiar și o decorație generalului. Așadar, cum era posibil ca invadatorii să fi ajuns atât de aproape încât să li se audă tunurile până în capitală?

Totul se petrecea cu mare repeziciune: în urmă cu câteva luni avuseseră o dispută cu o companie britanică de prelucrare a lemnului – o chestiune tehnică referitoare la câțiva bușteni de tec. Era indiscutabil că acea companie procedase greșit; ocolea reglementările vamale ale regatului, tăind buștenii ca să nu plătească taxe. Vameșii regali amendaseră compania și-i ceruseră să achite restanțe pentru cincizeci de mii de bușteni. Englezii protestaseră, refuzând să plătească; înaintaseră plângeri guvernatorului britanic la Rangoon. Urmase o serie de ultimatumuri umilitoare. Unul dintre miniștrii regelui, Kinwun Mingyi, îi sugerase discret să accepte condițiile, dându-i de înțeles că britanicii ar putea permite familiei regale să rămână în palatul din Mandalay în condiții similare cu ale prinților indieni – cu alte cuvinte, ca porcii de crescătorie, hrăniți și îngrășați de stăpânii lor, închiși în cocini, după ce fuseseră păcăliți cu câteva zorzoane.

Regii birmani nu erau prinți, îi spusese regina lui Kinwun Mingyi; erau regi, suverani, care-l învinseseră pe împăratul Chinei și cuceriseră Thailanda, Assam și Manipur. Ea însăși, Supayalat, riscase totul ca să-i asigure tronul lui Thebaw, soțul și fratele ei vitreg. Își închipuia că ar accepta să renunțe la toate acum? Dacă pruncul pe care-l purta în pântec era băiat (de data asta era absolut convinsă), cum o să-i explice că a renunțat la moștenirea lui din cauza unei neînțelegeri pe seama unor bușteni? Regina avusese câștig de cauză, iar tribunalul birman refuzase să cedeze la presiunile britanicilor.

Acum, ținându-se de gardul turnului de strajă, regina asculta cu atenție detunăturile din depărtare. Inițial sperase ca salvele să fie un fel de exercițiu militar. Cel mai destoinic general birman, Hlethin Atwinwun, era instalat la fortul din Myingan, la treizeci de mile distanță, cu o unitate de opt mii de soldați.

Cu numai o zi înainte, regele întrebase în treacăt cum se prezenta situația pe front. Era limpede că privea războiul ca pe ceva vag, o campanie îndepărtată, ca expedițiile trimise pe vremuri în munții din Shan, ca să elimine bandiții și pe *dacoit.*

Totul era bine, îi spusese regina; nu avea nici un motiv de îngrijorare. Și, din câte știa ea, acesta era adevărul. Se întâlnea zilnic cu oficialitățile importante, cu Kinwun Mingyi și Taingda Mingyi, și chiar cu *wungyi, wundauk* și *myowun.* Nici unul dintre aceștia nu-i dăduse de înțeles că s-ar întâmpla ceva rău. Dar bubuiturile acelea erau inconfundabile. Ce-i mai spunea regelui de data asta?

Deodată, în curtea de la baza palisadei s-a stârnit mare zarvă de glasuri.

Dolly a aruncat o privire în jos. Zeci de soldați forfoteau dintr-o parte în alta, îmbrăcați în culorile gărzii regale. Unul dintre ei a zărit-o și a început să strige: „Unde-i regina? E acolo regina?“

Dolly s-a tras imediat înapoi, ca să se ascundă de privirile curioșilor. Cine erau soldații aceia? Ce voiau? Le auzea pașii pe scări acum. Undeva în apropiere, prințesa a început să plângă cu sughițuri sugrumate. Augusta i-a pus copilul în brațe: „Ia-o, Dolly, ia-o, că nu se mai oprește“. Fetița zbiera și dădea din pumni. Dolly a trebuit să întoarcă iute capul ca să se ferească de lovituri.

În turnul de strajă intrase un ofițer; ținea sabia în față, cu ambele mâini, ca pe un sceptru. Îi spunea ceva reginei și-i făcea semn să părăsească ghereta, să coboare și să intre-n palat.

— Suntem prizoniere? l-a întrebat ea, cu chipul schimonosit de furie. Cine v-a trimis aici?

— Am primit ordin de la Taingda Mingyi, a răspuns ofițerul. Pentru siguranța voastră, Mebya.

— Pentru siguranța noastră?

Turnul de strajă era plin de soldați care le îndemnau pe fete să coboare. Dolly s-a uitat în jos. Scara era foarte abruptă. A apucat-o amețeala.

— Nu pot, a strigat. Nu pot.

Era sigură c-o să cadă. Prințesa era prea grea pentru ea; scara era prea înaltă; avea nevoie de o mână liberă ca să se sprijine.

— Mișcă!

— Nu pot.

Aproape că nu-și auzea glasul din cauza țipetelor copilului. Stătea nemișcată, refuzând să se clintească din loc.

— Repede, repede!

Un soldat din spatele ei o înghiontea cu mânerul rece al săbiei. A simțit că o podidesc lacrimile și i se preling pe obraji. Nu vedeau c-o să cadă și-o s-o scape pe prințesă din brațe? De ce n-o ajuta nimeni?

— Repede!

S-a întors spre chipul neprietenos al soldatului.

— Nu pot. Am prințesa în brațe și e prea grea pentru mine. Nu vezi?

Avea impresia că nu o aude nimeni din cauza plânsetelor prințesei.

— Ești nebună, fato? De ce stai pe loc? Mișcă!

Dolly a închis ochii și a făcut un pas. Tocmai când începeau să i se înmoaie picioarele, a auzit glasul reginei:

— Dolly! Oprește-te!

— Nu-i vina mea. A izbucnit în plâns, strângând cu îndârjire din pleoape. Cineva i-a smuls-o pe prințesă din brațe. Nu-i vina mea, a repetat. Eu le-am spus, dar nu vor să mă asculte.

— Nu-i nimic, a spus regina cu voce tăioasă, dar nu rea. Hai, coboară. Fii atentă.

Cu lacrimi de ușurare în ochi, Dolly a coborât încet treptele și a traversat curtea. Simțea palmele celorlalte fete pe spate, călăuzind-o pe coridor.

Majoritatea clădirilor din complex erau construcții joase din lemn unite de coridoare lungi. Palatul era o clădire relativ nouă, de numai treizeci de ani. Era conceput după modelul locuințelor regale din fostele capitale birmane, Ava și Amarapura. Părți din apartamentele regale fuseseră transportate integral după întemeierea Mandalay-ului, dar multe dintre clădirile mai mici erau încă neterminate și necunoscute chiar și locuitorilor palatului. Dolly nu intrase niciodată în sala prin care mergea acum. Era întunecoasă, cu pereți tencuiți și umezi și uși masive.

— Aduceți-l pe Taingda Mingyi la mine, le striga regina soldaților. Nu accept să fiu ținută prizonieră. Aduceți-l imediat la mine.

Cu greu s-au scurs o oră sau două; după direcția umbrelor de sub ușă, fetele își dădeau seama că s-a făcut după-amiază. Epuizată de plâns, mica prințesă a adormit pe picioarele încrucișate ale lui Dolly.

Ușa s-a deschis deodată și a intrat Taingda Mingyi, gâfâind.

— Unde-i regele?

— E la adăpost, Mebya. Era un bărbat voinic, cu pielea unsuroasă. Pe vremuri se dovedise un sfetnic de nădejde, dar acum regina nu reușea să obțină nici măcar un răspuns lămurit de la el. Regele e la adăpost, a stăruit el. Nu vă faceți griji. Firele lungi de păr crescute în alunițe se legănau ușor pe fața zâmbitoare a bărbatului. Scoțând o telegramă, a înștiințat-o: Hlethin Atwinwun a obținut o victorie măreață la Myingan.

— Dar bubuiturile pe care le-am auzit azi-dimineață nu erau de la armele noastre.

— Străinii au fost opriți. Regele le-a trimis soldaților o medalie și decorații, a zis generalul întinzându-i foaia de hârtie.

Regina nu s-a obosit să se uite pe ea. Văzuse o mulțime de telegrame în ultimele zece zile și toate anunțau victorii mărețe. Dar tunurile pe care le auzise de dimineață cu siguranță nu erau birmane.

— Erau tunurile englezilor, a spus ea. Sunt convinsă de asta. Nu mă minți. Cât de aproape sunt? Când crezi că vor ajunge la Mandalay?

Bărbatul nu îndrăznea s-o privească în ochi.

— Mebya e într-o stare delicată. Are nevoie de odihnă. Revin mai târziu.

— Odihnă? a exclamat regina întinzând mâna spre servitoarele așezate pe jos. Uită-te la fetele mele. Sunt sleite de puteri. A arătat spre ochii roșii ai lui Dolly și obrajii mânjiți de lacrimi. Unde-s celelalte servitoare? Trimite-le aici. Am nevoie de ele.

După câteva clipe de șovăială, Taingda Mingyi a făcut o plecăciune.

— Le trimit imediat, Mebya.

Celelalte servitoare au sosit peste o oră. Erau mohorâte la față. Regina n-a spus nimic până când nu s-au închis ușile. Apoi, toată lumea s-a adunat în jurul nou-venitelor. Dolly trebuia să întindă gâtul ca să audă ce spuneau.

Au aflat următoarele lucruri: britanicii distruseseră fortul din Myingan cu o eficacitate uluitoare, folosindu-și tunurile, fără să piardă nici măcar un soldat. Hlethin Atwinwun se predase. Armata se risipise; soldații fugiseră în munți, cu tot cu arme. Kinwin Mingyi și Taingda Mingyi trimiseseră emisari în tabăra britanicilor. Cei doi miniștri se întreceau acum să țină familia regală sub pază. Știau că britanicii îl vor răsplăti cu generozitate pe cel ce le va preda cuplul regal. Se așteptau ca străinii să sosească la Mandalay în cel mai scurt timp, pentru a-i lua prizonieri pe rege și pe regină.

Invazia a decurs atât de lin, încât i-a surprins chiar și pe cei care au pus-o la cale. Flota imperială a trecut granița pe 14 noiembrie 1885. Două zile mai târziu, după câteva ore de bombardament, soldații britanici au cucerit avanposturile birmane de la Nyaungbinmaw și Singbaungwe. A doua zi, la Minhla, flota a fost întâmpinată cu rafale de arme. Garnizoana birmană era micuță, dar a rezistat cu o tenacitate surprinzătoare.

Trupele britanice erau dotate cu cele mai moderne puști cu chiulasă. Artileria consta în douăzeci și șapte de mitraliere cu foc rapid, mai multe decât adunase vreodată întregul continent asiatic. Birmanii nu se puteau măsura cu o asemenea forță. După un schimb de focuri care a durat câteva ore, britanicii au trimis infanteria pe uscat.

Erau în jur zece mii de soldați în trupele de invazie britanice, iar majoritatea acestora – cam două treimi – erau cipai indieni. Printre unitățile desfășurate la Minhla erau trei batalioane de cipai. Aceștia făceau parte din Regimentul Hazara și Corpul I de Pionieri de la Madras. Indienii erau militari cu vastă experiență în luptă. Hazarii, recrutați de la granița afgană, li se dovediseră foarte utili britanicilor în zeci de ani de război, atât în India, cât și peste hotare. Corpul I de Pionieri de la Madras era constituit din infanteriști de o loialitate fără cusur. Le rămăseseră credincioși stăpânitorilor lor chiar și în timpul rebeliunii din 1857, când aproape tot nordul Indiei se ridicase împotriva britanicilor. Apărătorii birmani de la Minhla nu aveau șanse de izbândă în fața acestor cipai, mult mai numeroși și echipați cu arme britanice moderne. Firava apărare a cedat în momentul în care reduta a fost luată cu asalt.

Cutremurul înfrângerii de la Minhla s-a resimțit mult în amonte. Garnizoana de la Pakokku s-a prăbușit; la Nyaungu, lângă câmpia plină de pagode de la Pagan, artileriștii birmani și-au distrus propriile tunuri după ce au tras câteva salve. La Mygingan, fort aflat sub comanda lui Hlethin Atwinwun, trupele au trebuit să-și părăsească pozițiile după un bombardament de câteva ore. Câteva zile mai târziu, fără să-l informeze pe rege, armata birmană s-a predat.

Războiul a durat doar paisprezece zile.

TREI

Timp de două zile după bombardarea fortului din Myingan, peste Mandalay a domnit o liniște stranie, aproape nepământeană. Apoi au început zvonurile. Într-o dimineață, un bărbat a trecut în goană pe lângă chioșcul lui Ma Cho și a intrat în piață. Striga din toți rărunchii că navele străine ancoraseră aproape de țărm, iar soldații englezi mărșăluiau spre oraș.

Toată lumea a intrat în panică. Oamenii au început să alerge și să se îmbrâncească. Rajkumar a reușit să-și croiască loc prin mulțime până la strada vecină. Nu vedea prea departe: șoseaua era învăluită în praful stârnit de sutele de picioare care fugeau. Oamenii goneau în toate părțile, se loveau unii de alții și împingeau orbește în tot ce le ieșea în cale. Rajkumar a fost luat pe sus în direcția fluviului. În timp ce alerga, a simțit tremurul pământului sub picioare, un fel de vibrație ritmică ce-i urca din tălpi până la șira spinării.

Oamenii din față s-au răsfirat și s-au tras pe marginea drumului. Băiatul s-a trezit deodată chiar în primele rânduri, înaintea a doi soldați britanici călare pe cai murgi. Cavaleriștii goneau oamenii cu săbiile, ca să elibereze strada. Praful le desenase modele pe cizmele lustruite. În spatele lor se întindea o masă omogenă de uniforme, înaintând precum un tsunami.

Rajkumar a fugit pe marginea drumului și s-a lipit de un zid. Neliniștea mulțimii s-a calmat în momentul în care a trecut primul grup de soldați, cu armele pe umăr. Nu se citea nici un pic de dușmănie pe fețele lor, nici cea mai mică emoție. Nici unul dintre ei nu le-a aruncat o privire.

— Sunt englezii! a spus cineva și cuvintele s-au răspândit din gură-n gură, tot mai puternice, până când s-au transformat într-un fel de urale șoptite.

După ce a trecut avangarda și a apărut următorul pluton, peste spectatori s-a lăsat o liniște uluită: soldații aceia nu erau englezi, ci indieni. Oamenii din jurul lui Rajkumar au început să se foiască, parcă șocați să descopere un indian în mijlocul lor.

— Cine-s soldații ăia? a întrebat cineva.

— Nu știu.

Abia atunci și-a dat seama băiatul că nu văzuse toată ziua fețele deja familiare ale indienilor din bazar – hamali, pantofari, negustori care veneau acolo în fiecare zi. În prima clipă i s-a părut ciudat, după care a uitat cu desăvârșire de asta, fiind prea fascinat de spectacolul marșului cipailor.

Oamenii au început să-i pună întrebări.

— Ce caută soldații ăștia aici?

Rajkumar a ridicat din umeri. De unde să știe el? Nu avea nici o legătură cu trupele care defilau. În jurul lui s-a strâns un grup de bărbați, înghesuindu-l atât de tare încât a trebuit să facă câțiva pași înapoi.

— De unde sunt soldații? Ce caută aici?

— Nu știu de unde vin. Nu știu cine sunt.

În momentul în care a aruncat o privire peste umăr, a descoperit că intrase într-o fundătură. În jurul lui erau șapte sau opt bărbați. Își suflecaseră *longyi*-urile și le prinseseră la brâu. Cipaii erau la mică distanță, câteva sute, poate chiar mii. Dar el era singur-singurel într-o fundătură unde nu-l auzea nimeni, împresurat de oameni hotărâți să-i ceară socoteală pentru prezența soldaților.

Din întuneric a țâșnit o mână care l-a prins de păr și l-a trântit la pământ. Rajkumar a întins un picior, pregătindu-se să-și lovească atacatorul în vintre. Bărbatul i-a ghicit intenția și a parat lovitura cu mâna, apoi i-a răsucit capul într-o parte și i-a tras un dos de pumn peste față. Din nas i-a țâșnit un jet de sânge, iar șocul loviturii a oprit timpul în loc. Șuvoiul de sânge părea să fi rămas atârnat în aer, translucid și strălucitor, ca un șirag de granate. Apoi un cot l-a izbit în stomac, tăindu-i răsuflarea și aruncându-l într-un perete. Rajkumar s-a prăbușit la pământ ținându-se cu mâinile de pântec, ca pentru a-și trage măruntaiele înăuntru.

În clipa aceea, cineva i-a sărit în ajutor.

— Opriți-vă! a răsunat un glas pe alee.

Bărbații au întors capetele speriați.

— Dați-i pace.

Nu era nimeni altul decât Saya John, care venea spre ei cu un braț ridicat, foarte autoritar cu pălăria și haina pe el. În mâna ridicată ținea un pistol micuț cu țeavă scurtă. Bărbații s-au retras încet și, după ce-au dispărut, Saya John a vârât pistolul în buzunarul hainei.

— Norocul tău că te-am văzut, i-a zis lui Rajkumar. Ce ți-a venit să umbli pe străzi tocmai azi? Toți indienii s-au baricadat în complexul lui Hajji Ismail de la poalele dealului Mandalay.

A întins mâna și l-a ajutat să se ridice. Băiatul și-a șters sângele de pe fața tumefiată, apoi au părăsit aleea împreună. Pe strada principală, soldații încă mărșăluiau. Rajkumar și Saya John s-au oprit unul lângă altul să privească parada triumfală.

— Am cunoscut soldați din ăștia, a spus Saya John deodată.

— Serios?

— În Singapore, când eram tânăr, am lucrat ca felcer o vreme. Majoritatea pacienților erau cipai ca aceștia – indieni întorși de pe front, unde luptaseră pentru stăpânii englezi. Țin minte și-acum mirosul de bandaje putrede de pe membrele amputate. Băieți de douăzeci de ani urlau în miez de noapte din cauza coșmarurilor. Erau niște bieți țărani veniți din diverse sătucuri: turbanele și hainele le miroseau a foc de lemne și bălegar. „De ce să lupți, când ar trebui să semeni ogoarele?", îi întrebam. „Pentru bani", răspundeau, dar nu câștigau decât o mână de anna pe zi, cam cât hamalii din port. Pentru câțiva bănuți, îi lăsau pe stăpâni să facă ce vor cu ei, să înăbușe orice fărâmă de împotrivire față de puterea englezilor. Treaba asta mă șochează și-acum. Țăranii chinezi n-ar accepta niciodată așa ceva, să fie folosiți în războaiele altora fără să câștige aproape nimic. Mă uitam la fețele lor și mă întrebam cum ar fi dacă aș avea ceva de apărat – casa, țara, familia – și m-aș trezi atacat de oamenii ăștia sinistri, de băiețandrii ăștia naivi. Cum ții piept unui inamic care nu luptă din ură sau furie, ci din supunere, fără crâcnire și rară conștiință? În engleză există un cuvânt provenit din Biblie: *satanic*. La el mă gândeam când vorbeam cu soldații aceia. Ce alt cuvânt ar putea descrie voința de a ucide pentru stăpânii lor, de a urma orice ordin indiferent ce implica? Cu toate astea, la spital, cipaii îmi ofereau daruri în semn de recunoștință – ba un fluier cioplit, ba o portocală. Mă uitam în ochii lor și vedeam o oarecare inocență și simplitate. Oamenii ăștia care nu ezitau să dea foc la sate întregi aveau totuși un soi de inocență. Satana inocent. Nimic nu mi se pare mai periculos decât asta.

— Saya, sunt doar niște unelte fără minte, a zis Rajkumar ridicând din umeri senin. Nu au nici o importanță.

Saya John i-a aruncat o privire buimacă. Avea ceva aparte băiatul, un fel de hotărâre prudentă. Fără gesturi exagerate de recunoștință, fără daruri, fără discursuri despre onoare cu mâinile mânjite de sânge. Nu se vedea simplitate pe chipul lui, nici inocență: ochii lui trădau pragmatism, curiozitate și foame. Așa cum era normal.

— Dacă ai vreodată nevoie de o slujbă, i-a zis, să vii să vorbești cu mine.

Înainte de apus, trupele de ocupație s-au retras din fort, luând cu ele căruțe ticsite cu obiectele furate de la palat. Spre uimirea locuitorilor, au plecat

fără să posteze santinele în jurul fortului. Pentru prima oară, porțile citadelei stăteau deschise și nepăzite.

Soldații plecaseră pe unde veniseră, dar străzile erau pustii acum. Când s-a stins tropotul pașilor lor, peste oraș a coborât o liniște tensionată. Apoi, ca niște găini zburătăcite din cuib de atacul nocturn al unei vulpi, câteva femei au ieșit din fort și s-au dus fuga la podul funerar, tropăind pe suprafața de lemn.

Ma Cho le știa pe câteva. Erau slujnice la palat; de mulți ani le vedea cum intră și ies din fort, pășind trufașe pe picioarele lor încălțate cu pantofi și cu *longyi*-urile ridicate grațios deasupra gleznelor. Acum goneau prin praf, fără să le pese de hainele de pe ele. Cărau boccele, saci și chiar mobilă; unele erau gârbovite ca spălătoresele care merg la râu. Ma Cho a ieșit pe stradă și a oprit-o pe una.

— Ce faceți? Ce se întâmplă?

— Soldații… au jefuit palatul. Încercăm să mai salvăm câte ceva și pentru noi.

Femeile au dispărut și s-a lăsat din nou liniștea. Deodată, umbrele din jurul fortului au început să freamăte. Era agitație mare în beznă, ca fâșâitul de molii prin ungherele unui dulap igrasios. Oamenii se furișau încet din locuințele din jurul citadelei. Se apropiau de ziduri și priveau suspicioși turnurile de strajă pustii. Nu se zărea nici picior de soldat, nici măcar santinelele din garda palatului. Era posibil ca porțile să fi rămas nepăzite? Câteva persoane au urcat pe poduri, testând tăcerea. Au pornit tiptil spre malul celălalt al șanțului lat de optzeci de picioare. Au ajuns pe partea opusă și s-au dus spre porți, gata să fugă înapoi la primul semn de pericol.

Era adevărat: nici urmă de gărzi și santinele. Palatul era nepăzit. Intrușii s-au strecurat pe porți și au dispărut în fort.

Ma Cho privea toată scena scărpinându-se nehotărâtă în barbă. În cele din urmă și-a luat *da*-ul tăios, i-a vârât mânerul de lemn la brâu și s-a dus spre podul funerar. În întuneric, zidurile fortului păreau sângerii.

Rajkumar a fugit după ea, ajungând la pod odată cu mulțimea năvălitoare. Era cel mai șubred dintre podurile fortului, prea îngust pentru gloata care încerca să treacă pe el. Au început îmbrâncelile. Bărbatul de lângă el a călcat în gol și a căzut peste margine; o scândură s-a desprins și a aruncat două femei îngrozite în șanțul cu apă. Rajkumar era mai tânăr și mai sprinten decât oamenii din jurul lui. Strecurându-se prin învălmășeala de

corpuri, a rupt-o la fugă spre fort.

Își închipuia că fortul era plin de grădini și palate frumos pictate și poleite cu aur, dar strada pe care se afla acum era o potecă de pământ mărginită de case din lemn, aproape identică cu ceea ce găseai în alte zone ale orașului. Chiar în față se înălța palatul cu fleșa cu nouă acoperișuri – vedea *hti*-ul aurit care scânteia în întuneric. Oamenii dădeau năvală pe stradă, unii cu făclii aprinse. Rajkumar a zărit-o pe Ma Cho cotind pe o străduță în depărtare. A fugit după ea, cu *longyi*-ul suflecat la brâu. Palisada palatului avea mai multe intrări, inclusiv uși rezervate servitorilor și negustorilor. Acestea erau foarte joase, ca niște găuri de șoareci, astfel că nimeni nu putea trece prin ele fără să se aplece. La una dintre aceste ușițe a prins-o din urmă pe Ma Cho. Poarta a cedat rapid. Mulțimea s-a revărsat prin ea ca apa din ciocul unui ceainic.

Rajkumar se ținea după Ma Cho, care-și croia loc spre intrare. L-a împins pe el mai întâi, apoi s-a strecurat și ea. Întâi băiatul a avut senzația că se prăbușise pe un cearșaf parfumat, după care s-a răsucit și a constatat că era întins pe iarbă. Se afla într-o grădină, lângă un canal cu apă cristalină, iar aerul era deodată proaspăt, răcoros și curat. Porțile palatului erau orientate spre est: din acea direcție veneau vizitatorii de vază, pe cărarea oficială care ducea la pavilionul de cristal unde se întrunea curtea regelui. Pe latura de vest a palisadei, cea mai apropiată de poarta funerară, se găseau locuințele femeilor. Acestea erau sălile și apartamentele care se întindeau acum înaintea lui Rajkumar și Ma Cho. Femeia s-a ridicat și a pornit gâfâind spre o arcadă de piatră după care stătea larg deschisă ușa sălii principale din palatul femeilor. Oamenii se opreau să mângâie lemnul cu incrustații de jad. Un bărbat a căzut în genunchi și a început să-l lovească cu o piatră, încercând să desprindă ornamentele. Rajkumar a trecut pe lângă el și a intrat în clădire, la câțiva pași în spatele lui Ma Cho. În sala imensă, pereții și coloanele erau acoperite cu bucăți de oglindă. Lămpile cu ulei de pe pereți îmbrăcau toată încăperea într-o explozie de scântei aurii. Era un vuiet perpetuu de tăiat și cioplit, de lemn rupt și sticlă spartă. Toată lumea muncea cu râvnă, bărbați și femei înarmați cu topoare și *da*-uri; scobeau în casetele *Ook* pentru ofrande, împodobite cu diamante; smulgeau nestematele din podeaua de marmură și fildeșul de pe cuferele sadaik, folosind cârlige de pescuit. Înarmată cu o piatră, o fetiță desprindea ornamentele de pe o țiteră în formă de crocodil; un bărbat folosea satârul ca

să răzuiască poleiala de pe rama unei harpe *saung-gak,* iar o femeie scobea de zor ochii de rubin ai unui leu *chinthe.* Au ajuns la o ușă care dădea într-o anticameră luminată de lumânări. La fereastra zăbrelită din colt stătea o femeie.

— Regina Supayalat! a exclamat Ma Cho.

— Plecați de-aici! Afară! țipa regina agitându-și pumnii.

Era roșie și schimonosită la față de furie – furie provocată nu atât de asaltul mulțimii, cât de propria-i neputință. Cu doar o zi înainte, ar fi putut trimite la închisoare un om de rând pentru îndrăzneala de a o privi în ochi. Astăzi, toate scursurile orașului dăduseră năvală în palat, iar ea nu le putea face nimic. Cu toate astea, regina nu era deloc speriată. Ma Cho a căzut în genunchi, cu mâinile împreunate deasupra capului, într-un *shiko* respectuos.

A îngenuncheat și Rajkumar, neputându-și desprinde privirea de la regina îmbrăcată într-o rochie largă, de mătase stacojie, care-i acoperea pântecul imens. Avea părul coafat într-o masă de bucle lucioase pe capul micuț, cu trăsături delicate; masca de fildeș a chipului ei era brăzdată de un singur rid, brăzdat de un strop de sudoare. Își ținea rochia deasupra gleznelor, astfel că Rajkumar a observat că picioarele-i erau înfășate în mătase roz – purta ciorapi, un articol de îmbrăcăminte pe care el nu-l mai văzuse niciodată. Regina se uita încruntată la Ma Cho, care rămăsese dinaintea ei cu capul în pământ, strângând într-o mână un sfeșnic de alamă cu piciorul în formă de crizantemă.

Regina s-a repezit la femeia îngenuncheată.

— Dă-mi-l! De unde l-ai luat? Dă-mi-l înapoi! Abia aplecându-se peste pântecul umflat, a încercat să-i ia sfeșnicul, însă Ma Cho s-a tras înapoi ca un crab. Știi cine sunt eu? a mârâit.

Ma Cho a mai făcut o plecăciune smerită, dar nici gând să renunțe la sfeșnic. Ai fi zis că aviditatea de a-și păstra prada era mai puternică decât dorința de a-i aduce omagiu suveranei.

Cu o zi înainte, infracțiunea de a pătrunde nepoftit în palat se pedepsea cu moartea. Toți știau asta, atât regina, cât și gloata. Ziua de ieri trecuse însă, iar acum regina era înfrântă. Ce rost avea să-i înapoieze ceea ce pierduse deja? Obiectele acelea nu-i mai aparțineau: de ce să renunțe la ele, când le-ar fi luat oricum străinii?

De când urcase pe tron, supușii o urâseră pentru cruzimea de care dădea dovadă, se temuseră de asprimea și curajul ei. Acum, prin alchimia

înfrângerii, o priveau cu alți ochi. Părea să se fi creat o legătură care nu exista înainte. Pentru prima oară în domnia ei, era așa cum trebuia să fie un suveran, un reprezentant al poporului său. Toți cei care intrau pe ușă cădeau în genunchi într-un gest spontan de venerație. Acum, când nu mai avea puterea să-i pedepsească, oamenii îi ofereau bucuroși semnul respectului lor; se bucurau până și s-o audă că-i ceartă. Era bine că ei făceau plecăciuni și ea îi mustra. Dacă regina și-ar fi acceptat înfrângerea fără să crâcnească, ei s-ar fi simțit profund umiliți. Ai fi zis că-i încredința ei povara sfidării lor nerostite.

Ochii lui Rajkumar au căzut pe una dintre slujnicele reginei. Era zveltă și înaltă, cu pielea de culoarea pastei de *thanaka* cu care era pictată pe față. Avea ochi mari și negri, chipul alungit și perfect simetric. Era cea mai minunată făptură pe care o văzuse vreodată, de o frumusețe care întrecea orice închipuire.

A înghițit ca să-și umezească gâtlejul care i se uscase deodată. Fata stătea în colțul îndepărtat al sălii, alături de alte tinere. Rajkumar a pornit tiptil spre ea, pe lângă perete.

Bănuia că era domnișoară de companie și nu avea mai mult de nouă sau zece ani. Fata împodobită cu diamante de lângă ea era evident prințesă. În colț, în spatele lor, se zărea un morman de haine multicolore și de obiecte din alamă și fildeș. Era limpede că fetele se chinuiau să salveze bogățiile reginei când le întrerupsese gloata.

S-a uitat pe jos și a văzut o cutie de fildeș bătută cu nestemate uitată într-un colt. Avea încuietoare de aur și două mânere mici pe laturi, sculptate în forma unor delfini săltăreți. Rjakumar știa foarte bine ce are de făcut. A luat cutia de jos, a traversat sala în fugă și i-a dat-o fetei zvelte.

— Poftim.

Fata nici nu s-a uitat la el. A întors capul, mișcându-și buzele de parcă ar fi rostit o rugăciune șoptită.

— Ia-o, a zis una dintre celelalte fete. Ție ți-o dă.

— Poftim, a repetat Rajkumar, întinzându-i-o din nou. Nu-ți fie frică. Până și el a rămas surprins de curajul său când i-a luat mâna și i-a așezat-o ușor pe casetă. Ți-am adus-o ție.

Fata și-a lăsat mâna ușoară ca un fulg peste capac. S-a uitat mai întâi la fildeșul ornat, apoi la degetele negricioase ale străinului, la vesta murdară

și zdrențuită, și de acolo la chipul lui. Apoi s-a întunecat la față de teamă și a plecat ochii din nou. Rajkumar își dădea seama că era măcinată de spaime și că fiecare pas pe care-l făcea era un salt în necunoscut.

— Cum te cheamă? a întrebat-o.

Fata a murmurat niște silabe ininteligibile.

— Doh-lee?

— Dolly.

— Dolly, a repetat el. Dolly. Nu-i trecea prin minte ce altceva să spună, sau care să merite spus, așa că îi repeta numele tot mai tare, până când a ajuns să strige: Dolly. Dolly!

Pe chipul ei a mijit un zâmbet firav, dar tocmai atunci s-a auzit glasul lui Ma Cho.

— Soldații. Fugi!

A mai aruncat o privire în spate. Dolly stătea în același loc, cu caseta în mâini, și se uita înmărmurită la el.

Ma Cho l-a tras de braț.

— Ce te tot zgâiești la fata aia, *kalaa* prostovan? Pune mâna pe ce-ai găsit și fugi. Se-ntorc soldații. Fugi!

Sala cea strălucitoare răsuna de țipete. În prag, Rajkumar s-a întors să facă un gest spre Dolly, mai degrabă o promisiune decât un adio.

— Ne mai vedem.

PATRU

Familia regală și-a petrecut noaptea într-una dintre dependințele cele mai îndepărtate din incinta complexului, Palatul Sudic, un pavilion micuț înconjurat de iazuri, canale și grădini rustice. A doua zi, chiar înainte de amiază, regele Thebaw a ieșit pe balcon în așteptarea emisarului britanic, colonelul Sladen. Regele purta eșarfa regală și un *gaung-baung* alb, turbanul de doliu.

Regele Thebaw era un bărbat de înălțime mijlocie, cu o față rotofeie, mustață subțire și ochi frumos conturați. În tinerețe era renumit pentru înfățișarea lui chipeșă: la un moment dat, se spunea despre el că ar fi fost cel mai frumos bărbat din toată Birmania (în realitate, era pe jumătate shan, mama lui venind la Mandalay dintr-un mic principat de la granița de est).

Urcase pe tron la vârsta de douăzeci de ani și în cei șapte ani de domnie nu ieșise niciodată din incinta palatului. Perioada lungă de izolare avusese un efect devastator asupra aspectului său. Deși avea doar douăzeci și șapte de ani, arăta ca un om trecut de vârsta mijlocie.

Thebaw nu visase niciodată să ajungă pe tronul Birmaniei. De fapt, nimeni din regat nu-și închipuise că avea să poarte coroana într-o bună zi. În copilărie se dedicase noviciatului monahal, cum cerea tradiția budistă în cazul băieților, cu un entuziasm neobișnuit pentru cineva de vița lui. A petrecut câțiva ani în mănăstirea palatului, pe care a părăsit-o o singură dată, și atunci la cererea tatălui său, augustul rege Mindon. Regele îi înscrisese pe Thebaw și câțiva dintre frații lui vitregi la o școală engleză din Mandalay. Sub îndrumarea misionarilor anglicani, Thebaw a învățat puțină engleză și și-a descoperit talentul la crichet.

După o vreme însă, regele Mindon s-a răzgândit, i-a retras pe prinți de la școală și chiar i-a izgonit pe misionari. Thebaw s-a întors bucuros la mănăstirea palatului, în apropiere de ceasul cu apă și relicvariul în care era tinut dintele lui Buddha. S-a remarcat la studiul textelor sfinte, iar la nouăsprezece ani a trecut cu succes examenul dificil *patama-byan.*

Regele Mindon era probabil cel mai înțelept și mai prudent domnitor al Birmaniei. Oricât de mult ar fi apreciat darurile cu care era înzestrat fiul său, era conștient de lipsurile acestuia. „Dacă Thebaw va ajunge rege vreodată“, a declarat el la un moment dat, „țara va încăpea pe mâna străinilor. “ Dar părea aproape imposibil ca acest lucru să se întâmple. Erau încă patruzeci și șase de prinți în Mandalay ale căror pretenții la tron erau la fel de întemeiate ca a lui Thebaw. Majoritatea îl depășeau ca ambiție și pricepere politică.

Soarta a intervenit într-o manieră familiară, prin mijlocirea unei soacre: regina Alenandaw, care-i era și mamă vitregă, una dintre consoartele principale și exponentă vicleană și fără scrupule a intrigilor de la palat. Ea a aranjat ca Thebaw să se însoare cu toate cele trei fiice ale ei în același timp. Apoi l-a împins înaintea celor patruzeci și șase de prinți rivali și l-a instalat pe tron. Tânărul n-a avut de ales decât să accepte coroana – era mai simplu decât să refuze și mult mai puțin letal. S-a întâmplat însă ceva neașteptat, ceva ce a dat peste cap socotelile tuturor: Thebaw s-a îndrăgostit de una dintre soțiile lui, regina mijlocie, Supayalat.

Dintre toate prințesele de la curte, Supayalat era de departe cea mai aprigă

și mai îndârjită, singura care se putea măsura cu mama ei la șiretenie și ambiție. O femeie ca aceasta părea puțin probabil să fie atrasă de un bărbat studios ca Thebaw. Totuși, în pofida protocolului intrigilor de la palat, și ea s-a îndrăgostit lulea de soțul ei, regele. Firea lui inofensivă părea să-i fi trezit ferocitatea maternă. Ca să-l protejeze de propria familie, i-a luat mamei sale toată autoritatea și a izgonit-o într-un colț al palatului, împreună cu surorile ei și celelalte soții. Apoi a început să-i elimine pe toți rivalii lui Thebaw. A dat ordin să fie uciși toti membrii familiei regale care puteau reprezenta o amenințare la adresa soțului ei. Șaptezeci și nouă de prinți au fost asasinați la ordinul ei, unii abia născuți, alții atât de bătrâni, încât nu se mai țineau pe picioare. Ca să evite vărsarea de sânge regesc, a pus să fie înfășurări în covoare și omorâti în bătaie. Cadavrele au fost aruncate în cel mai apropiat râu.

În mare măsură, războiul acela era opera lui Supayalat: ea convocase înaltul Consiliu al țării, Hluttdaw, când britanicii începuseră să le dea ultimatumuri din Rangoon. Regele și-ar fi dorit să găsească o cale de împăcare; Kinwun Mingyi, cel mai de încredere ministru al său, făcuse un apel înflăcărat la pace și era tentat să cedeze. În momentul acela, Supayalat se ridicase de la locul ei și se dusese încet în mijlocul sălii. Era în a cincea lună de sarcină atunci și se deplasa greu, cu pași lenți și târșâiți, mișcându-și picioarele micuțe doar câțiva inchi odată, o siluetă măruntă și singuratică într-o mulțime de nobili cu turbane pe cap.

Sala era îmbrăcată în oglinzi. Când ajunsese în mijloc, o armată de Supayalat apăruse deodată în jurul ei; erau pretutindeni, în fiecare ochi de sticlă, mii de femei minuscule cu mâinile împreunate peste pântecele umflat. Se apropiase de bătrânul și voinicul Kinwun Mingyi, care stătea tolănit în scaunul său, îi băgase burta mare în față și-i spusese:

— Vai, bunicuțule, ar trebui să porți fustă și să ai o piatră cu care să macini pudra de față.

Vorbise în șoaptă, dar glasul ei se auzise în toată sala.

Acum războiul se încheiase, iar regele stătea pe balconul pavilionului din grădină și aștepta vizita colonelului Sladen, emisarul trimis de britanicii victorioși. Cu o seară înainte, colonelul îl informase discret și politicos că familia regală urma să fie escortată afară din Manadalay a doua zi și-l sfătuise să profite de timpul rămas pentru a face ultimele pregătiri.

Regele nu mai ieșise din palat de șapte ani și nu se îndepărtase niciodată

de Mandalay. Ce pregătiri să facă? Era ca și cum i-ai fi cerut să se pregătească de o călătorie pe lună. Îl cunoștea bine pe colonel. Sladen stătuse mulți ani în Mandalay, în calitate de emisar britanic, și venea deseori la palat. Vorbea birmana cursiv și era întotdeauna manierat, uneori afabil și chiar prietenos. Avea nevoie de mai mult timp, îi spusese, o săptămână, câteva zile măcar. Ce importanță mai avea acum? Britanicii învinseseră, el pierduse: ce mai contau o zi sau două în plus?

Spre sfârșitul după-amiezii, colonelul Sladen a apărut pe drumul care ducea la Palatul Sudic, o cărare pietruită care șerpuia printre iazuri pitorești și pâraie pline de carași aurii. Regele a rămas pe scaun când britanicul s-a apropiat.

— Cât timp mai am?

Colonelul era îmbrăcat în uniformă, cu sabia prinsă la brâu. Cu o figură abătută, i-a explicat că discutase îndelung cu superiorul său. Generalul știa că este o situație delicată, dar primise ordine clare și trebuia să-și facă datoria. Majestatea Sa trebuia să înțeleagă că, dacă ar fi fost după Sladen, i-ar fi îndeplinit rugămintea, dar nu depindea de el și nici de altcineva…

— Deci, cât timp mai am?

Sladen a scos un ceas de aur din buzunar.

— Cam o oră.

— O oră! Dar…

Garda de onoare se adunase deja la poartă și-l aștepta.

Vestea l-a luat prin surprindere pe Thebaw.

— Care poartă? a întrebat alarmat.

Fiecare parte a palatului era încărcată de semnificații. Intrarea ceremonială prielnică era așezată cu fața la est. Pe porțile acestea veneau și plecau vizitatorii de vază. Ani la rând, trimișii britanici la Mandalay suportaseră umilința de a intra pe modesta poartă de vest. Era una dintre nemulțumirile vechi. Sladen purtase multe discuții cu regele pe tema acelor aspecte sensibile de protocol. Oare căuta să se răzbune, silindu-l acum să părăsească palatul pe poarta de vest? I-a aruncat o privire îngrijorată colonelului, care l-a asigurat fără ezitare că putea pleca pe poarta de est. Britanicii victorioși voiau să dea dovadă de mărinimie.

Sladen și-a consultat ceasul încă o dată. Aveau foarte puțin timp la dispoziție și o chestiune foarte importantă de stabilit: aceea a anturajului

care urma să însoțească familia regală în exil.

În vreme ce colonelul se consulta cu regele, alți ofițeri britanici pregăteau o adunare în grădina învecinată. Chemaseră mai mulți funcționari ai palatului, inclusiv doamnele de companie ale reginei și alți servitori rămași la posturi. Regele Thebaw și regina Supayalat priveau de la distanță cum colonelul se adresa personalului lor.

Familia regală urma să fie trimisă în exil, i-a informat Sladen. Aveau să meargă în India, dar nu se știa încă destinația exactă. Guvernul britanic dorea să le pună la dispoziție un număr de servitori și consilieri. Aceștia aveau să fie aleși dintre cei care se ofereau voluntari.

Când a încheiat, s-a lăsat tăcerea, urmată de câteva oftaturi și mormăieli stânjenite. Oamenii se fâțâiau de pe un picior pe altul și nu ridicau ochii din pământ. Impunătorii *wungyi* aruncau priviri furișe la puternicii *wundauk,* trufașii *myowun* țineau capetele plecate. Mulți curteni nu avuseseră altă casă în afara palatului; nu trăiseră o zi în care să nu fie la ordinul regelui; nu cunoscuseră o lume care să nu graviteze în jurul *hti*-ului cu nouă acoperișuri al suveranilor birmani. De când se știau nu făcuseră decât să se pregătească pentru a-și sluji stăpânul. Însă toate acestea îi legau de rege numai atât timp cât reprezenta Birmania și suveranitatea poporului birman. Nu erau nici prietenii, nici confidenții lui, și nu le stătea în putere să-i ușureze povara coroanei. Greutățile domniei îi aparțineau doar lui Thebaw, singurătatea fiind una dintre acestea.

Apelul lui Sladen a rămas fără răspuns: nimeni nu s-a oferit voluntar. Privirea regelui, o favoare mult râvnită altădată, trecea acum nestingherită peste capetele curtenilor. Thebaw se uita impasibil cum supușii lui de încredere întorceau capetele, frământându-și încurcați eșarfele *tsaloe* aurii care le indicau rangul.

Așa dispare puterea: într-o clipă de realism dureros, între apusul unui vis de mărire și înlocuirea cu următorul; într-o clipă în care lumea se desprinde din mrejele visurilor și se arată așa cum este în realitate, ferm ancorată pe drumul supraviețuirii și autoconservării.

— Nu contează cine vine și cine nu, a zis regele, apoi s-a întors spre colonel. Dar dumneata trebuie să vii cu noi, Sladen, pentru că suntem prieteni vechi.

— Din păcate, nu e posibil, Majestatea Voastră, a răspuns britanicul. Datoria mă obligă să rămân aici.

Regina, care stătea în spatele scaunului regelui, i-a aruncat soțului una dintre privirile ei tăioase. Era foarte frumos din partea lui că încerca să se poarte politicos, dar ea era gravidă în opt luni și, pe deasupra, împovărată cu grija unui copil suferind de colici. Cum avea să se descurce fără servitori și ajutoare? Cum avea s-o calmeze pe a Doua Prințesă când intra într-una dintre crizele ei de furie? S-a uitat prin mulțime și a zărit-o pe Dolly, care stătea așezată pe vine și împletea fire de iarbă.

Dolly a ridicat ochii și, văzând că regina o fixa furioasă de la balconul pavilionului, a scos un țipăt și a scăpat iarba din mână. S-o fi întâmplat ceva? Plângea prințesa? A sărit în picioare și a alergat la pavilion, urmată de Evelyn, Augusta și alte câteva fete.

Sladen a răsuflat ușurat când le-a zărit urcând treptele pavilionului. În sfârșit, niște voluntari!

— Deci mergeți și voi? le-a întrebat pentru mai mare siguranță când au trecut pe lângă el.

Fetele s-au oprit și s-au uitat lung la el. Evelyn a zâmbit, iar pe Augusta a pufnit-o râsul. Normal că mergeau și ele; erau orfane și, dintre toți servitorii palatului, singurele care nu aveau familii, nu aveau unde să meargă și din ce să se întrețină. Ce puteau face decât să-i însoțească pe suverani?

Sladen a mai aruncat o privire spre adunarea de curteni și servitori. Nu mai dorea nimeni să-l însoțească pe rege? O singură voce tremurândă a răspuns afirmativ, un oficial înaintat în vârstă, Padein Wun. Era dispus să meargă dacă își putea lua fiul cu el.

— Cât timp mai avem?

Sladen s-a uitat la ceas.

— Zece minute.

Doar zece minute.

Regele a intrat cu Sladen în pavilion și a descuiat o ușă. O rază de lumină a pătruns în camera întunecoasă, aprinzând o miriadă de licăriri aurii. Cele mai bogate mine de pietre prețioase se găseau în Birmania, și multe dintre acestea ajunseseră în posesia familiei regale. Monarhul detronat și-a trecut degetele peste caseta care ascundea obiectul cel mai de preț – inelul Ngamauk, bătut cu cel mai mare și mai scump rubin extras vreodată în Birmania. Strămoșii lui adunaseră bijuterii și nestemate fără un scop anume, mai mult ca un hobby. Acum, din aceste zorzoane trebuia să-și

întreține familia în exil.

— Cum transportăm toate astea, domnule colonel?

Sladen s-a sfătuit repede cu ofițerii lui. Aveau să se ocupe ei de toate, l-a asigurat pe rege. Tezaurul avea să fie transportat sub pază până la nava regală. Acum însă era momentul să plece; garda de onoare îi aștepta.

Regele a ieșit din pavilion flancat de regina Supayalat și mama ei. Pe la jumătatea potecii sinuoase, regina s-a întors și a aruncat o privire înapoi. Prințesele îi urmau la câțiva pași în spate, împreună cu servitoarele. Fetele își cărau lucrurile în cutii și boccele. Unele purtau flori în păr, altele erau îmbrăcate în haine multicolore. Dolly mergea lângă Evelyn, care o ținea la șold pe a Doua Prințesă. Cele două fete chicoteau, de parcă mergeau la o sărbătoare.

Alaiul s-a perindat încet pe coridoarele palatului, prin sala de audiențe cu pereți de oglinzi, prin fața gărzii de onoare cu armele pe umăr și a ofițerilor englezi în poziție de salut.

La poarta de est îi așteptau două căruțe. Erau *yetha,* care cu boi, vehiculele cel mai des întâlnite pe străzile Mandalay-ului. Pe cel din față fusese montat un baldachin de ceremonii. Tocmai când se pregătea să urce, regele a remarcat că baldachinul avea doar șapte niveluri, numărul prevăzut pentru nobili, și nu nouă, cum i se cuvenea suveranului.

S-a oprit și a tras aer în piept. Deci atât de amabilii colonei se răzbunaseră până la urmă, răsucind puțin cuțitul victoriei în rană. La ultima întâlnire cu foștii supuși trebuia să fie înjosit public, ca un școlar neascultător. Sladen intuise bine: dintre toate afronturile la care s-ar fi gândit Thebaw, acesta era cel mai dureros și mai nerușinat.

Carele cu boi erau mici și servitoarele nu încăpeau în ele. Acestea mergeau pe jos, o procesiune jalnică de optsprezece orfane în haine colorate, încărcate de cutii și boccele.

Câteva sute de soldați mărșăluiau în jurul lor. Erau înarmați până-n dinți, gata să înfrunte orice atac. Bănuiau că locuitorii din Mandalay nu aveau să stea cu mâinile-n sân când regele și regina lor erau trimiși în exil. Umblau zvonuri despre posibile răzmerițe și demonstrații, încercări disperate de a elibera familia regală.

În opinia comandamentului suprem britanic, acesta era probabil cel mai periculos moment al întregii operațiuni. Unii locuitori slujiseră în India și

încă erau marcați de un incident petrecut nu foarte demult. În ultimele zile ale răscoalei indiene din 1857, maiorul Hodson îl capturase pe Bahadur Shah Zafar, ultimul dintre moguli, la periferia Delhi-ului. Bătrânul împărat, orb și infirm, se adăpostise în mormântul strămoșului său, Hamayun, împreună cu doi dintre fiii lui. Când venise ora ca maiorul să-i escorteze în oraș, oamenii se strânseseră în număr mare pe marginea drumului. Mulțimea a devenit tot mai turbulentă și amenințătoare. În cele din urmă, ca să poată controla gloata, maiorul a dat ordin ca prinții să fie executați. Au fost împinși în fața mulțimii și împușcați în cap în văzul tuturor.

Trecuseră doar douăzeci și opt de ani de la aceste evenimente și ele reveneau frecvent în discuțiile din popote sau cluburile ofițerilor. Nu puteau decât spera ca istoria să nu se repete, dar, dacă se întâmpla acest lucru, escorta regelui Thebaw era pregătită să riposteze.

Mandalay-ul avea puține drumuri pe care putea trece un convoi de asemenea dimensiuni. Carele cu boi se hurducăiau agale pe arterele mai largi, înclinându-se periculos de mult la colțurile în unghi drept. Străzile din oraș, deși drepte, erau înguste și nepavate. Suprafețele de pământ erau brăzdate de șanțuri adânci rămase în urma musonilor anuali. Carele aveau roti solide, cioplite dintr-o singură bucată de lemn.

Corpurile lor rigide se legănau teribil pe suprafața denivelată. Regina trebuia să stea ghemuită ca să nu se izbească de laturi.

Nici soldații, nici prizonierii regali nu știau drumul spre port. În scurt timp, convoiul s-a rătăcit prin labirintul geometric al străzilor din Mandalay. Au luat-o în direcția colinelor nordice și, până să-și descopere greșeala, se lăsase deja întunericul. Căruțele au făcut cale întoarsă la lumina făcliilor îmbibate în ulei.

Pe timpul zilei, locuitorii se feriseră să iasă pe străzi; priviseră carele de la ferestre și de pe acoperișuri, cât mai departe de soldați și baionetele lor. Pe înserat, au început să iasă din case. Protejați de întuneric, s-au alăturat convoiului în grupuri mici și răzlețe.

Când Rajkumar a zărit-o pe Dolly, i s-a părut nespus de micuță. Mergea cu o legătură de haine pe cap pe lângă un soldat înalt. Era murdară pe față, iar *htaimen*-ul de pe ea era plin de noroi.

Rajkumar încă avea o parte dintre obiectele pe care le găsise în palat cu o noapte înainte. S-a dus repede la o prăvălie și le-a dat pe câteva dulciuri din zahăr de palmier. Le-a înfășurat într-o frunză de banană și a legat

pachețelul cu sfoară, apoi a luat-o la fugă și a prins convoiul din urmă tocmai când ieșea din oraș.

Flota britanică era ancorată la numai o milă distanță, dar din cauza întunericului înainta greoi pe drumurile denivelate. Odată cu noaptea, mii de locuitori ieșiseră din case. Mergeau pe lângă convoi, ținându-se departe de soldați și de luminile mișcătoare ale făcliilor lor.

Rajkumar a iuțit pasul și s-a cățărat într-un tamarin. Când a apărut prima căruță, l-a zărit în treacăt pe rege, abia vizibil prin fereastra mică. Stătea drept, cu privirea în fată, și se legăna în hurducăielile carului.

Încetul cu încetul, Rajkumar și-a croit loc prin mulțime până când a ajuns în apropierea lui Dolly. Mergea în pas cu ceilalți și nu-l scăpa din ochi pe soldatul de lângă fată. Bărbatul a întors capul pentru o clipă, ca să schimbe câteva cuvinte cu cineva din spatele lui.

Profitând de ocazie, Rajkumar a țâșnit spre Dolly și i-a pus pachețelul în mână.

— Ia-l, a șoptit. E mâncare.

Dolly se uita la el năucită.

— E băiatul *kalaa* de ieri, a spus Evelyn înghiontind-o în braț. Ia-l.

Rajkumar s-a retras imediat: mergea la zece picioare de Dolly, ferit de întunericul nopții. Fata a desfăcut pachetul și s-a uitat la dulciuri, apoi a întins mâna și i l-a oferit soldatului de lângă ea. Bărbatul a zâmbit și a clătinat prietenește din cap, refuzând să accepte darul. L-a pufnit râsul când cineva a spus ceva în engleză. Au râs și câteva fete, printre care și Dolly.

Rajkumar era uluit, chiar furios. Ce făcea Dolly? De ce să le ofere bunătățile obținute cu greu oamenilor care le duceau în captivitate și exil? Treptat însă, sentimentul inițial de trădare s-a transformat în ușurare și chiar recunoștință. Da, așa trebuia procedat; Dolly făcea exact ce trebuia să facă. Ce rost avea ca fetele să-și arate antipatia? Ce ar fi avut de câștigat dacă sfidau armata care le cucerise țara? Da, era mult mai înțelept să aibă răbdare și să zâmbească. În felul ăsta, Dolly scăpa cu viață.

La jumătate de milă de port, soldații au format un cordon pe drum, ca să oprească mulțimea. Oamenii s-au cățărat în copaci și pe acoperișuri, căutând locuri din care să poată urmări totul. Spre marea lui mirare, Rajkumar a găsit-o pe Ma Cho așezată pe o buturugă. Plângea și, printre suspine, le spunea celor dispuși s-o asculte povestea întâlnirii cu regina, noaptea trecută.

Rajkumar a încercat s-o aline, mângâind-o cu blândețe pe cap. Era prima oară când vedea un adult să verse asemenea lacrimi. De ce plângea? A ridicat ochii, ca și când ar fi căutat răspunsul pe chipurile celor din jur. Abia atunci a observat că plângeau și alții. Fusese atât de preocupat să ajungă la Dolly, încât nici nu văzuse ce se întâmplă în jurul lui. Acum, oriunde s-ar fi uitat, vedea fețe înlăcrimate.

Pe câțiva oameni îi recunoștea de la jaful de noaptea trecută. Își amintea cum ciopârțiseră mobila și smulseseră podelele. Acum, aceleași persoane jeleau pierderea regelui lor cu o tristețe inconsolabilă.

El nu reușea să înțeleagă această durere. În felul lui, era o sălbăticiune și nu știa că în unele locuri există legături invizibile care unesc oamenii printr-un sentiment de solidaritate. În Bengalul lui natal, aceste legături se stinseseră după un secol de subjugare și nu mai existau nici în amintire. În afara legăturilor de sânge, de prietenie și interdependență, Rajkumar nu recunoștea loialități, obligații sau limite care să-i îngrădească dreptul de a-și asigura supraviețuirea. Își păstra încrederea și afecțiunea pentru cei care le câștigau prin fapte și dovezi de bunăvoință. Odată câștigată, loialitatea lui era nețărmurită, fără acele clauze nescrise cu care oamenii se înarmează de obicei împotriva trădării. Și prin aceasta se asemăna cu o vietate revenită în sălbăticie. Dar existenta unui univers de loialități fără legătură directă cu el și nevoile lui imediate era aproape de neconceput pentru el.

Un murmur chinuit a străbătut mulțimea: prizonierii coborau din căruțe și urcau la bordul unui vas. Rajkumar a sărit iute pe ramurile unui copac din apropiere. Fluviul era departe, așa că nu distingea decât o navă cu aburi și un sir de siluete micuțe care înaintau pe o pasarelă. Era imposibil să le distingă. Apoi luminile navei s-au stins și a înghițit-o bezna.

Mii de oameni au stat de veghe în noaptea aceea. Vasul se numea *Thoorvia,* Soarele. Dimineața, când zorii și-au revărsat lumina peste coline, dispăruse.

CINCI

După cinci zile pe Irrawaddy, *Thoorvia* a intrat pe Rangoon la lăsarea serii. A ancorat la mijlocul fluviului, la distanță destul de mare de docurile

aglomerate ale orașului.

A doua zi, dis-de-dimineață, regele a urcat pe punte cu un binoclu aurit. Instrumentul era fabricat în Franța, o moștenire neprețuită rămasă de la regele Mindon. Fostul suveran era foarte atașat de binoclul său și-l purta tot timpul cu el, chiar și în sala de audiente.

Era o dimineață rece, iar de pe fluviu se ridicase o ceață opacă. Regele aștepta răbdător ca soarele să topească pâcla. Deodată, i s-a dezvăluit priveliștea pe care visa de o viață s-o vadă: impunătoarea pagodă Shwe Dagon, mult mai mare decât își închipuia, cu *hti*-ul avântat spre cer, plutind pe o pătură de ceață și scânteind în lumina zorilor. El însuși lucrase la *hti,* ajutase cu mâinile lui la poleirea fleșei, așezând răbdător foițele de aur unele peste altele. Regele Mindon pusese ca *hti*-ul să fie turnat la Mandalay și de acolo trimis cu barja regală la Shwe Dagon. Thebaw era novice pe atunci și toată lumea, până și călugării cu vechime, se întrecuse pentru onoarea de a lucra la *hti.*

Regele a coborât binoclul spre malul apei. Privirea i s-a oprit asupra aglomerației: ziduri, coloane, căruțe și oameni grăbiți. Auzise despre Rangoon de la fratele lui vitreg, prințul Thonzai. Orașul fusese întemeiat de strămoșul său, Alaungpaya, dar puțini membri ai dinastiei lor îl putuseră vizita. Britanicii îl cuceriseră înainte de nașterea lui Thebaw, odată cu toate provinciile de pe coasta Birmaniei. Atunci se retrăseseră granițele Imperiului Birman până aproape la jumătatea fluviului Irrawaddy. Din momentul acela, singurii membri ai familiei regale care putuseră vizita Rangoonul fuseseră rebelii și surghiunirii, prinții care căzuseră în dizgrația conducerii de la Mandalay.

Unul dintre aceștia era prințul Thonzai: se certase cu regele Mindon și fugise pe fluviu în jos, refugiindu-se în orașul aflat sub stăpânire britanică. Mai târziu, prințul fusese iertat și revenise în Mandalay. La curte fusese asaltat cu întrebări: toată lumea voia să afle despre Rangoon. Thebaw era adolescent și ascultase ca vrăjit poveștile prințului despre ambarcațiunile care circulau pe fluviul Rangoon: joncile chineze și *dhow*-urile arabe, sampanele din Chittagong, velierele americane și navele de linie britanice. Auzise despre The Strand, cu palatele și clădirile lui impozante, bănci și hoteluri; despre Cheiul lui Godwin, depozitele și joagărele de pe râul Pazundaung; despre străzile largi, mulțimile forfotitoare și străinii care se adunau în spațiile publice: englezi, cooringhee, tamili, americani, malaezi,

bengalezi, chinezi.

Una dintre poveștile pe care le istorisea prințul Thonzai era despre Badahur Shah Zahar, ultimul împărat mogul. După ce-au înăbușit revolta din 1857, britanicii l-au exilat pe împărat la Rangoon, unde a trăit într-o casă mică, nu departe de Shwe Dagon. Într-o noapte, prințul și câțiva prieteni au plecat pe furiș și s-au dus să vadă casa împăratului. L-au găsit așezat pe verandă, învârtind mătăniile în mână. Era orb și foarte bătrân. Prințul și prietenii lui ar fi vrut să intre în vorbă cu el, dar s-au răzgândit în ultima clipă. Ce i-ar fi putut spune unui asemenea bărbat?

Era o stradă în Rangoon, i-a mai zis prințul, care purta numele fostului împărat – Strada Mogulului. Mulți indieni locuiau acolo: potrivit prințului, erau mai mulți indieni decât birmani în Rangoon. Îi aduseseră englezii ca să lucreze în porturi și la gatere, să tragă ricșe și să golească latrinele. După cum stătea treaba, nu găseau localnici dispuși să desfășoare aceste activități. Și pe bună dreptate, de ce-ar fi făcut birmanii astfel de munci?

În Birmania nu murea nimeni de foame, toată lumea știa să scrie și să citească, iar dacă doreai pământ, trebuia doar să ceri. De ce-ar fi tras ricșe și-ar fi cărat excremente?

Regele a dus binoclul la ochi și a identificat câteva fețe de indieni pe mal. Ce putere imensă și de neînțeles, să miști asemenea mase de oameni dintr-un loc în altul – împărați, regi, fermieri, salahori, militari, hamali, polițiști. Și de ce? De ce această mutare încrâncenată – oameni duși dintr-un loc în altul, ca să tragă ricșe și să stea orbi în exil?

Unde avea să meargă poporul lui, acum, că făceau parte din acest imperiu? N-avea să le convină să cutreiere fără căpătâi. Birmanii nu erau plimbăreți din fire; regele știa asta din proprie experiență. Nu-și dorise niciodată să călătorească. Și cu toate astea, iată-l în drum spre India.

A pornit să coboare sub punte din nou: nu-i plăcea să stea departe de cabină prea mult. Îi dispăruseră câteva lucruri de valoare încă din prima zi, când ofițerii englezi le transportau de la palat la *Thooryia.* Îi întrebase despre obiectele pierdute, dar ofițerii se simțiseră ofensați și începuseră să discute despre formarea unei comisii de anchetă. Regele înțelegea foarte bine că, în ciuda atitudinii lor trufașe și uniformelor impunătoare, nu se dădeau în lături de la furtișaguri.

Curios era că, dacă l-ar fi rugat, le-ar fi dăruit bucuros o parte dintre

giuvaericalele lui; probabil că astfel s-ar fi ales cu lucruri mai grozave decât cele pe care le luaseră – în fond, ce știau ei despre pietrele prețioase?

Îi dispăruse până și inelul cu rubine. De celelalte lucruri nu-i prea păsa, erau niște zorzoane, dar îi părea rău de Ngamauk. Pe acesta ar fi trebuit să i-l lase.

Când au sosit la Madras, regele Thebaw și anturajul său au fost conduși la vila care le era rezervată pe perioada ședерii în oraș. Era o casă mare și luxoasă, dar avea ceva deranjant. Poate contingentul de soldați britanici postați la poartă, ori mulțimile curioase care se adunau zilnic în jurul zidurilor. Oricare ar fi fost motivul, nici una dintre fete nu se simțea în largul ei.

Domnul Cox îi ruga deseori pe locatari să iasă din casă, să se plimbe prin grădina mare și frumos îngrijită (domnul Cox era un polițist englez care-i însoțise de la Rangoon și vorbea birmana fluent). Ascultătoare, Dolly, Evelyn și Augusta dădeau câteva tururi de casă, dar abia așteptau să revină înăuntru.

Au început să se petreacă lucruri stranii. De la Mandalay a sosit vestea morții elefantului regal. Era un elefant alb și atât de iubit, încât îl hrăneau cu lapte matern: mame care alăptau se așezau în fața lui și-și scoteau bluzele. Toată lumea știa că elefantul nu va supraviețui mult după căderea dinastiei. Dar cine s-ar fi gândit că va muri atât de curând? Părea un semn rău. În casă domnea o atmosferă funestă.

În mod misterios, regele a început să poftească la carne de porc, și în scurt timp consuma cantități uriașe de șuncă și jambon. Într-o zi, a mâncat prea mult și i s-a făcut rău. A venit un doctor cu o geantă din piele și a intrat în casă fără să-și scoată cizmele din picioare. Fetele au trebuit să umble după el și să spele podeaua. Nimeni n-a dormit în seara aceea.

Într-o dimineață, Apodaw Mahta, bătrâna care le supraveghea pe doicile reginei, a ieșit fuga în grădină și s-a cățărat într-un copac. Regina a trimis doicile s-o convingă să coboare. Au stat o oră sub copac. Apodaw Mahta nici nu le-a băgat în seamă.

Regina a chemat înapoi dădacele și le-a trimis pe Dolly și pe celelalte fete să discute cu ea. Copacul era un liliac indian și avea frunziș des. Fetele s-au așezat în jurul lui și au ridicat capetele. Apodaw Mahta se instalase la bifurcarea a două crengi.

— Coboară, i-au zis fetele. Nu mai e mult și se lasă noaptea.

— Nu vreau.

— De ce?

— Ultima oară m-am născut veveriță. Țin minte copacul ăsta. Aici vreau să rămân.

Apodaw Mahta avea o burtă mare și negi pe față.

— Seamănă mai degrabă a broască râioasă decât a veveriță, a șoptit Evelyn.

Fetele au izbucnit în hohote de râs și au fugit în casă.

U Maung Gyi, tălmaciul, a ieșit și i-a arătat pumnul. Venea îndată regele cu un băț, ca să-i tragă o bătaie zdravănă, a amenințat-o. Auzind aceasta, Apodaw Mahta a coborât fără să mai facă nazuri. Trăise multi ani în palatul din Mandalay și era îngrozită de rege.

Oricine i-ar fi putut spune că ultimul lucru pe care l-ar fi făcut regele vreodată era să dea fuga în grădină și s-o bată cu bătui. Nu ieșise nici măcar o dată din casă de când locuiau la Madras. În primele zile ceruse să viziteze muzeul din oraș, lucru care l-a mirat atât de tare pe domnul Cox, încât a refuzat categoric. După aceea, ca în semn de protest, regele a refuzat să mai pună piciorul afară din vilă.

Unii dintre aceștia erau spioni, astfel că domnul Cox a aflat repede despre vânzări. S-a supărat foarte rău. Regele își risipea averea, a zis el, și, pe deasupra, se lăsa înșelat. Servitorii îi vindeau lucrurile la o fărâmă din cât valorau.

Din cauza asta, regele a devenit și mai secretos. Le-a dat câteva bijuterii scumpe lui Dolly și Evelyn și le-a spus să le vândă. Drept urmare, a obținut un preț și mai mic. Inevitabil, englezii au aflat prin intermediul spionilor lor. Declarând că nu puteau lăsa banii pe mâna regelui, au adoptat o lege prin care își însușeau bunurile cele mai valoroase ale familiei regale.

O tăcere nemulțumită a coborât peste vilă. Dolly a început să observe schimbări în comportamentul lui Evelyn, al Augustei și al celorlalte prietene. Temenelele lor erau tot mai neglijente; se plângeau că le dor genunchii și refuzau să îngenuncheze când o așteptau pe regină. Uneori, când aceasta se răstea la ele, îi aruncau priviri furioase.

Într-o noapte, regina s-a trezit însetată și și-a găsit servitoarele dormind lângă pat. S-a mâniat atât de tare, încât a spart o lampă de perete și le-a pălmuit pe Evelyn și pe Mary.

Evelyn s-a supărat foc.

— Nu-i mai putem lăsa să ne bată, i-a zis lui Dolly. Nu suntem obligate să stăm aici dacă nu vrem.

— De unde știi? a întrebat Dolly.

— De la domnul Cox. Mi-a zis că eram sclave la Mandalay, dar acum suntem libere.

— Dar suntem prizoniere, nu?

— Nu noi. Doar Min și Mebya.

Cu alte cuvinte, regele și regina.

Dolly a căzut pe gânduri câteva clipe.

— Și prințesele?

De data asta a căzut Evelyn pe gânduri.

— Da, și prințesele sunt prizoniere, a răspuns în cele din urmă.

În momentul acela, Dolly a înțeles ce avea de făcut. Unde erau prințesele trebuia să fie și ea: nu-și imagina cum s-ar fi descurcat în lipsa ei.

Într-o dimineață, s-au trezit la poartă cu un bărbat care susținea că venea din Birmania să-și ia soția acasă. Soția lui era Taungzin Minthami, una dintre doicile preferate ale reginei. Își lăsase copilul în Birmania și-i era foarte dor de casă. A hotărât să se întoarcă împreună cu soțul ei.

Întâmplarea aceasta le-a amintit tuturor de lucrul pe care se căzneau să-l uite, și anume că, dacă aveau de ales, toate ar fî preferat să meargă acasă – că nici una dintre ele nu se afla acolo pentru că asta își dorea, îngrijorată că ar putea-o părăsi servitoarele, regina a început să le dea cadouri favoritelor ei. Dolly se număra printre norocoase, dar Evelyn și Augusta n-au primit nimic.

Cele două s-au înfuriat că au fost omise și-au început să facă diverse remarci sarcastice în auzul reginei. Aceasta din urmă a discutat cu Padein Wun, care le-a dus într-o cameră, le-a bătut și le-a tras de păr. Dar asta n-a făcut decât să le înverșuneze și mai mult. În dimineața următoare, au refuzat să o servească pe regină.

Regina, ajungând la concluzia că nu mai exista cale de împăcare, l-a chemat pe domnul Cox și i-a comunicat că voia să trimită șapte dintre fete înapoi în Birmania. În locul lor intenționa să angajeze servitoare din zonă.

Odată ce regina lua o hotărâre, era imposibil s-o mai convingi să se răzgândească. Cele șapte fete au plecat săptămâna următoare: Evelyn, Augusta, Mary, Wahthau, Nan Pau, Minlwin și chiar Hemau, care, dintre

toate, era cea mai apropiată de vârsta lui Dolly. Dolly le privise mereu ca pe surorile ei mai mari, o familie. Știa că nu le va mai vedea niciodată. În dimineața plecării lor s-a încuiat în cameră și n-a vrut să iasă nici măcar când căruța care le transporta a părăsit curtea. U Maung Gyi, tălmaciul, le-a condus în port. La întoarcere a povestit că fetele au plâns când au urcat pe vas.

Au fost angajați câțiva servitori noi, bărbați și femei, toți localnici. Dolly era printre ultimii membri din grupul inițial de la Mandalay: ei îi revenea sarcina de a iniția personalul nou în treburile casei. Noile *ayah* și servitoare veneau la ea când voiau să afle cum se proceda la palatul din Mandalay. Dolly le-a învățat cum să facă temenele și cum să umble în genunchi prin camera reginei. La început a fost greu, pentru că nu reușea să se facă înțeleasă. Le explica totul cât putea de politicos, dar nu pricepeau, așa că trebuia să ridice tonul, ceea ce le speria și mai tare. Dărâmau lucruri, rupeau scaune și răsturnau mese.

Cu timpul a învățat câteva cuvinte în tamilă și hindustani. Îi era mai ușor să lucreze cu ele, dar tot erau curios de neîndemânatice și nepricepute. Uneori o pufnea râsul – când exersau shiko, de pildă, și le vedea cum dau din coate și își aranjează sariurile. Ori când le vedea târându-se în genunchi pufăind și gâfâind, sau când se încurcau în hainele de pe ele și cădeau în nas. Dolly nu înțelegea de ce le era atât de greu să umble în patru labe. Pentru ea era mult mai simplu decât să stea în picioare când trebuia să facă ceva. Era mult mai relaxant așa; când nu aveai nimic de făcut, îți puteai lăsa greutatea pe călcâie. Dar pentru noile *ayah* părea o sarcină imposibilă. Nu erau în stare să-i ducă o tavă reginei. Ori vărsau totul, ori se mișcau atât de încet, încât dura o jumătate de oră să ajungă de la ușă la pat. Întinsă în pat, regina își pierdea răbdarea când vedea că paharul ei cu apă se deplasează atât de lent, încât ai fi zis că e purtat de un melc. Uneori țipa, iar asta agrava și mai mult situația. Servitoarea speriată cădea cu tavă cu tot, și întregul proces trebuia reluat de la capăt.

Ar fi fost mult mai simplu, firește, dacă regina n-ar fi ținut morțiș să se respecte tradițiile din Mandalay – temenelele, târâtul în genunchi –, dar nici nu voia să audă de vreo schimbare. Era regina Birmaniei, spunea mereu, și, dacă ea nu insista să fie tratată cuviincios, cum se putea aștepta ca ceilalți s-o respecte din proprie inițiativă?

Într-o zi, U Maung Gyi a iscat un scandal imens. Una dintre doici a intrat

în odaia copiilor și l-a găsit întins pe jos, cu altă doică, și cu *longyi*-ul ridicat până la brâu. În loc să plece rușinat, bărbatul s-a repezit la femeia care-i descoperise și a luat-o la bătaie, apoi a fugărit-o pe hol până în dormitorul regelui.

Regele stătea la o masă și-și rula o țigară de foi. U Maung Gyi a dat buzna în cameră după doică. Femeia s-a împiedicat și s-a agățat de fața de masă. A dărâmat totul și tutunul s-a împrăștiat peste tot. Regele a început să strănute și a tot strănutat câteva ore bune. Când, într-un final, s-a oprit, clocotea de furie cum nu-l mai văzuse nimeni vreodată. În urma întâmplării au mai plecat câteva persoane.

Cum șefa doicilor se credea veveriță și alta se întorsese în Birmania, reginei îi rămâneau foarte puține doici de nădejde. A decis să angajeze o moașă engleză. Domnul Cox i-a găsit una, o anume doamnă Wright. Părea plăcută și destul de prietenoasă, dar sosirea ei a iscat alte probleme. Femeia refuza să facă temenele și să stea în genunchi în așteptarea reginei. Regina i-a cerut ajutorul domnului Cox, dar acesta își susținea compatrioata. Putea saluta cu o plecăciune din talie, dar nu era nevoie să facă shiko și cu atât mai puțin să se târască în genunchi. Doar era englezoaică.

Regina a acceptat decizia, dar n-o prea avea la inimă pe doamna Wright. A început să se bazeze tot mai mult pe maseurul birman care se aciuase cumva în anturajul regal. Avea mâini iscusite și reușea să alunge durerile reginei. Dar medicul englez a aflat de asta și a făcut mare tărăboi. A declarat că prestația mascurului era un afront adus medicinei. Că bărbatul o atingea pe Majestatea Sa în locuri nepotrivite. Regina a decis că englezul era nebun și a spus că nu-și concediază maseurul. În replică, medicul a refuzat s-o mai trateze.

Din fericire, travaliul a fost de scurtă durată și nașterea, rapidă și fără complicații. A adus pe lume o fată pe care au numit-o Ashin Hteik Su Myat Paya.

Tot personalul a intrat în panică, știind că regina își dorea foarte mult un băiat. Dar, spre surprinderea tuturor, regina s-a bucurat și a spus că unei fete îi va fi mai ușor să îndure durerea exilului.

Pentru un timp, Mandalay-ul s-a transformat într-un oraș fantomatic.

După invazia britanicilor, mulți dintre soldații regelui au fugit prin sate cu tot cu arme. Au început să acționeze singuri, să pună la cale atacuri

împotriva cotropitorilor, în unele nopți furișându-se chiar în oraș. În replică, britanicii au înăsprit legile. A crescut numărul arestărilor, execuțiilor și spânzurărilor. Împușcăturile răsunau pe străzi; oamenii se încuiau în case și ocoleau bazarurile. Treceau zile întregi fără ca Ma Cho să trebuiască să aprindă focul.

Într-o noapte, cineva i-a spart chioșcul. Cu ajutorul lui Rajkumar, au izbutit să gonească intrușii. Dar stricăciunile erau considerabile; când a aprins lampa, Ma Cho a descoperit că majoritatea oalelor, cratițelor și ustensilelor ei fuseseră furate sau distruse. A scos un țipăt îndurerat.

— Ce mă fac acum? Unde mă duc?

Rajkumar s-a lăsat pe vine lângă ea.

— De ce nu vorbești cu Saya John? Poate te ajută el. Ma Cho a scos un pufnet dezgustat.

— Să n-aud de Saya John. Ce să fac cu un bărbat care nu-i niciodată lângă mine când am nevoie de el?

A început să plângă, cu fața îngropată în palme.

Pe băiat l-a cuprins mila.

— Nu plânge, Ma Cho, a zis, trecându-și degetele cu stângăcie prin buclele ei. Gata, Ma Cho. Gata.

Femeia și-a suflat nasul și s-a îndreptat de umeri.

— Nu-i nimic, a mormăit. Nu-i nimic.

Pe pipăite, prin întuneric, l-a apucat de tivul *longyi*-ului și s-a aplecat să-și șteargă lacrimile de pe față.

Plânsetele lui Ma Cho se terminau frecvent astfel, cu ea ștergându-se pe bumbacul subțire al îmbrăcămintii lui Rajkumar. De data asta însă, când degetele femeii s-au agățat de *longyi,* atingerea pânzei a produs un efect neașteptat asupra tânărului. A simțit cum se aprinde o văpaie în corpul lui și, involuntar, a ridicat pelvisul spre mâna ei, exact când strângea pumnul. Neobservând acest gest, Ma Cho și-a trecut încet pânza peste față, mângâindu-și obrajii și ridurile din colțurile gurii și tamponându-și pleoapele ude. Lângă ea, Rajkumar se legăna și își unduia soldurile ca să țină pasul cu mâna ei. Abia când femeia și-a trecut vârful cârpei mototolite printre buzele întredeschise, materialul l-a dat de gol. Printre faldurile pânzei, acum udă și lipicioasă, Ma Cho a simțit o umflătură inconfundabilă atingându-i colțul gurii. A încleștat degetele și a strâns ghemotocul de material. Rajkumar a scos un geamăt și a arcuit spatele.

— Hm, a mormăit ea.

Apoi, cu o dexteritate uluitoare, i-a desfăcut *longyi*-ul cu o mână, iar cu cealaltă l-a împins în genunchi. Și-a desfăcut picioarele și l-a tras, așa îngenuncheat cum era, spre scăunel. Fruntea lui Rajkumar era acum lipită de obrazul ei; vârful nasului său jupuit îngropat la gâtul ei. Simțea aroma de curcuma și ceapă care se ridica dintre sânii ei. După care a văzut o explozie albă înaintea ochilor și a lăsat capul pe spate, zguduindu-se din tot corpul.

Ma Cho l-a îmbrâncit deodată și a scos un țipăt scârbit.

— Ce m-a apucat? a strigat. Ce fac cu băiatul ăsta, un copilandru, un *kalaa,* prostănac?

L-a împins cât colo cu cotul, a urcat pe scară și a dispărut în camera ei.

A durat o vreme până ce Rajkumar s-a încumetat să spună ceva.

— Ma Cho, a strigat, cu voce subțire și tremurândă. Te-ai supărat?

— Nu, s-a auzit de la etaj. Nu m-am supărat. Acum las-o în pace pe Ma Cho și culcă-te. Gândește-te la viața ta.

N-au vorbit niciodată despre cele întâmplate în acea seară. În zilele ce au urmat, Rajkumar a văzut-o foarte rar pe Ma Cho: pleca dis-de-dimineață și se întorcea noaptea târziu. Într-o dimineață, Rajkumar s-a trezit și și-a dat seama că plecase definitiv. Pentru prima oară a urcat pe scara care ducea la camera ei. Singurul lucru pe care l-a găsit acolo era un *longyi* nou, de culoare albastră, care stătea împăturit în mijlocul camerei.

Și acum ce avea să facă? Unde avea să se ducă? În tot acest timp își imaginase că va reveni pe sampan la un moment dat, alături de tovarășii lui. Acum însă, gândindu-se la viața pe barcă, știa că nu se va mai întoarce. Văzuse prea multe în Mandalay și avea o mulțime de visuri noi.

De câteva săptămâni se tot gândea la ce-i spusese Matthew, fiul lui Saya John – că invazia britanică pornise de la lemnul de tec. Nici un alt detaliu nu s-ar fi putut întipări mai bine în mintea deopotrivă curioasă și rapace a lui Rajkumar. Dacă britanicii erau dispuși să înceapă un război pentru niște copaci, însemna că știau de o comoară ascunsă în inima pădurii. Care era această comoară, habar n-avea, dar era limpede că nici nu avea să afle dacă nu mergea acolo chiar el.

În timp ce medita la asta, se îndepărta de bazar cu pași repezi. La un moment dat, oprindu-se ca să vadă unde ajunsese, a descoperit că era în fața unei biserici albe. A hotărât să mai zăbovească. A dat roată bisericii o dată, apoi încă o dată. Răbdarea lui a dat roade, căci în mai puțin de o oră l-a

văzut pe Saya John ieșind din biserică, de mână cu fiul lui.

— Saya.

— Rajkumar!

Acum, că-l avea în față, Rajkumar se simțea încurcat. Cum să-i spună de Ma Cho, când din cauza lui îl înșelase pe Saya John?

— S-a întâmplat ceva cu Ma Cho? i-a luat-o acesta înainte.

Rajkumar a încuviințat din cap.

— Ce anume? A plecat?

— Da, Saya.

Saya John a oftat lung și a ridicat ochii spre cer.

— Poate-i mai bine așa. Trebuie să fie un semn că a venit timpul ca acest păcătos să se îndrepte spre o viață de celibat.

— Poftim?

— N-are importanță. Ce-ai de gând să faci acum? Te întorci în India cu vasul?

— Nu, Saya, a răspuns Rajkumar clătinând din cap. Vreau să rămân în Birmania.

— Și din ce trăiești?

— Mi-ai zis mai demult, Saya, să te caut dacă am nevoie de-o slujbă.

Într-o dimineață, regele a citit în ziar că viceregele urma să vină la Madras. Trepidând de emoție, a trimis după domnul Cox.

— O să ne viziteze și pe noi? l-a întrebat.

Domnul Cox a clătinat din cap.

— N-am fost informat că ar avea asemenea planuri, înălțimea Voastră.

— Dar așa cere protocolul. Regii birmani sunt egalii unor suverani precum regii Siamului și Cambodgiei și împărații Chinei și Japoniei.

— Îmi pare rău, înălțimea Voastră, dar cred că e prea târziu ca să se mai modifice itinerarul viceregelui.

— Dar trebuie să-l întâlnim.

— Programul viceregelui a fost deja stabilit. Îmi pare rău.

— Trebuie să aflăm ce planuri are guvernul în privința noastră. Când am venit aici, ni s-a spus că nu va fi reședința noastră permanentă. Așteptăm cu nerăbdare să aflăm unde vom locui și când urmează să mergem acolo.

Domnul Cox a plecat și s-a întors peste câteva zile.

— Înălțimea Voastră, mă bucur să vă anunț că s-a luat în sfârșit o decizie

în privința reședinței permanente pentru dumneavoastră și familia dumneavoastră.

— Serios? Și unde va fi aceasta?

— Într-o localitate numită Ratnagiri.

— Poftim? a exclamat regele privindu-l năucit. Unde mai e și asta?

— Cam la o sută douăzeci de mile la sud de Bombay. E un loc minunat, cu vedere frumoasă la mare.

— Cu vedere frumoasă?

Regele a cerut să i se aducă o hartă și l-a rugat pe domnul Cox să-i arate unde se afla Ratnagiri. Domnul Cox a indicat un punct între Bombay și Goa. Regele a intrat în panică observând că localitatea era mult prea neînsemnată pentru a fi marcată pe hartă.

— Am prefera să stăm într-un oraș mare, domnule Cox. Aici, la Madras, de pildă. Sau la Bombay ori Calcutta. Ce să facem într-un sătuc?

— Ratnagiri e capitală districtuală, înălțimea Voastră, nicidecum un sătuc.

— Cât va trebui să stăm acolo? Când vom putea reveni în Birmania?

Era rândul domnului Cox să rămână năucit. Nici prin gând nu-i trecuse vreodată că regele încă nutrea speranța de a se întoarce în Birmania.

În felul său grosolan, domnul Cox era un om cumsecade.

— Înălțimea Voastră, a spus cu glas calm și blând, pregătiți-vă să stați un timp în Ratnagiri, un timp destul de lung, din păcate. Poate chiar…

— Poate chiar definitiv?

— Nu asta am spus, a tușit domnul Cox. N-am spus așa ceva. Vă rog să țineți cont că eu n-am…

Regele s-a ridicat în picioare și s-a dus în camera lui. N-a ieșit de acolo câteva zile.

O lună mai târziu au plecat din Madras cu o navă cu aburi numită *Clive.* Voiajul a fost cu totul diferit de data asta. Au navigat pe lângă coastă, rareori îndepărtându-se de mal. Au trecut prin strâmtoarea Palk, cu punctul nordic al Ceylonului vizibil în stânga și punctul cel mai sudic al Indiei, Capul Comorin, în dreapta.

La patru zile de la plecarea din Madras, vasul a intrat într-un golf larg și însorit. Erau faleze la ambele capete ale golfului, o plajă întinsă și un râu șerpuitor. Orașul se afla pe o colină, deasupra golfului; era înconjurat de atât de mulți cocotieri, încât abia îl zăreai.

Au dormit la bord peste noapte și au debarcat a doua zi dimineața. *Clive* a

acostat la un chei care înainta până departe în golful cu apă mică. Trăsurile îi așteptau la capăt, lângă un sat pescăresc. Regele a fost întâmpinat de o salvă de tun și o gardă de onoare. Apoi, vehiculele s-au pus în mișcare, una după alta, pe cărarea îngustă și umbroasă. De o parte și de alta erau case cu acoperișuri roșii, livezi de manghieri și palmieri areca. Peste tot vedeai polițiști, chemați să-i țină la distanță pe oamenii adunați să privească alaiul. Au trecut pe lângă un bazar, o închisoare cu ziduri cenușii și un sir de cazărmi ale poliției. Drumul se termina în fața unui bungalow mare, cu două etaje, în mijlocul unei grădini împrejmuite. Era construit pe o stâncă, deasupra orașului, cu vedere la golf. Se numea Outram House.

Regele s-a apropiat primul și a urcat încet treptele. A ajuns la un dormitor spațios și a intrat. Camera era mobilată cu un birou, un pat și trei scaune. Dădea într-un mic balcon, cu fața la vest, către mare. Plimbându-se agale prin cameră, a atins șipcile obloanelor de lemn, a râcâit o rozetă de ceară și și-a trecut degetul peste un semn pe jumătate șters de pe perete, fărâmițând ipsosul cojit între degete. Se simțea un miros vag de igrasie, iar pe perete erau mici urme de mucegai. Se străduia să-și întipărească aceste lucruri în memorie, deoarece știa că în timp se vor estompa și va veni o zi când va dori să și le aducă aminte – senzația intensă a primei întâlniri cu locul captivității sale, mirosul mucegăit și asprimea atingerii lui pe piele.

Afară, Dolly și mica prințesă alergau prin grădină după o șopârlă roșu-aprins. Casa aceasta nu semăna deloc cu vila din Madras; era mult mai mică, dar mai primitoare. Aici puteai să alergi și să te joci de-a v-ați ascunselea printre trunchiurile cocotierilor unduioși. A ajuns în dreptul unui manghier ale cărui ramuri se înălțau până la ferestrele de ultimul etaj al bungalow-ului. Poate că acolo va fi dormitorul ei, fereastra ei, în care să-i bată crengile.

A început să bată clopotul unui templu în orașul de la poalele stâncii. Dolly s-a oprit să-l asculte și s-a uitat în josul grădinii, printre ramurile cocotierilor, la golful larg și scânteietor. Venea miros de pește uscat și tămâie. Cât de luminoasă și tihnită era atmosfera aici! Păreau feriți de orice primejdii în spatele zidurilor înalte de piatră.

Dangătul clopotelor a ajuns și la urechile regelui. A ieșit pe balconul dormitorului de la etaj. Întregul oraș se întindea dedesubt, mărginit de curbura golfului și de două promontorii abrupte pe ambele laturi. Priveliștea era într-adevăr splendidă, cum spusese domnul Cox. A reintrat

în dormitor și s-a așezat într-un fotoliu, cu ochii la umbrele fantomatice ale cocotierilor care se legănau pe pereții albi. În camera aceea orele aveau să se strângă asemenea grăunților de nisip, până ce aveau să-l îngroape.

PARTEA A DOUA

RATNAGIRI

ȘASE

Pentru Rajkumar și Saya John, perioada cea mai aglomerată din an era atunci când se umflau râurile. O dată la câteva săptămâni încărcau saci, lăzi și cutii la bordul uneia dintre ambarcațiunile Companiei Navale Irrawaddy: nave cu zbaturi, comandate în general de scoțieni și cu echipaje formate din khalasi din Chittagong, cum spera și Rajkumar să ajungă într-o bună zi. Împinși de apele umflate ale fluviului, zburau din Mandalay ca din pușcă, astfel încât să parcurgă traseul în cel mai scurt timp. Seara, când venea ora să tragă la mal, ancorau în câte un cătun de pe coastă, alcătuit din câteva colibe de stuf adunate în jurul terenului de instrucție al secției de poliție.

Oricât de mic era satul, inevitabil se deschidea un târg în jurul vasului ancorat: telali, negustori de alimente, barcagii, vânzători de mâncăruri prăjite, producători de rachiuri veneau cu tot calabalâcul, fericiți că au prins atâția mușterii. Uneori, vestea sosirii navei ajungea prin intermediul trupelor de artiști ambulanți. Seara, în concertul broaștelor înviorate de ploaie, se ridicau scenele păpușarilor, iar siluetele subțiri și tremurătoare ale lui Bodaw și Bayin, Minthami și Minthagyi, Natkadaw și Nan Belu se profilau în întuneric, mari și familiare ca umbrele de pe lună.

Lui Saya John îi plăcea să călătorească la clasa întâi, în cabină: afacerea îi mergea de minune și nu ducea lipsă de bani. Se mutase într-o casă mare, pe Strada 33 din Mandalay – o locuință în care trăiau Rajkumar și toți cei angajați în vreun fel în afacerea lui. Ocupația britanică adusese schimbări uriașe: Birmania fusese rapid asimilată Imperiului, transformată cu forța într-o provincie a Indiei britanice. Mandalay-ul elegant de altădată era acum un centru comercial aglomerat; resursele erau exploatate cu o energie și o eficiență nemaipomenite până atunci. Palatul Mandalay fusese renovat astfel încât să servească plăcerilor ascunse ale cuceritorilor: aripa de vest se transformase într-un club britanic; sala de audiențe a reginei era sală de biliard; pereții cu oglinzi erau acoperiți cu exemplare vechi din *Punch* și *Illustrated London News,* grădinile fuseseră răscolite ca să facă loc terenurilor de tenis și polo; mănăstirea superbă în care Thebaw își făcuse noviciatul devenise o capelă unde preoții anglicani împărtășeau soldații britanici. Previziunile anunțau cu încredere că, în cel mai scurt timp,

Mandalay-ul avea să devină un Chicago al Asiei; prosperitatea era destinul firesc al unui oraș aflat la confluenta a două dintre cele mai mari cursuri de apă din lume, Irrawaddy și Chindwin.

Saya John câștiga bani frumoși din transportul de provizii către exploatațiile de tec. Deși nu era genul de om care să râvnească la un trai fastuos, considera că e important să doarmă bine de câte ori pornea în voiaj. Iar o cabină la clasa întâi pe un vas de pe Irrawaddy reprezenta doar un mic răsfăț.

Cât despre Rajkumar, acesta dormea pe puntea inferioară. O parte dintre băieții din echipaj erau de-o seamă cu el și aveau sarcina să stea agățați la prora cu firul cu plumb în mână, cum făcea și el altădată, să fie atenți la bancurile de nisip mișcătoare și să anunțe adâncimea apei: *„Ek gaz; do gaz, teen gaz… “ Cu* ei, Rajkumar vorbea dialectul din Chittagong, iar când vasul oprea undeva, băieții îl trăgeau de pe rogojina lui și-l duceau pe uscat, să-i arate locurile unde se adunau marinarii noaptea.

A doua zi, când trebuiau să debarce, Rajkumar era somnoros, iar Saya John odihnit, mâncat și nerăbdător să-și descarce marfa și să pornească spre șantierul forestier. Se deplasau de obicei cu carul cu boi, înfruntând râuri de mâl pe drumul lung către munți.

Când totul decurgea bine, călătoriile se încheiau în câte un cătun unde încărcau marfa pe elefanți și se puteau întoarce acasă liniștiți. De multe ori însă ajungeau la destinație și abia acolo aflau că șantierul nu le putea pune la dispoziție nici un elefant și că trebuiau să caute cărăuși care să transporte încărcătura în munți. Până și Rajkumar era nevoit să care un coș, un *pah* împletit, cu capac adânc și curea pentru a se prinde de frunte. În sarcina lui intrau diversele obiecte de lux comandate de administratorii exploatațiilor – trabucuri, whisky, conserve de carne și sardine, o dată chiar o carafa de cristal trimisă de Rowe & Co., marele magazin universal din Rangoon.

Porneau la drum în zori de zi, cu Saya John în fruntea grupului de hamali și Rajkumar la coadă; urcau pieziș, ca măgarii, pe potecile îmbibate de apă, înfigându-și bine călcâiele în noroiul roșu și alunecos. Saya John avea un ritual, un fel de superstiție, să înceapă aceste călătorii în haine europene: pălărie de safari, cizme de piele, pantaloni de pânză groasă. Rajkumar mergea desculț, ca hamalii, îmbrăcat doar cu o vestă, *longyi* și pălărie largă de paie.

Oricât de grijuliu ar fi fost, Saya John nu reușea să-și păstreze

îmbrăcămintea imaculată prea mult timp: desișul se anima la trecerea lor, lipitorile se întindeau precum lujerii la atingerea trupurilor calde. Fiind cel mai gros îmbrăcat, Saya John culegea din plin aceste roade însângerate. La fiecare una sau două ore cerea să facă popas. Potecile erau mărginite de colibe de bambus ridicate de cherestegii la intervale regulate. La adăpostul acoperișului de frunze ude, Saya John scotea din rucsac pânza impermeabilă în care Rajkumar împachetase chibriturile și trabucurile, își aprindea unul, trăgea din el cu putere până când îi apărea o flăcăruie în vârf, apoi își examina pielea și ardea pe rând lipitorile.

Cele mai multe se adunau pe lângă zonele cutate, acolo unde hainele se frecau de piele: aceste crețuri și falduri conduceau vietățile spre destinațiile favorite – la subraț, pe vintre, în spațiul dintre pulpe și fese. Uneori, Saya John găsea zeci de lipitori în pantofi, majoritatea aciuate între degete – pentru ele, cel mai de preț dintre darurile corpului uman. Erau întotdeauna și câteva strivite care-și lăsaseră ventuzele înfipte în carne. Acestea erau locurile cele mai susceptibile să fie din nou atacate, nu doar de lipitori, ci și de insecte; fără îngrijiri, riscau să se infecteze și să devină ulcerații tropicale urât mirositoare. În zonele acestea Saya John se ungea cu *kow-yok* – o pastă cleioasă de tutun roșu pe care o aplica cu o hârtie sau cârpă. Cataplasma se lipea atât de bine de piele, încât n-o spăla nici apa, sugea infecția și proteja rana. La fiecare popas, Saya John mai scotea ceva de pe el, astfel că în câteva ore era îmbrăcat ca Rajkumar, doar în *longyi* și vestă.

Aproape invariabil sfârșeau prin a urma cursul unui *chaung,* un pârâu de munte. La fiecare câteva minute vedeau zburând câte un buștean prin apă la vale. Dacă te prindea vreunul dintre proiectilele acestea de două tone, te schilodea ori te omora. Când trebuiau să treacă de pe un mal pe altul, cineva stătea de pază, ca să anunțe când vin buștenii și hamalii să poată traversa în siguranță.

De multe ori buștenii veneau în grup, zeci de tone de lemn care goneau împreună pe râu: când se ciocneau, impactul se resimțea până pe uscat. Uneori, câte un buștean rămânea agățat într-o vâltoare sau pe mal, și în câteva minute se forma un zăgaz care oprea cursul râului. Unul după altul, buștenii se încălecau, sporind greutatea lemnului adunat. Masa aceasta creștea până ce devenea o forță nimicitoare. Până la urmă, ceva ceda; un buștean gros de nouă picioare se rupea ca o nuielușă. Cu un bubuit asurzitor, barajul se năruia și talazul de lemn se prăvălea pe coastele

muntelui.

— Pâraiele sunt alizeele tecului, îi plăcea lui Saya John să spună.

În anotimpul uscat, când se crăpa pământul și se veștejeau pădurile, pâraiele deveneau niște firicele ce abia purtau câteva frunze, niște șuvițe mâloase printre șiruri de bălți tulburi. În această perioadă, lemnarii selectau arborii de tec din pădure. Odată aleși, trebuiau omorâți și lăsați să se usuce, fiindcă densitatea tecului e de așa natură încât nu-i permite să plutească dacă măduva este umedă. Omorârea se realiza printr-o serie de incizii, crestături subțiri, dar adânci, la o înălțime de patru picioare și șase inchi de sol (în ciuda zonei sălbatice în care creștea, tecul era tratat cu o strictețe imperială desăvârșită).

Copacii uciși erau lăsați să moară acolo unde erau, uneori trei ani sau chiar mai mult. Abia după ce se stabilea că se uscaseră suficient ca să plutească pe râu, erau însemnați spre a fi doborâți. Atunci veneau tăietorii, cu armele pe umăr, și își măsurau victimele ca să știe în ce parte se vor prăbuși.

Așa morți cum erau, copacii își strigau nemulțumirea ca niște clopote de alarmă, scoțând trosnete care se auzeau la mile distanță și distrugând totul în cale, plute cu puieți și plase împletite de trestie. Desișurile de bambus erau culcate la pământ într-o clipă și mii de tulpini explodau simultan într-o ploaie de așchii, ridicând în aer nori de resturi și praf.

Apoi treceau la treabă echipele de elefanți, care, sub îndrumarea dresorilor – *oo-si* și *pe-si* –, împingeau, rostogoleau și ridicau cu trompele. Pe jos erau întinse role de lemn, iar câțiva *pa-kyeik* ageri, specializați în prinderea lanțurilor, se strecurau printre picioarele elefanților și legau hamurile de otel. Într-un final, când buștenii începeau să se miște, forța de frecare era atât de mare, încât cărăușii de apă trebuiau să alerge pe lângă ei și să ude rolele încinse cu găleata.

Buștenii erau târâți pe malul pâraielor, stivuiți și lăsați să aștepte ziua în care apele aveau să se trezească din hibernarea anotimpului uscat. La primele ploi, bălțile începeau să tresalte și își dădeau mâinile, pregătindu-se încet-încet să curețe resturile adunate în lunile lungi de secetă. Apoi, în câteva zile, cu ajutorul ploilor torențiale, se umflau în albii, însutindu-și volumul: acolo unde cu o săptămână în urmă stăteau fără vlagă sub apăsarea frunzelor și nuielelor, acum purtau buștenii de două tone de parcă ar fi fost fulgi.

Astfel începea călătoria bușteni lor până la gaterele din Rangoon: rostogoliți pe pante de elefanți și aruncați în apele înspumate ale pâraielor. În funcție de relief, din pâraie ajungeau în afluenți și din aceștia se vărsau în marile fluvii de la câmpie.

În anii secetoși, când pâraiele nu puteau purta asemenea greutăți, profiturile companiilor de cherestea sufereau enorm. Dar chiar și în anii buni râurile de munte erau invidioase și îi pedepseau pe muncitori. În plin sezon, un singur copac mort putea crea coliziunea a cinci mii de bușteni, sau chiar mai bine. Întreținerea apelor curgătoare era o adevărată știință, necesitând specialiști, echipe de *oo-si* și elefanți care petreceau lunile musonice patrulând prin păduri fără încetare: acestea erau celebrele turme *aunging,* experte în operațiunea dificilă și riscantă a curățării pâraielor.

Odată, pe când se adăpostea lângă trunchiul muribund al unui tec, Saya John i-a dat lui Rajkumar să țină într-o mână o frunză de mentă și în cealaltă o frunză căzută din copac. „Atinge-le“, i-a zis, „freacă-le între degete“.

Tecul, *tectona grandis,* este o rudă a mentei aparținând aceluiași ordin de angiosperme, dar dintr-o ramură diferită de cea prezidată de cea mai vindecătoare dintre plantele medicinale, verbina. Printre verisoarele lui se numără multe alte ierburi aromatice bine cunoscute – salvia, cimbrul, lavanda, rozmarinul, și îndeosebi busuiocul, cu numeroșii lui descendenți, verzi și mov, cu frunze netede și aspre, cu miros înțepător sau parfumat, amar sau dulce.

Pe vremuri exista în Pegu un tec al cărui trunchi măsura o sută șase picioare de la sol până la prima ramură. Imaginează-ți cum ar fi o frunză de mentă dacă ar crește pe o tulpină mai înaltă de o sută de picioare care se înalță din pământ fără să se încline ori să se subțieze, dreaptă ca firul cu plumb, iar primele frunze îi cresc aproape în vârf, grupate mănunchi și desfăcute ca mâinile unui scufundător care iese la suprafață.

Frunza de mentă era cât degetul mare al lui Rajkumar, pe când cealaltă putea acoperi urma unui picior de elefant; una era o mirodenie folosită la condimentarea supei, cealaltă provenea dintr-un copac care doborâse dinastii, iscase invazii, crease averi, născuse un nou stil de viață. Cu toate astea, până și Rajkumar, care, prin natura lui, nu era înclinat spre fantezie, recunoștea că între pufușorii uneia și blana aspră și țepoasă a celeilalte exista o înrudire de necontestat, o legătură familială palpabilă.

Exploatațiile de tec își anunțau prezența prin clopotele elefanților. Chiar și pe ploaie sau de la depărtare, sunetul își producea mereu efectul magic asupra șirului de hamali, care iuțeau imediat pasul.

Oricât de mult ar fi mers sau cât de obosit era, Rajkumar avea mereu o tresărire de inimă când îi apărea exploatația în față – un luminiș cu câteva colibe acoperite cu stuf, grupate în jurul unui *tai,* o casă lungă de lemn pe piloni.

Exploatațiile de tec erau întotdeauna la fel și cu toate astea diferite, niciodată construite în același loc de la un sezon la altul. Defrișarea inițială se realiza cu ajutorul elefanților. Prin urmare, luminișurile erau pline de copaci smulși și gropi.

În centrul fiecărei exploatații stătea *tai*-ul, unde locuia administratorul silvic, un angajat al companiei care conducea șantierul. În ochii lui Rajkumar, aceste *tai*-uri erau clădiri de o mare eleganță: construite pe o platformă de lemn și înălțate pe piloni de tec la șase picioare de pământ. Fiecare avea câteva camere mari care comunicau una cu alta și se terminau cu o verandă spațioasă, întotdeauna așezată în așa fel încât să aibă cea mai frumoasă priveliște. Pe șantierul unde administratorul avea un *luga-lei* harnic, veranda era umbrită de o boltă de plante agățătoare ale căror flori străluceau ca tăciunii pe împletitura de bambus. Aici stătea administratorul seara, cu un pahar cu whisky într-o mână și o pipă în cealaltă, privind cum apune soarele peste vale și visând la casa lui de departe.

Administratorii erau oameni reci și ursuzi. Înainte de a merge să discute cu ei, Saya John se schimba întotdeauna în haine europene, cămașă albă și pantaloni de doc. Rajkumar privea de la distanță cum Saya John se apropie de *tai* și salută, punând respectuos o mână pe prima treaptă a scării. Dacă era invitat în casă, urca încet, călcând cu mare atenție. Urmau o mulțime de zâmbete, plecăciuni și saluturi. Uneori revenea în câteva minute, alteori administratorul îl servea cu un pahar cu whisky și-l invita să ia cina cu el.

De regulă, administratorii aveau un comportament corect. Dar s-a întâmplat odată ca unul dintre ei să-l mustre aspru pe Saya John, reproșându-i că a uitat un obiect din ceea ce comandase.

— Șterge-ți rânjetul de pe moacă și dispari de-aici, a țipat englezul. Ne vedem în iad, gălbejitule.

La vremea aceea, Rajkumar nu știa engleză aproape deloc, dar furia și disprețul din tonul administratorului erau evidente. Pentru o clipă l-a văzut

pe Saya John prin ochii englezului: mărunțel, excentric și îmbrăcat anapoda, în haine europene care nu erau pe măsura lui, pantaloni prea lungi care-i accentuau corpolența și pălăria de safari jerpelită așezată în vârful capului.

Rajkumar lucra pentru Saya John de trei ani și îl privea ca pe un mentor în toate domeniile. Clocotea de indignare să-și vadă învățătorul supus la o asemenea umilință. A luat-o la fugă prin luminiș, hotărât să urce pe scară și să-i ceară socoteală administratorului chiar pe veranda casei lui.

Tocmai atunci însă a apărut Saya John, negru de supărare.

— Vrei să mă duc sus, *Sayagyi?*

— Unde sus?

— În *tai.* Îi arăt eu nemernicului…

— Nu fi nebun, Rajkumar. Mergi și caută ceva util de făcut, a zis Saya John și, cu un pufnet nervos, i-a întors spatele băiatului.

Noaptea stăteau cu *hsin-ouq*-ul*,* șeful echipei de *oo-si.* Colibele în care locuiau muncitorii erau în spatele *tai*-ului, ca să nu-i strice priveliștea administratorului. Erau construcții micuțe, susținute pe piloni, cu una sau două camere, fiecare cu o platformă în față, pe post de balcon. *Oo-si* construiau colibele cu mâinile lor și, atât timp cât locuiau acolo, se îngrijeau de șantier cu cea mai mare seriozitate, reparând zilnic crăpăturile din pereții de bambus, peticind acoperișurile și ridicând altare zeităților lor. Adeseori cultivau grădinițe de legume în jurul colibelor, ca să aibă ce pune pe lângă alimentele uscate care le veneau de la câmpie. Unii creșteau pui și porci între pilonii colibelor; alții zăgăzuiau râurile din apropiere și le umpleau de pește.

Ca urmare a acestei gospodăriri, exploatațiile de tec semănau cu niște sătucuri de munte, cu locuințele familiale grupate în semicerc în spatele casei căpeteniei. Dar aceasta era o iluzie, căci așezările erau temporare. Le lua o zi sau două să construiască șantierul, folosind doar liane, bambus proaspăt tăiat și stuf împletit. La finalul sezonului, așezarea era abandonată junglei și ridicată anul următor în alt loc.

Pe fiecare șantier exista un *hsin-ouq* care primea cea mai mare colibă, și în aceasta erau de regulă cazați Saya John și Rajkumar. De multe ori, când mergeau pe un șantier, stăteau amândoi pe balcon și vorbeau până în miez de noapte. Saya John fuma trabucuri și depăna amintiri – despre viața lui în Malaya și Singapore și despre soția lui decedată.

În noaptea în care Saya John a fost certat de administrator, Rajkumar a stat treaz până târziu, uitându-se la luminile pâlpâitoare ale *tai*-ului. În ciuda avertismentelor lui Saya John, băiatul nu putea ierta comportamentul scandalos al administratorului.

Tocmai când era pe punctul să adoarmă, a auzit ceva foșnind pe balcon. Era Saya John, cu o cutie de chibrituri și un trabuc. Lui Rajkumar i-a pierit tot somnul și s-a înfuriat iar.

— Sayagyi, a zis nemaiputându-se stăpâni, de ce n-ai ripostat când zbiera la tine? Așa de tare mi-am ieșit din fire, că-mi venea să mă duc la el și să-l învăț minte.

Saya John a întors capul spre casa administratorului, unde încă era aprinsă lumina. Silueta bărbatului se distingea clar pe fundalul pereților subțiri de stuf; stătea pe un scaun și citea.

— N-ai de ce să te superi, Rajkumar. În locul lui, și tu te-ai purta la fel, poate chiar mai rău. Ce mă miră pe mine e că nu sunt mai multi ca el.

— Cum așa, Sayagyi?

— Gândește-te ce viață au aici acești tineri europeni. După doi sau trei ani petrecuți în junglă, malaria sau denga îi slăbesc în asemenea hal, încât trebuie să aibă mereu doctori și spitale în preajmă. Cei care conduc compania o știu prea bine; știu că oamenii ăștia vor îmbătrâni prematur, vor fi epave la vârsta de douăzeci și unu de ani, și că vor trebui să fie detașați la birourile din oraș. Doar imediat după sosire, la șaptesprezece sau optsprezece ani, pot duce o viață ca asta, și în acest scurt interval compania trebuie să profite pe cât posibil de ei. Așa că-i trimit de pe un șantier pe altul, aproape fără răgaz. Gândește-te numai la cel de-aici: am înțeles că a făcut deja o formă foarte gravă de denga. Nu-i cu mult mai mare decât tine, Rajkumar, să aibă optsprezece sau nouăsprezece ani, dar e bolnav și singur, la mii de mile de casă, printre oameni cu totul străini, în inima sălbăticiei. Cu toate astea, uită-te la el: își citește cartea și nu se vede nici urmă de teamă pe fața lui.

— Și tu ești departe de casă, Sayagyi, a spus Rajkumar. La fel și eu.

— Dar nu la fel de departe ca el. Și, dacă am fi avut de ales, nici unul dintre noi n-ar fi venit în locul ăsta. Uită-te la *oo-si* de aici; uită-te la *hsin-ouq* cum zace pe rogojină, amețit de opiu; uită-te cum se făiesc cu talentele lor de dresori. Au impresia că, dacă au lucrat cu elefanți din tată-n fiu, nimeni nu cunoaște animalele mai bine decât ei. Cu toate astea, până să

vină europenii, nici prin cap nu le trecuse să folosească elefanții la defrișări. Îi foloseau doar în pagode și palate, la război și ceremonii. Europenii și-au dat seama că elefanții dresați pot lucra în folosul omului. Ei au inventat tot ce vezi pe șantierul ăsta. Tot acest stil de viață e creația lor. Ei au inventat metoda de secuire, ei au inventat sistemul de transport al bușteni lor cu elefanți și apoi la vale pe râu. Ei s-au gândit la detalii cum ar fi structura și așezarea colibelor, planul *tai*-ului, folosirea împletiturilor de bambus și stuf, nu *oo-si* cu înțelepciunea lor seculară. Toate acestea sunt produsul mintii unor oameni ca acela care citește în *tai,* un băiețandru aproape de-o seamă cu tine. Negustorul a arătat cu degetul spre silueta administratorului: Îl vezi pe omul ăla, Rajkumar? Ai multe de învățat de la el. Cum să îmblânzești natura în folosul tău, cum să pui copacii în slujba ființei umane – ce poate fi mai minunat? Asta i-aș spune unui tânăr care are toată viața înainte.

Rajkumar și-a dat seama că Saya John nu se referea la el, un luga-lei, ci la fiul lui, Matthew, iar gândul acesta l-a străpuns dureros. Însă durerea a durat doar o clipă; nu încăpea îndoială că el era mai puternic și mai bine pregătit. La urma urmelor, el era acolo, iar Matthew, departe, în Singapore.

ȘAPTE

La Ratnagiri, mulți credeau că regele Thebaw afla primul când marea mai făcea o victimă. În fiecare zi petrecea ore în șir pe balcon, privind apa prin binoclul aurit. Pescarii recunoșteau deja scânteierile gemene ale instrumentului regelui. Seara, când reveneau în golf, se uitau în direcția balconului de pe colină, căutând parcă încurajare. Nu se întâmpla nimic în Ratnagiri, spuneau oamenii, dar, dacă era să se întâmple, regele ar fi știut primul.

Cu toate astea, din ziua în care a debarcat cu familia, nimeni nu La văzut vreodată pe rege. Trăsurile regale circulau frecvent prin oraș, cu caii lor pagi și vizitiul mustăcios. Dar regele nu cobora niciodată din ele sau, dacă o făcea, nu-l zărea nimeni niciodată. Familia regală avea două *gaari* – o droșcă și un cupeu cu perdele la geamuri. Umbla vorba că regele ar fi fost uneori ascuns în cupeu, dar nimeni nu știa cu siguranță din cauza draperiilor groase de catifea.

Prințesele, pe de altă parte, erau văzute în oraș de trei sau patru ori pe an, când mergeau la debarcaderul din Mandvi, la templul Bhagavati ori la oficialii britanici pe care aveau voie să-i viziteze. Orășenii le cunoșteau din vedere pe toate – pe Prima, a Doua, a Treia și-a Patra Prințesă (ultima se născuse în Ratnagiri, în al doilea an de exil).

În primii ani petrecuți în India, prințesele se îmbrăcau deseori în haine birmane – *aingyi* și *htamein*. Dar, odată cu trecerea anilor, vestimentația lor s-a schimbat. Într-o zi, nimeni nu-și mai amintea data exactă, au apărut în sariuri – nu scumpe sau fastuoase, ci unele simple, din stofa roșie și verde, fabricată în zonă. Își împleteau și pomăduiau părul ca școlărițele din Ratnagiri; au învățat să vorbească fluent marathi și hindustani – doar cu părinții mai vorbeau birmana acum. Erau fete frumoase, sincere și naturale. Când circulau pe străzi, nu-și fereau privirea și nu întorceau capul. Se citea o foame în ochii lor, un dor, de parcă tânjeau să se plimbe prin bazarul Jhinjhinaka, să colinde prin prăvălii și să se târguiască pentru sariuri. Urmăreau totul atent și uneori îi puneau întrebări vizitiului: „A cui e prăvălia aceea de sariuri?” „Ce soi de mango face copacul acela?” „Ce pești sunt la taraba de-acolo?”

Mohan Sawant, vizitiul, era un tânăr localnic dintr-un cătun sărac din aval. Avea zeci de rude în oraș, conducători de ricșe, hamali și tonga-wallah: toată lumea îl cunoștea.

Când trecea prin bazar, oamenii veneau imediat la el: „Dă-i minunățiile astea de mango celei de-a Doua Prințese. Sunt din grădina noastră”. „Dă-i fetiței niște kokum uscat. Întreba mai devreme ce e”.

Ochii prințeselor îi înduioșau pe toți cei asupra cărora se opreau. Erau niște copilițe, ce făcuseră să merite o viață ca asta? De ce n-aveau voie să viziteze familiile din zonă, să se împrietenească cu copiii marathi cu educație aleasă? De ce să crească doar printre servitori?

O dată sau de două ori pe an ieșea și regina cu fiicele ei, albă la față ca o mască, severă și neclintită, cu buzele colorate într-un vinețiu cadaveric de la țigările de foi pe care le fuma. Oamenii se adunau pe străzi s-o vadă, dar ea nu părea să observe pe nimeni și nimic, ținându-se dreaptă ca un băț, cu o figură aspră și împietrită.

Alături de ele era domnișoara Dolly, cu părul negru și lung și chipul sculptat, frumoasă ca o prințesă din basme. De-a lungul anilor, toți ceilalți care însoțiseră familia regală la Ratnagiri plecaseră unul câte unul –

servitoare, rude, oficialități. Numai domnișoara Dolly rămăsese.

Regele știa ce se vorbește despre el în Ratnagiri și, deși îngrijorat de puterile care i se atribuiau, era de asemenea amuzat și măgulit într-o oarecare măsură. Prin gesturi mărunte, încerca să-și facă datoria care-i fusese pusă pe umeri. Uneori, femeile se cățărau pe acoperișuri cu copiii în brațe, sperând să-i binecuvânteze cu privirea lui. Cu binoclul la ochi, regele se uita la aceste mame credule câteva minute la rând. Era o favoare atât de măruntă, de ce să nu le-o acorde dacă-i stătea în putere?

De fapt, nu tot ce se spunea despre rege era neadevărat. În privința pescarilor, de pildă: în fiecare zi, când ieșea pe balcon în zori, vedea pânzele albe și pătrate ale flotei pescărești lipite de-a lungul golfului ca un sir de timbre. Bărcile erau *hori* – catamarane cu chila ascuțită și un singur stabilizator, din satul pescăresc Karla, situat la gura fluviului. Pe înserat, când soarele tot mai mare cobora la apus, regele vedea aceleași bărci cum intră în golf legănându-se în vânt. Nu s-a gândit niciodată să le numere pe cele care plecau dimineața, dar cumva știa exact câte erau. Într-o zi, când catamaranele erau în larg, a văzut o furtună abătându-se asupra lor. Seara, când s-au întors bărcile răzlețite, regele a observat că lipsea una.

L-a chemat pe Sawant la el: știa că satul pescăresc se afla aproape de cătunul în care locuia familia băiatului. Pe vremea aceea, Sawant nu era vizitiu încă; avea paisprezece ani și muncea ca rândaș.

— Sawant, a zis regele. A fost furtună pe mare.

I-a explicat ce se întâmplase. Băiatul a coborât iute în vale și vestea a ajuns în sat înainte de întoarcerea bărcilor. Așa s-a născut legenda regelui veghetor din Ratnagiri.

De la înălțimea balconului său, regele vedea marea mai bine decât oricine altcineva din ținut: era firesc să observe anumite lucruri înaintea altora. În golf, nu departe de debarcader, era o magazie pentru bărci, de fapt un adăpost de stuf, vecină cu un depozit. Magazia de bărci avea o poveste. Se spunea că un general britanic, lordul Lake, venise cândva în Ratnagiri cu o unitate de trupe de elită, cunoscută sub numele de Batalionul Regal. Asta se întâmpla după o campanie lungă în care fuseseră înfrânți mai mulți conducători locali. Lordul era binedispus și, după o noapte de chef, a organizat o cursă de bărci pentru ofițerii săi. Ambarcațiunile au fost confiscate de la pescarii din zonă, iar ofițerii din Batalionul Regal au ieșit în larg cu luntrile și pirogile și s-au întrecut în uralele soldaților. Potrivit

legendei, lordul a câștigat la o lungime de barcă.

Ulterior, printre oficialitățile locale a devenit un soi de tradiție să se plimbe cu bărcile în golf. Alte baze militare din India își permiteau distracții precum vânătoarea de mistreți cu sulița sau polo călare. În Ratnagiri, golful era singura sursă de recreere. De-a lungul anilor, magazia de bărci adunase un mic panteon de eroi și legende. Cea mai faimoasă dintre acestea vorbea despre un anume domn Gibb, campion de la Cambridge și oficial districtual respectat. Domnul Gibb era un vâslaș atât de grozav, încât se avânta cu luntrea lui lungă și subțire pe canalul îngust și învolburat al golfului. Regele a fost primul martor al acestei performanțe uluitoare, și prin el s-a dus vestea în întregul Ratnagiri.

Tot de la rege așteptau localnicii informații sigure despre musoni. În fiecare an, într-o dimineață, Majestatea Sa se trezea și observa o vagă, dar inconfundabilă înnegurate a liniei orizontului. Pata aceea din zare, subțire ca linia de creion pe pleoapă, se transforma rapid într-un zid mișcător de ploaie. Cocoțată în vârful colinei, Outram House era prima pe care o lovea musonul; ploaia răpăia pe balcon, se strecura pe sub pragurile ușii și prin crăpăturile obloanelor, formând o baltă înaltă de o palmă sub patul regelui.

— Vin ploile, Sawant! Trage iute obloanele, pune găleți și ia tot de pe jos.

În câteva minune, vestea zbura până în vale.

— Regele a văzut ploaia!

Se stârnea agitație mare; bunicile dădeau fuga să adune murăturile de la soare, iar copiii ieșeau din case țipând de bucurie.

Și tot regele era primul care vedea navele cu aburi care se îndreptau spre golf. În Ratnagiri, trecerea timpului era marcată de perindarea acestor vase, asemenea salvelor de tun sau turnurilor cu ceas din alte districte. În diminețile când era așteptat să sosească un vapor, oamenii se adunau cu mic, cu mare la debarcaderul Mandvi. Bărcile pescărești se întorceau în zori încărcate cu pește uscat. Negustorii veneau cu carele trase de boi pline cu piper și orez.

Nimeni nu aștepta sosirea navelor cu mai mare nerăbdare decât regele Thebaw. În ciuda avertismentelor medicilor, nu reușea să-și potolească pofta de carne de porc. Cum în Ratnagiri nu găsea deloc, primea săptămânal șuncă și jambon de la Bombay; din Goa veneau cârnații portughezi chorizo, condimentați cu chili.

Atât cât îi stătea în putere, regele încerca să-și înfrâneze această poftă

nedemnă. Se gândea deseori la predecesorul său de demult, regele Narathihapati, cunoscut drept un mare mâncător de carne de porc. Pentru infamia de a-și fi abandonat capitala sub amenințarea armatei lui Kublai Han, Narathihapati primise titlul rușinos de „Regele care a fugit de chinezi”. A sfârșit otrăvit de nimeni alții decât soția și fiul lui. Pasiunea pentru carnea de porc nu era de bun augur pentru un rege.

De obicei zărea vaporul când era încă departe în larg, la vreo oră de debarcader.

— Vine nava, Sawant!

În câteva minute, vizitiul pornea la drum cu trăsura.

Trăsura devenise vestitorul vapoarelor. Oamenii nu mai trebuiau să aștepte o zi întreagă pe țărm: când cobora cupeul însemna că vine și nava. Astfel, încet-încet, povara de a marca trecerea zilelor s-a transferat de la nave la trăsura cu păun pe blazon: parcă timpul însuși trecuse în paza lui Thebaw. De la înălțimea balconului său, Thebaw a devenit spiritul păzitor al orașului, rege din nou.

În anul în care Dolly a împlinit cincisprezece ani, a fost epidemie de ciumă pe toată coasta. Ratnagiri a fost cu deosebire afectat. Zi și noapte ardeau focurile la crematoriu. Străzile erau pustii. Mulți oameni au plecat din oraș; altii s-au încuiat în case.

Outram House se afla la bună distantă de focarele de epidemie, suficient de departe de zonele populate încât să fie ferită de contagiune. Dar pe măsură ce spaima cuprindea regiunea, devenea tot mai clar că izolarea aceasta nu era lipsită de pericole: vila a rămas în paragină. Cum nu avea canalizare și apă curentă, toaletele trebuiau golite de îngrijitori zilnic, iar apa era adusă cu găleata de la un pârâu din apropiere. Din cauza epidemiei însă, îngrijitorii nu mai veneau, iar gălețile culilor stăteau cu fundul în sus lângă bucătărie.

În general, Dolly servea drept mijlocitoare între servitori și familia regală, și în ultimii ani tot mai multe dintre treburile gospodărești căzuseră în sarcina ei. Nu era ușor să se ocupe de zecile de oameni care lucrau pe moșie – cărăuși, grăjdari, grădinari, *ayah* și bucătari. Chiar și în perioadele bune reușea cu greu să găsească servitori și să-i convingă să rămână. Problema era că nu aveau niciodată destui bani să plătească salariile. Regele și regina vânduseră aproape tot ce luaseră de la Mandalay: comoara lor

secătuise, cu excepția câtorva obiecte de suflet.

Acum, când orașul era încremenit de spaima îmbolnăvirii, Dolly începea să învețe ce înseamnă conducerea unei gospodării fără nici un ajutor. La finalul primei zile toaletele emanau un miros insuportabil, bidoanele erau goale și nu aveau apă cu care să spele și să se îmbăieze.

Singurii servitori rămași erau cei șase care locuiau pe moșie, printre care și Sawant. Acesta avansase rapid de la postul de grăjdar la cel de vizitiu, iar nepăsarea și veselia lui îi confereau o oarecare autoritate, deși era foarte tânăr. În momentele de criză, lui îi cereau sfatul toți.

În primele zile, cu ajutorul lui Sawant, Dolly a avut grijă ca bidoanele din camera reginei să fie pline mereu. Pentru rege însă nu aveau apă, iar toaletele erau aproape de nefolosit. Dolly a apelat la Sawant:

— Fă ceva, Mohanbhai, *kuchh to karo.*

— Ai puțină răbdare.

Sawant a găsit o soluție: dacă regina le-ar fi permis angajaților să ridice adăposturi provizorii în jurul vilei, și ei ar fi fost feriți de epidemie. În felul acesta, ar fi revenit la serviciu și, cel mai important lucru, ar fi fost tot timpul la dispoziția familiei regale. N-ar mai fi trebuit să alerge mesagerii între moșie și oraș, ca să cheme cutare bucătar sau *ayah',* nimeni n-ar mai fi amenințat cu demisia. Ar fi devenit un sătuc de sine stătător, în vârful colinei.

Dolly l-a strâns recunoscătoare de braț.

— Mohanbhai!

Pentru prima oară după multe zile, simțea că poate din nou să respire. Se bucura că avea aproape un om atât de demn de încredere, și ingenios pe deasupra. Ce s-ar fi făcut fără el?

Întrebarea era cum să obțină aprobarea reginei, care se plângea mereu cât de mică era moșia, cât de înghesuită, ca o temniță. Ce-avea să spună când îi propunea ca tot personalul să se mute aici din oraș? Dar situația era presantă, așa că s-a dus la ușa reginei.

— Mebya.

— Da?

Dolly a înălțat capul de pe podea și s-a așezat pe călcâie.

— Servitorii nu mai vin din cauza molimei din oraș. N-o să mai rămână nimeni în Ratnagiri. În scurt timp, n-o să mai avem apă în casă. Toaletele vor da pe dinafară. Va trebui să cărăm noi mizeria la vale. Mohanbhai

întreabă dacă n-am putea să-i lăsăm să-și ridice câteva colibe la marginea moșiei, dincolo de ziduri. Când trece panica, vor pleca și ei. Dar în felul ăsta rezolvăm toate problemele.

Regina i-a întors spatele fetei îngenuncheate și s-a uitat pe fereastră. Și ea se săturase să tot negocieze cu servitorii – o adunătură de nenorociți, de nenorociți ingrați, căci altfel nu-i putea numi. Le dădeai un deget și ei îți luau toată mâna – până și cei destoinici, ca fătuca asta, Dolly. Orice le-ai fi oferit, aveau mereu alte pretenții – mai multe haine, încă un colier. Cât despre ceilalți, bucătari, îngrijitori, *ayah,* de ce erau tot mai greu de găsit pe an ce trecea? Dacă ieșeai pe stradă, vedeai mii de oameni care nu făceau altceva decât să caște gura și să stea degeaba. Cu toate astea, când venea vorba să angajezi personal, aveai impresia că trăiești într-o lume pustie.

Iar acum, cu molima care se abătuse asupra lor, aveau să moară pe capete. Ce-o să se întâmple după aceea? Cei dispuși să muncească vor fi și mai rari, ca elefanții albi. Mai bine îi lăsa să se mute acum, cât nu era prea târziu. Avea dreptate fata: era mult mai sigur să-i aibă în vârf de deal decât departe, în oraș. Altfel, riscau să se molipsească și să aducă boala cu ei. În afară de asta, existau destule avantaje care să compenseze priveliștea urâtă. Aveau să fie zi și noapte la dispoziția lor.

Regina s-a întors spre Dolly.

— M-am hotărât. Îi las să-și construiască adăposturi pe deal. Spune-i lui Sawant să-i anunțe că se pot apuca de treabă.

În câteva zile, în jurul moșiei a apărut o *basti,* o așezare de colibe și bordeie. Curgea din nou apa în băile la de Outram House; toaletele erau iarăși curate. Locuitorii din basti îi mulțumeau zilnic reginei. Era rândul ei să fie divinizată: devenise peste noapte o zeiță ocrotitoare, o protectoare a sărmanilor, o *devi* încarnată care salvase sute de suflete de ravagiile ciumei.

După o lună, epidemia a început să se stingă. Vreo cincizeci de familii trăiau acum în jurul moșiei. Nu păreau deloc dornice să întoarcă pe ulițele aglomerate din oraș: era mult mai plăcut pe dealul răcoros. Dolly s-a consultat cu regina și au decis să le lase să rămână.

— Dacă izbucnește altă epidemie? a zis regina. Nu avem certitudinea că asta a trecut de tot.

Prințesele au fost încântate de veste, căci nu avuseseră niciodată tovarăși de joacă de vârsta lor. Acum aveau cu zecile. Prima Prințesă avea opt ani, cea mai mică, trei. Toată ziua alergau pe moșie cu prietenii lor, născocind o

mulțime de jocuri. Când li se făcea foame, dădeau fuga la colibe și cereau ceva de mâncare; după-amiaza, când era prea cald să se joace afară, se culcau pe podelele de pământ ale căsuțelor acoperite cu frunze de palmier.

Patru ani mai târziu a izbucnit o nouă epidemie de ciumă. Și mai mulți oameni s-au mutat pe deal. Exact cum prevestise Sawant, așezarea din jurul moșiei a devenit un sat de sine stătător, cu ulițe șerpuitoare și prăvălii la colț de stradă. Locuințele nu mai erau doar colibe și bordeie: una câte una, au început să răsară case cu acoperișuri de țiglă. Dar mica așezare nu avea canalizare ori instalații sanitare. Când se întețea vântul, mirosul de excremente și gunoi se ridica din partea cealaltă a falezei și invada Outram House.

Un oficial britanic, îngrijorat de educația prințeselor, le-a angajat o guvernantă engleză. Doar cea mai tânără dintre prințese arăta înclinație către învățătură. Ea și Dolly au profitat cel mai mult de venirea guvernantei. Au învățat rapid să vorbească engleza cursiv, iar Dolly chiar a început să picteze în acuarelă. Însă guvernanta n-a rezistat mult. Era atât de indignată de condițiile în care era ținută familia regală, încât nu contenea să protesteze față de oficialii britanici. Până la urmă, au trebuit s-o trimită înapoi în Anglia.

Prințesele crescuseră între timp, la fel și prietenii lor. Uneori, băieții le trăgeau de codițe sau se ciocneau de ele când alergau prin grădină. Sawant avea sarcina să le apere. Se ducea valvârtej în basti, dar se întorcea cu vânătăi pe față și buzele sparte. Dolly și prințesele se strângeau în jurul lui într-o tăcere emoționată: fără să întrebe, își dădeau seama că fusese rănit luându-le apărarea.

Sawant se făcuse un bărbat înalt și oacheș, cu pieptul lat și o mustață neagră tunsă cu grijă. Nu mai era doar vizitiu, ci și portar. În această calitate, primise camera paznicului de lângă poartă. Era o încăpere mică, cu o singură fereastră și un pat din sfori, iar singurul ornament era un tablou cu Buddha – un simbol al convertirii tânărului, sub influența regelui.

În mod normal, fetelor le era interzis să intre în camera lui Sawant, dar nu se puteau abține când știau că e rănit și suferă din cauza lor. Găseau cum să se furișeze înăuntru cu farfurii de mâncare și pachete cu dulciuri.

Într-o după-amiază toridă de iulie, când a intrat cu treabă în camera lui Sawant, Dolly l-a găsit dormind pe patul de sfori. Avea doar o cârpă albă în jurul șoldurilor, un *langot* de bumbac legat între picioare. S-a așezat lângă

el, uitându-se cum i se umfla pieptul la fiecare respirație. Vrând să-l trezească, a întins mâna spre umărul lui, dar i-a nimerit gâtul. Avea pielea alunecoasă, acoperită cu un strat fin de umezeală. Și-a coborât încet degetul arătător prin lăcușorul de transpirație adunat în scobitura pieptului, înaintând până la buric. O linie subțire de păr pornea de acolo și dispărea sub pânza umedă a *langot*-ului de bumbac. A atins firele în răspăr, obligându-le să se ridice. Sawant a tresărit și a deschis ochii. Dolly i-a simțit degetele pe față, alunecând pe nas, deschizându-i buzele, mângâindu-i ușor vârful limbii și coborând pe linia gâtului. Când a ajuns la decolteu, l-a oprit.

— Nu.

— Tu m-ai atins prima, a ripostat el.

Dolly nu avea replică. A rămas nemișcată în timp ce el se chinuia să-i desfacă șireturile și copcile, scoțându-i la iveală sânii mici, imaturi, cu sfârcuri ascuțite. În palmele lui de vizitiu erau bătături aspre care îi zgâriau pielea fină. Și-a pus și ea mâinile pe pieptul lui, apoi a coborât cu mângâierea spre talie. De-a lungul șuviței de păr care i se desprinsese de la tâmplă se prelingeau picături de sudoare până pe buzele lui Sawant.

— Ești cea mai frumoasă fată din lume, Dolly.

Nici unul din ei nu știa ce să facă. Părea imposibil să-și potrivească mișcările. Trupurile le alunecau, tremurau, se frecau unul de celălalt. Pe neașteptate, Dolly a simțit cum o străfulgera o văpaie de durere între picioare. A scos un țipăt.

Sawant și-a dezlegat *langot*-ul și i-a șters cu el sângele de pe coapse. Ea a apucat de celălalt capăt al pânzei și i-a curățat stropii de sânge de pe penisul înroșit. Strecurându-și mâna între picioarele ei, tânărul i-a tamponat pubisul. S-au lăsat amândoi pe călcâie, față în față, cu genunchii prinși între pulpele celuilalt. Sawant a întins pânza albă peste picioarele lor împletite: explozia ei de sânge era presărată cu opacitatea spermei lui. Priveau amândoi pânza colorată, înmărmuriți de uimire: era opera lor, simbolul uniunii lor.

Dolly a revenit a doua zi, și multe zile după aceea. Patul ei era într-o cămăruță de la etaj pe care o împărțea cu Prima Prințesă. Foarte aproape de fereastră era un manghier, iar Dolly își făcuse obiceiul să iasă pe furiș noaptea și să se cațăre înapoi înainte să se lumineze de ziuă.

Într-o după-amiază, au adormit amândoi lac de sudoare pe patul de sfori

din camera lui Sawant. I-a trezit țipătul Primei Prințese, care-i privea indignată, cu mâinile-n șold. Clocotind de furie, nu mai părea o fetiță de doisprezece ani, ci o femeie în toată firea.

— Bănuiam eu ceva, dar acum am și dovada. I-a poruncit lui Dolly să se îmbrace și să iasă din cameră. Dacă vă mai văd singuri, îi spun Majestății Sale. Sunteți servitori. Veți fi dați afară.

Aproape gol, Sawant s-a prăbușit în genunchi, cu mâinile împreunate.

— A fost o greșeală, înălțimea Voastră, o greșeală. Am o familie de întreținut. Fiți îngăduitoare, vă implor. A fost o greșeală. N-o să se mai repete.

Din ziua aceea, ochii Primei Prințese îi urmăreau peste tot. I-a spus reginei că a văzut un hoț cățărându-se în manghier. Copacul a fost tăiat, iar la ferestre au fost montate zăbrele.

Autoritățile au luat decizia să trimită la Outram House ziarele din Bombay odată cu pachetele cu carne de porc pentru rege. Primul lot conținea articole despre un subiect extrem de interesant: turneul european întreprins de regele Chulalangkorn al Siamului. Era prima oară când un monarh asiatic făcea o vizită oficială în Europa. Turneul a durat câteva săptămâni și, pe toată perioada lui, regele Thebaw n-a vrut să mai audă de nimic altceva.

La Londra, regele Chulalangkorn a stat la Palatul Buckingham. În Austria a fost întâmpinat de împăratul Franz Joseph; la Copenhaga s-a împrietenit cu regele Danemarcei; la Paris a fost primit cu onoruri de președintele Franței. În Germania, kaiserul Wilhelm l-a așteptat la gară. Regele Thebaw a recitit toate articolele până când le-a învățat pe de rost.

Nu trecuse foarte mult timp de când străbunicul lui Thebaw, Alaungpaya, și bunicul lui, Bagyidaw, invadaseră Siamul, îi înfrânseseră armatele, îi detronaseră conducătorii și prădaseră Ayutthaya, principalul oraș al țării. Ulterior, nobilii învinși aleseseră un nou domnitor, iar Bangkokul devenise noua capitală. Siamul n-ar fi avut actuala dinastie și actualul rege dacă n-ar fi fost strămoșii lui Thebaw, regii birmani din dinastia Konbaung.

— Când străbunul nostru, marele Alungpaya, a invadat Siamul, le-a spus Thebaw fiicelor lui într-o zi, i-a trimis o scrisoare regelui din Ayuntthaya. Exista o copie în arhiva palatului. Iată ce spunea: *„Gloria și karma noastră sunt fără rival; dacă te-aș așeza alături de noi, ar fi ca și cum aș compara măreața Garuda a lui Vișnu cu o rândunică, soarele cu un licurici, divina*

cobră a cerurilor cu un vierme, ori pe Dhatarattha, regele celest, cu un gândac“. Asta i-a spus strămoșul nostru regelui Siamului. Iar acum ei dorm la Buckingham Palace, în vreme ce noi trăim în cloaca asta.

Avea perfectă dreptate. Cu trecerea timpului, Outram House ajunsese să semene tot mai mult cu mahalalele din vecinătate. Căzuseră țiglele și nu le înlocuise nimeni. Tencuiala porțiuni mari crescuseră smochini indieni.

Se măcinase, dezvelind i de cărămidă. Prin toate crăpăturile În interior, mucegaiul cuprinsese pereții, încât aveai impresia că sunt tapetați cu catifea neagră. Pentru regină, părăginirea devenise un fel de semn de sfidare.

— Nu e treaba noastră să ne ocupăm de întreținerea casei, afirma ea. Ei ne-au închis în temnița asta, ei s-o repare.

Prefecții proaspăt sosiți vorbeau uneori despre demolarea basti-ului și mutarea servitorilor înapoi în oraș. Regina râdea: cât de rupți de realitate erau oamenii aceia ca să-și închipuie, în aroganța lor, că într-o țară ca India puteai ține o familie prizonieră pe un deal? Nici pământul nu mai răbda!

Rarii vizitatori care le erau îngăduiți rămâneau stupefiați de imaginea basti-ului, de mirosul de gunoaie și excremente, de perdeaua de fum din aer. Deseori coborau din trăsuri cu expresii uluite pe chipuri, nevenindu-le a crede că reședința ultimului rege al Birmaniei se transformase în centrul mahalalei.

Regina îi întâmpina cu zâmbetul ei crispat și mândru. „Da, uitați-vă bine în jur; uitați-vă cum trăim. Da, uitați-vă până unde am decăzut, noi, care am condus cea mai bogată țară din Asia. Asta ne-au făcut și asta vor face întregii Birmanii. Ne-au luat regatul, cu promisiunea că vor construi drumuri, căi ferate și porturi, dar, credeți-mă, acesta este sfârșitul. În câteva zeci de ani vor secătui toate resursele – pietre prețioase, lemn, petrol – și vor pleca. În Birmania noastră, unde nimeni nu cunoștea foamea și toți știau să scrie și să citească, vor rămâne doar sărăcia, ignoranța, foametea și deznădejdea. Noi suntem primii pe care i-au închis în numele progresului lor; vor mai urma milioane. Asta ne așteaptă; așa vor sfârși cu toții – prizonieri în mahalale născute din ciumă. Într-o sută de ani veți vedea rezultatele lăcomiei Europei în diferențele dintre Regatul Siamului și situația tării noastre înrobite”.

OPT

Irrawaddy nu era singurul curs de apă pe care-l folosea Saya John. Afacerile îl purtau deseori până departe, în est, pe fluviul Sittang și în munții Shan. La o zi de mers pe jos din orașul de pe coastă, Pyinmana, se găsea un sat numit Huay Zedi. Demult, când companiile forestiere începuseră să exploateze acea întindere de pădure, Huay Zedi fusese și el un șantier de tec ca toate celelalte. Dar cu trecerea anilor șantierele provizorii migraseră tot mai sus, îngreunând mult sarcina celor care le aduceau provizii. Cu timpul, datorită avantajelor poziției sale, la granița dintre munți și câmpie, Huay Zedi devenise un fel de terminus înainte de a începe urcușul. Mulți tăietori de lemne și dresori de elefanți care însoțeau compania în regiunea nepopulată până atunci alegeau să se instaleze în sat ori în jurul acestuia.

Foarte puțini dintre *oo-si, pe-si* și *pa-kyeik* care locuiau în Huay Zedi erau birmani de origine: unii erau karen, alții karenni, câțiva pa-o, padaung și kadu-kanan; erau și câteva familii de mahuți indieni, dresori de elefanți din Koraput, din Gații de Est. Sătenii erau retrași și nu se prea amestecau cu oamenii de la câmpie; Huay Zedi era o așezare de sine stătătoare, parte a noului ciclu de viață creat de exploatarea tecului.

Satul era situat deasupra unui prag nisipos unde pârâul forma un cot larg. Apa era mică, abia acoperind albia pietroasă, și rareori creștea mai sus de genunchi – adâncimea perfectă pentru copiii din sat, care patrulau toată ziua pe acolo, înarmați cu mici arbalete. Pârâul era plin de pești argintii care se învârteau dintr-o parte în alta, derutați de schimbările bruște ale curentului.

Populația din Huay Zedi era majoritar feminină: în mare parte a anului, bărbații apți de muncă, începând de la vârsta de doisprezece ani, lucrau pe șantierele forestiere.

Așezarea era mărginită de copaci uriași și drepți, atât de deși, încât formau un zid de frunziș. În spatele acestui zid stăteau ascunse o mulțime de specii de papagali, maimuțe și primate: languri cu fețe albe și macaci cu blană arămie. Până și cele mai banale zgomote din sat – hârșâitul unui polonic din nucă de cocos într-o oală de metal, scârțâitul rotitelor unei jucării – stârneau rafale de foșnete în bezna adâncă: maimuțele fugeau într-un cor de țipete, iar păsările își luau zborul în stoluri compacte, ca niște cearșafuri purtate de vânt.

Locuințele din Huay Zedi se deosebeau de cele de la exploatațiile de tec doar prin înălțime și mărime – ca formă și aspect semănau foarte mult,

fiind construite din aceleași materiale, bambus împletit și stuf, și ridicate pe piloni de tec înalți până la umăr. Puține construcții ieșeau în evidență pe fundalul verde: un pod de lemn, o pagodă cu ziduri albe și o biserică de bambus, cu o cruce pictată în vârf. Aceasta din urmă era folosită de numeroși locuitori, majoritatea de origine karen și karenni – oameni ale căror familii fuseseră convertite la creștinism de adepții misionarului baptist american, reverendul Adoniram Judson.

Când trecea prin Huay Zedi, Saya John stătea la văduva respectabilă a unui fost *hsin-ouq,* creștină karenni care avea o prăvălie pe balconul umbros al *tai*-ului ei. Doamna aceasta avea un fiu, Doh Say, care a devenit unul dintre prietenii cei mai buni ai lui Rajkumar.

Cu vreo doi ani mai mare decât Rajkumar, Doh Say era un băiat sfios și deșirat, cu fată lată și turtită și nasul cârn. Prima oară când l-a întâlnit Rajkumar, lucra ca simplu *sin-pa-kyeik,* ucenic de *pa-kyeik,* mânuitor de lanțuri: aceștia se ocupau cu înhămarea elefanților și trasul bușteni lor. Cum era prea tânăr și lipsit de experiență ca să se ocupe de legături, sarcina lui era să care lanțurile grele pentru șeful său. Însă Doh Say era un muncitor harnic și serios, iar când Rajkumar și Saya John au revenit în zonă, au constatat că ajunsese deja *pa-kyeik.* Un an mai târziu era *pe-si,* călăreț, și lucra cu o turmă de elefanți la curățarea pâraielor.

Pe șantier, Rajkumar se ținea scai de Doh Say, din când în când făcându-se util pentru că aprindea focul sau fierbea o oală cu apă. De la Doh Say a învățat să prepare ceaiul așa cum făceau *oo-si,* gros, amar și înțepător, începând cu o oală deja plină pe jumătate cu frunze și adăugând puțin câte puțin la fiecare umplere. Seara îl ajuta pe Doh Say să împletească pereții de stuf, iar noaptea se așeza pe scara colibei, mesteca betel și-i asculta pe *oo-si.* Noaptea nu era nevoie să se îngrijească nimeni de turmă. Elefanții erau priponiți și lăsați să-și caute hrană prin pădurea din jur.

Duceau o viață însingurată pe șantier, iar Doh Say vorbea deseori despre iubita lui, Naw Da, o fată de vreo paisprezece ani frumoasă și zveltă, îmbrăcată cu o tunică albă cu ciucuri și *longyi* țesut în casă. Plănuiau să se căsătorească imediat ce Doh Say ajungea *oo-si.*

— Dar tu? îl întreba Doh Say pe Rajkumar. E vreo fată care să-ți ocupe gândurile?

De obicei Rajkumar se ferea să răspundă, dar până la urmă insistențele prietenului său l-au făcut să se înduplece.

— Cine e?
— O cheamă Dolly.
Era prima oară când Rajkumar vorbea despre ea și trecuse atât de mult timp de când o văzuse, încât nici nu-și mai amintea bine cum arată. Era o copilă, dar îl înduioșase ca nimeni altcineva. În ochii ei mari, plini de teamă, își zărise propria singurătate, purtată în văzul lumii ca o haină.
— Unde locuiește?
— În India, cred. Nu știu sigur.
Doh Say s-a scărpinat în barbă.
— Va trebui s-o cauți la un moment dat.
Pe Rajkumar l-a pufnit râsul.
— E foarte departe.
— Trebuie să te duci. N-ai de ales.

De la Doh Say a aflat Rajkumar despre multele forme în care moartea îi pândea pe *oo-si:* vipera lui Russell, bușteanul care o lua razna, atacul bivolilor sălbatici. Dar cea mai mare spaimă a lui Doh Say nu avea legătură cu aceste întrupări vizibile ale morții, ci cu una deosebit de răzbunătoare. Aceasta era antraxul, cea mai letală dintre bolile elefanților.
Epidemiile de antrax, frecvente în pădurile din Birmania, erau greu de prevenit. Boala putea rămâne în stare latentă chiar și treizeci de ani. O cărare inofensivă la prima vedere putea deveni pe neașteptate un drum al morții. În forma sa cea mai agresivă, virusul putea ucide un elefant în câteva ore. Un exemplar imens, cu o înălțime de cincisprezece coți, putea să pască liniștit seara și să moară până dimineața. O turmă de sute de elefanți putea pieri în câteva zile. Adulții valorau mii de rupii, astfel că efectele epidemiei se resimțeau până pe Bursa din Londra. Puțini asigurători erau dispuși să riște cu o astfel de boală.
Cuvântul antrax are aceeași rădăcină cu antracitul, o varietate de cărbune. La oameni, se manifestă inițial prin apariția unor inflamații asemănătoare cu coșurile. Pe măsură ce aceste leziuni se extind, încep să apară puncte negre în mijlocul lor, pustule micuțe ca praful de cărbune: de unde și numele bolii. Pe pielea elefanților, leziunile erup cu o forță vulcanică. Mai întâi apar în zona crupei; sunt cam de mărimea unui pumn și au o culoare roșie-maronie. Se umflă imediat și în cazul masculilor cuprind rapid prepuțul.

Majoritatea furunculelor sunt situate pe crupă și, pe măsură ce se extind, ajung să astupe anusul animalului. Elefanții consumă o cantitate enormă de nutreț și trebuie să defecheze constant. Funcțiile sistemului lor digestiv nu se opresc odată cu instalarea bolii; intestinele continuă să producă materii fecale chiar și după ce canalul excretor s-a astupat, cele neeliminate punând o presiune imensă pe orificiul anal.

— Durerea e atât de insuportabilă, spunea Doh Say, încât animalul bolnav atacă tot ce-i iese în cale. E în stare să doboare copaci și ziduri. Cele mai blânde femele se transformă în niște ucigașe; puii cei mai cuminți își omoară mamele.

Erau amândoi pe un șantier când a izbucnit o epidemie. Ca de obicei, Saya John și Rajkumar stăteau acasă la *hsin-ouq,* un bărbat gârbovit, cu mustață subțire. Într-una din seri, Doh Say a dat buzna în colibă și l-a anunțat pe *hsin-ouq* că lipsea un *oo-si:* oamenii bănuiau că-l omorâse elefantul lui.

Hsin-ouq-ul nu reușea să-și explice acest incident. Elefantul era în grija respectivului *oo-si* de peste cincisprezece ani și nu crease niciodată probleme. Cu toate astea, înainte să moară, dresorul se îndepărtase cu elefantul de restul turmei și-l legase de un copac. Acum femela stătea de pază lângă trupul lui și nu lăsa pe nimeni să se apropie. Era de neînțeles. Ce s-o fi întâmplat? În ciuda orei târzii, *hsin-ouq*-ul a plecat în junglă, împreună cu Doh Say și alți muncitori. Saya John și Rajkumar au decis să-i însoțească.

Întâmplarea a făcut ca administratorul să fie plecat pentru câteva zile la Prome, unde locuia la căminul de nefamiliști al companiei. În absența lui, nu erau arme de foc pe șantier. Dresorii foloseau doar făclii aprinse și armele obișnuite, sulițe și *da*-uri.

Rajkumar a auzit răgetele elefantului de la distanță. Sunetul devenea tot mai puternic pe măsură ce se apropiau. De multe ori se minuna și el de mulțimea de zgomote pe care le putea produce un singur elefant: mugete, guițături, flatulență, trosnetul arbuștilor striviți. De data asta însă nu era gălăgia obișnuită, ci un fel de vaiet înfiorător.

Când au ajuns la locul faptei au observat că elefantul doborâse totul în jur pe o suprafață destul de mare. Dresorul mort zăcea sub un copac, mutilat și plin de sânge, la nici doi metri de piciorul încătușat al animalului.

Rajkumar și Saya John urmăreau de la distanță cum *hsin-ouq*-ul și

muncitorii se învârteau în jurul femelei, încercând să-și dea seama cum se ajunsese în această situație. La un moment dat, *hsin-ouq*-ul a scos un strigăt și a arătat spre dosul elefantului. La lumina difuză a făcliilor, Rajkumar a deslușit o mulțime de umflături sângerii pe crupă.

O clipă mai târziu, *hsin-ouq*-ul și muncitorii au luat-o la goană prin pădure în direcția din care veniseră.

— Ce s-a întâmplat, *Sayagyi?* De ce-au fugit?

Saya John a luat-o repede pe urmele celorlalți, ca să nu piardă din ochi făcliile.

— Din cauza antraxului, Rajkumar, i-a răspuns scurt peste umăr.

— Ce anume, Saya?

— Antrax.

— Și lasă mortul acolo?

— Nu se pot apropia de animal, ca să nu se molipsească și ei. În afară de asta, au lucruri mai importante de rezolvat.

— Mai importante decât trupul prietenului lor?

— Mult mai importante. Pot pierde totul – animalele, slujbele, pâinea de la gură. Mortul și-a sacrificat viața ca să nu se infecteze întreaga turmă de la elefantul ăsta. Îi sunt datori să ducă turma cât mai departe de primejdii.

Rajkumar văzuse multe epidemii la viața lui: tifos, variolă, holeră. Ba chiar supraviețuise celei care-i răpise întreaga familie: pentru el, boala era un hazard, nu o primejdie, o amenințare cu care trebuia să conviețuiască. Nu-i venea să creadă că dresorii abandonau cu atâta ușurință trupul tovarășului lor.

— Au fugit de parcă-i ataca tigrul, a comentat râzând.

Saya John, de obicei atât de stăpânit, s-a întors spre el furios:

— Ai mare grijă, Raj kumar, i-a spus pe un ton apăsat. Antraxul e o molimă trimisă de Dumnezeu ca să pedepsească trufia. Glasul i-a devenit domol și grav, ca întotdeauna când cita din Biblie: „Domnul a zis lui Moise și lui Aaron: «Umpleți-vă mâinile cu cenușă din cuptor, și Moise s-o arunce spre cer, sub ochii lui Faraon. Ea se va preface într-o țărână care va acoperi toată țara Egiptului și va da naștere în toată țara Egiptului, pe oameni și pe dobitoace, la niște bube pricinuite de niște bășici fierbinți»”.

Rajkumar a înțeles doar câteva cuvinte, dar tonul lui Saya John l-a redus la tăcere.

Când s-au întors pe șantier, l-au găsit pustiu. Doh Say și ceilalți plecaseră

împreună cu turma. Rămăsese doar *hsin-ouq*-ul, să-l aștepte pe administrator. Saya John a decis să mai stea un timp, ca să-i țină de urât.

A doua zi, dis-de-dimineață, s-au întors la locul accidentului. Elefantul infectat era mai puțin agitat acum, copleșit de durere și slăbit de lupta cu boala. Umflăturile ajunseseră de dimensiunea unui ananas, iar pielea de pe crupă începea să se crape și să plesnească, în scurt timp, din pustule a început să curgă un lichid albicios. Pielea animalului era plină de secreția vâscoasă. Râușoare de puroi și sânge se prelingeau pe pământ, formând o băltoacă sub corpul uriaș. Rajkumar nu putea să mai privească. S-a îndoit de mijloc, și-a ridicat *longyi*-ul și-a vomitat.

— Dacă pe tine te-a impresionat atât de mult, i-a zis Saya John, gândește-te ce simt *oo-si* când își văd elefanții murind în asemenea chinuri. Oamenii ăștia își iubesc animalele ca pe copiii lor, iar când antraxul ajunge în faza asta, pur și simplu nu mai au ce să facă.

Elefantul bolnav a murit în primele ore ale după-amiezii. La scurt timp după aceea, *hsin-ouq*-ul și oamenii lui au ridicat cadavrul colegului lor. Saya John și Rajkumar îi priveau de la distanță cum duc trupul mutilat înapoi pe șantier.

— „Ei au luat cenușă din cuptor și s-au înfățișat înaintea lui Faraon“, a murmurat Saya John. „Moise a aruncat-o înspre cer și ea a dat naștere la bube cu puroi pe oameni și pe animale. Vrăjitorii n-au putut sta înaintea lui Moise din cauza bubelor, pentru că bubele erau și pe vrăjitori, ca pe toți egiptenii”.

Oripilat de evenimentele din ultimele zile, Rajkumar abia aștepta să plece de pe șantier, însă Saya John nu voia deloc să cedeze la rugămințile lui. *Hsin-ouq*-ul îi era prieten vechi, i-a zis, și voia să-i fie alături până când îl îngropau pe dresorul ucis și se termina chinul.

În mod normal, înmormântarea ar fi avut loc imediat ce recuperau cadavrul. Dar, pentru că lipsea administratorul, se găseau într-un impas. Potrivit tradiției, mortul era eliberat de legăturile lumești prin semnarea unui bilet. Obiceiul acesta era respectat cu sfințenie printre *oo-si,* asupra cărora amenințarea morții plana constant. Biletul de eliberare a mortului trebuia semnat, și doar administratorul, în calitate de angajator, putea face asta. I-au trimis un mesager. Urma să se întoarcă a doua zi, cu biletul semnat. Aveau de așteptat doar o noapte.

Până seara, șantierul era aproape pustiu. Rajkumar și Saya John se numărau printre puținii rămași. Pe balconul *hsin-ouq*-ului, Rajkumar nu reușea să adoarmă. În mijlocul luminișului se vedea *tai*-ul intens luminat. Luga-lei-ul administratorului aprinsese toate lămpile, și *tai*-ul gol căpătase o măreție stranie în bezna junglei.

Noaptea târziu, Saya John a ieșit pe balcon să fumeze un trabuc.

— Saya, de ce-a trebuit *hsin-ouq*-ul să aștepte atât? a întrebat Rajkumar. Ce rău se putea întâmpla dacă îl înmormântau azi și lăsau biletul pe altă dată?

Saya John a tras vârtos din trabucul al cărui vârf incandescent i se reflecta în lentilele ochelarilor. Multă vreme n-a scos o vorbă, și Rajkumar începea să se întrebe dacă auzise întrebarea. Tocmai când se pregătea s-o repete, Saya John a rupt tăcerea:

— Eram pe un șantier odată, când a avut loc un accident și-a murit un *oo-si.* Nu era departe de-aici, la cel mult două zile de mers pe jos. Turmele de-acolo erau în grija gazdei noastre, nimeni altul decât acest *hsin-ouq*. Accidentul s-a petrecut în cea mai aglomerată perioadă a anului, când se termină ploile. Activitatea sezonieră se apropia de final. Mai erau doar câteva mormane, când un buștean foarte mare a căzut de-a curmezișul pe malurile pârâului, blocând planul înclinat pe care muncitorii rostogoleau trunchiurile de tec până la apă. Cum bușteanul rămăsese înțepenit între două buturugi, nu mai puteau aduce alții până când nu-l mutau pe acesta. Administratorul șantierului era un tinerel de nouăsprezece sau douăzeci de ani. Dacă nu mă înșală memoria, îl chema McKay – McKay-*thakin*, cum i se spunea. Trăia în Birmania de numai doi ani și aceea era prima oară când conducea un șantier. Fusese un sezon greu și lung, cu ploi torențiale care duraseră câteva luni. McKay-*thakin* era mândru de noua lui funcție și muncise din răsputeri, petrecând toată perioada musonului pe șantier, fără nici o pauză, fără să plece nici măcar la un sfârșit de săptămână. Făcuse câteva accese grave de febră care-i slăbiseră organismul atât de mult, încât în unele zile nu avea forță nici să coboare din *tai.* Acum, că sezonul era pe sfârșite, șefii îi promiseseră o lună de concediu în aerul răcoros din Maymyo. Îi spuseseră că era liber să plece imediat ce teritoriul pe care-l avea în grijă era defrișat de toți copacii marcați. Pe măsură ce se apropia ziua plecării, McKay-*thakin* devenea tot mai agitat și-și muncea oamenii până la istovire. Aproape că încheiaseră tot ce aveau de făcut când s-a

produs accidentul. Era în jur de nouă dimineața când s-a blocat planul înclinat – ora la care se cam termină activitatea zilnică. *Hsin-ouq*-ul era în apropiere și i-a trimis pe *pa-kyeik* să lege bușteanul cu lanțuri ca să poată fi tras. Dar trunchiul era înțepenit într-un unghi atât de ciudat, încât n-aveau cum să-l prindă prea bine. *Hsin-ouq*-ul a încercat să-l urnească cu ajutorul unui singur mascul puternic, însă n-a reușit, așa că a mai adus două dintre cele mai solide femele. Dar toate aceste eforturi au fost zadarnice; bușteanul nu se clintea din loc. Până la urmă, McKay-*thakin* și-a pierdut răbdarea și i-a zis *hsin-ouq*-ului să trimită un elefant la baza rampei, ca să deblocheze trunchiul îndărătnic cu colții. Era o pantă foarte abruptă și, după atâtea luni în care o bătătoriseră buștenii enormi, pământul se fărâmița ca praful. *Hsin-ouq*-ul știa că e periculos să trimită un *oo-si* cu elefantul pe un teren atât de dificil. Dar McKay-*thakin* nu mai avea răbdare și, fiind șef, cuvântul lui avea mai mare greutate. Cu inima îndoită, *hsin-ouq*-ul l-a chemat pe un tânăr *oo-si,* care întâmplător era fiul surorii sale. Riscurile sarcinii erau evidente, și *hsin-ouq*-ul știa că nici un alt muncitor n-ar fi acceptat să coboare pe pantă. Cu nepotul lui era altă poveste. „Du-te jos“, i-a zis, „dar ai mare grijă, și nu șovăi să te-ntorci dacă dai de necaz. “ Prima parte a operațiunii a decurs bine, dar, în momentul în care a deblocat bușteanul, tânărul *oo-si* s-a dezechilibrat și-a căzut chiar în calea trunchiului de două tone. Bineînțeles că a fost strivit. Când i-au recuperat trupul, nu avea nici măcar o zgârietură pe el, dar toate oasele îi erau fărâme. Tânărul era foarte iubit, atât de colegi, cât și de elefantul lui, o femelă blândă pe care o chema Shwe Doke. Crescuse în turma companiei și era în grija lui de câțiva ani. Oamenii care-i cunosc bine spun că poți observa o mulțime de emoții la elefanți – furie, plăcere, gelozie, tristețe. Shwe Doke a suferit enorm după pierderea dresorului ei. La fel și *hsin-ouq*-ul, care își reproșa moartea băiatului. Dar ce a urmat a fost și mai rău. Seara, după ce-au pregătit trupul pentru ceremonia funerară, *hsin-ouq*-ul i-a dus administratorului scrisoarea obișnuită de eliberare și l-a rugat s-o semneze. Însă McKay-*thakin* nu mai judeca limpede. Băuse o sticlă de whisky și avea din nou febră. Rugămințile *hsin-ouq*-ului n-au avut nici un efect asupra lui. Nu mai era capabil să înțeleagă ce i se cere. Degeaba i-a explicat *hsin-ouq*-ul că nu mai puteau aștepta, deoarece cadavrul intra în putrefacție, iar mortul trebuia să-și primească eliberarea înainte de funeralii. L-a rugat,

La implorat, ba chiar a vrut să urce pe scară și să intre în *tai.* Dar McKay-*thakin* l-a văzut și-a ieșit din casă, cu un pahar într-o mână și-o pușcă de vânătoare în cealaltă. A tras câteva focuri în aer și-a strigat: „Pentru Dumnezeu, nu poți să-mi dai pace măcar o seară?“ *Hsin-ouq*-ul s-a lăsat păgubaș și a decis să meargă mai departe cu înmormântarea. Au îngropat mortul la lăsarea întunericului. Ca de obicei, eu eram cazat la *hsin-ouq.* Am luat o masă frugală, după care eu am ieșit să fumez un trabuc. În general, e agitație mare la ora aia: din bucătărie se aude zdrăngănit de farfurii și oale, iar bezna e străpunsă de vârfurile incandescente ale țigărilor, acolo unde *oo-si* ies la ușile colibelor, fumează și mestecă frunze de betel. În seara aceea însă, spre mirarea mea, nu se vedea nici țipenie de om; auzeam doar broaștele, bufnitele și fâlfâitul fluturilor de junglă. Lipsea, de asemenea, cel mai liniștitor sunet de pe un șantier, clinchetul clopotelor elefanților. Era limpede că, imediat ce-și îngropaseră colegul, *oo-si* părăsiseră tabăra împreună cu elefanții, lăsând-o în urmă doar pe Shwe Doke. După accident, *hsin-ouq*-ul luase în grija lui elefantul rămas fără stăpân. Mi-a zis că era foarte agitat, dădea din urechi și bătea întruna cu trompa prin aer. Nu era ceva nemaiauzit, căci elefantul este, mai presus de toate, o ființă căreia îi place rutina. O schimbare atât de mare ca lipsa dresorului cu care s-a obișnuit poate irita până și exemplarul cel mai blând, uneori făcându-l chiar să devină agresiv. Din acest motiv, *hsin-ouq*-ul a decis să n-o lase pe Shwe Doke să pască prin pădure noaptea, cum era obiceiul. A dus-o într-un luminiș, cam la jumătate de milă de șantier, i-a pus în față un morman de crengi fragede și a priponit-o între doi copaci masivi. Ca să fie sigur că nu scapă, n-a folosit piedicile ușoare cu care-i legau de obicei noaptea, ci lanțuri grele, de fier, pe care le foloseau la trasul bușteni lor. Ca măsură de precauție, mi-a spus el. „De ce atâta precauție?”, l-am întrebat. Avea deja ochii înceț oșați din cauza opiului. Mi-a aruncat o privire furișă și mi-a zis pe un ton enigmatic: „Pentru orice eventualitate”. Pe șantier nu mai rămăseserăm decât eu, *hsin-ouq*-ul și, bineînțeles, administratorul, McKay-*thakin.* Locuința lui era luminată puternic, cu lămpi la toate ferestrele, și părea foarte înaltă, cum era cocoțată pe pilonii de tec. Coliba *hsin-ouq*-ului era mult mai mică și mai aproape de pământ, astfel că atunci când stăteam pe terasă trebuia să las capul pe spate ca să mă uit la ferestrele luminate ale lui McKay-*thakin*. Și cum priveam eu, am auzit un vaiet subțire ieșind din

tai. Era sunetul unui clarinet, instrument la care *thakin* cânta uneori seara ca să mai treacă timpul. Mi se părea straniu să aud muzica aceea tristă și melancolică prelingându-se prin ferestrele luminate, notele plutind în aer până când se topeau în zumzetul junglei. M-am gândit în clipa aceea că așa trebuie să arate în ochii luntrașilor o navă de croazieră când trece noaptea pe lângă bărcuțele lor și în urma ei se revarsă acorduri de vals. Nu plouase prea mult în ziua aceea, dar spre seară s-au adunat norii. Când am stins lampa ca să mă pregătesc de culcare, nu se mai vedea nici o stea pe cer. În scurt timp s-a pornit furtuna. Ploua torențial și tunetele zguduiau văile și reverberau pe coastele munților. Nu dormisem mai mult de două ore când m-a trezit un firicel de apă care se scurgea prin acoperișul de bambus. M-am ridicat să mut rogojina într-un colț uscat al camerei și-am aruncat o privire afară. Un fulger a luminat *tai*-ul deodată: toate lămpile erau stinse acum. Aproape aținisem, când, prin răpăitul ploii, am auzit un sunet firav, un clinchet îndepărtat. Era departe, dar se apropia statornic, și după o vreme am recunoscut dangătul inconfundabil al clopotului de elefant. N-a durat mult și-am simțit coliba de bambus tremurând sub pașii grei și grăbiți ai animalului. „Ai auzit?“, l-am întrebat pe *hsin-ouq* în șoaptă. „Ce-i asta?“ „E femela, Shwe Doke.“ Un *oo-si* își recunoaște elefantul după clopot: urmând zgomotul, își găsește animalul în fiecare dimineață, după ce l-a lăsat să pască toată noaptea. Un *hsin-ouq* bun trebuie să cunoască sunetul fiecărui animal din turmă; la nevoie, trebuie să poată localiza toți elefanții ascultându-le clopotele. Gazda mea era un *hsin-ouq* cu mare experiență și pricepere. Știam că e imposibil să se înșele în privința clopotului care venea spre noi. „Poate a speriat-o furtuna“, am zis, „și a reușit să rupă lanțurile.“ „Dacă le rupea, le-ar fi târât după ea“, a răspuns *hsin-ouq*-ul, apoi a ciulit urechile. „Nu se aude zgomot de lanțuri. Nu, a eliberat-o un om.“ „Cine să fi făcut asta?“, am întrebat. A ridicat mâna brusc, făcându-mi semn să tac. Elefantul era foarte aproape și se zguduia toată coliba din cauza pașilor lui apăsați. Am dat să mă duc spre scară, dar *hsin-ouq*-ul m-a tras înapoi. „Stai aici“, mi-a zis. În clipa următoare, un fulger a spintecat cerul și, la lumina acestuia, am văzut-o pe Shwe Doke îndreptându-se spre *tai,* cu capul plecat și trompa vârâtă în gură. Am sărit în picioare și-am început să țip: „Thakin, McKay-*thakin*…“ Administratorul auzise deja clopotul și simțise pământul cutremurându-se sub picioarele elefantului. A

pâlpâit o lumină la una dintre ferestre și pe verandă a apărut tânărul englez în pielea goală, cu un felinar într-o mână și pușca de vânătoare în cealaltă. Ajunsă la zece picioare de tai, *Shw*e Doke s-a oprit. A coborât capul de parcă studia construcția. Era un elefant bătrân, dresat special pentru operațiunea de aung*ing*. *Ani*malele astea sunt maestre în arta demolării. Dintr-o singură privire, măsoară un baraj de lemne și aleg punctul în care să atace. McKay-thak*in a t*ras chiar în momentul în care a atacat Shwe Doke. Era atât de aproape, încât n-avea cum să rateze; a nimerit-o exact unde țintise, în locul cel mai vulnerabil dintre ureche și ochi. Dar elanul a purtat-o mai departe, deși murea din picioare. Și ea a lovit tai-*ul* exact la țintă, la îmbinarea celor două grinzi transversale care-l susțineau. S-a produs un fel de explozie, cu bușteni, bârne și stuf zburând în toate direcțiile. McKay-thak*in a f*ost aruncat pe pământ, peste capul lui Shwe Doke. Un elefant bun de tracțiune are o asemenea forță în picioare, încât poate să-și țină echilibrul pe buza unei cascade, să stea cocoțat ca un cocor pe un bolovan în mijlocul râului ori să se răsucească într-un spațiu în care și un măgar s-ar poticni. Cu genul acesta de pași mici și antrenați, Shwe Doke s-a răsucit cu fața la corpul întins pe jos al administratorului. Apoi, extrem de încet, și-a lăsat greutatea corpului muribund să cadă peste el, cu capul înainte, executând impecabil manevra de împungere – o lovitură atât de precisă încât să spulbere un blocaj de zece mii de tone de tec. Felinarul pâlpâind al lui McKay-thak*in s-a* stins și n-am mai văzut nimic. Am coborât scara colibei în goană, cu hsin-*ouq-ul* după mine. În timp ce alergam către tai, *m-a*m împiedicat și-am căzut pe burtă în noroi. Hsin-*ouq-ul m*ă ajuta să mă ridic când un fulger a despicat cerul. Mi-a dat drumul la mână deodată și a scos un țipăt gâtuit. „Ce e?“, am strigat. „Ce-ai văzut?“ „Uită-te pe jos!“ Fulgerul a lovit din nou, și chiar în fața mea am văzut amprentele ondulate ale picioarelor lui Shwe Doke. Dar lângă acestea mai era o urmă, mai mică și de formă ciudată, aproape ovală. „Ce-i aia?“, am zis. „Cum a apărut urma aia?“ „E o talpă“, mi-a răspuns, „de om, dar complet zdrobită. “ Am încremenit în loc rugându-mă să mai vină un fulger, ca să mă conving cu ochii mei că spunea adevărul. Am așteptat o veșnicie până să se lumineze cerul din nou. Între timp, ploaia torențială ștersese orice urmă.

NOUĂ

În 1905, când se împlineau nouăsprezece ani de la exilarea regelui, în Ratnagiri a venit un nou prefect districtual. Ca șef al administrației, avea în grijă și familia regală birmană. Era o funcție importantă, și oficialii numiți erau aproape întotdeauna membri ai Corpului Funcționarilor Publici din India, grupul august de persoane care administrau teritoriile britanice din acea parte a lumii. Candidații trebuiau să treacă un examen foarte dificil care se ținea în Anglia. Marea majoritate a celor care promovau erau britanici, dar printre ei erau și câțiva indieni.

Prefectul trimis în 1905 era un indian pe numele său Beni Prasad Dey. Avea în jur de patruzeci de ani și nu provenea din regiunea Ratnagiri: era bengalez din Calcutta, situată în celălalt capăt al țării. Prefectul Dey era un bărbat zvelt, cu nas coroiat. Purta costume elegante Savile Row și ochelari cu rame de aur. A sosit la Ratnagiri împreună cu soția lui, Urna, o femeie înaltă și robustă, cu păr ondulat și des și cu vreo cincisprezece ani mai tânără decât el.

De la balconul său, regele Thebaw a văzut când toate oficialitățile din Ratnagiri s-au adunat la debarcaderul Mandvi să-i întâmpine. Primul lucru pe care l-a remarcat a fost acela că doamna avea o ținută neobișnuită. Nedumerit, i-a întins binoclul reginei.

— Cu ce e îmbrăcată?

Regina s-a uitat cu atenție.

— E un sari, a zis într-un final. Dar îl poartă după noua modă.

I-a explicat că un oficial indian inventase un nou stil de a purta sariul, cu mici modificări inspirate din îmbrăcămintea europeană – fustă și bluză. Din câte auzise, femeile din toată India începeau să adopte noua modă. Dar, firește, la Ratnagiri totul ajungea cu întârziere, așa că până atunci nu avusese ocazia să vadă vreun exemplar cu ochii ei.

Mulți înalți funcționari, indieni și englezi, se perindaseră prin Ratnagiri; regina îi considera dușmanii și temnicerii ei, niște parveniri nedemni de respect. În cazul de față însă, nu-și putea înfrânge curiozitatea.

— Sper să-și aducă și soția când vine în vizită. Ar fi interesant să văd cum se poartă sariul ăsta.

În ciuda începutului promițător, prima întâlnire a familiei regale cu prefectul era cât pe ce să se încheie dezastruos. Prefectul Dey și soția lui sosiseră într-o perioadă când politica era un subiect important. În fiecare zi

veneau știri despre întruniri, marșuri și petiții; oamenii erau îndemnați să evite mărfurile de proveniență britanică; femeile dădeau foc pânzeturilor fabricate în Lancashire. În Orientul îndepărtat era război între Rusia și Japonia și, pentru prima oară, părea posibil ca o țară asiatică să învingă o mare putere europeană. Ziarele indiene erau pline de articole despre conflictul ruso-japonez și consecințele acestuia asupra țărilor colonizate.

De regulă, regele nu obișnuia să se întâlnească cu oficialitățile care veneau la Outram House. Dar urmărea cu mare atenție războiul din Extremul Orient și era curios să afle părerea oamenilor. Când noul prefect și soția au venit în vizită, primul subiect pe care l-a adus în discuție regele a fost războiul.

— Domnule prefect, a zis el brusc, ați văzut știrile? Știați că japonezii i-au înfrânt pe ruși în Siberia?

Prefectul a făcut o plecăciune rigidă, din talie.

— Le-am văzut, înălțimea Voastră. Dar mărturisesc că nu mi se pare un eveniment de mare importanță.

— Chiar așa? a spus regele. Mă surprinde să aud asta.

S-a încruntat, semn că nu era încă dispus să încheie subiectul.

Cu o seară înainte, soții Dey fuseseră instruiri cu privire la vizita la Outram House. Li se spusese că regele nu participa niciodată la aceste evenimente: avea să-i primească regina în sala de ceremonii de la parter. Dar la intrare au dat nas în nas cu fostul suveran: purta un *longyi* șifonat și se plimba de colo-colo, lovindu-se peste pulpă cu un ziar făcut sul. Era palid și buhăit la față, iar părul rar și cărunt îi cădea ciufulit pe ceafa.

Regina, pe de altă parte, stătea exact acolo unde-i era locul: trona falnică pe un scaun înalt, cu spatele la ușă. Urna cunoștea foarte bine protocolul, conform căruia vizitatorii intrau și se așezau pe scaunele joase din jurul reginei, fără să se rostească vreun cuvânt de salut. Era modul în care regina înțelegea să păstreze ceremonialul de la Mandalay: întrucât reprezentanții britanicilor refuzau categoric să facă temenele în fața ei, și ea se prefăcea că nu-i vede.

Urna fusese prevenită să fie vigilentă în sala de ceremonii, să se ferească de sacii suspecți de orez și de pungile răzlețe de *dal*. Încăperea aceea era uneori folosită drept spațiu de stocare și mulți oaspeți neprevăzători căzuseră victime capcanelor ei ascunse: nu rareori se întâmpla să găsești mănunchiuri de ardei iuți sub canapea ori borcane cu murături pe etajerele

bibliotecii. O dată, un comisar de poliție vânjos se trântise pe resturile țepoase ale unui pește afumat. Altă dată, atacat de un miros puternic de piper, un bătrân judecător districtual strănutase atât de tare, încât proteza îi țâșnise din gură și aterizase la picioarele reginei.

Toate aceste povești despre sala de ceremonii îi dădeau fiori Umei, convingând-o să-și prindă sariul cu un număr impresionant de agrafe și ace de siguranță. Dar când a intrat, a avut o cu totul altă senzație decât se așteptase. Departe de a fi deranjată, aromele familiare de orez și fasole mung îi dădeau chiar un sentiment de confort. Într-un alt decor, chipul de piatră și buzele vinețiii ale reginei Supayalat ar fi constituit o imagine spectrală înfricoșătoare, însă mirosurile acelea domestice îi mai îmblânzeau înfățișarea, conferind o oarecare căldură prezenței sale glaciale.

În celălalt capăt al sălii, regele se lovea cu ziarul în palmă.

— V-ați gândit vreodată, domnule prefect, că o să apucăm ziua în care o țară asiatică învinge o putere europeană?

Urna asculta cu sufletul la gură. În ultimele săptămâni asistase la multe discuții aprinse despre consecințele victoriei japonezilor asupra Rusiei. Unele se terminaseră cu certuri aprige. Acum se uita îngrijorată la soțul ei, care își dregea glasul.

— Sunt conștient, înălțimea Voastră, că victoria Japoniei a stârnit mare bucurie printre naționaliștii din India și, fără îndoială, Birmania. Dar înfrângerea țarului nu surprinde pe nimeni și nici nu reprezintă o consolare pentru dușmanii Imperiului Britanic. Astăzi, imperiul este mai puternic ca niciodată. Nu trebuie decât să aruncați o privire la harta lumii ca să-mi dați dreptate.

— Dar toate se schimbă cu timpul. Nimic nu durează la nesfârșit.

Vocea prefectului s-a ascuțit deodată.

— Dați-mi voie să vă reamintesc, înălțimea Voastră, că Alexandru cel Mare a stat doar câteva luni în stepele din Asia Centrală, pe când satrapii pe care i-a găsit acolo au rezistat secole după aceea. Imperiul Britanic are deja o vechime de o sută de ani și, credeți-mă, înălțimea Voastră, influenta lui va dăinui multe secole de-acum încolo. Puterea lui este atât de mare, încât va face față tuturor greutăților, iar asta nu se va schimba prea curând. Îmi permit să vă atrag atenția, înălțimea Voastră, că n-ați fi astăzi aici dacă cineva vă spunea aceste lucruri acum douăzeci de ani.

Roșu la față, regele îl privea înmărmurit. A trebuit să răspundă regina în

numele lui. Aceasta s-a aplecat în față și și-a înfipt unghiile lungi și ascuțite în brațele scaunului.

— Ajunge, domnule prefect, a spus. Ajunge, *bas karo*.

A urmat un moment de tăcere deplină în care nu se auzeau decât unghiile reginei zgâriind lemnul lăcuit al scaunului. Camera părea să sticlească, de parcă podeaua degajase deodată un val de căldură.

Urna stătea între Dolly și a Doua Prințesă. Ascultase dialogul soțului ei cu regele într-o tăcere speriată, încremenită pe scaun. Pe peretele din față era o mică pictură în acuarelă. Înfățișă un peisaj la răsărit de soare, o câmpie roșie ca sângele presărată cu mii de pagode învăluite în ceață. Pe neașteptate, Urna a bătut din palme și a strigat:

— Bagan!

Cuvântul a avut efectul unei explozii în spațiul acela închis. Toată lumea a tresărit și s-a întors în direcția Umei, care arăta spre perete.

— Tabloul de pe perete înfățișează Baganul, nu-i așa?

A Doua Prințesă a profitat imediat de ocazie ca să schimbe subiectul.

— Într-adevăr. Dolly vă poate spune mai multe. Ea l-a pictat.

Urna s-a întors spre femeia dreaptă și zveltă din stânga ei. Și-a amintit că o chema Dolly Sein: făcuseră cunoștință la intrare. Remarcase că avea ceva neobișnuit, dar era prea preocupată să respecte protocolul ca să se mai gândească la asta.

— Dumneata l-ai pictat? a întrebat-o. E splendid!

— Mulțumesc, a spus Dolly. L-am copiat după o carte.

Li s-au intersectat privirile și și-au zâmbit scurt. Abia atunci și-a dat seama Urna ce anume o frapase: domnișoara Stein era probabil cea mai frumoasă femeie pe care o văzuse vreodată.

— Dar de unde știi că înfățișează Baganul? a spus regina bătând cu un deget în brațul scaunului. Ai vizitat Birmania?

— Nu, a răspuns Urna cu tristețe. Mi-o doream, dar n-am reușit. Am un unchi la Rangoon care mi-a trimis un desen mai demult.

— Hm, a murmurat regina legănând din cap.

O impresiona modul în care intervenise tânăra ca să salveze situația. Sângele-rece era o calitate pe care o admira dintotdeauna. Avea ceva atrăgător această Urna Dey; stilul său vioi contrasta plăcut cu aroganța soțului ei. Dacă n-ar fi schimbat ea vorba, ar fi fost obligată să-l dea pe prefect afară din casă, iar asta nu putea decât să se termine rău. Doamna

Dey procedase cu mult tact.

— Am vrea să știm care este numele dumitale adevărat, a zis regina peste câteva clipe. Nu ne putem deprinde cu tradiția voastră de a numi femeile după tații și soții lor. În Birmania nu există așa ceva. Poate nu te deranjează să ne spui numele dumitale de naștere.

— Urna Debi, dar toată lumea îmi spune Urna.

— Urna? a repetat regina. E un nume cu care suntem obișnuiți. Trebuie să te felicit, Urna. Vorbești hindustani foarte bine.

Se simțea o admirație neprefăcută în tonul ei. Și ea, și regele vorbeau hindustani fluent și era limba pe care ea o prefera în relația cu oficialitățile. Descoperise că folosirea limbii hindustani îi dezavantaja pe majoritatea reprezentanților guvernului – îndeosebi pe indieni. În general, funcționarii britanici vorbeau bine hindustani, iar cei care n-o stăpâneau nu se jenau să răspundă în engleză. Indienii, pe de altă parte, erau în marea lor parte parsi sau bengalezi, ca domnul Chatterjee sau domnul Dorabjee, și rareori stăpâneau hindustani. Și, spre deosebire de omologii lor britanici, ezitau să vorbească altă limbă; părea să le fie rușine că regina Birmaniei vorbea hindustani mai bine decât ei. Se poticneau și se bâlbâiau și, în câteva minute, li se împleticea limba.

— Am învățat hindustani în copilărie, înălțimea Voastră, a răspuns Urna. Am locuit la Delhi o vreme.

— *Achha?* Am dori să-ți mai adresăm o întrebare, Urna, a zis regina, făcându-i semn să vină la ea. Poți să te apropii.

Urna s-a conformat plecându-și fruntea.

— Urna, a șoptit regina, am dori să-ți privim ținuta îndeaproape.

— Înălțimea Voastră!

— Așa cum vezi, fiicele mele poartă sariurile în stilul local. Dar eu prefer moda nouă. E mai elegantă, sariul seamănă mai mult cu un *htamein.* Ești amabilă să ne dezvălui tainele acestui stil nou?

De uimire, Urna a izbucnit în râs.

— Cu mare plăcere, înălțimea Voastră. Oricând doriți. Regina s-a întors trufașă către prefect.

— Domnule prefect, îmi imaginez că ești nerăbdător să se întorci la birou și la numeroasele probleme presante care te așteaptă. Dacă nu e prea mult, îi permiți soției dumitale să mai stea puțin cu noi?

Înaltul funcționar a plecat și, contrar începutului deloc promițător, vizita

s-a încheiat amiabil, Urna petrecând după-amiaza la Outram House, în compania lui Dolly și a prințeselor.

Casa prefectului era cunoscută sub numele de Reședința. Era un bungalow spațios, cu portic și acoperiș de țiglă roșie, situat în vârful unui deal, cu vedere spre sud, la golf și valea fluviului Kajali. Era înconjurat de o grădină care cobora pe coasta dealului și se oprea chiar înainte de defileu.

Într-o dimineață, Uma a descoperit o intrare îngustă, ascunsă în spatele unui desiș de bambus, la capătul grădinii. Poarta era acoperită de buruieni, dar a reușit s-o deschidă cât să se strecoare pe ea. La douăzeci de metri mai încolo, o stâncă împădurită se întindea deasupra văii. Pe buza ei creștea un smochin indian, un copac bătrân și falnic, cu o barbă deasă de rădăcini aeriene atârnând din ramurile noduroase și cenușii. Uma și-a dat seama că acolo păștеau caprele: nu mai era pic de verdeață pe pământul de la baza trunchiului. Dâre de căcăreze negre coborau pe coastă. Caprele își încropiseră o platformă pe care să stea, îngrămădind pământ și pietre în jurul smochinului.

Uma era uluită de priveliștea care i se înfățișa: fluviul șerpuitor, estuarul, curbura golfului, falezele bătute de vânt – de aici, valea se vedea mult mai bine decât de la Reședința din vârful dealului. A revenit și în zilele următoare. Turmele de capre veneau doar în zori. În restul zilei era pustiu. Își făcuse obiceiul să plece pe furiș dimineața, lăsând ușa dormitorului închisă, ca servitorii să creadă că e înăuntru. Se așeza la umbra smochinului cu o carte și stătea acolo o oră sau două.

Într-o zi, spre surprinderea ei, din barba de rădăcini a copacului și-a făcut apariția Dolly. Venise să-i înapoieze câteva haine trimise de Uma la Outram House – fuste și bluze, spre a servi ca model croitorilor prințeselor. A așteptat în salonul de la Reședință cât timp servitorii o căutau pe Uma. Până la urmă s-au lăsat păgubași: memsahib nu era acasă, i-au zis, probabil ieșise la plimbare.

— De unde-ai știut că mă găsești aici?

— Vizitiul nostru e rudă cu al vostru.

— Kanhoji ți-a spus?

Kanhoji era vizitiul bătrân care o plimba pe Uma prin oraș.

— Da.

— Cum o fi aflat de copacul meu secret?

— I-au spus ciobanii care vin cu caprele aici dimineața. Sunt consăteni.

— Serios? Uma a tăcut un moment, surprinsă de faptul că ciobanii știau de prezența ei, așa cum și ea știa de a lor. E o priveliște splendidă, nu?

Dolly a aruncat o privire rapidă peste vale.

— Așa m-am obișnuit cu ea, încât nici n-o mai observ.

— Mie mi se pare superbă. Vin aici în fiecare zi.

— În fiecare zi?

— Nu stau mult.

— Înțeleg de ce faci asta, a zis Dolly. Privind-o cercetător, a adăugat: Probabil te simți foarte singură în Ratnagiri.

— Singură?

Uma era șocată. Nu s-ar fi gândit niciodată să spună asta despre ea. Nu era ca și când nu întâlnea oameni sau nu avea cu ce să-și ocupe timpul, deoarece prefectul avea grijă să nu se întâmple asta. În fiecare luni primea de la biroul lui o listă cu activitățile din săptămâna respectivă – o recepție oficială, o competiție sportivă la o școală, o premiere la școala de meserii. De regulă, avea doar o întâlnire pe zi, nici prea multe cât s-o epuizeze, nici prea puține cât să aibă timp să se plictisească. Citea lista cu atenție când o primea, la început de săptămână, apoi o punea pe măsuța de toaletă cu o greutate pe ea, ca să nu zboare. Gândul de a rata o întâlnire o îngrijora, chiar dacă era aproape imposibil să se întâmple asta. Biroul prefectului se îngrijea să-i aducă aminte: cu o oră înaintea fiecărui eveniment, venea un mesager și-i spunea lui Kanhoji să tragă trăsura în fața casei. Uma auzea caii fornăind și tropăind pe pietriș, în timp ce Kanhoji plescăia din limbă, clonc-clonc-clonc.

Cel mai plăcut aspect al acestor activități era drumul până în oraș și înapoi. Cupeul și banca vizitiului comunicau printr-o ferestruică, și la fiecare câteva minute Kanhoji își vâra chipul mic și zbârcit prin deschizătură ca să-i povestească despre locurile pe lângă care treceau – administrația financiară, închisoarea, liceul, bazarurile. Uneori îi venea cheful să coboare, ca să intre și ea în bazaruri și să se tocmească cu pescăresele. Știa însă că s-ar fi iscat un mare scandal, iar seara soțul ei ar fi dojenit-o: „Trebuia să-mi fi spus, ca să trimit escorta cu tine“. Dar escorta i-ar fi distrus toată bucuria momentului: s-ar fi adunat jumătate dintre locuitorii orașului și toți s-ar fi dat peste cap să intre în grațiile prefectului. Vânzătorii i-ar fi oferit orice lucru la care se uita, iar la întoarcerea acasă, cărăușii și *khansama* ar fi stat îmbufnați de parcă le-ar fi reproșat ceva.

— Tu, Dolly, te simți singură aici? a întrebat-o Urna.

— Eu? Aici locuiesc de douăzeci de ani. Asta mi-e casa acum.

— Serios?

Umei nu-i venea să creadă că o femeie atât de frumoasă și rafinată își petrecuse aproape toată viața într-un orășel de provincie.

— Mai ții minte ceva despre Birmania?

— Îmi amintesc palatul din Mandalay. Mai ales pereții.

— De ce tocmai pereții?

— Pentru că erau îmbrăcați în oglinzi. Avea o sală o mare numită Palatul de Cristal. Totul era făcut din cristal și aur. Dacă stăteai pe podea, îți vedeai reflexia peste tot.

— Din Rangoon îți mai amintești ceva?

— Nava noastră a ancorat acolo câteva zile, dar n-am avut voie să mergem în oraș.

— Am un unchi acolo. Lucrează la o bancă. Dacă l-aș fi vizitat, ți-aș fi putut povesti câte ceva.

Dolly s-a întors spre Urna.

— Crezi că mă interesează să aflu despre Birmania?

— Nu ești curioasă?

— Nu, chiar deloc.

— Dar n-ai mai fost acolo de foarte mult timp.

Dolly a pufnit în râs.

— Mi se pare mie, sau mă compătimești?

— Nu, a bolborosit Uma. Nicidecum.

— N-ai de ce să mă compătimești. Sunt obișnuită să trăiesc în case înconjurate de ziduri înalte. Cam la fel era și la Mandalay. N-am așteptări mari.

— Te gândești vreodată să te întorci?

— Niciodată, a răspuns categoric Dolly. Dacă m-aș duce acum în Birmania, aș fi o străină, o venetică de dincolo de mare. Oamenii m-ar numi *kalaa,* cum le spun indienilor. Cred că mi-ar fi foarte greu. M-ar obseda ideea că va trebui să plec din nou, cum s-a mai întâmplat. Ai înțelege ce spun dacă ai ști cum era când am plecat.

— Chiar așa rău a fost?

— Nu-mi aduc aminte prea multe, ceea ce e un lucru bun. Văd frânturi uneori. E ca o mâzgălitură pe un perete – de oricâte ori ai văruit-o, o

bucățică iese mereu la iveală, dar nu suficient cât să-ți faci o imagine de ansamblu.

— Și ce vezi?

— Praf, făclii aprinse, soldați, gloate de oameni ale căror chipuri nu le pot distinge în întuneric…, a spus Dolly cutremurându-se. Încerc să nu mă gândesc la asta prea mult.

După această discuție, într-un timp incredibil de scurt, Dolly și Uma au devenit prietene apropiate. Cel puțin o dată pe săptămână, uneori de două sau chiar mai multe ori, Dolly venea la Reședință și petreceau ziua împreună. De obicei stăteau în casă, discutau și citeau, dar din când în când Dolly propunea să facă o expediție. Kanhoji le ducea până la mare sau în vreun sat. Când prefectul era plecat prin district, Dolly stătea peste noapte, ca să-i țină de urât Umei. Reședința avea câteva camere de oaspeți, dintre care una era păstrată exclusiv pentru ea. Stăteau și vorbeau până în miez de noapte. De multe ori adormeau în toiul discuției și se trezeau ghemuite într-un pat sau altul.

Într-o noapte, Uma și-a luat inima în dinți și a spus:

— Circulă niște zvonuri foarte urâte despre regina Supayalat.

— Cum ar fi?

— Că ar fi ordonat omorârea foarte multor oameni… în Mandalay. Nu ți-e frică să trăiești în aceeași casă cu un asemenea om?

Pentru că Dolly nu spunea nimic, Uma s-a temut că o ofensase. După un timp, tânăra a rupt tăcerea.

— De câte ori vin acasă la tine, Uma, observ tabloul acela de la ușa din fată…

— Te referi la portretul reginei Victoria?

— Da.

— Ce-i cu el?

— Nu te întrebi niciodată câți oameni au fost uciși în numele reginei Victoria? Cred că sunt câteva milioane, nu? Și mie mi-ar fi frică să trăiesc cu un asemenea tablou în casă.

Peste câteva zile, Uma a dat jos tabloul și l-a trimis la administrația districtuală, spre a fi agățat în biroul prefectului.

Uma avea douăzeci și șase de ani și era căsătorită de cinci. Dolly era cu câțiva ani mai mare. Uma începea să-și facă griji: care va fi viitorul prietenei sale? Nu se va căsători și nu va avea copii niciodată? Care va fi

soarta prințeselor? Prima Prințesă avea douăzeci și trei de ani, iar cea mai mică, optsprezece. Vor trăi toată viața într-o închisoare?

— De ce nu se ocupă nimeni să le găsească soți fetelor ăstora? și-a întrebat într-o zi soțul.

— Unii au încercat, dar se împotrivește regina, i-a răspuns el.

Găsise în biroul lui o întreagă corespondență care atesta eforturile predecesorilor săi de a aranja viitorul prințeselor. Erau femei în floarea vârstei. Dacă se întâmpla un scandal sau un accident la Outram House, prefectul în funcție era tras la răspundere: secretariatul de la Bombay era foarte clar în această privință. Ca să se protejeze, câțiva dintre foștii prefecți se străduiseră să găsească soți potriviți pentru prințese. Unul le scrisese chiar colegilor lui din Rangoon, ca să întrebe de holtei birmani care puteau fi o partidă bună – spre surprinderea lui, aflase că erau doar șaisprezece astfel de bărbați în toată țara.

Obiceiul dinastiilor birmane era să se căsătorească cu rude foarte apropiate. Doar un bărbat cu sânge de Konbaung, atât pe linie paternă, cât și maternă, se putea însura cu o membră a familiei regale. Era vina reginei că rămăseseră atât de puțini prinți cu sânge pur: ea decimase dinastia, masacrându-i pe toți potențialii rivali ai lui Thebaw. Iar dintre puținii bărbați care îndeplineau condițiile, nici unul nu era pe placul reginei, care declara că nu sunt demni de mâna unei prințese din neamul Konbaung.

— Dar Dolly? a întrebat Uma. Ea nu trebuie să-și găsească un prinț.

— Ai dreptate, a zis prefectul, dar situația ei e și mai ciudată. A trăit toată viața în compania prințeselor. Pe de altă parte, e o servitoare ale cărei origini și familie nu le cunoaște nimeni. Cum îi găsești un soț? Unde îl cauți: aici, sau în Birmania?

Uma nu știa ce să răspundă. Cu Dolly nu adusese niciodată în discuție subiectul căsătoriei și copiilor. Cu celelalte prietene nu putea vorbi decât despre soți, căsnicie și copii – și, bineînțeles, despre diverse remedii pentru infertilitatea ei. Cu Dolly lucrurile stăteau altfel, deoarece prietenia lor nu se baza pe mărturisiri intime și probleme casnice. Amândouă știau instinctiv care erau subiectele interzise – eforturile Umei de a rămâne însărcinată, condiția de fată bătrână a lui Dolly – și tocmai de asta întâlnirile lor erau ca o trezire la realitate. Cu Dolly, Uma simțea că i se limpezește mintea, că poate să privească dincolo de neajunsurile vieții conjugale. Când mergeau prin sate, de pildă, se minuna să vadă cum oamenii ieșeau din case ca să

stea de vorbă cu Dolly, să-i dea diverse nimicuri, fructe, legume, pânzeturi. Schimbau câteva vorbe în konkani, iar când porneau din nou la drum, Dolly zâmbea și îi dădea lămuriri: „Unchiul femeii [sau fratele ori mătușa] a lucrat la Outram House“. În ciuda modestiei pe care o afișa, Uma își dădea seama că relațiile acestea nu erau unele oarecare. Și-a fi dorit să știe exact cine erau acei oameni și despre ce discutau cu Dolly, dar de fiecare dată se simțea ca o intrusă: atunci afla ce înseamnă tăcerea exilului.

Uneori, când se adunau prea mulți oameni în jur, Kanhoji îi mustra de pe banca vizitiului și le spunea să facă loc trăsurii prefectului, amenințându-i cu poliția. Femeile și copiii se uitau la Uma; când o recunoșteau pe soția prefectului, făceau ochii mari și se trăgeau înapoi.

— Vezi, a zis Dolly la un moment dat, compatrioții tăi se simt mai degajați în prezența prizonierilor decât a temnicerilor.

— Nu sunt temnicerul tău.

— Dar ce ești? a spus Dolly zâmbind, dar cu o tentă provocatoare în glas.

— O prietenă.

— Și asta, dar din pură întâmplare.

Uma se bucura de nuanța ușor disprețuitoare din tonul lui Dolly. Era reconfortantă după invidia și servilismul pe care le întâlnea la tot pasul, în calitate de soție a prefectului și memsahib de vază.

Într-o zi, când se plimbau cu trăsura, Dolly a avut un schimb de replici aprins cu Kanhoji prin ferestruică. Erau atât de absorbiți de cearta lor, încât Dolly aproape că a uitat că era și Uma de față. Luându-și seama, Dolly a încercat să se comporte normal, arătându-i prietenei sale diverse monumente și spunând anecdote despre satele prin care treceau, dar peste câteva minute i-a sărit iarăși țandăra și reînceput să-l mustre pe vizitiu.

Uma îi privea derutată: vorbeau în konkani și nu înțelegea absolut nimic. Ce motiv aveau să se certe pe tonul acela răstit care amintea de o ciondăneală de familie?

—Dolly, Dolly, a zis în cele din urmă, punându-i o mână pe genunchi. Ce s-a întâmplat?

— Nimic, a răspuns crispată Dolly. Absolut nimic. Toate-s bune.

Mergeau la templul Bhagavati, ridicat pe stâncile vântoase de deasupra golfului, la adăpostul zidurilor fortului medieval din Ratnagiri. Imediat ce s-a oprit trăsura, Uma a luat-o pe Dolly de braț și a tras-o spre ruine. Au urcat până la creneluri și s-au uitat prin ele: zidul cobora în linie dreaptă până la

marea aflată la o sută de picioare mai jos.

— Spune-mi ce s-a întâmplat, Dolly.

Dolly a clătinat absentă din cap.

— Aș vrea să-ți spun, dar nu pot.

— Nu se poate să țipi la vizitiul meu și apoi să refuzi să-mi spui despre ce e vorba. Văzând că ezita, Uma a stăruit: Trebuie să-mi spui, draga mea.

Dolly și-a mușcat buza și a privit-o stăruitor în ochi.

— Dacă-ți spun, juri că nu-i spui prefectului?

— Bineînțeles.

Juri?

— Cu mâna pe inimă.

— E vorba de Prima Prințesă.

— Ce-i cu ea?

— E însărcinată.

Uma a scos un țipăt scurt și a dus mâna la gură.

— Cine e tatăl?

— Mohan Sawant.

— Vizitiul vostru?

— Da. De-asta e așa furios Kanhoji. E unchiul lui Monhanbhai. Familia vrea s-o convingă pe regină să-i lase să se căsătorească, ca să nu fie nelegitim copilul.

— Dar, Dolly, cum să-și lase regina fiica să se mărite cu un vizitiu?

— Noi nu-l privim ca pe un vizitiu, a răspuns Dolly tăios. Pentru noi, e Mohanbhai.

— Cum rămâne cu familia lui, cu poziția lui socială? Dolly a făcut un gest dezgustat.

— Of, voi, indienii, obsedați de castele și căsătoriile voastre aranjate! În Birmania, dacă o femeie iubește un bărbat, e liberă să facă ce vrea.

— Am auzit totuși că regina e foarte strictă în această privință. După ea, nu există bărbat în Birmania demn să se însoare cu fetele ei.

— Deci ai auzit și tu de lista cu potențiali soți? a râs Dolly. Bărbații ăia erau doar niște nume. Prințesele nu știau nimic despre ei. Ar fi fost complicat să se mărite cu unul dintre ei, o chestiune politică. Dar relația dintre Mohanbhai și prințesă nu e deloc complicată. E foarte simplu: sunt doi oameni, un bărbat și o femeie, care au petrecut ani întregi împreună, între zidurile aceleiași case.

— Nu e supărată regina? Regele ce zice?

— Nu. Toți ținem la Mohanbhai, Min și Mebya mai mult ca oricine. În felul nostru, cred că toți îl iubim puțin. A trecut prin toate cu noi și ne-a fost întotdeauna alături. Aș spune chiar că datorită lui nu ne-am pierdut nici viața, nici mințile. Singurul supărat de cele întâmplate e Mohanbhai. Se teme că soțul tău o să-l trimită la închisoare dacă află.

— Prințesa cum se simte?

— Parcă a renăscut.

— Dar tu, Dolly? Nu vorbim niciodată despre viitorul tău. Cum rămâne cu perspectivele tale de a te căsători și a-ți întemeia o familie? Nu te gândești niciodată la asta?

Dolly s-a rezemat de zid, cu ochii pierduți la marea învolburată.

— Sinceră să fiu, pe vremuri mă gândeam mereu la copii. Dar când am aflat de copilul prințesei – copilul lui Mohanbhai –, s-a întâmplat ceva ciudat. Toate gândurile alea mi-au dispărut din minte. Acum, când mă trezesc, simt că acel copil e al meu, simt cum crește în mine. Azi-dimineață, când le-am auzit pe fete cum o întrebau pe Prima Prințesă: „A mai crescut copilul?“, „A mișcat astă-noapte? dimineață?“, „Unde are călcâiele azi”, „Putem să-i atingem capul cu mâna?“, eram singura care nu trebuia s-o întrebe nimic: simțeam că pot răspunde la toate acele întrebări ca și când ar fi copilul meu.

— Dar nu e copilul tău, Dolly, a spus Uma cu blândețe. Oricât de mult ți s-ar părea că-i al tău, nu va fi niciodată.

— Probabil că unei persoane ca tine i se pare ceva ciudat. Dar pentru noi e altceva. La Outram House ducem o viață simplă. De douăzeci de ani încoace ne trezim dimineața cu aceleași sunete, aceleași voci, aceleași imagini și aceleași chipuri. Am învățat să ne mulțumim cu ce avem, cu puțina fericire care ni se oferă. Pentru mine nu contează cine poartă copilul în pântec. În sufletul meu mă simt responsabilă de nașterea lui. E suficient că va fi parte din viața noastră. Va fi al meu pentru că așa îmi doresc.

Uma a observat că ochii prietenei sale erau plini de lacrimi.

— Dolly, nu înțelegi că totul se va schimba după nașterea acestui copil? Viața pe care ai cunoscut-o la Outram House se va termina. Trebuie să pleci până nu e prea târziu. Ești liberă s-o faci: tu ești singura care stă aici de bunăvoie.

— Și unde să mă duc? a întrebat Dolly zâmbind. E singurul loc pe care-l

știu. Aici e casa mea.

ZECE

Când pâraiele umflate de ploi și pline de bușteni se vărsau în Irrawaddy, impactul era acela al unor trenuri care se ciocnesc. Diferența era că acesta era un accident în permanentă desfășurare, o coliziune neîntreruptă, zi și noapte, săptămâni în șir. Fluviul era acum un torent umflat și vijelios, străbătut de curenți violenți și presărat cu vârtejuri. Când afluenții se prăvăleau în el, bușteniii de două tone zburau prin aer, trunchiurile de cincizeci de picioare erau propulsate în apă ca niște pietricele. Zgomotul era acela al unui baraj de artilerie, cu bubuituri care răsunau la mile distantă.

În punctele acestea, unde fluviul se intersecta cu afluenții, profiturile companiilor forestiere erau în cel mai mare pericol. Atât de rapizi erau curenții Irrawaddy-ului în acest anotimp, încât lemnul risca să se piardă dacă nu era adus la mal imediat. Aici, bușteniii treceau din grija celor care-i manipulau pe sol, *oo-si* și elefanți, în cea a plutașilor și a locuitorilor de pe malul fluviului.

La confluențele apelor stăteau de pază recuperatori specializați în prinderea bușteniilor plutitori: pentru trei anna de exemplar, înotătorii formau o plasă umană de-a latul fluviului, trăgeau bușteniii din curenți și-i împingeau la mal. La început de sezon, sate întregi se mutau în preajma fluviului. Copiii stăteau de veghe pe mal, iar adulții înfruntau curenții, țâșneau printre trunchiurile uriașe și călcau apa în jurul vârtejurilor de tec. Unii dintre acești recuperatori ajungeau la mal întinși pe butuci, în vreme ce alții veneau călare pe ei. Câțiva mergeau în picioare, ghidând trunchiurile acoperite cu mușchi cu ajutorul tălpilor: aceștia erau regii fluviului, maeștri incontestabili ai recuperării.

Odată aduși la mal, bușteniii erau ancorați bine. Când se strângeau suficient de mulți, plutașii pricepuți îi legau sub forma unor plute demne să navigheze pe fluviu. Toate aveau aceeași dimensiune, numărul de bușteni fiind stabilit printr-o hotărâre a companiei la exact trei sute șaizeci de fiecare, o cifră rotundă de treizeci de duzini. Cum fiecare trunchi cântărea cel puțin o tonă, plutele ajungeau la tonajul unui mic cuirasat, având însă o

punte mult mai spațioasă, îndeajuns de lat cât să încapă un târg sau un teren de defilare. În centrul fiecăreia dintre aceste imense platforme plutitoare stătea o colibă micuță destinată echipajului. Asemenea locuințelor temporare de la exploatațiile forestiere, colibele acestea erau construite în câteva ore. Toate respectau cu strictețe același plan, dar execuția diferea – una era acoperită de iederă, alta avea alături un coteț de găini, sau chiar un adăpost pentru un porc sau o capră. Fiecare plută avea un catarg înalt și un stâlp cu un mănunchi de iarbă în vârf, o ofrandă adusă zeilor fluviului. Înainte de a fi lansate la apă, plutele primeau un număr pe care să-l afișeze pe catarg, alături de steagurile companiilor care le dețineau. Plutele călătoreau doar de la răsărit la apus, parcurgând zece-cincisprezece mile pe zi, împinse doar de curenți și manevrate cu vâslele. Drumul din munți până la Rangoon putea dura cinci săptămâni sau chiar mai mult.

În fiecare sezon, Rajkumar găsea un pretext să petreacă câteva zile la plutărit. Era ceva captivant în ritmurile schimbătoare ale vieții pe aceste imense platforme dreptunghiulare, în contrastul dintre toropeala plăcută a orelor din timpul zilei, când nu prea aveai altceva de făcut decât să urmărești cârligul de pescuit alunecând prin apă, și agitația nocturnă, când zburau funiile între plută și mal și toată lumea alerga să arunce apă peste buștenii încinși. În ciuda dimensiunilor lor, plutele erau construcții fragile: dacă se ciocneau de un banc de pești sau de nisip, se puteau fărâmă în câteva minute. Solide la o primă vedere, suprafețele lor erau la fel de înșelătoare ca nisipurile mișcătoare. Mii de goluri se căscau și se închideau constant între bușteni, fiecare dintre ele o capcană micuță, dar ucigătoare pentru glezne.

Mulți plutași erau din Chittagong, iar pentru Rajkumar era o mare bucurie să poată vorbi din nou dialectul copilăriei lui, să simtă din nou pe limbă iuțimea *dal*-urilor din capete de pește și a *jhol*-urilor din cozi de pește, presărate cu semințe de chimen și muștar; să revadă cursul schimbător al fluviului care încetinea când se revărsa peste luncă și prindea din nou viteză când se apropia de un defileu; să observe transformările neașteptate ale peisajului, ba verde și împădurit, ba sterp și nisipos, smălțuit cu trunchiurile scheletice ale palmierilor pârjoliți.

Dintre toate peisajele fluviului, cel mai ciudat era acela care se întindea sub cocoașa vulcanică a muntelui Popa. Acolo, Irrawaddy-ul desena un cot larg și se răsfira în toată splendoarea lui. Pe malul estic se înălțau niște

movilite urât mirositoare. Dâmburile acestea erau acoperite cu o mâzgă groasă, care se aprindea uneori spontan de la căldura soarelui și vărsa șuvoaie de foc în apă. În multe nopți puteai vedea flăcări pâlpâind în zare.

Localnicii numeau mâzga „uleiul pământului“: era verde-închis, de culoarea aripilor muștei de carne. Se prelingea din pietre precum transpirația, adunându-se în băltoace acoperite cu o peliculă verde și lucioasă. Din loc în loc, băltoacele se uneau și formau golfuri micuțe, o deltă oleaginoasă care se întindea pe lângă mal. Atât de puternic era mirosul acelui ulei, încât îl simțeai de la un capăt la altul al Irrawaddy-ului: barcagiii vâsleau aprig când treceau prin dreptul movilelor numite Yenangyaung, locul bălților puturoase.

Acela era unul dintre puținele locuri din lume unde petrolul ieșea din pământ în mod natural. Cu mult înainte să apară motorul cu combustie internă, exista deja o piață pentru țiței: se folosea drept alifie pentru tratarea anumitor boli de piele. Veneau negustori chiar din China ca să-l cumpere. Era strâns de locuitorii acelor coline arzânde, o comunitate numită *twin-za,* un grup închis de paria, fugari și străini.

De-a lungul anilor, familiile twin-za puseseră stăpânire pe numeroasele izvoare și bălți din care adunau petrolul în găleți și bidoane și-l transportau în orașele învecinate. Majoritatea bălților din Yenangyaung erau exploatate de atât de mult timp, încât țițeiul nu mai ieșea la suprafață, obligându-i pe proprietari să sape în pământ. Din cauza asta, multe bălți deveniseră puțuri, adânci de peste o sută de picioare: gropi mari, îmbibate de petrol, înconjurate de mormane de pământ și nisip excavat. Unele ajunseseră să semene cu niște mici vulcani, cu pereți abrupți și conici. La astfel de adâncimi, petrolul nu mai putea fi adunat doar cu găleata; twin-za coborau cu ajutorul funiilor și își țineau respirația precum căutătorii de perle.

De multe ori, când ancora la mică distanță de Yenangyaung, Rajkumar mergea să-i vadă pe twin-za la muncă. Stătea pe marginea puțului să se uite la bărbatul care cobora rotindu-se încet pe bucla frânghiei. În loc de scripete, aceasta era legată de nevasta, copiii și vitele muncitorului, care îl coborau în groapă urcând pe panta puțului, apoi, când îl simțeau că smucește de funie, îl trăgeau afară deplasându-se în sens invers. Buzele puțurilor erau alunecoase din cauza petrolului deversat și nu rareori se întâmpla ca lucrătorii neatenți și copiii să cadă înăuntru. Adesea, căzăturile acestea treceau neobservate: nu se auzea nici un pleoscăit, nici nu se formau

vălurele. Liniștea este una dintre trăsăturile țițeiului: nu-i ușor să lași o urmă pe suprafața lui.

După aceste vizite la Yenangyaung, năluci acoperite cu o peliculă uleioasă bântuiau gândurile lui Rajkumar. Cum o fi fost să te îneci în mâzga aceea? Să simți cum nămolul acela verde, de culoarea aripilor insectelor, îți acoperă capul și îți intră în nas și urechi?

Rajkumar avea optsprezece ani când a observat o imagine neobișnuită în Yenangyaung. Câțiva albi mergeau de la un puț la altul. Din ziua aceea, de câte ori revenea în zonă, găsea tot mai mulți astfel de oameni, înarmați cu instrumente și trepiede pentru teodolite. Erau francezi, englezi, americani, și se zvonea că le-ar fi oferit muncitorilor twin-za bani buni în schimbul bălților și puțurilor. Obeliscuri de lemn au început să apară pe movile, piramide ca niște cuști în interiorul cărora uriașe ciocuri mecanice bocăneau în pământ fără oprire.

Cu ocazia unei astfel de vizite, pe pluta lui Rajkumar a urcat un pasager. Îl chema Bubarao și era din Guntur, din India. Era un om atât de păros, încât, chiar și atunci când purta vestă de bumbac, părea îmbrăcat într-un costum mițos. Avea multi bani și le împărțea cu generozitate băutură plutașilor până în miez de noapte. Din spusele lui, era *maistry,* furnizor de forță de muncă: tocmai adusese patruzeci și opt de cooringhee din estul Indiei la Yenangyaung. Aici te îmbogățeai mai repede decât oriunde. Multe companii străine căutau petrol și erau disperate să găsească mână de lucru. Aveau nevoie de muncitori și erau dispuse să plătească bani mulți. În Birmania nu era ușor: puțini birmani erau atât de săraci încât să accepte condițiile care li se ofereau la Yenangyaung. În India însă, zicea Baburao, zeci de mii de oameni erau atât de disperați să plece, încât își cedau veniturile pe câțiva ani. Un tânăr ca Rajkumar se putea îmbogăți rapid din afacerea asta. Ce mod mai simplu de a câștiga bani? Nu-ți trebuiau decât câteva sute de rupii, ca să achiți drumul dus muncitorilor.

Rajkumar s-a dus la marginea plutei ancorate, și-a aprins o țigară de foi și s-a întins pe burtă. Fața îi era la doar un lat de palmă de apă și sute de peștișori scoteau capul la suprafață, atrași de scrumul căzut. Întâlnirea cu maistry venea într-un moment în care viitorul lui îl preocupa tot mai mult. De un an de zile, Saya John îl tot îmboldea să se gândească la ce voia să facă. „Perioada de luga-lei se apropie de sfârșit, Rajkumar. A venit vremea să-ți faci și tu un rost în viață”.

Dorința lui cea mai mare era să intre în afacerea cu lemn. Nu avea nici un dubiu în această privință, fiindcă era meseria pe care o cunoștea cel mai bine. Din păcate, nu avea calificările necesare ca să se angajeze ca *oo-si* sau plutaș. De asemenea, nu-i surâdea ideea de a câștiga doar douăzeci sau treizeci de rupii pe lună. Atunci, ce-i rămânea de făcut?

Ajunsese la concluzia că cel mai bun mod de a intra în afacerea cu tec era să cumpere un depozit de lemne. În călătoriile lui pe fluviu poposea uneori în portul din Henzada. Prietenul său, Doh Say, locuia acum acolo, împreună cu soția lui, Naw Da, și cei doi copii. Lucra pe un șantier micuț de la docuri, unde avea în grijă doi elefanți. Doh Say îi sugerase lui Rajkumar să-și deschidă un depozit: era o soluție bună de a se iniția în acest domeniu. „începi cu ceva modest“, i-a zis. „Un elefant ți-e de ajuns. Vin și lucrez pentru tine, pe jumătate de salariu, dacă-mi dai cotă-parte din afacere.“ Le trebuia doar o investiție de capital.

Rajkumar nu încasa niciodată decât o parte din salariu, restul i-l dădea spre păstrare lui Saya John. Totuși, chiar și după atâția ani, economiile lui nu însumau mai mult de două sute de rupii. Costul unui depozit de lemne se ridica la câteva mii, o sumă prea mare ca s-o ia cu împrumut de la Saya John. Pe de altă parte, ca să meargă în India cu Baburao nu-i trebuia cu mult peste ceea ce economisise deja. Dacă-l convingea pe Saya John să-i împrumute restul, putea strânge în câțiva ani destul cât să deschidă depozitul la care visa.

Întors la Mandalay, a așteptat un timp până să-l abordeze pe Saya John.

— Îmi trebuie doar câteva sute de rupii cu împrumut, a spus calm, încercând să nu dea prea multe detalii. Ți le dau înapoi cu dobândă. Ce zici, Saya?

Trei luni mai târziu, Rajkumar a plecat spre India împreună cu Baburao. Le-a luat patru zile să ajungă de la Rangoon la Calcutta și încă patru să coboare pe coastă spre Madras. Baburao a închiriat două care cu boi de la o piață și le-a înzorzonat de paradă. A cumpărat câțiva saci de orez din bazar și a tocmit șase *lathiyal* înarmați cu bastoane care să-i păzească.

Au pornit prin sate însoțiți de toboșari: ai fi zis că sunt un alai de nuntă. Pe drum, Baburao întreba trecătorii despre satele care urmau. Erau sărace, ori bogate? Sătenii aveau pământ, sau lucrau pe moșie? Ce caste trăiau în ele?

S-au oprit într-un cătun, un pâlc de colibe părăginite adunate în jurul unui

banian. Baburao s-a așezat sub copac și le-a zis toboșarilor să bată în instrumente. Brusc, a încetat orice activitate. Bărbații au venit fuga de pe câmp, lăsându-și boii înjugați la pluguri. Copiii au dat năvală din orezării. Femeile au ieșit din colibe cu bebelușii la sold.

Baburao i-a invitat pe toți la umbra copacului. Odată adunată mulțimea, a început să vorbească pe tonul reverențios al unuia care recită din *Ramayana*. Le-a povestit despre un tărâm de aur, Birmania, pe care guvernul britanic îl declarase parte din India. Le-a arătat salul cu ciucuri de la gâtul lui și și-a invitat ascultătorii să-l pipăie; a întins mâna ca să-i vadă toată lumea inelele de aur și rubine de pe degete. Toate acestea, spunea Baburao, veneau din Birmania, tărâmul de aur. Până să meargă acolo nu avea absolut nimic, nici măcar o capră sau o vacă.

— Toate astea pot fi ale voastre, spunea Baburao. Nu în viața următoare. Nu anul viitor. Acum. Pot fi ale voastre acum. Nu trebuie decât ca un bărbat sănătos și voinic din familia voastră să-și pună amprenta pe această hârtie. A scos un pumni de arginți dintr-o punguță de catifea și i-a lăsat să cadă înapoi cu clinchete ademenitoare. Sunt oameni cu datorii printre voi? Sunt oameni care le datorează bani moșierilor? Vă puteți achita obligațiile materiale aici și acum. Imediat ce fiii și frații voștri își pun degetul pe aceste contracte, banii vă aparțin. În câțiva ani vor câștiga îndeajuns cât să scape de datorie. După aceea, ei hotărăsc dacă se întorc aici sau rămân în Birmania.

În satul acela au semnat cincisprezece bărbați, iar în următorul, douăzeci și trei: unii au făcut-o de bunăvoie, alții, la îndemnul rudelor, iar pe câțiva i-au adus cu sila tații și frații lor. Cu cutii de tablă și boccele de haine în brațe, recruții au urmat carul lui Baburao până în oraș. Lathiyal încheiau coloana ca să se asigure că țin pasul. O dată la câteva ore, făceau un popas ca să mănânce orez și sare.

Când au ajuns pe coastă, Baburao a închiriat o ambarcațiune care să-i ducă la Calcutta. Multi dintre ei nu călătoriseră niciodată pe mare. Le era frică de valuri, și în prima noapte unul a sărit peste bord. Baburao a sărit după el și l-a tras înapoi pe barcă. Fugarul ghinionist înghițise apă din belșug. Era vlăguit și slab de-i ieșeau oasele prin piele. Baburao l-a aplecat peste parapet, apoi s-a urcat pe el, apăsându-i pieptul cu un genunchi. În cele din urmă, cu o mișcare din picior, l-a împins în bară, apăsându-i stomacul până când a început să-i iasă apa din gură, împreună cu o masă spongioasă de

orez și sare.

— Unde voiai să te duci? i-a spus cu voce aproape tandră, de parcă-i vorbea iubitei. Cum rămâne cu banii pe care i-am dat tatălui tău ca să-și plătească datoriile? Ne-ar ajuta cu ceva, pe mine ori pe el, dacă mori?

La Calcutta s-au îmbarcat pe vasul cu aburi *Dufferin,* deținut de o companie britanică. Baburao avea o înțelegere cu intendentul navei: era un client important datorită banilor pe care-i aducea. Putea călători gratis la clasa a doua. După ce și-a însușit banii de bilet ai lui Rajkumar, l-a lăsat pe acesta să doarmă pe jos în cabina lui. Cei treizeci și opt de bărbați care-i însoțeau au fost trimiși dedesubt, într-o magazie de la pupa.

Alți peste două mii de imigranți erau deja acolo. Majoritatea erau bărbați, dar erau și în jur de o sută cincizeci de femei. În capăt, chiar deasupra siajului, se găsea o platformă îngustă de lemn, cu patru găuri în ea, care servea drept closet. Era o călătorie anevoioasă, astfel că podeaua s-a umplut rapid de vomă și urină. Mâzga aceasta urât mirositoare se revărsa dintr-o parte în alta, după mișcările vasului, ridicându-se la o înălțime de câteva degete pe lângă pereți. Muncitorii stăteau ghemuiți pe cutiile din tablă, cu legăturile de haine în brațe. Imediat ce-au zărit coasta Arakanului, câțiva au sărit în apă. La capătul celei de-a treia zi de voiaj, numărul muncitorilor scăzuse cu câteva zeci. Trupurile celor care muriseră la bord au fost duse la pupa și aruncate în valurile înspumate.

Odată ajunși în portul din Rangoon, Baburao a descoperit că pierduse doi oameni. Nu s-a supărat.

— Doi din douăzeci și opt nu-i rău, i-a zis lui Rajkumar. Mi s-a întâmplat să pierd și șase.

Au călătorit împreună până la Yenangyaung, după care Rajkumar l-a anunțat că trebuia să meargă la Mandalay. Era însă doar un șiretlic. A pornit spre nord, dar, imediat ce s-a îndepărtat, a făcut cale întoarsă și a revenit în Rangoon. De la o prăvălioară de pe Strada Mogulului a cumpărat un lanț de aur și un inel cu peruzea, apoi s-a dus în port și s-a îmbarcat pe *Dufferin.* La ultimul voiaj avusese grijă să încheie o înțelegere cu intendentul, iar acum era primit ca un adevărat maistry.

Rajkumar s-a întors în provincia pe care o vizitase împreună cu Baburao, unde a închiriat un car cu boi de la aceeași piață și a tocmit aceiași lathiyal. A reușit să angajeze cincizeci și cinci de bărbați și trei femei. Pe drumul de întoarcere la Calcutta, știind ce se întâmplase ultima oară, și-a vegheat

muncitorii noapte de noapte. Cum era de așteptat, într-una din seri a zărit un bărbat care încerca să fugă de la bord. Fiind mai voinic și mai atent decât Baburao, Rajkumar n-a trebuit să sară în apă. L-a prins pe fugar de păr și l-a ținut agățat în fața celorlalți. Astfel, a izbutit să ajungă la Yenangyaung cu grupul intact și a vândut contractele de muncă unui sef local. A câștigat destui bani cât să-și achite datoria față de Saya John.

Au trecut trei ani până ce Doh Say a găsit un depozit promițător. Între timp, Rajkumar mai făcuse opt drumuri în India. Economiile lui acopereau acum aproape două treimi din prețul depozitului. Saya John i-a împrumutat restul de bani.

Depozitul se afla în Rangoon, la capătul Lower Kemendine, un drum de la marginea orașului. Erau o mulțime de gatere în zonă și aerul mirosea veșnic a rumeguș. Nu departe, în Sanchaung, era un spațiu de incinerare, și uneori, în funcție de cum bătea vântul, nori de cenușă se înălțau în rotocoale deasupra rugurilor funerare. Complexul era împrejmuit aproape în întregime de un zid de cărămidă, iar în spate se găsea un debarcader îngust, ca o limbă întinsă în râul Rangoon. La reflux, malul devenea o întindere mare de mâl afânat. În fața depozitului erau două colibe micuțe, construite din resturi de lemn, cu acoperișuri de bambus. Rajkumar s-a instalat în cea mai mică, în cealaltă mutându-se Doh Say cu Naw Da și copiii, care erau patru la număr acum.

La prima vizită, Saya John a luat masa în coliba în care locuia Doh Say cu familia. Saya John nu știa de parteneriatul lui Rajkumar cu Doh Say, dar nici n-a rămas surprins. Rajkumar era de o consecvență îndârjită – o calitate diferită de loialitate, dar nu mai puțin solidă. Aceleași umbre păreau să revină la nesfârșit în viața lui, ca marionetele pe ecran.

Anul următor, Saya John s-a retras parțial din activitate și s-a mutat de la Mandalay la Rangoon. Câștigase o avere din vânzarea firmei. Și-a deschis un mic birou pe Merchant Street și și-a cumpărat un apartament pe Blackburn Lane. A cumpărat și o mulțime de mobilă în speranța că fiul său, Matthew, va veni în scurt timp acasă. Dar băiatul era mai departe ca oricând – îl luase o rudă la San Francisco, iar acum era elev la seminarul catolic. Nu se știa când se va întoarce.

Pentru că avea foarte mult timp liber, Saya John a început să facă plimbări lungi ca să-și scoată păsările la aer. Depozitul lui Rajkumar era la doar o

jumătate de oră de casa lui, astfel că și-a făcut obiceiul de a trece pe acolo în fiecare dimineață, cu colivia în mână și ziarul la subraț.

Într-o zi, l-a găsit pe Rajkumar la poartă, tremurând de nerăbdare.

— Ai cam întârziat azi, Saya.

— Mă așteptai?

— Așteptam să vii cu ziarul, a spus Rajkumar și i-a smuls din mână *Gazeta de Rangoon.* Doh Say a auzit în port că o companie feroviară indiană o să dea anunț prin care cere oferte pentru furnizarea de traverse.

— Oferte pentru furnizarea de traverse!

Myna din colivia lui Saya John a scos un ciripit, imitând chicotelile stăpânului ei.

— Și dacă ar fi așa, ce treabă ai tu, Rajkumar? Un contract cu o companie feroviară înseamnă să transporți mii de tone de tec. Ca să aduci o asemenea cantitate de lemne îți trebuie echipe de *oo-si, pe-si,* luntrași, agenți, administratori. Tu nu-l ai decât pe Doh Say și-un elefant. Cum să faci față acestui contract?

— E vorba de o companie mică, nou-înființată, Saya. Are nevoie de materiale ieftine. Nu trebuie să încep prin a cumpăra lemn: o să încep cu contractul. Odată ce-l obțin, vine și lemnul. O să vezi. Sunt zeci de depozite arhipline aici. Când o să audă că dau acont, o să vină toți la mine.

— Și de unde iei banii pentru aconturi?

— Ei, Saya, a zis Rajkumar cu un zâmbet sfios, de la dumneata, firește. De ce să ofer altcuiva așa o ocazie?

— Gândește-te la riscuri, Rajkumar. Marile companii britanice te-ar putea distruge. Te-ar face de râs în tot Rangoonul. Dacă dai faliment?

— Dar, Saya, uită-te puțin în jur, a spus tânărul arătând spre coliba lui șubredă și spre depozitul pe jumătate gol. E ca o prăpădită de ceainărie. Nu-s cu nimic mai grozav decât pe vremea când lucram pentru Ma Cho. Dacă vreau să dezvolt afacerea, trebuie să-mi asum și unele riscuri.

— Gândește-te bine, Rajkumar. Ești abia la început. N-ai idee cum se fac înțelegerile la Rangoon. Toți mahării se cunosc între ei. Merg la aceleași cluburi, mănâncă la aceleași restaurante, pariază unii pe caii celorlalți…

— Nu doar mahării le știu pe toate, Saya. Dacă aș afla exact cât au de gând să ofere celelalte companii, aș putea câștiga licitația.

— Și cum afli asta?

— Nu știu, Saya. Dar cred că am o soluție. Vom vedea.

— Rajkumar, tu nici măcar nu știi să citești în engleză. Cum o să faci oferta?

Pe chipul lui Rajkumar a apărut un rânjet.

— N-oi ști eu să citesc în engleză, dar am învățat s-o vorbesc. Pe lângă asta, la ce-mi trebuie să citesc, când te am pe tine? Ce zici, Saya?

Astfel, a căzut în sarcina lui Saya John să se ocupe de documentele pentru licitație. Și tot la el s-a dus Rajkumar cu scrisoarea de la compania feroviară.

După ce-a desfăcut sigiliul înflorat, Saya John a scos un strigăt uimit.

— Rajkumar! Te-au invitat să discuți cu directorii Companiei Feroviare Chota-Nagpur săptămâna viitoare. Vin în Birmania ca să analizeze ofertele. Trebuie să te prezinți la birourile Chartered Bank de pe Șstrand, joi la ora zece. A plescăit șocat, ridicând ochii din foaia de hârtie pe care o ținea în mână. Nu mi-am închipuit nici o clipă că o să ajungi așa departe!

— Ți-am zis eu, Saya John, a zâmbit Rajkumar. Am aflat cât oferă celelalte companii și-am făcut o ofertă mai bună.

— Cum ai aflat?

Tânărul a zâmbit.

— Asta-i secretul meu, Saya.

— Secretul nu-ți mai e de nici un folos acum. Întâlnirea va fi hotărâtoare. Trebuie să te gândești bine la ea. Saya John i-a măsurat cu privirea *longyi*-ul verde și vesta jerpelită. De pildă, cu ce-ai de gând să te îmbraci? în hainele astea, n-o să te lase nici să intri pe ușa de la Chartered Bank.

A doua zi, Saya John a venit la depozit cu un tânăr ferchezuit.

— Ți-l prezint pe U Ba Kyaw, i-a zis lui Rajkumar. A fost valetul unui plantator din Maymyo. Poate să te învețe câte ceva, de pildă cum să mănânci la masă cu europenii, cu cuțit și furculiță. Cumpără ce-ți spune el și urmează-i sfaturile întocmai.

În dimineața întâlnirii, Saya John a venit la depozit cu o trăsură închiriată, gătit cu cel mai bun costum negru al său și dotat cu un baston elegant și pălărie nouă. Când a intrat în coliba lui Rajkumar, l-a găsit deja îmbrăcat în pantaloni și cămașă, drept ca un băț, în timp ce U Ba Kyaw îi aranja cravata.

După ce s-a încheiat dichiseala, Saya John l-a examinat bine și a decis că arăta ireproșabil: costumul era suficient de banal și negru, cravata, frumos legată, gulerul, răsfrânt exact așa cum trebuie. Ce-i drept, hainele nu erau la

fel de bine croite cum ar fi fost dacă ar fi trăit în Singapore sau Hong Kong, dar pentru Rangoon erau mai mult decât potrivite. În orice caz, oricât de scumpe și de bine croite ar fi fost hainele de pe Rajkumar, n-ar fi păcălit pe nimeni că venea dintr-o familie bogată. Asprimea de pe chipul lui îi trăda originile.

— Vin și eu cu tine, l-a anunțat Saya John. Ca să-ți port noroc.

La Chartered Bank, un casier indian i-a condus pe amândoi într-o anticameră. Spre mirarea lui, Saya John a remarcat că Rajkumar îl cunoștea deja pe bărbat – D.P. Roy pe numele său.

— Totul e aranjat, a spus domnul Roy pe un ton scăzut. Directorii sunt în sala de consiliu. Va vor chema îndată.

Casierul i-a lăsat singuri. Era o cameră întunecoasă ca o hrubă, iar scaunele din piele miroseau a fum de trabuc. După un timp, a venit un mesager cu turban și l-a invitat pe Rajkumar să intre. S-a ridicat și Saya John, cu intenția să-i spună câteva cuvinte de încurajare. Dar, chiar înainte să deschidă gura, s-a uitat la Rajkumar și s-a răzgândit. Își dădea seama că ucenicul lui de altădată devenise atât de încrezător și sigur pe sine, încât orice i-ar fi spus ar fi fost de prisos. S-a tras un pas înapoi ca să-l observe mai bine. Deodată, din unghiul acela, avea impresia că se uită la o persoană pe care o vede pentru prima oară, o ființă reinventată, formidabil de impunătoare și autoritară. I- a revenit în minte dimineața aceea când îl salvase pe Rajkumar la Mandalay – a văzut din nou un copil, un *kalaa* abandonat, un indian zdrențăros, plecat prea departe de casă. Între timp trăise aventuri cât pentru o viață de om, și era limpede că îl așteptau și mai multe.

Atunci Rajkumar a făcut ceva ce nu mai făcuse vreodată. Tocmai când se pregătea să intre pe ușă, s-a aplecat și i-a atins piciorul, după tradiția indiană.

— Dă-mi binecuvântarea dumitale, Saya.

Saya John a întors capul ca să-și ascundă lacrimile.

— Ce obține omul prin forțele lui, nimeni nu-i poate nega. Vei câștiga contractul, Rajkumar. Am greșit când m-am îndoit de tine.

UNSPREZECE

Poșta venea de două ori pe săptămână și era predată direct la biroul prefectului. Scrisorile Umei erau preluate de soțul ei și trimise la Reședință printr-o ordonanță. Corespondența ei era în general cu părinții, dar o dată sau de două ori pe lună primea câte o carte sau o revistă, trimise de o librărie din Calcutta.

În zilele când venea poșta, visa ore în șir la umbra smochinului indian. Dacă se întâmpla să aibă vreo întâlnire oficială, era indispusă și agitată și abia aștepta să se întoarcă la scrisorile ei. Se gândea la mama ei cum scria sprijinită de perne în casa din Calcutta, îngrijorată să nu se verse călimara în pat.

Într-o dimineață, ordonanța i-a adus o scrisoare cu o ștampilă ciudată. Prefectul scrisese câteva cuvinte pe plic: „De la Rangoon“. Uma a întors plicul și văzut numele unchiului ei pe spate, D.P. Roy. A rămas surprinsă: nu mai știa nimic de el de câțiva ani buni. Dar după căsătorie se obișnuise să primească scrisori de la rude pe care nu le mai văzuse de mult: prefectul era un om influent și putea rezolva multe lucruri. A presupus, așadar, că unchiul ei avea nevoie de ceva.

A luat scrisoarea și s-a dus la smochin. Exact cum se aștepta, unchiul îi cerea o favoare pentru un prieten – un anume Rajkumar Raha, care venea la Bombay cu afaceri. Omul își exprimase dorința de a da o fugă până la Ratnagiri, ca să-și aducă omagiile foștilor monarhi.

„Ți-aș fi nespus de recunoscător, Uma, dacă soțul tău i-ar putea înlesni lui Rajkumar-babu o întrevedere cu fostul rege. Nu știu cum a aflat de legătura mea cu prefectul, dar m-a căutat anume pentru a-mi cere ajutorul în această privință. Trebuie să adaug că îi sunt îndatorat lui Rajkumar-babu pentru diverse servicii – mulți dintre membrii comunității noastre bengaleze din Rangoon au beneficiat de ajutorul lui într-un fel sau altul”.

Rajkumar-babu, se spunea mai departe în scrisoare, trăise mulți ani la Rangoon, dar în tot acel timp nu avusese nici o relație cu ceilalți bengalezi din oraș. Brusc, într-o dimineață, năvălise ca urgia chiar în templul Durga de pe Spark Street, locul de întâlnire al bengalezilor hinduși din oraș. Era perfect îmbrăcat pentru acea ocazie, cu un *dhoti* alb, scrobit, și un *punjabi* cu nasturi de aur. În plus, venise pregătit cu o donație substanțială pentru *purohit.*

S-a aflat că domnul Raha se ocupa cu comerțul de lemn. Urma să depună o ofertă pentru un contract important și avea nevoie ca *purohit*-ul să se

roage pentru el. Ca toți cei din tagma lui, preotul avea intuiția unui tigru înfometat când venea vorba să-și cântărească prada. Nu i-a dat doar o simplă binecuvântare. La templu erau și câțiva angajați ai marilor bănci și companii europene: preotul nu s-a lăsat până când nu i-a făcut cunoștință lui Rajkumar-babu cu toți acești oameni.

În zilele următoare au circulat o mulțime de mesaje între Spark Street și Merchant Street, între Kalibari, templul încheiat zeiței Kali, și birourile furnizorilor de lemn. În cele din urmă, când directorii Companiei Feroviare Chota-Nagpur și-au anunțat decizia, s-a aflat că domnul Rajkumar Raha, un nume necunoscut până atunci în industria tecului, reușise să facă o ofertă mai avantajoasă decât majoritatea marilor companii.

Doar din acest contract, Rajkumar-babu a făcut un profit de opt sute de mii de rupii – o adevărată avere. Din recunoștință, a reconstruit practic templul, i-a pavat podelele cu marmură, a poleit cu aur pereții altarului și a ridicat o nouă locuință pentru *purohit* și familia lui. De atunci a mai avut multe alte reușite, devenind unul dintre cei mai importanți afaceriști. Și toate acestea la doar treizeci de ani, când nici să se însoare nu apucase.

„Vei înțelege la ce mă refer, Uma, când îți voi spune că Rajkumar-babu nu este genul de persoană cu a cărei companie să fii obișnuită. E posibil să ți se pară necizelat și chiar grosolan în felul său de a se comporta. În plus, vei rămâne uimită să afli că, deși vorbește cursiv câteva limbi străine, inclusiv engleza și birmana, este în realitate analfabet, abia reușind să-și scrie numele.

În India, un om ca Rajkumar-babu nu ar avea aproape nici o șansă să fie acceptat în societatea celor ca noi. În Birmania însă, standardele noastre nu sunt la fel de stricte. Unii dintre cei mai bogați oameni din oraș sunt indieni și majoritatea au început cu o legătură de haine și o cutie de tablă.

Sunt perfect conștient că în India un bărbat de condiția lui Rajkumar-babu n-ar visa vreodată să fie invitat – sau măcar primit – de un prefect districtual. Dar trebuie să ții seama că a trăit atât de mult timp în Birmania, încât e mai degrabă birman decât indian și poate fi considerat un străin. Sper să îmi iertați îndrăzneala, iar eu vă voi fi profund recunoscător pentru ajutorul acordat”.

În zilele în care venea corespondența, primeau și o tratație specială: gheață proaspătă, trimisă de la Bombay cu vaporul. În serile acelea,

prefectul se așeza în grădină pe un scaun împletit și savura o băutură rece. Uma a așteptat să-i fie adus whiskyul, apoi s-a apucat să-i citească scrisoarea unchiului ei. La final, prefectul i-a luat hârtia din mână și a mai citit-o o dată.

La înapoiat-o cu o figură tristă.

— Dacă ar sta în puterile mele, cu drag i-aș fi făcut această favoare unchiului tău. Dar, din păcate, e imposibil. Avem instrucțiuni clare de la guvern, înălțimile Lor nu pot primi musafiri.

— De ce nu? a exclamat Uma. Tu ești prefect. Poți să-l lași să vină dacă vrei. Nu trebuie să afle și alții.

Soțul ei a trântit paharul pe măsuța de lângă scaun.

— Nu se poate, Uma. Ar trebui să trimit cererea la Bombay și de acolo să fie trimisă mai departe la Secretarul Colonial de la Londra. Ar dura câteva luni.

— Doar ca să meargă în vizită la Outram House?

— Învățătorii noștri, a zis prefectul – îi plăcea să glumească pe seama colegilor lui englezi, numindu-i *amader gurujon* –, învățătorii noștri nu-și doresc scandaluri politice în Birmania. E provincia lor cea mai bogată și nu vor să riște nimic. Regele este singurul care ar putea uni țara împotriva lor. Sunt peste douăsprezece triburi și nații acolo. Monarhia e singurul lucru pe care-l au în comun. Învățătorii noștri știu asta și vor să fie siguri că oamenii uită de rege. Nu vor să se poarte cu cruzime; nu vor martiri; vor doar ca regele să fie dat uitării, ca o umbrelă veche în fundul unui dulap.

— Cum ar putea un singur vizitator să le strice planurile?

— Pentru că la întoarcere ar putea vorbi despre asta. Poate că află ziarele. Biroul Colonial nu permite nici măcar ca regele să fie fotografiat, de teamă să nu ajungă poza în Birmania. Deunăzi am primit o scrisoare de la un fotograf, o femeie parsi. Face fotografii în zonă și ar fi vrut să facă câteva și la Outram House. Am transmis cererea ei la Bombay și am primit răspuns în aceeași săptămână: familia regală nu poate fi fotografiată. Așa a decis guvernul.

— E monstruos, a strigat Uma.

— Nicidecum, a spus prefectul cu ochii mijiți. E o decizie logică. Crezi că Birmania ar avea ceva de câștigat dacă se iscă scandaluri politice? Crezi că acest domn Raha s-ar fi îmbogățit dacă era Thebaw la putere? Dimpotrivă, dacă nu erau britanicii, birmanii s-ar fi răsculat împotriva afaceriștilor

indieni și i-ar fi izgonit din tară.

Conștientă că n-avea cum să câștige o dispută cu soțul ei, Uma a coborât tonul și și-a pus o mână pe brațul lui.

— Să știi că nu-ți cer asta de dragul regelui sau al unchiului meu.

— Atunci, de ce? Cum Uma șovăia, prefectul a stăruit: Spune-mi.

— Pentru Dolly o fac.

— Dolly?

— A trăit aici de când se știe, practic ca o prizonieră, și nu-și imaginează că ar putea avea altă viață. Dar va trebui să plece de la Outram House într-o zi. Și unde-o să se ducă atunci? A uitat de Birmania, și cred că i-ar prinde bine să discute cu oameni care să-i aducă aminte.

— Dolly se poate întoarce în Birmania oricând dorește.

— N-are familie în Birmania și nu cunoaște pe nimeni acolo. Tocmai de asta trebuie să cunoască oameni care locuiesc acolo. Simțind că soțul ei începea să cedeze, Uma a insistat: E un lucru atât de mărunt! Sunt sigură că se poate găsi o soluție.

— Bine, fie, a spus el în cele din urmă, ușor exasperat. Pentru că înseamnă atât de mult pentru tine, pot să fac ceva.

— Și anume?

— L-aș putea invita pe Raha aici ca musafirul meu. Spun că mi-e rudă prin alianță. În situația asta, ar putea merge la Outram House fără să fie considerată o vizită oficială…

— Nici nu știi cât m-aș bucura!

În dimineața următoare i-a trimis unchiului ei din Rangoon o telegramă în care îl anunța că domnul Raha era binevenit în Ratnagiri; avea să fie oaspetele personal al prefectului.

DOISPREZECE

La câteva minute de la sosirea vasului s-a răspândit vestea că la bord era un prinț bogat, un anume Rajkumar, un străin recunoscut a fi mână largă. S-a stârnit zarvă mare; hamalii au început să forfotească în jurul pasarelei, iar curioșii au plecat de la umbră și s-au strâns pe plajă.

Rajkumar încă dormea când a acostat vasul. L-a trezit U Ba Kyaw. Când călătorea în străinătate, tânărul întreprinzător lua câțiva oameni cu el,

protejându-se astfel de capcanele terenului necunoscut. Cum voiajul acesta îi trezea niște emoții aparte, anturajul său era și mai numeros decât de obicei. Pe lângă stenograf și contabil, îl însoțea și U Ba Kyaw, cel mai de nădejde angajat al său.

L-a trimis pe U Ba Kyaw înainte, ca să distragă atenția gloatei, iar el s-a furișat rapid de pe navă. La capătul debarcaderului îi așteptau două trăsuri: una era de la Reședință. Prefectul era plecat din oraș în acea dimineață, dar lăsase instrucțiuni clare despre cum să fie primit musafirul. Kanhoji urma să-l ducă la bungalow-ul care-i fusese repartizat, iar seara era programată o cină la Reședință. Cealaltă trăsură era faetonul de la Outram House. Kanhoji și Sawant stăteau rezemați de o balustradă și priveau agitația din jurul debarcaderului. Au rămas amândoi uimiți când au dat cu ochii de Rajkumar. Din tot grupul, Kanhoji nu s-ar fi așteptat ca tocmai el să fie cel în întâmpinarea căruia fusese trimis.

După ce l-a lăsat la bungalow-ul Dak, vizitiul s-a întors la Reședință ca să-i povestească Umei despre zarva de la debarcader. N-a omis nici un detaliu din relatarea lui: i-a spus despre trabucul pe jumătate molfăit din gura lui Rajkumar, despre ținuta lui neîngrijită, *longyi*-ul șifonat, vesta murdară și părul ciufulit. Descrierea aceasta a cam îngrijorat-o pe Uma. Era prudent să invite la cină o astfel de persoană? Oare ce mânca?

De data aceasta, prefectul lăsase cina în grija Umei. De regulă, el se ocupa de toate evenimentele organizate la Reședință. Deși nu-l interesau treburile casnice, era foarte pretențios când venea vorba de seratele lui: îi plăcea să verifice personal așezarea mesei și a scaunelor, să aranjeze florile și să indice farfuriile și paharele care mai trebuiau lustruite. Pe el îl întrebau servitorii ce feluri să prepare și ce serviciu de masă să folosească.

În dimineața aceea, când a venit khansama s-o întrebe despre meniu, Uma a rămas surprinsă. S-a gândit repede și i-a spus să pregătească ce pregătiseră și cu o săptămână în urmă, când l-au avut invitat pe directorul pentru Educație publică. Ținea minte că mâncaseră plăcintă cu carne, pește prăjit și *panna cotta.*

— Tot asta vreau și diseară, i-a spus bucătarului. *Ekdum woh hi cheez.*

Apoi, dintr-o pornire, i-a trimis un bilet comisarului de poliție anglo-indian, domnul Wright, și l-a invitat la cină, împreună cu soția. Pe judecătorul Naidu și doamna Naidu îi invitase deja – un cuplu în vârstă, întotdeauna plăcut și nepretențios. Și, firește, urma să vină și Dolly: acest

lucru era de mult aranjat.

Spre seară, Uma s-a străduit să-și amintească tot ce făcea soțul ei înaintea unui dineu. Trebuia să fie o memsahib ireproșabilă. S-a dus în salon și a inspectat vesela, tacâmurile și florile. Dar când s-a întors prefectul, și-a dat seama că se obosise degeaba. Nu părea deloc impresionat. După ce a intrat în salon să-i verifice opera, a ieșit cu o mustrare nerostită pe chip.

— Cuțitele de pește nu sunt așezate la locul corect, i-a zis. Era praf pe paharele de vin… A pus-o să mai aranjeze totul o dată, înștiințând-o: Vin mai târziu să verific.

În așteptarea invitaților, Uma s-a așezat la fereastră, cu mâinile în poală, ca o școlăriță pedepsită. Poate că se cam hazardase invitând-o pe Dolly să-l întâlnească pe străin. Poate că însăși prezența ei acolo era o greșeală. Era prima oară când o străfulgera acest gând, și umbrele lui reci începeau să pună stăpânire pe mintea ei. Să fi fost ceea ce oamenii numeau premoniție?

— Doamnă…

Erau soții Naidu, cărunți, înalți și mereu blajini.

— Mă bucur nespus…

Apoi a sosit familia Wright, și Dolly câteva minute mai târziu.

Ultimul a venit Rajkumar. Când s-a ridicat să-l întâmpine, Uma a descoperit că prima impresie era surprinzător de favorabilă. Uitându-se peste mâinile împreunate, a observat că se străduise să se îmbrace cât mai curat și mai normal, în haine „englezești”: costum negru și cravată legată frumos. Purta pantofi lustruiți și în mână ținea un baston cu măciulie de jad sculptat. Arăta mult mai în vârstă decât se aștepta ea: avea pielea îmbătrânită a unui om care trudise mult și buzele căzute și foarte roșii, în contrast cu tenul tuciuriu. Sub bărbie avea o cută de carne, semn că urma să facă gușă. Nu era nici pe departe un bărbat chipeș, dar avea ceva fascinant, o masivitate a fizicului asociată cu o mobilitate nemaipomenită a expresiei, ca și când cineva ar fi dat viață unui bloc de ardezie.

Uma a aruncat o privire peste umăr și a zărit-o pe Dolly, pe jumătate ascunsă în spatele brațului ornamentat al șezlongului. Purta un *htamein* mov și un *aingyi* de mătase albă. În părul de abanos îi strălucea un crin.

— Dolly! a spus arătând spre Rajkumar. Dumnealui este domnul Raha. Nu cred că ați avut ocazia să vă cunoașteți…

Rajkumar a recunoscut-o îndată, de la prima vedere, fără nici o umbră de îndoială. Și asta nu pentru că ar fi arătat neschimbată: avea fața mai lungă

decât și-o amintea el, iar în colțurile ochilor și ale gurii avea un filigran aproape invizibil de riduri fine, precum crestăturile unei dălți de bijutier. Altceva își amintea el – un element al expresiei ei, o melancolie care-i întuneca ochii. Asta îl izbise în noaptea aceea la Palatul de Cristal, asta îl izbea și acum.

— Domnule Raha, a spus Uma pe un ton ușor îngrijorat, s-a întâmplat ceva?

— Nu, a răspuns Rajkumar și, coborând privirea, a observat că îi rămăsese mâna cu bastonul în aer. Nu. Nu s-a întâmplat absolut nimic.

Ca să nu fugă din cameră, s-a trântit pe cel mai apropiat scaun. Era prea devreme: nu se aștepta s-o vadă acolo. Nimic nu-i displăcea mai mult decât să fie luat prin surprindere. Se gândea că va avea timp să se pregătească sufletește de întâlnire, treptat, fără grabă. Și așa abia găsise puterea să intre în casa aceea. Chiar și după doi ani de dineuri și petreceri, cu greu îndura atmosfera rigidă a convenienței sociale.

— Ați călătorit bine, domnule Raha?

Era gazda, soția prefectului: se vedea pe figura ei că încerca să-l facă să se deschidă. Rajkumar a încuviințat din cap, străduindu-se să zâmbească. Simțind că îi fugea privirea spre șezlong, a lăsat capul în pământ. S- au apropiat și alți oameni, îi simțea foindu-se lângă umărul lui. Ce putea să le spună? Niciodată nu-și dorise atât de mult să fie lăsat în pace.

— Cina e servită. Mergem la masă?

În drum spre salon, Uma a rămas singură cu Dolly câteva clipe.

— Ce părere ai de oaspetele nostru? a întrebat-o în șoaptă.

— Nu e așa cum m-aș fi așteptat. Nu seamănă a mare om de afaceri.

— Pentru că e tăcut?

— Parcă nu se simte în largul lui. Nu ți se pare și ție?

— Ai observat că se tot uită la tine? Ai zice că te știe de undeva.

Dolly a făcut ochii mari.

— Ce idee năstrușnică, Uma. Ce ți-a venit să spui asta?

Salonul de la Reședință era prea mare ca să poată fi bine luminat. Masa lungă de mahon era ca o insulă înconjurată de un ocean de întuneric. Erau câteva sfeșnice imense pe masă, dar, din cauza evantaiului suspendat de tavan și acționat de un servitor, lumânările din brațele de argint nu puteau fi aprinse. Ca urmare, fețele comesenilor erau umbrite, niciodată complet vizibile, nici măcar celor așezați alături.

Uma îl plasase pe Rajkumar în dreapta ei, iar pe domnul Wright, comisarul de poliție, în stânga. Dolly stătea în celălalt capăt al mesei, lângă prefect. Pe lângă perete, la distanță de vreo șase pași de masă, stăteau înșirați servitorii, câte unul în spatele fiecărui scaun. Cum era obiceiul, fiecare musafir își adusese servitorul personal, mai puțin Dolly, care era practic membră a familiei. Servitorii familiei Naidu erau localnici, al domnului Wright era sikh. În spatele scaunului lui Rajkumar stătea U Ba Kyaw, cu un *gaung-baung* roz pe cap și *longyi* purpuriu: pe lângă el, toți ceilalți păreau anosti.

Deodată, amfitrionul a pus jos șervetul și și-a îndreptat privirea spre oaspetele de onoare.

— Nu ne-ați spus aproape nimic despre Birmania, domnule Raha, i-a zis în stilul său ironic. Cum ați ajuns acolo?

— Dintr-o întâmplare, a răspuns sec Rajkumar.

— Ce întâmplare poartă un om într-o altă țară?

— Lucram pe un vas și m-am trezit blocat în Mandalay. Tocmai atunci începuse invazia britanică și nu se mai putea circula pe fluviu.

— O perioadă foarte agitată.

— O perioadă foarte ciudată, domnul meu.

— Cum așa?

Dolly îl privea din capătul opus al mesei. Doar chipul ei îl vedea; toate celelalte erau învăluite în întuneric.

— În două săptămâni flota britanică a urcat pe fluviu, a zis Rajkumar. Și, în tot acest timp, la Mandalay nimeni nu spunea nimic. Eram copil pe atunci, dar mă număram printre foarte puținii locuitori care înțelegeau că ne așteaptă vremuri grele.

În momentul acela s-a petrecut un mic incident. Cu peștele în față, Rajkumar se uita nervos la cuțitele și furculițele din jurul farfuriei. Apoi, parcă exasperat de atâtea tacâmuri, a ridicat mâna dreaptă și a pocnit din degete. N-a apucat să-și termine gestul, că U Ba Kyaw a și apărut lângă el și i-a înmânat ustensilele potrivite. Deși scena n-a durat mai mult de câteva secunde, toată lumea din încăpere a observat-o cu stupoare. Numai Rajkumar părea nederanjat de această întrerupere. Și-a reluat povestirea ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic.

— Într-o dimineață, am auzit bubuituri de tun în depărtare. Când s-a făcut liniște, toată lumea a revenit la activitățile obișnuite. Abia când au intrat în

oraș soldații străini, au înțeles și oamenii ce s-a întâmplat: regele fusese înfrânt și orașul, cucerit. Spre seară am văzut trupele ieșind din fort cu sacii plini de obiecte furate. La fel și angajații palatului. S-a adunat mulțimea la zidurile fortului. Nu trecusem niciodată dincolo de ele. Când am văzut că oamenii traversează sântul cu apă, m-am dus și eu după ei. Alergam cu toții. Ajunși la ziduri, am găsit o poartă spartă și am intrat cu sutele. Nu cred că exagerez dacă spun că a fost un fel de răzmeriță. Nimeni nu știa ce face, fiecare se lua după altcineva. Am dat năvală în partea din spate a palatului, unde era sectorul femeilor. Obiectele cele mai valoroase dispăruseră deja, dar în ochii noștri chiar și rămășițele erau o comoară. Oamenii au dat iama în tot ce-au găsit în cale, au rupt mobilierul, au smuls pietrele prețioase din podea. După un timp, am plecat din sala principală și-am intrat într-o anticameră. Înăuntru era o femeie. Era mică și subțire și, cu toate că n-o văzusem niciodată, am știut imediat că e regina Supayalat.

— Regina?

— Da, nimeni alta decât Majestatea Sa. Bănuiesc că venise să adune puținele lucruri care-i mai rămăseseră. Nu avea gărzi sau escortă. Ar fi trebuit să-i fie frică, dar nu-i era. A țipat la noi, ne-a amenințat. Însă lucrul cel mai remarcabil a fost că toți cei care intrau în cameră îngenuncheau imediat în fața reginei. Închipuiți-vă cât era de ciudat: oamenii jefuiau palatul și în același timp îi aduceau omagii reginei! Mi se părea fascinant, stăteam într-un colț și mă uitam la ei. Abia după un timp mi-am dat seama că regina nu era singură. Avea doi copii cu ea și câteva servitoare tinere. Cel mai mare dintre copii să fi avut în jur de trei ani. Judecând după îmbrăcăminte, m-am gândit că e prințesă. Lângă prințesă stătea o servitoare, tot o copilă, cu doi-trei ani mai mică decât mine, sau poate mai mult, n-am de unde să știu, iar copila asta era ceva nemaipomenit, de o frumusețe care depășea orice imaginație. Era o gălăgie cumplită în jur, zgomot de cuțite și securi, tropăit de picioare. Era limpede că fetei îi e frică, dar reușea să-și păstreze calmul. Nu-mi puteam lua ochii de la ea. Știam că văd ceva ce n-o să uit niciodată.

— Cine era? l-a întrerupt Uma. Cine era fata asta? Ați aflat vreodată?

— Adevărul este…, a început Raj kumar, însă Dolly i-a curmat vorba.

— Din câte-mi dau seama, a zis ea adresându-i-se prefectului, toate acestea au fost o mare distracție pentru domnul Raha.

— Nu, a ripostat Rajkumar ridicând tonul. Nicidecum.

Dolly evita să se uite la el.

— Domnul Raha, a continuat ea, pare să se fi amuzat copios.

— Nu asta am vrut să spun.

Uma a aruncat o privire spre Rajkumar și, văzându-i chipul îndurerat, a cuprins-o mila. Dolly era nedreaptă; oricine vedea că omul nu voise să comită o impolitețe.

— Domnule Raha, a spus întinzând o mână spre el ca să-l readucă în prezent și să-i aducă aminte că mai erau și alții în jur.

Din neatenție însă, a lovit cu cotul în masă, astfel că furculița i-a alunecat din farfurie și a căzut pe podea. N-a scos decât un clinchet metalic, dar în spațiul acela închis s-a auzit precum o explozie. Doi servitori au sărit imediat de la locurile lor: unul a ridicat instrumentul de jos, celălalt i-a oferit altul în loc, învelit într-un șervet.

— Vai, doamnă…

Glasul prefectului a răsunat puternic și plin de ironie. Rușinată, Uma s-a făcut mică în scaun. Ajunsese să-i fie groază de acest ton batjocoritor care-i însoțea aproape întotdeauna comentariile la adresa stângăciilor ei. Știa că incidentul avea să fie pomenit de nenumărate ori în seara aceea, urmând să fie pedepsită printr-o mulțime de glume și remarci șoptite.

— Vai, doamnă, a reluat prefectul, de câte ori să vă spun că nu e frumos să vă jucați cu argintăria guvernului?

Uma s-a cutremurat, dar n-a ridicat ochii din farfurie. Cum putea îndura așa ceva? S-a uitat la furculița curată și, dintr-un impuls, mâna a început să i se miște. Dintr-o tresărire a încheieturii, a propulsat furculița prin aer.

N-a apucat să-și încheie bolta, căci Rajkumar a întins o mână și-a prins-o din zbor.

— Poftim, a zis punând furculița pe fața de masă. Nu s-a întâmplat nimic.

Din capătul celălalt al mesei, prefectul urmărea scena șocat.

— Uma! a exclamat el, fără nici un pic de ironie în glas de data asta. Uma! Ce se-ntâmplă cu tine azi?

S-a lăsat o liniște deplină în cameră, timp în care au auzit huruitul unei trăsuri care intra pe poarta Reședinței.

— *Kaun hai?* a răsunat glasul paznicului.

Răspunsul a venit stins și neclar, dar Dolly a sărit în picioare.

— E Mohanbhai. Sigur s-a întâmplat ceva la Outram House.

Și-a făcut apariția un servitor care a făcut o plecăciune și i-a înmânat un

plic stăpânului casei.

— E urgent, domnule.

Prefectul a rupt plicul și a scos o foaie de hârtie gofrată. A citit scrisoarea cu atenție, apoi a ridicat ochii cu un zâmbet grav.

— Din păcate, sunt nevoit să părăsesc dineul. Am primit chemare. Înălțimea Sa, regina, vrea să mă prezint de îndată la Outram House.

— Vin și eu, a spus Dolly împingându-și scaunul în spate.

— Nici să n-aud, a zis el bătând-o prietenește pe umăr. Stai aici și distrează-te. Pe mine mă cheamă.

Uma și Dolly au schimbat o ocheadă: ghiciseră amândouă că regina îl chema ca să-l anunțe că prințesa era însărcinată. Dolly nu-și dădea seama dacă ar fi fost mai bine să se întoarcă la Outram House ori să stea la distantă.

— Rămâi cu noi, Dolly, a spus Uma.

— Bine.

Complicitatea celor două femei n-a trecut neobservată de prefect. Se uita când la una, când la cealaltă.

— Ce se petrece la Outram House? le-a întrebat. Știți ceva despre asta?

— Nu, a răspuns Uma imediat, cu un glas mai subțire decât în mod normal. Orice-ar fi, nu cred să necesite prezența lui Dolly.

— Bine. Prefectul a dat roată mesei în grabă, ca să-și ia la revedere de la oaspeții săi, apoi a spus: Mă întorc când va găsi înălțimea Sa de cuviință. Distracție frumoasă în continuare.

Plecarea lui bruscă i-a agitat și pe ceilalți. Soții Naidu și Wright s-au ridicat de pe scaune murmurând:

— E foarte târziu… Ar trebui să plecăm și noi…

Toți convivii își luau la revedere și-și strângeau mâinile. Uma s-a oprit lângă Dolly și i-a spus în șoaptă:

— Mă întorc după ce-i conduc. Să mă aștepți.

Buimăcită, Dolly a intrat în salon și a deschis ușile de sticlă, apoi a ieșit în grădină să asculte vocile musafirilor care o complimentau pe gazdă.

— Vă mulțumim… Ne-a făcut mare plăcere…

Una dintre voci era a Umei, dar părea foarte departe. Nu putea gândi limpede în momentul acela; totul părea în ceață. Își dădea seama că ar trebui să închidă ușile, ca să nu intre insecte în casă. Dar n-a făcut-o; avea prea multe pe cap.

Chiar acum, la Outram House, prințesele stăteau probabil la fereastră și se uitau pe drum, așteptând să sosească trăsura prefectului. La parter, sala de primire era probabil deja deschisă și lămpile fuseseră aprinse, doar două dintre ele, ca să facă economie de ulei. Regina avea să coboare în curând, în *htamein*-ul ei purpuriu peticit; peste câteva secunde avea să se așeze cu spatele la ușă, așteptând sosirea prefectului.

Așa avea să se sfârșească viața obișnuită la Outram House; o știuseră de la bun început, atât regina, cât și prințesele. Avea să se întâmple astfel: într-o zi, regina avea să decidă că venise vremea. Avea să-l cheme imediat pe prefect. A doua zi aveau să afle toți: guvernatorul, viceregele, toată Birmania. Mohanbhai avea să fie trimis în altă parte; probabil și prințesele. Avea să rămână doar Dolly, care să ducă povara vinovăției.

— Domnișoară Dolly.

A recunoscut imediat glasul. Era musafirul din Birmania.

— Domnișoară Dolly.

S-a întors spre el înfuriată.

— De unde știți cum mă cheamă?

— Am auzit… S-a oprit și s-a corectat: Adevărul e că dumneata mi l-ai spus.

— Imposibil.

— Ba da. Nu mai ții minte? în seara aceea, la Palatul de Cristal. Dumneata erai fata de lângă prințesă. Sigur îți amintești. Ți-am vorbit, te-am întrebat cum te cheamă.

Dolly și-a dus palmele la urechi.

— E o minciună. O minciună sfruntată. N-a fost nici un dram de adevăr în tot ce-ați spus astă-seară. Min și Mebya era niște zei pentru oamenii din Mandalay. Nimeni n-ar fi îndrăznit să facă ce-ați povestit dumneavoastră… Oamenii au plâns când am plecat din oraș.

— E foarte adevărat. Dar adevărat e și ce-am spus eu, despre răzmeriță, despre palat. Am fost de față, și dumneata la fel. Nu se poate să nu-ți amintești. În noaptea aceea, cineva ți-a furat o casetă. Am găsit-o și ți-am dat-o înapoi. Atunci mi-ai spus că te cheamă Dolly. Îți aud vocea și acum.

Dolly a întors privirea.

— Și din cauza asta ați venit aici? Din cauza a ce-ați văzut în noaptea aceea?

— Da.

— Vă înșelați, domnule Raha, a spus ea, stăruind în negare. Nu m-ați văzut pe mine. O fi fost altcineva. Copiii se schimbă când cresc. Nu-mi amintesc nimic din ce povestiți. N-am fost acolo. Multe fete lucrau la palat. Poate a fost una dintre ele. Nu știu. Dar sigur n-am fost eu acolo.

— Îmi amintesc perfect că te-am văzut.

— De ce sunteți așa convins? Eu nu-mi amintesc nimic din perioada aceea. N-am vrut să-mi amintesc. Și dumneavoastră erați doar un copil.

— Dar tot îmi amintesc.

— Și din cauza asta ați venit să mă căutați?

— Domnișoară Dolly, eu n-am familie, n-am părinți, nici frați sau surori, nici măcar frânturi de amintiri din care să-mi pot face o imagine de ansamblu. Oamenilor li se pare trist, și chiar așa este. Dar înseamnă și că n-am altă opțiune decât să-mi aleg singur atașamentele sufletești. Nu-i ușor, după cum bine vezi. Însă îți oferă o oarecare libertate, iar ăsta nu-i lucru mic.

— Și ce vă așteptați să găsiți? Ați venit aici gândindu-vă că sunt tot o fetiță? Cineva care să vă ajute să vă retrăiți copilăria?

— Am venit pentru că am putut. Fără să am vreo așteptare.

Dolly își făcea vânt cu palmele. Mirosul florilor de plumeria căzute în iarbă ajungea până la ei.

— Domnule Raha, a spus într-un târziu, mai calmă, sunteți un om bogat și, din câte-am înțeles, un om de succes. E limpede că ați trăit o viață plină de aventuri. Nu reușesc să înțeleg ce anume v-a adus aici. Țin să subliniez că, pentru mine, asta e casa mea și alta nu am. Aici trăiesc de douăzeci de ani. Am dus o viață simplă și foarte practică. Nu văd cum eu sau viața mea ar putea trezi interesul unui om ca dumneavoastră.

— Cu tot respectul, dar lasă-i pe ceilalți să hotărască asta.

— Cred că ar fi mai bine să plecați, domnule Raha.

— Nu pot să plec fără să-ți spun că m-ai înțeles greșit astă-seară. De-asta am venit înapoi. Am bătut drum lung până aici. Nu pot să las lucrurile așa.

În depărtare se zărea o umbră, încadrată de ușile de sticlă ale salonului. Era Uma, cu mâinile căuș la gură.

— Unde ești, Dolly? Ești în grădină?

Dolly a coborât tonul.

— Domnule Raha, îmi cer scuze dacă am fost răutăcioasă sau nedreaptă cu dumneavoastră. Sunt convinsă că ați fost bine intenționat. Dar ați greșit

venind aici și ar trebui să plecați cât mai repede. Păcat că ați irosit atât timp și efort.

— N-am irosit nimic.

— Am spus ce-am avut de spus, domnule Raha, a zis Dolly împreunându-și mâinile. Trebuie să plec. Nu cred să ne mai întâlnim, dar vă doresc numai bine. *Namaste.*

Ca întotdeauna, regina l-a primit pe prefect așezată cu spatele la ușă, în fotoliul ei negru și ornat. Chipul îi era ca o mască pictată, cu buzele roșii ca sângele. Pielea ei ca fildeșul părea aproape străvezie în lumina difuză a lumânărilor. Purta un *htamein* de mătase roșie, ciorapi fini și pantofi negri brodați cu fir de aur.

I-a făcut semn oaspetelui să ia loc și, fără nici un preambul, a început să vorbească în hindustani.

— Domnule prefect, Majestatea Sa, regele, dorește să te informeze că fiica noastră cea mai mare, prințesa Ashin Hteik Su Myat Phaya Gyi, este însărcinată, urmând să nască într-o săptămână sau două. Ți-am fi recunoscători dacă le-ai transmite vestea bună superiorilor dumitale din guvernul indian.

Primul lui instinct a fost s-o contrazică.

— Dar, înălțimea Voastră, așa ceva nu se poate. Prințesa nu e căsătorită.

— Nu știi dumneata.

— Asta nu e o chestiune de opinie. Nu am eliberat un certificat de căsătorie pentru prințesă. Prin urmare, nu poate fi căsătorită legal.

După câteva clipe de tăcere, pe chipul reginei a apărut un zâmbet vag.

— Domnule prefect, știu că ai grijă să fii mereu bine informat. Mă surprinde că nici unul dintre spionii dumitale nu ți-a spus că un copil se poate naște și fără certificat de căsătorie.

— Cu alte cuvinte, copilul…

— Da. După legile voastre, copilul va fi bastard.

— Și tatăl?

— L-ai întâlnit în nenumărate rânduri, a spus regina fixându-l cu o privire neșovăitoare. E vizitiul nostru, un tânăr de toată isprava.

Abia acum începea să înțeleagă prefectul importanța celor auzite.

— Și eu ce să raportez? Ce să le spun celor din guvern?

— Le vei transmite ce ți-am zis eu: că fiica noastră va naște în cel mai

scurt timp și că tatăl copilului este vizitiul nostru, Sawant.

— Dar, înălțimea Voastră, gândiți-vă la reputația prințesei, la poziția dumneavoastră în societate.

— Și care-i poziția noastră, domnule prefect?

— Soțul înălțimii Voastre este regele Birmaniei, chiar dacă a fost detronat. Fiica înălțimii Voastre este prințesă.

— Domnule prefect, nu are rost să-mi reamintești acest lucru.

Prefectul simțea cum i se adună broboane de sudoare pe frunte. Încă era timp, se gândea: chestiunea putea fi abordată discret, fără să ajungă la urechile publicului. Tânărul putea fi convins să se întoarcă în satul și la familia lui. Dacă încerca să creeze probleme, aveau să se ocupe de el domnul Wright și agenții lui.

— Înălțimea Voastră, vă rog să vă mai gândiți. Se cuvine ca o prințesă a Birmaniei să se asocieze cu un angajat, un servitor?

Din gura reginei a ieșit un hohot subțire de râs.

— Domnule prefect, Sawant este servitor în mult mai mică măsură decât dumneata. El, cel puțin, își știe locul.

Prefectul o privea cu ochi mari.

— Sunt de-a dreptul uluit că înălțimea Voastră dorește să facă public un asemenea scandal.

— *Scandal?* Regina a repetat cuvântul englezesc cu o privire de gheață. Ai impertinența de a veni aici să ne vorbești despre *scandaluri?* Nu e nimic scandalos în ce-a făcut fiica mea. Scandalos e ce ne-ați făcut voi nouă; situația în care ne-ați adus; faptul că ne aflăm aici. Cu ce-au greșit fiicele mele, domnule prefect, ca să merite să trăiască toată viața într-o închisoare? Au săvârșit vreo crimă? Le-a judecat și condamnat vreun tribunal? Atâtea predici am auzit de la dumneata și colegii dumitale despre barbarismul regilor birmani și omenia englezilor; ne-ați numit tirani, dușmanii libertății, ucigași. Ne-ați spus că doar englezii înțeleg libertatea; ei nu omoară regi și prinți; ei conduc după litera legii. Dacă e adevărat ceea ce spuneți, cum se face că regele Thebaw n-a fost niciodată trimis în judecată? Unde-s aceste legi despre care ne tot povestiți? E o crimă să-ți aperi țara de cotropitori? Oare englezii n-ar proceda la fel?

Prefectul știa că ar fi trebuit să facă un gest de protest, să-și exprime indignarea. Dar, țintuit de privirea tăioasă a reginei, nu reușea să-și găsească cuvintele.

— Înălțimea Voastră, a spus în cele din urmă, eu nu vă sunt dușman. Dimpotrivă, v-am dat dreptate în multe rânduri și cred că nemulțumirile dumneavoastră sunt întemeiate. Din păcate, eu nu am nici o putere. Credeți-mă când vă spun că mă gândesc doar la binele dumneavoastră. Din grijă pentru dumneavoastră și familia regală, vă rog să cântăriți bine decizia de a-l accepta pe acest om – acest vizitiu – în calitate de ginere. Vă implor, înălțimea Voastră, să vă gândiți cum va primi publicul această veste și cum vă va afecta reputația.

Regina și-a lăsat capul într-o parte.

— Noi nu suntem funcționari publici, domnule prefect. Pentru noi, părerea maselor nu contează.

— Din câte observ, sunteți ferm hotărâtă.

— Să-ți fie rușine, domnule perfect, că îți permiți să judeci comportamentul copiilor mei. Să-ți fie rușine că ți-ai permis să vii în casa mea și să-mi vorbești de scandaluri.

Prefectul s-a ridicat de pe scaun.

— Înălțimea Voastră, îmi permiteți să vă fac o ultimă observație? Nu mă aștept să aibă prea mare greutate în ochii dumneavoastră, dar consider că e dreptul meu să v-o aduc la cunoștință. Țineți seama că, dacă această chestiune iese la iveală, cel mai probabil eu, în calitate de epitrop, voi fi cel tras la răspundere. Ceea ce, mai mult ca sigur, va însemna demiterea mea din funcția de prefect.

— Crede-mă, știm prea bine toate acestea, a râs regina. A mai scos un chicotit, acoperindu-și gura cu mâna ei delicată. Sunt convinsă că vei găsi o cale să te protejezi. În general, funcționarii reușesc. Dacă nu, e doar vina dumitale.

Nu mai era nimic de spus. După ce a mai bâiguit câteva cuvinte de părere de rău, prefectul s-a despărțit de regină. La plecare l-a văzut pe Sawant ieșind din căsuța de la poartă. Dinăuntru răsuna un glas de femeie. Trecând prin dreptul ușii, cu ochii plecați discret în pământ, a simțit mirosul de aer încins și umed din interior. A iuțit pasul. Acolo trăiau vizitiul și Prima Prințesă, în cămăruța aceea minusculă? I-au trecut prin fața ochilor o mulțime de imagini: Sawant, rezemat în pragul ușii, mângâindu-și mustața pomăduită și făcându-i fetei ochi dulci; prințesa care se strecura pe ușa descuiată când toată casa dormea; cămăruța sufocantă, în care duhnea transpirația și răsunau țipetele lor înăbușite; scârțâitul patului.

A urcat repede în trăsură și i-a strigat lui Kanhoji:

— *Chalo! Jaldi, chalo, jaldi!* Du-mă repede la Reședință!

A scos capul pe fereastră și a inspirat adânc, dar nici măcar aerul răcoros al nopții nu-i putea alunga mirosul acelei camere din nări. Asta era dragostea? Această împreunare furișă a unei prințese birmane cu un vizitiu marathi? Acest amestec nesăbuit de sudoare?

Și regina, cu ochii ei negri și pătrunzători? Auzise cândva că l-ar fi iubit sincer pe Thebaw. Dar cum puteau cunoaște dragostea și alte sentimente delicate acești aristocrați însetați de sânge, acești semianalfabeți care nu citiseră o carte în viața lor și nu apreciaseră niciodată frumusețea unei picturi? Ce putea însemna iubirea pentru acea femeie, acea ucigașă, vinovată de moartea a zeci dintre rudele ei? Dar realitatea era că de dragul soțului ei alesese captivitatea în locul libertății și își condamnase fiicele la douăzeci de ani de exil. Oare Uma, sau altcineva, ar fi făcut același lucru pentru el? S-a cutremurat și a întins brațele să se sprijine de laturile trăsurii.

La Reședință, Uma nu se culcase încă. A coborât în fugă să-i deschidă ușa, făcându-le semn servitorilor să plece.

— Ce s-a întâmplat? Despre ce-ați vorbit? Spune-mi.

— Unde-i Dolly? a întrebat prefectul.

— Era obosită și s-a dus la culcare.

— Vino cu mine.

Au intrat în dormitor și au închis ușa.

— Știai, nu-i așa?

— Ce să știu?

— Nu mă trata ca pe un prost, Uma. Vorbesc de sarcina prințesei.

Uma s-a așezat pe marginea patului înconjurat cu plasă de țânțari și a lăsat ochii în pământ.

— Știai deci.

— Da.

— Ți-a spus Dolly?

— Da.

— Și nu te-ai gândit să mă anunți și pe mine? Că poate e ceva important? Că s-ar putea să mă afecteze și pe mine?

— Am promis că nu-ți spun.

Prefectul s-a apropiat de ea fixându-i cu privirea capul plecat.

— Și promisiunea făcută lui Dolly înseamnă mai mult decât relația

noastră? A prins-o cu blândețe de mâini. Uită-te la mine, Uma. De ce n-ai avut încredere în mine? Te-am trădat eu vreodată? Credeai că n-o să fiu discret?

— Am promis.

Prefectul își privea soția uimit.

— Știi de câteva săptămâni, poate chiar luni. Am fost împreună în tot acest timp. N-ai simțit niciodată nevoia să discuți cu mine? Nu cu prefectul din Ratnagiri, nici măcar cu soțul tău, ci cu un prieten, o persoană alături de care îți petreci viața?

Uma și-a tras mâinile. Ce voia de la ea? Îi îndeplinea toate dorințele, mergea la club când îi spunea el, mergea la toate întâlnirile. Ce mai voia de la ea?

Și-a îngropat fața în palme și a început să plângă în hohote. Calitățile de nevastă pe care i le putea oferi nu-i erau de ajuns: la Cambridge învățase să-și dorească mai mult, să se asigure că totul se face fără amânare, să cumpere sufletul unei femei cu moneda blândeții și a răbdării. Gândul acesta o îngrozea. Era un subiect care depășea limita decenței, care-i depășea închipuirea. Nu îndrăznea să se gândească la asta. Orice era mai bine decât să cedeze.

TREISPREZECE

După multe ore de nesomn, Uma avea senzația că ațipise de câteva clipe, când a auzit o voce lângă pat:

— Memsahib! Memsahib!

S-a foit ametită și a rezemat perna de tăblie.

— Memsahib!

Era o *ayah,* cu fața ascunsă de plasa deasă de țânțari.

— Treziți-vă, memsahib! Treziți-vă!

Ferestrele erau deschise și tavanul, scăldat în razele soarelui. Mirosea a iarbă proaspăt tunsă. Auzind hârșâitul coaselor în grădină, și-a adus aminte că le spusese grădinarilor să tundă peluza.

— Treziți-vă, memsahib! Vă așteaptă un domn în *baithak-khana.*

— Un domn? Cine e?

— Cel care a fost la cină aseară. Domnul *bahaarka.*

— Domnul Raha? a zis, ridicându-se în capul oaselor. Ce-o fi căutând aici?

— A cerut să vă vadă. Și pe Dolly memsahib.

— Ai anunțat-o?

— Dolly memsahib nu-i aici. A plecat dis-de-dimineață.

— Când?

— Foarte devreme. A dus-o Kanhoji la Outram House.

Plasa de țânțari se încolăcise în jurul Umei și nu mai reușea să și-o îndepărteze de pe față.

— De ce n-am fost anunțată?

— Domnul prefect a zis să nu vă trezesc.

Exasperată, Uma a început să tragă de plasă. S-a auzit un pârâit și deodată s-a deschis o gaură în fața ei. S-a strecurat prin ea și și-a coborât picioarele pe pardoseală.

Nu-i stătea în fire lui Dolly să plece în grabă, fără să-și ia la revedere.

— Du niște ceai în baithak-khana, i-a spus servitoarei. Și spune-i domnului că vin imediat.

S-a îmbrăcat repede și a ieșit pe hol. I-a cerut femeii să stea la ușa salonului, ca să nu spună nimeni că a rămas singură în compania unui bărbat.

— Domnule Raha?

Rajkumar era în celălalt capăt al încăperii și fuma în dreptul unei ferestre deschise. Auzindu-i glasul, s-a întors și a aruncat trabucul. Purta haine „englezești” – un costum alb de in.

— Doamnă prefect, îmi cer scuze că v-am deranjat.

— Nicidecum.

Pe Uma a apucat-o tușea. Camera era plină de fumul înecăcios de trabuc.

— Îmi cer scuze, a zis Rajkumar fluturând din mâini ca să împrăștie fumul. Am venit să vă mulțumesc pentru seara trecută.

A urmat un moment în care l-a auzit cum înghite în sec, parcă încercând să se reculeagă.

— As fi vrut să-i mulțumesc și domnișoarei Sein.

— Dolly nu-i aici. S-a întors la Outram House.

S-a prăbușit pe un scaun mișcând pe tăcute din buze, ca și când ar fi vorbit în gând. Uma a observat că avea părul ciufulit și ochii grei de nesomn.

— Credeți că se mai întoarce astăzi?

— Domnule Raha, mărturisesc că sunt ușor surprinsă să văd că vă preocupați atât de mult de o persoană pe care abia o cunoașteri.

Rajkumar a ridicat ochii spre ea.

— Doamnă prefect…

— Da?

— Aș vrea să vă spun ceva.

— Spuneți.

— N-am fost pe deplin sincer cu dumneavoastră. Nici cu unchiul dumneavoastră.

— Cum așa?

— Aseară n-a fost prima oară când am întâlnit-o pe domnișoara Sein. Adevărul este că din cauza ei mă aflu aici. Am venit să o caut.

— Poftim? a exclamat Uma, încercând să râdă. Cred că vă înșelați, domnule Raha. Vă gândiți la altcineva. N-aveați cum s-o cunoașteți pe Dolly mai demult. Vă asigur că a trăit aici toată viața. N-a ieșit din Ratnagiri de când avea zece ani.

— Fata despre care vorbeam aseară, fata de la Palatul de Cristal…

— Ce-i cu ea?

— Era Dolly, domnișoara Sein.

Uma a simțit că i se taie răsuflarea. S-a ridicat cu greu în picioare și a ieșit în grădină.

— Veniți, domnule Raha, a zis, pornind pe peluza proaspăt tunsă fără să-l aștepte.

Grădinarii adunau iarba tăiată ca s-o ducă la vacile și caprele de acasă; au ridicat ochii și au salutat respectuos când Uma a trecut pe lângă ei.

Rajkumar a prins-o din urmă tocmai în fundul grădinii, când deschidea portița.

— Îmi imaginez că vi se pare foarte ciudat.

— Într-adevăr.

L-a condus la locul ei de la umbra smochinului. În vale, fluviul Kajali scânteia precum sticla.

— Luați loc, domnule Raha.

— Nu știam dacă o voi găsi aici, a spus Rajkumar. Acesta era doar punctul de plecare, un mod de a tranșa un conflict cu mine însumi. Câtă vreme exista un loc în care să mă pot interesa de soarta ei, trebuia să vin.

Nu aveam de ales. Eram sigur că voi găsi cazul tranșat: mă gândeam că e căsătorită ori însărcinată cu copilul altui bărbat. Sau moartă, ori transformată în ceva de nerecunoscut. Și atunci s-ar fi terminat totul, revederea mi-ar fi șters amintirea ei din minte, m-ar fi eliberat. Dar iată că aseară am intrat în salonul dumneavoastră și-am dat cu ochii de ea. Am recunoscut-o pe loc: chipul ei, expresia ei. Și, într-adevăr, m-am eliberat, dar nu așa cum mi-aș fi închipuit.

— Și n-o văzuserăți decât o singură dată?

— De două ori. La Mandalay. Dar, chiar de-aș fi întâlnit-o de o mie de ori, totuna ar fi fost. N-am nici o îndoială. În tinerețe am lucrat pe o barcă, un sampan din Chittagong. Asta se întâmpla demult, înainte să ajung la Mandalay. Într-o zi, când eram în larg, s-a stârnit brusc furtuna, cum se întâmplă deseori pe lângă coasta Bengalului. A început să intre apă în barcă. Eu eram legat de catarg și scoteam apa cu o găleată. În scurt timp s-a făcut atât de întuneric, încât nu mai deslușeam nimic în jur, decât atunci când fulgera. Într-unul din acele momente am zărit ceva. Era o vietate, o țestoasă verde micuță. Fusese aruncată în barcă de un val și se încurcase în plase. Era prea departe de mine și valurile ne izbeau atât de aprig, încât nu îndrăzneam să-mi dezleg funia. Eram amândoi imobilizați, și eu, și țestoasa. La fiecare fulger, mă uitam și-o vedeam în același loc. Așa am trecut prin noaptea aceea interminabilă, uitându-ne unul la altul, printre valuri și rafale de vânt. Spre dimineață, furtuna s-a domolit. Mi-am desfăcut funia și-am eliberat țestoasa. O văd și acum limpede, de parcă s-ar fi întâmplat ieri. Dacă mi-ați pune în față o mie de țestoase, n-ar fi la fel de reale ca animalul acela.

— De ce-mi povestiți toate astea, domnule Raha?

— Cui altcuiva aș putea să-i povestesc?

— Lui Dolly.

— Am încercat aseară. Am văzut-o că a ieșit în grădină și m-am întors după ce mi-am luat la revedere de la dumneavoastră.

— Și ce-a spus?

— Voia neapărat să fie furioasă, cum a fost și la cină. Găsea pricină la orice spuneam. Mi-a zis să mă întorc de unde-am venit. Nu voia să mă mai vadă. N-am dormit toată noaptea, gândindu-mă ce să fac. În orice altă situație, aș fi avut oameni la care să apelez: prietenii mei ar fi aflat ce-i trece prin minte de la prietenii ei. Aș fi rugat pe cineva să discute cu familia

ei. Apoi, m-aș fi dus chiar eu să vorbesc cu tatăl ei. Am fi discutat despre bani, aranjamente. Aș fi avut sprijinul unor oameni care să vorbească în numele meu.

— Așa este, a recunoscut Uma. Ar fi existat intermediari. Oameni care să ne descrie mai bine decât putem noi.

Știa că Rajkumar avea dreptate – așa funcționau aceste lucruri: cineva purta vorba la altcineva, zvonurile s-ar fi întins precum cârceii pe spaliere. Exact așa se întâmplase și în cazul ei: într-o seară, intrase o trăsură în curtea casei părintești din Calcutta – casa pe care tatăl ei o botezase Lankasuka. Cineva bătuse cu putere la ușă. Era târziu, după cină. Tatăl ei era în birou, lucra la un studiu despre arhitectura templelor. Mama ei se pregătea de culcare. „Sigur a murit cineva“, zisese. „La ore așa de târzii primești numai vești proaste.“

Uma și fratele ei mai mic au ieșit pe veranda care dădea spre curtea interioară. La ușă stătea una dintre mătușile ei. „A murit cineva?“, a strigat Uma.

„Să moară cineva?“, a râs mătușa. „Nu, prostuțo. Vino și dă-mi drumul în casă”.

Uma și fratele ei au tras cu urechea la ușa camerei în care mama lor discuta cu musafira. Le-au auzit rostind numele prefectului și l-au recunoscut: citiseră de curând despre el în ziare și reviste. Era considerat un om genial. În studenție avusese rezultate atât de bune la Universitatea din Calcutta, încât familiile înstărite din cartierul lui puseseră mână de la mână ca să-l trimită la Cambridge. La întoarcere fusese întâmpinat ca un mic erou și acceptat în unul dintre cele mai importante și mai puternice corpuri profesionale imperiale, Serviciul Civil din India.

S-a vădit că o văzuse pe Uma la o *puja*: avea șaisprezece ani pe vremea aceea, o școlăriță. La întoarcerea de la Cambridge, s-a interesat de ea. Familia lui nu era foarte încântată: primiseră cereri în căsătorie din tot orașul și considerau că pot găsi o partidă mult mai bună. Dar el a insistat că nu-și dorea o căsătorie convențională. Urma să lucreze cu europeni: nu-i trebuia o nevastă casnică tradițională. Avea nevoie de o fată dispusă să iasă în lume, o tânără care să se adapteze la viața modernă.

„Și a întrebat de Uma mea?“

Strigătul șocat al mamei a răsunat în toată casa. Uma nu era nici cea mai frumoasă, nici cea mai educată din cercul ei: nu știa să cânte ori să coasă,

nu avea părul drept și era prea înaltă pentru a fi grațioasă.

„Uma mea?“

Fratele ei a făcut câțiva pași în spate, cu gura căscată de uimire.

„Tu!“ Ca să râdă de el, Uma i-a replicat: „Doar nu s-o însura cu tine“. Băiatul a izbucnit în lacrimi, de parcă tocmai asta spera.

„De ce m-a ales pe mine?“, i-a întrebat Uma pe toți intermediarii și peținitorii. „De ce tocmai pe mine?“ Singurul răspuns pe care i l-a putut da cineva a fost: „Crede că o să înveți repede“.

Nunta lor a fost cu totul aparte. Au participat guvernatorul și multi funcționari și ofițeri englezi. În locul tradiționalului *shehnai,* au avut o orchestră militară de la Fort William.

Când au rămas singuri în prima noapte, în dormitorul decorat cu flori, au stat mult timp pe pat, în tăcere, copleșiți de sfială. Ascultau vocile rudelor și prietenilor adunați în spatele ușii închise, râzând și făcând obișnuitele glume deocheate. Într-un final, spre ușurarea Umei, au început să discute: el i-a povestit despre Cambridge, despre străzile pavate și podurile de piatră, despre concertele la care mersese. I-a fredonat chiar și o melodie: era a compozitorului lui preferat, i-a spus. Fermecată de vioiciunea ritmului, Uma l-a întrebat cum se numește. Prefectul i-a răspuns bucuros.

„E un fragment din «Păstrăvul» de Schubert”.

„E foarte frumoasă. Mai cânt-o o dată”.

A adormit și s-a trezit peste câteva ore, în mângâierile lui. Durerea n-a fost atât de insuportabilă cum i se spusese, nu cu mult mai rea decât un consult la doctor, și era întuneric în cameră, ceea ce a ușurat mult situația. A doua zi, când a întrebat-o mama ei cum a fost, s-a simțit rușinată că nu are și ea o poveste înfricoșătoare, ca toate celelalte fete.

„S-a purtat frumos, tandru”.

„Ce ți-ai putea dori mai mult?“, a zis mama ei. „Fii recunoscătoare pentru norocul care a dat peste tine, Uma. Să mulțumești în fiecare zi pentru ceea ce ai”.

O lună mai târziu, când erau în tren, prefectul a întrebat-o din senin dacă mai ținea minte numele melodiei pe care i-o fredonase. Parcă i se golise mintea. Străbăteau câmpiile nesfârșite din Rajputana de Vest, și Uma era absorbită de peisaj. „Nu-mi mai amintesc,” a răspuns. Prefectul a întors capul cu o figură profund dezamăgită care a făcut-o să încremenească. Știa că nu era ultima oară când se întâmpla asta: urmau și alte dezamăgiri, una

după alta, într-un lanț greu de plumb.

Glasul lui Rajkumar a retrezit-o la realitate:

— Mă puteți ajuta? Sunteți singura persoană prin care pot aj unge la Dolly. N-am la cine altcineva să apelez.

Uma a încercat să și-o imagineze pe Dolly prin ochii acelui străin. Deodată, a simțit că i se umple inima de tandrețe, de dragoste. A cui era dragostea asta? A lui, sau a ei? Sau a amândurora? Cum avea să se descurce dacă pleca Dolly? Mare parte din voioșia din viața ei i se datora lui Dolly, deși în mod normal ar fi trebuit să fie invers. Dolly era prizonieră; ea era cea norocoasă, doamna Uma Dey, despre care toată lumea spunea: „Ce ți-ai putea dori mai mult?“ Acum însă, gândindu-se cum avea să fie viața în Ratnagiri fără Dolly, simțea că o podidesc lacrimile. Apucând marginea băncii ca să-și recapete echilibrul, a atins în treacăt degetele lui Rajkumar.

— Doamnă? Doamnă Dey? a întrebat-o el cu o mină îngrijorată. Sunteți bine, doamnă Dey?

— Da, da, a răspuns Uma retrăgându-și mâna. Doar puțin amețită. Nu știu din ce motiv.

— Vreți să mergem în casă?

— Da, a spus ea ridicându-se în picioare. Domnule Raha, nu mi-ați explicat încă ce doriți mai exact de la mine.

— Mă gândeam că ați putea să stați de vorbă cu ea.

— Dumneavoastră trebuie să vorbiți cu Dolly, domnule Raha. Intermediarii mai mult încurcă.

Rajkumar a privit-o cu atenție și, spre surprinderea ei, a spus:

— Prefectul e om bun, doamnă Dey, un om cumsecade. Bărbații ca el merită…

— Bineînțeles, l-a întrerupt ea rapid. Așa e. Hai să intrăm.

Ayah a condus-o pe Dolly în salon și i-a arătat ușile deschise.

— Doamna a ieșit în grădină acum câteva minute.

Dolly a încuviințat din cap: era ora la care o găseai pe Uma sub smochin. A traversat în fugă peluza, pe lângă grădinarii politicoși, și s-a dus la portiță. Când să deschidă, a auzit zgomot de voci. N-a apucat să plece, că s-a trezit față în față cu Uma și Rajkumar, abia ieșiți din barba încâlcită și deasă a smochinului. Au înlemnit toți trei.

Într-un final, Uma a rupt tăcerea.

— Domnule Raha, sper să nu mi-o luați în nume de rău dacă vă rog să ne lăsați singure câteva clipe. Aș vrea să vorbesc puțin cu Dolly. Ne puteți aștepta la poarta grădinii.

— Desigur.

Uma a luat-o pe Dolly de braț.

— Hai să stăm la umbră puțin.

În timp ce înaintau prin păienjenișul de rădăcini, Dolly a șoptit:

— De ce-a venit aici, Uma? Ce vrea?

— Mi-a povestit. Despre tine.

— Ce ți-a zis?

— Cred că încerca să-mi spună că e îndrăgostit de tine.

Uma s-a așezat sub copac și a tras-o pe Dolly lângă ea.

— Of, Uma, a zis Dolly îngropându-și fața în palme. Atâtea lucruri mi-a spus aseară, în grădină! A fost ciudat, m-a tulburat. N-am putut să mai dorm. M-am tot gândit la casă – la Mandalay, la palat, la pereții de sticlă.

— Parcă spuneai că nu-ți amintești de el.

— Așa am crezut.

— Deci îți amintești?

— Nu sunt sigură. Îmi aduc aminte de o persoană, un băiat foarte negricios. Îmi aduc aminte că am primit un pachet cu mâncare. Îmi aduc aminte că Evelyn m-a îndemnat să-l iau. Dar nimic nu e clar. A trecut atât de mult timp… și, de câte ori mă gândesc la asta, mă apucă frica.

— Cred că te iubește sincer.

— Iubește o amintire. Nu pe mine.

— Dar tu, Dolly, ce simți?

— Mi-e frică, Uma. Am făcut greșeli oribile în trecut. Mi-am jurat că n-o să le repet.

— Ce greșeli?

— Nu ți-am spus niciodată, dar acum mulți ani am crezut că sunt îndrăgostită de Mohanbhai, vizitiul nostru. Ne-a descoperit prințesa și ne-a amenințat. Bănuiesc că și ea îl iubea încă de-atunci.

— Voiai să te măriți cu el?

— Nu știu, Uma. Eram atât de tânără, încât nu înțelegeam prea bine ce se petrece. Pe timpul zilei nu mă gândeam la el. Dar noaptea îl visam, și la trezire îmi treceau prin minte tot felul de întrebări: „De ce nu putem fugi împreună? De ce nu pot să-mi strâng lucrurile, să mă duc la Mohanbhai și

să-i spun: «Hai să plecăm, nu ne ține nimic la Outram House»?“ Dar unde era să mergem? Și ce să facem? Familia lui e săracă și depinde de el. În sinea mea știam că, oricât l-aș fi implorat, ar fi rămas pe loc. Iar asta era cel mai greu de îndurat – umilința. Devenisem și eu servitoare în sufletul meu, asemenea lui? nu conteneam să mă întreb.

— I-ai spus și lui asta?

— Nu, vorbeam doar despre chestiuni banale. După un timp, n-am mai visat și m-am gândit că scăpasem, că în sfârșit se terminase totul. Dar astă-noapte, când dormeam aici, la tine, am reînceput să visez. Eram la Outram House, în patul meu. La fereastră era un mango. M-am dat jos, mi-am strâns lucrurile într-o boccea și-am pus-o pe umăr. Am coborât și am luat-o la fugă spre căsuța de la poartă. Am găsit ușa deschisă și am intrat. Era beznă înăuntru și nu-i vedeam decât *langot*-ul alb, legat între picioare, care se ridica și cobora în ritmul respirației. Degetele strânse îmi intrau perfect în golul de la baza gâtului lui. S-a trezit, s-a uitat la mine și m-a mângâiat pe față. După care mi-a zis: „Mergem? “ Am ieșit din cameră, și la lumina lunii am observat că nu era Mohanbhai.

— Cine era?

— El, a spus Dolly făcând semn în direcția porții unde-l lăsaseră pe Rajkumar.

— Și pe urmă?

— M-am trezit îngrozită. Nu mai suportam să stau nici o clipă în camera aceea, așa că m-am dus și l-am sculat pe Kanhoji.

— Cred că ar trebui să-i spui și lui, Dolly.

— Cui?

— Domnului Raha.

— Nu! Dolly a izbucnit în plâns pe umărul prietenei sale. Nu pot. În momentul ăsta, mă gândesc doar la nașterea copilului meu. N-am loc în minte de altceva.

Uma a mângâiat-o tandru pe cap.

— Nu-i copilul tău, Dolly.

— Dar putea fi.

— Ascultă-mă, Dolly. Uma a prins-o de umeri și a întors-o cu fața spre ea. Mă crezi că te iubesc cum n-am iubit pe nimeni altcineva? Eram un copil înainte să te cunosc. Mi-ai arătat ce înseamnă curajul și câte pot îndura oamenii. Nu pot să mă gândesc cum mi-ar fi viața fără tine. Nu cred

că aș mai putea sta o zi aici dacă n-ai fi tu. Dar mai știu un lucru: trebuie să pleci dacă ți se oferă ocazia. Trebuie să pleci cât mai repede. Nașterea acestui copil o să te aducă în pragul nebuniei dacă mai rămâi la Outram House.

— Nu vorbi așa, Uma.

— Ascultă-mă, te rog. Omul ăsta te iubește. Sunt sigură de asta. Lasă-l măcar să-ți spună ce are de spus.

— Nu pot acum. Mai e puțin și se naște copilul. Dacă se întâmpla anul trecut…

— Atunci explică-i asta. Așa se cuvine.

— Nu, Uma, nu.

Uma s-a ridicat în picioare.

— Mă duc să-l chem. Nu durează mult.

— Nu pleca, te rog, a spus Dolly prinzând-o de mâini. Te rog, nu pleca.

— Trebuie, Dolly. Nu există altă soluție. Îl trimit aici, după care mă duc în casă. Te aștept acolo să-mi spui ce-ați vorbit.

Rajkumar a zărit-o când a ajuns la copac: Dolly stătea dreaptă pe banca de pământ, cu mâinile împreunate în poală. Și-a aruncat țigara de foi ajunsă la capăt și a scos alta. Îi tremurau mâinile atât de tare, încât i-au trebuit mai multe încercări ca să aprindă chibritul.

— Domnișoară Dolly.

— Domnule Raha.

— Mă cheamă Rajkumar. M-aș bucura dacă mi-ai spune așa.

Dolly a rostit silabele șovăitor.

— Rajkumar…

— Mulțumesc.

— Uma vrea să vorbesc cu dumneata.

— Da?

— Dar adevărul e că n-am ce să-ți spun.

— Atunci, lasă-mă pe mine să…

Dolly a ridicat o mână ca să-l oprească.

— Te rog. Dă-mi voie să termin. Trebuie să înțelegi că mi-e imposibil.

— De ce imposibil? Aș vrea să știu. Sunt un om pragmatic. Explică-mi care-i motivul, și voi încerca să găsesc o soluție.

— E vorba de un copil.

— Un copil? Uluit, Rajkumar și-a scos trabucul din gură. Al cui copil? Al

dumitale?

— Prima Prințesă e însărcinată. Tatăl lucrează la Outram House. La un moment dat, și eu am fost îndrăgostită de el – de tatăl copilului prințesei. Trebuie să știi asta. Nu mai sunt fetița de nouă ani pe care ai văzut-o la Mandalay.

— Acum îl mai iubești?

— Nu.

— Ce-a fost cândva nu mă interesează.

— Domnule Raha, trebuie să înțelegi. Sunt lucruri care nu se pot schimba oricâți bani ai avea. Poate situația ar fi stat altfel dacă ne aflam într-un alt moment și alt loc. Dar acum e prea târziu. Asta e casa mea. Aici am trăit aproape toată viața. Locul meu e la Outram House.

Speranțele care îl animaseră pe Rajkumar începeau să se stingă. Mai mult de atât nu avea ce să spună. Mai făcu o încercare s-o înduplece, dar ea îi curmă vorba:

— Nu mai spune nimic, te rog. Nu faci decât să provoci suferință inutilă. Unele lucruri sunt imposibile, indiferent cât de mult ne-am dori să se întâmple.

— Dar ăsta nu e un lucru imposibil… n-ar fi imposibil, dacă ai accepta să-l iei în considerare.

— Nu mai spune nimic, te rog. Sunt hotărâtă. O singură rugăminte am la dumneata.

— Care anume?

— Te rog să pleci din Ratnagiri cât mai repede cu putință.

Rajkumar a tresărit, după care a lăsat capul în pământ.

— Nu văd de ce-aș refuza.

Fără să mai spună o vorbă, s-a întors și a dispărut în umbra smochinului bărbos.

PAISPREZECE

— Sawant.

Regele a coborât binoclul de la ochi și a arătat spre golf. Era o ambarcațiune ancorată la debarcader, un vas mărișor pe care localnicii îl numeau *hori:* un catamaran cu chila ascuțită și un singur stabilizator.

— Înseamnă că pleacă, Sawant.

— Min?

Era foarte devreme, iar Sawant îi adusese regelui ceaiul pe care-i plăcea să-l bea dimineața.

— Omul care a venit zilele trecute de la Bombay. Se pregătește să plece. Îi încarcă deja bagajele.

— Dar nu vine nici un vas astăzi.

— A închiriat o barcă.

În acea perioadă a anului, imediat ce treceau musonii, se schimbau curenții, iar apele de la gura golfului erau deosebit de periculoase. Pe o durată de câteva săptămâni, *hori*-urile erau singurele ambarcațiuni care se aventurau să iasă în larg.

— Min.

Sawant a pus ceainicul lângă scaunul regelui și a ieșit din cameră.

În afară de rege și Sawant nu se mai trezise nimeni din casă. Anticamera în care dormea Dolly era la două uși mai încolo pe coridor. Acum Dolly putea folosi întregul apartament, căci Prima Prințesă rareori mai urca la etaj, preferând să stea în căsuța de la poartă, împreună cu Sawant.

Sawant a deschis ușa și a intrat. Dolly dormea în același pătuț îngust pe care-l folosea de douăzeci de ani încoace. Părul i se desfăcuse pe timpul nopții și stătea răsfirat pe pernă. În somn, pielea ei părea aproape străvezie, iar chipul avea frumusețea senină a unei zeități sculptate. Sawant stătea aplecat peste pat și-i privea respirația lină, neștiind ce să facă.

Cu o zi în urmă, când mergea în satul lui din estuar, întâlnise o turmă de capre care venea dinspre Reședință. Vorbise puțin cu păstorul despre smochinul indian, despre soția prefectului și despre prințul bogat din Birmania care se îndrăgostise de Dolly.

Sawant nu-și putea imagina Outram House fără Dolly; nu-și putea imagina Ratnagiri fără ea. Dar prefera s-o piardă, decât s-o vadă cum se stinge sub ochii lui. Îi datora asta. A îngenuncheat lângă ea și a ridicat mâna.

Era îmbrăcată cu un sari de noapte boțit. Pânza albă îi cădea ca un văl peste picioarele suple. Sawant și-a amintit de ziua în care stătuseră pe patul lui de sfori și de *langot*-ul plin de sânge întins peste picioarele lor încolăcite. Tocmai când se pregătea s-o trezească, i-a încremenit mâna în aer. Viața fără Dolly era de neconceput. A vrut să se retragă, dar s-a oprit.

Nu, îi datora asta.

Deodată, Dolly a deschis ochii.

— Ce cauți aici? a întrebat, acoperindu-și iute pieptul cu brațele.

Sawant a dus un deget la buze.

— Sst. Toată lumea doarme. Îmbracă-te repede.

— De ce?

— Bărbatul tău… se pregătește să plece.

— Așa repede? a spus Dolly, cu ochi mari și triști.

— Da.

— Dar nu vine nici un vas. Nu mă gândeam c-o să poată pleca în perioada asta.

— A închiriat un *hori.*

— Dar nu-i prea târziu?

— Nu. Nu pot pleca până când nu se luminează mai bine. Repede. Trebuie să-l oprești. Ai suferit destul, Dolly. Hai, ne grăbim.

— Cum ajungem acolo?

— Scot brișcă și te duc la Madvi. Mai iute!

Până să se îmbrace, brișcă aștepta deja afară. Sawant înhămase calul cel mai rapid, o iapă sură. A ajutat-o pe Dolly să urce, apoi a pocnit din bici pe deasupra capului iepei. Brișcă a pornit în goană la vale, pe lângă secția de poliție, penitenciar și clădirea administrativă. La bazarul din Jhinjhinaka, niște câini de pază s-au luat după ei. De la distanță, au zărit *hori*-ul care se îndepărta de mal, împins de vâsle.

— Mohanbhai!

— Nu pot mai repede de-atât, a zis Sawant, pocnind încă o dată din bici.

Când au ajuns la debarcader, barca se apropia deja de gura golfului.

— Fugi, Dolly, fugi! Sawant a sărit din brișcă și a apucat de căpăstrul iepei. Fugi! Fugi!

Dolly a luat-o la goană pe debarcader, fluturând din mâini: în depărtare, vasul încerca să se strecoare printre bancurile de pești și curenți. Pupa i se zdruncina violent pe măsură ce se apropia de apele agitate din larg. În câteva minute avea să iasă din golf. A mai făcut o dată cu mâna și, tocmai când era pe punctul de a renunța, prora *hori*-ului a început să se întoarcă. După ce a dat roată golfului, ambarcațiunea greoaie a revenit la mal. *Hori*-ul era mult deasupra apei, iar Rajkumar a sărit cu ușurință pe prima scândură a debarcaderului.

S-a dus spre ea, pufăind din țigara de foi.

— Ce este?

Dolly simțea că i se ridică tot sângele în obraji.

— Domnule Raha, a spus alegându-și cu grijă cuvintele, curenții sunt foarte periculoși în această perioadă a anului. Pe deasupra, ai închiriat bungalow-ul Dak pentru o săptămână. N-ai de ce să te grăbești să pleci.

— Dar dumneata mi-ai zis să…

— Da, dar uneori e o diferență între ce spune un om și ce vrea să spună…

Rajkumar a scos țigara de foi din gură cu o mișcare lentă, parcă înmărmurit de uimire. Apoi a izbucnit în râs și a aruncat trabucul în aer. Stăteau unul lângă altul și se uitau râzând cum zboară pe deasupra lor. Deodată, vârful incandescent s-a rupt și un potop de scântei s-a revărsat peste ei. Ai fi zis că plouă cu artificii din cer.

Prefectul s-a arătat bucuros când Uma i-a dat de știre că Dolly și Rajkumar urmau să se căsătorească.

— Minunat, a zis el. Absolut minunat.

Uma i-a spus că Dolly dorea o ceremonie restrânsă și discretă: era convinsă că regina avea să încerce să le pună piedici dacă afla.

În spiritul momentului, prefectul i-a dat câteva idei. De ce să nu țină ceremonia la Reședință? El avea să elibereze certificatul și să oficieze căsătoria. După aceea aveau să bea șampanie; doar ei patru – Uma trebuia să folosească cu chibzuință ultimul lot de gheață venit de la Bombay… Din glasul lui răzbătea un asemenea entuziasm, încât Uma și-a dat seama că soțul ei abia aștepta să scape de Dolly.

În ziua cea mare, Uma le-a dat două ghirlande, una de filimele și una de iasomie. Le împletise chiar ea, cu flori culese din grădină. La sfârșitul ceremoniei civile, ținută în „biroul de campanie” al prefectului, Dolly și Rajkumar și-au pus ghirlandele de gât, zâmbind ca niște copii.

Planul era ca însurățeii să-și petreacă noaptea nunții la bungalow-ul Dak, unde era cazat Rajkumar. Cu ajutorul Primei și celei de-a Doua Prințese, Dolly reușise să scoată pe furiș câteva lucruri și haine din Outram House. Prima Prințesă i-a dăruit o pereche de cercei, iar a Doua, o brățară de jad. Se bucurau pentru ea și erau convinse că și celelalte fete aveau să fie la fel de încântate. Deocamdată însă, ca să păstreze secretul, nu le spuseseră nimic celor două prințese mai mici. Mai târziu, când totul avea să fie

oficializat, Dolly se putea întoarce la Outram House, împreună cu soțul ei, ca să-și prezinte omagiile.

Totul a decurs fără probleme până când a venit momentul ca mirii să semneze în registru. Uma era singurul martor disponibil, iar Dolly nu voia să apeleze la servitori. Chiar atunci însă, ca prin farmec, a coborât din trăsură doamna Khambatta, o fotografa din Bombay, cu genții și aparatul de fotografiat după ea. Rajkumar s-a dus fuga s-o roage să intre. Femeia a acceptat să fie martoră, iar după aceea au ieșit în grădină cu toții. Prefectul a cerut să fie adusă șampania. Dinspre mare bătea un vânt ușor. Lumina era aurie și delicată.

Aparatul de fotografiat al doamnei Khambatta era un instrument excepțional: un Graflex din 1901 reflex cu un singur obiectiv, carcasă pătrată, burduf și prelată cu patru laturi. Era prevăzută cu un obiectiv Globe cu plăcuță, doamna Khambatta a lucrat o jumătate de oră cu un actinometru Hurter and Driffield, tot uitându-se la rigla de calcul și calibrându-i cilindrul rotativ pentru ora și latitudinea corespunzătoare. Apoi a ridicat o mână, în semn că era gata, și a expus câteva plăcuțe în succesiune rapidă, îndepărtându-se de cameră ca să examineze grupul înainte de a apăsa pe balonul obturatorului Guery.

Pe înserat, Rajkumar și Dolly și-au adunat lucrurile. Uma le-a pus la dispoziție trăsura lui Kanhoji. În drum spre bungalow-ul Dak, Dolly s-a răzgândit.

— Hai să trecem acum pe la Outram House, a zis ea. Vorbim cu regina și scăpăm de o grijă.

Se lăsase întunericul când au ajuns acolo. În camera regelui ardea o lampă, și încă una în căsuța lui Sawant de la poartă. Prințesele nu puteau fi decât la parter, adunate la o singură lampă, ca să facă economie de ulei. Ce surprinse aveau să fie!

Porțile erau încuiate, așa că i-a spus lui Kanhoji să utilizeze ciocănelul. A bătut din răsputeri cinci minute, dar n-a răspuns nimeni.

Dolly s-a dus la fereastra căsuței și a bătut în oblonul de lemn.

— Mohanbhai! Deschide poarta. Sunt eu, Dolly. Am venit să-mi iau la revedere. Deschide poarta.

Lumina din cameră s-a stins, și peste un minut s-a auzit vocea lui Sawant.

— Dolly?

— Unde ești, Mohanbhai?

— Aici, lângă stâlpul porții, a răspuns el uitându-se prin deschizătura dintre perete și poartă. Mebya a aflat, Dolly. Mi-a zis să nu-ți dau drumul înăuntru.

Tânăra femeie a scos un geamăt. Cum să plece din Ratnagiri fără să-și ia rămas-bun de la Min și Mebya, de la prințese?

— Sunt eu, Dolly, Mohanbhai. Lasă-mă să intru.

— Nu pot. Știi bine că aș face-o dacă aș putea. Dar Mebya e iar în toane proaste. Știi cât de rău se înfurie.

După un moment de liniște, deasupra porții a apărut o boccea.

— Mebya ne-a pus să-ți împachetăm o parte din lucruri. Mi-a zis să-ți dau asta.

Dolly a lăsat bocceaua să cadă pe jos.

— Dă-mi drumul, Mohanbhai, l-a rugat. Doar câteva minute, să-mi iau la revedere.

— Nu pot. Nu pot, zău. Mebya a zis că mă dă afară dacă fac asta. A zis că nu avem voie să-ți pronunțăm numele în această casă.

Dolly a început să plângă și să-și lovească fruntea de stâlpul porții.

— Nu plânge, Dolly, a zis Sawant uitându-se prin crăpătură. O să ne fie dor de tine. Uite, fetele îți fac cu mâna de la geam.

Cele patru prințese stăteau adunate la una dintre ferestrele de la etaj. Îi făceau cu mâna, iar ea ar fi vrut să le răspundă, dar i se înmuiaseră picioarele. S-a prăbușit în genunchi, suspinând. Rajkumar s-a grăbit s-o ridice. Cu o mână o ținea pe ea, cu cealaltă a luat legătura cu haine de jos.

— Hai să mergem, Dolly. N-avem ce face.

A trebuit s-o ia în brațe ca s-o urce în trăsură.

— Chalo, chalo, jaldi chalo.

Când treceau prin dreptul cazărmii poliției de lângă terenul de instrucție, o parte dintre soțiile și copiii ofițerilor au ieșit să le facă cu mâna. Toți păreau să știe că pleacă domnișoara Dolly.

Le-a făcut și ea cu mâna, ștergându-și furioasă lacrimile de la ochi. Trebuia să vadă strada pentru ultima oară: cocotierii legănători, steagul britanic care flutura deasupra penitenciarului pe bățul lui strâmb, ceainăria șubredă din coltul străzii. Asta era casa ei, străduța aceasta îngustă cu ziduri de laterit îmbrăcate în mușchi. Știa că n-o va mai vedea niciodată.

S-a aplecat și a strâns hainele vechi la piept. Din nou o boccea, doar că de data asta n-o mai ducea pe cap.

Tocmai când se pregătea să bată, Uma a observat că ușa de la biroul prefectului era întredeschisă. Îl vedea prin crăpătură. Stătea drept în scaunul lui. Privea în gol, cu ochelarii atârnați la gât.

A tresărit când a auzit ciocănitul.

— Intră.

Uma s-a așezat în fața lui, pe un scaun Iară brațe. Bănuia că acolo stătea de obicei stenograful lui, domnul Ranade, și scria după dictare. S-au uitat unul la altul peste biroul lat, acoperit cu piele. În fața prefectului stătea o scrisoare deschisă; Uma a observat că purta un sigiliu de ceară roșie în formă de rozetă. Ea a coborât prima ochii, și abia atunci el a rupt tăcerea.

— Ai venit să-mi spui că vrei să mergi acasă. Am dreptate?

Uma a încuviințat din cap.

— Da.

— Poți să-mi spui de ce?

— Sunt inutilă aici. Nu te pot ajuta cu nimic. Iar acum, că a plecat și Dolly…

Prefectul și-a dres glasul.

— Poți să-mi spui când intenționezi să te întorci?

Uma ținea ochii în pământ, fără să spună nimic.

— Deci?

— Meriți ceva mai bun decât mine.

Prefectul a întors capul brusc, astfel că-i vedea doar jumătate de față.

— Poți să te recăsătorești, a continuat ea. Să-ți iei altă nevastă. O să am grijă ca familia mea să nu obiecteze.

Soțul ei a ridicat un deget, făcându-i semn să tacă.

— Poți să-mi spui cu ce-am greșit? a întrebat-o pe un ton de gheață. Te-am lovit? M-am purtat urât?

— Nu, niciodată, a răspuns ea cu ochii împăienjeniți de lacrimi. Ai fost mereu bun și răbdător cu mine. N- am ce să-ți reproșez.

— Pe vremuri îmi imaginam cum o să-mi fie viața de bărbat însurat, a zis prefectul mai mult pentru sine. Visam să trăiesc cu o femeie care să-mi fie egală, ca spirit și intelect: părea cel mai frumos lucru din lume. Visam că vom descoperi împreună literatura, arta; ce satisfacție mai mare decât asta? Dar ce visam eu nu e încă posibil, nu aici, în India, nu pentru noi. Și-a trecut degetele peste scrisoarea de pe masă, râcâind leneș sigiliul gros de ceară. Deci vrei să te întorci la părinții tăi?

— Ți-ai ales un moment numai bun, a comentat el cu obișnuitu-i zâmbet ironic. Oricum, ar fi trebuit să-ți faci bagajele cât de curând.

— Cum așa? a întrebat Uma neliniștită. Despre ce vorbești?

Prefectul a ridicat scrisoarea și a bătut în ea cu rama de aur a ochelarilor.

— E de la secretarul-șef din Bombay. Azi am primit-o. O mustrare, ca să zic așa. Sarcina prințesei i-a făcut pe învățătorii noștri să conștientizeze răul uriaș pe care l-au făcut acestei familii. Toate informările pe care le-am trimis eu și predecesorii mei n-au avut nici un efect. Dar, cum au simțit că miroase a încrucișare de rase, s-au trezit numaidecât. Sunt toleranți în multe privințe, dar nu în asta. Le place ca rasele să stea separate. Au luat foc când au auzit că va apărea un bastard metis. Iar eu voi fi tras la răspundere pentru douăzeci de ani de nepăsare. Mandatul meu aici s-a încheiat și trebuie să revin la Bombay. Și-a împreunat vârfurile degetelor și a zâmbit sardonic din partea cealaltă a biroului. Cum spuneam, ți-ai ales un moment cum nu se poate mai bun să pleci.

În hangarul de bărci din Ratnagiri se afla o ambarcațiune pe care rareori o folosea cineva: caiacul de competiție cu două vâsle care-i aparținuse pe vremuri domnului Gibb, campion legendar.

Prefectul avea obiceiul să treacă pe la hangar de două ori pe săptămână. Făcuse puțin canotaj la Cambridge și ar fi continuat să se antreneze intens dacă n-ar fi avut atât de mult de învățat pentru examenele de intrare în Corpul Funcționarilor Publici. Îi plăcea concentrarea pe care o necesita acest sport; sentimentul că înaintează în ritm regulat, rapid, dar nu grăbit. În afară de asta, credea cu sfințenie în beneficiile exercițiului fizic.

În acea zi, în timp ce se plimba prin hangar, i-au căzut ochii pe barca domnului Gibb. Bătrânul *chowkidar,* îngrijitorul, vorbea deseori despre domnul Gibb. Era un mare campion, și un navigator priceput pe deasupra. În toată istoria Clubului din Ratnagiri, el era singurul om care ieșise vreodată cu caiacul în larg și scăpase cu viață.

La plecare, domnul Gibb își donase către club barca de competiții. De atunci, ambarcațiunea devenise un fel de monument, un relicvariu al domnului Gibb. Era așezată în capătul din spate al clădirii și n-o folosea nimeni niciodată.

— Cu asta ce e? l-a întrebat prefectul pe *chowkidar.*

— A fost a domnului Gibb. Cu ea ieșea în larg Gibb-sahib.

— Se poate folosi?

— Bineînțeles, sahib, a răspuns îngrijitorul, care era foarte mândru de slujba lui și se străduia să mențină bărcile în cea mai bună stare.

— Atunci, as ieși cu ea azi.

— Dumneavoastră, sahib? s-a mirat *chowkidar*-ul. Dar domnul Gibb era un navigator…

— Cred că o să mă descurc, i-a replicat rece prefectul.

— Dar, sahib…

— Te rog să faci ce-ți spun.

Când barca a fost scoasă pe apă, prefectul a urcat în ea și a apucat vâslele. A traversat golful, apoi s-a întors.

Se simțea ciudat de învigorat. Prinzând curaj, se simțea ispitit să parcurgă distanța dintre cele două brațe ale golfului.

De câteva săptămâni se tot gândea să încerce canalul navigabil. Se uita la pescarii care plecau din golf, fixându-și în minte punctul exact de ieșire și ruta pe care o urmau.

Într-o zi, își zicea, într-o zi… Avea să înceapă cu o cursă scurtă, de recunoaștere. Într-o zi. Dar zilele se terminaseră. Peste o săptămână avea să fie la Bombay, într-un birou fără ferestre, ocupat cu impozitele locale.

Nici n-a băgat de seamă că barca se abătuse de la traiectorie, întorcându-se cu botul spre vest, către gura golfului. Ai fi zis că pusese stăpânire pe ea spiritul unui alt oficial, de mult decedat, și hotăra singură încotro să meargă.

Prefectul se simțea nefiresc de calm. Cel mai bine era să lase aceste lucruri în seama celor ca Gibb: cu ei erai mereu protejat, adăpostit, susținut.

Nu avea motiv să se grăbească spre Reședință. Nu-l aștepta nimeni acolo. Marea părea călduță și îmbietoare, iar barca își cunoștea traseul.

În vârful dealului, la Outram House, regele stătea pe balcon, cu binoclul aurit al tatălui său în mână. Nu dormise aproape deloc și se trezise mai devreme decât de obicei. Plecarea lui Dolly stârnise mare frământare în casă. Era sensibil la astfel de lucruri, care îl tulburau, căci orice schimbare era greu de suportat la vârsta lui.

A ridicat binoclul la ochi. Nu se luminase suficient. Pescarii din satul Karla nu ieșiseră încă din estuar. În clipa aceea a zărit silueta subțire a unei bărci de curse care aluneca în mare viteză pe apele negre. Bărbatul din barcă vâslea într-un ritm susținut și viguros, aproape atingându-și

genunchii cu fruntea înainte de a se îndrepta din nou.

Regele a înmărmurit. Trecuse mult timp de când nu mai văzuse barca să se îndrepte spre larg – de la domnul Gibb, iar asta se întâmpla cu peste zece ani în urmă. Dar nici măcar domnul Gibb nu se aventura pe mare în anotimpul musonilor: știa de contracurenții care se formau în perioada ploioasă.

Privea uluit cum ambarcațiunea se duce spre linia înspumată care separa apele calme ale golfului de marea furtunoasă. Deodată, barca s-a încovoiat, iar botul i-a ieșit din apă. Vâslașul a ridicat un braț; acesta a fost ultimul lui gest, fiindcă în clipa următoare l-a înghițit curentul. Regele a sărit în picioare. Cu mâinile încleștate pe balustrada balconului, s-a aplecat în afară și a început să strige:

— Sawant! Sawant!

Era dis-de-dimineață, iar vocea îi slăbise înainte de vreme. Sawant dormea în căsuța de la poartă, pe patul de sfori, cu un braț întins protector peste Prima Prințesă.

— Sawant! Sawant!

Regina i-a auzit prima strigătele. Nici ea nu închisese un ochi peste noapte – se gândise la Dolly, amintindu-și cât era de mică atunci când venise la palat. Nu putea uita că fusese singura persoană care reușea s-o liniștească pe a Doua Prințesă și că rămăsese alături de ei chiar și după ce toți ceilalți plecaseră.

— Sawant!

A coborât încet din pat și s-a dus să vadă ce voia regele.

Acesta i-a arătat rămășițele epavei care pluteau în depărtare, la gura golfului.

— Prefectul!

Regina a luat binoclul și s-a uitat cu atenție.

— A murit?

— Așa cred.

Dacă n-ar fi apărut bărbatul acela, Dolly ar fi fost încă la Outram House; Dolly, pe care o adoptase și o crescuse ca pe copilul ei. Dar Dolly plecase, și era corect ca el să plătească. Regina s-a aplecat peste balustradă și a scuipat în grădină, unică reacție la moartea temnicerului ei.

PARTEA A TREIA

COPACUL CU BANI

CINCISPREZECE

Debarcaderul pentru pasageri de pe Barr Street din Rangoon era o ciudățenie. Fusese construit după modelul unui pavilion plutitor, din lemn frumos sculptat și cu un acoperiș ascuțit, ca o cabană de munte. Saya John se ținea de unul dintre stâlpii ciopliți și, stând aplecat peste balustradă, se uita după *Nuwara Eliya,* vasul cu care Rajkumar se întorcea la Rangoon împreună cu Dolly. L-a zărit când era încă departe, la gura râului Pazundaung, luptându-se cu curenții puternici care agitau apele mâloase ale fluviului.

Hotărâseră ca la început tânărul cuplu să stea împreună cu Saya John, în apartamentul lui spațios de la etajul al doilea al unui imobil de pe Blackburn Lane, căci locuința lui Rajkumar de la depozitul din Kemendine era mult prea rudimentară. Saya John îl anunțase pe Rajkumar printr-o telegramă că îi găzduia cu plăcere până când reușeau să-și construiască o casă potrivită.

Pazudaung era un braț lat care delimita granița sudică a orașului. Majoritatea gaterelor și fabricilor de orez erau adunate pe malul lui, printre ele și depozitul care era sediul principal al afacerii lui Rajkumar. Când vasul a intrat pe râu, Rajkumar, care privea de la prora, a zărit fugitiv baraca de tec care-i servea drept birou. Apoi i s-a deschis în față toată coasta Rangoonului: pagoda Botataung, clădirile impunătoare de pe Țtrand, fleuronul aurit al pagodei Shwe Dagon.

Cuprins de nerăbdare, Rajkumar a pornit spre cabina lui. Încă de dimineață se chinuise s-o convingă pe Dolly să iasă pe punte, deoarece abia aștepta să-i arate panorama Rangoonului văzută de pe râu. Era curios dacă-și mai amintea ceva de când părăsise orașul, cu douăzeci și cinci de ani în urmă. Dar în ultimele trei zile devenise tot mai retrasă pe măsură ce se apropiau de Rangoon. În dimineața aceea refuzase să iasă pe punte, spunându-i că se simțea rău. Avea să iasă mai târziu, când își mai revenea, însă deocamdată voia să se odihnească și să-și adune gândurile.

Acum era prea târziu, fiindcă peste câteva minute aveau să ajungă la debarcader. Rajkumar a dat buzna în cabină, strigând entuziasmat:

— Am ajuns acasă, Dolly. Hai afară…

A tăcut brusc. Dolly stătea ghemuită pe pat, cu fruntea pe genunchi, îmbrăcată în *htaimen*-ul de mătase roșie cu care se gătise pentru această ocazie.

— Ce-i cu tine, Dolly? I-a pus o mână pe umăr și a descoperit că tremura. Ce s-a întâmplat?

— Nimic, a răspuns ea dându-i mâna la o parte. Sunt bine. Ies mai târziu. Lasă-mă să stau aici până coboară toată lumea.

Rajkumar știa că nu era de glumit cu spaimele ei.

— Bine, a spus. Vin să te iau peste douăzeci de minute.

— Da. O să fiu gata.

Dolly a rămas în aceeași poziție în care o găsise, cu capul pe genunchi, încercând să se calmeze. A simțit o zdruncinătură în momentul în care a acostat nava, după care au început să răsune glasurile hamalilor pe coridoare. Pe tavan dansau valuri de lumină lăptoasă, reflectate prin hublou din apa maronie a râului. În scurt timp s-a deschis ușa cabinei și a auzit vocea soțului ei:

— Dolly…

Când a ridicat privirea, l-a văzut pe Rajkumar facându-i semn să intre unui necunoscut: un omuleț corpolent cu figură de bufniță, îmbrăcat în costum gri, cu pălărie de fetru. Vizitatorul și-a scos pălăria și a zâmbit atât de larg, încât ochii i-au dispărut în cutele chipului zbârcit. Nu putea fi decât Saya John, și-a dat seama Dolly, iar lucrul acesta o speria mai mult ca orice. Era întâlnirea care o îngrozea: Rajkumar îi povestise atâtea despre mentorul său, încât îl percepea ca pe un tată-socru, un om fioros cu care fie se împăca, fie se dușmănea – nu știa care va fi relația dintre ei.

Acum, văzându-l în carne și oase, și-a împreunat instinctiv mâinile după tradiția indiană, în virtutea obișnuinței.

Bărbatul a râs și a venit spre ea.

— Am ceva pentru tine, i-a spus în birmană.

Dolly i-a remarcat accentul străin.

Saya John a vârât mâna în buzunar și a scos o brățară de aur filigranată, învelită într-un șervețel. A prins-o de încheietură și i-a tras brățara peste degete explicându-i:

— A fost a soției mele. Am păstrat-o pentru tine.

Dolly a învârtit brățara pe mână. Fațetele de aur scânteiau în lumina care

se prefira prin hublouri. Saya John a cuprins-o de umeri, și sub atingerea mâinii lui i-a dispărut orice fărâmă de teamă. I-a aruncat o privire timidă și a zâmbit.

— E foarte frumoasă, Saya. O voi păstra cu sfințenie.

Din prag, Rajkumar a întrezărit o rază de lumină printre norii care se adunaseră deasupra soției lui de câteva zile încoace.

— Haideți, a zis grăbit. Ne așteaptă trăsura.

Pe drum spre Blackburn Lane, Saya John a vârât din nou mâna în buzunar.

— Am ceva și pentru tine, Rajkumar.

A scos un obiect mic și sferic, înfășurat tot într-un șervețel. I l-a întins cu atenție.

Când a desfăcut șervețelul, Rajkumar a descoperit o minge buretoasă făcută din fire alb-cenușii înfășurate unele peste altele, ca un ghem de lână. A ridicat-o și a strâmbat din nas adulmecându-i mirosul necunoscut.

— Ce-i asta?

— Cauciuc, a răspuns Saya John în engleză.

— Cauciuc?

Rajkumar recunoștea cuvântul, dar nu prea știa la ce se referă. I-a întins mingea lui Dolly, care a mirosit-o și a tresărit: avea un miros mai degrabă uman decât botanic, miros de secreție corporală, ca transpirația.

— De unde ai asta, Saya? a întrebat Rajkumar nedumerit.

— Din orașul meu natal, Malacca.

Călătorise și Saya John cât timp Rajkumar fusese plecat în India: se dusese spre est, în Malaya, să-și vadă prietenii și să-și caute rudele prin alianță. Făcuse un popas în Malacca și trecuse pe la mormântul soției lui. Nu mai văzuse orașul de foarte multi ani și remarcase imediat că apăruseră schimbări, că se năștea ceva nou. De când se știa, Malacca fusese un oraș muribund, cu portul blocat de mâl și afaceriștii care plecau fie spre nord, la Penang, fie spre sud, la Singapore. Dar acum, deodată, Malacca înviase; se simțea pulsul zvâcnind prin venele înnămolite ale bătrânului oraș adormit. Într-o zi, un prieten îl dusese la periferie, într-un loc pe care el, John Martins, și-l amintea de când era copil, o zonă acoperită pe vremuri cu grădinițe de mirodenii, unde piperul își întindea tulpinile cățărătoare. Tulpinile acelea dispăruseră, și în locul lor vedeai șiruri de puieți mlădioși.

Saya John se uitase bine la copaci, dar nu-i recunoscuse.

— Ce sunt?

— Arbori-de-cauciuc.

Cu nouă ani în urmă, domnul Tay Chan Yan, urmașul unei faimoase familii de chinezi peranakan din Malacca, își transformase grădina de piper în plantație de cauciuc. În 1897, decizia lui părea nebunească. Toată lumea îl sfătuise să nu facă asta: cauciucul era o afacere riscantă. Domnul Ridley, custodele Grădinii Botanice din Singapore, se chinuia de mulți ani să-i convingă pe plantatorii britanici să-și îndrepte atenția spre cauciuc. Autoritățile imperiale de la Londra cheltuiseră o avere ca să aducă stocuri de semințe furate din Brazilia. Pe de altă parte, domnul Ridley recunoștea că putea să dureze până la zece ani ca o plantație de arbori-de-cauciuc să devină productivă. Auzind asta, plantatorii europeni din Malaya renunțaseră la idee. Însă domnul Tay Chan Yan nu se lăsase descurajat și reușise să obțină cauciuc de la arborii săi în doar trei ani. Acum, cu toții, până și cele mai reținute companii britanice, îi urmau exemplul și plantau arbori-de-cauciuc. Orașul începea să prospere. Compania B.F. Goodrich își trimisese reprezentanții tocmai din Akron, Ohio, să-i îndemne pe plantatorii din Malaya să treacă la această cultură nouă. Era materialul viitorului; următoarele generații de mașini nu puteau funcționa fără această substanță care amortiza frecarea. Cele mai noi automobile aveau zeci de componente din cauciuc; piața era nelimitată, iar profiturile depășeau orice închipuire.

Saya John se interesase printre cunoscători, iar răspunsurile fuseseră mereu laconice: terenul și forța de muncă erau esențiale; semințele și puieții se găseau ușor. Dintre cele două necesități principale, terenul era cel mai ușor de găsit; de forță de muncă duceau deja lipsă. Administrația colonială britanică spera ca India să le pună la dispoziție salahori și muncitori agricoli.

Saya John se gândea deja să cumpere niște terenuri pentru fiul său, Matthew. Descoperise rapid că prețurile terenurilor din jurul Malaccăi crescuseră simțitor; i se recomandase să meargă în nord, către granița cu Siamul. Pornise la drum, deși nu era foarte convins. Își dădea seama că era prea bătrân ca să înceapă un proiect nou de o asemenea amploare, dar se putea bizui pe Rajkumar – el știa cum să strângă forța de muncă – și, firește, îl avea pe Matthew, care trăia în America de multi ani. Nimeni nu știa foarte bine ce făcea Matthew acolo; potrivit ultimelor vești, băiatul plecase spre est, la New York. Cu ceva timp în urmă trimisese o scrisoare în care spunea că-și caută de lucru – nimic despre o posibilă întoarcere acasă.

Poate că ăsta era stimulentul care să-l atragă înapoi: un proiect nou căruia să i se dedice, o afacere care să fie a lui, pe care s-o poată clădi. Saya John se vedea îmbătrânind alături de Matthew și familia pe care acesta avea să și-o întemeieze, într-un loc liniștit, înconjurat de copaci și verdeață.

Ideile acestea încă i se conturau în minte, când, de pe puntea unui feribot, a descoperit terenul perfect: coasta estică a unui munte, un vulcan stins care se înalta din câmpie precum capul unui monstru fantastic. Locul era o sălbăticie, o junglă, dar se găsea la mică distanță de Penang și de portul Butterworth.

— Am un teren acolo, i-a spus Saya John lui Rajkumar. Așteaptă ziua în care Matthew se va întoarce acasă.

Lui Rajkumar, proaspăt căsătorit și nerăbdător să guste din plăcerile vieții conjugale, nu prea-i venea să-și ia mentorul în serios.

— Dar, Saya, ce știe Matthew despre cauciuc și plantații?

— Nu contează. O să învețe. Și, bineînțeles, se va baza pe ajutorul tău. Vom fi parteneri toți trei: eu, tu și Matthew.

Rajkumar a ridicat din umeri.

— Saya, eu știu și mai puține despre asta decât Matthew. Eu mă pricep la lemn.

— Afacerile cu lemn sunt de domeniul trecutului, Rajkumar. Trebuie să fii vizionar. Dacă există un copac în care cresc bani, cum se spune, acela e arborele-de-cauciuc.

Rajkumar a simțit-o pe Dolly strângându-l neliniștită de mână. A înghiontit-o ușor, parcă spunându-i: „Bazaconii de om bătrân, n-ai de ce să-ți faci griji“.

La scurt timp după ce și-a pierdut soțul, Uma s-a întors la Lankasuka, reședința părinților ei din Calcutta. Avea o familie mică: un singur frate, mult mai mic decât ea. Casa lor era spațioasă și confortabilă, dar nicidecum impozantă: avea două etaje, cu un balcon semicircular la fiecare. Camerele erau aerisite și luminoase, cu tavan înalt și o pardoseală de piatră care rămânea răcoroasă chiar și în cele mai toride zile de vară.

Întoarcerea Umei acasă n-a fost un prilej de bucurie. Tatăl ei, arheolog erudit, nu era genul de om care să țină la respectarea obiceiurilor de văduvie hinduse, dar nici atât de deschis la minte încât să rămână nepăsător la criticile vecinilor. S-a străduit să modereze rigorile impuse de situația fiicei

lui, însă, ca văduvă care trăia în casa părintească, viața Umei era încorsetată de constrângeri și lipsuri: a trebuit să-și radă părul, nu avea voie să mănânce carne sau pește și nu putea purta decât haine albe. Avea douăzeci și opt de ani și toată viața în față. Pe măsură ce treceau lunile, devenea tot mai clar că trebuia să găsească o cale de scăpare.

Uma era acum o femeie independentă financiar, beneficiara unei pensii substanțiale. Prefectul ocupase una dintre funcțiile cel mai bine plătite din Imperiu, iar după moartea lui s-a aflat că făcuse multe investiții inteligente, o parte direct pe numele Umei. Fără copii și cu traiul asigurat, Uma nu avea nici un motiv să rămână acasă și toate motivele să plece. A luat decizia când a primit de la Dolly invitația s-o viziteze la Rangoon. Era limpede că plecarea din țară reprezenta cea mai bună soluție.

În timpul călătoriei, Uma și-a ținut capul acoperit, ca să nu vadă nimeni că avea părul ras. Dolly și Rajkumar au întâmpinat-o la debarcaderul din Barr Street. Imediat ce și-a văzut prietena, Dolly i-a smuls șalul de pe cap.

— De ce-ți ascunzi fața? Îți stă foarte bine așa.

Au dus-o direct la noua lor casă din Kemendine. Ridicată în grabă, era o construcție demodată și haotică: cele două etaje formau laturile unei curți pătrate, iar în camerele cu pardoseală din piatră roșie șlefuită se intra direct din balcoanele cu balustrade din fier forjat. În jurul complexului se găseau câteva acareturi locuite de paznici, grădinari și alți angajați.

Dolly cunoștea Rangoonul aproape la fel de puțin ca Uma, astfel că cele două prietene au început să-l exploreze împreună: au urcat până la pagoda Shwe Dagon, l-au vizitat pe unchiul Umei în *kaala-basti,* cartierul indian, s-au dus la cursele de cai de la hipodromul Kyaikasan, s-au plimbat pe străduțele din Syriam și, dincolo de fluviu, pe lângă Lacurile Regale, iau cerut vizitiului să le ducă la Cantonament. Oriunde se duceau, Dolly era curtată, căutată, asaltată de armate de cunoscuți, curioși să afle despre rege și regină și viața lor în exil. Era un subiect de interes general în Birmania, iar faptul că Dolly trăise atâta vreme alături de familia regală o transforma într-o adevărată celebritate.

Uma avea o viață plăcută. Ea și Dolly primeau deseori invitații la diverse evenimente și nu ducea niciodată lipsă de ocupație. Dar, pe măsură ce trecea timpul, conștientiza tot mai acut distanța dintre fericirea debordantă a lui Dolly și situația ei. Pe vremuri își punea frecvent întrebări despre căsnicia prietenei sale: se măritase cu Rajkumar ca să scape din închisoarea

de la Outram House? Sau se îndrăgostise cu adevărat? Acum, privindu-i împreună, înțelegea că cele două motive nu se excludeau; că fiecare dintre ele jucase un rol în crearea acestui întreg, așa cum ai îmbina piesele deformate ale unui puzzle. În același timp, descoperea o deplinătate pe care ea, care se mândrea cu judecata ei cumpănită, nu o cunoscuse și probabil nu avea s-o cunoască vreodată, pentru că nu-i stătea în fire să se abandoneze emoțiilor, cum făcea Dolly.

Nici unul din cei doi soți nu părea să știe prea multe despre pasiunile și aversiunile celuilalt, despre preferințele și tabieturile sale, dar, printr-un miracol, această ignoranță reciprocă nu numai că nu le slăbea legătura, ci, dimpotrivă, o consolida. Relația Umei cu prefectul, pe de altă parte, fusese guvernată de reguli și scopuri clar definite. De câte ori se punea întrebarea ce le-ar plăcea ori ce și-ar dori să facă, nu trebuiau decât să se raporteze la uzanțe și etichetă. Acum, privind în urmă, își dădea seama că ajunsese să semene cu prefectul mai mult decât voia să admită; că și ea devenise o adeptă a regulilor, ordinii și conservatorismului ferm, prin aceasta deosebindu-se cu totul de Dolly.

Pe măsură ce trecea timpul, devenea tot mai conștientă de o durere crescândă, o emoție mai puternică decât trăise vreodată. Înțelegea retrospectiv că descrierea pe care i-o făceau oamenii răposatului ei soț, „un om cumsecade”, corespundea perfect realității. Fusese, într-adevăr, un om cumsecade și cinstit, un bărbat deosebit de inteligent și competent, născut într-o conjunctură care nu-i permisese să-și valorifice talentul pe deplin. Deținuse o putere uriașă, dar, paradoxal, funcția aceasta îi adusese doar neliniște și nesiguranță; Uma își amintea stilul agitat și ironic în care-și juca rolul de prefect; își amintea cum o urmărea la masă, cât de strict o supraveghea, cât se străduise s-o modeleze într-o reflexie a ceea ce el însuși visa să devină. Părea să-l macine permanent spaima de a fi criticat de colegii săi britanici. În același timp, era unanimă opinia că se număra printre membrii de frunte ai generației lui, fiind un exemplu pentru conaționali. Asta însemna că într-o zi toată India avea să devină o copie a soțului ei? Că milioane de oameni aveau să încerce să trăiască după niște reguli de neînțeles? Mai bine să fii ca Dolly: o femeie care nu-și făcea iluzii deșarte despre condiția ei, o prizonieră care știa dimensiunea exactă a temniței sale și își căuta bucuria între zidurile ei. Însă Uma nu era ca Dolly și nici nu avea să fie vreodată; o parte din ea era irevocabil creația

prefectului, și, dacă tot nu-i folosea la nimic să-și plângă soarta, atunci era de datoria ei să-și îndrepte eforturile spre găsirea unui remediu.

— Tot ce avem acum îți datorăm ție, i-a spus Rajkumar într-o zi. Dacă ai vreodată nevoie de ceva, ne-am bucura să ne ceri nouă mai întâi ajutorul.

— Indiferent despre ce-ar fi vorba?

— Bineînțeles.

Uma a tras aer în piept.

— În acest caz, o să te rog să-mi cumperi un bilet până în Europa…

După plecarea Umei spre vest, la ușa casei din Kemendine s-a revărsat un potop de scrisori și vederi. Din Colombo au primit o vedere cu marea de la Mount Lavinia și câteva rânduri în care le spunea că la bord întâlnise o prietenă de familie, o anume doamnă Kadambari Dutt, membră de vază a familiei Dutt din Hatkhola, Calcutta, verișoară cu Toru Dutt, poetă și rudă a distinsului Romesh Dutt, scriitor și erudit. Doamna Dutt era sensibil mai în vârstă decât ea și trăise în Anglia o perioadă; era o persoană umblată care cunoștea o mulțime de lucruri, așadar, tovarășa perfectă de călătorie, o adevărată binecuvântare. Se simțeau foarte bine împreună.

Din Aden le-a sosit o vedere cu un canal îngust care curgea printre două stânci uriașe. Uma le-a explicat că fusese încântată să afle că apa aceasta, care unea Oceanul Indian de Marea Roșie, era cunoscută în arabă sub numele de *Bab el-Mandeb,* „poarta plângerii”. Un nume mai potrivit nici că exista!

Din Alexandria a venit fotografia unei fortărețe, având pe verso câteva remarci sarcastice despre cât de prietenoși deveniseră europenii de pe vas odată ce traversaseră Canalul Suez. Pentru Uma fusese o mare surpriză, însă doamna Dutt îi spusese că așa se întâmpla mereu: în aerul Mediteranei plutea ceva care-i făcea până și pe cei mai înfumurați colonialiști să se transforme în niște democrați afabili.

Din Marsilia, Uma a trimis prima scrisoare lungă: ea și noua ei prietenă, doamna Dutt, hotărâseră să petreacă în acel oraș câteva zile. Doamna Dutt se schimbase în rochie europeană înainte să coboare pe mal; îi oferise una și ei, dar, de jenă, Uma refuzase. Coborâse de pe navă îmbrăcată în sari. Abia făcuseră câțiva pași, când se trezise că oamenii o luau, dintre toate națiile de pe fața pământului, drept cambodgiană. Se adunaseră cu zecile în jurul ei, întrebând-o dacă era dansatoare. Aflaseră cu această ocazie că

regele Sisowath al Cambodgiei vizitase orașul de curând, însoțit de o trupă de dansatoare de la palat. Dansatoarele se bucuraseră de mare succes; tot orașul se dădea în vânt după ele, ba chiar marele sculptor, domnul Rodin, venise special de la Paris ca să le deseneze. Uma regreta că trebuise să le taie entuziasmul, explicându-le că nu era cambodgiană, ci indiancă.

Se distraseră de minune; se plimbaseră prin oraș, vizitaseră monumente și chiar se aventuraseră prin satele din împrejurimi. Fusese ciudat, îmbătător, palpitant – două femei care călătoreau singure, netulburate, atrăgând doar câte o privire curioasă din când în când. Se întreba de ce nu putea fi așa și acasă, de ce în India femeile nu puteau să călătorească astfel, să se bucure de sentimentul de libertate. Totuși, o întrista gândul că acest privilegiu – șansa de fi liberă, chiar și temporar – devenise posibil doar din cauza celor întâmplate în căsnicia ei și a faptului că acum avea bani să călătorească. Discutase pe larg subiectul cu Kadambari, doamna Dutt: de ce nu puteau beneficia toate femeile din lume de acele libertăți? Doamna Dutt îi explicase că acesta era unul dintre marile avantaje ale guvernării britanice în India: le oferise femeilor protecție și drepturi de care nu dispuneau înainte. Atunci fusese prima oară când Uma se simțise profund dezamăgită de prietena ei. Intuiția îi spunea că era un argument fals, neîntemeiat și ilogic. Cum să-ți imaginezi că cineva îți oferă libertate impunând subjugare? Că poți deschide o colivie băgând-o într-o colivie mai mare? Cum puteau o mână de oameni să spere la libertate, când marea masă a populației era ținută în robie? Se contraziseseră mult pe această temă, dar într-un final reușise să-și convingă prietena că opinia ei era corectă. O luase ca pe o mare victorie, căci doamna Dutt era mult mai în vârstă (și mult mai educată) și până atunci își impusese ideile asupra Umei.

Dolly era în pat când a citit scrisoarea. Bea ceaiul iute pe care i-l recomandase moașa și încerca să se odihnească. În urmă cu câteva săptămâni avusese primele semne că ar fi însărcinată, iar bănuielile i se confirmaseră de curând. Prin urmare, trecuse la un regim care consta în multe infuzii medicinale și multă odihnă. Dar nu era deloc ușor să se odihnească într-o gospodărie atât de haotică și agitată ca a ei. Chiar și în timp ce citea scrisoarea Umei, era permanent întreruptă, ba de bucătar și U Ba Kyaw, ba de zidarii care intrau să ceară instrucțiuni. Între meniul pentru cină și câți bani primea U Ba Kyaw pentru următoarea vizită acasă, încerca să se gândească la prietena ei, care savura din plin libertatea de a se plimba

neînsoțită în Europa. Intuia oarecum de ce Umei îi plăcea asta atât de mult, chiar dacă pe ea n-o interesa câtuși de puțin, în mintea ei nu mai era loc de altceva în afară de monotonia aglomerată a vieții cotidiene. Și-a dat seama atunci că rareori se gândea la noțiuni precum libertatea și independența.

A luat condeiul să-i răspundă, dar nu știa ce să-i spună; era ceva inexprimabil în bucuriile mărunte din viața ei. Putea să-i scrie, de pildă, despre faptul că prietena ei, Daw Thi, trecuse pe la ea săptămâna trecută și se duseseră împreună să vadă noua colecție de mobilă de la Rowe and Co.; sau îi putea vorbi despre ultima vizită la hipodromul Kyaikasan, unde Rajkumar câștigase aproape o mie de rupii și spusese în glumă că voia să-și cumpere un cal de curse. Dar nici unul dintre aceste evenimente nu părea demn de a fi așternut pe hârtie – cu atât mai puțin ca răspuns la problemele pe care le ridica Uma. Sau putea să-i scrie despre sarcina ei, despre bucuria lui Rajkumar, care începuse imediat să se gândească la numele copilului (era fără îndoială băiat). Însă Dolly era superstițioasă, așa că nici ea, nici Rajkumar nu suflau o vorbă și nu aveau de gând s-o facă până când nu erau obligați. Umei nu-i putea vorbi despre acest subiect: nu i se părea cuviincios să se laude cu viața ei de familie în fața unei prietene care nu putea avea copii.

Au trecut două luni fără să mai primească vreo veste de la Uma. De la o zi la alta, Dolly dormea tot mai prost. Noaptea se zvârcolea în pat din cauza durerilor de burtă. S-a mutat singură într-o cameră, ca să nu-l deranjeze pe Rajkumar. Deși moașa o asigura că totul era normal, ea avea îndoieli: era tot mai convinsă că se întâmplase ceva rău. Într-o noapte, durerile s-au transformat în convulsii care i-au zguduit toată jumătatea inferioară a corpului. Dându-și seama că suferea un avort spontan, l-a strigat pe Rajkumar. Acesta a trezit toată casa și a trimis oameni după doctori, asistente și moașe. Era însă prea târziu, iar Rajkumar era singur cu Dolly când corpul ei a eliminat fătul mort.

Dolly era în convalescență când a sosit o nouă scrisoare de la Uma. Era trimisă de la Londra și începea cu scuze profunde și un reproș subînțeles. Uma se declara întristată că lăsaseră să treacă atâtea luni fără să-și scrie, dar fusese extrem de ocupată la Londra. Doamna Dutt o ajutase să-și găsească cazare – în gazdă la o misionară bătrână care-și petrecuse aproape toată viața în India. Aranjamentul se dovedise unul reușit, iar Uma nu ducea lipsă

de companie. La scurt timp după sosire, diverși oameni începuseră s-o caute, în special foști prieteni și colegi ai prefectului, majoritatea englezi. Unii îi cunoscuseră soțul la Cambridge, alții lucraseră împreună cu el în India. Toți fuseseră foarte amabili, îi arătaseră orașul, o invitaseră la evenimente de genul celor la care îi plăcea să participe prefectului – concerte, piese de teatru, conferințe organizate la Academia Regală. După un timp, Uma începuse să aibă senzația că soțul ei era din nou lângă ea; îi auzea vocea povestindu-i despre Drury Lane și Covent Garden, evidențiind trăsăturile notabile și explicându-i ce era de bun gust și ce nu.

Din fericire, ținuse legătura și cu prietena ei din călătorie, doamna Dutt, care îi cunoștea pe toți indienii din Londra, sau aproape pe toți. Prin intermediul ei cunoscuse multi oameni interesanți, îndeosebi o anume Madame Cama. Parsi din Bombay, Madame Cama părea la prima vedere mai degrabă europeană decât indiancă – ca îmbrăcăminte, comportament și aspect. Cu toate astea, Uma nu cunoscuse niciodată o persoană care să vorbească cu mai mare franchețe despre chestiuni care priveau India. Doamna aceasta o introdusese în cercul ei. Era prima oară când întâlnea astfel de oameni interesanți și idealiști, bărbați și femei cu opinii și sentimente atât de apropiate de ale ei. În urma discuțiilor, Uma începuse să înțeleagă că o femeie ca ea putea ajuta enorm India de peste hotare.

În ultima vreme, Madame Cama o tot îndemna să viziteze Statele Unite. Avea prieteni printre irlandezii din New York, care susțineau în general cauza Indiei. Era important ca Uma să-i cunoască și, pe deasupra, orașul avea să-i placă. Uma meditase îndelung la propunerea ei. De un lucru era sigură: nu avea să rămână în Anglia, întrucât Londra îi amintea prin fiecare detaliu de răposatul ei soț.

Epuizată de efortul lecturii, Dolly a așezat scrisoarea pe noptieră. Mai târziu, când s-a întors Rajkumar, a văzut-o în același loc.

— E de la Uma?

— Da.

— Ce spune?

— Citește-o.

Rajkumar a netezit foaia de hârtie și a citit scrisoarea încet, urmărind cu degetul scrisul mărunt al Umei și apelând la ajutorul lui Dolly când nu înțelegea un cuvânt. La final, a împăturit-o și a pus-o pe noptieră.

— Vrea să meargă la New York.

— Da.

— Acolo locuiește Matthew.

— Așa e. Uitasem.

— Ar fi bine să-i trimiți adresa lui. Dacă ajunge acolo, poate o ajută el să se acomodeze.

— Ai dreptate.

— Spune-i și că Saya John își face griji pentru Matthew. I-a scris de mai multe ori să vină acasă, dar n-a primit nici un răspuns. *Sayagyi* nu pricepe de ce nu vrea să se întoarcă acasă. Poate reușește Uma să elucideze misterul.

Dolly a încuviințat din cap.

— Bine. Așa măcar am despre ce să-i scriu.

O săptămână i-a luat să compună răspunsul, scriind câte un paragraf odată. N-a pomenit nimic despre starea ei de sănătate. Dacă tot nu-i spusese de sarcină, ar fi fost deplasat să-i spună de avort. A adăugat informațiile despre Saya John și Rajkumar și a trimis scrisoarea pe adresa Umei din Londra.

Uma traversase Atlanticul, era la New York de câteva săptămâni atunci când i-a scris la rândul ei. Își cerea din nou scuze că n-o făcuse mai devreme – avea atâtea să-i povestească, încât nu știa de unde să înceapă. New Yorkul corespundea întru totul așteptărilor, fiind un refugiu pentru cei ca ea, doar că adăpostul pe care i-l oferea nu era unul tihnit, ci exact opusul. Era genul de oraș unde te puteai pierde în mulțimea de oameni. Hotărâse să rămână acolo deocamdată: încă de pe drum simțise că va fi un loc pe gustul ei, pentru că majoritatea pasagerilor erau la fel de sătui ca ea de ipocrizia sălbatică a europenilor.

De asemenea, avea ceva important să-i comunice în legătură cu persoanele despre care-i scrisese. Îl întâlnise pe Matthew Martins la scurt timp după sosirea în America; el venise s-o vadă la misiunea Ramakrishna din Manhattan, unde stătea temporar. Era cu totul diferit de ce-și imaginase ea; nu semăna deloc cu tatăl lui. Era atletic, foarte chipeș și extrem de manierat. Uma descoperise rapid că era pasionat de automobile, învățase multe din plimbările cu el, pentru că îi arăta câte un vehicul și anunța pe un ton de magician: „Acela e un Hutton 1908 nou-nouț“ sau: „Asta-i un Beeston Humber“ ori: „Uite un Gaggenau“.

În ce privea „misterul” refuzului său de a părăsi New Yorkul, nu i-a luat mult să-l deslușească. Era logodit cu o americancă, o femeie pe nume Elsa

Hoffman. O cunoscuse și-i lăsase o impresie foarte plăcută: era amabilă, în stilul american, și foarte frumoasă, cu o față blândă în formă de inimă și păr negru lung. Se împrieteniseră repede, și într-o zi Elsa îi mărturisise că făcuseră logodna pe ascuns. Nu le spusese nimic părinților ei, de teamă că aceștia se vor opune și vor încerca s-o despartă de el. Nici Matthew nu știa prea bine cum va reacționa tatăl lui – Elsa era străină și protestantă, pe deasupra. Uma bănuia că acesta era singurul motiv care-l reținea să se întoarcă acasă. Dacă Saya John îi trimitea o scrisoare în care să-i dea de înțeles că nu avea de ce se teme în această privință, era foarte probabil să nu mai rămână în America…

Până să sosească scrisoarea, Dolly se întremase complet. A fost atât de încântată de vestea primită de la Uma, încât a decis să meargă imediat la depozitul lui Rajkumar, ca să-i spună și lui. O trăsură închiriată a purtat-o pe drumurile prăfuite din Kemendine până la macadamul negru de pe Șstrand, unde cargoboturile așteptau ancorate pe chei, apoi prin fața pagodei Botataung, cu iazurile pline de carași aurii, peste linia de cale ferată și de acolo pe ulițele din Pazundaung până la curtea îngrădită a depozitului. Înăuntru, o echipă de elefanți stivuia bușteniі. Dolly și-a zărit soțul la umbra gheretei de lemn care-i servea drept birou. Era îmbrăcat în *longyi* și vestă și fuma un trabuc, cu fața și părul pline de rumeguș.

— Dolly! a exclamat el, surprins s-o vadă acolo.

— Am vești! a spus ea arătându-i scrisoarea.

Au urcat amândoi pe scara care ducea la birou. Uma a stat în spatele lui cât a citit scrisoarea, iar când a ajuns la final a spus:

— Ce zici? Crezi că *Sayagyi* s-ar supăra că logodnica lui Matthew nu e catolică?

Rajkumar a pufnit în râs.

— *Sayagyi* nu-i misionar. Nu vorbește niciodată despre religie. În toți anii cât am lucrat pentru el, nu mi-a cerut niciodată să merg la biserică.

— Chiar și așa, a zis Dolly, trebuie să fii atent cum îi dai vestea…

— O să fiu. Mă duc azi să vorbesc cu el. Cred că o să se bucure că asta e singura problemă.

La scurt timp după aceasta, Dolly a aflat că rămăsese însărcinată din nou. A uitat de Matthew, de Elsa și chiar de Uma: nu o interesa decât să nu se mai întâmple ceva rău. Șapte luni s-au scurs cu repeziciune, apoi, la sfatul doctorului, s-a internat la spitalul misionarilor de pe Duflerin Road, nu

departe de Kemendine.

Într-o zi, Saya John a venit s-o vadă. S-a așezat lângă pat și i-a strâns mâna.

— Am venit să-ți mulțumesc.

— Pentru ce, *Sayagyi?*

— Pentru că mi-ai redat fiul.

— Cum adică, *Sayagyi?*

— Am primit o scrisoare de la Matthew. Vine acasă. Face deja toate pregătirile. Știu că ție trebuie să-ți mulțumesc. Nu i-am spus încă lui Rajkumar. Voiam să te anunț pe tine prima.

— Umei trebuie să-i mulțumești, *Sayagyi.* Toate astea se întâmplă datorită ei.

— Datorită vouă, amândurora.

— Matthew vine singur?

Saya John a zâmbit, cu un licăr în ochi.

— Nu. Își aduce și mireasa. Se vor căsători cu dispensă specială, chiar înainte să plece, ca să poată călători împreună.

— Și ce va însemna asta, *Sayagyi?*

— Înseamnă că a venit vremea să merg mai departe. O să vând toate proprietățile pe care le am aici. După aceea plec în Malaya, să pregătesc totul pentru venirea lor. Dar mai e timp destul până atunci. O să fiu aici când vi se naște copilul.

Peste șase săptămâni, Dolly a adus pe lume un băiețel sănătos, de opt livre. Ca să sărbătorească evenimentul, Rajkumar a închis depozitul și a anunțat angajații că vor primi un bonus în valoare de un salariu săptămânal. Au chemat un astrolog care să-i sfătuiască în privința celor două nume ale copilului, după tradiția indienilor din Birmania. După câteva săptămâni de consfătuiri, au decis că numele birman al băiatului avea să fie Sein Win, iar cel indian, Neeladhri, prescurtat Neel. S-au hotărât asupra numelor chiar înainte de plecarea lui Saya John în Malaya.

Patru ani mai târziu, Dolly a mai născut un băiat. Ca și Neel, a primit două nume, unul birman și unul indian: Tun Pe, respectiv Dinanath. Acesta din urmă a fost rapid prescurtat în Dinu, și așa i se spunea acasă.

La scurt timp după nașterea celui de-al doilea copil, Rajkumar a primit o scrisoare de la Saya John: întâmplarea făcuse ca Elsa să nască tot atunci

primul copil. Era o fetiță pe care o numiseră Alison. Pe lângă asta, Matthew și Elsa hotărâseră să-și construiască o casă pe plantație. Defrișaseră deja terenul și fixaseră data ceremoniei de inaugurare a șantierului.

În anii care trecuseră de la plecarea lui Saya John din Rangoon, Rajkumar călătorise foarte mult între Birmania, Malaya și India. Ca partener la plantație, era responsabil cu asigurarea forței de muncă, majoritatea lucrătorilor provenind din provincia Madras, din sudul Indiei. Rajkumar o ținea la curent pe Dolly despre evoluția plantației, dar, în ciuda rugăminților lui, soția lui refuzase să-l însoțească în Malaya. Nu-i plăcea să călătorească, spunea ea. Suferise când se mutaseră la Rangoon și nu se grăbea să plece din nou. Prin urmare, Dolly nu-i cunoscuse pe Matthew și Elsa.

Rajkumar i-a arătat scrisoarea de la Saya John și i-a spus:

— Ăsta-i cel mai potrivit moment să mergi și tu acolo.

Invitația bătrânului lor protector a convins-o.

— Bine. Să mergem atunci.

Făceau trei zile din Rangoon până pe insula Penang, în nordul Malayei. În ultima zi pe mare, Rajkumar i-a arătat lui Dolly o pată albastră în zare. Pata s-a transformat rapid într-o culme stâncoasă, care se înălța ca o piramidă din apă. Era singură, fără nici un alt petic de pământ în jur.

— Acela e Gunung Jerai, i-a explicat. Acolo e plantația.

În anii din urmă, i-a spus el, pe când se defrișa pădurea, muntele parcă se trezise la viață. Când mergea la Penang, Rajkumar vedea coloane mari de fum negru ridicându-se din stânci.

— Dar asta se întâmpla demult. Acum zona e cu totul schimbată.

Vasul a acostat la Georgetown, principalul port al insulei Penang. De acolo aveau de mers câteva ore până la plantație: mai întâi au luat feribotul până la Butterworth, pe un canal îngust, apoi s-au urcat într-un tren care mergea spre nord, printre câmpuri verzi de orez și păduri de cocotieri. În zare, mereu vizibilă de la fereastra vagonului, se profila silueta uriașă a lui Gunung Jerai, cu vârful ascuns într-o pâclă de nori. Răsărea vertical din câmpie, și coasta apuseană îi cobora direct în apele azurii ale Mării Andaman. Dolly, obișnuită cu peisajele din sudul Birmaniei, a rămas impresionată de frumusețea luxuriantă a câmpiei de coastă, care îi amintea de Ratnagiri. Pentru prima oară după mulți ani, regreta că nu are la ea carnetul de schițe.

Această etapă a călătoriei se încheia la Sungei Pattani, un orășel situat pe latura adăpostită a muntelui. Calea ferată era recent construită, iar gara era un șopron ridicat pe pământul bătătorit. Când s-au apropiat, Dolly l-a zărit pe Saya John; părea mai bătrân și cam pirpiriu. Se uita într-un ziar cu ochii mijiți când a intrat trenul în stație. Lângă el stăteau un bărbat înalt, în costum kaki, și o femeie cu o fustă neagră până la gleznă. Dolly a ghicit că erau Matthew și Elsa înainte să i-i arate Rajkumar.

Elsa a venit la fereastra lui Dolly când a oprit trenul.

— Te-aș fi recunoscut dintr-o mie. Uma te-a descris perfect, a fost primul lucru pe care l-a spus.

Dolly a râs.

— Și pe tine – pe amândoi, de fapt.

În fața gării improvizate se afla un complex mare. În mijlocul lui stătea un arbore tânăr, nu mult mai înalt decât Dolly.

— Oh, a exclamat Dolly surprinsă. E un *padauk,* nu?

— Aici li se spune *angsana,* a zis Elsa. Matthew l-a plantat, după ce s-a născut Alison. Din ce spune el, în câțiva ani va avea o coroană imensă și va umbri toată statia.

Ochii lui Dolly au căzut pe alt lucru uluitor: un automobil – un vehicul cu acoperiș plat și capotă rotunjită și roți strălucitoare cu douăsprezece spițe. Era singura mașină din complex, și câțiva oameni se adunaseră să-i admire fascinați farurile de alamă și vopseaua neagră lucioasă.

Era mașina lui Matthew.

— E un Oldsmobile Defender, a explicat el. O mașină modestă, ca să fiu sincer, dar e nouă-nouță, model din 1914. A ieșit din fabrică în ianuarie, și peste șase luni a ajuns la mine.

Vorbea ca un american, a remarcat Dolly, iar glasul nu-i semăna deloc cu al tatălui său.

Veniseră în grup mare: aveau o *ayah* pentru Dinu și Neel și un om care să ajute cu bagajele. Nu încăpeau toți în mașină. După ce s-au așezat Dolly, Elsa și copiii, mai rămânea loc pentru doică și Matthew, care era șoferul. Ceilalți urmau să vină cu o trăsurică.

Au luat-o prin Sungei Pattani, pe străzile largi, mărginite de prăvălii tradiționale cu locuințe la etaj și fațade lipite, astfel încât să formeze pasaje lungi pline de farmec. După un timp, orașul a rămas în urmă și a început urcușul.

— Când ai primit ultima oară veşti de la Uma? a întrebat-o Dolly pe Elsa.

— Am văzut-o anul trecut. Am fost în America în vacantă şi ne-am întâlnit la New York.

I-a povestit apoi că Uma se mutase în apartamentul ei. Îşi găsise o slujbă de corectoare la o editură. Dar făcea şi alte lucruri; părea implicată într-o mulţime de activităţi.

— Cu ce altceva se mai ocupă?

— Cu politica, în special, a răspuns Elsa. Vorbea mult despre întruniri şi discursuri şi despre o revistă pentru care scrie articole.

— Aşa deci…

Dolly încă medita la asta, când Elsa a făcut semn în faţă.

— Uite moşia. Acolo începe.

Urcau pe un drum abrupt de pământ, mărginit de păduri dese. În faţă, Dolly a observat o poartă largă, cu un semn arcuit care se întindea dintr-o parte în alta a drumului. A rostit cu glas tare, parcă savurându-le, cele patru cuvinte scrise cu litere mari, aurii:

— Plantaţia de cauciuc Morningside.

— Elsa a botezat-o, a spus Matthew.

— Când eram mică, a explicat Elsa, locuiam aproape de un parc numit Morningside. Mi-a plăcut dintotdeauna numele ăsta.

La poartă începea o despicătură în perdeaua densă de verdeaţă care acoperea muntele: în faţă, cât vedeai cu ochii, se întindeau şiruri ordonate de puieţi, toţi identici, toţi spaţiaţi cu o precizie geometrică. Maşina a trecut peste un mic dâmb şi în faţă s-a deschis valea, o mică depresiune adăpostită în palma unei culmi arcuite. Depresiunea fusese defrişată, iar în poiana din mijloc se găseau două clădiri dărăpănate cu acoperişuri de tablă, foarte asemănătoare cu nişte colibe.

— Alea ar fi trebuit să fie birourile, a spus Elsa, vizibil jenată. Dar deocamdată locuim noi în ele. Condiţiile sunt dintre cele mai rudimentare, din păcate. De asta trebuie neapărat să construim o casă adevărată.

După ce s-au instalat, cele două femei au ieşit să se plimbe printre arborii-de-cauciuc. Fiecare avea o crestătură diagonală pe trunchi, sub care era prinsă o coajă de nucă de cocos tăiată în două. Elsa a vârât degetele într-una dintre coji şi a scos o bucată întărită de latex.

— Se cheamă gumilastic, a spus întinzându-i lui Dolly cocoloşul de latex.

Dolly l-a dus la nas: avea un miros acru şi uşor rânced. L-a pus înapoi în

coaja de cocos.

— Dimineața vin muncitorii și le adună, a zis Elsa. Nu ne permitem să irosim nimic din producție.

Au luat-o în sus pe coastă, cu fața spre vârful acoperit de nori al masivului Gunung Jerai. Pământul pe care călcau era moale și afânat din cauza covorului de frunze moarte căzute din copaci. Coasta era brăzdată de umbrele a mii de copaci, toate perfect paralele, ca făcute de o mașinărie. Te simțeai ca în sălbăticie, dar nu erai. Dolly vizitase Huay Zedi de mai multe ori și-i plăcea liniștea electrică a junglei. Dar locul acesta nu semăna nici a oraș, nici a fermă, nici a pădure: era ceva straniu în uniformitatea lui, în gândul că poți disciplina astfel un peisaj cu o asemenea exuberanță naturală. Își amintea cât de mult o șocase când trecuseră de la desișul ametitor al junglei la geometria ordonată a plantației.

— Parcă ai intra într-un labirint, i-a spus Elsei.

— Chiar așa este. N-ai idee cât de ușor te poți rătăci.

Au pătruns într-un luminiș mare, unde Elsa s-a oprit și a anunțat:

— Aici va fi Conacul Morningside.

Dolly a observat că locul oferea priveliști spectaculoase din toate unghiurile. La vest, muntele cobora lin spre marea sângerie în lumina amurgului; la nord se înălța maiestuos vârful împădurit al masivului Gunung Jerai.

— E splendid.

Exact când rostea aceste cuvinte, și-a dat seama că ea n-ar fi vrut să trăiască acolo, sub privirea neîndurătoare a muntelui, într-o casă pierdută într-un labirint de copaci.

— E frumos, într-adevăr, a zis Elsa. Dar trebuia să fi văzut cum arăta înainte să tăiem copacii.

I-a povestit că se speriase când ajunsese prima oară acolo. Locul era superb, dar era o junglă – o junglă deasă, încâlcită și impenetrabilă. Ea și Matthew se aventuraseră puțin pe jos, dar aveau impresia că înaintează printr-o catedrală uriașă: coroanele arborilor se uneau la vârfuri, formând o boltă nesfârșită. Era greu, aproape imposibil, să-ți imaginezi că versanții aceia puteau fi despăduriri și transformați într-o suprafață locuibilă.

Când începuseră defrișările, Matthew se mutase pe teren și-și construise cabana unde se găseau birourile acum. Elsa locuia departe de el, într-o casă închiriată din Penang. Ar fi vrut să-i fie alături, dar el n-o lăsase,

explicându-i că era mult prea periculos, ca pe un câmp de luptă, cu jungla care riposta fără milă. O vreme stătuse și Saya John cu Matthew, dar se îmbolnăvise și trebuise să se mute la Penang. Deși plantația era ideea lui, nu-și închipuise câtă muncă va presupune.

Au trecut câteva luni până ca Elsa să aibă voie să viziteze din nou domeniul, și a înțeles atunci de ce o ținuse Matthew la distantă. Coasta dealului arăta ca devastată: porțiuni imense de teren erau acoperite de cenușă și cioturi arse. Matthew slăbise și tușea întruna.

A văzut barăcile muncitorilor, niște bordeie acoperite cu crengi și frunze. Toți erau indieni din zona de sud:

Matthew le învățase limba – tamil –, dar ea nu înțelegea nimic din ce vorbeau. A văzut coliba de chirpici unde erau tratați când se îmbolnăveau: era o mizerie de neînchipuit, podelele erau soioase. Elsa ar fi vrut să rămână și să lucreze ca asistentă medicală, dar Matthew nu i-a permis. A trebuit să se întoarcă în Penang.

La următoarea vizită nu i-a venit să-și creadă ochilor. Ultima oară avusese impresia că intrase într-o zonă ciumată; acum i se părea că e într-o grădină proaspăt săditâ. Cenușa fusese spălată de ploi, cioturile arse fuseseră îndepărtate și începeau să crească primii puieți de arbori-de-cauciuc.

Pentru prima oară, Matthew a lăsat-o să stea peste noapte în cabana lui. În zori, Elsa s-a uitat pe fereastră și a văzut soarele care se revărsa peste munte, așternând o poleială de aur peste terenul lor.

— Atunci i-am zis lui Matthew că locul ăsta nu se poate numi decât Morningside.

Mai târziu, după ce s-au întors acasă, Elsa i-a arătat lui Dolly câteva schițe ale Conacului Morningside. Voia să semene cu casele somptuoase pe care le văzuse în Long Island; trebuia să aibă un turnuleț, frontoane ascuțite și o verandă de jur împrejurul casei, ca să se poată bucura de priveliștile superbe. Singurul element oriental avea să fie acoperișul, de culoare roșie, cu cornișe răsucite și frumos sculptate.

În vreme ce femeile se uitau pe schițe, Saya John citea gazeta pe care o cumpărase de la gară: ediția din ajun a ziarului *Straits Times,* publicat în Singapore. Deodată, a ridicat ochii și i-a chemat mai aproape pe Matthew și Rajkumar, care se aflau în celălalt capăt al camerei.

— Ia uitați-vă, le-a zis.

A împăturit ziarul pe jumătate și le-a arătat un articol despre asasinarea

arhiducelui Ferdinand la Sarajevo. Rajkumar și Matthew au citit primele paragrafe, apoi s-au uitat unul la altul și-au ridicat din umeri.

— Unde e Sarajevo? a întrebat Rajkumar.

— Foarte, foarte departe, a râs Matthew.

La fel ca majoritatea oamenilor de pe glob, nu bănuiau că asasinatul de la Sarajevo va declanșa un război mondial. Cum nu știau nici că produsul plantației lor va constitui un material strategic esențial în acest conflict: că în Germania aruncarea articolelor din cauciuc va deveni o infracțiune pedepsită prin lege; că submarinele vor fi trimise peste ocean să sustragă cauciuc; că această marfa va fi mai valoroasă ca niciodată, sporindu-le avuția dincolo de orice închipuire.

ȘAISPREZECE

Încă de când Neel și Dinu erau micuți, se vedea limpede că fiecare semăna cu unul din părinți. Neel era leit Rajkumar: înalt și robust, mai mult indian decât birman ca statură și culoarea pielii. Dinu, pe de altă parte, avea trăsăturile delicate ale mamei lui, tenul ei ivoriu și osatura fină.

În fiecare an, în prag de decembrie, Dolly și Rajkumar mergeau cu băieții la Huay Zedi. Doh Say și Naw Da reveniseră în satul natal cu câțiva ani în urmă, întrucât afacerea lor prospera, Doh Say era un om bogat acum și deținea câteva case în localitate și în împrejurimi: una dintre acestea era rezervată special pentru vizitele anuale ale lui Dolly și Rajkumar. Băieților păreau să le placă aceste excursii, îndeosebi lui Neel, care se împrietenise cu unul dintre fiii lui Doh Say, un băiat voinic și cuviincios pe nume Raymond. Și Dolly aștepta cu nerăbdare aceste vizite: după expediția la Morningside se reapucase să deseneze, așa că stătea ore în șir pe malul pârâului Huay Zedi, cu caietul de desen în poală, în vreme ce Dinu se juca lângă ea.

Într-un an, când se aflau la Huay Zedi, Dinu s-a îmbolnăvit pe neașteptate. Dolly și Rajkumar nu s-au speriat foarte tare. Dinu era un copil bolnăvicios și rareori trecea o săptămână întreagă fără să răcească, să tușească ori să facă febră. Dar era înzestrat cu o rezistență care-l ajuta să lupte cu boala, iar stările lui febrile rareori durau mai mult de o zi sau două. Știind acest lucru, Dolly și Rajkumar erau convinși că se va însănătoși repede și au decis să

rămână în Huay Zedi.

Casa în care stăteau semăna mult cu un *tai* de pe șantierele de tec, înălțată la șase picioare de sol, pe piloni masivi de lemn. Era oarecum izolată de restul satului, la mică distanță de coasta împădurită pe fundalul căreia se întindea așezarea. Jungla se înălța ca o stâncă în spatele casei, împrejmuind-o pe trei laturi. De la balcon se deslușeau pârâul Huay Zedi și turla de bambus a bisericii.

Ca în toate *tai*-urile, camerele erau dispuse în stil vagon, cu trecere dintr-una în alta. Din cauza bolii lui Dinu, Dolly a decis să schimbe rânduielile de dormit. L-a luat pe copil în dormitorul ei și l-a trimis pe Rajkumar într-una dintre camerele din mijloc. Cu Dinu lângă ea, Dolly s-a adâncit într-un vis. Se făcea că ridică plasa de țânțari, coboară din pat și se așază pe un scaun pe balcon. Casa era cufundată în beznă, dar noaptea vibra de cântecele greierilor și scânteierile licuricilor. Două camere mai încolo se auzea respirația profundă a lui Rajkumar. A stat o vreme pe scaun, după care a auzit un glas cunoscut: era regele Thebaw. Se simțea îngrijorarea în tonul lui. Cum se întâmplă frecvent când visezi, nu-i distingea cuvintele, dar înțelegea perfect mesajul pe care încerca să i-l transmită.

A scos un țipăt.

Rajkumar a venit iute, cu o lumânare în mână, și a găsit-o legănându-se pe scaunul de pe verandă, cu brațele tremurânde strânse în jurul corpului.

— Ce-ai pățit?

— Trebuie să plecăm, a spus ea. Trebuie să-l ducem pe Dinu la un spital din Rangoon.

— De ce?

— Nu mă întreba acum. Îți explic mai târziu.

Era încă beznă când au plecat din Huay Zedi. Doh Say le-a pus la dispoziție un car cu boi și i-a condus personal până la Pyinmana. Au ajuns la Rangoon noaptea următoare. L-au dus pe Dinu imediat la spital.

După o examinare amănunțită a pacientului, doctorii i-au tras deoparte pe părinți și le-au explicat că băiatul avea poliomielită; dacă n-ar fi insistat Dolly să-l aducă rapid la spital, copilul ar fi putut să moară.

— Știam eu că trebuie să-l aducem, a zis Dolly.

— De unde-ai știut?

— Mi-a spus cineva.

— Cine?

— Nu contează. Important e că am venit.

Dolly a rămas la spital peste noapte. Dimineața, o asistentă i-a adus o tavă cu micul-dejun.

— Ați auzit vestea? S-a stins fostul rege, i-a spus. A murit în India.

Dolly a scăpat tava din poală.

— Când s-a întâmplat asta?

— Păi, să vedem…, a zis asistenta, numărând zilele pe degete. Cu o seară înainte să veniți, dacă nu mă înșel.

Pentru moartea regelui era învinuită a Doua Prințesă, care, într-o zi senină de decembrie din 1916, fugise cu un birman de rând și se ascunsese la Reședință. Acesta fusese începutul sfârșitului.

Între timp, se schimbaseră multe în Ratnagiri. Prima Prințesă născuse o fetiță (eveniment pe care Dolly îl ratase cu doar câteva săptămâni). Copila era alintată Baisu, Grăsuța, și, spre surprinderea tuturor, devenise rapid favorita reginei.

La scurt timp după nașterea copilului, Administrația districtuală făcuse rost de banii necesari pentru a-i construi regelui palatul promis. Pe dealul din fața Reședinței răsărise un conac. Era prevăzut cu o sală de ceremonii, o galerie, anexe, apă curentă și un garaj în care să încapă cele două mașini puse de curând la dispoziția foștilor suverani (un Ford și un De Dion). Toată populația orașului s-a adunat să sărbătorească mutarea. Oamenii înșirați pe marginea drumului au izbucnit în urale în momentul în care familia regală a ieșit din Outram House pentru ultima oară. Dar, cum se întâmplă mereu în cazul mutărilor, au descoperit rapid că noua locuință avea și multe dezavantaje, întreținerea ei necesita o mică armată: douăzeci și șapte de paznici, zece rândași, șase *hazurdaar* și nenumărați alți servitori, oameni de serviciu, măturători și *ayah* – în total, o sută șaizeci și una de persoane. În afară de asta, acum aveau mai multi vizitatori din Birmania și mai mulți trântori în jurul lor. Cum să-i hrănească pe toți? Cum să-i întrețină? în lipsa lui Dolly, nimeni nu știa cum să procedeze.

Apoi, într-o dimineață, a dispărut a Doua Prințesă. Cercetările au scos la iveală că fugise cu un tânăr și se ascunseseră la Reședință. Regele l-a rugat pe Sawant să-i transmită fiicei lui un mesaj în care o ruga să revină acasă. De la fereastră, Thedaw a urmărit cu binoclul De Dion-ul care cobora pe deal. Când s-a întors mașina și a văzut că fiica lui nu era înăuntru, regele a

scăpat binoclul din mână. Doctorul, sosit în mai puțin de o oră, a constatat că suferise un infarct. Zece zile mai târziu a încetat din viață.

Regina a anunțat că a Doua Prințesă nu va mai fi niciodată primită în prezența ei.

Iar înmormântarea, Dolly, scria Prima Prințesă în prima dintre cele câteva scrisori trimise pe ascuns, *a fost o ceremonie atât de jalnică, încât Majestatea Sa nici n-a vrut să participe. Din partea guvernului a venit doar un subprefect! Ți-ar fi dat lacrimile dacă ne vedeai. Nimănui nu-i venea să creadă că asta e înmormântarea regelui Birmaniei! Am fi vrut ca sicriul să fie păstrat în așa fel încât să putem transporta rămășițele în Birmania la un moment dat. Dar, când au aflat autoritățile, ni l-au luat cu forța. Se tem ca trupul regelui să devină loc de pelerinaj. Au ridicat un monument deasupra mormântului aproape peste noapte, ca să nu-l mai putem scoate vreodată de acolo. Păcat că n-ai fost alături de noi, Dolly. Ți-am simțit lipsa, chiar și Majestatea Sa, chiar dacă nu putea recunoaște asta, de vreme ce ea a dat ordin să nu-ți mai rostim numele.*

Pe toată durata convalescenței băiatului, Dolly n-a părăsit deloc spitalul. Ea și Dinu aveau propriul lor salon – spațios, luminos și plin de flori. De la fereastră se vedea *hti*-ul falnic și strălucitor al pagodei Shwe Dagon. Rajkumar făcea tot ce-i stătea în putere ca să le asigure confortul. La ora meselor, U Ba Kyaw venea cu mașina și le aducea mâncare proaspătă într-un vas enorm de alamă. Conducerea spitalului a fost nevoită să mai relaxeze regulile. Prietenii veneau în vizită când voiau, iar Rajkumar și Neel stăteau până târziu și nu plecau decât atunci când trebuia să se culce Dinu.

Băiatul și-a îndurat internarea de o lună cu un stoicism exemplar, ceea ce i-a adus laude din partea personalului. Deși nu-și mai putea folosi piciorul drept în totalitate, doctorii au promis că își va reveni în mare măsură și va rămâne doar cu un mic șchiopătat.

După externarea fiului său, Dolly s-a străduit să revină la programul obișnuit. L-a instalat într-o cameră separată, sub supravegherea unei *ayah*. În primele zile, băiatul nu s-a plâns deloc. Apoi, într-o noapte, Dolly i-a simțit respirația pe față și s-a trezit. Dinu stătea lângă ea, pe marginea patului. Își lăsase doica adormită în cameră și o luase pe coridor, târându-și piciorul drept după el. Dolly l-a tras lângă ea și i-a strâns corpul firav la

piept, inspirându-i mirosul vag de ploaie din păr. În noaptea aceea, după multe săptămâni, a dormit neîntoarsă.

Ziua, când Dinu își făcea exercițiile de mers, Dolly se învârtea în jurul lui și-i dădea scaunele și mesele din cale. Privindu-l cum se chinuia să-și recapete mobilitatea, se minuna de tenacitatea și rezistenta copilului ei – de ambiția cu care se ridica după fiecare cădere, până când reușea să facă un pas mai mult decât înainte. Dar nu putea să nu observe că eforturile acestea zilnice îl schimbau. Era mai retras decât înainte și părea mult mai vârstnic din cauza atitudinii sale mature. Față de tatăl și fratele lui era rece și insensibil, parcă vrând să-i descurajeze să mai încerce să-l includă în ștrengăriile lor.

Dolly era atât de preocupată de convalescența lui Dinu, încât nu se mai putea gândi la altceva. Aproape că uitase de prietenele ei și de activitățile care o pasionau altădată – reuniuni, ceaiuri, picnicuri. Când venea în vizită o prietenă sau o cunoștință, apăreau adesea momente stânjenitoare de tăcere: se prefăcea că e interesată de poveștile lor, fără să dea însă detalii despre viața ei. Când o întrebau cum își petrece timpul, îi era greu să le explice. Era atât de mică distanța în care se măsurau succesele lui Dinu – unul sau doi pași odată, câțiva centimetri în plus –, încât nu putea să le comunice nici euforia, nici deznădejdea care însoțeau fiecare zi din viața ei. Prietenele ei o ascultau dând înțelegătoare din cap, dar, când plecau, Dolly știa că nu le va revedea prea curând. Ciudat era că, departe de a simți vreun regret din această cauză, era chiar bucuroasă.

Într-un weekend, Rajkumar i-a spus:

— N-ai mai ieșit din casă de o veșnicie.

Avea un cal care concura pentru Cupa Guvernatorului, organizată la Clubul de hipism din Rangoon, și de data asta a insistat ca ea să-l însoțească la cursă.

Dolly s-a pregătit de eveniment ca și când ar fi îndeplinit un ritual aproape uitat. Când a coborât pe alee, U Ba Kyaw a poftit-o să urce în mașină de parcă îi ura bun-venit acasă după o lungă absență. Mașina era un Pic-Pic – un Piccard-Pictet fabricat în Elveția, un automobil spațios și solid, cu geam despărțitor între șofer și bancheta din spate.

Pic-Pic-ul a dat roată Lacului Regal, a trecut prin fața cimitirului chinezesc și la mică distantă de Clubul Rangoon. Abia acum își dădea seama Dolly că lipsise foarte mult timp. Priveliștile bine cunoscute îi

păreau noi și surprinzătoare – pagoda Shwe Dagon oglindită în apa lacului, clădirea joasă și lungă a Clubului nautic construită pe mal. Stătea pe marginea banchetei, cu capul pe jumătate scos pe fereastră, ca și când acum vedea orașul pentru prima oară. Străzile din jurul hipodromului erau blocate de poliție, dar le-au recunoscut Pic-Pic-ul și i-au lăsat să treacă. Tribunele erau decorate de sărbătoare, cu steaguri și fanioane care fluturau pe deasupra teraselor. În drum spre loja lui Rajkumar, Dolly a salutat o mulțime de oameni pe care nu-și mai amintea cum îi cheamă. Odată ce au luat loc, i-au asaltat zeci de prieteni și cunoștințe care se bucurau s-o revadă. După un timp, Rajkumar, ascuns în spatele programului, a început să-i spună în șoaptă cine erau.

— U Iha Din Gyi, administrator al Clubului de hipism. U Ohn, arbitru care stabilește handicapurile. Domnul MacDonald, totalizator…

Toată lumea era amabilă. Bătrânul domn Piperno, bookmakerul, și-a trimis unul dintre fii s-o întrebe dacă dorea să parieze. Emoționată, Dolly a ales doi cai la întâmplare din program. Fanfara Regimentului Gloucestershire și-a făcut apariția în pas de defilare și a cântat o serenadă din *Lola* de Friedemann. Apoi au trecut la altă piesă, și Rajkumar a strâns-o de braț.

— E „God Save the King“, i-a șoptit.

— Scuze, a spus ea, ridicându-se numaidecât în picioare. Nu eram atentă.

Într-un final, spre ușurarea ei, s-a dat semnalul de start. După prima cursă a fost o pauză lungă, la fel și după a doua. Exact când toți cei din jur erau în culmea înflăcărării, mintea lui Dolly a zburat în altă parte. Trecuseră săptămâni de când nu mai plecase de lângă Dinu atât de mult timp – dar probabil că el nici nu-i băgase de seamă lipsa.

Ropotele de aplauze au readus-o la realitate. Lângă ea stătea Daw Thi, soția lui Sir Lionel Ba Than, unul dintre administratorii Clubului de hipism. Daw Thi mângâia alene pietrele mari cât unghia ale faimosului ei colier cu rubine. Dolly a observat că o privea nerăbdătoare.

— Ce s-a întâmplat?

— A câștigat Lochinvar.

— Și?

Daw Thi i-a aruncat o privire lungă și a pufnit în râs.

— Aiurită mai ești, Dolly! Ai uitat? Lochinvar e calul soțului tău!

În mașină, pe drumul de întoarcere, Rajkumar a fost nefiresc de tăcut.

Chiar înainte să ajungă acasă, s-a întins să închidă geamul care-i despărțea de șofer, apoi s-a întors spre ea ușor nesigur. Băuse multă șampanie după vizita la boxa câștigătorului și se cam cherchelise.

— Dolly?

— Da.

— S-a întâmplat ceva cu tine.

— Nu-i adevărat, a spus ea clătinând din cap. Nu s-a întâmplat nimic.

— Te schimbi… Te înstrăinezi de noi.

— De cine?

— De mine… de Neel…

Dolly a tresărit. Era conștientă că-și neglijase fiul mai mare în ultima vreme. Însă Neel era un băiat energic, zglobiu și prietenos, iar Rajkumar îl iubea ca pe ochii din cap. Cu Dinu, pe de altă parte, era reținut și timorat; fragilitatea și slăbiciunea îl speriau, îl nedumereau: nu se aștepta să le găsească într-una dintre odraslele lui.

— Neel n-are nevoie de mine așa cum are Dinu, a răspuns în cele din urmă.

Rajkumar a prins-o de mână.

— Toți avem nevoie de tine, Dolly. Nu poți să te închizi în tine și să ne abandonezi.

— Bineînțeles că nu, a spus ea cu un râset ușor ezitant. Unde să mă duc dacă vă abandonez?

Rajkumar i-a dat drumul la mână și a întors privirea.

— Uneori am sentimentul că ai plecat deja, că te-ai ascuns în spatele unui zid de sticlă.

— Zid de sticlă? a exclamat Dolly. Ce tot vorbești acolo?

A ridicat ochii și l-a văzut pe U Ba Kyaw, care o privea în oglinda retrovizoare. Și-a mușcat buza și n-a mai spus nimic.

Discuția aceasta venise pe neașteptate. Inițial, n-a știut cum s-o interpreteze. După o zi sau două a ajuns la concluzia că Rajkumar avea dreptate, că trebuia să iasă mai des din casă, fie și doar pentru a căsca gura prin magazinele din Scott Market. Dinu se descurca deja foarte bine și singur; în scurt timp avea să înceapă școala. Trebuia să se obișnuiască cu lipsa lui și, în afară de asta, nu era deloc sănătos să stea toată ziua închisă în casă.

A început să-și planifice mici expediții. Într-o dimineață, s-a trezit blocată

într-una dintre cele mai aglomerate zone ale orașului, lângă Primăria din Rangoon. Chiar în față, la intersecția dintre străzile Dalhousie și Sule Pagoda, se afla un sens giratoriu foarte circulat. Un car cu boi se ciocnise cu o ricșă; cineva se rănise. Se adunaseră o mulțime de curioși și aerul era plin de praf și gălăgie.

Pagoda Sule era în centrul acestui sens giratoriu. Fusese văruită de curând și se înălța peste străzile aglomerate ca o stâncă ce iese din mare. Dolly trecuse pe lângă ea de nenumărate ori, dar nu intrase niciodată. I-a spus lui U Ba Kyaw s-o aștepte și a coborât din mașină.

A traversat sensul giratoriu cu atenție și a urcat un sir de trepte, apoi și-a scos pantofii și a călcat pe podeaua de marmură rece. Înăuntru era liniște și aer curat. A zărit un grup de călugări în straie de culoarea șofranului care stăteau de vorbă într-unul dintre micile altare care înconjurau naosul circular al pagodei. Dolly s-a apropiat și a îngenuncheat pe un covoraș în spatele lor. Chiar în față, într-o firidă, se afla o statuetă aurită a lui Buddha, așezat în *bhumisparshamudra,* atingând pământul cu degetul mijlociu de la mâna dreaptă.

Dedesubt stăteau mormane de flori – trandafiri, iasomie, lotuși roz – care înmiresmau aerul.

Dolly a închis ochii, încercând să-i asculte pe călugări, dar în minte îi răsuna glasul lui Rajkumar: „Te schimbi… Te înstrăinezi de noi“. În liniștea acelui loc, vorbele lui aveau altă greutate: recunoștea că soțul ei avea dreptate, că întâmplările din ultima vreme o schimbaseră la fel de mult pe cât îl schimbaseră pe Dinu.

Noaptea, în spital, când stătea în pat lângă băiatul ei, asculta voci pe care nu le auzea ziua: murmurele rudelor îngrijorate, țipete de durere, femei care-și jeleau morții. Ai fi zis că, în tăcerea nopții, zidurile deveneau permeabile și-i inundau camera cu un potop de deznădejde și suferință. Cu cât asculta mai mult acele voci, cu atât îi vorbeau mai direct, uneori pe tonuri ce păreau să rememoreze trecutul, alteori cu intonații rău prevestitoare.

La un moment dat, a auzit o femeie care cerea apă. Era un glas slab, o șoaptă răgușită și sugrumată, dar răsuna în toată camera. Cu toate că Dinu dormea buștean, Dolly i-a acoperit urechile cu palmele. A stat nemișcată o vreme, strângându-și copilul în brațe, ca pentru a bloca sunetul cu corpul lui. Apoi a coborât din pat și s-a dus repede în capătul coridorului.

A oprit-o asistenta karen, cu boneta albă pe cap.

— Ce căutați aici?

— Am auzit o voce, a explicat Dolly. Cerea cineva apă.

— Așa e, a răspuns nepăsătoare asistenta. Se aude din salonul bolnavilor de malarie de dedesubt. Avem pe cineva care delirează acolo. Mergeți înapoi în camera dumneavoastră.

Gemetele au încetat la scurt timp după aceea, dar sunetul vocii a obsedat-o pe Dolly toată noaptea, nelăsând-o să doarmă.

Altă dată, a ieșit din cameră și a găsit o targă pe coridor. Pe ea era întins cadavrul unui copil, acoperit cu un cearșaf alb. Cu toate că Dinu dormea liniștit la câțiva metri distanță, Dolly a rămas profund afectată de imaginea tărgii acoperite cu giulgiu. S-a prăbușit în genunchi și a tras cearșaful de pe cadavru. Era un băiat, cam de vârsta lui Dinu și la fel de plăpând ca el. A izbucnit într-un plânset isteric, atât de căință, cât și de ușurare. Au trebuit să vină o asistentă și o infirmieră ca s-o ridice de jos și s-o ducă în camera ei.

Nici în noaptea aceea n-a putut să doarmă. Se gândea la trupul copilului, se gândea cum ar fi viața ei fără Dinu, se gândea la mama băiatului mort. A început să plângă – parcă i se contopise vocea cu a femeii necunoscute, parcă se crease o legătură invizibilă între ei toți: ea, Dinu, copilul mort, mama lui.

Acum, îngenunchind pe pardoseala pagodei Sule, și-a reamintit vocea regelui Thebaw în Ratnagiri. La bătrânețe, regele părea să mediteze tot mai frecvent la principiile învățate pe vremea când era novice la mănăstirea palatului. Folosea deseori un cuvânt anume, *karuna* – unul dintre cuvintele lui Buddha, în limba pali însemnând compasiune, imanența tuturor ființelor unele în altele, atracția vieții pentru tot ce e viu. „Va veni o vreme“, le spunea el fetelor, „când și voi veți descoperi ce semnifică acest cuvânt, *karuna,* și din acel moment viețile voastre se vor schimba în totalitate”.

La scurt timp după înmormântarea regelui Thebaw, regina le-a trimis temnicerilor ei o scrisoare în care le solicita permisiunea de a reveni în Birmania. Din motive de siguranță, în contextul războiului din Europa, i-au respins cererea: considerau că prezența ei ar putea inflama spiritele într-un moment delicat pentru imperiu. Regina și fiicele ei s-au putut întoarce în țara natală abia la finalul conflagrației.

Prima Prințesă a găsit prilej să se scandalizeze din nou. Ea ce urma să facă? Să plece în Birmania cu mama ei, sau să rămână cu Sawant?

I-a făcut o promisiune soțului ei: avea să meargă în Birmania împreună cu mama ei, urmând să se întoarcă imediat ce o vedea pe Majestatea Sa instalată în noua casă. Sawant a crezut-o pe cuvânt și n-a obiectat. Dar, în ziua plecării familiei regale, abia s-a târât până la debarcaderul din Madvi. Nu avea nici o certitudine că el și copiii lui o vor mai vedea vreodată pe prințesă.

Regina și anturajul său au înaintat încet pe subcontinent, călătorind cu trenul de la Bombay spre est. La Calcutta s-au cazat la Hotelul Grand. Întâmplător, a Doua Prințesă și soțul ei se mutaseră de ceva timp în oraș; aflând de sosirea mamei și a surorilor sale, într-o seară, prințesa dezmoștenită și-a făcut curaj și s-a dus să le viziteze.

Regina a refuzat categoric să-și primească fiica și ginerele. Cunoscându-și mama, prințesa s-a retras de bunăvoie – nu și soțul ei, care a îndrăznit să intre nepoftit peste Majestatea Sa. Atacul a fost iute respins: la primul țipăt al fostei suverane, ginerele cutezător a luat-o la fugă pe treptele de marmură ale hotelului. Spre ghinionul lui, purta pantofi de piele cu talpă netedă. A alunecat și a aterizat direct în hol, unde o orchestră de cameră îi delecta cu serenade pe oaspeți. A căzut ca bolovanul în mijlocul lor, spărgând un violoncel și deteriorând o violă. Foarte aproape stătea a Treia Prințesă, care nu-și revenise încă după stresul călătoriei. A făcut o criză de nervi și, pentru că n-a reușit nimeni s-o calmeze, s-au văzut nevoiți să cheme un doctor.

Pe 16 aprilie 1919, regina și anturajul ei s-au îmbarcat pe vasul poștal *Arankola.* Peste patru zile au ajuns la Rangoon, unde au fost duși rapid la un bungalow din Churchill Road. După două săptămâni de agitație febrilă, Prima Prințesă i-a șocat pe toți anunțând că intenționa să se întoarcă lângă Sawant. Consilierii regali își frângeau mâinile. I-au explicat că, în calitate de fiică mai mare, avea datoria să rămână alături de mama ei; promisiunile puteau fi încălcate atunci când primau rațiunea și decența. Toată lumea era convinsă că se puteau găsi soluții pentru a rupe discret legătura cu Sawant.

Acela a fost momentul în care Prima Prințesă a demonstrat că era o adevărată urmașă a dinastiei ei, o Konbaung până în măduva oaselor: dragostea pentru fostul vizitiu al familiei s-a dovedit la fel de neabătută ca devotamentul reginei față de răposatul rege. În ciuda tuturor insistentelor, s-

a întors la Sawant și n-a mai plecat niciodată din Ratnagiri. A trăit toată viața împreună cu soțul ei și copiii lor într-o căsuță la marginea orașului. Acolo a murit douăzeci și opt de ani mai târziu.

A Doua Prințesă și soțul ei au trăit câțiva ani la Calcutta, după care s-au mutat în localitatea montană Kalimpong, în apropiere de Darjeeling, unde au deschis o fabrică de lactate.

Printr-o ironie a sorții, două dintre cele patru prințese, ambele născute în Birmania, au ales să trăiască în India. Surorile mai mici, născute în India, au ales să se stabilească în Birmania: ambele s-au căsătorit și au avut copii. În ce o privește pe regină, aceasta și-a trăit ultimii ani din viață în casa de pe Churchill Road din Rangoon. A cheltuit toți banii pe care reușea să-i obțină de la autoritățile coloniale ca să susțină diverse fundații religioase și să dea de mâncare călugărilor. A purtat doar haine albe, culoarea de doliu în Birmania.

După sosirea reginei la Rangoon, Dolly i-a scris mai multe scrisori, rugând-o să-i permită să o viziteze. Nu a primit nici un răspuns. Regina s-a stins din viață în 1925, la șase ani după întoarcerea de la Ratnagiri. Deși trăise izolată atât de mult timp, moartea ei a suscitat mare emoție în oraș și mii de oameni au venit s-o conducă pe ultimul drum. A fost înmormântată în apropiere de pagoda Shwe Dagon din Rangoon.

ȘAPTESPREZECE

În 1929, după câțiva ani de pauză, Dolly a primit o scrisoare de la New York. Era de la Uma, care o anunța că urma să părăsească America. Uma avea acum cincizeci de ani și era plecată din India de douăzeci. Între timp, părinții îi muriseră, lăsându-i moștenire parterul casei lor, Lankasuka (etajul îi revenise fratelui ei, care se însurase și avea trei copii). Astfel, Uma decisese să se întoarcă acasă și să se stabilească la Calcutta.

Din cauza mai multor angajamente pe care le avea la Tokyo, Shanghai și Singapore, era nevoită să traverseze Pacificul în locul Atlanticului. Unul dintre avantajele acestei rute era că-și putea vizita prietenii – pe Matthew și Elsa în Malaya și, bineînțeles, pe Dolly și Rajkumar la Rangoon. În scrisoare, îi propunea lui Dolly să se întâlnească la Morningside și să petreacă acolo două săptămâni. Ar fi fost o vacanță plăcută, după care se

puteau întoarce în Birmania împreună – după atâția ani în care nu se văzuseră, aveau multe de povestit. De asemenea, i-ar fi făcut mare plăcere ca Dolly să vină cu Neel și Dinu: în felul ăsta, i-ar fi cunoscut și ea pe băieți.

Scrisoarea a tulburat-o profund pe Dolly. Deși se bucura să primească vești de la prietena ei, avea o strângere de inimă. Nu era ușor să reînnoade o prietenie dată uitării atât de mult timp. O admira pe Uma pentru francheța ei, pe când ea însăși se rupsese de lume, devenise tot mai retrasă, ferindu-se să călătorească și chiar să iasă din casă. Era mulțumită de viața ei, dar o îngrijora faptul că băieții nu văzuseră aproape nimic din India, Malaya ori altă țară. Era nedrept față de ei să cunoască doar Birmania: nimeni nu știa ce le va rezerva viitorul. Chiar și prin obloanele trase ale ferestrelor, se simțea frământarea care mocnea în aer.

Nici Dolly, nici băieții nu mai trecuseră pe la Morningside de cincisprezece ani, de la prima vizită. Își dădea seama că era puțin probabil ca Rajkumar să accepte să meargă acolo. Muncea mai mult ca oricând, și uneori nu-l vedea aproape deloc cu săptămânile.

Când i-a făcut propunerea, Rajkumar a clătinat vehement din cap, exact cum se aștepta: era prea ocupat, nu putea să plece.

Dolly, pe de altă parte, era tot mai atrasă de ideea întâlnirii cu Uma la Morningside. I-ar fi plăcut să-i revadă pe Matthew și Elsa. Soții Martins îi vizitaseră în Birmania la un moment dat, împreună cu cei doi copii, Alison și băiatul mai mic, Timmy. Copiii erau mici pe atunci și se înțeleseseră de minune, chiar și Dinu, care era retras din fire și nu-și făcea prieteni ușor. Dar asta se întâmpla cu mult timp în urmă: Dinu avea paisprezece ani acum și era elev la Școala St. James, una dintre cele mai renumite din Rangoon. Neel, în vârstă de optsprezece ani, era un tânăr vânjos și sociabil. Urma, fără prea mare tragere de inimă, cursurile Colegiului Judson din Rangoon: ardea de nerăbdare să intre în afacerea cu lemn, dar Rajkumar îi spusese că nu-l lua partener până nu-și termina studiile.

Când Dolly i-a propus lui Neel să meargă la Morningside, băiatul a fost extrem de entuziast, abia așteptând să plece. Pentru Dolly, care știa că Neel caută orice tertip ca să scape de cursuri, n-a fost o mare surpriză. Dinu s-a arătat mult mai puțin încântat, dar era dispus să negocieze: a spus că accepta să meargă dacă i se cumpăra un aparat de fotografiat Brownie de la Rowe and Co. Dolly a fost de acord, căci îi încuraja pasiunea pentru

fotografie. Pe de o parte, era convinsă că-și avea originea în copilăria lui, când stătea în spatele ei și o privea cum desenează; pe de altă parte, orice activitate care-l putea ajuta să fie mai sociabil merita sprijinită.

Au început rapid pregătirile și iureșul scrisorilor între Birmania, Malaya și Statele Unite (Rangoonul înființase de curând un serviciu poștal aerian, ceea ce făcea comunicarea mult mai rapidă decât înainte). În aprilie anul următor, Dolly s-a îmbarcat pe un vas cu destinația Malaya, împreună cu cei doi fii ai săi. A venit și Rajkumar să-i conducă, și, după ce a urcat la bord, Dolly a văzut că-i făcea semne disperate de pe chei, încercând să-i arate ceva. S-a uitat la prora navei și-a descoperit că se afla pe *Nuwara Eliya,* aceleași vas cu care venise la Rangoon imediat după căsătorie. Era o coincidentă stranie.

Matthew și familia lui îi așteptau pe cheiul din Georgetown. Dinu i-a observat primul prin vizorul aparatului de fotografiat.

— Acolo… uitați-i acolo…

Dolly s-a aplecat peste copastie, cu mâna pavăză la ochi. Matthew avea o înfățișare foarte distinsă, cu părul lui des și grizonant. Elsa se împlinise de la ultima vizită, dar asta îi dădea un aspect princiar și foarte impozant. Lângă ea stătea Timmy, foarte înalt pentru vârsta lui și slab ca un țâr. Nu lipsea nici Alison, îmbrăcată în uniformă de școală și cu părul împletit în două cozi lungi. Era o fată cu o fizionomie aparte, după părerea lui Dolly, moștenind un amestec frapant de trăsături de la ambii părinți: avea pometii lui Matthew și ochii Elsei, părul lui mătăsos și ținuta ei semeață. Era limpede că avea să devină o tânără superbă.

Matthew a urcat pe vas și i-a ajutat să coboare. Urmau să petreacă noaptea în Georgetown, unde rezervase camere la hotel. A doua zi sosea și Uma, și aveau să plece împreună la Morningside. Matthew venise cu două mașini și un șofer care îi așteptau la Butterworth, pe continent.

În dimineața următoare, după micul-dejun, s-au dus toți șapte în port. Ajunși pe chei, s-au trezit împresurați de o mulțime gălăgioasă. Se adunaseră o grămadă de oameni, în majoritate indieni. Mulți aveau la ei flori și ghirlande. În fruntea acestei gloate stăteau două personaje bizare, un *sadhu* în straie de culoarea șofranului și un *giani* sikh, cu barbă lungă și sprâncene albe stufoase. Neel, extrem de solid și îndrăzneț pentru cei douăzeci de ani ai lui, și-a croit loc prin mulțime ca să vadă ce se petrece. S-a întors cu o figură buimacă.

— I-am întrebat ce caută aici și mi-au zis: „Am venit s-o întâmpinăm pe Uma Dey“.

— O fi vorba de Uma noastră? a întrebat-o Dolly pe Elsa.

— Bineînțeles că de ea e vorba. N-au cum să fie două Uma Dey pe aceeași navă.

După un timp, vasul a apărut în zare. Mulțimea a izbucnit în urale:

— *Uma Dey, zindabad, zindabad* – trăiască Uma Dey!

Au urmat alte strigăte și ovații, toate în hindustani:

— Inquilab zindabad! Halla bol, halla bol!

Imediat ce-a acostat vasul, liderii mulțimii au luat-o la fugă pe pasarele, cu brațele pline de ghirlande și flori. Când a apărut în capătul pasarelei, Uma a fost întâmpinată cu un cor de urale:

— Uma Dey, zindabad, zindabad!

O vreme a fost un haos total.

Din capătul celălalt al cheiului, Dolly și-a dat seama că și pentru Uma era o mare surpriză: nu se aștepta la o asemenea primire și nu știa cum să reacționeze. Se uita prin mulțime, ca și când ar fi căutat o persoană anume. Dolly i-a făcut semn cu mâna. Gestul i-a atras atenția Umei, care i-a răspuns în același fel, schițând un gest de neputință. Dolly i-a făcut semn să nu-și facă griji: „Stai liniștită, te așteptăm”.

Apoi, oamenii au condus-o pe Uma pe chei și i-au mai atârnat câteva ghirlande la gât. Câțiva au ținut discursuri, pe când toată lumea asuda sub razele fierbinți ale soarelui. Dolly încerca să asculte ce spun, dar ochii îi fugeau mereu la prietena ei. Uma era trasă la față și avea ochii adânciți în orbite, parcă în semn de protest fată de o viață haotică și instabilă. În același timp, atitudinea ei transmitea siguranță și încredere. Se vedea că e obișnuită ca oamenii s-o asculte, iar când a venit rândul ei să vorbească, Dolly a descoperit cu mirare că Uma știa exact ce să spună și cum să se comporte în fața unei mulțimi.

Discursurile s-au încheiat brusc și Uma a început să-și croiască loc prin masa de oameni. Deodată, i-a apărut lui Dolly în față, cu brațele larg deschise: „Ce dor mi-a fost! Of, ce dor mi-a fost!“ Au râs și s-au îmbrățișat, sub privirile nedumerite ale copiilor, care stăteau deoparte.

— Arăți minunat, Elsa! Iar fata ta e o frumusețe!

— Și tu arăți bine, Uma.

Uma a pufnit în râs.

— Nu-i nevoie să mă minți. Știu că arăt de două ori mai bătrână decât sunt.

— Cine-s oamenii ăștia? le-a întrerupt Dolly, trăgându-și prietena de mână. Am rămas surprinși când i-am văzut…

— Fac parte dintr-un grup cu care am colaborat, a răspuns Uma repede. Liga pentru Independența Indiei. Nu le-am spus că vin, dar se pare că s-a dus vestea…

— Dar ce vor? De ce s-au adunat aici?

— Va povestesc mai târziu, a zis Uma, luând-o pe Dolly de mână și pe Elsa de braț. Avem atâtea de vorbit, că fiecare clipă e prețioasă.

După-amiază au luat feribotul până la Butterworth, unde îi așteptau mașinile lui Matthew. Una dintre ele era mai lungă decât orice mașină văzuse Dolly vreodată, aproape cât un vagon de tren. Era un Duesenberg Model J Tourster, i-a explicat Matthew. Avea sistem de frânare hidraulic și motor cu opt cilindri, de 6,9 litri. Avea arbore cu came în cap și transmisie prin lanț și atingea până la nouăzeci de mile pe oră în viteza a doua. În treapta maximă putea ajunge la o sută șaisprezece mile pe oră.

Matthew abia aștepta să se laude cu Duesenberg-ul față de Neel și Dinu, așa că băieții au mers cu el, împreună cu Timmy și Alison. Dolly și Elsa i-au urmat fără grabă în mașina pe care Matthew i-o făcuse cadou Elsei la împlinirea vârstei de cincizeci de ani, o superbă Isotta-Fraschini Tipo 8A Berlina Transformabile, maro cu auriu, cu frâne electrice. Caroseria era Castagna, iar tapițeria din piele fusese realizată la Florența.

Isotta-Fraschini mergea spre nord, cu soarele coborând peste Marea Andaman. Când au ajuns la Sungei Pattani, aproape se înnoptase. Au urcat pe coasta muntelui Gunung Jerai cu farurile aprinse prin perdeaua de praf. Odată ce-au intrat pe poarta domeniului, mașina a luat-o pe un drum de pământ roșu. Apoi a virat și în față le-a apărut un conac, înălțându-se spectaculos din stâncă, luminat la toate ușile și ferestrele. O turlă rotunjită marca centrul casei, în jurul ei erau construite verande lungi, iar acoperișul avea marginile ușor curbate în sus, în stil chinezesc.

— Conacul Morningside, a anunțat Elsa.

Dolly amuțise de uimire. În bezna de smoală, aveai impresia că din casă se scurgea o lumină ireală care se revărsa peste munte.

— E sublimă, Elsa, a spus când și-a recăpătat graiul. N-am alte cuvinte s-o descriu. Cred că e cea mai frumoasă casă pe care am văzut-o vreodată…

Înăuntru, totul era scăldat în licăririle calde ale lemnului lustruit. Înainte de a coborî la cină, Dolly și Uma s-au apucat să colinde pe coridoarele lungi, fermecate de nenumăratele detalii fine: podeaua era dintr-un parchet cu model complicat, iar pereții erau îmbrăcați în lambriuri de lemn somptuos, cu fibre fine. Elsa a urcat să le caute și le-a găsit pipăind balustrada scării mari care urca circular prin mijlocul casei.

— Este extraordinar de frumoasă.

— Va place? a spus Elsa, luminându-se la față de încântare. Când construiam casa, Matthew mi-a zis într-o zi: „Tot ce am le datorez copacilor, fie că e vorba de tec ori cauciuc". Și atunci m-am gândit că Morningside trebuie să fie un monument închinat lemnului. I-am cerut lui Rajkumar să-mi trimită tec de cea mai bună calitate din Birmania, am trimis oameni în Celebes și Sumatra. O să observați că în fiecare cameră e un alt soi de lemn…

Au coborât la parter și Elsa le-a poftit în salonul de mese, care era foarte mare și avea în mijloc o masă lungă din lemn lucios, de esență tare. Pereții erau acoperiți cu împletituri de bambus, iar becurile care atârnau de tavan erau așezate în coșulețe de trestie.

Când au intrat, Saya John s-a ridicat de la masă și a venit spre musafire cu pași înceți, sprijinindu-se în baston. Părea și mai mic decât înainte, aproape ca un pitic, de parcă i se micșorase corpul proporțional cu capul.

— Bine-ați venit! Bine-ați venit!

La cină, Uma și Dolly au stat între Matthew și Saya John. Bărbații se străduiau ca farfuriile să nu fie niciodată goale.

— Asta-i *gulai tumis,* pește gătit cu muguri de ghimbir roz, *bunga kuntan.*

— Și aici?

— Creveți cu frunze de pandanus.

— Fursecuri cu arahide.

— Prăjituri de orez cu nouă straturi.

— Pui cu flori albastre, *bunga telang.*

— Pește murat cu frunze de curcuma, de limetă și de izmă mov.

— Salată de calamar mărunțit, troscot și *duan kado,* o plantă agățătoare care miroase ca o grădină de mirodenii.

Cu fiecare bucățică, în gurile lor se producea o explozie de noi gusturi și arome pe cât de necunoscute, pe atât de delicioase.

— Cum se numește mâncarea asta? Credeam că le-am gustat pe toate la

New York, dar așa ceva n-am mâncat niciodată.

Saya John a zâmbit.

— Deci îți place bucătăria *nyonya.*

— În viața mea n-am mâncat ceva mai gustos. De unde e originară?

— Din Malacca și Penang, a răspuns Elsa zâmbind. Unul dintre ultimele mari secrete ale lumii.

În sfârșit sătulă, Uma a împins farfuria și s-a lăsat pe spătarul scaunului. S-a întors spre Dolly, care stătea lângă ea.

— Nu-mi vine să cred câți ani au trecut.

— Aproape douăzeci și trei, de când te-am văzut ultima oară la Rangoon.

După cină, Dolly a însoțit-o pe Uma în camera ei. Sa așezat pe pat cu picioarele încrucișate, în vreme ce Uma se pieptăna la măsuța de toaletă.

— Uma, a început Dolly timid, sunt încă nelămurită…

— În ce privință?

— În privința oamenilor care te așteptau azi în port.

— Te referi la Ligă?

Uma a pus peria jos și i-a zâmbit în oglindă.

— Da. Spune-mi mai multe despre ea.

— E o poveste lungă. Nici nu știu de unde să încep.

— Nu contează. Începe cu ce vrei.

Totul începuse la New York, a explicat Uma. Acolo intrase în Ligă la îndemnul prietenilor, tot indieni care locuiau în oraș. Nu erau multi, dar aveau relații strânse.

Unii fugiseră de serviciile de informații imperiale, alții veniseră atrași de educația relativ accesibilă. Aproape fără excepție, toți erau interesați de politică; era imposibil, în exil fiind, să rămâi indiferent. La Columbia erau sclipitorul și pasionalul Dadasaheb Ambedkar și Taraknath Das, un om cu purtare nespus de blajină, dar neînduplecat ca spirit. În centrul New Yorkului se afla Misiunea Ramakrishna, cu sediul într-un apartament micuț, condusă de un singur *sant* în straie portocalii, cu zeci de simpatizanți americani; mai jos, într-un bloc la sud de Houston Street, locuia un *raja* excentric care se credea un Bolivar al Indiei. Nu că America ar fi fost ospitalieră cu ei ori proiectele lor: pur și simplu, era oarbă și nepăsătoare, dar și indiferența oferea un oarecare adăpost.

În scurt timp, apartamentul Umei a devenit unul dintre nodurile acestei

rețele mici, dar dense. Ea și compatrioții săi erau precum exploratorii sau naufragiații: priveau, observau, disecau tot ce vedeau în jur, încercând să tragă învățături pentru ei și țara lor. Martori la zorii noului secol în America, au putut vedea cu ochii lor schimbările și curentele noii epoci. Au vizitat fabrici, uzine și cele mai moderne ferme mecanizate. Au observat că se formau noi modele de muncă ce atrăgeau după ele noi modele de mișcare și noi moduri de gândire. Au văzut că în lumea care se prefigura învățătura avea să fie cheia supraviețuirii; că educația devenise o problemă atât de stringentă, încât statele civilizate deciseseră că trebuia să fie obligatorie. De la compatrioții lor care vizitaseră Extremul Orient au aflat că Japonia se mișcase rapid în această direcție; în Siam, de asemenea, educația devenise o cruciadă pentru familia regală.

În India, pe de altă parte, armata înghițea mare parte a banilor publici: deși efectivele erau reduse, consuma aproape șaizeci la sută din bugetul de stat, mai mult decât țări criticate ca fiind „militarizate”. Lala Har Dayal, unul dintre cei mai străluciți contemporani ai Umei, semnala neobosit că India era în realitate o mare garnizoană și că țăranul sărac era cel care plătea atât pentru întreținerea armatei cuceritoare, cât și pentru campaniile britanice în est.

Ce avea să se întâmple cu populația Indiei când viitorul pe care-l întrezăriseră în America avea să devină prezentul global? Erau conștienți că nu ei aveau să plătească adevăratul preț al imperiului, nici măcar copiii lor; că, din cauza condițiilor din țara lor natală, urmașii lor aveau să intre în noua epocă cu un handicap, lipsiți de mijloacele esențiale de supraviețuire; că aveau să fie ceea ce nu fuseseră niciodată în trecut, o povară pe umerii lumii, înțelegeau, de asemenea, că erau în criză de timp, că în curând n-aveau să mai poată modifica unghiul de intrare a țării lor în viitor, că se apropia momentul în care nici măcar căderea imperiului și plecarea stăpânitorilor nu aveau să mai exercite un impact semnificativ; că țara lor era dirijată pe o traiectorie fixă spre un final dezastruos inevitabil.

Toate aceste observații și gânduri îi ardeau, îi mistuiau: într-un fel sau altul, toți erau mutilați deoarece cunoșteau răul care le era dușman. Unii au devenit instabili, alții și-au pierdut mințile, alții au renunțat la luptă. Unii au devenit comuniști, alții s-au îndreptat spre religie, cercetând scripturile în căutare de blesteme și soluții divine cu care să-și ungă rănile.

Printre conaționalii Umei aflați la New York erau mulți care se călăuzeau

după un buletin informativ publicat de studenții indieni de la Universitatea California din Berkeley. Publicația aceasta se numea *Ghadar,* după denumirea în hindustani a revoltei din 1857. Cei care participau la realizarea ei își spuneau Partidul Ghadar. Mare parte din susținere venea de la indienii stabiliți pe coasta Pacificului la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Mulți dintre acești imigranți erau sikhi, foști soldați în armata britanico-indiană. Viața în America și Canada îi transformase pe mulți dintre acești loialiști în revoluționari. Identificând o legătură între modul în care erau tratați în străinătate și condiția inferioară a Indiei, au devenit dușmani aprigi ai imperiului pe care îl slujiseră altădată. Unii și-au concentrat eforturile spre a-i converti pe cei care încă serveau sub arme în armata britanico-indiană. Alții au căutat aliați peste hotare, legând relații cu rezistența irlandeză din America.

Prin comparație cu aceștia, indienii erau novici în arta subversiunii. Irlandezii le-au fost mentori și aliați, i-au inițiat în metodele lor de organizare și i-au învățat cum să cumpere arme pe care să le trimită acasă și cum să agite spiritele printre compatrioții lor care erau soldați în slujba imperiului. De sărbătoarea Sfântului Patrick la New York, un mic grup de indieni mărșăluia uneori alături de parada irlandeză, cu steagurile lor, îmbrăcați cu *sherwani* și turbane, *dhoti* și *kurta, angarkha* și *angavastram.*

Când a izbucnit Primul Război Mondial, sub presiunea serviciilor de informații britanice, Partidul Ghadar s-a văzut nevoit să opereze clandestin, cu timpul separându-se în mai multe grupări. Dintre acestea, cea mai importantă era Liga Pentru Independența Indiei, cu mii de susținători printre indienii plecați din țară. Pe aceștia urma să-i viziteze acum Uma în călătoria ei prin Asia de Est.

În acest punct al poveștii, Dolly, care era tot mai nedumerită, a întrerupt-o.

— Dar, dacă e adevărat ce-mi spui, cum se face că n-am auzit niciodată de Liga asta? Ziarele sunt pline de articole despre Mahatma Gandhi, dar nu vorbesc deloc despre gruparea voastră.

— Motivul este acela că domnul Gandhi conduce opoziția loială, a explicat Uma. Ca mulți alți indieni, a ales să lupte cu mănușa de catifea a imperiului, nu să lovească în mâna lui de fier. Nu înțelege că Imperiul Britanic va fi intangibil câtă vreme soldații indieni îi rămân credincioși. Armata indiană va zdrobi orice formă de opoziție – nu doar în India, ci și în Birmania, Malaya, Africa de Est, peste tot. Și, firește, imperiul face tot ce-i

stă în putință să-i controleze pe acești soldați: sunt recrutați doar bărbații din anumite caste, sunt complet izolați de politică și societate, primesc pământ, iar copiii lor, slujbe.

— Și voi ce sperați să realizați? a întrebat Dolly.

— Sperăm să le deschidem ochii soldaților. Nu e atât de greu pe cât crezi. Mulți dintre liderii Ligii sunt veterani. Giani Amreek Singh, de pildă – îl mai ții minte? Distinsul *giani* sikh care a venit azi în port?

— Îl țin minte.

— O să-ți spun o poveste despre el. L-am întâlnit mai întâi în California, acum mulți ani. Și el e tot veteran.

Ajunsese la gradul de subofițer când a dezertat. Prima oară l-am auzit vorbind despre necesitatea de a le deschide ochii soldaților indieni. După un timp, i-am zis: „Dar, Gianiji, și tu ai slujit în armată; de ce ți-a luat atât de mult timp până să-ți dai seama că te folosesc ca să-i cucerești pe alții ca tine?“

— Ce ți-a răspuns?

— Mi-a zis: „Nu înțelegi. Nu ne-am gândit nici o clipă că ne folosesc ca să cucerim oameni. Dimpotrivă, credeam exact contrariul. Ni s-a spus că-i eliberăm pe acei oameni. Așa ne-au zis, că o să-i eliberăm de regii lor răi și de tradițiile lor crude. I-am crezut pentru că și ei credeau. A durat multă vreme până să ne dăm seama că, în ochii lor, libertatea există acolo unde domnesc ei.

Dolly a încuviințat din cap zâmbind.

— Altfel, ai cunoscut vreun bărbat? În afară de politică, nu mai vorbeai și despre altceva cu revoluționarii tăi?

Uma i-a aruncat un zâmbet stins.

— Am cunoscut mulți bărbați, Dolly. Dar ne-a unit mereu o dragoste frățească – așa ne și adresam unii altora, *bhai* și *bahen.* Pentru că știau că sunt văduvă, cred că bărbații mă priveau ca pe un fel de femeie ideală, un simbol al purității. Sinceră să fiu, nu mă deranja. Asta-i problema cu politica: odată ce te implici în ea, nu mai ai timp de nimic altceva.

OPTSPREZECE

În dimineața următoare, când s-a trezit, Uma a descoperit că micul-dejun se servea pe o verandă cu vedere la coasta muntelui care cobora până la apele albastre ale Mării Andaman. Neel și Timmy stăteau rezemați de balustrada balconului și vorbeau despre mașini. Alison și Dinu îi ascultau fără să participe la discuție. Privindu-i, Uma și-a dat seama că, dacă i-ar fi văzut pe stradă cu o zi înainte, n-ar fi știut cine sunt. Acum însă, pe fețele lor vedea gravată istoria prieteniilor ei și a vieților prietenilor ei – poveștile și traiectoriile care făcuseră ca viața Elsei să se intersecteze cu a lui Matthew, a lui Dolly cu a lui Rajkumar, Malacca cu New Yorkul, Birmania cu India.

Trecuse o zi, iar ea nu le adresase nici măcar un cuvânt copiilor. La San Francisco, înainte să plece, intrase într-un magazin să cumpere cadouri, dar ajunsese la raionul de haine de bebeluși, zornăitoare și cănite de argint. Își amintise deodată că acei „copii“ erau aproape adulți acum, că Neel avea în jur de douăzeci de ani, Dinu și Alison, șaisprezece, iar Timmy era doar cu doi ani mai mic. Se gândise atunci că, dacă ar fi avut copii, ar fi fost de aceeași vârstă, ar fi fost prieteni cu toții, pânza legăturilor de o viață s-ar fi îmbogățit cu patina unei noi generații. Dar nu fusese să fie, iar acum, ascultându-i cum se tachinau în jargonul lor tineresc, Uma se simțea curios de intimidată: gândindu-se la ce putea să le spună, și-a dat seama că nu știa nimic despre preocupările lor, despre lucrurile la care se gândeau, despre cărțile pe care le citeau.

Se afundase într-o tăcere care amenința să devină ireversibilă dacă o lăsa să persiste. Așadar, a procedat exact ca la o întrunire politică: s-a ridicat în picioare și le-a cerut să facă liniște.

— Vreau să vă spun ceva și vă rog să mă ascultați. Consider că trebuie să discut cu fiecare în parte, altfel nu știu ce-aș putea să vă spun…

Tinerii s-au întors spre ea, cu ochii mari de uimire. „Ce-am făcut?“, și-a zis Uma. „I-am speriat; i-am pierdut definitiv. “ Dar, în momentul în care au înțeles la ce se referea, au zâmbit toți patru. Uma avea impresia că nici un adult nu le vorbise vreodată așa; nici un adult nu se gândise vreodată să petreacă timpul cu ei.

— Bun. Hai să facem o plimbare, Alison.

Din momentul acela, totul a mers ușor: copiii păreau dornici să-i arate domeniul, să se plimbe cu ea. Îi spuneau „mătușică“, lucru care-i făcea neobișnuită plăcere. În scurt timp, nu mai erau doar „copiii“; fiecare dintre

ei era o individualitate. Timmy era cel încrezător, care știa exact ce dorește să facă: voia să meargă în America, să facă studiile acolo, exact ca Matthew, apoi să-și deschidă o afacere. Neel era o copie mai potolită a lui Rajkumar: regăsea în el trăsăturile tatălui său, dar atenuate de o generație de prosperitate și confort. Alison era o mică enigmă, uneori tăcută și capricioasă, alteori exuberantă, veselă și o minunată parteneră de discuții.

Dinu era singurul în fața căruia Uma se simțea complet neputincioasă. De câte ori încerca să intre în vorbă cu el, era morocănos și îndărătnic, iar remarcile pe care le făcea din când în când erau descurajant de sarcastice. Când vorbea, o făcea într-un stil sacadat, înghițind jumătate dintre cuvinte și scuipându-le pe celelalte: o exprimare din cauza căreia Uma nu îndrăznea să spună nimic, de teamă să nu pară că-l întrerupe. Doar atunci când ținea aparatul foto în mână părea să se mai relaxeze puțin: dar, firește, era imposibil să porți o conversație cu cineva care stătea tot timpul cu ochiul lipit de vizor.

Într-o dimineață, Alison i-a spus Umei:

— Vreau să vă arăt ceva. Facem o plimbare cu mașina?

— Bineînțeles.

Dinu era destul de aproape, iar invitația părea să-l includă și pe el. Însă propunerea lui Alison l-a speriat de moarte. A făcut câțiva pași înapoi, având grijă să-și târască piciorul drept cât mai ostentativ.

— Nu vii cu noi, Dinu? l-a întrebat Alison.

— Nu știu…, a bolborosit el, făcându-se alb la față.

Uma, care îl urmărea cu atenție, a înțeles deodată că băiatul era îndrăgostit de Alison în secret. Îi venea să zâmbească. Era limpede că n-o să iasă nimic din asta: erau mult prea diferiți, el, o vietate ascunsă în întuneric, ea, un animal care tânjea să fie în centrul atenției. Dinu avea să-și petreacă întreaga viață mistuit de dorințe nemărturisite. Umei îi venea să-l apuce de umeri și să-l zgâlțâie bine ca să-l trezească la realitate.

— Haide, Dinu, i-a spus pe un ton poruncitor. Nu fi copil.

— Da, vino și tu, a insistat Alison veselă. Cred că o să-ți placă.

— Pot să-mi iau și aparatul foto?

— Normal.

Au coborât pe scara de mahon pe aleea cu pietriș, unde, sub verandă, aștepta o mașinuță roșie. Era un Paige Dayton de 6 litri, cu trei locuri, cu un singur loc în spate care se trăgea ca un sertar și se sprijinea pe prag.

Alison a tras scaunul din spate pentru Dinu, apoi i-a deschis portiera Umei.

— Alison! a exclamat Uma, vizibil surprinsă. Tatăl tău te lasă să-i conduci mașinile?

Alison a rânjit.

— Doar pe asta. De Duesie și Isotta nu ne-ar lăsa să ne atingem.

A ambalat motorul și mașina a demarat în trombă, azvârlind o ploaie de pietricele pe verandă.

— Alison! a țipat Uma, ținându-se bine de portieră. Mergi prea repede!

— Nu-i nici pe jumate cât de repede mi-aș dori, a râs fata dând capul pe spate.

Părul îi flutura în vânt ca pânza unei corăbii. Au ieșit vijelios pe poarta din fundul grădinii și au pătruns direct în întunericul tăcut al plantației, printre copacii care-și întindeau ramurile frunzoase și zvelte ca o boltă deasupra lor. Șirurile de arbori se întindeau cât vedeai cu ochii și se pierdeau în zare ca niște tuneluri lungi și drepte: era amețitor să-i vezi cum ți se perindă cu miile pe la geam. Parcă te-ai fi uitat la niște dungi care trec cu viteză pe un ecran: simțind că o apucă amețeala, Uma a lăsat ochii în jos.

Deodată, copacii s-au terminat și le-a apărut în față o mahala cu bojdeuci aliniate pe marginea drumului – colibe de cărămidă și mortar, cu acoperișuri ascuțite, de tablă. Deși erau construite după același plan, fiecare se distingea prin aspectul ei: unele erau îngrijite, cu perdelițe la ferestre, altele, niște șandramale cu mormane de gunoi la ușă.

— Cartierul zilierilor, a explicat Alison, încetinind pentru moment.

Au trecut repede de el și mașina a prins din nou viteză. Înghițiri de tunelul de arbori, au dispărut într-un tub de linii caleidoscopice.

Drumul se termina la un pârâu. Un firicel de apă se prelingea pe fața unei stânci înclinate, brăzdată de vălușoare străvezii. În partea cealaltă, coasta muntelui urca abrupt, acoperită de o pădure deasă. Alison a oprit mașina într-un luminiș și a deschis portiera.

— Asta-i hotarul proprietății, a anunțat. De aici trebuie să mergem pe jos.

A luat-o pe Uma de mână și a ajutat-o să traverseze pârâul. Pe malul celălalt era o cărare care urca pe Gunung Jerai direct prin junglă. Urcușul era abrupt, iar Uma a rămas rapid fără suflu.

— E mult de mers? a strigat după Alison.

— Nu. Aproape am ajuns.

— Unde?

Brusc, s-a trezit cu Dinu lângă ea.

— Uite.

Uma s-a uitat în direcția în care arăta băiatul. Prin desișul de liane și bambus, a zărit o fâșie de zid roșu.

— Pare să fie ruina unei clădiri, a spus ea.

Nerăbdător, Dinu s-a dus repede după Alison. Uma i-a ajuns din urmă în locul în care panta se transforma într-un platou pietros. În față se ridicau două construcții ca niște cenotafuri, așezate pe socluri pătrate, fiecare prevăzută cu o intrare care ducea într-o incintă mică. Zidurile bătrâne erau acoperite cu mușchi, iar acoperișurile se prăbușiseră.

— Speram să ne spui tu ce sunt, mătușică Uma.

— De ce tocmai eu?

— Tatăl tău a fost arheolog, nu?

— Da, dar… n-am învățat prea multe de la el, a zis Uma clătinând din cap.

Imaginea era foarte pitorească: zidurile roșii năruite, pe fundalul verde al junglei, și muntele care se înălța senin, cu un nimb de nori în jurul crestei. Dinu era preocupat să fotografieze ruinele și se învârtea în jurul clădirilor atât de repede pe cât îi permitea piciorul beteag. Uma a simțit un junghi de invidie: „Dacă eram de vârsta lui, și pe mine m-ar fi captivat, mi-ar fi schimbat viața. As fi venit aici de nenumărate ori, nu m-aș fi potolit până când nu mă săturam. Aș fi vrut să le dezgrop și să le iau cu mine…“

— Mătușică Uma, a strigat Dinu din capătul celălalt al luminișului. Ce sunt ruinele astea?

Uma și-a trecut degetul peste piatra poroasă.

— Cred că sunt ceea ce tata numea *chandi,* a spus ea încet. Temple.

— Ce fel de temple? Cine le-a construit?

— Probabil budiste sau hinduse. Uma a ridicat brațele, frustrată de propria neștiință. Din păcate, nu pot să vă spun mai multe.

— Or fi vechi? a insistat Dinu.

— Cu siguranță, a spus Uma. Uită-te cât e de tocită piatra. Cred că sunt foarte vechi.

— Știam eu! a exclamat Alison triumfătoare. Știam eu. Tați nu mă crede. Zice că n-au cum să existe construcții vechi aici, fiindcă era doar junglă când a venit el.

Dinu s-a întors spre Alison în stilul lui brusc.

— Cum ai descoperit locul ăsta?

— Tata ne duce la vânătoare din când în când. Într-o zi, am ajuns aici, a spus tânăra luându-l de mână. Hai să-ți arăt ceva. L-a condus în cea mai mare dintre cele două clădiri și i-a arătat o imagine de pe un piedestal, sculptura tocită a lui Ganesh, cioplită în piatra plină de mușchi. Am găsit-o pe jos. Am pus-o acolo unde ni s-a părut că-i e locul.

Uma s-a uitat la Dinu și Alison, unul lângă altul, în pragul ușii năruite. Păreau atât de tineri, mai mult copii decât adolescenți.

— Dă-mi aparatul, i-a strigat lui Dinu, să vă fac o fotografie.

A luat aparatul și a făcut câțiva pași înapoi, cu un ochi lipit de vizor. A avut o tresărire când i-a văzut în cadru pe amândoi, înțelegând în acel moment noima căsătoriilor aranjate de părinți: era un fel de a modela viitorul după trecut, de a-ți cimenta legătura cu amintirile și prietenii din tinerețe. Dinu și Alison – păcat că nu se potriveau mai bine; ar fi fost minunat să poată aduna laolaltă atât de multe povești. Apoi și-a adus aminte ce avea de făcut și s-a mustrat că se gândea la lucruri care nu o priveau. A apăsat pe buton și i-a înapoiat aparatul lui Dinu.

Ziua începea foarte devreme pe plantație. În fiecare dimineață, înainte să se lumineze, Uma se trezea în zgomotul pașilor lui Matthew care cobora pe scara principală și urca în mașină. De la fereastră vedea farurile licărind pe coasta muntelui, în semiîntunericul de dinaintea zorilor, îndreptându-se spre birourile companiei.

Într-o zi, l-a întrebat pe Matthew:

— Unde te duci cu noaptea-n cap?

— La Adunare.

— Lângă birouri avem un teren unde se strâng culegătorii dimineața, iar contractorii le repartizează sarcinile.

Uma era intrigată de acest jargon: adunare, culegători, contractori.

— Pot să vin și eu?

— Bineînțeles.

A doua zi la prima oră, mașina i-a dus în vale pe niște scurtături sinuoase. Zeci de culegători se adunau în fața birourilor cu acoperișuri de tablă, la lumina lămpilor cu gaz: toți erau indieni, majoritatea tamili; femeile purtau sariuri, bărbații, saronguri.

A urmat o ceremonie pe jumătate militară, pe jumătate școlărească. Era

condusă de administratorul moșiei, domnul Trimble, un eurasiatic voinic. Culegătorii s-au aliniat frumos, cu fața la stâlpul din colțul îndepărtat al terenului. Domnul Trimble a înălțat drapelul britanic, apoi a luat poziție de drepți și a salutat țanțoș, cu două șiruri de supraveghetori indieni aliniați în spatele lui – aceștia erau „conductorii”.

Sub privirea vigilentă a domnului Trimble, conductorii au făcut prezența. Atitudinea lui varia între cea a unui director de școală sever și cea a unui sergent țâfnos. Din când în când țâșnea printre rândurile muncitorilor, cu bastonul de ratan la subraț. Unora dintre culegători le zâmbea și le adresa vorbe de încurajare; în fața altora se dezlănțuia, gesticula și înjura în tamilă și engleză, plesnindu-și victimele cu vârful ascuțit al bastonului: „Zilier mișel, ridică-ți moaca aia tuciurie și uită-te la mine când îți vorbesc!”

Uma era consternată de această scenă: avea impresia că asistă la un spectacol arhaic, un stil de viață pe care-l credea dispărut. În mașină, când Matthew a întrebat-o ce părere îi făcuse „Adunarea”, cu greu a reușit să-și controleze tonul.

— Nu știu ce să spun, Matthew. Mi s-a părut că mă uit la ceva ce nu mai există: m-a dus cu gândul la sudul Statelor Unite înainte de Războiul Civil, la *Coliba unchiului Tom.*

— Să nu exagerăm totuși. Culegătorii noștri sunt bine îngrijiți și hrăniți. Și duc o viață mult mai bună decât dacă ar fi rămas în așezările lor.

— Nu asta ziceau și stăpânii despre sclavii lor?

— Nu sunt sclavi, Uma, a replicat Matthew cu iritare în glas.

— Nu, bineînțeles că nu. Uma i-a pus o mână pe braț, ca să-și ceară scuze. Nicidecum. Dar ai văzut cât erau de îngroziți când urla la ei omul ăla, administratorul?

— Își face datoria. E o meserie grea, iar el o face foarte bine. Să știi că nu-i ușor să conduci o plantație. De la distanță, totul e verde și frumos, ca o pădure. În realitate, e un mecanism făcut din lemn și sânge. Și, la fiecare pas, fiecare piesă a acestui mecanism opune rezistență și așteaptă să cedezi tu. A oprit brusc mașina în fața unui pâlc de arbori-de-cauciuc. Hai să-ți arăt ceva, a spus deschizând portiera. Vino după mine.

Lumina zorilor începuse să coboare peste culmea muntelui Gunung Jerai. Era singurul moment al zilei când îl vedeai în toată splendoarea lui, neumbrit de ceața care se ridica mai târziu din câmpurile încinse. Pe pantele de deasupra, jungla se trezea la viață încet-încet, stoluri de păsări își luau

zborul din coroanele copacilor, cârduri de maimuțe mișunau printre ramuri, lăsând o ploaie de frunze în urma lor.

Sub arborii-de-cauciuc picura o rouă măruntă. Matthew s-a rezemat de un trunchi și a arătat în sus.

— Uită-te la copacul ăsta, a spus. Și uită-te la ceilalți din jur. Nu-i așa că-ți par identici?

— Ba da, a încuviințat Uma. Chiar asta remarcam deunăzi: până și crengile lor par să se ramifice la aceeași înălțime și în același fel.

— Așa și trebuie să fie. S-au investit mari eforturi și multă ingeniozitate pentru ca acești copaci să arate identic. Se numesc clone, și oamenii de știință lucrează la asta de mulți ani. Majoritatea arborilor noștri sunt dintr-o varietate numită Avros, dezvoltată de olandezi în Sumatra în anii ’20. Plătim bani buni ca să fim siguri că primim semințe clonale de calitate. Dă-mi voie să-ți arăt ceva. La făcut semn să se uite într-o coajă de nucă de cocos care fusese legată de trunchi sub o crestătură lungă și spiralată. Vezi cât latex a produs copacul ăsta peste noapte? Vasul e pe jumătate plin, exact cât trebuie. Dacă mergi printre copaci, o să vezi că toți au produs cam aceeași cantitate de latex. Acum, vino și privește aici. A condus-o la alt copac. Uită-te la vasul ăsta.

Uma a observat că recipientul pe care i-l arăta era aproape gol.

— E bolnav copacul?

— Din câte-mi dau seama, nu. Pare la fel de sănătos ca ceilalți. Gândește-te câte eforturi au depus oamenii de știință ca să fie toți la fel. Cu toate astea, a zis Matthew arătând coaja goală, uite ce se întâmplă.

— Care crezi că-i problema atunci?

— Botaniștii spun una, geologii alta, iar specialiștii în soluri alta. După părerea mea, e foarte clar ce se întâmpla.

— Și anume?

— Se împotrivește.

Uma a pufnit în râs.

— Cred că glumești.

— Eu am plantat copacul ăsta, Uma. Am auzit ce spun experții, dar culegătorii știu cel mai bine. Au o vorbă: „Pentru fiecare arbore-de-cauciuc din Malaya, un indian a plătit cu viața“. Știu că sunt copaci care nu vor să facă ce fac ceilalți. De asta spun că cel de-aici se împotrivește.

Prin mulțimea de arbori se zăreau birourile în depărtare. Matthew a arătat

spre ele făcând un gest larg în jur.

— Ăsta-i micul meu imperiu. Eu l-am construit. L-am smuls junglei și l-am modelat după dorințele mele. Acum, că e al meu, am grijă de el. Există lege, există ordine, totul este condus exemplar. La prima vedere ai impresia că totul e inofensiv, domesticit, că toate părțile au fost îmbinate cu atenție. Dar, când încerci să pui în funcțiune întregul mecanism, descoperi că fiecare părticică opune rezistență. N-are legătură cu mine, ori cu faptele mele bune sau rele: aș putea să-l transform în cel mai bine administrat mic imperiu din lume, și el tot s-ar împotrivi.

— Care-i motivul?

— Așa e natura: natura care a creat acești copaci și natura care ne-a creat pe noi.

— Deci, din ce spui tu, rezultă că arborii tăi sunt rebeli din fire? a chicotit ea.

— Oarecum.

Acum Uma râdea de-a binelea.

— Vai, Matthew, oare cum o să te descurci dacă se molipsesc și culegătorii de la copacii tăi?

Matthew a izbucnit în râs la rândul lui.

— Să sperăm că nu se va ajunge acolo.

Pentru că, vrând-nevrând, se trezea la răsăritul soarelui, lucru care nu i se mai întâmplase de mult, Uma a început să facă plimbări lungi prin crângurile de arbori-de-cauciuc. În unele zile, echipele de culegători ieșeau din pâcla aurie a dimineții, cu firișoare de ceață agățate în sariuri și saronguri. Treceau foarte aproape de ea, Iară s-o bage de seamă, concentrați să țină pasul cu ceilalți, iar cuțitele încovoiate ca secerile le scânteiau în lumina difuză când crestau fâșii de scoarță de pe copaci.

Într-una dintre aceste plimbări matinale, Uma a simțit că era urmărită. S-a uitat peste umăr și a zărit o siluetă furișându-se după ea: nu-și dădea seama dacă era un bărbat ori un băiat. Nu era ușor să distingi ceva în desișul de arbori-de-cauciuc, mai ales în lumina pâcloasă a zorilor. Copacii erau aranjați în așa fel încât oricine își putea pierde urma printre nenumăratele rânduri.

A doua zi, auzind foșnet de frunze în spate, s-a ascuns și ea. De data asta a reușit să-și vadă urmăritorul de la distantă: era un băiat deșirat și brunet. Purta cămașă și sarong în carouri. S-a gândit că era unul dintre copiii

muncitorilor.

— Tu de-acolo! a strigat, glasul răsunându-i prin tunelurile frunzoase. Cine ești?

I-a zărit albul ochilor sticlind în întuneric. În clipa următoare, băiatul a dispărut.

Reîntoarsă acasă, Uma i l-a descris lui Alison.

— Ai idee cine-ar putea fi?

— Da, îl cheamă Ilongo. E copil de zilieri. Spui că te-a urmărit?

— Da.

— Mai face asta din când în când. Nu te speria, e inofensiv. Noi îl numim „prostovanul de la Morningside".

Uma a hotărât să se împrietenească cu băiatul. A început prudent, luând cu ea mici daruri, de obicei fructe, rambutan, mango, mangustan. Când îl vedea, se oprea și striga: „Ilongo, vino aici, Ilongo". Apoi punea darurile jos și pleca. În scurt timp, băiatul a prins suficientă încredere cât să se apropie de ea. În primele dăți, Uma n-a încercat să-i vorbească. Lăsa jos darurile și-l privea de la distanță cum vine să le ia. Să fi avut în jur de zece ani, dar era înalt pentru vârsta lui și foarte slab. Avea ochi mari și expresivi: când se uita în ei, îi venea greu să creadă că era slab de minte.

— Ilongo, i-a spus într-o zi în engleză, de ce te ții după mine?

Cum n-a primit răspuns, a repetat întrebarea în hindustani.

Efectul s-a produs imediat: băiatul a scuipat un sâmbure de portocală și a început să vorbească.

— Când pleacă mama la Adunare, nu-mi place să stau acasă de unul singur.

— Deci ești singur acasă?

— Și tatăl tău?

— Tata nu-i aici.

— De ce? Unde e?

— Nu știu.

— L-ai cunoscut?

— Nu.

— Știi unde locuiește?

— Nu, dar mama are o poză cu el. E om important, așa zice mama.

— Îmi arăți și mie poza?

— Trebuie s-o întreb pe mama.

În momentul acela, l-a speriat ceva și s-a făcut nevăzut printre copaci.

Peste câteva zile, când treceau pe lângă un grup de culegători, Ilongo i-a arătat o femeie cu maxilar puternic și inel de argint în nas.

— Aia-i mama, a spus, apoi, văzând că Uma voia să se ducă spre ea, a intrat în panică. Nu e voie când muncește. O amendează conductorul.

— As vrea să vorbesc cu ea.

— Mai târziu. La noi acasă. Ne vedem aici pe la cinci și te duc eu.

Seara, Uma s-a dus cu Ilongo la colibă. Era o locuință mică, dar curată și simplă. În așteptarea musafirei, mama lui Ilongo se schimbase într-un sari verde-păun. L-a trimis pe băiat afară, la joacă, și a pus apa la fiert pentru ceai.

— Ilongo mi-a spus că ai o fotografie cu tatăl lui.

— Așa e, a spus femeia și i-a întins o pagină decolorată de ziar.

Uma a recunoscut fața din prima clipă. Și-a dat seama că știuse de la bun început, dar preferase să nege. A închis ochii și a întors foaia pe dos, ca să nu trebuiască să se uite la ea. Era Rajkumar.

— Știi cine e? a întrebat într-un final.

— Da.

— Și că e căsătorit?

— Cum s-a întâmplat să vă cunoașteți?

— M-au trimis la el, pe vas, când veneam încoace. M-au chemat din cală și m-au dus la cabina lui. N-aveam de ales.

— Asta a fost singura dată?

— Nu. A durat mulți ani. De câte ori venea aici, trimitea după mine. Nu era așa rău, chiar mai bun decât alții. Odată, am văzut o poză cu nevasta lui și i-am zis: „E frumoasă ca o prințesă. La ce-ți trebuie o femeie ca mine?“

— Și el ce-a răspuns?

— Mi-a spus că soția lui s-a îndepărtat de lume, că nu-i mai pasă de casă, de familia lor, de el…

— Când l-ai văzut ultima oară?

— Acum mulți ani. N-a mai venit după ce i-am zis c-am rămas grea.

— Nu voia să aibă de-a face cu Ilongo?

— Nu, dar ne trimite bani.

— De ce n-ai discutat cu soția lui? Sau cu domnul și doamna Martins? Puteau să te ajute cumva. Nu-i normal ce-a făcut: nu se poate să vă abandoneze așa.

Mama lui Ilongo și-a privit musafira și a observat că se înroșise la față de indignare.

— Doamnă, sper să nu spuneți nimănui despre asta, a zis, vizibil îngrijorată.

— Ba bine că nu! i-a replicat Uma. E o rușine. Mă duc și la poliție dacă e nevoie…

Speriată, femeia a venit repede să îngenuncheze înaintea ei.

— Nu, a spus clătinând din cap vehement. Nu, nu. Vă rog să mă înțelegeți. Știu că vreți să mă ajutați, dar sunteți străină. Nu știți cum stau lucrurile aici.

— Atunci, ce dorești? s-a răstit Uma, ridicându-se mâniată în picioare. Vrei să trec cu vederea? Să-l las să scape nepedepsit?

— E treaba mea. Nu aveți dreptul să spuneți nimănui despre asta…

Umei îi tremura pieptul de furie.

— Nu pricep. Omul ăsta ar trebui pedepsit pentru ce v-a făcut – vouă, familiei lui, soției lui. De ce vrei să păstrezi secretul?

— Fiindcă nu mi-e de nici un folos dacă e pedepsit: asta n-ar face decât să înrăutățească lucrurile pentru toată lumea. N-o să mai primesc bani. O să iasă numai necazuri. Nu sunt o copilă, nu aveți dreptul să luați decizii în numele meu.

Lacrimi de frustrare se adunau în ochii Umei. În mod normal condamna femeile care se lăsau prinse în păienjenișul spaimelor, dar acum, când avea în față un caz concret, era neputincioasă, blocată în aceeași situație fără ieșire.

— Doamnă, vă rog să-mi promiteți că n-o să spuneți nimănui despre asta. Nu vă las să plecați până când numi dați cuvântul dumneavoastră.

Uma a încuviințat cu o înclinare a capului.

NOUĂSPREZECE

Din momentul acela, călătoria Umei s-a transformat într-un fel de vis, cu evenimente și impresii succedându-se la întâmplare, ca grindina care lovește într-o ușă de plasă.

În ultima zi a ședерii la Morningside, a purtat o discuție absolut neașteptată cu Dinu. Observase că Dolly petrecea exagerat de mult timp

singură, stând în camera ei toată dimineața și rareori coborând la parter înainte de prânz.

Măcinată de curiozitate, l-a întrebat pe Dinu:

— Dolly de ce nu ia micul-dejun cu noi? De ce coboară așa târziu?

Băiatul i-a aruncat o privire mirată.

— Nu știi? Dimineața face *te-ya-tai.*

— Ce mai e și asta?

— Nici nu știu cum să explic… un fel de meditație, aș zice.

— Hm, a spus Uma îngândurată. Când a început?

— Habar n-am… De când mă știu eu. N-a făcut-o întotdeauna?

— Nu-mi amintesc.

Uma a schimbat repede subiectul și nu l-a mai redeschis.

Următoarea oprire din itinerarul ei era chiar Rangoonul. Își planificase călătoria în așa fel încât să plece din Malaya împreună cu Dolly, Neel și Dinu. Urma să stea o lună la Dolly și Rajkumar și de acolo să meargă la Calcutta. Când gândise călătoria, aceasta era etapa pe care o așteptase cu mare nerăbdare: își imaginase cum ea și Dolly vor pălăvrăgi cu orele, cum făceau pe vremuri. Acum însă, gândul voiajului o îngrozea.

Din fericire, odată urcați pe vas, stinghereala din ultimele zile a dispărut ca prin farmec. Încetul cu încetul și-au regăsit familiaritatea de altădată, iar Uma a îndrăznit chiar să aducă vorba despre izolarea prietenei sale.

Într-o dimineață, când erau amândouă pe punte, Uma a zis:

— După prima seară, când am stat de vorbă la Morningside, mă gândeam că o să fie ca pe vremuri. Mai ții minte când eram la Ratnagiri și vorbeam toată noaptea, iar când ne trezeam o luam de la capăt, ca și când somnul ar fi fost doar o scurtă întrerupere? La Morningside îmi spuneam în fiecare dimineață: „Azi ies la plimbare cu Dolly, ne așezăm la umbra unui copac și privim marea“. Dar tu nu veneai niciodată; nici măcar la micul-dejun nu coborai. Așa că, într-o zi, l-am întrebat pe Dinu ce se întâmplă cu tine, și mi-a explicat de ce stai în cameră până târziu…

— Înțeleg.

— M-am străduit să-ți povestesc despre viața mea, dar tu nu mi-ai spus nimic despre a ta. Nimic despre gândurile care te frământă și despre felul în care îți petreci timpul.

— Ce era să-ți spun, Uma? Dacă aș fi mai iscusită la vorbă, poate că aș fi făcut-o. Dar nu-mi găseam cuvintele. Mai ales cu tine…

— De ce mai ales cu mine?

— În prezența ta simt că trebuie să mă justific, să-ți dau explicații.

— Poate că ai dreptate, Dolly. Poate că mi-ar fi fost greu să înțeleg. E drept că eu nu sunt religioasă, dar, de dragul tău, m-aș fi străduit să-ți adopt punctul de vedere. Și voi încerca în continuare, dacă-mi permiți.

Dolly n-a spus nimic preț de câteva secunde.

— Nici nu știu de unde să încep, Uma. Ții minte că ți-am scris despre boala lui Dinu? După ce s-a terminat, mi-am dat seama că s-a produs o schimbare în mine. N-am mai putut reveni la viața de dinainte. Nu din cauză că aș fi fost nefericită cu Rajkumar sau că nu-l mai iubeam: pur și simplu, lucrurile pe care le făceam nu-mi mai ocupau nici timpul, nici mintea. Era ca o zi în care n-aveam nimic de făcut, doar că pentru mine ziua aia continua la nesfârșit. La un moment dat, cineva mi-a vorbit despre o prietenă veche, noi îi spuneam Evelyn. Am auzit că trăiește în Sagaing, aproape de Mandalay, și că e conducătoarea unei mănăstiri budiste de maici, *thi-la-shin-kyaung*. M-am dus să vorbesc cu ea și am simțit imediat că acolo mi-e locul, că asta va fi viața mea.

— Viața ta! a exclamat Uma șocată. Cum rămâne cu băieții?

— Ei și Rajkumar sunt singurul motiv pentru care n-am plecat încă. Vreau să-i văd așezați la casele lor mai întâi, poate în India, în orice caz departe de Birmania. După ce-i știu în siguranță, o să pot merge la Sagaing cu inima împăcată…

— Cum adică în siguranță? De ce nu sunt în siguranță aici?

— S-au schimbat multe în Birmania, Uma. Trăiesc cu frică acum. Se revarsă multă furie și multă ură, îndreptate mai ales împotriva indienilor.

— Din ce cauză?

— Din cauza banilor, a politicii… Sunt multe lucruri, cine mai știe? Cămătarii indieni au pus mâna pe aproape toate terenurile agricole, indienii dețin majoritatea magazinelor. Lumea spune că indienii bogați trăiesc precum colonialiștii și conduc Birmania. Nu știu ce-i adevărat și ce-i minciună, dar știu că mi-e teamă pentru viața băieților, chiar și pentru a lui Rajkumar. Acum câtva timp, niște localnici au țipat la Dinu pe stradă: l-au numit Zerb*adi – o j*ignire adusă persoanelor care sunt jumătate indiene, jumătate birmane. Iar deunăzi s-au strâns în jurul mașinii și m-au amenințat cu pumnii. Le-am zis: „De ce faceți asta? Cu ce v-am greșit eu?“ În loc să-mi răspundă, au început să strige: „Amy*otha Kwe Ko Mayukya Pa Net…“*

— Ce înseamnă?

— E un slogan politic. Ideea principală e că birmanii n-ar trebui să se căsătorească cu străini – că femeile ca mine, măritate cu indieni, își trădează neamul.

— Le-ai zis și tu ceva?

— Normal. M-am înfuriat la culme. Le-am spus: „Aveți idee că am trăit douăzeci de ani din viață în exil, alături de ultimul rege al Birmaniei? Voi ne-ați uitat cu desăvârșire. Singurii care ne-au dăruit un strop de bucurie au fost indienii".

— Și ei ce-au răspuns?

— S-au uitat la mine rușinați și-au plecat. Dar data viitoare cine știe ce-o să se întâmple?

— Lui Rajkumar i-ai zis că vrei să plecați din Birmania?

— Bineînțeles că i-am zis, dar el nu mă ascultă. Îmi spune mereu: „Nu înțelegi. Economia n-o să funcționeze Iară afaceriștii indieni; o să fie criză în toată țara. Protestele astea față de indieni sunt opera instigatorilor care vor să agite spiritele". Am încercat să-i spun că el e cel care nu înțelege, că Birmania de azi nu e Birmania în care a venit când avea unsprezece ani. Dar el nici nu mă bagă în seamă… O să vezi cu ochii tăi cum stau lucrurile.

A doua zi au ajuns la Rangoon. Încă de când vasul trăgea lângă pavilionul plutitor de la debarcaderul de pasageri din Barr Street, Uma l-a zărit pe Rajkumar la umbra cornișelor ornate. Acesta i-a zâmbit larg și i-a făcut cu mâna. Încărunțise la tâmple și părea mai mătăhălos ca oricând, cu pieptul imens și umflat ca un cimpoi. Uma a strâns din dinți și s-a silit să zâmbească.

Au mers la Kemendine cu mașina cea nouă a lui Rajkumar, o limuzină Packard din 1929, de culoare gri. Pe drum, Rajkumar i-a arătat schimbările survenite. Pentru Uma, orașul era de nerecunoscut. Apăruseră hoteluri impunătoare, bănci enorme, restaurante elegante, magazine universale și chiar cluburi de noapte. Singurul reper neatins de schimbări era pagoda Shwe Dagon, cu *hti*-ul ei auriu și grațios înălțându-se deasupra orașului ca o binecuvântare, exact cum și-o amintea Uma.

Și casa din Kemendine se schimbase: avea aceleași aspect dezordonat și încropit, dar era mult mai mare, atât în înălțime, cât și pe lățime. Oriunde se uita Uma, vedea îngrijitori, grădinari, paznici.

— Aveți ditamai casa! i-a spus lui Dolly. Puteți caza o armată întreagă în

ea.

— Rajkumar vrea să fie cât mai mare, ca să poată locui și băieții în ea. Fiecare o să aibă etajul lui. Rajkumar se visează patriarhul unei familii numeroase, care crește de la o generație la alta…

— Din câte-mi dau seama, n-o să-ți fie ușor să-l convingi să plecați.

— Ai dreptate. Va fi foarte greu.

Mai târziu, în aceeași zi, Dinu a venit s-o vadă împreună cu un coleg de școală birman. Îl chema Maung Thiha Saw și era un băiat stângaci și curios, cu o coamă de păr negru lucios și ochelari murdari, cu rame groase. Pe cât era Dinu de reținut, pe atât era el de volubil, și a bombardat-o pe Uma cu o mulțime de întrebări despre America și criza economică.

Era o zi sufocantă, iar în casă era foarte cald.

— Haideți să vorbim afară, le-a propus Uma. Poate e mai răcoare.

Au coborât și au ieșit să se plimbe în jurul curții. În fața porții se afla un stâlp de electricitate; în timp ce mergeau spre el, Uma a observat că începea să se încline. S-a oprit și s-a frecat la ochi. În clipa aceea, a simțit că îi tremură picioarele. Avea senzația că o să se prăbușească.

— Ce se întâmplă, Dinu? a țipat.

— Cutremur.

Dinu i-a pus o mână pe umăr și s-au ghemuit unul în altul, înfricoșați. Părea să fi trecut o veșnicie până când au încetat zguduielile. S-au desprins din brațe prudenți și s-au uitat în jur, măsurând pagubele. Deodată, Maung Thiha Saw a scos un strigăt, cu privirea ațintită în depărtare.

— Nu se poate!

Uma s-a întors exact când se prăbușea marele *hti* aurit de la Shwe Dagon.

La scurt timp după această întâmplare, Uma a aranjat să meargă într-o excursie prin Birmania împreună cu colegii ei din Liga pentru Independența Indiei. Din Rangoon a luat-o spre est, către Moulmein, apoi spre nord, urmând să treacă prin Taunggyi, Toungoo, Meiktila și Mandalay. Peste tot vedea semnele rupturii tot mai profunde dintre indieni și vecinii lor birmani. Printre studenți și naționaliști se vorbea mult despre separarea administrației birmane de cea a Indiei britanice. Ideea aceasta îi speria pe indieni, care considerau că siguranța le-ar fi fost periclitată de o eventuală separare.

Uma era împărțită: înțelegea temerile minorității indiene, dar o mâhnea

faptul că membrii acesteia își legau siguranța de ceea ce ea considera a fi rădăcina problemei – modelul imperial de guvernare și politica metropolei de a se face indispensabilă prin dezbinarea supușilor. Când s-a întors la Rangoon, i-a cerut scuze lui Dolly:

— Sper să mă ierți că nu ți-am luat temerile în serios. Abia acum îmi dau seama că ai motive întemeiate să-ți faci griji. Sinceră să fiu, mă simt complet bulversată…

Cu câteva zile înainte ca Uma să plece la Calcutta, cele două prietene au ieșit la o plimbare matinală cu Packardul gri. Mai întâi s-au dus pe Churchill Road, să vadă casa în care murise regina Supayalat cu câțiva ani în urmă.

— Te-ai mai văzut cu ea? a întrebat Uma.

— Nu, a spus Dolly clătinând din cap. Din punctul ei de vedere, eram în aceeași situație ca a Doua Prințesă: refuza categoric să-i apar în fața ochilor.

La întoarcere au trecut pe lângă pagoda Sule. Strada era neobișnuit de pustie pentru ora aceea din zi.

— Mă întreb de ce nu sunt ricșe, vânzători ambulanți, a zis Dolly uitându-se în jur. Ce ciudat! Nu văd nici un indian pe stradă.

În depărtare, la o intersecție, se întindea un șir lung de bărbați. Când au ajuns în dreptul lor, au văzut că stăteau la coadă ca să-și facă un fel de tatuaje pe piept.

Dolly a reacționat imediat. S-a întins și l-a prins de umăr pe U Ba Kyaw.

— Ce e, Dolly? Ce s-a întâmplat?

— Trebuie să întoarcem. Trebuie să mergem acasă.

— Din cauza bărbaților ălora? De ce? Are vreo legătură cu tatuajele?

— Nu sunt tatuaje, Uma. Desenele alea sunt pentru soldații care merg la război, a zis Dolly bătându-se distrată cu pumnul peste genunchi. Cred că se pregătește o revoltă. Trebuie să aflăm unde sunt băieții, unde e Rajkumar. Dacă ne mișcăm repede, poate-i prindem înainte să plece de-acasă.

La vreo douăzeci de metri în fața mașinii, un bărbat a coborât în fugă de pe trotuar. Dolly și Uma l-au zărit când a apărut în colțul parbrizului lat și bombat al Packardului. Era indian, un conducător de ricșă, îmbrăcat cu o vestă zdrențăroasă și *longyi.* Alerga din toate puterile și de pe brațe îi zburau stropi de sudoare. Cu o mână părea să se agațe de aer, cu cealaltă își ținea *longyi*-ul ca să nu i se încurce printre picioare. Era negru la fată și

avea ochii foarte albi și bulbucați. Din doi pași a ajuns din colțul parbrizului în mijlocul lui; a aruncat o privire peste umăr și a holbat ochii. Atunci au remarcat că-l urmărea îndeaproape un alt bărbat, gol până la brâu, cu un desen negru pe tot pieptul. Avea ceva la el, dar nu distingeau ce anume, pentru că era sub marginea parbrizului. Deodată, urmăritorul și-a scuturat umerii și a dat brațele pe spate ca un tenismen care se pregătește să lovească. Au observat atunci că instrumentul din mâna lui era un *da,* un cuțit cu lamă lungă și strălucitoare și mâner scurt, o combinație de sabie și toporișcă. Stăteau încremenite în mașină, privind cum *da*-ul cobora prin aer cu o mișcare circulară. Conducătorul de ricșă aproape ajunsese la capătul celălalt al parbrizului când capul i-a căzut deodată, precum o ramură pleoștită, rămânându-i atârnat de șira spinării doar de o fâșie subțire de piele. Dar corpul nu s-a prăbușit la pământ imediat; pentru o fracțiune de secundă, trunchiul decapitat a rămas în picioare. L-au văzut cum mai face un pas, după care s-a prăvălit pe caldarâm.

Primul impuls al Umei a fost să înșface mânerul portierei.

— Ce faci? a țipat Dolly. Stai pe loc!

— Trebuie să-l ajutăm, nu-l putem lăsa pe stradă.

— Ai înnebunit, Uma? Dacă te dai jos din mașină, te omoară și pe tine. Dolly a împins-o, culcând-o pe podeaua mașinii. Ascunde-te. Nu putem risca să te vadă cineva. A forțat-o să se întindă pe jos, după care a tras cuvertura de pe bancheta din spate zicându-i: Te acopăr cu ea. Nu te mișca și nu scoate un sunet.

Uma și-a lipit capul de mochetă și a închis ochii. Nu-și putea scoate din minte fața conducătorului de ricșă: vedea întruna cum îi cade capul pe spate. În clipa aceea, când trupul decapitat era încă în picioare, îi zărise ochii albi atârnând peste șira spinării: păreau să se uite direct în mașină, direct la ea. A simțit că i se întoarce stomacul pe dos și a vomitat pe gură și nas pe toată podeaua Packardului.

— Dolly…

Tocmai când să ridice capul, Dolly i-a tras un ghiont zdravăn. Mașina s-a oprit brusc și Uma a încremenit, cu fața la câțiva centimetri de covorașul acoperit de vomă. Deasupra, Dolly vorbea cu un grup de bărbați și le explica ceva în birmană. Discuția n-a durat mai mult de un minut sau două, dar când mașina s-a pus în mișcare din nou, i s-a părut că trecuse o veșnicie.

Revoltele au durat câteva zile și au făcut sute de victime. Numărul ar fi fost și mai mare dacă multi birmani n-ar fi salvat indienii din mâna gloatelor și nu i-ar fi adăpostit în casele lor. Ulterior s-a aflat că scandalul ar fi început de la o bătaie între muncitorii indieni și cei birmani din port. Au fost atacate multe dintre firmele deținute de indieni și chinezi, printre care și depozitele lui Rajkumar. Trei dintre angajații lui au fost omorâți și câteva zeci, răniți.

Rajkumar era acasă când a izbucnit revolta. Nici el, nici alți membri ai familiei nu au pățit nimic. Neel era plecat din oraș la momentul acela, iar pe Dinu l-a adus acasă prietenul lui, Maung Thiha Saw.

În ciuda pierderilor suferite, Rajkumar era mai hotărât ca oricând să rămână în Birmania.

— Aici am trăit toată viața, tot ce am e aici. Nu sunt atât de laș încât să renunț la tot ce-am acumulat prin trudă la primul obstacol. În afară de asta, de unde știi că în India vom fi mai bine primiți? Acolo sunt revolte tot timpul, ești sigură că n-o să pățim același lucru?

Văzând că Dolly era în pragul deznădejdii, Uma a decis să mai stea o vreme la Rangoon, ca să-i fie alături. O săptămână s-a transformat într-o lună, apoi în două. De câte ori aducea vorba de plecare, Dolly o ruga să mai rămână.

— Nu s-a terminat încă. Simt cum mocnește tensiunea în aer.

Cu trecerea săptămânilor, frământările care puseseră stăpânire pe oraș se acutizau. Se petreceau tot mai multe evenimente ciudate. Umbla vorba că s-ar fi produs încăierări la spitalul de psihiatrie din Rangoon, unde fuseseră primiți câteva mii de indieni rămași pe drumuri după revolte. La penitenciar a avut loc o răzvrătire a deținuților, care a fost înăbușită cu prețul multor vieți. Se zvonea că ar urma mișcări și mai ample.

Într-o zi, un necunoscut a abordat-o pe Dolly pe stradă.

— E adevărat că ai lucrat la palatul din Mandalay, pe vremea regelui Thebaw?

Când Dolly i-a confirmat, necunoscutul a zâmbit.

— Pregătește-te, va urma o nouă încoronare cât de curând. Au găsit un prinț care va elibera Birmania…

Peste câteva zile au aflat că avusese loc într-adevăr o ceremonie, nu departe de Rangoon: un vraci, pe numele său Saya San, se încoronase ca

rege al Birmaniei, cu toată pompa de rigoare. Strânsese niște trupe răzlețe și le ordonase să răzbune detronarea regelui Thebaw.

Zvonurile acestea îi reaminteau Umei de evenimentele care precedaseră rebeliunea indiană din 1857. Și atunci, cu mult înainte să înceapă împușcăturile, primele semne de frământare apăruseră în câmpiile din nordul țării. Lipiile chapati – cel mai banal dintre alimentele cotidiene – începuseră să circule dintr-un sat în altul, ca un avertisment. Nimeni nu știa de unde veneau și cine le trimitea, dar toată lumea presimțea că urmau tulburări.

Premoniția Umei s-a dovedit a fi corectă. Răzmerita a izbucnit în districtul Tharawaddy, unde au fost uciși un pădurar și două căpetenii sătești; a doua zi, rebelii au atacat o gară. Autoritățile au trimis o companie de soldați indieni pe urmele insurgenților, însă rebelii erau acum peste tot: în Insein, Yamthin și Pyapon. Apăreau ca nălucile din păduri, cu desene magice pe corp. Luptau ca nebunii, alergând cu piepturile goale în fața gloanțelor, atacând avioane cu catapulte și sulițe. Mii de săteni i-au jurat credință viitorului rege. Autoritățile coloniale au ripostat trimițând întăriri care să înăbușe rebeliunea. Satele au fost ocupate, sute de birmani au fost uciși și câteva mii, răniți.

Pentru Uma, răzmerița și mijloacele de represiune erau culminarea unui coșmar care dura de o lună. Avea impresia că asistă la materializarea celei mai negre temeri, aceea ca soldații indienii să fie din nou folosiți la consolidarea imperiului. În India, parcă nu știa nimeni de aceste evenimente; parcă nimănui nu-i păsa. Cineva trebuia să-și asume sarcina de a-i informa pe conaționalii ei despre tragedia în curs.

Întâmplător, KLM, compania aeriană olandeză, inaugurase de curând o rută între Batavia și Amsterdam, cu escale pe parcurs, astfel că acum existau zboruri regulate între noul aeroport Mingaladon din Rangoon și Dum Dum din Calcutta. Călătoria dura în jur de șase ore, o fracțiune din cât ar fi însemnat să meargă cu vaporul. Uma era mult prea tulburată ca să suporte un drum de patru zile, așa că Rajkumar i-a cumpărat bilet la KLM.

În mașină, pe drum spre aeroportul Mingaladon, Uma a pufnit în plâns.

— Nu-mi vine să cred ce-am văzut aici. Aceeași poveste care se repetă la nesfârșit: indienii sunt puși să omoare în numele imperiului, să lupte împotriva unor națiii care ar trebui să le fie prietene…

— Spui prostii, Uma, a întrerupt-o Rajkumar.

— Cum adică?

— Te-ai gândit vreo clipă ce s-ar întâmpla dacă nu i-ar folosi pe soldații ăștia? Ai fost aici când au avut loc revoltele, ai văzut ce s-a întâmplat. Cum crezi că s-ar purta rebelii cu noi – cu mine, cu Dolly, cu băieții? Soldații ăștia nu apără doar imperiul, ci și pe mine și pe Dolly.

Furia pe care Uma și-o stăpânise de când aflase la Morningside despre copilul lui din flori începea să răbufnească.

— Nu ești în măsură să-ți dai cu părerea, Rajkumar. Oamenii ca tine sunt vinovați de această tragedie. Te-ai gândit vreodată care vor fi urmările dacă aduci mii de indieni aici? Ce-ați făcut voi, tu și confrații tăi, e mult mai rău decât toate atrocitățile europenilor.

De regulă, Rajkumar nu o contrazicea pe Uma în chestiuni politice. Dar, fiind el însuși nervos, nu s-a mai putut abține.

— Ai foarte multe opinii despre lucruri pe care nu le cunoști. De câteva săptămâni te tot aud cum critici tot ce vezi: Birmania, felul în care sunt tratate femeile, condiția Indiei, atrocitățile comise de imperiu. Dar tu ce-ai făcut ca să ai dreptul să emiți aceste opinii? Ai construit vreodată ceva? Ai dat de lucru vreunui om? Ai îmbunătățit viața cuiva în vreun fel? Nu. Doar stai deoparte, de parcă ai fi mai presus de noi, ceilalți, și critici. Ai avut un soț nemaipomenit, dar l-ai băgat în mormânt cu ipocrizia ta.

— Cum îți permiți? a strigat Uma. Cum îți permiți să-mi vorbești așa? Tu, un animal hrăpăreț, care vrea să pună mâna pe tot ce găsește, cu orice preț! Crezi că nu știe nimeni ce le-ai făcut unor oameni neputincioși, femeilor și copiilor care nu se puteau apăra? Ești un traficant de sclavi și-un violator, Rajkumar. Te înșeli dacă-ți imaginezi că n-o să plătești niciodată pentru faptele tale.

Fără să-i mai adreseze vreun cuvânt Umei, Rajkumar s-a aplecat spre U Ba Kyaw și i-a spus să oprească mașina. A coborât și i-a zis lui Dolly:

— Vad eu cum mă întorc în oraș. Condu-o tu la aeroport. Eu nu vreau să mai am de-a face cu ea.

La Mingaladon, avionul aștepta pe pistă. Era un Fokker F-VIII trimotor, cu fuzelaj argintiu și aripi susținute de lonjeroane. Când au coborât din mașină, Dolly a spus cu glas scăzut:

— Ești foarte supărată pe Rajkumar, Uma, și cred că știu de ce. Nu-l judeca prea aspru, te rog: ține cont că port și eu o parte din vină.

La poarta de îmbarcare, Uma și-a îmbrățișat prietena cu foc.

— O să sufere relația noastră din cauza asta?

— Nu. Bineînțeles că nu. O să vin să te vizitez la Calcutta ori de câte ori am ocazia. O să fie bine, stai liniștită, a spus Dolly.

PARTEA A PATRA

NUNTA

DOUĂZECI

În celălalt capăt al Golfului Bengal, la Calcutta, fratele Umei și familia lui o așteptau să sosească pe aeroportul Dum Dum.

Fratele ei era un bărbat tăcut și destul de insipid, care lucra la departamentul de contabilitate al unei companii de transport. Soția lui suferea de astm și ieșea rar din casă. Aveau trei copii, Bela, de șase ani, și gemenii, cu șapte ani mai mari: un băiat, Arjun, primul venit pe lume, și o fată alintată Manju. Numele primit la naștere era unul legendar, Brihannala, dar nu prinsese niciodată la cei din jur.

Pentru gemeni, sosirea Umei la Calcutta era un eveniment de mare însemnătate. Nu doar pentru că se mândreau cu mătușa lor celebră, ci și pentru că nimeni din familie nu mai fusese vreodată la Dum Dum.

Trecuseră abia zece ani de când apăruse primul avion la Calcutta: în 1920, un Handley Page aterizase pe hipodrom în uralele mulțimii. De atunci se perindaseră multe aparate ale companiilor Imperial Airways și Air France, dar KLM fuseseră primii care înființaseră curse regulate de pasageri, stârnind o adevărată frenezie în rândul locuitorilor Calcuttei.

În ziua sosirii Umei domnea o asemenea emoție în casă, încât familia a mers până acolo încât să închirieze o mașină, un Austin Chummy nou, din 1930. Dar gemenii au suferit o mare dezamăgire în momentul în care au ajuns la Dum Dum: aeroportul era doar o pistă mărginită de câmpuri de orez și cocotieri. Avionul era un mijloc de transport mult prea recent ca să fie înconjurat de fast. Nu se compara cu o excursie în port: nu vedeai marinari în uniforme impecabile, nici căpitani înzorzonați cu panglici. Terminalul era un șopron cu acoperiș de tablă, iar personalul era alcătuit din câțiva mecanici spurcați la gură, în salopete slinoase. Totuși, numeroșii susținători veniți s-o întâmpine pe Uma creau impresia că se petrecea ceva important.

Zona de așteptare era un mic teren înconjurat cu gard de sârmă. Intimidată, familia s-a trezit împinsă tot mai în spate de admiratorii înflăcărați ai Umei. Au auzit avionul când încă nu se zărea de nori. Arjun a fost primul care i-a văzut corpul lătăreț scânteind între aripile duble. A coborât legănându-se pe deasupra cocotierilor, apoi a aterizat.

Au așteptat mult sub razele soarelui până să apară Uma. Când oamenii din față au izbucnit în urale, au știut că se dăduse jos din avion. Apoi au văzut-o în carne și oase, îmbrăcată modest, într-un sari alb de bumbac.

În ochii gemenilor, Uma era o ființă legendară, mătușa neînduplecată care-și dedicase viața politicii, în loc să-și accepte rolul de văduvă hindusă. Prezența ei îi înfiora de emoție: nu le venea să creadă că eroina lor era această femeie plăpândă, încărunțită și trasă la față.

S-au înghesuit toți în mașină, iar pe drumul spre Lankasuka s-au apucat să-și povestească viețile. La un moment dat, Uma a făcut un lucru la care nu se aștepta nimeni: a început să plângă din senin. Se uitau la ea cum hohotește, cu fața îngropată în sari. Intimidați de legenda ei, nu îndrăzneau să schițeze nici un gest. Stăteau într-o tăcere stânjenită, fără să aibă curajul de a spune ceva.

Când au ajuns la destinație, Uma s-a calmat.

— Nu știu ce mi-a venit, a spus. Am avut câteva luni grele. Am senzația că mă trezesc dintr-un vis urât. Chiar înainte să plec din Rangoon, m-am certat foarte tare cu cineva. Trebuie să uit o parte din lucrurile astea…

O vreme, familia n-a văzut-o aproape deloc pe Uma. În lunile următoare s-a străduit din răsputeri să aducă revolta din Birmania la cunoștința publicului indian. A trimis articole la *Modern Review* din Calcutta și scrisori la toate ziarele mari; a depus toate eforturile pentru a-și preveni compatrioții că soldații indieni erau siliți să participe la reprimarea revoltei. Demersurile ei n-au avut nici un efect vizibil. Publicul indian era mult prea absorbit de politica locală ca să se gândească și la Birmania.

Într-o zi, când a deschis un ziar bengalez, a văzut o fotografie macabră înfățișând șaisprezece capete tăiate, înșirate pe o masă. În articol scria: „Acestea sunt capetele rebelilor care au murit într-o confruntare cu trupele imperiale în districtul Prome din Birmania. După toate informațiile, ar fi fost expuse la comandamentul din Prome ca să-i sperie pe cei ce ar mai fi tentați să se răzvrătească”.

Uma a decupat articolul cu mâini tremurânde și l-a dus la birou, cu gândul de a-l pune în dosarul unde păstra toate tăieturile din ziare. Când să-l adauge și pe acesta, i-au căzut ochii pe plicul în care rămăsese cotorul biletului ei de avion: zăcea uitat într-un colt al mesei de când sosise.

Vederea lui a făcut-o să se gândească la orașul din care zburase cu Fokker-ul argintiu, la oamenii de afaceri, negustori de lemn și petroliști, care

călătoriseră odată cu ea. Cât de mândri trebuie să fi fost aceștia că asistau la zorii unei noi ere, o eră în care aviația avea să micșoreze într-atât lumea, încât să se șteargă divizările din trecut! Nici ea nu făcuse excepție: privind de sus la apele înspumate ale Golfului Bengal, era greu să nu crezi că lumea restrânsă care crease acea aeronavă era mai bună decât cea de dinainte.

Iar acum, după câteva luni, vedea această fotografie – șaisprezece capete etalate de reprezentanții puterii, o imagine desprinsă parcă din Evul Mediu. Și-a adus aminte că la Prome se afla pagoda Shwesandaw, aproape la fel de venerată la pagoda Shwe Dagon din Rangoon: și-a adus aminte de povestea pe care i-o spusese un pasager, un petrolist solid și oacheș. În ziua în care avusese loc cutremurul, respectivul era la Clubul Englez din Prome, la doi pași de pagoda Shwesandaw. Chiar sub ochii lui, pagoda începuse să se zguduie din temelii și o mare parte din ea se prăbușise pe terenul clubului.

Ochii Umei s-au umplut de imagini rememorate: scena cumplită la care fusese martoră, încadrată de parbrizul mașinii lui Dolly; Rajkumar și nenumăratele lui trădări; cearta din mașină în drum spre aeroport; iar acum, moartea celor șaisprezece rebeli și decapitarea lor monstruoasă.

În ziua aceea, în Uma s-a produs o schimbare la fel de profundă ca aceea survenită după moartea prefectului. După înăbușirea revoltei lui Saya San din Birmania, a început să-și regândească ideile politice în întregime. Într-o astfel de revoltă își puseseră pe vremuri speranțele ea și colegii ei din Partidul Ghadar. Acum însă își dădea seama că o insurecție populară, inspirată din legende și mituri, nu avea nici o șansă de izbândă în fața imperiului, care se dovedea atât de abil și nemilos în a-și desfășură puterea covârșitoare, atât de priceput în a controla opinii. Privind în urmă, era evident că populațiile care nu dispuneau de arme și tehnologie, ca acelea din India și Birmania, nu puteau spera să învingă prin forță o putere militară bine organizată și foarte modernă; că, și de-ar fi fost să izbândească, prețul ar fi fost o imensă vărsare de sânge – rebeliunea lui Saya San însutită – și iscarea unei asemenea vrajbe între indieni, încât victoria ar fi fost la fel de amară ca o înfrângere.

Pe vremuri critica politica lui Mahatma Gandhi: neagresiunea era o filosofic utopică. Acum înțelegea că Mahatma era cu zeci de ani înaintea ei ca gândire. În realitate, ideea ei romanțată de revoltă, pe care și-o formase la New York, era o iluzie. Și-a amintit de cuvintele lui Mahatma pe care le citise de multe ori și niciodată nu le dăduse atenție: mișcarea împotriva

colonialismului este o revoltă a indienilor neînarmați împotriva celor care poartă arme, atât indieni, cât și britanici, iar instrumentele ei sunt armele celor neînarmați, propria-i slăbiciune fiind un izvor de putere.

Odată decizia luată, Uma nu a mai stat pe gânduri. I-a scris lui Mahatma și s-a oferit să-l ajute, iar el a invitat-o la ashramul său din Wardha.

DOUĂZECI ȘI UNU

Încă din fragedă copilărie, nepoții mai mari ai Umei, gemenii, erau lăudați pentru frumusețea lor. Manju și Arjun aveau o trăsătură comună care le dădea un farmec aparte: o gropiță care apărea când zâmbeau, dar într-un singur obraz, stângul la Manju și dreptul la Arjun. Când erau împreună, parcă se închidea un cerc, se refăcea simetria.

Din cauza atenției pe care o primea datorită frumuseții ei, Manju era permanent conștientă – și stânjenită – de efectul pe care-l avea asupra oamenilor. Din acest punct de vedere, Manju nu-i semăna deloc: era nepăsător până la neglijență și nimic nu-i plăcea mai mult decât să lenevească prin casă, într-o vestă jerpelită și un *longyi* înnodat la brâu.

Arjun era genul de băiat despre care profesorii spun că nu se ridică la nivelul adevăratului său potențial. Toată lumea știa că era îndeajuns de inteligent ca să obțină rezultate bune la școală, dar el prefera să se uite după fete și să citească romane. La masă, mult timp după ce toți ceilalți terminau, zăbovea în fața farfuriei, molfăind oasele de pește și resturile de orez de pe degete. Pe măsură ce creștea, familia era tot mai îngrijorată din cauza lui. Oamenii începeau să clatine din cap și să spună: „Băiatul ăsta o să facă vreodată ceva cu viața lui?“

Apoi, într-o zi toridă de aprilie, strigătele și chiotele lui Arjun au trezit Lankasuka din moleșeala de după-amiază. Toată lumea din casă a dat năvală pe balconul din spate, ca să vadă ce se petrecea în curte.

— Ce te-a apucat, Arjun? a zis mama lui.

— Am intrat! Am intrat!

Arjun țopăia prin curte, ca de obicei îmbrăcat în vesta murdară și *longyi*-ul zdrențuit, și flutura o scrisoare.

— Unde-ai intrat?

— La Academia Militară Indiană din Dehra Dun.

— Prostuțule, ce tot spui acolo?

— E adevărat, a zis Arjun alergând pe trepte, roșu la față și cu părul în ochi. M-au acceptat ca elev-ofițer.

— Cum s-a întâmplat asta? De unde știau de tine?

— Am dat examen, mamă. M-am dus cu… A dat numele unui coleg de școală, apoi a adăugat: Nu v-am spus pentru că nu credeam că o să intru.

— E imposibil.

— Uite dovada.

Și-au dat scrisoarea de la unul la altul, admirând hârtia groasă și sigla ștanțată în colțul din dreapta sus. N-ar fi fost atât de surprinși nici dacă i-ar fi anunțat că-i crescuseră aripi și coadă. Pe vremea aceea, la Calcutta nu auzeai să intre cineva în armată. De generații, recrutările în armata britanico-indiană se făceau după criterii rasiale care excludeau majoritatea bărbaților din țară, inclusiv pe cei din Bengal. De asemenea, până de curând, indienii nu puteau fi încadrați ca ofițeri. Academia Militară Indiană din Dehra Dun se înființase cu doar cinci ani în urmă și nimeni nu știa că oferea și câteva locuri pentru oricine dorea să susțină examenul.

— Cum ai putut să faci asta fără să ne spui nimic, Arjun?

— Nu m-am gândit c-o să intru, credeți-mă. Oricum, toată lumea spune că n-o să fac nimic cu viața mea, așa că ce-aveam de pierdut?

— Vezi tu când vine taică-tu acasă.

Vestea nu l-a deranjat însă deloc pe tatăl lui Arjun; dimpotrivă, a fost atât de bucuros, încât a organizat îndată o excursie la templul din Kalighat, ca să le mulțumească zeilor pentru această reușită.

— Gata, băiatul e aranjat și n-avem de ce să ne mai facem griji, a spus cu vizibilă ușurare. N-ai cum să dai greș în cariera asta: că se descurcă bine sau nu, tot va urca în ierarhie. Iar la final o să aibă o pensie frumușică. Dacă absolvă academia, e aranjat pe viață.

— E un copil. Dacă se rănește sau pățește ceva mai grav?

— Aiurea. Probabilitatea e infimă. E o slujbă ca oricare alta. În afară de asta, gândește-te ce poziție o să aibă, ce prestigiu…

Răspunsul Umei a fost și mai surprinzător. De când îl vizitase pe Mahatma Gandhi la ashramul din Wardha, își schimbase afilierea politică. Intrase în Congresul Național Indian și colabora cu organizația de femei. Arjun se aștepta să-i țină o predică împotriva înrolării, dar Uma i-a spus:

— Mahatma crede că țara va avea numai de câștigat dacă în armată există

oameni cu conștiință. India are nevoie de soldați care să nu-și asculte superiorii orbește…

Cariera lui Manju a urmat un cu totul alt drum decât cea a fratelui ei. La vârsta de douăzeci și unu de ani a atras atenția unei faimoase personalități cinematografice – un regizor a cărui nepoată era colega ei de facultate. Reputatul artist căuta o actriță pentru rolul principal în următorul său film, iar vestea aceasta stârnise mare vâlvă în Calcutta.

A remarcat-o pe Manju la facultate, fără ca ea să știe: a aflat abia când a primit invitația de a da proba. Primul ei instinct a fost să refuze, deoarece se știa timidă și nu credea că actoria ar fi putut s-o atragă. Dar când s-a întors la Lankasuka în acea după-amiază a descoperit că nu era chiar atât de ușor să uite de invitație pe cât își imagina. A început să aibă îndoieli.

Dormitorul lui Manju avea o fereastră mare pe pervazul căreia obișnuia să discute cu fratele ei. Era prima oară când trebuia să ia o decizie de una singură, căci înainte se sfătuia mereu cu Arjun. Dar acum Arjun era la sute de mile distanță, la sediul batalionului lui din Saharanpur, în nordul Indiei.

Stătea singură pe pervaz și-și răsucea pe degete o șuviță de păr, uitându-se la oamenii care se bălăceau în lacul din apropiere. Dintr-odată, s-a ridicat și s-a dus să ia cutia de biscuiți în care păstra scrisorile lui Arjun. Primele datau din perioada când era gentleman-cadet, iar hârtia purta sigla Academiei Militare Indiene. Paginile îi trosneau între degete. Ce frumos scria Arjun – cu fraze clare și paragrafe bine delimitate! Când erau împreună vorbeau întotdeauna în bengali, dar scrisorile erau în engleză – o engleză ciudată și plină de expresii și cuvinte argotice pe care nu le știa și nici nu le găsea în dicționar. Ieșise „pe-afară“ cu un alt cadet, Hardayal Singh, poreclit Hardy de prieteni, și mâncaseră „un purcoi“ de sendvișuri și băuseră „o găleată“ de bere.

Ultima scrisoare sosise cu câteva zile înainte. Hârtia era diferită și purta emblema noii sale unități, Regimentul 1 de Infanterie ușoară Jat.

E liniște aici, pentru că suntem la baza din Saharanpur. Probabil te gândești că mărșăluim toată ziua prin soare, dar nici vorbă de așa ceva. Singurul lucru neplăcut e că trebuie să mă trezesc devreme, ca să merg cu soldații la instrucție. După aceea atmosfera e calmă; ne plimbăm de colo-colo, primim salutul trupelor și ne uităm cum soldații, la ordinele

subofițerilor, execută diversele exerciții. Asta durează cam două ore, după care ne schimbăm pentru micul-dejun, care se servește la nouă (tone de ouă, șuncă și jambon). Pe urmă, câțiva dintre noi mergem în sala de raport, în caz că ne aduc vreun soldat. Periodic, ofițerii de la transmisiuni ne prezintă cele mai recente parole, în rest, învățăm cum să interpretăm hărți ori să ținem contabilitatea în partidă dublă. Urmează prânzul – bere și gin dacă vrem (dar fără whisky) – și pe urmă ne putem duce în camerele noastre. De regulă, mai târziu avem timp să facem o partidă de fotbal cu soldații. Pe la șapte și jumătate pornim spre popota în aer liber, să bem câteva pahare de whisky înainte de cină. Popotei îi zicem în glumă „Grădinița", fiindcă toate plantele în ghiveci mor când le aduci acolo – nimeni nu știe din ce motiv. Unii băieți zic că e de la Praful Coloneilor Apuși. Râdem noi de Grădiniță, dar crede-mă, uneori, când suntem în mijlocul cinei ori închinăm un pahar, chiar și după atâtea luni petrecute aici, nu-mi vine să cred ce norocos sunt…

Ultima oară când Manju discutase pe îndelete cu fratele ei se întâmpla chiar pe pervazul acela, cu mai puțin de un an în urmă, imediat ce absolvise academia. Îl tot striga „sublocotenent Arjun" – o dată pentru că voia să-l tachineze, dar și pentru că-i plăcea cum sună. Era dezamăgită că nu purta mai des uniforma, dar el a râs de ea când i-a spus asta.

— Nu poți să te lauzi cu mine așa cum sunt?

Adevărul era că majoritatea prietenelor și colegelor lui Manju erau deja îndrăgostite de fratele ei. O întrebau mereu de el, iar când veneau în vizită se străduiau din răsputeri să intre pe sub pielea familiei, în speranța că, atunci când venea momentul să-i caute o soție lui Arjun, cineva avea să-și aducă aminte de ele.

Înainte să plece la academie, Manju nu înțelegea de ce prietenele ei îl considerau atât de atrăgător: pentru ea era doar un frate. La prima permisie l-a privit însă cu alți ochi. Trebuia să admită că făcea o impresie puternică, cu mustața care se potrivea de minune cu părul tuns scurt. Era geloasă, se temea că n-o să mai vrea să stea și cu ea. Dar Arjun i-a alungat rapid temerile. În fiecare zi se așeza pe pervazul ferestrei, îmbrăcat cu vesta și *longyi*-ul ponosit. Vorbeau ore în șir, iar ea îi curăța portocale, mango sau litchi – fratele ei era la fel de mâncăcios ca întotdeauna.

Îi povestise o mulțime de lucruri despre Regimentul 1 de Infanterie

ușoară. Își depusese candidatura la vreo șase regimente, dar pe unul singur și-l dorise de la bun început: 1 Jats. Unul dintre motive era acela că tot acolo se înscrisese și prietenul lui, Hardy, și era aproape sigur că va fi acceptat. Venea dintr-o familie de militari, iar tatăl și bunicul lui slujiseră tot în acest regiment. Firește, în cazul lui Arjun lucrurile stăteau cu totul altfel, întrucât nu avea nici o relație în armată, așa că se pregătise sufletește de o posibilă dezamăgire. Tocmai de aceea se bucurase atâta la primirea răspunsului pozitiv.

Seara în care am fost prezentat oficial regimentului a fost cea mai fericită din viața mea. Îmi dau seama că e posibil să ți se pară ciudat ce spun, Manju. Dar ăsta e adevărul: trebuie să ții cont că regimentul va fi casa mea pentru următorii cincisprezece sau douăzeci de ani – poate chiar mai mult, în cazul în care cariera mea nu va avansa așa cum sper și nu-mi voi găsi un post în Statul-Major (Doamne ferește!).

Ce mă mulțumește peste măsură e batalionul meu. Poate o să te mire, fiindcă civilii cred că în armată regimentul e cel mai important. În armata indiană însă, regimentul e doar o adunătură de simboluri – drapele, steaguri și altele. Ne mândrim cu al nostru, desigur, dar regimentele nu sunt unități tactice. Singura dată când se reunesc toate batalioanele dintr-un regiment e la Salutul Drapelului, și până atunci ți se lungesc urechile așteptând.

În restul timpului, trăiești și muncești cu batalionul tău, și asta contează cel mai mult: poți să ai o viață de coșmar dacă nimerești printre oameni nepotriviți. Dar și de data asta am avut un noroc porcesc: Hardy a apelat la relațiile lui printre fauji *ca să fim amândoi repartizați în același batalion, cel cu numărul 1. Oficial suntem Batalionul 1/1 Jat de Infanterie ușoară, dar toată lumea ne spune 1/1 Jat – mai puțin câte un colonel prăfuit care încă folosește denumirea veche, care include și „Regal". Pare-se că batalionul a luptat atât de bine în războaiele anglo-maratha, încât atunci când lordul Lake a ajuns pe coastă, ne-a acordat un titlu de onoare: Batalionul Regal.*

Ieri mă uitam cu Hardy la decorațiile primite de batalionul nostru și, pe cuvântul meu, Manju, era ditamai lista. Când a izbucnit Răscoala, trupele noastre au rămas loiale – una dintre companiile noastre era în coloana care l-a capturat pe bătrânul împărat, Bahadur Shah Zafiar, ascuns în mormântul lui Humayun. Am observat ceva ce pun pariu c-o să-i intereseze

pe Neel și Dinu: Batalionul Regal se afla în Birmania când generalul Prendergast a intrat în Mandalay. A luptat atât de bine, încât a primit denumirea de Jarnail-sahib ki dyni haat ki paltan, *„batalionul de nădejde al generalului “.*

Sincer să fiu, Manju, e destul de copleșitor să te gândești la toate astea. Dacă ai vedea lista cu toate decorațiile primite: Crucea Victoria pentru Somme; două Cruci Militare pentru înăbușirea revoltei arabe din Mesopotamia în 1918; vreo șase Ordine pentru Servicii Distinse și Ordine ale Imperiului Britanic când am luptat împotriva rebelilor boxeri din China. Uneori, când mă trezesc dimineața, parcă nu-mi vine să cred că mă număr printre oamenii ăștia. Îmi dă un sentiment de mândrie, dar și de smerenie, când mă gândesc că trebuie să mă ridic la înălțimea înaintașilor mei. Dar cel mai mândru sunt de faptul că eu și Hardy vom fi primii ofițeri indieni din 1/1 Jat. E o responsabilitate uriașă, căci reprezentăm întreaga țară.

Și, de parcă nu eram destul de norocoși, avem un comandant nemaipomenit, locotenent-colonelul Buckland, căruia toată lumea îi spune Bucky. Când îl vezi, nici n-ai zice că e militar, ci mai degrabă profesor universitar. A ținut câteva prelegeri și la academie: e așa priceput, încât până și istoria militară părea interesantă în gura lui. Pe deasupra, e un strateg genial și toți subalternii îl iubesc. Familia lui a slujit în 1/1 Jat de pe vremea când ne numeam Batalionul Regal, și nu cred să existe om în toată baza al cărui nume să nu-l cunoască. Și nu le știe doar numele – știe din ce sate vin, cine cu a cui fiică e însurat și ce zestre i s-a plătit. Eu, pe de altă parte, sunt atât de neînsemnat, încât n-am idee dacă știe de existenta mea.

Azi e Seara Invitaților, așa că trebuie să plec. Ordonanța îmi calcă chiar acum brâul și, după cum se uită la mine, cred că mă așteaptă să-mi pun haina de gală. Îl cheamă Kishan Singh și e în serviciul meu de câteva săptămâni. E un flăcău pirpiriu și serios. La început nu credeam c-o să mă înțeleg cu el, dar a ajuns să-mi placă. Mai ții minte cartea pe care mi-a dat-o Uma-pishi, povestirile lui O. Henry? N-o să-ți vină să crezi, dar am lăsat-o pe pat, și într-o noapte, când am intrat, l-am găsit cu nasul în ea. Avea o figură nedumerită, ca un urs care încearcă să desfacă un aparat de radio. S-a speriat de moarte că l-am prins uitându-se în cartea mea – a înțepenit ca o stană de piatră. Așa că i-am spus povestea colierului rătăcit. Trebuia să-l vezi cum stătea ca la curtea marțială și se uita la perete în timp ce-i traduceam textul în hindustani. La final am răcnit la el ca la

instrucție: „Kishan Singh! Cum ți s-a părut această kahani?”

Mi-a zis: „E o poveste foarte tristă, sahib“. Puteam să jur că avea lacrimi în ochi. Sunt tare sentimentali aceștii fauji, *deși au mustață și ochii injectați de sânge. Au dreptate englezii: au inimi curate, sunt bunătatea întruchipată – știi că te poți bizui pe loialitatea lor. Exact genul de oameni pe care vrei să-i ai alături când ești la ananghie.*

Scrisoarea lui Arjun a făcut-o pe Manju să se răzgândească în privința probei. La sute de mile distanță, fratele ei geamăn bea whisky, mânca la popota ofițerilor și-i cerea ordonanței să-i calce haina de gală. Iar ea era la Calcutta, în aceeași cameră în care trăia de-o viață, și își împletea codițe ca atunci când avea șapte ani. Cel mai mult o durea că Arjun nici măcar nu se prefăcea că i-ar fi vreun pic dor de casă.

Era singură acum și trebuia să se gândească la ceea ce voia să facă în continuare. Din perspectiva mamei, viitorul ei era decis: avea să plece de acasă când o lua cineva de nevastă, nici o zi mai devreme. Mamele a doi pretendenți veniseră deja s-o „vadă“ pe Manju. Una dintre ele o trăsese discret de păr, ca să fie sigură că nu poartă perucă; cealaltă o pusese să-i arate dinții, de parcă ar fi fost cal, și-i vârâse degetele în gură, plesnind ușor din limbă. Mama ei își ceruse scuze după aceea, dar îi spusese răspicat că nu-i putea promite că astfel de incidente n-aveau să se repete: făceau parte dintr-un proces. Manju știa că o așteptau probabil multe alte chinuri.

S-a mai uitat o dată pe invitația regizorului. Studioul se afla în Tollyngungue, la capătul tramvaiului 4, pe care-l lua în fiecare zi când mergea la facultate. Nu trebuia decât s-o ia în cealaltă direcție. Nu dura mult să ajungă acolo. A decis să meargă, doar ca să vadă cum e.

Dintr-odată, au apărut o mulțime de probleme de ordin practic. Cu ce să se îmbrace, de pildă. Sariul „bun“, din mătase de Benares, pe care-l purta la nunți, era încuiat în dulapul mamei. Dacă i-l cerea, mama ar fi aflat adevărul în câteva minute, ceea ce ar fi însemnat să-și ia adio de la probă. În afară de asta, ce-ar fi zis vecinii dacă o vedeau gătită cu mătase purpurie și aurie la ora unsprezece dimineața? Chiar de-ar fi reușit să se furișeze neobservată de mama ei, ar fi vuit tot cartierul până să ajungă la colțul străzii.

A ajuns la concluzia că, dacă-și dorea o actriță cochetă, regizorul n-ar fi căutat o studentă. S-a hotărât asupra sariului alb cu pătrățele verzi. Dar,

imediat ce-a rezolvat această problemă, au răsărit multe altele. Ce să facă în privința machiajului? Să-și dea cu pudră? Cu ruj? Cu parfum?

A sosit și dimineața probei, și, cum era de așteptat, nimic n-a mers bine. Sariul ales nu venise de la spălătorie; a trebuit să se mulțumească cu altul, mult mai vechi, cu o ruptură peticită la tiv. Părul nu voia s-o asculte deloc și, oricât și-ar fi suflecat sariul, îi aluneca mereu în jos și se împiedica în el. Înainte să plece, a intrat în camera *puja* și a spus o rugăciune – nu pentru că și-ar fi dorit neapărat să fie selectată, ci ca să nu se facă de râs în următoarele ore.

Deloc surprinzător, mama ei a văzut-o când a ieșit din camera *puja.*

— Manju, tu erai? Ce-ai făcut în camera *puja?* Ai probleme? a întrebat, cercetându-i bănuitoare chipul. Ce-i cu toată pudra asta pe tine? Așa te duci tu la scoală?

Manju a reușit să se fofileze sub pretextul că mergea la baie să se spele pe față. S-a dus repede în stația de tramvai. Cu capul plecat, și-a tras sariul peste față, în speranța că vecinii nu vor observa că ia tramvaiul în direcția greșită. Tocmai când se bucura că a scăpat fără să atragă atenția nimănui, din farmacia de pe Lake Road a ieșit în fugă bătrânul Nidhu-babu.

— Tu ești, Manju-*didmoni*? Și-a ridicat *dhoti*-ul și s-a aplecat ca să vadă mai bine fața ascunsă sub sari. De ce aștepți pe partea asta? De aici ajungi la Tollygunge.

Abia stăpânindu-și groaza, Manju i-a spus că mergea în vizită la o mătușă.

— Așa deci? a zis farmacistul scărpinându-se în cap. Intră în magazin, ca să nu stai în soare.

— Nu-i nevoie, a spus Manju. Sunt bine. Mergi la treaba dumitale.

— Cum dorești.

Bătrânul a plecat continuând să se scarpine, dar a revenit după câteva minute cu un vânzător care căra un scaun.

— Dacă tot vrei să aștepți afară, măcar să stai jos.

Vânzătorul a așezat scaunul în statie și l-a șters cu palma.

Părea mai simplu să-i facă pe plac decât să se împotrivească. Manju s-a lăsat întronată chiar lângă stația prăfuită de tramvai. În câteva minute însă, i s-au adeverit temerile cele mai negre: în jurul ei s-au adunat o mulțime de oameni.

— E fata familiei Roy, le explica farmacistul. Locuiește puțin mai jos, în

casa de-acolo. Merge să-și viziteze mătușa în Tollygunge. Trage chiulul de la școală.

Într-un final, spre marea ei ușurare, a sosit și tramvaiul. Farmacistul și vânzătorul i-au tinut la distanță pe ceilalți, astfel încât Manju să poată urca prima.

— Îi trimit un bilet maică-tii, a strigat bătrânul în urma ei, ca să știe că ai plecat cu bine spre Tollygunge.

— Nu, a spus Manju, scoțând capul pe fereastră și frângându-și mâinile disperată. Nu-i nevoie…

— Ce-ai zis? a strigat farmacistul, ducând o mână la ureche. Da, am zis că trimit pe cineva să-i ducă un bilet maică-tii. Nu-i nici un deranj.

Deja zdruncinată de începutul nefavorabil, Manju a fost și mai descumpănită când a ajuns la studio. Se aștepta la ceva fastuos, ca Hotelul Grand ori Cinema Metro sau restaurantele din Park Street, cu firme strălucitoare și marchize roșii. În schimb, clădirea în care a intrat părea mai degrabă un depozit sau o fabrică, o hală mare cu acoperiș de tablă. Tâmplarii și *mistri*-i munceau din greu, atârnând fundalurile de pânză și ridicând eșafodaje de bambus.

Un *chowkidar* a condus-o în camera de machiaj, o cabină micuță, fără ferestre, cu pereții improvizați din lăzi pentru ceai dezmembrate. Înăuntru, două femei tolănite în fotolii mestecau *paan* alene. Sariurile transparente le străluceau în oglinzile puternic luminate din spatele lor. Au studiat-o pe Manju cu ochii mijiți, molfăind în perfect unison.

— De ce-i îmbrăcată ca o soră medicală? a întrebat-o una pe cealaltă.

— Poate crede că merge la spital.

Au izbucnit în hohote de râs, apoi i-au aruncat un sari lui Manju, o bucată de șifon mov cu tivul roz-aprins.

— Schimbă-te.

— De ce asta? a zis Manju contrariată.

— Se potrivește cu tenul tău, s-a răstit una din femei fără să-i dea alte detalii. Pune-l pe tine.

Manju a aruncat o privire prin cameră, căutând un loc ferit unde să se schimbe. Nu exista.

— Ce mai stai? au mustrat-o femeile. Hai odată. Domnul regizor primește un musafir important azi. Nu-l putem lăsa să aștepte.

În toată existența ei de adult, Manju nu se dezbrăcase niciodată în fața

cuiva, nici măcar a mamei sale. Când și-a dat seama că trebuia să-și scoată hainele sub privirile curioase ale celor două femei care mestecau *paan,* i s-au înmuiat picioarele. Curajul care o adusese până aici începea să dispară.

— Haide, au zorit-o. Domnul regizor a invitat un om de afaceri care ar dori să investească în film. Nu-l putem lăsa să aștepte. Totul trebuie să meargă ca uns azi.

Una din ele i-a luat sariul din mână și s-a apucat s-o dezbrace. Undeva departe s-a auzit o mașină oprind cu scrâșnet de pneuri, apoi un zumzet de glasuri.

— A sosit invitatul, a strigat cineva prin ușă. Repede, repede! Domnul regizor o s-o cheme numaidecât.

Cele două femei s-au repezit la ușă, să tragă cu ochiul la personajul proaspăt venit.

— Ce impunător arată cu barbă…

— Uită-te la costumul lui. E atât de elegant…

S-au întors chicotind și-au trântit-o pe Manju pe un scaun.

— Se vede pe el că e bogat.

— Ah, dacă s-ar însura cu mine…

— Cu tine? De ce nu cu mine?

Manju se uita în oglindă, complet bulversată. Fețele celor două femei păreau monstruos de mari, iar gurile rânjite erau grotești prin dimensiune și formă. Simțind o unghie ascuțită pe pielea capului, a răcnit:

— Ce te-a apucat?

— Verific dacă ai păduchi.

— Păduchi? a țipat Manju indignată. Nu, n-am păduchi.

— Aia de dinainte avea. Și nu doar în părul de pe cap.

Au urmat noi hohote de râs.

— De unde știți?

— Colcăiau în sari după ce l-a scos de pe ea.

— În sari?

Cu un țipăt, Manju a sărit din scaun, chinuindu-se să-și smulgă sariul de pe ea.

Cele două femei hohoteau ca apucatele.

— Am glumit, au zis, cât pe ce să se sufoce de râs. Era alt sari.

Manju a izbucnit în plâns.

— Vreau acasă. Lăsați-mă să plec, vă rog. Nu vreau să ies în fața lor.

— Așa zic toate care vin aici, au încurajat-o femeile. Și pe urmă nu mai pleacă.

Au apucat-o de brațe și au condus-o într-un studio puternic luminat. Manju era deznădăjduită și profund tulburată. Ca să nu plângă, ținea ochii ațintiți în pământ și sariul tras peste cap. Deodată, o pereche de pantofi negri lustruiți a intrat în câmpul ei vizual. Cineva i-a făcut cunoștință cu regizorul. A împreunat palmele și a murmurat *„Nomoshakar“* fără să ridice privirea. Apoi a văzut o a doua pereche de pantofi venind spre ea.

— Iar dumnealui este bunul meu prieten, domnul Neeladhri Raha din Rangoon, a spus regizorul.

Manju a ridicat ochii. Dacă n-ar fi auzit numele, n-ar fi știut cine e. Îi întâlnise pe Neel și Dinu cu mulți ani în urmă. Veniseră în vizită cu mama lor și stăteau în apartamentul de la parter al mătușii ei, Uma. Dar era de nerecunoscut acum, cu barba tunsă frumos și îmbrăcat în costum.

— Neel?

Și el se holba cu gura căscată într-o exclamație nerostită. Nu din cauză că ar fi recunoscut-o, ci pentru că era cea mai frumoasă femeie cu care vorbise vreodată.

— Tu ești, Neel? a zis Manju. Nu-ți mai amintești de mine? Sunt Manju, nepoata Umei Dey.

Tânărul a încuviințat din cap buimăcit, de parcă nu mai știa nici cum îl cheamă.

Manju s-a repezit spre el și l-a luat în brațe.

— Of, Neel, a îngăimat ștergându-și lacrimile pe sacoul lui, du-mă acasă!

Atmosfera din cabină se schimbase complet când Manju s-a dus să-și recupereze hainele. Cele două machieuze o tratau cu o atenție vecină cu adorația.

— Deci îl cunoști?

— De ce nu ne-ai spus?

Manju nu s-a obosit să le dea explicații. S-a schimbat repede și a ieșit din cameră. Neel o aștepta afară, lângă un Delage D8 Drophead din 1938. I-a deschis portiera și a invitat-o să urce. Mașina mirosea a crom și piele nouă.

— Ce mașină frumoasă! a spus ea. E a ta?

— Nu, a râs Neel. Am împrumutat-o de la reprezentanță pentru câteva zile. Nu m-am putut abține.

Li s-au intersectat privirile preț de o secundă, apoi au întors amândoi capul.

— Unde vrei să mergi?

Neel a răsucit cheia în contact, și mașina a început să toarcă.

— Stai să mă gândesc…

Acum, că se instalase în mașină, nu mai era la fel de nerăbdătoare să aj ungă acasă.

— Păi…, a dat să spună Neel.

Manju simțea că se gândesc amândoi la același lucru.

— Poate că…

Fraza care începuse promițător în mintea ei a murit neterminată pe buze.

— Deci…

— Da.

Cumva, acest schimb de cuvinte a reușit să redea tot ce voiau să comunice. Neel a demarat, lăsând studioul în urmă. Știau amândoi că nu mergeau într-un loc anume, ci doar savurau plăcerea senzorială a unei plimbări cu mașina.

— Am rămas surprins să te văd acolo, a spus Neel râzând. Chiar vrei să te faci actriță?

Manju a simțit că se înroșește la față.

— Nu. Voiam doar să văd cum e. Mă plictisesc de moarte acasă…

Odată ce a spus asta, nu s-a mai putut opri. I-a povestit lucruri pe care nu le mărturisise nimănui: cât de dor îi era de Arjun; că scrisorile lui de la Academia Militară îi dăduseră mult de gândit despre propriul ei viitor; cât de trist era pentru o femeie să trăiască indirect prin fratele ei geamăn. I-a povestit chiar și despre căsătoriile pe care încerca să i le aranjeze mama ei, despre mamele pretendenților și despre cum o trăseseră de păr și-i verificaseră dinții.

Neel vorbea puțin, dar Manju înțelegea că asta avea drept cauză lipsa de exercițiu în arta conversației. Era greu să-i citească expresia feței din cauza bărbii negre și dese, dar simțea că o ascultă cu atenție și compasiune.

— Dar tu? l-a întrebat. Ești producător de film?

— Nu! a strigat Neel, aproape disprețuitor. N-a fost ideea mea. *Apé,* tata, mi-a sugerat…

Visul lui, i-a explicat, era să facă comerț cu lemn. Ceruse să fie partener în afacerea familiei, dar tatăl lui îl refuzase. Rajkumar îl sfătuise să se

orienteze spre alte activități: comerțul cu lemn nu era pentru oricine, îi spusese, cu atât mai puțin pentru un băiat de oraș ca Neel. Constatând că fiul său nu se lăsa convins să renunțe, îi dăduse o sumă de bani și-i zisese să se întoarcă după ce o dubla. Dar cum să facă asta? îl întrebase Neel. Rajkumar îi răspunsese: „Du-te și investește în filme – în orice vrei tu“. Luându-l în serios, Neel căutase un film în care să investească, dar nu găsise nici unul în Rangoon. Prin urmare, hotărâse să vină în India.

— De când ești aici? l-a întrebat Manju. De ce n-ai trecut pe la noi? Puteai să stai la Uma-pishi.

Neel s-a scărpinat în barbă, stânjenit.

— Da, dar problema e…

— Ce?

— Tata nu se înțelege cu mătușa ta.

— Nu contează, a zis Manju. Mama ta ne vizitează des. Sunt sigură că nu s-ar supăra tatăl tău dacă ai veni și tu.

— Poate că nu… dar oricum n-aș vrea.

— De ce?

— Pentru că, a mormăit Neel, scărpinându-se în barbă din nou, n-ar fi corect…

— Ce n-ar fi corect?

— Nu știu cum să-ți explic…

I-a aruncat o privire confuză, de parcă nu mai vorbise niciodată, nici măcar în gând.

— Încearcă, l-a încurajat ea.

— Vezi tu, a spus, pe un ton aproape vinovat, eu sunt singurul care e de partea lui.

Manju a rămas surprinsă.

— Cum adică?

— Asta-i sentimentul meu, a zis Neel. Că sunt singurul care a rămas de partea lui. Fratele meu, Dinu, de pildă… uneori, am senzația că-l urăște pe Apé.

— De ce?

— Poate pentru că sunt atât de diferiți.

— Dar tu semeni cu el?

— Da, a răspuns Neel. Cel puțin, așa-mi place să cred. A întors capul spre ea și i-a zâmbit. Nu știu de ce-ți spun toate astea. Mă simt ca un idiot.

— Nu ești. Înțeleg ce vrei să spui…

Au continuat să se plimbe, mai mult sau mai puțin la întâmplare, de pe o stradă pe alta, intrând prin tot felul de fundături și învârtindu-se pe bulevardele largi.

Aproape se înserase când a dus-o acasă. Au căzut de acord că era mai bine ca el să nu intre.

S-au revăzut a doua zi și în zilele care au urmat. Neel și-a prelungit șederea și, când s-a împlinit o lună, a trimis o telegramă în Birmania.

Într-o zi, Dolly a apărut la biroul Umei.

— Dolly? Ai venit?

— Da. Dar nici nu-ți imaginezi de ce…

DOUĂZECI ȘI DOI

Nunta era ca o forță a naturii și schimba tot ce atingea. În câteva zile, Lankasuka s-a transformat într-un bâlci imens și gălăgios. Pe acoperiș, o echipă de constructori de *pandal* înălța o uriașă pânză multicoloră pe țăruși de bambus. În curtea umbroasă din spate, o mică armată de bucătari își instalaseră corturile și săpaseră gropi pentru gătit. Aveai impresia că se mutase circul acolo.

Bela era cea mai mică din casă: la cei cincisprezece ani ai ei, era o fată slăbuță și lălâie, care abia acum înflorea într-o adolescentă stângace. Oscila între teamă și entuziasm, parcă neștiind dacă să participe la festivități ori să se ascundă în pat.

Pe măsură ce se apropia nunta, un potop de telegrame – până atunci atât de rare și neliniștitoare – s-a abătut peste Lankasuka, zguduind-o din temelii. Nu trecea zi fără ca Bela să vadă poștașul alergând pe trepte cu un plic roz în mână. Arjun urma să sosească cu trenul, împreună cu ordonanța lui, Kishan Singh. Dolly, Dinu și Rajkumar veneau cu două zile înainte, cu unul dintre avioanele DC3 noi-nouțe ale companiei KLM.

Emoțiile au atins apogeul în ziua în care era așteptat să sosească grupul din Rangoon. Din fericire, în anul acela familia hotărâse să cumpere o mașină, costurile fiind suportate în mod egal de Uma și de fratele ei. Mașina le-a fost livrată când pregătirile erau în toi, un Jowett nou, fabricat în 1939, de doar opt cai-putere, cu capotă lungă și mască ovală, foarte

frumoasă. Pe lângă asta, aveau la dispoziție și Delange Drophead-ul pe care Neel reușise să-l împrumute din nou de la reprezentanță.

Au găsit aeroportul Dum Dum complet schimbat față de ziua când se întorsese Uma în India. Pista de altădată era acum un aeroport în adevăratul sens al cuvântului, cu propriul serviciu de vămuire. Fuseseră defrișate șaizeci de hectare de teren și se construiseră trei noi piste. Se ridicase o clădire administrativă cu trei etaje, prevăzută cu turn de control și cameră de telecomunicații. Și spațiul de așteptare suferise modificări: au intrat într-o galerie bine luminată, cu ventilatoare care se învârteau energic pe tavan. La un capăt al galeriei se găsea un radio care difuza știri; la celălalt, o tejghea la care se vindeau ceai și gustări.

— Priviți! a strigat Bela de la fereastră, arătând avionul care se rotea pe deasupra.

Au privit cum aterizează DC3-ul. Dinu a coborât primul. Hainele lui, un *longyi* și o cămașă lejeră, îi fluturau pe corpul zvelt și solid în timp ce-și aștepta părinții pe pistă.

Dolly și Rajkumar au ieșit printre ultimii. Dolly purta un *longyi* verde cu dungi și nelipsita floare albă în păr. Rajkumar se deplasa foarte încet, sprijinindu-se ușor pe soția lui. Avea părul alb și fața căzută și brăzdată de riduri.

Avea acum în jur de șaizeci și cinci de ani. Suferise de curând un mic atac cerebral și se ridicase din pat în ciuda recomandărilor medicilor. Din cauza crizei, afacerea lui nu mai era la fel de profitabilă ca pe vremuri. Industria tecului se schimbase în ultimii zece ani, și afaceriștii de modă veche ca el erau depășiți. Apăsat de datorii uriașe, Rajkumar se văzuse nevoit să-și vândă multe dintre proprietăți.

Pentru nunta lui Neel însă, era hotărât să uite de toate greutățile financiare. Tot ce făceau alții, el își dorea să facă cu și mai mare pompă și fast. Neel era preferatul lui și voia neapărat ca prin această nuntă să compenseze pentru toate sărbătorile pe care le ratase de-a lungul timpului.

Dinu era preferatul Belei: îi plăcea înfățișarea lui, cu obrajii ascuțiți și osoși și fruntea lată; îi plăceau seriozitatea lui și figura îngândurată cu care îi asculta pe ceilalți, ca și când își făcea griji din cauza a ce auzea; îi plăcea chiar și felul în care vorbea, cu mici întreruperi bruște, de parcă îi țâșneau gândurile în jeturi.

În ziua în care s-au dus la gara Howrah după Arjun, Bela a avut grijă să stea lângă Dinu. A observat că ținea o geantă de piele în brațe.

— Ce-ai în ea? l-a întrebat.

Dinu a deschis-o, lăsând la vedere un aparat de fotografiat nou, cum fata nu mai văzuse până atunci.

— E un Rolleiflex, i-a spus. Cu două obiective… L-a scos din geantă și i-a arătat cum funcționează; se deschidea ca un capac cu balamale, astfel încât trebuia să te uiți în el de deasupra. Am și trepied pentru el, a informat-o. Când îl montez, poți să arunci și tu o privire.

— De ce l-ai luat cu tine la gară? a vrut să știe Bela.

Dinu a ridicat din umeri.

— Am văzut niște fotografii de curând. Instantanee din gară făcute de Alfred Stieglitz… și mi s-au părut interesante…

Aparatul de fotografiat a suscitat mare vâlvă când Dinu La montat la Howrah. Era aglomerație mare în gară, și mulți oameni s-au adunat în jurul lui. Dinu a potrivit înălțimea trepiedului ca să fie pe măsura Belei.

— Vino să te uiți.

Peronul lung avea un acoperiș ascuțit din tablă ondulată. Soarele după-amiezii se strecura pe sub el, creând un efect puternic de lumină de fundal. În prim-plan era o mulțime forfotitoare: hamali cu jachete roșii, vânzători ambulanți de ceai și pasageri care așteptau lângă mormane de bagaje.

Dinu i-a atras atenția Belei asupra detaliilor.

— Cred că o să iasă chiar mai bine decât mă gândeam… datorită oamenilor și mișcării continue…

Bela s-a mai uitat o dată în ocular și, ca prin minune, în cadru a apărut Arjun. Stătea pe treapta unui vagon, ținându-se de bara de fier a ușii deschise. A sărit în momentul în care a dat cu ochii de ei, luându-și avânt de la trenul aflat încă în mișcare. A trecut prin ceața albă care se revărsa din coșul locomotivei, râzând și făcând slalom printre vânzătorii și hamalii care mișunau pe peron. Tunica uniformei kaki era strânsă bine în talie, iar chipiul, dat pe spate. A venit în fugă spre ei cu brațele larg deschise și, strângând-o pe Manju la piept, a început s-o învârtă. Bela s-a tras înapoi, sperând să se ascundă până trecea primul val de euforie provocată de sosirea lui Arjun. Dar exact atunci a zărit-o.

— Bela!

S-a aplecat și a ridicat-o deasupra capului, în ciuda protestelor ei. În timp

ce se rotea prin aer, amețită de zarva gării, a remarcat un soldat care venise pe nesimțite și se postase la un pas în spatele lui Arjun. Împovărat de bagaje, părea mai tânăr decât acesta și mai mic de statură.

— Cine-i băiatul ăla? a șoptit la urechea fratelui ei.

Arjun a aruncat o privire peste umăr, ca să vadă despre cine era vorba.

— E Kishan Singh, ordonanța mea.

A lăsat-o pe Bela jos și a luat-o înainte cu ceilalți, discutând cu înflăcărare. Bela a rămas în urmă, în pas cu Kishan Singh. I-a aruncat o ocheadă; era frumușel, s-a gândit, avea o piele lucioasă precum catifeaua neagră, și, cu toate că era tuns scurt, se vedea că are părul drept și fin. Tânărul privea drept în față, ca o statuie umblătoare.

Abia când au ajuns la mașină s-a convins că-i observase prezența. Li s-au intersectat privirile preț de o clipă, iar pe figura lui s-a schimbat ceva: a apărut un zâmbet firav. Bela a rămas năucită. Nu știa că un zâmbet poate avea un impact fizic, ca atunci când te lovește un obiect zburător.

Când să urce în mașină, l-a auzit pe Dinu spunându-i lui Arjun:

— Ai auzit vestea? Hitler a semnat un pact cu Mussolini. S-ar putea să izbucnească încă un război.

N-a auzit și răspunsul fratelui ei. Pe drumul de întoarcere n-a auzit un cuvânt din ce discutau ceilalți.

DOUĂZECI ȘI TREI

Deși Dinu și Arjun se cunoșteau de multă vreme, nu fuseseră niciodată prieteni. Dinu îl privea pe Arjun ca pe un animal de companie prietenos și împiedicat, un câine mare ori un măgar bine dresat, o vietate mereu binedispusă, dar de o indolență incurabilă și nefiind în stare să spună ceva coerent. Însă Dinu nu era atât de arogant încât să nu se poată corecta. La gara Howrah, în ziua în care l-a fotografiat pe Arjun alergând pe peron, a remarcat imediat că era cu totul alt om decât băiatul de altădată. Îi dispăruse moleșeala și nu mai gângăvea ca pe vremuri. Era un paradox interesant, căci vocabularul lui Arjun părea să fie acum un jargon presărat cu cuvinte englezești și elemente de argou punjabi – acum, toată lumea era fie „băiat“, fie *„yaar”*.

Dar, în drum spre casă, Arjun a făcut un lucru care l-a lăsat pe Dinu cu

gura căscată. În timp ce discutau despre exercițiile tactice, s-a apucat să descrie o formă topografică – mai exact, un deal. I-a enumerat crestele și aflorimentele, specificul vegetației și ce fel de adăpost oferea. A menționat înclinația pantei și a povestit râzând despre prietenul lui, Hardy, care greșise calculele, astfel că „nu se pupau“ cu realitatea.

Dinu înțelegea cuvintele și imaginile și puntea de metafore care le unea – era un limbaj pe care nu se așteptase vreodată să-l audă de la Arjun. Dar, până la finalul descrierii, vedea limpede dealul în minte. Dintre toți cei care-l ascultau, probabil doar el înțelegea pe deplin cât de greu este să atingi o asemenea minuțiozitate a detaliilor și o asemenea claritate a descrierii: a rămas profund impresionat, atât de precizia relatării lui Arjun, cât și de maniera spontană și naturală în care o realizase.

— Arjun, a zis fixându-l cu privirea lui ursuză, sunt absolut uluit… Ai descris dealul ăla de parcă-l știi în cel mai mic amănunt.

— E normal. Comandantul nostru spune că, atunci când ești atacat, plătești cu viața pentru fiecare detaliu pe care-l ratezi.

Și acest lucru i-a trezit interesul lui Dinu. Știa cât de importantă este observația atentă, dar nu-și închipuise vreodată că valoarea ei s-ar putea măsura în vieți. Gândul acesta îi dădea un sentiment de smerenie.

Credea că pregătirea unui soldat e în primul rând o chestiune fizică, dar o singură conversație fusese de ajuns să-i arate cât de mult se înșela. Prietenii lui erau preponderent scriitori și intelectuali, nu cunoscuse niciodată un militar. Iar acum, la Calcutta, se trezise deodată înconjurat de soldați. În doar câteva ore de la sosire, Arjun umpluse casa cu prietenii săi. Cunoștea și câțiva ofițeri de la cantonamentul Fort William din Calcutta. Odată ce-a luat legătura cu ei, prietenii lui au început să apară la orice oră din zi, cu jeepuri și uneori camioane, anunțându-și sosirea cu vuiet de claxoane și tropăit de cizme.

— Așa-i în armată, *yaar,* a zis unul dintre ei, parcă încercând să se scuze. Unde se duce un soldat, merge întregul *paltan*…

Pe vremuri, atitudinea lui Dinu față de armată varia între ostilitate fățișă și nepăsare amuzată. Acum era mai degrabă curios decât dușmănos, tot mai interesat să le descopere motivațiile. Era uimit de caracterul colectiv al vieții lor, de plăcerea pe care Arjun, de pildă, o găsea în a împărți cu ceilalți. Era un stil de gândire și de comportament în totală antiteză cu firea și viziunea lui Dinu. Avea puțini prieteni și, chiar în relația cu cei mai

apropiați dintre aceștia, exista o doză de nesiguranță, o reținere cerebrală. Tocmai de-asta găsea atât de mare plăcere în fotografie. Nu exista loc mai retras decât o cameră obscură, cu lumina ei tulbure și aerul îmbâcsit.

Arjun, pe de altă parte, părea fericit să lucreze la detaliile planurilor dictate de alții – nu neapărat oameni, ci manuale. Odată, când povestea despre mutarea batalionului său dintr-un cantonament în altul, a descris procedurile de îmbarcare cu atâta mândrie, de parcă el însuși condusese fiecare soldat la gară. La final, a reieșit că rolul lui era să stea la ușa unui vagon și să completeze lista de prezență. Dinu a observat cu surprindere că tocmai de-aici venea marea satisfacție a lui Arjun: din realizarea de mici sarcini și completarea de liste care culminau cu relocarea unui pluton și apoi a unui batalion.

Arjun se străduia mereu să explice că în armată e crucial ca „băieții“ să se cunoască în profunzime, să știe exact cum va reacționa fiecare în diverse împrejurări. Era însă un paradox care nu i-a scăpat lui Dinu: când Arjun și amicii lui vorbeau unii despre alții, aprecierile lor erau atât de exagerate, încât păreau să inventeze versiuni ale lor pentru consumul comun. În bestiarul acesta al tăifăsuielilor lor, Hardy era perfecționistul feroce, Arjun, un mare Don Juan, altul, un gentleman desăvârșit, și așa mai departe. Portretele acestea fanteziste făceau parte din folclorul camaraderiei lor – o frăție cu care se mândreau nespus, atribuindu-i calități hiperbolice care depășeau uneori sfera simplei prietenii. De obicei erau doar „frați“, dar din când în când erau mai mult de atât, mergând până la a se intitula „Primii Indieni Adevărați“. „Uitați-vă la noi“, spuneau, „suntem punjabi, maratha, bengalezi, sikhi, hinduși, musulmani. Unde altundeva în India mai găsești un grup ca al nostru, în care regiunea și religia nu contează, în care bem laolaltă și mâncăm carne de vită și porc și puțin ne pasă?“

Fiecare masă la popota ofițerilor, povestea Arjun, era o aventură, o superbă sfidare a tabuurilor. Consumau mâncăruri de care nu se atinseseră niciodată când erau acasă: șuncă, jambon și cârnați la micul-dejun; friptură de vită și costițe de porc la cină. Beau whisky, bere și vin, fumau țigări și trabucuri. Și nu era doar o chestiune de a-și satisface apetitul: fiecare înghițitură avea înțelesul ei, reprezentând un pas înainte spre evoluția unui tip nou de indian, mai complex. Toți aveau anecdote despre cum li s-a întors stomacul pe dos când au gustat prima oară o bucată de porc sau de vită; și-au înfrânat dezgustul și n-au vomitat. Nu s-au dat bătuți, căci toate aceste

lupte erau mărunte, dar esențiale, și nu le puneau la încercare doar bărbăția, ci și capacitatea de a pătrunde în categoria ofițerilor. Trebuiau să dovedească, atât lor, cât și superiorilor lor, că puteau deveni conducători, membri ai unei elite: că erau suficient de vizionari încât să depășească constrângerile locului natal, să înfrângă comportamentele inoculate prin educație.

— Uitați-vă la noi, spunea Arjun după câteva pahare de whisky, suntem primii indieni moderni; primii indieni cu adevărat liberi. Mâncăm ce ne place, bem ce ne place, suntem primii indieni eliberați de povara trecutului.

Pentru Dinu, această afirmație era profund jignitoare.

— Modernitatea nu constă în ce mănânci și ce bei, ci în modul în care vezi lucrurile…

Apoi îi arăta fotografii de Stieglitz, Cunningham și Weston decupate din ziare și reviste.

Arj un ridica din umeri și râdea.

— Pentru tine, lumea modernă e doar un subiect despre care citești. Tot ce știi despre ea vine din cărți și ziare. Spre deosebire de tine, noi trăim alături de occidentali…

Dinu înțelegea că, prin asocierea cu europenii, Arjun și tovarășii lui se considerau pionieri. Pentru majoritatea compatrioților lor, occidentul era o noțiune abstractă: deși știau că sunt guvernați de Anglia, puțini indieni văzuseră vreodată un englez și chiar mai puțini vorbiseră cu unul. Englezii trăiau în cartierele lor și își vedeau de activitățile lor, majoritatea treburilor administrative fiind îndeplinite de indieni. În armată însă, ofițerii indieni erau un grup select; trăiau în vecinătatea occidentalilor, lucru de neînchipuit pentru compatrioții lor. Prin faptul că împărțeau aceleași camere, mâncau și lucrau laolaltă, situația lor se deosebea radical de cea a restului supușilor imperiului.

— Noi înțelegem occidentul mai bine decât voi, civilii, îi plăcea lui Arjun să spună. Știm cum gândesc europenii. Abia când toți indienii vor fi ca noi, vom avea o țară cu adevărat modernă.

Mesele în compania prietenilor lui Arjun erau un vacarm, însoțite de „găleți“ de bere, hohote de râs și glume răutăcioase făcute de ofițeri la adresa colegilor lor. Le numeau „ghidușii“ și majoritatea erau inofensive. Totuși, s-a întâmplat o dată ca tihna mesei să fie întreruptă de un incident curios. Văzând un platou cu *chapati* aburinde, unul dintre ofițeri a zis cu

voce „ghiduşă“: „Păcat că nu e Hardy aici. El se dă în vânt după *chapati”*. Afirmația, aparent nevinovată, a avut un efect bizar; s-a făcut brusc liniște și figurile ofițerilor au devenit grave. Locotenentul care vorbise s-a înroșit la față, parcă simțind mustrarea colectivă. Apoi, ca pentru a le reaminti colegilor că erau și alții la masă – Dinu, Manju și Neel, mai exact –, Arjun și-a dres glasul și a schimbat imediat subiectul. Întreruperea a durat doar câteva secunde și a trecut neobservată de toți, mai puțin de Dinu.

Mai târziu, în aceeași seară, Dinu s-a oprit în pragul camerei lui Arjun, care stătea pe pat, cu o carte sprijinită pe genunchi și un pahar de coniac în mână.

— Vrei să mă iei la întrebări, nu? a zis Arjun observându-i ezitarea. Despre ce s-a întâmplat mai devreme?

— Da.

— N-a fost nimic important.

— Atunci, n-ai de ce să nu-mi spui.

Arjun a oftat.

— Era vorba de un bun prieten de-al meu, Hardy. E ciudat când mă gândesc că nu e și el aici.

— Și care-i treaba?

— E o poveste lungă. Hardy s-a certat cu cineva anul trecut. O să ți se pară stupid…

— Ce s-a întâmplat?

— Ești sigur că vrei să afli?

— Da.

— Hardy e *sardar,* a zis Arjun, sikh dintr-o familie care a dat multe generații de militari. Ai fi surprins să vezi câți băieți provin din astfel de familii. Eu îi numesc *fauji* adevărați. Cei ca mine, care n-au nici o legătură cu armata, sunt rarități…

Hardy crescuse la baza batalionului din Saharanpur, a explicat Arjun. Și tatăl, și bunicul lui slujiseră în Batalionul 1 Jat. Intraseră ca soldați și avansaseră până la gradul de ofițer al viceregelui – cel mai înalt pe care-l putea deține un indian la vremea aceea, undeva între subofițer și ofițer. Hardy fusese primul din familie care intrase în armată cu gradul de ofițer și voia neapărat să facă parte din 1/1 Jat. Spunea în glumă că visul lui era ca foștii colegi ai tatălui său să-l numească „Sahib“.

Între viața ofițerilor și cea a gradaților era însă o diferență pe care Hardy

n-o luase în considerare. Gradații primeau mâncare indiană la popotele lor, pregătită după cerințele dietetice ale religiei fiecăruia. La popota ofițerilor, pe de altă parte, se servea mâncare „englezească” – și necazul cu Hardy era că făcea parte dintre acei băieți care, oricât s-ar fi străduit, nu puteau trăi fără un *dal-roti* zilnic. Ingurgita conștiincios tot ce se servea la popotă, dar cel puțin o dată pe zi găsea un pretext să iasă din unitate ca să mănânce pe săturate undeva în oraș. Era un lucru obișnuit printre ofițerii indieni, însă Hardy depășise o limită nevăzută: începuse să meargă pe la popotele gradaților. Când era mic îi numea „unchi” pe unii dintre ei, și presupunea că-l vor trata cu aceeași indulgentă și afecțiune ca în trecut. Se gândea că nu vor spune nimănui despre vizitele lui. În definitiv, mulți erau din același sat, din aceeași familie extinsă. Multi îi cunoscuseră tatăl.

S-a dovedit că se înșelase amarnic. Departe de a fi încântați să-l aibă superior pe Hardy, vechii colegi ai tatălui său îi luau prezența în batalion ca pe o jignire profundă. Erau prima generație de militari indieni sub comanda unor ofițeri indieni. Multi se simțeau stânjeniți din cauza asta. Dacă relația lor cu superiorii britanici era un motiv de mândrie și prestigiu, să primească ordine de la niște indieni însemna o știrbire a acestui privilegiu.

A venit și ziua în care comandantul batalionului, locotenent-colonelul „Bucky“ Buckland, a recomandat ca Hardy să primească comanda Companiei C. Pentru subofițeri, asta a fost picătura care a umplut paharul. Unii dintre ei îl cunoșteau bine pe locotenent-colonelul Buckland; slujiseră mulți ani alături de el și considerau că e de datoria lor să-l informeze despre ce se întâmplă în unitate. Au format o delegație și au ieșit la raport. I-au spus: „Copilandrul ăsta, Hardayal Singh, căruia i-ați încredințat comanda Companiei C, vine dintr-o familie pe care o știm. Îl cunoaștem pe taică-său, surorile lui sunt măritate cu frații noștri, casa lui e lângă casele noastre. Cum să-l tratăm ca pe un ofițer? Nici măcar nu suportă mâncarea pe care-o consumă ofițerii. Se furișează în popotele noastre ca să mănânce *chapati“*.

Locotenent-colonelul Buckland s-a supărat foarte tare. Într-adevăr, era imposibil să nu te dezguste urâțenia acelor reclamații. Dacă atunci când ai încredere doar în cei pe care-i cunoști se poate vorbi de o ură de sine implicită, cât de adâncă trebuie să fie ura de sine dacă împinge un grup de oameni să se îndoiască de cineva pentru simplul motiv că e unul de-al lor?

Comandantul Buckland i-a admonestat cu asprime pe subofițeri.

— Trăiți în trecut. A venit momentul să învățați să primiți ordine de la

indieni. Omul ăsta e fiul fostului vostru coleg, chiar vreți să-l umiliți public?

Subofițerii au rămas pe poziție, în ciuda mustrării. Până la urmă, locotenent-colonelul s-a văzut nevoit să cedeze. Dintotdeauna existase o înțelegere tacită între gradați și ofițerii englezi: în anumite privințe trebuiau luate în seamă și părerile lor. Locotenent-colonelul n-a avut de ales și La anunțat pe Hardy că avansarea lui trebuia să mai aștepte. Asta era partea cea mai dificilă. Cum să-i explice lui Hardy acuzațiile care i se aduceau? Cum putea un militar să combată acuzațiile că ar mânca turtițe *chapati* pe ascuns? Cât de mult i-ar fi afectat încrederea în sine?

Locotenent-colonelul Buckland a abordat problema cât mai diplomatic cu putință, iar Hardy a ieșit de la întrevedere fără să pară foarte descurajat. Doar prietenii cei mai buni știau cât de rău l-a durut; cât de greu i-a fost să dea ochii cu subofițerii a doua zi. Și, firește, armata fiind o instituție foarte închisă, s-a aflat rapid de pățania lui. Din când în când, până și prietenii făceau câte o gafă, cum se întâmplase în seara aceea.

— Toți vă confruntați cu asta? l-a întrebat Dinu pe Arjun. E greu să fiți acceptați ca ofițeri de soldații voștri?

— Da și nu. Ai în permanență impresia că pe tine te urmăresc cu mai mare atenție decât dacă ai fi englez – pe mine cu atât mai mult, pentru că sunt singurul bengalez. Pe de altă parte, simți că se identifică cu tine, că unii te încurajează, în vreme ce alții abia așteaptă să te vadă căzând. Când mă aflu în fața lor, îmi dau seama că se pun în locul meu, că trec peste o barieră care le împarte dintotdeauna mintea. Atunci când se vor putea imagina depășind acea limită, se va schimba ceva. Lucrurile nu mai pot rămâne ca pe vremuri.

— La ce te referi?

— Nu știu dacă pot să explic, Dinu. O să-ți spun o poveste. Odată, un bătrân colonel englez a venit la popota noastră. Îi plăcea să povestească despre vremurile frumoase de odinioară. După cină, l-am auzit când vorbea cu Bucky, comandantul nostru. Era foc și pară de mânios. Considera că ideea de a ridica indieni la rangul de ofițer va distruge armata; va crea doar zâzanie și se va alege praful de tot. Bucky era un om cumsecade și onest și nu putea tolera asta. Ne-a apărat cât a putut, spunându-i că ofițerii lui indieni nu sunt cu nimic mai prejos decât ceilalți. Treaba e că, în sinea mea,

îmi dădeam seama că Bucky greșea și moșneagul avea dreptate.

— E foarte simplu. Orice instituție are logica ei, iar armata britanico-indiană a funcționat mereu după principiul că trebuie să existe o separare între indieni și britanici. Era un sistem foarte clar: stăteau la distantă și ambele tabere considerau că e în beneficiul lor. Nu-i ușor, să știi, să convingi oamenii să lupte. Englezii au găsit o modalitate și au perfecționat-o. Dar acum, că am pătruns și noi la popota ofițerilor, nu știu dacă mai poate continua.

— De ce nu?

Arjun s-a ridicat din pat ca să-și mai toarne niște coniac.

— Pentru că e adevărat ce-a zis moșneagul: e zâzanie între noi.

— Între cine?

— Între indieni și britanici.

— Serios? Din ce motiv?

— În mare parte din cauza unor nimicuri. La popotă, de pildă, fii sigur că, dacă un englez dă radioul pe un post în engleză, peste câteva minute vine un indian și-l dă pe melodii din filme hinduse. După care vine altul și-l dă înapoi, și tot așa, până când abia aștepți să-l oprească cineva de tot. Chestii de genul ăsta.

— Par niște… certuri copilărești.

— Într-adevăr. Dar cred că se ascunde ceva important în spatele lor.

— Ce anume?

— Vezi tu, toți prestăm aceeași muncă, mâncăm aceeași mâncare și așa mai departe. Dar băieții instruiți în Anglia sunt mult mai bine plătiți decât noi. Eu, unul, nu mă supăr, dar băieții ca Hardy suferă mult din cauza asta. Pentru ei nu e o simplă slujbă, ca în cazul meu. Ei chiar cred în ceea ce fac; cred că englezii reprezintă libertatea și echitatea. Cei mai mulți dintre noi suntem sceptici când auzim vorbe mari. Ei, nu. Iau foarte în serios lucrurile astea, și tocmai de asta se amărăsc când descoperă că mult proclamata egalitate e doar un morcov pe băț – o momeală întinsă pe la nasurile lor ca să le dea speranță, dar la care nu ajung niciodată.

— De ce nu se plâng?

— O mai fac, uneori. Dar în general n-au ceva concret de care să se plângă. Să ne gândim la avansarea lui Hardy: a cui a fost vina? A lui Hardy? A gradaților? Cu siguranță, nu a comandantului. Dar așa se întâmplă mereu. Când unul dintre noi nu primește o funcție sau o

promovare, sunt o puzderie de regulamente menite tocmai să zăpăcească. La suprafață, totul pare făcut după manuale, regulamente și proceduri: pare foarte clar și logic. În realitate, dedesubt se ascund tot felul de sentimente dubioase: prejudecăți, neîncredere, suspiciuni.

Arjun a dat coniacul pe gât și și-a mai turnat un pahar înainte de a continua:

— O să-ți povestesc ce-am pățit când eram la academie. Într-o zi, am ieșit în oraș cu Hardy și alți câțiva. A început ploaia și ne-am adăpostit într-un magazin. Proprietarul s-a oferit să ne împrumute umbrele. Am acceptat, fără să stau pe gânduri. Ceilalți s-au uitat la mine de parcă eram nebun. „Ce-i în mintea ta?“, mi-a zis Hardy. „Nu trebuie să te vadă lumea cu umbrelă.“ M-a lăsat cu gura căscată. „De ce să nu mă vadă lumea cu umbrelă?“, am întrebat. „Ai văzut tu vreodată un soldat indian cu umbrelă?”, mi-a răspuns Hardy. M-am gândit puțin și mi-am dat seama că nu. I-am spus asta. „Știi de ce?“, a zis. „Nu.” „Pentru că pe vremuri, în Orient, umbrelele erau un simbol al suveranității. Britanicii nu voiau ca șipaii să prindă curaj și să ridice pretenții. De-asta n-ai să vezi niciodată umbrele într-o unitate militară.”

Am rămas șocat. Cum e posibil așa ceva? Eram destul de sigur că nu există reglementări în acest sens. Îți imaginezi un ordin care să spună: „Este interzis ca indienii să aibă umbrele în cazarmă”. E de neconceput, în același timp, nu era mai puțin adevărat că nu vedeai pe nimeni cu umbrelă în unitate. Într-o zi, l-am întrebat pe aghiotant, căpitanul Pearson: „Domnule, de ce nu folosim niciodată umbrele, nici măcar când plouă?“ Căpitanul Pearson e un tip îndesat și dur, cu gât ca de taur. S-a uitat la mine ca la un vierme. Apoi mi-a dat un răspuns care mi-a închis gura: „Nu folosim umbrele, domnule locotenent, pentru că nu suntem *femei”.* Arjun a pufnit în râs. Acum, și de-ar fi să mă înec în ploaie, nu umblu cu umbrela nici mort.

DOUĂZECI ȘI PATRU

Anul acela, musonul părea să fi lovit Lankasuka mult înainte să apară pe cer primii nori. Nunta lui Manju era la sfârșitul lui iunie, chiar înainte să înceapă ploile. Era o vreme toridă, iar lacul din parcul din fața casei scăzuse atât de mult, încât nu te mai puteai plimba cu barca pe el. Era acea perioadă

a anului când până și pământul părea să se rotească mai încet, în așteptarea potopului care avea să vină.

Nunta crea însă impresia unei anomalii climatice la Lankasuka, dând senzația că toată proprietatea era inundată de șuvoaie în timp ce locatarii erau prinși în vâltoarea unei multitudini de lucruri: oameni, daruri, frământări, râsete, mâncare. În curtea din spate ardeau focurile toată ziua, iar pe acoperiș, sub tendele colorate întinse pentru nuntă, erau veșnic câteva zeci de oameni care luau masa.

Zilele treceau într-o vijelie de festinuri și ceremonialuri: angajamentele familiale solemne *paka-dekha* erau inevitabil urmate de miruirea cu curcuma *gaye-holud*. Încetul cu încetul, așa cum apele umflate acoperă careurile unui câmp de orez, la fel și cursul constant al nunții a măturat digurile care separau viețile celor din casă. Asociații politici ai Umei, în veșminte albe, au sărit imediat în ajutor, la fel și numeroși militanți din Congresul Național Indian, în uniforme kaki; prietenii lui Arjun de la Fort William i-au trimis bucătari, picoli, chelneri și, din când în când, chiar fanfare integrale, de la susafoane până la capelmaiștri în uniforme; colegii de facultate ai lui Manju au venit cu duiumul, la fel și o gloată pestriță de amici ai lui Neel de la studioul de film din Tollyngunge – regizori, actori, studenți, interpreți de coloane sonore, și chiar cele două machieuze fioroase care o costumaseră pe Manju în ziua nefericitei probe.

Nici Dolly nu stătea degeaba. După nenumăratele vizite la Calcutta, își crease legături strânse cu templul birman din oraș. Deși micuț, trecutul lui nu era lipsit de strălucire. O seamă de înțelepți birmani stătuseră acolo, inclusiv celebrul călugăr activist U Wisara. Datorită relațiilor lui Dolly, la nunta lui Manju a participat un număr însemnat de persoane din comunitatea birmană – studenți, călugări, avocați și chiar câțiva sergenți voinici din cadrul forțelor de poliție (mulți dintre ei anglo-birmani de origine).

Având în vedere diversitatea acestor grupuri, neînțelegerile erau relativ puține. Dar până la urmă s-a dovedit imposibil să stăvilească vânturile puternice care măturau lumea. Un prieten al Umei, ilustru membru al Congresului, a venit îmbrăcat în stilul lui Jawaharlal Nehru, cu chipiu kaki și *sherwani* negru, lung, cu un trandafir la butonieră. Elegantul politician s-a nimerit să stea lângă un prieten al lui Arjun, locotenent în Regimentul 14 Punjab.

— Cum e ca un *indian* să poarte uniforma asta? l-a întrebat rânjind.

— Dacă vreți neapărat să știți, domnule, i-a replicat prietenul lui Arjun cu același rânjet, e foarte călduroasă, dar cred că același lucru se poate spune și despre a dumneavoastră.

Altă dată, Arjun s-a trezit într-un grup extrem de pestriț, alcătuit din călugări budiști, studenți activiști birmani și membri ai Congresului Național Indian. Cei din urmă rămăseseră cu un gust amar în urma confruntărilor cu soldații indieni și polițiștii și s-au apucat să-l critice pe Arjun pentru că slujea în armata de ocupație.

Arjun și-a amintit că se afla la nunta surorii lui și a reușit să-și păstreze calmul.

— Nu ocupăm țara, a răspuns. Suntem aici ca să vă apărăm.

— Și de cine ne apărați? De noi înșine? De ceilalți indieni? De stăpânii voștri ar trebui să apărați țara.

— Asta mi-e meseria, a spus Arjun, și încerc s-o fac atât cât pot de bine.

Unul dintre studenții birmani i-a aruncat un zâmbet dușmănos.

— Știi ce zicem noi în Birmania când vedem soldați indieni? Zicem: „Uite cum trece armata de sclavi – se duc să mai prindă niște sclavi pentru stăpânii lor".

Cu mare greutate, Arjun a reușit să-și păstreze cumpătul: în loc să iște o ceartă, le-a întors spatele și-a plecat. Mai târziu s-a dus să i se plângă Umei, dar n-a găsit înțelegerea la care spera.

— N-au făcut decât să-ți spună ce gândesc majoritatea oamenilor din țară, Arjun, i-a replicat ea sec. Dacă ești suficient de curajos să înfrunți gloanțele inamice, ar trebui să ai curaj să-i asculți și pe ei.

Pe durata ședерii la Lankasuka, Kishan Singh a fost cazat într-o cămăruță din fundul casei. De regulă, încăperea aceasta era folosită pe post de cămară, în special pentru alimente. Pe lângă pereți erau depozitate o mulțime de borcane cu murături; în colțuri, mormane de mango și guava puse la copt; de grinzi, ferite de furnici și pisici, atârnau oale de lut pline cu unt și *ghee.*

Într-o după-amiază, Bela a fost trimisă în cămară să ia niște unt. Usa de lemn era ușor deformată și nu se putea închide complet. Uitându-se prin crăpătură, Bela l-a văzut pe Kishan Singh întins pe rogojină. Se schimbase în *longyi,* ca să se poată relaxa în tihnă, și își așezase uniforma pe un

umeraș. Asuda în căldura de iunie, aproape despuiat, cu excepția maioului militar lipit de piele.

După cum i se mișca pieptul, Bela își dădea seama că doarme dus. A intrat în cameră și a ocolit tiptil rogojina. Stătea în genunchi și desfăcea ațele oalei de lut, când, deodată, bărbatul s-a trezit.

A sărit în picioare și și-a pus repede tunica militară, roșu ca racul la fată.

— M-a trimis mama, s-a grăbit să-i explice Bela, să aduc asta…

A arătat spre oala de lut.

Kisham s-a așezat turcește pe rogojină, cu tunica pe el. I-a zâmbit. A zâmbit și Bela. Nu avea nici o tragere de inimă să plece. Era prima oară când vorbea cu el și și-a dat seama că avea să-i pună o mulțime de întrebări. A început cu cea care o interesa cel mai mult.

— Ești însurat, Kishan Singh?

— Da, a răspuns soldatul. Am și un băiețel de un an.

— Ce vârstă aveai când te-ai însurat?

— S-a întâmplat acum patru ani, deci șaisprezece.

— Cum e soția ta?

— E din satul vecin cu al meu.

— Și satul tău unde e?

— În nord, departe de-aici. E lângă Kurukshetra, unde s-a dat marea bătălie din Mahabharata. De-asta oamenii zic că bărbații din zona mea sunt soldați nemaipomeniți.

— Ți-ai dorit dintotdeauna să fii militar?

— Nu, a râs el. Nicidecum, dar n-am avut de ales.

Bărbații din familia lui erau soldați din tată-n fiu, i-a explicat. Tatăl, bunicul, unchii – toți slujiseră în 1/1 Jat. Bunicul lui își pierduse viața la Passchendaele, în Primul Război Mondial. Cu o zi înainte să moară, dictase o scrisoare pentru familia lui, în care le dădea indicații despre culturi, ce trebuia plantat, când trebuia sădit și când recoltat. A doua zi ieșise din tranșee ca să salveze un *afsar* rănit, un căpitan englez căruia îi era ordonanță de cinci ani și pe care-l stima mai mult ca pe oricine. Pentru fapta lui fusese decorat post-mortem cu Medalia Indiană pentru Serviciu Distins, pe care familia o păstra într-o casetă de sticlă.

— Chiar și-n ziua de azi, familia căpitanului încă ne trimite bani – nu pentru că le cerem noi, ori de milă, ci din dragoste pentru bunicul și în onoarea faptei lui…

Bela îl asculta fermecată, sorbindu-i fiecare mișcare a mușchilor fetei.

— Zi mai departe.

Și tatăl lui lucrase în armată, i-a spus el. Fusese rănit în Malaya, în timpul unei răzmerițe. Primise o lovitură de cuțit care-i perforase colonul. Medicii din armată îl ajutaseră pe cât putuseră, dar rămăsese cu dureri insuportabile de stomac. Umblase în lung și-n lat, căutând tot felul de specialiști în remedii ayurvedice și alte leacuri; din cauza cheltuielilor mari, trebuise să-și vândă partea din pământul familiei. Nu-și dorea o astfel de soartă pentru Kishan Singh; visa ca fiul lui să meargă la facultate și să învețe tot felul de lucruri. El călătorise prin toată lumea – Malaya, Birmania, China, Africa de Est –, dar nu înțelesese nimic.

Și Kishan Singh și-ar fi dorit să meargă la facultate, dar la vârsta de paisprezece ani rămăsese orfan de tată. Din momentul acela fusese imposibil să-și continue studiile, căci familia lui avea nevoie de bani. Rudele îl îndrumaseră spre biroul de recrutare, spunându-i că era norocos că s-a născut într-o castă care-i permitea să se înroleze în armata britanică.

— De asta te-ai înrolat?

— Da, a răspuns Kishan.

— Femeile din satul tău cum sunt?

— Altfel decât tine.

— De ce? Ce vrei să spui? a întrebat ea ofensată.

— Într-un fel, sunt și ele soldați. Încă de mici învață ce înseamnă să fii văduvă înainte de vreme, să-și crească copiii fără ajutorul bărbaților, să trăiască alături de soți schilodiți și ologi…

Exact atunci, Bela a auzit vocea mamei care o striga și a zbughit-o din cameră.

Pe perioada nunții, Rajkumar și familia au stat la hotelul Grand Eastern. (Având în vedere conflictele din trecut, Rajkumar nu concepea să stea acasă la Uma, cum făcea Dolly de obicei.) Căzuseră de acord totuși ca Neel și Manju să petreacă noaptea nunții – ultima lor seară la Calcutta – în apartamentul Umei de la Lankasuka.

Când a venit ziua cea mare, Uma și Dolly le-au pregătit dormitorul nupțial. La prima oră s-au dus la piața de flori din Kalighat și s-au întors cu zeci de coșuri pline. Toată dimineața au ornat patul cu sute de ghirlande de flori. În timp ce lucrau, povesteau despre nunțile lor și cât de diferite

fuseseră. După-amiază li s-a alăturat și a Doua Prințesă, care venise special de la Kalimpong: acum cercul era complet.

Cum era o zi toridă, în scurt timp erau toate lac de sudoare.

— Gata, m-am săturat, a zis Dolly. Nunta mea a fost mult mai simplă.

— O mai ții minte pe doamna Khambatta, fotografa?

S-au așezat pe podea, râzând de acea amintire.

Pe măsură ce treceau orele, s-au adunat o sută de crize mărunte. Majoritatea priveau diverse nimicuri pe care cineva uitase să le cumpere: încă un *dhoti* pentru *purohit;* o mână de iarbă sfântă proaspătă; un sari pentru vreo mătușă uitată – lucruri mici, dar esențiale. Spre finalul după-amiezii, Arjun a primit ordin să organizeze o expediție de cumpărături cu mașina familiei. Dinu, Uma și Bela urmau să meargă cu el, fiecare cu câte o listă de articole absolut necesare.

Arjun a tras mașina în curte și a urcat toată lumea în ea.

— Unde mergem, mai exact? a întrebat Uma.

— La piața din Kalighat, a lămurit-o Arjun.

— În cazul ăsta, va trebui să te miști rapid, a spus Uma.

— De ce?

— E o demonstrație mare azi, s-ar putea să blocheze străzile.

— O demonstrație? s-a mirat Arjun. Ce mai vor și de data asta?

Uma și-a ieșit din fire.

— Tu nu citești niciodată ziarele? E un marș antirăzboi. Noi, cei din Congres, considerăm că, în eventualitatea unui alt război, Marea Britanic nu trebuie să primească sprijinul nostru decât dacă garantează independența Indiei.

— Înțeleg, a zis Arjun ridicând din umeri. Atunci, n-avem de ce ne teme. O să dureze o veșnicie până iau o decizie…

Dinu a pufnit în râs.

În doar cincisprezece minute au ajuns la piață și într-o jumătate de oră au terminat toate cumpărăturile. În drum spre casă au luat-o pe un bulevard larg, iar în depărtare au văzut primii manifestanți.

— Nu vă faceți griji, a zis Arjun calm. Suntem mult înaintea lor. N-o să ne prindă la înghesuială.

Tocmai când rostea aceste cuvinte, motorul mașinii a început să scoată niște pârâituri. Apoi, vehiculul s-a oprit de tot.

— Fă ceva, Arjun! s-a răstit Uma. Nu putem opri aici.

— E de la bujie, a bombănit Arjun. Știam eu că trebuia s-o fi curățat azi-dimineață.

— Nu poți s-o repari?

— O să dureze câteva minute.

— Câteva minute! a exclamat Uma. Până atunci o să fim împresurați. Cum ai putut să fii atât de neglijent?

— Se mai întâmplă…

Dinu și Arjun au ridicat capota. Mașina stătuse mult timp nefolosită în curte, iar motorul era foarte încins. Până să repare bujia, demonstrația ajunsese deja la ei. Manifestanții treceau șiruri-șiruri, unii oprindu-se să caște ochii la cei doi bărbați de lângă capota ridicată. Arjun și Dinu s-au întors în mașină: nu le rămânea decât să aștepte până când trecea toată lumea.

Un manifestant le-a întins o foaie volantă pe geam. Arjun a luat-o și s-a uitat pe prima pagină. Erau citate din Mahatma Gandhi și un paragraf care spunea: „De ce, în numele libertății, să sară India în apărarea acestui imperiu satanic, el însuși cel mai mare dușman al libertății?“

Iritat, Arjun a scos un pufnet plin de dispreț.

— Idioți, a zis. Le-aș îndesa asta pe gât. N-au altceva mai bun de făcut decât să mărșăluiască prin soare?

— Ai grijă cum vorbești, l-a apostrofat Uma de pe bancheta din spate. Nu se cade să-i numești idioți. În fond, ce știi tu despre lucrurile astea?

— Eh…

Arjun se pregătea să închidă subiectul, când Dinu i-a luat apărarea pe neașteptate.

— Are dreptate Arjun, a zis. Chiar sunt idioți…

— Poftim? a sărit Uma. Ce tot spui acolo, Dinu?

— Vorbesc de fascism, a răspuns Dinu, și de faptul că în momentul ăsta cel mai important lucru e să-l combatem. Pentru că, dacă va fi să izbucnească un nou război, nu va fi ca cele de până acum. Hitler și Mussolini sunt printre cei mai tiranici și mai distrugători lideri din istorie. Sunt hidoși, niște monștri… Dacă reușesc să-și impună voința, s-a zis cu noi toți. Uitați-vă la ideile lor… toată ideologia asta a superiorității unor rase și inferiorității altora… Uitați-vă ce le fac evreilor… Dacă-și duc planurile la îndeplinire, vor distruge mișcarea clasei muncitoare în toată lumea. Guvernarea lor va fi cea mai despotică și mai crudă, cu unele rase în

frunte și altele la coadă. Să nu vă imaginați că India și Birmania o vor duce mai bine dacă sunt înfrânți englezii. Planul germanilor e să pună stăpânire pe vechiul imperiu și să-l conducă cum vor ei. Gândiți-vă ce-o să se întâmple în Asia. Japonezii aspiră deja la un imperiu ca al naziștilor și fasciștilor… Anul trecut, la Nanking, au ucis sute de mii de oameni nevinovați. În ultima lui scrisoare, Saya John spunea că majoritatea rudelor soției lui au fost omorâte. Puse la zid și executate… Bărbați, femei și copii… Va imaginați că, dacă armata japoneză ar intra în India, n-ar face la fel și aici? Dacă așa credeți, vă înșelați amarnic. Exact asta ar face. Sunt imperialiști și rasiști de cea mai joasă speță. Dacă-și duc planurile la îndeplinire, va fi cea mai mare catastrofa din istoria omenirii.

Uma i-a răspuns calm:

— Dinu, să nu-ți imaginezi vreo clipă că eu sau altcineva din Congres avem vreun strop de simpatie pentru naziști sau fasciști. Nici vorbă. Ai dreptate, sunt hidoși, monstruoși. Așa cum a zis Mahatma Gandhi în nenumărate rânduri, ei sunt exact opusul a tot ce susținem noi. Dar, din punctul meu de vedere, suntem prinși între două nenorociri, două rele absolute, întrebarea care ne privește pe noi e de ce ar trebui să alegem un rău în defavoarea celuilalt. Tu susții că nazismul va conduce prin violență și subjugare, că va oficializa rasismul și va comite atrocități inimaginabile. E perfect adevărat, nu te contrazic. Dar gândește-te la relele pe care le-ai enumerat: rasism și guvernare prin violență și subjugare. Oare Imperiul Britanic nu se face vinovat de amândouă? Câte zeci de milioane de oameni au pierit de când imperiul a pornit să cucerească lumea, să ocupe continente întregi? Nu cred că li se va ști vreodată numărul exact. Și mai grav este că imperiul a devenit idealul de succes național, un model la care să aspire toate statele. Gândește-te la belgienii care, în graba lor de a pune mâna pe Congo, au ucis zece sau unsprezece milioane de oameni. Își doreau altceva decât să copieze imperiul? Nu asta vor acum Germania și Japonia? Să fie și ele imperii?

Bela s-a aplecat în față, încercând să le întrerupă disputa.

— Trebuie să ne întoarcem acasă, a zis. Nu-i momentul să stăm aici și să ne certăm. E noaptea nunții lui Manju.

Între timp, trecuseră și ultimii manifestanți. Arjun a pornit motorul și a întors. Au pornit în viteză spre Lankasuka.

Pentru Dinu însă, discuția era departe de a se fi încheiat. S-a răsucit spre

bancheta din spate.

— Mătușă Uma, tu vorbești mereu despre atrocitățile comise de imperiu și despre suferințele provocate Indiei… Ai impresia că lucrurile alea oribile nu se întâmplau și înainte să vină englezii? Uite cum sunt tratate femeile chiar și în ziua de azi, uită-te la sistemul de caste, la paria, la faptul că văduvele sunt arse… toate sunt numai orori.

Uma i-a replicat tăios:

— Eu sunt prima care recunoaște ororile societății noastre. Ca femeie, crede-mă, le resimt mult mai acut decât tine. Mahatma Gandhi a susținut mereu că lupta noastră pentru independență nu poate fi separată de lupta pentru reformă. Acestea fiind zise, dă-mi voie să adaug că nu trebuie să ne lăsăm amăgiți de ideea că imperialismul este un promotor al reformei. Colonialiștii vor să credem asta, dar afirmația poate fi ușor combătută. Este foarte adevărat că India e măcinată de relele pe care le-ai menționat: caste, abuzurile asupra femeilor, ignoranță, analfabetism. Dar ia exemplul țării tale, Birmania. Acolo n-au existat caste. Dimpotrivă, birmanii au fost adepții egalitarismului. Femeile se bucurau de o poziție privilegiată, probabil chiar mai bună decât a occidentalelor. Toată lumea avea acces la educație. Iată însă că și Birmania a fost cucerită și subjugată. Din anumite puncte de vedere, ei au avut chiar mai mult de suferit de pe urma imperiului decât noi. E o greșeală să ne imaginăm că acești colonialiști se așează la masă și cântăresc aspectele pozitive și negative ale societăților pe care pun stăpânire: nu de asta se clădesc imperiile.

Dinu a scos un hohot de râs dogit.

— Ești atât de indignată de englezi, dar le vorbești limba foarte frecvent.

— Hodoronc-tronc, a replicat Uma. Mulți scriitori evrei scriu în germană. Crezi că asta-i împiedică să vadă adevărul?

De pe scaunul șoferului, Arjun a strigat:

— Țineți-vă bine!

A virat din scurt și a intrat direct pe porțile de la Lankasuka. Când au coborât din mașină, i-au întâmpinat un cor de vaiete și sunet de conci. Au urcat fuga la etaj și i-au găsit pe Neel și Manju învârtindu-se în jurul focului, *dhoti*-ul lui înnodat cu sariul ei.

De sub gluga sariului, Manju se tot uita după fratele ei. Când l-a văzut în sfârșit că intră, cu hainele pline de unsoare, a ridicat capul și și-a dat gluga jos. Toată lumea din cameră a înlemnit, șocată de imaginea miresei

descoperite. În clipa aceea, chiar înainte ca Manju să-și tragă gluga la loc, a scânteiat blițul lui Dinu. Mai târziu, toată lumea a recunoscut că a fost cea mai reușită fotografie de la nuntă.

Era o noapte zăpușitoare. Patul Belei era ud de transpirație, în ciuda ventilatorului care se învârtea pe tavan. Nu reușea să adoarmă; simțea mereu parfum de flori, miresmele îmbătătoare ale ultimelor nopți toride înainte de venirea ploilor. Se gândea la Manju, întinsă alături de Neel pe patul acoperit de flori. Era curios cum căldura le intensifica mirosul.

I se uscase gâtul. S-a dat jos din pat și a ieșit pe hol. Era întuneric în casă și, pentru prima oară după câteva săptămâni, nu umbla nimeni de colo-colo. Liniștea era aproape ireală, mai ales după agitația din ultimele zile. A ieșit tiptil pe veranda din spate. Era lună plină, și podeaua strălucea ca argintul în lumina ei. S-a uitat la ușa camerei în care dormea Kishan Singh. Ca de obicei, era ușor întredeschisă. Se întreba dacă n-ar trebui s-o închidă. A traversat veranda, s-a dus la ușă și a aruncat o privire înăuntru. Îl vedea întins pe rogojină, cu *longyi*-ul adunat între picioare. O pală de vânt a deschis ușa și mai mult. Înăuntru părea mai răcoare. A intrat și s-a ghemuit într-un colț, cu bărbia pe genunchi.

Deodată, Kishan a început să se foiască și s-a ridicat în capul oaselor.

— Cine-i acolo?

— Eu, Bela.

— Bela?

I se simțea panica în glas. Bela își dădea seama că era mai degrabă din cauza lui Arjun decât a ei. Fără îndoială, tânărul se temea de scandalul care s-ar fi iscat dacă ar fi găsit-o cineva în camera lui – pe ea, sora unui ofițer, o fată care abia împlinise cincisprezece ani și era necăsătorită. Vrând să-l liniștească, s-a târât pe podea și i-a atins mâna.

— Nu-ți face griji, Kishan Singh.

— Dar dacă…

— Dorm toți.

— Chiar și așa…

Teama nu i se domolise, așa că Bela și-a întins picioarele și s-a lungit lângă el.

— Spune-mi, Kishan Singh, când te-ai căsătorit… cum a fost prima noapte cu soția ta?

Tânărul a scos un râset ușor.

— A fost ciudat. Știam că rudele și prietenii trag cu urechea la ușă și se amuză pe seama noastră.

— Soției tale i-a fost frică?

— Da, dar și mie. Poate chiar mai rău decât ei. Mai târziu, când am vorbit și cu alții, am aflat că așa se întâmplă mereu…

Ar fi putut să facă dragoste cu ea atunci și ea l-ar fi lăsat, însă Bela înțelegea că nu avea să se întâmple asta, nu pentru că lui Kishan Singh i-ar fi fost frică, ci dintr-o decență firească. Era un gând îmbucurător, deoarece însemna că nu săvârșise nici un păcat venind acolo. Se mulțumea să stea lângă el și să-i simtă corpul, știind că și el îl simțea pe al ei.

— Ai fost de față când ți s-a născut copilul? l-a întrebat.

— Nu. Soția era în sat și eu, la unitate.

— Ce-ai făcut când ai aflat vestea?

— Am cumpărat dulciuri de la un *halwai,* m-am dus la fratele tău și i-am zis: „Poftim niște *mithai,* sahib“. Sa uitat la mine și m-a întrebat: „Pentru ce?“ l-am răspuns: „Am un băiat, sahib“.

Bela a încercat să și-l imagineze pe Arjun îmbrăcat în uniformă, vorbind cu Kishan. N-a reușit.

— Cum e fratele meu? Ca militar, mă refer.

— E un ofițer bun. Soldații îl plac.

— E sever cu voi?

— Uneori. Dintre toți indienii din batalionul nostru, el e cel mai englez. Îi zicem „angrezul“.

Bela a râs.

— Trebuie să-i spun și lui asta.

Pe neașteptate, Kishan i-a astupat gura cu palma.

— Sst!

Se auzea un foșnet de la parter. Tânărul s-a ridicat alarmat.

— Azi iau avionul de Rangoon. S-au trezit toți devreme. Trebuie să pleci.

— Mai stau puțin, a spus Bela pe un ton rugător. E încă noapte.

— Nu.

A tras-o cu forța în picioare și a împins-o până la ușă. Când să iasă, Kishan a oprit-o.

— O clipă.

I-a prins bărbia cu o mână și a sărutat-o rapid, dar apăsat, pe buze.

Când a trezit-o Neel, lui Manju nu-i venea să creadă că se făcuse deja ora de plecare.

— Încă puțin, l-a rugat. Doar câteva minute.

Neel și-a lipit obrazul de fața ei și a gâdilat-o cu barba.

— Manju, avionul decolează la patru. Nu avem timp.

Era încă beznă când s-a declanșat iureșul plecării. Au pierdut cheile și le-au găsit; s-au așezat pe valize și le-au legat curelele; au încuiat ușile și ferestrele, le-au verificat și le-au încuiat din nou. Au mai băut câte un ceai, apoi și-au încărcat bagajele în mașină, în timp ce restul locuitorilor din cartier dormeau duși. Familia s-a adunat în curte ca să-și ia rămas-bun: Uma, Bela, Arjun și părinții lor. Kishan Singh îi privea de la etaj. Manju a plâns puțin, dar n-aveau timp de despărțiri sentimentale. Neel a împins-o în mașină și a închis portiera.

— Ne întoarcem anul viitor.

Era pustiu pe șosele la ora aceea atât de matinală, așa că le-a luat doar o jumătate de oră să ajungă la Baza aeriană Willing, situată pe malul fluviului Hooghly. Peste câteva minute au sosit și Dolly, Dinu și Rajkumar. La ora 4 fix, cineva i-a condus la un debarcader, unde-i aștepta o șalupă gri. Au demarat în trombă, înclinați pe spate într-un unghi abrupt. Era beznă, iar Manju nu distingea decât un cerc de apă tulbure luminat de farul puternic al șalupei.

Ambarcațiunea a încetinit, și huruitul motorului s-a transformat într-un zumzet lin. Prora a coborât în apă, în timp ce farul mătura zona din față. Deodată, le-au apărut înainte două pontoane uriașe, apoi lumina farului s-a înălțat, dezvăluindu-le aeronava care urma să-i ducă la Rangoon. Avionul era imens, o barcă zburătoare de optsprezece tone și jumătate. Pe coadă era pictat logoul companiei aeriene, iar numele era scris cu litere mari pe bot – *Centaurus*.

— E un hidroavion Martin C-130, i-a șoptit Neel lui Manju. De genul celor de la PanAm care traversează Pacificul.

— Ca avionul lui Humphrey Bogart din *China Clipper?*

— Da, a râs el. Dacă mai ții minte, era unul și în *Flying Down to Rio,* cu Ginger Rogers și Fred Astaire.

Abia când a urcat la bord și-a dat seama Manju cât de mare era de fapt avionul. În interior era la fel de spațios ca salonul de pe un vas, cu scaune

adânci și moi și accesorii de alamă. Manju și-a lipit nasul de geam și a văzut că elicele începuseră să se învârtă. Apa mâloasă de dedesubt s-a umplut de spumă albă, apoi fuzelajul vibrant s-a pus în mișcare, întinzându-și dâra spre un țărm invizibil și zdruncinând insulițele de zambile-de-apă care pluteau în aval. Din pontoane s-a ridicat un bolborosit înecat în momentul în care aparatul s-a smuls din ghearele apei și a prins viteză. Pe neașteptate, *Centaurus* a luat-o la goană, catapultat parcă de rafalele de vânt. Manju privea cum se îndepărtează apele frământate pe măsură ce avionul se înălța domol peste malurile abrupte ale fluviului. În scurt timp, luminile orașului au dispărut, făcând loc beznei: zburau acum peste mlaștinile de mangrove din Sundarbans, în direcția Golfului Bengal.

Peste câteva minute, stewardul s-a oferit să le arate avionul tinerilor căsătoriți. S-au dus direct pe puntea de comandă, unde stăteau căpitanul și copilotul în fața a două panouri de control identice. Copilotul le-a explicat că zborul Calcutta-Rangoon reprezenta doar un segment din traseul de unsprezece mii de mile parcurs în două săptămâni de *Centaurus* de la Southhampton la Sydney și înapoi.

După puntea de comandă se aflau cabinele. Exista un spațiu pentru stewarzi, apoi o cabină mediană, o cabină pentru fumat și o punte de plimbare – o zonă fără scaune, unde pasagerii se puteau dezmorți în timpul zborului. Oricât de impresionant ar fi fost totul, cel mai mult a uimit-o pe Manju designul ingenios al bucătăriei și cămării. Într-un spațiu nu mai mare decât o debara obișnuită, reușiseră cumva să facă loc pentru toate dotările unui restaurant de lux – oale, pânzeturi, tacâmuri și chiar flori proaspete.

Pentru că se apropiau zorii, stewardul i-a sfătuit să meargă pe puntea de plimbare ca să admire răsăritul. Au intrat pe ușa boltită exact când întinderea neagră a mlaștinilor din Sunderbans se retrăgea în fața sticlirii metalice a Golfului Bengal. La orizont apăruse o dungă de nori, ca lumina care se prelinge pe sub un prag. Cerul întunecat a devenit vinețiu, apoi verde scânteietor, brăzdat cu galben și purpuriu.

În vreme ce Dinu se străduia să fotografieze răsăritul, Neel și Manju au traversat culoarul ca să se uite în cealaltă direcție. Manju a scos un țipăt: la vest se profila o priveliște uluitoare. Orizontul era ascuns în spatele unei perdele negre, o masă de nori mare cât un lanț muntos. Aveai impresia că munții Himalaya răsăriseră ca prin farmec în mijlocul mării. Atât de grei și deși erau norii, încât păreau să atingă valurile, în timp ce piscurile li se

ridicau semețe, mult deasupra avionului – un Everest noros, înalt de zeci de mii de metri.

— Musonii, a exclamat Neel, nevenindu-i a crede. Intrăm direct în ploaie.

— E periculos? a întrebat Manju.

— În alt avion, poate, a răspuns el încrezător. Dar în ăsta, nu.

Au revenit la locurile lor și, în scurt timp, rafalele de ploaie au început să izbească în geamuri cu o furie care a făcut-o pe Manju să se tragă înapoi. Cu toate astea, violenta evidentă a vremii nu afecta în vreun fel avionul – vitezometrul din cabină arăta că *Centaurus* zbura cu o viteză constantă de două sute de mile pe oră. La scurt timp însă, căpitanul a anunțat că aparatul avea să-și schimbe altitudinea ca să evite furtuna. Urma să coboare de la cele trei mii de picioare actuale la doar câteva sute deasupra nivelului mării.

Manju a ațipit și nu s-a trezit decât în momentul în care s-a produs o explozie de euforie în avion. Se vedea pământul la tribord: o insulă de basm, înconjurată de plaje. Valuri uriașe se dezintegrau în covoare de spumă albă când ajungeau pe nisip. În mijlocul insulei se înălța un turn vopsit în dungi albe și negre.

— Doamnelor și domnilor, a anunțat căpitanul, ce vedeți acolo este farul de la Oyster Reef. În foarte scurt timp vom vedea Birmania. Uitați-vă după coasta Arakan…

Și chiar atunci le-a apărut în față, atât de aproape încât ai fi putut s-o atingi, o pădure deasă de mangrove, străbătută de pâraie subțiri și râușoare argintii. În timp ce Manju privea pe fereastră, Neel îi povestea în șoaptă cum bunica lui, mama lui Rajkumar, murise acolo pe undeva, pe un sampan ancorat într-unul dintre micile golfuri.

În orașul Akyab, capitala statului Arakan, urmau să facă prima escală.

— Aici s-a născut tata, i-a zis Neel.

Punctul de aterizare se afla la mare distantă de oraș.

Singurul lucru din Akyab pe care au apucat să-l vadă a fost un turn cu ceas în depărtare. După ce a alimentat rapid, *Centaurus* și-a reluat zborul. Ploaia s-a oprit și, în lumina soarelui, au observat că apele de pe coastă erau străbătute de mile întregi de recife și păduri plutitoare de alge – toate vizibile de la înălțime ca niște pete pe suprafața scânteietoare a mării. Rangoonul se întindea în partea de est, iar *Centaurus* a virat spre uscat, pe deasupra unei zone nelocuite. A apărut stewardul și le-a împărțit meniuri groase, cu coperți de piele.

După ce a luat micul-dejun, Manju s-a uitat pe fereastră la câmpurile pătrate de orez. Unele erau deja înverzite, altele mai aveau puțin, iar muncitorii înaintau prin noroi, transplantând răsadurile. Au ridicat capetele când a trecut avionul pe deasupra lor și și-au fluturat imensele pălării conice.

La un moment dat, Manju a zărit un curs de apă șerpuitor.

— E Irrawaddy? l-a întrebat pe Neel.

— Nu, e fluviul Rangoon. Irrawaddy nu curge prin oraș.

Apoi, un licăr de lumină i-a atras atenția asupra unei construcții imense din depărtare – un munte poleit, încununat cu o cupolă de aur.

— Ce-i aia?

— Pagoda Shwe Dagon, i-a șoptit Neel la ureche. Am ajuns acasă.

Manju s-a uitat la ceas și a văzut că zborul durase exact cinci ore și jumătate. Nu-i venea să creadă că trecuse mai puțin de o zi de la noaptea nunții, din momentul în care Neel închisese ușa dormitorului lor împodobit cu flori. Și-a adus aminte cât de speriată fusese și a pufnit-o râsul. Abia acum, când se învârtea pe deasupra orașului care avea să-i devină casă, își dădea seama cât de îndrăgostită era. Neel era prezentul, viitorul și întreaga ei existență. Timpul și viața nu aveau noimă fără el. Și-a strecurat mâna printre degetele lui și a întors din nou ochii la fluviul mâlos și la cupola de aur.

— Așa e, a zis. Sunt acasă.

PARTEA A CINCEA

MORNINGSIDE

DOUĂZECI ȘI CINCI

Manju și Neel erau căsătoriți de nici trei luni când prim-ministrul britanic, Neville Chamberlain, a declarat război Germaniei, în numele Marii Britanii și al Imperiului Majestății Sale. Odată cu începerea războiului, la Rangoon s-a pus la punct planul de Reacție la Raidurile Aeriene. Orașul a fost împărțit în sectoare și pentru fiecare s-a format un comitet RRA. I-au învățat pe medicii militari cum să procedeze în cazul leziunilor provocate de gaz; le-au arătat paznicilor cum să identifice bombele incendiare; s-au înființat echipe de pompieri și centre de prim ajutor. Pânza freatică era prea aproape de suprafață ca să poată construi adăposturi subterane, dar au săpat tranșee în diverse puncte strategice din oraș. Periodic se impunea camuflajul; trenuri cu geamuri negre intrau și ieșeau din Rangoon; gardienii și garda civilă patrulau până târziu în noapte.

Nu era nimic care să deranjeze la aceste exerciții. Populația urma instrucțiunile de bunăvoie, iar scandalurile erau rare. Nu se putea nega însă că exercițiile de camuflaj dădeau mai mult impresia de spectacol decât de pregătire militară, întrucât oamenii nu păreau prea convinși de iminența unui război și de posibilele lui consecințe asupra lor. În Birmania, ca și în India, opinia publică era profund scindată. În ambele țări, multe personalități importante își exprimaseră susținerea față de guvernul colonial, dar se făceau auzite și multe voci care condamnau cu asprime gestul Marii Britanii de a declara război în numele lor, fără să le ofere vreo garanție a unei independențe ulterioare. Starea de spirit printre studenții activiști din Birmania era perfect sintetizată în sloganul conceput de un lider carismatic, Aung San: greutățile colonialismului, spunea el, sunt șansa libertății. Într-o zi, Aung San a dispărut fără urmă. Umbla vorba că ar fi plecat în China să ceară ajutor comuniștilor, abia mai târziu aflându-se că plecase de fapt în Japonia.

Aceste probleme erau relativ îndepărtate de viața de zi cu zi. Oamenii priveau exercițiile RRA mai degrabă ca pe o formă de divertisment, o distracție de masă. Petrecăreții colindau voioși pe străzile întunecoase;

tinerii flirtau nevăzuți prin parcuri; amatorii de filme se înghesuiau la Metro să vadă *Ninotchka,* cel mai recent film al regizorului Ernst Lubitsch; la Excelsior, *When Tomorrow Comes* rula de săptămâni întregi, iar Irene Dunne devenise vedeta preferată a tuturor. La Silver Grill din Fytche Square, cabaretele și dansul continuau ca și până atunci.

Dinu și prietenul lui, Thiha Saw, erau printre puținii care respectau cu sfințenie planul de Reacție la Raidurile Aeriene. Amândoi erau deja implicați în politica studențească. Cu vederi de extremă stânga, contribuiau la publicarea unei reviste antifasciste. Participarea la exerciții de apărare civilă părea o prelungire naturală a activităților lor politice.

Dinu locuia încă în casa din Kemendine, unde ocupa câteva camere la etajul superior, însă nu le vorbea alor săi despre ocupațiile sale în calitate de auxiliar RRA. Pe de o parte, știa că Neel i-ar fi spus că pierdea timpul, în loc să facă ceva util; pe de alta, învățase din experiență că opiniile lui aveau să fie mereu în dezacord cu ale tatălui său. Din acest motiv, a rămas șocat când, la o ședință a auxiliarilor RRA, a dat nas în nas cu nimeni altul decât tatăl lui.

— Tu?

— Tu!

Nu-ți dădeai seama care dintre ei e mai uluit.

După această întâlnire, s-a înfiripat – pentru prima oară – o scurtă relație între Dinu și Rajkumar. Izbucnirea războiului îi adusese, pe drumuri diferite, în același punct: Rajkumar ajunsese la concluzia că, în lipsa Imperiului Britanic, economia Birmaniei s-ar fi prăbușit. Susținerea lui Dinu pentru efortul de război al forțelor aliate izvora din cu totul alte surse: din simpatiile lui de stânga, din sprijinul față de mișcările de rezistență din China și Spania, din admirația pe care le-o purta lui Charlie Chaplin și Robert Capa. Spre deosebire de tatăl lui, Dinu nu credea în colonialism, antipatia față de guvernul britanic fiindu-i depășită doar de ura față de fascismul european și militarismul japonez.

Oricare le-ar fi fost motivele, era un moment în care tatăl și fiul aveau aceleași opinii, o situație fără precedent pentru amândoi. În premieră, ajunseseră să colaboreze: mergeau la ședințe, discutau despre necesitatea de a importa măști de gaze și de realiza afișe de război. Atât de neobișnuită era această experiență, încât o savurau în tăcere, fără să pomenească de ea nici acasă, nici altundeva.

Într-o noapte, instituirea camuflajului a coincis cu o furtună. Deși ploua, Rajkumar a insistat să-i însoțească în patrulare pe auxiliari. A ajuns acasă ud până la piele. A doua zi s-a trezit tremurând. Medicul, chemat în grabă, i-a pus diagnosticul de pneumonie. L-au transportat la spital cu ambulanța.

La început n-a fost aproape deloc lucid, nu-i recunoștea nici măcar pe Dolly, Dinu și Neel. Până la urmă starea i s-a înrăutățit în așa măsură încât doctorii au interzis accesul vizitatorilor. Câteva zile a fost în semicomă.

Apoi, febra a început să cedeze.

În clipele de luciditate, Rajkumar examina încăperea în care se afla. Întâmplarea făcuse să nimerească într-un spațiu deja cunoscut: salonul de spital pe care Dolly și Dinu îl ocupaseră cu douăzeci și patru de ani înainte. Uitându-se în jur, Rajkumar a recunoscut priveliștea de la fereastră: Shwe Dagon se profila exact ca în amintirile lui. Perdelele albastru cu alb erau ușor 3 decolorate, dar la fel de imaculate și apretate; podeaua lucea de curățenie; mobila din lemn masiv, închis la culoare, era aceeași, cu numerele de inventar pictate cu vopsea albă.

Când s-a mai înzdrăvenit și a putut să se ridice în capul oaselor, a observat că salonul se îmbogățise cu două elemente noi. Unul era un aparat de aer condiționat Carrier, celălalt, un radio așezat pe noptieră – un Paillard cu șapte lămpi, prevăzut cu „ochi magic“, carcasă metalică și decorațiuni cromate. Aerul condiționat nu-i era de folos, dar radioul îi stârnea curiozitatea. A răsucit de un buton și s-a trezit ascultând un post din Singapore: crainicul relata ultimele știri despre război, descriind evacuarea trupelor britanice din Dunkerque.

Din momentul acela, Rajkumar a ținut radioul în funcțiune aproape tot timpul. Seara, îl închidea asistenta care venea să stingă luminile; Rajkumar aștepta să plece și îl repornea. Se așeza pe o rână și învârtea de buton, trecând de la un post la altul. Cu douăzeci și patru de ani în urmă, când Dolly stătea în aceeași cameră, Europa era zguduită de alt război. Și Dolly stătea trează și asculta sunetele nopții. Dar șoaptele pe care le auzea ea veneau din interiorul spitalului, pe când acum răsunau voci de pe tot cuprinsul lumii: Londra, New Delhi, Chungking, Tokyo, Moscova, Sydney. Vorbeau cu asemenea gravitate și insistență, încât Rajkumar avea impresia că pierduse contactul cu evenimentele curente; devenise unul dintre acei oameni care merg orbește către dezastru pentru că nu observă importanța a ceea ce se petrece în jurul lor.

Pentru prima oară după mulți ani, și-a îngăduit să mediteze la modul în care-și administrase afacerile. Zi după zi, lună după lună, încercase să ia singur toate deciziile, să verifice toate tranzacțiile zilnice, să treacă pe la fiecare punct de lucru, pe la fiecare joagăr, depozit și magazin. Își condusese compania ca pe un chioșc de mâncare dintr-un bazar, pierzând din vedere imaginea de ansamblu.

Neel insista de mult să primească un rol mai important în conducerea firmei; reacția lui Rajkumar a fost aceea de a-l îndepărta. Îi dăduse bani și-i spusese să-i investească în filme, ca atunci când încerci să împaci un copil cu o cutie de bomboane. Strategia lui funcționase, pentru singurul motiv că Neel îl admira prea mult ca să-i pună la îndoială autoritatea. Acum, afacerea lui începea să se năruie. Era o realitate pe care refuzase s-o admită. Se făcuse că nu aude aluziile contabililor și administratorilor, se răstise la ei când încercaseră să-l avertizeze. Acum, realitatea crudă era că nu putea da vina pe nimeni în afară de el: pur și simplu, pierduse din vedere ce face și pentru ce.

În timp ce asculta vocile hârâite de la radio, remușcările au început să-l apese precum o pătură udă și sufocantă. Doctorii au declarat că era aproape vindecat, dar familia nu vedea nici o îmbunătățire, nici în purtarea, nici în aspectul lui. Avea șaizeci și cinci de ani, însă părea mult mai în vârstă: sprâncenele îi erau albe și stufoase, avea obrajii căzuți și mai multe guși. Nu părea să observe prezența oamenilor care intrau în salon; de multe ori, când voiau să-i vorbească, dădea radioul mai tare.

Într-o zi, Dolly a scos aparatul din priză și a închis ușa.

— Ce te macină, Rajkumar? Spune-mi.

La început n-a vrut să-i răspundă, dar ea nu s-a lăsat.

— M-am tot gândit, Dolly.

— La ce? *Spune-mi.*

— Mai tii minte că tu și Dinu ați stat în camera asta când…

— Da, normal că țin minte.

— În noaptea aia, la Huay Zedi, când s-a îmbolnăvit Dinu și tu ai zis că trebuie să-l ducem la spital… am crezut că ești isterică. Ți-am făcut pe plac de dragul tău…

— Știu, a spus ea zâmbind.

— Dar ai avut dreptate.

— A fost noroc pur, un presentiment.

— Așa zici tu. Dar, privind în urmă, remarc că ai avut dreptate de multe ori. Deși duci o viață atât de retrasă, închisă în casă tot timpul, știi mai multe despre ce se întâmplă în lume decât mine.

— Ce vrei să spui?

— M-am gândit la tot ce mi-ai spus în ultimii ani.

— Și anume?

— Că ar trebui să plecăm.

Cu un oftat de ușurare, Dolly și-a luat soțul de mână.

— Deci, în sfârșit, iei asta în considerare?

— Da, dar e greu, Dolly. E greu să mă închipui trăind în altă parte. Birmania mi-a oferit tot ce am în momentul ăsta. Aici au crescut băieții, asta e casa lor. Când am venit prima oară la Mandalay, *nakhoda* de pe barcă mi-a zis: „Asta-i tărâmul de aur, aici nimeni nu moare de foame“. În cazul meu a avut dreptate, și, în ciuda a tot ce s-a întâmplat în ultima vreme, nu cred să mai pot iubi altă țară la fel de mult. Dar am învățat un lucru în viața asta, Dolly, și anume că nu există certitudini. Tata era din Chittagong și-a ajuns la Arakan; eu am ajuns la Rangoon; tu ai plecat din Mandalay la Ratnagiri și acum ești aici. De ce să ne imaginăm că o să petrecem toată viața aici? Sunt oameni care au norocul să-și încheie viața acolo unde au început-o, însă ăsta nu e un dat divin. Dimpotrivă, trebuie să ne așteptăm că va veni o zi când va trebui să ne mutăm din nou. În loc să ne lăsăm purtați de vâltoarea evenimentelor, mai bine ne facem planuri și ne controlăm singuri soarta.

— Ce vrei să spui, Rajkumar?

— Că nu contează dacă eu consider că Birmania e casa mea. Contează ce cred oamenii despre noi. Și e destul de limpede că cei ca mine sunt priviți acum ca dușmani – de toate taberele. Asta-i realitatea și trebuie s-o accept. Datoria mea acum e să mă asigur că Dinu și Neel sunt aranjați.

— Sunt convinsă că te-ai ocupat deja să nu ducă lipsă de nimic.

Rajkumar n-a răspuns imediat.

— Cred că știi și tu, Dolly, că afacerile nu merg prea bine în ultimul timp. Dar probabil nu știi cât de gravă e situația.

— Foarte. S-au strâns o mulțime de datorii.

— Dar dacă ar fi să vindem casa, depozitele, partea noastră din Morningside, bănuiesc că rămâne ceva cât să-și înceapă băieții viața în altă parte.

Rajkumar a început să tușească.

— N-ar rezolva nimic. La cum arată situația în momentul ăsta, chiar de-am vinde totul, n-am putea să acoperim datoriile. În ce privește Morningside, știi bine că și Matthew are probleme. Afacerile cu cauciuc au avut enorm de suferit din cauza crizei. Nu trebuie să ne pripim, Dolly, pentru că ne paște un dezastru și mai mare. Trebuie să procedăm cu multă, multă prudentă. Să fim răbdători…

— Nu știu ce să zic, a spus Dolly, jucându-se nervoasă cu tivul *htamein*-ului. Totul se întâmplă cu mare viteză. Se zvonește că războiul s-ar putea extinde, că s-ar putea implica și Japonia, că s-ar putea chiar să atace Birmania.

Rajkumar a zâmbit.

— Așa ceva e imposibil, Dolly. Uită-te pe o hartă. Ca să ajungă aici, japonezii trebuie să traverseze Singapore și Malaya. Singapore e unul dintre cel mai bine apărate locuri din lume. Britanicii au zeci de mii de trupe acolo. Sunt tunuri de treizeci și șase de țoii pe toată coasta. Nu trebuie să ne lăsăm păcăliți de manipulări și să reacționăm sub imperiul panicii. Dacă vrem să reușim, trebuie să fim realiști și să plănuim totul cu atenție.

Dolly s-a aplecat să-i aranjeze pernele.

— Și ai vreun plan?

— Nu încă, dar m-am tot gândit. Orice-am alege să facem, va dura cel puțin un an, dacă nu mai mult. Trebuie să te pregătești. Vreau să putem părăsi Birmania cu cât mai mulți bani, ca băieții să-și poată face un trai tihnit în India, sau unde vor ei.

— Și după aceea?

— După aceea, noi doi vom fi liberi.

— Să facem ce?

— Tu ai hotărât deja că vrei să trăiești la Sagaing.

— Și tu?

— Poate mă întorc și eu, Dolly. Uneori, mă gândesc să duc o viață liniștită la Huay Zedi. Sunt sigur că Doh Say îmi găsește o casă acolo, și n-aș fi nici prea departe de tine.

Dolly a pufnit în râs.

— Deci vrei să vinzi totul, să ne dezrădăcinezi pe toți, să treci prin toate chinurile astea, ca să te-ntorci și să duci o viață liniștită la Huay Zedi?

— Nu pentru mine vreau să fac asta, Dolly. Mă gândesc la băieți.

Rajkumar a zâmbit și a lăsat capul pe perne. O singură dată în viața lui se mai găsise la o răscruce: atunci când încerca să obțină primul lui contract, cu Compania Feroviară Chota-Nagpur. Meditase îndelung și își făcuse un plan, punând temelia viitoarelor lui succese. Și de data asta trebuia să găsească o soluție, un plan care să funcționeze. Era ultima lui încercare, ultimul obstacol pe care-l avea de trecut. După aceea, se putea odihni. Nu era o rușine că îmbătrânea și-și dorea tihnă.

Primele luni de război i-au găsit pe Arjun și pe oamenii din batalionul lui la granița cu Afganistanul. Arjun era de gardă la un mic avanpost numit Charbach, în apropiere de trecătoarea Khyber. Era liniște la graniță, o liniște nefirească, din spusele ofițerilor cu experiență, iar conflictul din Europa părea foarte departe. Paza la Charbach era asigurată de o singură companie, Arjun fiind singurul ofițer, împrejurimile erau de o frumusețe nemaivăzută – munți roșiatici și pietroși, presărați cu dungi de stânci în cele mai strălucitoare culori. Nu prea aveau nimic de făcut în afara exercițiilor zilnice, a inspecțiilor în barăci și a marșurilor periodice în coloană. Arjun citea ore în șir, astfel că în scurt timp a terminat toate cărțile.

O dată la două săptămâni, comandantul batalionului, locotenent-colonelul „Bucky“ Buckland, venea în inspecție. Comandantul era un bărbat înalt, cu aspect de profesor și un smoc de păr sârmos la baza capului său oval și aproape chel.

— Cum îți ocupi timpul, domnule locotenent? l-a întrebat într-o zi, pe nepusă masă. Mergi la vânătoare? Am înțeles că e plin de vânat prin locurile astea.

— Sincer să fiu, domnule comandant, prefer să citesc, a răspuns calm Arjun.

— Serios? s-a mirat celălalt. Nu m-aș fi gândit că ai astfel de pasiuni. Ce-ți place să citești, dacă nu sunt prea indiscret?

Au aflat astfel că aveau gusturi asemănătoare. Buckland i-a recomandat lui Arjun cărțile lui Robert Graves și Wilfred Owen, pe când tânărul i-a împrumutat exemplarele lui din *Războiul lumilor* de H.G. Wells și *Douăzeci de mii de leghe sub mări* de Jules Verne.

Schimburile acestea au devenit o parte foarte plăcută a vieții lui Arjun la Charbach, așa că aștepta cu nerăbdare vizitele comandantului. Între acestea

se scurgeau zile interminabile și anoste. Nu aveau mai nimic de făcut decât să stea de vorbă cu câte un călător răzleț.

Spre sfârșitul verii i-a făcut o vizită vechiul său prieten, Hardy, în drum spre garnizoana lui din vârful trecătorii Khyber. Hardy era un bărbat de statură potrivită, tăcut și perspicace. Fie că purta uniformă sau nu, era mereu îmbrăcat cu grijă: cutele turbanului erau aranjate în ordine exactă și barba, pieptănată perfect. Deși provenea dintr-o familie de militari, nu semăna deloc cu luptătorii sikhi din legendele cazone; era blând și domol în mișcări, cu o figură veșnic somnoroasă. Avea ureche muzicală și, în general, era primul de la popotă care învăța melodiile din cele mai noi filme hinduse. Avea obiceiul – iritant pentru unii, distractiv pentru alții – de a fredona aceste cântece în surdină în timp ce muncea. Ciudățeniile acestea îi atrăgeau destul de multe ironii, dar prietenii știau că nu trebuie să întindă coarda prea tare: deși nu se supăra ușor, Hardy era inflexibil când își ieșea din fire și purta ranchiună mult timp.

Hardy tocmai se întorcea dintr-o permisie, iar în prima noapte la Charbach i-a povestit lui Arjun despre niște zvonuri ciudate pe care le auzise în satul lui. Majoritatea vecinilor aveau rude în armată, și de la acestea aflaseră despre o serie de incidente: pare-se că trupele se opuneau ordinelor de transfer peste hotare. La Bombay, o unitate sikh, un escadron al Regimentului de cavalerie Central India, s-ar fi răzvrătit. Depuseseră armele și refuzaseră să urce pe nava care urma să-i ducă în Africa de Nord. Doi militari fuseseră executați. Alți doisprezece fuseseră trimiși la închisoarea de pe Insulele Andaman. O parte dintre acești oameni erau din satul lui Hardy, așadar, relatările nu puteau fi puse la îndoială.

Arjun a rămas uimit să audă asta.

— Ar fi bine să-l anunți și pe Bucky, i-a zis lui Hardy. Trebuie să știe și el.

— Sigur a aflat deja. Are el un motiv, de nu ne-a spus nimic…

S-au uitat unul la altul îngrijorați, apoi au schimbat subiectul. N-au pomenit nimănui despre aceste întâmplări.

Câteva luni mai târziu, 1/1 Jat au revenit la baza din Saharanpur, aproape de New Delhi. Odată cu coborârea la câmpie, ritmul vieții lor a cunoscut o schimbare dramatică. Armata își sporea efectivul cu mare viteză: regimentele înființau noi batalioane, iar șefii căutau peste tot personal cu experiență. Ca orice alt batalion din regiment, 1/1 Jat a pierdut câțiva ofițeri

și subofițeri. Deodată, nu mai știau cum să suplinească absențele din rândurile lor. Companii de recruți au fost trimise la centrul de instruire al batalionului și a sosit un grup de noi ofițeri care să-i înlocuiască pe cei plecați. Noii ofițeri erau în mare parte civili britanici din Comitetele de Urgență, oameni care până de curând fuseseră plantatori, afaceriști și ingineri. Nu știau aproape nimic despre armata indiană, cu obiceiurile și regulile ei complicate.

Arjun și Hardy erau locotenenți plini acum și se numărau printre puțini ofițeri de carieră rămași în unitate. Locotenent-colonelul Buckland conta tot mai mult pe sprijinul lor în problemele cotidiene ale batalionului.

Mai întâi le-a trasat sarcina de a alcătui un nou pluton administrativ. Apoi, mai repede decât s-ar fi așteptat cineva, capacitatea de transport motorizat a atins nivelul necesar. Au sosit treizeci și șase de camioane și douăsprezece camionete. Au descoperit cu această ocazie că batalionul avea dresori de măgari din belșug, dar insuficienți șoferi. Arjun a fost luat de la plutonul administrativ și însărcinat să se ocupe cu transportul motorizat, având, printre altele, misiunea de a-i învăța pe noii șoferi cum să manevreze camioanele masive pe străduțele și prin bazarurile din Saharanpur.

În timp ce batalionul se acomoda cu noile vehicule, a sosit un transport de armament de la New Delhi; obuziere de 3 țoii, pistoale-mitralieră și mitraliere Vickers-Berthier. Apoi au primit trei mitraliere ușoare Bren cu blindatele pe șenile aferente, șase mitraliere medii și cinci puști antitanc Boye, câte una pentru fiecare companie. Hardy a primit sarcina de a se ocupa de instructajul soldaților.

Tocmai când Arjun și Hardy își preluau bucuroși noile atribuții, comandantul a întors din nou totul pe dos. Le-a retras celor doi însărcinările abia primite și i-a pus să pregătească un plan de mobilizare a unității.

Între timp, majoritatea foștilor lor colegi de la Academia Militară fuseseră deja trimiși peste hotare. Unii erau în Africa de Nord, câțiva în Eritreea (unde unul dintre ei fusese decorat cu Crucea Victoria) și câțiva în zona de est – Malaya, Hong Kong, Singapore. Arjun și Hardy bănuiau că vor pleca și ei în scurt timp, ca să se alăture celorlalte unități din armata indiană. Când comandantul le-a cerut să întocmească un plan de mobilizare, au luat-o ca pe un semn că plecarea era iminentă. Dar a trecut o lună fără să primească vreo veste, apoi încă una. Au întâmpinat noul an, 1941, cu o petrecere lipsită de voioșie. Deși erau interzise discuțiile profesionale la

popotă, acestea reveneau mereu la întrebarea unde vor fi trimiși, la est sau la vest, în Africa de Nord sau în Malaya.

Opiniile erau împărțite în mod egal.

Rajkumar a fost externat din spital cu recomandarea strictă de a mai sta în pat cel puțin o lună. Revenit acasă, a insistat să fie mutat într-o cameră de la ultimul etaj. I-au adus un pat și l-au așezat la fereastră. Neel a cumpărat un radio, un Paillard, exact ca cel din spital, și l-a pus pe noptieră. Când a văzut totul aranjat așa cum dorea, Rajkumar s-a întins pe pat, sprijinit pe un morman de perne, ca să poată admira orașul până la Shwe Dagon.

Cu trecerea zilelor, planul începea să prindă contur. La ultimul război, prețul lemnului crescuse enorm. Trăise zece ani din profitul făcut în acea perioadă. Nu era imposibil ca ceva similar să se întâmple și acum.

Britanicii și olandezii își consolidau pozițiile în tot estul – Malaya, Singapore, Hong Kong, Java, Sumatra. Se înțelegea de la sine că vor avea nevoie de materiale. Dacă reușea să-și facă o rezervă de lemn, era posibil s-o vândă la un preț bun anul viitor. Problema erau lichiditățile: ar fi trebuit să vândă ori să ipotecheze toate proprietățile ca să facă rost de bani, asta însemnând să renunțe la depozite, joagăre, concesiuni forestiere și chiar la casa din Kemendine. Dacă reușea să-l convingă pe Matthew să-i cumpere cota-parte din Morningside, ar fi putut să completeze din sumă.

Cu cât se gândea mai mult, cu atât mai realizabil îi părea planul. Riscurile erau imense, desigur, dar așa se întâmpla mereu când era în joc ceva important. Pe de altă parte, și răsplata putea fi foarte mare: suficient cât să-și achite datoriile și să le rămână băieților destui bani ca să înceapă o viață nouă. În plus, astfel și-ar fi lichidat toate bunurile înainte de mutarea finală. După aceea era liber să plece, întrucât nu-l mai reținea nimic acolo, nu mai avea pentru ce să-și facă griji.

Într-o după-amiază, când Dolly i-a adus masa, i-a explicat pe scurt intențiile sale.

— Am încredere c-o să ne iasă, i-a zis. Asta e șansa noastră.

Dolly avea o sumedenie de obiecții.

— Și cum o să procedezi, Rajkumar? În starea ta, nu se poate să umbli prin Malaya și mai știu eu pe unde.

— M-am gândit și la asta. O să meargă Dinu și Neel în locul meu. Eu doar le spun ce au de făcut. Unul din ei umblă prin țară, celălalt se duce la

Morningside să ne vândă partea.

Dolly a clătinat din cap.

— Dinu n-o să accepte. Știi bine că nu vrea să aibă nici o treabă cu afacerile tale.

— N-are de ales. Dacă mor azi, va trebui să-mi plătească datoriile, că-i place sau nu. Nu-i cer decât să sacrifice câteva luni din viața lui. După aceea, poate să facă ce vrea. Cum ea rămăsese tăcută, Rajkumar a întins mâna și a scuturat-o de braț: Zi ceva. Spune-mi la ce te gândești.

— Știi cum se numește planul ăsta al tău, Rajkumar? a spus Dolly pe un ton calm.

— Cum?

— Acaparare, speculă în timp de război.

Rajkumar s-a întunecat la față.

— Specula se aplică la mărfurile esențiale, Dolly. Eu nu asta vând. Planul meu n-are nimic ilegal.

— Nu mă referam la aspectul legal…

Rajkumar începea să-și piardă cumpătul.

— N-avem altă soluție. Trebuie să profităm de împrejurări, pricepi?

Dolly s-a ridicat în picioare.

— Contează ce cred eu? Dacă asta-i decizia ta, așa vei face. E neimportant ce cred eu.

Mai târziu, în aceeași seară, când toată casa dormea, a sunat telefonul la parter. Dolly a sărit din pat și s-a dus să răspundă înainte ca zgomotul să-l trezească pe Rajkumar. O telefonistă a informat-o că avea un apel internațional. S-a lăsat liniștea pentru câteva secunde, apoi a auzit vocea lui Alison; era foarte stinsă, de parcă striga din capătul celălalt al unei camere arhipline.

— Alison?

S-a auzit doar un fel de suspin. Dolly a ridicat tonul.

— Tu ești, Alison?

— Da.

— S-a întâmplat ceva?

— Da. Am vești proaste.

— A pățit ceva *Sayagyi?*

— Nu, a zis tânăra suspinând din nou. Părinții mei.

— Îmi pare rău, ce s-a întâmplat?

— Erau în vacanță. Cu mașina prin Cameron Highlands. S-au prăbușit de pe un dig…

— Alison, Alison… Dolly nu știa ce să spună. Aș veni să te ajut, însă Rajkumar e bolnav și nu-l pot lăsa singur. Dar trimit pe unul din băieți, pe Dinu, cel mai probabil. O să dureze câteva săptămâni, dar vine sigur. Promit…

S-a întrerupt convorbirea înainte să apuce să mai spună ceva.

DOUĂZECI ȘI ȘASE

Cu o zi înainte ca Arjun să împlinească douăzeci și trei de ani, el și Hardy au împrumutat un jeep și s-au dus să petreacă weekendul la New Delhi. Plimbându-se prin galeriile din Connaught Circus, au întâlnit o cunoștință, pe Kumar, fost coleg de academie, un tip jovial și mare petrecăreț.

Kumar făcea parte din Regimentul 14 Punjab, cantonat în acel moment în Singapore. Venise în India pentru scurt timp, la un curs de transmisioniști. Părea neliniștit și îngândurat, cu totul diferit de băiatul vesel de altădată. Au luat prânzul împreună și Kumar le-a povestit un incident foarte straniu, ceva ce stârnise mare agitație la comandament.

În tabăra Tyersall Park din Singapore, un soldat indian a împușcat din senin un ofițer, după care s-a sinucis. În urma anchetei au descoperit că nu era o simplă crimă-sinucidere: existau deja frământări în cadrul batalionului. Câțiva ofițeri ar fi declarat că indienii trebuiau să refuze să ia parte la acel război: că era doar o luptă pentru supremație a unor țări care considerau că sunt menite să înrobească alte popoare – Anglia, Franța și Germania. Era panică mare la comandament: mai bine de jumătate din trupele din Malaya erau indieni, și în mod evident exista riscul să nu mai poată apăra colonia dacă tensiunile luau amploare. Totuși, în ciuda atmosferei inflamate, înaltul Comandament a decis să reacționeze cu înțelepciune și moderație. Singura măsură disciplinară pe care au luat-o a fost să-l trimită pe unul dintre ofițerii subalterni din batalion înapoi în India.

Întâmplarea a făcut ca ofițerul pedepsit să fie musulman. Când vestea a ajuns la batalionul lui, o companie de soldați musulmani au lăsat armele în semn de solidaritate. A doua zi le-au urmat exemplul multi dintre soldații hinduși din batalion.

Consecințele incidentului se agravau cu fiecare zi. De generații întregi, armata britanico-indiană funcționa pe principiul menținerii cu strictețe a echilibrului între trupe. Fiecare batalion era alcătuit din companii formate din diverse caste și religii – hinduși, musulmani, sikhi, jat, brahmani. Fiecare companie avea popota ei, administrată după restricțiile alimentare ale comunității din care fuseseră recrutați militarii. Ca măsură suplimentară de precauție, diviziile de infanterie erau astfel constituite încât trupele indiene să fie contrabalansate de un număr de unități australiene ori britanice.

Faptul că trupele musulmane și hinduse se aflaseră în semn de susținere față de un ofițer indian a fost un soc pentru înaltul Comandament. Toată lumea își amintea că așa ceva nu se mai întâmplase de la Marea Revoltă din 1857. Nu-și permiteau să mai acționeze cu jumătăți de măsură. Astfel, au trimis un pluton de soldați britanici din Regimentul Argyll and Sutherland Highlanders ca să-i împresoare pe indienii răzvrătiți.

Până la momentul acela, Kumar nu le dezvăluise nici numele batalionului în cauză, nici pe al ofițerului pedepsit. Amicul lor, ca un povestitor iscusit ce era, păstrase ce era mai interesant pentru final. Au aflat astfel că batalionul respectiv era o unitate-soră a 1/1 Jats, parte a unui regiment de infanterie din Hyderabad.

Kumar și-a încheiat povestea remarcând cu nonșalanță:

— Depărtarea de țară are efecte neplăcute asupra soldaților. Și asupra ofițerilor. O să vă convingeți singuri.

— Poate că noi n-o să trecem prin asta, a zis optimist Hardy. Nu-i sigur că ne trimit peste hotare. Au nevoie de militari și aici…

— Și cu ce ne ajută dacă rămânem aici? i-a replicat Arjun prompt. Dacă nu luăm parte la război, nu mai avansăm în veci. Prefer să plec din țară cu orice risc.

Mergeau în tăcere, neștiind ce să înțeleagă din această discuție. Era ceva în povestea lui Kumar care depășea orice imaginație. Amândoi îl cunoșteau pe ofițerul sancționat – un om liniștit, dintr-o familie din clasa de mijloc. Avea nevoie de acea slujbă. Ce-l împinsese să comită așa o nesăbuință? Era greu de priceput.

Oricât de îngrijorător ar fi fost subiectul, Arjun se simțea curios de euforic: era o responsabilitate deosebită să te găsești în fața unor asemenea întrebări la vârsta de douăzeci și trei de ani.

Seara s-au schimbat în *kurta* și *churidar* și s-au dus la *khota* unei dansatoare, lângă Poarta Ajmeri. Dansatoarea avea peste patruzeci de ani, fața vopsită cu alb și sprâncene subțiri ca niște firișoare. La prima vedere părea rece și neatrăgătoare, dar când s-a ridicat să danseze i-a dispărut toată severitatea: avea trupul suplu și mlădios și era foarte sprintenă. Când ritmul percuțiilor *tabla* s-a întețit, a început și ea să se învârtă tot mai repede. *Angarkha* subțire, până la genunchi, se rotea în jurul ei în spirale strânse. Prin pânza albă străvezie i se zăreau sfârcurile. Arjun o privea cu răsuflarea tăiată. În momentul în care a răsunat acordul final, degetul ei arătător s-a oprit pe fruntea sărbătoritului. La făcut semn s-o urmeze.

Arjun s-a întors spre Hardy, care a zâmbit și i-a dat un ghiont.

— Du-te, *yaar,* doar e ziua ta. *Jaa.*

Arjun a urmat-o pe dansatoare pe o scară îngustă. Camera ei era mică și joasă. L-a dezbrăcat încet, trăgând cu unghiile de șireturile *churidar*-ului. Său de bumbac. Când Arjun a vrut s-o atingă, i-a dat peste mână râzând.

— Așteaptă.

L-a pus să se întindă pe pat cu fața în jos și l-a masat cu uleiuri pe spate, lăsându-și degetele să alerge peste oasele șirei spinării precum picioarele unei dansatoare. Într-un final, când s-a întins lângă el, avea încă toate hainele pe ea. Arjun a vrut să-i atingă sânii, dar nu l-a lăsat.

— Fără atingeri.

Și-a desfăcut șireturile și l-a îndrumat cum să pătrundă în ea, privindu-l zâmbitoare. Când a terminat, femeia s-a ridicat de îndată și totul arăta ca și când nu se întâmplase nimic: până și șireturile ei erau încheiate la loc.

La pus un deget sub bărbie și i-a împins capul pe spate, ținând buzele de parcă se uita la un copil frumos.

— Atât de fraged, a spus. Un băiețandru.

— Am douăzeci și trei de ani, a declarat cu mândrie Arjun.

— Arăți de șaisprezece, a râs ea.

Când Alison l-a anunțat pe Saya John despre moartea părinților ei, răspunsul lui a fost un zâmbet firav. A urmat un șir de întrebări, puse aproape în joacă, ca și când situația discutată era cel mult o posibilitate vagă, o ipoteză formulată de Alison ca să explice absența prelungită a părinților ei de la cină.

Îngrozită de efectul pe care vestea l-ar fi putut avea asupra bunicului ei,

Alison se străduise să fie cât mai calmă, se machiase ca să-și ascundă paloarea și își legase o eșarfa peste părul dezordonat. Se pregătise pentru orice eventualitate care-i trecuse prin minte. Dar zâmbetul copilăresc al bunicului s-a dovedit a fi de nesuportat. S-a ridicat de pe scaun și a ieșit în fugă din cameră.

Saya John se apropia de nouăzeci de ani. Programul de exerciții fizice dimineața îi pria de minune și se bucura de o sănătate de invidiat. Auzea încă destul de bine și, cu toate că nu avusese niciodată o vedere grozavă, se putea descurca prin casă și curte. Înainte de accident trecea uneori prin momente de confuzie din cauza vârstei înaintate. I se întâmpla frecvent să uite lucruri abia auzite, dar își amintea în cele mai mici detalii evenimente petrecute cu patruzeci sau cincizeci de ani înainte. Accidentul a făcut ca aceste episoade să se îndesească: Alison vedea că, în ciuda prefăcătoriei, mintea bunicului percepuse vestea. Reacția lui însă a fost exact ca a unui copil la un zgomot neplăcut: și-a astupat, metaforic vorbind, urechile cu palmele, ca să nu audă ce nu voia să știe. Cu fiecare zi care trecea, vorbea tot mai puțin. Cobora să ia masa cu nepoata lui, dar stătea într-o muțenie deplină. Rarele fraze pe care i le adresa începeau aproape invariabil cu observații de genul: „Când se întoarce Matthew…” sau: „Să nu uităm să-i spunem Elsei…”

La început, Alison îi răspundea fără să-și controleze furia, izbind cu pumnii în masă și repetându-i la nesfârșit: „Matthew nu se mai întoarce…” La momentul respectiv, i se părea esențial ca bătrânul să priceapă ce se întâmplase. Prin aceasta nu spera neapărat să-și aline durerea, ci măcar să împartă povara cu cineva. Însă el zâmbea la accesele ei de mânie, iar la finalul lor continua ca și când nu auzise nimic: „… și când se întorc…”

Părea cumva necuviincios, aproape obscen, o profanare a noțiunii de părinte, ca el să reacționeze atât de placid la o pierdere atât de mare. Dar Alison și-a dat seama că insistentele și isteriile ei nu dădeau nici un rezultat: că, în afară de a-l lovi, nu avea nici o metodă prin care să sfâșie pătura protectoare a confuziei în care se înfășurase Saya John. A încercat să-și stăpânească furia, dar, făcând asta, a trebuit să recunoască o nouă pierdere – aceea a bunicului ei. Ea și Baba al ei, cum îl alinta, avuseseră o relație foarte apropiată. Acum se vedea nevoită să accepte că el nu mai era o prezență conștientă în viața ei; că nu avea să mai găsească niciodată alinare în tovărășia lui; că el, care-i fusese mereu sprijin de nădejde, alesese

în acele clipe îngrozitoare să fie o povară. Dintre toate trădările pe care le-ar fi putut săvârși, aceasta părea cea mai cumplită – să se transforme în copil exact când ea se simțea mai abandonată. Așa ceva nu și-ar fi închipuit.

Ultimele săptămâni ar fi fost de neîndurat dacă nu s-ar fi petrecut un eveniment pur întâmplător. Cu câțiva ani în urmă, dintr-un capriciu, Saya John înfiase unul dintre copiii muncitorilor de pe plantație – „băiatul ăla care dă mereu târcoale casei“, adică Ilongo. Băiatul locuia în continuare cu mama lui, dar Saya John îi plătise școala în orașul vecin, Sungei Pattani. Mai târziu îl trimisese la un colegiu tehnic din Penang, unde Ilongo obținuse diploma de electrician.

Acum Ilongo era un tânăr de douăzeci de ani, brunet și cu păr ondulat, molatic și blând în vorbire, dar impunător prin statură. După ce absolvise școala de electricieni se întorsese la mama lui, care locuia într-o căsuță cu acoperiș de tablă de la marginea plantației.

După accident, Ilongo trecea deseori pe la Conacul Morningside ca să-l vadă pe Saya John. Treptat și fără să manifeste o îngrijorare exagerată, a preluat multe dintre activitățile pe care le presupunea îngrijirea zilnică a bătrânului. Era o prezență discretă, dar statornică și liniștitoare, astfel că Alison a apelat rapid la ajutorul lui pentru administrarea plantației. Ilongo crescuse la Morningside și-i cunoștea pe toți muncitorii. La rândul lor, aceștia îl ascultau așa cum n-ar fi făcut-o cu nimeni altcineva. Ilongo se maturizase acolo, dar totodată depășise granițele proprietății, învățase malaeza și engleza, mersese la școală. Nu avea nevoie să ridice tonul ori să amenințe ca să le câștige respectul: aveau încredere în el pentru că era unul de-al lor.

Și Saya John găsea alinare în compania lui. În fiecare duminică, Ilongo îl ducea la Biserica lui Hristos Regele din Sungei Pattani. Pe drum, poposeau sub galeriile umbroase ale magazinelor cu acoperișuri de țiglă roșie care mărgineau strada principală. Saya John intra într-un restaurant și cerea să vorbească cu proprietarul, Ah Fatt, un bărbat corpolent, cu incisivi de aur. Ah Fatt avea relații politice în sudul Chinei, iar Saya John făcea donații substanțiale de când Japonia invadase Manciuria. În fiecare săptămână îi înmâna lui Ah Fatt bani într-un plic, ca să-i trimită acolo.

Atunci când se afla la Morningside, Ilongo era cel care răspundea la telefon. Într-o zi, a coborât cu bicicleta la birourile plantației ca să discute cu Alison.

— A sunat cineva…

— Cine?

— Domnul Dinu Raha.

— Poftim? a întrebat ea încruntându-se. Dinu? Ești sigur?

— Da. Suna din Penang. Doar ce-a sosit de la Rangoon. Vine cu trenul la Sungei Pattani.

— Hm…

Alison și-a adus aminte de scrisorile trimise de Dolly în săptămânile de după moartea părinților ei: pomenea despre o vizită în perioada imediat următoare, dar spunea că va veni Neel, nu Dinu.

— Sigur era Dinu? l-a mai întrebat o dată pe Ilongo.

— Da.

Alison s-a uitat la ceas.

— Ar trebui să-l aștept la gară.

— Mi-a zis că nu-i nevoie. Ia un taxi.

— Mda, mai vedem. E timp suficient.

Ilongo a plecat. Alison s-a așezat la loc pe scaun, cu fața la fereastra dincolo de care se zăreau apele albastre ale Mării Andaman. Nu mai avusese musafiri de mult timp. Imediat după moartea părinților ei, casa fusese plină. Prieteni și rude veniseră din Penang, Malacca și Singapore, iar Timmy sosise tocmai de la New York, cu un *China Clipper* de la PanAm. În plus, primise sute de telegrame. În clipele acelea de buimăceală se rugase să aibă mereu oameni în jur, fiindcă era de neconceput să înfrunte singură toate acele camere și coridoare, scara de lemn care-i amintea de mama ei. Dar după o săptămână sau două casa se golise la fel de brusc pe cât se umpluse. Timmy se întorsese la New York. Avea propria lui afacere acum și nu putea lipsi mult timp. La plecare, aproape că-i cedase partea lui din plantație, s-o vândă ori s-o administreze, după bunul-plac. Cu timpul, sentimentul de abandon a dispărut și Alison a înțeles că nu mai putea căuta în trecut ceva care să umple golurile din prezent, că nu mai putea spera ca amintirea părinților ei să fie tampon între ea și izolarea apăsătoare de la Morningside. Trebuia să-și asume monotonia, faptul că era mereu înconjurată de aceleași fețe, de aceleași șiruri de pomi, de aceiași nori plutind peste aceleași munte.

Iar acum venea Dinu, ciudatul Dinu, atât de serios, de stângaci și de nesigur pe el. S-a uitat la ceas, apoi pe fereastră. În depărtare se zărea un

tren care traversa câmpia. Și-a luat geanta și cheile de la Daytona. Era o ușurare să scape de acolo, fie chiar și pentru câteva ore.

DOUĂZECI ȘI ȘAPTE

Din cauza războiului, Dinu trebuise să-și amâne vizita la Morningside. Sub amenințarea submarinelor din Golful Bengal, companiile navale se văzuseră nevoite să nu mai comunice programul curselor. Plecările erau acum anunțate cu doar câteva ore înainte, ceea ce însemna că funcționarii de la birourile companiilor trebuiau să fie mereu în alertă. Dinu se considera norocos că reușise să prindă un loc și nici prin gând nu-i trecuse să trimită o telegramă în prealabil.

Gara din Sungei Pattani era drăgălașă ca o jucărie, având un singur peron umbrit de o marchiză roșie. Dinu a zărit-o pe Alison imediat ce trenul a intrat în gară: stătea la umbra copertinei de tablă, cu ochelari de soare la ochi și îmbrăcată într-o rochie neagră lungă. Părea slabă și vlăguită, un muc de lumânare pe care durerea ardea ca o flacără.

Imaginea ei i-a produs un scurt atac de panică. Orice emoție îl speria, dar nici una la fel de mult ca durerea. Prin urmare, câteva minute după ce a oprit trenul n-a fost în stare să se ridice. Abia când șeful de gară a fluturat steagul verde a pornit și el către ușă.

În timp ce cobora, Dinu se chinuise să-și aducă aminte cuvintele pe care și le pregătise pentru acel moment. Acum însă, văzând-o pe Alison cum venea spre el, ideea de a încerca s-o consoleze îi părea o impertinență de neiertat. Oare n-ar fi fost mai milostiv din partea lui să se comporte ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic?

— Nu era nevoie să vii, a mormăit lăsând ochii în pământ. Luam un taxi.

— Am vrut să vin, i-a replicat Alison. E plăcut să mai evadez de la Morningside din când în când.

— Chiar și așa…

Dinu și-a pus gențile cu aparatele de fotografiat pe umeri și i-a dat valiza unui hamal.

Alison a zâmbit.

— S-a mai înzdrăvenit tatăl tău?

— Da, a răspuns el bățos. Se simte bine… iar Neel și Manju așteaptă un

copil.

— Ce veste bună, a spus Alison cu un surâs.

Au intrat într-o curte umbrită de un copac cu o coroană boltită. Dinu s-a oprit să-l admire. De ramurile din vârf atârnau o mulțime de plante agățătoare și flori sălbatice multicolore.

— Ăsta-i cumva un *padauk?* a întrebat-o pe Alison.

— Aici le zicem *angsana.* Pe ăsta l-a plantat tata în anul în care m-am născut. În anul în care ne-am născut, s-a corectat ea după o scurtă pauză.

— A, da… ne-am născut în același an.

I-a zâmbit cu sfială, deopotrivă mirat că-și amintise acest lucru și că ținuse să-l menționeze.

Daytona era parcată în apropiere, cu acoperișul ridicat. Alison a așteptat la volan ca Dinu să-și așeze geamantanele în portbagaj. Au ieșit din gară și au luat-o pe lângă piața plină de magazine cu galerii lungi. La marginea orașului au trecut prin dreptul unui câmp îngrădit cu sârmă ghimpată. În mijlocul câmpului stăteau câteva șiruri de colibe *attap,* acoperite cu tablă ondulată.

— Ce-i asta? a întrebat Dinu. Nu țin minte să fi fost aici.

— E noua noastră bază militară, i-a explicat Alison. Sunt multe trupe masate în Sungei Pattani din cauza războiului. Înăuntru e un aerodrom păzit de soldați indieni.

Drumul începea să urce, și în față se profila Gunung Jerai, cu piscul ascuns de obișnuita ceață din timpul zilei. Dinu s-a lăsat pe spătarul scaunului, privind muntele printr-un obiectiv imaginar. Glasul lui Alison l-a luat prin surprindere.

— Știi care-i partea cea mai grea?

— Nu. Care e?

— Faptul că nimic n-are formă.

— Cum adică?

— E ceva ce nu observi până când nu dispare. Vorbesc despre formele pe care le au lucrurile și felul în care le modelează oamenii. Nu mă refer la chestii mari, ci la mărunțișuri. Ce faci când te trezești dimineața, sutele de gânduri care-ți trec prin cap când te speli pe dinți: „Trebuie să-i spun mamei despre noul răzor de flori“, chestii de genul ăsta. În ultimii ani începusem să mă ocup de multe dintre lucrurile pe care le făceau mama și tata dimineața. Acum, la trezire, chiar așa mă gândesc: trebuie să fac cutare

sau cutare lucru, ca să-i ajut pe mama și tata. După care-mi aduc aminte: nu, nu trebuie să fac nimic din toate astea, nu mai au nici un rost. Și, ciudat, ce simți în clipele acelea nu e neapărat durere, ci un fel de dezamăgire. Și asta e groaznic, pentru că te gândești: asta-i tot? Nu-i suficient. Ar trebui să plâng, toată lumea spune că plânsul îți face bine. Dar nu-i ușor să-ți dai seama ce simți – nu-i nici durere, nici regret –, cel puțin nu atunci. E mai degrabă senzația pe care o ai când te trântești pe un scaun; ți se taie răsuflarea și te sufoci. E greu să pricepi ce se întâmplă. Ai vrea ca durerea să fie simplă, directă, nu să te pândească la cotituri în fiecare dimineață, când te trezești și faci altceva – te speli pe dinți sau iei micul-dejun…

Mașina a virat brusc spre marginea șoselei. Dinu a apucat de volan ca s-o redreseze.

— Mai încet, Alison! Fii atentă!

Alison a intrat cu mașina pe iarba de pe marginea drumului și a oprit sub un copac. A ridicat mâinile și și-a pipăit obrajii, șocată.

— Uite, a zis. Plâng.

— Alison.

Dinu ar fi vrut să întindă mâna, s-o atingă pe umăr, dar nu-i stătea în fire să facă gesturi emoționale. Vazând-o că pusese capul pe volan și suspina, i-a dispărut orice reținere.

— Alison.

A tras-o cu capul pe umărul lui și i-a simțit lacrimile fierbinți prin bumbacul subțire al cămășii cu care era îmbrăcat. Părul ei mătăsos îi gâdila obrazul și mirosea vag a struguri.

— Nu-i nimic, Alison…

Nici lui nu-i venea să creadă ce făcuse. Parcă-i amintise cineva că astfel de gesturi îi erau străine. Brațul cu care o ținea lângă el a devenit greu ca plumbul și țeapăn, și dintr-odată s-a trezit bâiguind:

— Alison… știu că e greu…

I-a curmat vorba huruitul unui camion care cobora pe șosea. Alison s-a îndepărtat imediat. Dinu s-a răsucit când vehiculul a trecut prin dreptul lor. În spate stătea un grup de soldați indieni cu turbane și pantaloni kaki până la genunchi.

Zgomotul camionului s-a stins și momentul a trecut. Alison s-a șters pe față și și-a dres glasul.

— Să mergem acasă, a zis pornind motorul. Cred că ești obosit.

Era jumătatea lunii februarie când au sosit mult așteptatele ordine de mobilizare. Hardy a aflat printre primii și a venit fuga în camera lui Arjun.

— Ai auzit, *yaar?*

Nu se obosise să ciocănească. Deschisese ușa și vârâse capul înăuntru.

— Unde ești, Arjun?

Arjun era în garderoba cu draperie care separa baia de camera de zi. Tocmai se spălase după un meci de fotbal, iar pantofii înnoroiați și șortul zăceau pe podea. Era joi și, conform tradiției, se purta smoching la popotă, căci era ziua din săptămână în care vestea morții reginei Victoria ajunsese în India. Kushan Singh trebăluia prin dormitorul lui Arjun, pregătindu-i hainele de seară – smoching, pantaloni eleganți și brâu de mătase.

Hardy a traversat camera în viteză.

— Ai auzit, Arjun? Am primit ordinele.

Arjun, cu un prosop prins în talie, a dat draperia la o parte.

— Ești sigur?

— Da, mi-a zis aghiotantul.

S-au uitat unul la altul, neștiind ce să-și mai spună. Hardy s-a așezat pe marginea patului și a început să-și trosnească degetele. Arjun s-a apucat să-și încheie cămașa scrobită, îndoind genunchii ca să se poată privi în oglindă. În spatele lui și-a zărit prietenul, care se uita la podea cu o figură mohorâtă. Ca să-l mai înveselească, a zis:

— Cu ocazia asta, măcar ne lămurim dacă sunt bune de ceva planurile alea de mobilizare pe care le-am făcut… Cum Hardy nu i-a răspuns, a aruncat o privire peste umăr. Nu te bucuri că s-a terminat așteptarea? Hardy?

Hardy ținea mâinile împreunate între genunchi. A ridicat ochii.

— Mă tot gândesc…

— La ce?

— Mai ții minte aula Chetwode de la Academia Militară din Dehra Dun?

— Bineînțeles.

— Era acolo o inscripție care spunea: *Siguranța, onoarea și bunăstarea țării sunt întotdeauna pe primul loc. Onoarea, bunăstarea și confortul soldaților pe care îi comanzi sunt pe locul doi…*

— *… iar liniștea, confortul și siguranța ta sunt întotdeauna pe ultimul loc, a r*âs Arjun, încheind citatul în locul lui Hardy. Bineînțeles că țin minte. Era scrisă pe podium, o vedeam de câte ori intram în aulă.

— Nu te-a pus niciodată pe gânduri?

— Nu. De ce să mă pună?

— Nu te-ai gândit niciodată la chestia asta cu țara a cărei siguranță, onoare și bunăstare trebuie să fie întotdeauna pe primul loc? Ce vrea să-nsemne? Unde-i tara asta? Realitatea e că tu și eu n-avem tară, deci unde-i locul ăsta a cărui siguranță, onoare și bunăstare trebuie să fie întotdeauna pe primul loc? Și cum se face că, atunci când am depus jurământ, nu țării am jurat credință, ci regelui și imperiului?

Arjun s-a întors cu fața la el.

— Unde vrei să ajungi, Hardy?

— Aici vreau să ajung. Dacă țara mea e într-adevăr pe primul loc, *yaar,* de ce mă trimit peste hotare? Nu există amenințări la adresa tării mele în momentul ăsta – și dacă ar exista, e de datoria mea să rămân aici și s-o apăr.

— Hardy, a spus Arjun senin, dacă stai aici, cariera ta o să bată pasul pe loc.

— Cariera-n sus, cariera-n jos, a zis Hardy, plesnind din limbă scârbit. *Yaar,* la altceva nu te mai gândești?

Arjun l-a privit mustrător, aducându-i aminte că era și Kishan Singh de față.

Hardy a ridicat din umeri și s-a uitat la ceas.

— Gata, am tăcut, a zis ridicându-se de pe pat. Mă duc să mă schimb. Vorbim mai târziu.

După plecarea lui Hardy, Kishan Singh i-a adus pantalonii lui Arjun în garderobă. A îngenuncheat pe podea și i-a desfăcut de la betelie, iar Arjun a vârât picioarele în ei cu grijă să nu le strice dunga perfectă. Kishan Singh s-a ridicat în picioare și a început să se învârtă în jurul lui, aranjându-i cămașa în pantaloni.

Când ordonanța l-a atins în treacăt pe talie, Arjun a tresărit. Era pe punctul să țipe la Kishan Singh să se miște mai repede, dar s-a abținut. Îl scotea din minți că, în cei doi ani de când era ofițer, nu reușise încă să se obișnuiască cu intimitățile forțate ale vieții cazone. Își dădea seama că acesta era unul dintre nenumăratele lucruri care-l diferențiau de adevărații *fauji,* cei proveniți din familii de militari, cum era Hardy. Își văzuse odată prietenul trecând prin pregătirile pentru Seara Invitaților cu ajutorul ordonanței lui: avea o nonșalanță în prezența bărbatului pe care Arjun n-o simțea niciodată

cu Kishan Singh.

— Sahib, a zis Kishan Singh deodată, aveți idee unde merge batalionul?

— Nu. Nimeni nu știe. O să aflăm abia după ce ne îmbarcăm.

Ordonanța s-a apucat să-i lege brâul în talie.

— Sahib, subofițerii vorbesc că mergem în est.

— De ce cred asta?

— La început am făcut antrenamente pentru deșert, și toată lumea zicea că mergem în Africa de Nord. Dar echipamentele pe care ni le-au trimis în ultima vreme sunt clar făcute pentru ploaie…

— Cine ți-a băgat ideile astea în cap? a întrebat Arjun uimit.

— Toată lumea, sahib. Până și la sate se vorbește. Săptămâna trecută au venit în vizită mama și nevastă-mea.

Auziseră un zvon că ar urma să plecăm.

— Ce ți-au spus?

— Mama m-a întrebat: „Când te întorci, Kishan Singh?“

— Și tu ce i-ai spus?

Kishan Singh stătea în genunchi în fața lui Arjun, verificându-i nasturii de la șliț și aranjându-i dunga pantalonilor. Arjun îi vedea creștetul capului și vârtejurile din părul tuns scurt.

Deodată, ordonanța a ridicat ochii la el.

— Sahib, i-am spus că o să aveți grijă să vin înapoi…

Luat prin surprindere, Arjun s-a înroșit la față. Era ceva nespus de emoționant în candoarea acestei dovezi de încredere. Nu știa ce să spună.

La un moment dat, într-una din discuțiile pe care le purtau la Charbach, locotenent-colonelul Buckland îi spusese că, pentru englezii din generația tatălui său, satisfacția de a sluji în India venea din relația cu „oamenii“ lor. Legătura aceasta, spunea el, nu se regăsea în armata britanică, loialitatea reciprocă dintre soldatul indian și ofițerul englez fiind deopotrivă atât de puternică și atât de inexplicabilă, încât nu putea fi interpretată decât ca un fel de iubire.

Arjun își amintea cât de ciudat sunase acest cuvânt pe buzele reținute ale comandantului și cum abia își stăpânise un pufnet disprețuitor la auzul lor. În toate acele povești, „oamenii” păreau să existe doar ca niște abstracții, o masă anonimă, blocată într-o copilărie nesfârșită – capricioasă, imprevizibilă, fabulos de curajoasă, disperat de loială, predispusă la trăiri emoționale extraordinar de intense. Iată însă că ajunsese s-o simtă și el: în

cazul lui, atributele acestei colectivități anonime – „oamenii” – se întrupau într-un singur soldat, Kishan Singh, iar legătura care se formase între ei era, într-adevăr, un soi de iubire. Era imposibil de spus în ce măsură asta i se datora lui Kishan Singh sau straniei intimități născute din situația în care se aflau; sau să fi fost cu totul altceva, faptul că tânărul soldat, în individualitatea lui, devenise mai mult decât o persoană – un sat, o țară, o istorie, o oglindă în care Arjun să se reflecteze?

Preț de o clipă s-a imaginat în locul lui Kishan Singh: ca ordonanță îngenuncheată în fața ofițerului gătit de petrecere, lustruindu-i pantofii, băgându-i mâna în pantaloni ca să-i aranjeze cămașa, verificându-i nasturii șlițului, implorând protecție de la adăpostul picioarelor lui desfăcute. A strâns din dinți.

DOUĂZECI ȘI OPT

În dimineața de după sosire, Dinu a împrumutat o bicicletă și s-a dus să vadă ruinele templelor de pe Gunung Jerai, orientându-se după harta pe care i-o desenase Alison. Urcușul era destul de abrupt, așa că a trebuit să coboare de pe bicicletă de câteva ori ca să poată înainta pe pantele cu înclinație mai mare. A greșit direcția în vreo două rânduri, dar până la urmă a reușit să ajungă în locul unde Alison parcase mașina data trecută. Dedesubt curgea pârâul, iar peisajul era exact așa cum și-l amintea: un vad mic traversat de pietre netede. Puțin mai jos, pârâul forma o baltă înconjurată de bolovani. În partea cealaltă, o cărare îngustă ducea în junglă.

Începea să-l doară piciorul drept. A atârnat geanta aparatului foto de o creangă și a coborât la baltă, pe malul căreia a găsit un bolovan perfect ca să se așeze. Și-a scos pantofii, și-a suflecat pantalonii până la genunchi și și-a vârât picioarele în apa răcoroasă.

Venise în Malaya cu inima îndoită, dar, odată ajuns acolo, se bucura că plecase din Rangoon, că scăpase de tensiunile care domneau în casa din Kemendine și de grijile constante pentru afacere. De asemenea, se simțea ușurat să fie departe de luptele politice care-i frământau pe toți prietenii lui. Știa că tatăl său își dorea ca Alison să vândă Morningside – era prea greu s-o administreze de una singură, spunea el; n-ar fi făcut altceva decât să piardă bani. Dar, din câte-și dădea seama, plantația funcționa foarte bine,

iar Alison părea să se descurce de minune. Nu dădea impresia că ar avea nevoie de sfaturile lui, însă Dinu se bucura oricum să fie acolo. Avea ocazia să se gândească la viața lui: la Rangoon era mereu prea ocupat, cu politica, cu revista. Avea douăzeci și opt de ani și era momentul să hotărască dacă fotografia avea să fie un hobby sau o carieră.

Și-a aprins o țigară și a fumat-o în liniște înainte de a-și lua aparatul și de a traversa pârâul. Cărarea era mult mai invadată de ierburi decât își aducea aminte și, pe alocuri, abia se putea strecura printre tufe. Când a ajuns în luminiș, a rămas uluit de frumusețea senină a locului: culorile templelor acoperite cu mușchi erau mai vii decât în amintirile lui; priveliștea din fundal, și mai impresionantă. Și-a așezat numaidecât trepiedul. A consumat două filme și s-a întors la Morningside abia pe înserat.

În următoarele dimineți a bătut din nou drumul până acolo. Plimbarea a devenit un tabiet: se trezea devreme și lua câteva lipii ca să aibă ce mânca la prânz. Odată ajuns la pârâu, își îngăduia câteva momente de reverie, așezat pe piatra lui preferată, cu picioarele în apă. Apoi urca în luminiș și își instala aparatul. La prânz lua o pauză lungă, după care trăgea un pui de somn la umbra unuia dintre temple.

Într-o dimineață, în loc să se oprească la temple, s-a aventurat puțin mai departe. Intrând în pădure, a observat o movilă acoperită cu ierburi, la mică distanță. Și-a croit drum prin desiș și a ajuns în fața unei alte ruine, construită din aceleași materiale ca cele două temple – laterit –, dar cu altă arhitectură: aceasta era o construcție cu bază octogonală și forma unui zigurat, a unei piramide în trepte. În ciuda arhitecturii monumentale, era un edificiu de mici dimensiuni, puțin mai înalt decât Dinu. A urcat cu atenție pe blocurile pline de mușchi și în vârf a descoperit o piatră pătrată cu o deschizătură dreptunghiulară săpată în centru. Aruncând o privire înăuntru, a văzut o baltă de apă de ploaie. Balta avea forma și sticlirea metalică a unei oglinzi antice. A făcut o fotografie și s-a așezat să filmeze o țigară. La ce servea deschizătura aceea? Să fi fost soclul unei sculpturi monumentale – un monolit uriaș și zâmbitor? Nu mai conta: acum era doar o gaură locuită de o familie de broscuțe verzi. Când și-a privit reflexia în oglinda unduitoare, broaștele au început să orăcăie ofensate.

Seara, întors acasă, i-a spus lui Alison:

— Știai că mai e o ruină, un fel de piramidă, puțin mai departe de celelalte?

Alison a încuviințat din cap.

— Da. Mai găsești multe altele, dacă intri în junglă.

A doua zi s-a dovedit că avea dreptate. Aventurându-se și mai departe, Dinu a dat peste o platformă de un metru pătrat din blocuri de laterit – după toate aparențele, fundația unui mic altar. Planul se vedea clar pe podea, desenat precum schița unui arhitect, cu un șir de goluri pătrate care indicau amplasamentul coloanelor. În ziua următoare a găsit o ruină și mai bizară: o construcție ce părea suspendată într-o explozie, ca un obiect de recuzită într-o iluzie fotografică. În templu prinsese rădăcini un banian care, crescând, împinsese blocurile de piatră și dislocase zidurile. Intrarea era ruptă în două, de parcă explodase o bombă în prag. Un stâlp se prăbușise, pe când celălalt fusese năpădit de hățișuri și târât la distantă de câțiva metri.

Uneori, când intra printre ruine, Dinu auzea un foșnet ori un șuierat lung. Periodic, coroanele arborilor din jur fremătau ca atinse de o pală de vânt. Dinu înălța capul și vedea maimuțele care-l urmăreau vigilente de pe ramuri. O dată a auzit un mârâit ce putea fi al unui leopard.

Pe măsură ce relația lui cu ruinele devenea mai profundă, a descoperit că-i fugeau ochii direct la locul în care probabil se aflase cândva spațiul sacru al templului: mâinile i se duceau instinctiv spre firidele în care se așezau ofrandele de flori, începuse să învețe limitele dincolo de care nu putea păși fără să se descalțe. Când traversa pârâul, după ce străbătea plantația pe bicicletă, nu mai simțea că pătrunde într-un spațiu ciudat și necunoscut, unde viața și ordinea cedau în fața întunericului și umbrelor. Dimpotrivă, atunci când revenea la organizarea monocromă a plantației, avea impresia că intră pe un teritoriu al ruinei, o pângărire mult mai profundă decât degradarea provocată de trecerea timpului.

Într-o după-amiază târziu, când stătea în spatele trepiedului, agitația păsărilor i-a dat de știre că se apropia o mașină. A coborât iute într-un punct de unde putea vedea pârâul printr-o deschizătură în peretele de verdeață. Zărind Daytona roșie a lui Alison, și-a lăsat trepiedul la locul lui și a fugit în jos pe cărare.

O văzuse foarte puțin pe Alison de când sosise la Morningside. Ea pleca de acasă cu noaptea în cap, ca să fie prezentă la adunare, iar când se întorcea, Dinu era în general pe munte, să facă fotografii. De obicei se întâlneau doar la cină, când conversația era inevitabil îngrădită de tăcerea

absentă a lui Saya John. Alison părea să nu știe cum să includă un musafir în rutina vieții ei pe plantație, iar Dinu, la rândul lui, purta povara sarcinii care-i fusese încredințată. La un moment dat, trebuia să-i transmită mesajul că Rajkumar voia să-și vândă partea, dar părea imposibil cât timp era măcinată atât de moartea părinților ei, cât și de grijile cotidiene ale administrării plantației.

Până să ajungă Dinu la capătul potecii, Alison traversase deja pârâul. Trezindu-se față în față cu ea, n-a știut ce să spună, așa că s-a apucat să caute o țigară prin buzunare.

— Mergi acasă? a mormăit în cele din urmă, în timp ce aprindea un chibrit.

— M-am gândit să trec pe aici, să văd ce mai faci.

— Tocmai îmi instalam aparatul de fotografiat…

Au mers împreună în luminișul unde trepiedul era montat în fața unuia dintre temple.

— Pot să mă uit la tine când faci poze? l-a întrebat veselă.

Dinu a dus țigara la buze, privind-o cu ochii mijiți prin fum. Parcă simțindu-i reținerea, Alison a adăugat:

— Te deranjez?

— Nu… Nu-i vorba că mă deranjezi. Doar că atunci când fac fotografii trebuie să fiu foarte concentrat, altminteri se alege praful de tot… E ca orice altă muncă… nu-i ușor s-o faci când te urmărește cineva.

— Înțeleg, a murmurat ea, vizibil ofensată. Atunci plec.

— Nu, a zis el repede. Rămâi, dar, dacă tot ești aici, pot să te fotografiez și pe tine?

Era rândul ei să-l refuze.

— Nu. Nu sunt în dispoziția necesară să fiu inclusă în… în munca ta.

S-a întors cu spatele și a pornit spre pârâu.

Dinu își dădea seama că era prins într-o ceartă fără voia lui.

— Alison, n-am vrut să…

S-a dus după ea, dar din cauza piciorului beteag nu reușea să țină pasul.

— Alison… te rog să rămâi…

A prins-o din urmă pe malul pârâului.

— Alison, încercam doar să-ți explic cum e… când fac o fotografie… N-am vrut să te supăr… Nu vrei să mai stai?

— Nu acum, a zis ea uitându-se la ceas. Nu azi.

— Deci o să mai vii pe-aici?

Alison traversa deja pârâul. Pe la mijlocul apei, i-a făcut cu mâna fără să se uite la el.

Chiar înainte ca batalionul să plece din Saharanpur, a venit un nou regulament privind echipamentele de război. Asta însemna că Arjun și Hardy trebuiau să stea toată noaptea și să revizuiască Planul de Mobilizare al Unității întocmit cu atât de mare grijă. Până la urmă, totul s-a terminat cu bine: comandantul s-a declarat mulțumit, iar batalionul putea începe îmbarcarea cum era planificat. Trenul a pornit spre Bombay la ora programată.

Au avut o mică întârziere la Ajmer. Trenul lor a fost oprit ca să poată trece unul care transporta prizonieri de război italieni. Italienii și indienii s-au uitat unii la alții în tăcere pe ferestrele zăbrelite ale vagoanelor. Era prima oară când își vedeau inamicul.

A doua zi au ajuns în Gara Victoria. Li s-a spus că nava lor, *Nuwara Elyia,* aștepta în port. S-au dus la docul Sassoon și au descoperit că le fuseseră deja eliberate ordinele de îmbarcare.

Era neobișnuit de aglomerat pe chei. Întâmplarea făcea ca la aceeași oră să se îmbarce pe altă navă un batalion britanic. În scurt timp s-a creat o mare încurcătură între bagajele și echipamentele celor două batalioane. Comandanții au început să zbiere, băgând spaima în docheri. Hardy s-a trezit amestecat în toată această învălmășeală: el era ofițerul responsabil cu bagajele și trebuia să pună totul în ordine.

Uitându-se pe lista lui Hardy, Arjun a descoperit că avea propria lui cabină. Nu mai călătorise niciodată cu vaporul și cu greu își stăpânea entuziasmul. A urcat în fugă pe pasarelă să-și caute cabina, urmat îndeaproape de Kishan Singh, care ducea bagajele.

Nu era nimeni pe navă, cu excepția echipajului. Totul era nou și uluitor: copastiile albe, culoarele înguste, bocaporții căscați, ramele rotunde ale hublourilor.

Când au urcat pe puntea superioară, Kisha Singh a aruncat o privire peste bord.

— Uitați-vă, sahib! a spus arătând spre altercația iscată pe chei.

Hardy se certa de mama focului cu o namilă de sergent englez. Stăteau față în față, și Hardy flutura un teanc de hârtii pe la nasul sergentului.

— Stai aici.

Arjun a coborât în fugă pe unde venise. A ajuns la locul scandalului o secundă prea târziu. I-o luase înainte un alt ofițer din batalionul lor, căpitanul Pearson, aghiotantul, un englez îndesat și aspru, cu voce tunătoare și iute la mânie.

De la câțiva metri distanță, Arjun l-a văzut pe Hardy cum se întoarce spre căpitanul Pearson. Era vizibil ușurat să-l vadă pe aghiotant, crezând că acesta o să-i ia apărarea – din loialitate față de un coleg de batalion, dacă nu din alt motiv. Dar căpitanul Pearson nu ascunsese niciodată că-l considera pe Hardy „dificil" și „exagerat de sensibil" și, în loc să-l susțină, s-a apucat să-l mustruluiască:

— Iar te-ai luat la harță, locotenente?

În locul ușurării de mai devreme, pe chipul lui Hardy se citea acum o indignare abia stăpânită. Nemaisuportând să stea deoparte și să asiste neputincios la umilirea prietenului său. Arjun s-a întors cu spatele și s-a făcut nevăzut.

Mai târziu, Hardy a venit în cabina lui.

— Trebuie să-l învățăm minte pe ticălosul ăla de Pearson. Afurisitul ăla de sergent m-a făcut cioroi de față cu oamenii, și Pearson nu i-a zis nimic. Îți vine să crezi, *yaar,* că porcul a dat vina pe mine? Singurul mod în care putem opri astfel de abuzuri e să fim solidari.

— Și ce propui?

— Ar trebui să-l boicotăm.

— E aghiotant, Hardy, a spus Arjun. Cum să-l boicotăm? Gândește logic.

— Există mijloace prin care ne putem face auziți, a replicat Hardy nervos. Dar pentru asta trebuie să știi în ce tabără ești.

S-a ridicat brusc în picioare și a ieșit din cabina lui Arjun.

Două zile *Nuwara Eliya* a așteptat la mal, timp în care în port s-au mai adunat nouă nave. Se zvonea că un submarin german ar fi dat târcoale prin preajmă, iar navele aveau misiunea de a escorta două distrugătoare, un vas comercial armat și un crucișător ușor. Într-un final, convoiul s-a pus în mișcare spre vest. Destinația era încă necunoscută; nimeni nu știa dacă vor merge în est ori în vest.

La Bombay, comandantul primise un plic sigilat pe care urma să-l deschidă la exact douăzeci și patru de ore de la plecare. Când a venit momentul, Arjun și ceilalți ofițeri s-au adunat în sala de mese de pe puntea

superioară. Comandantul a deschis plicul în stilul lui lent, dezlipind sigiliul de pe hârtie cu un cuțit. Ofițerii așteptau într-o tăcere încordată. Arjun simțea că îi transpiră palmele.

Într-un final, comandantul s-a uitat la ei cu un zâmbet subțire. A ridicat scrisoarea și a citit cu glas tare:

— Nava aceasta merge la Singapore.

Arjun a ieșit pe punte și l-a găsit pe Hardy deja acolo, aplecat peste copastie, fredonând în surdină. În spatele lor, dâra de spumă albă începea să deseneze o curbă în timp ce convoiul își schimba direcția.

DOUĂZECI ȘI NOUĂ

În primele luni de sarcină, Manju a fost mai fericită ca oricând. Savura fiecare lucru care-i amintea de transformările prin care trecea: tresăririle și loviturile deseori imaginare, foamea pe care nu reușea s-o potolească niciodată pe deplin, până și greața care o trezea în fiecare dimineață și gustul acid din gură.

Casa din Kemendine se schimbase enorm în cei doi ani de când trăia la Rangoon. Dinu plecase, iar apartamentul lui de la etaj rămăsese gol. Neel și Rajkumar călătoreau mult, în încercarea de a vinde proprietățile familiei și de a achiziționa noi stocuri de tec. În mare parte a timpului, Manju și Dolly erau singure în casă. Grădina căzuse în paragină; pe peluza de altădată iarba creștea acum până la genunchi. Multe camere și anexe erau încuiate și mare parte din mobilă fusese vândută. Zecile de angajați care populau casa pe vremuri plecaseră: servitorii, paznicii, grădinarii și familiile lor. Până și U Ba Kyaw, șoferul, se întorsese în satul natal. Packardul era unul dintre puținele obiecte pe care Rajkumar le păstrase, dar acum îl conducea mai mult Neel.

Nici Manju, nici Dolly nu regretau că se golise casa. Dimpotrivă, parcă scăpaseră de o mulțime de pânze de păianjen și își permiteau să descopere noi libertăți, înainte, Dolly i se părea distantă și inabordabilă nurorii sale, dar acum deveniseră aliate, colege, tovarășe care cooperau spre reînnoirea familiei. Fiind două, nu aveau nici o problemă în a se ocupa de treburile casei. Dimineața, Manju o găsea pe Dolly în genunchi, îmbrăcată într-un *longyi* ponosit, spălând podelele cu bucăți de cârpă. Munceau cot la cot și

făceau curățenie în câteva camere pe zi, oprindu-se doar atunci când veneau călugării în vizitele cotidiene.

Pentru Manju, pauzele de la mijlocul dimineții erau momentele preferate ale vieții ei la Rangoon. Știa că acei călugări budiști trăiau din pomeni, dar a rămas surprinsă să vadă modul în care acest principiu se transpunea în mecanismele vieții de zi cu zi: în realitatea cenușie a unui grup istovit de tineri și băieți care cutreierau străzile prăfuite în robele lor portocalii, cu coșuri legate la brâu. Era ceva magic în faptul că aceste întreruperi se petreceau mereu la o oră a zilei când treburile casnice erau mai presante, când nici nu apucai să te gândești la ce ai de făcut în continuare. Și, în toată această agitație, ce mod mai bun să strici echilibrul vieții cotidiene decât să deschizi ușa și să vezi călugării în prag, cu soarele arzându-le capetele rase?

Calcutta îi părea foarte departe acum. Transportul corespondenței din India avusese de suferit din cauza amenințării submarinelor în Golful Bengal. Circulația navelor între Calcutta și Rangoon era atât de neregulată, încât primea câte un teanc de scrisori odată.

Într-unui dintre aceste teancuri a găsit vești atât despre plecarea iminentă a lui Arjun, cât și despre sosirea lui în Malaya. Dolly era încântată de această coincidentă.

— Poate află Arjun ce mai face Dinu, a zis. Nu mai știu nimic de el.

— Bineînțeles. O să-i scriu…

Manju a trimis o scrisoare la adresa pe care i-o dăduse tatăl ei, prin intermediul comandamentului din Singapore. Au trecut multe săptămâni fără să primească vreun răspuns.

— Nu-ți face griji, i-a zis lui Dolly. Sunt sigură că Dinu e bine. Am fi aflat dacă se întâmpla ceva.

— Ai dreptate.

A trecut o lună, apoi încă una. Dolly părea să se fi resemnat cu tăcerea prelungită a fiului ei.

Copilul lovea cu putere în pereții pântecului lui Manju, care nu se putea gândi la altceva în afară de starea ei. Odată cu apropierea musonului, zilele erau tot mai sufocante și sarcina, tot mai greu de suportat. Festivalul Waso a început mai repede decât se așteptau. Dolly și-a dus nora la țară cu un taxi închiriat pe o zi. Au oprit într-o zonă împădurită, aproape de șoseaua spre Pegu, și au cules brațe întregi de flori parfumate de padauk. Pe drumul

de întoarcere, pe Manju a apucat-o amețeala și a leșinat pe bancheta din spate.

După acest incident, doctorul a sfătuit-o să stea mai mult în pat. Dolly îi dădea să mănânce, o ajuta să se îmbrace și, din când în când, o scotea la plimbare prin curte. Zilele treceau ca într-un fel de transă; Manju stătea visătoare în pat, cu o carte deschisă alături, dar fără să citească din ea. Se scurgeau orele, iar ea nu făcea altceva decât să asculte răpăitul ploii.

Erau în plin Thadin, perioada anuală de trei luni dedicată meditației și abstinenței. Dolly îi citea deseori, în general din textele sacre – puținele traduceri pe care le putea găsi, căci Manju nu știa nici pali, nici birmană. Într-o zi, Dolly a ales o cuvântare de-a lui Buddha, adresată fiului său, Rahula.

Starea ta de spirit să fie precum pământul, Rahula, căci pe pământ sunt aruncate tot soiul de lucruri, și curate, și necurate, excremente și urină, scuipat, puroi și sânge, dar pământul nu se lasă copleșit nici de supărare, nici de silă…

Manju își privea soacra în timp ce-i citea: părul lung și negru al lui Dolly începea să încărunțească, iar chipul îi era brăzdat de riduri. Totuși, era o vioiciune pe figura ei care nega aceste semne de îmbătrânire: era greu de crezut că trecuse de șaizeci și cinci de ani.

… să ai o stare de spirit ca apa, căci în apă multe lucruri sunt aruncate, și curate, și necurate, dar apa nu se lasă copleșită nici de supărare, nici de silă. La fel și focul, care arde orice, și curat, și necurat, la fel și aerul, care suflă peste toate, la fel și spațiul, care este nemărginit…

Buzele lui Dolly parcă nici nu se mișcau, dar fiecare cuvânt era pronunțat ireproșabil. Manju nu cunoscuse niciodată o persoană care să pară că se odihnește când, în realitate, era perfect trează și vigilentă.

Când Manju a intrat în a opta lună de sarcină, Dolly i-a interzis lui Neel să mai plece în călătorii. Era acasă când a început travaliul. Și-a ajutat soția să urce în Packard și a dus-o la spital. Pentru că nu-și mai permiteau să plătească o rezervă, Manju a fost internată în secția de maternitate. În seara următoare a născut o fetiță sănătoasă, cu glas puternic, care a început să sugă imediat ce s-a văzut la sânul mamei. A primit două nume, Jaya, cel indian, și Tin May, cel birman.

Epuizată de efort, Manju a adormit. Se luminase de ziuă când s-a trezit. Fetița era din nou în pat cu ea și cerea să fie hrănită.

În momentul în care și-a dus copilul la piept, Manju și-a amintit un fragment pe care i-l citise Dolly cu doar câteva zile înainte. Era din prima predică a lui Buddha, ținută la Sarnath, cu două mii cinci sute de ani în urmă:… Naș*terea, este durere, îmbătrânirea este durere, boala este durere, moartea este durere; întâlnirea cu cele neplăcute este durere, despărțirea de cele plăcute este durere, orice dorință neîmplinită este durere…*

Cuvintele acestea o impresionaseră profund când le auzise, dar acum, cu copilul abia născut lângă ea, nu mai aveau nici o noimă: lumea îi părea mai senină ca oricând, plină de promisiuni, darnică în răsplăți și generoasă cu bucuriile și satisfacțiile.

În primele săptămâni după sosirea în Singapore, Batalionul 1/1 Jat s-a instalat în tabăra din Tyersall Park. Era locul despre care le vorbise prietenul lui Arjun, Kumar, unitatea în care un soldat împușcase un ofițer, după care își luase viața. La New Delhi, povestea îi păruse neverosimilă, o situație extremă, ca atunci când auzi că o mamă a ridicat o mașină ca să-și salveze copilul. Dar, odată ajunși în Singapore, cu jumătate de continent între ei și India, nimic nu mai părea imposibil. Parcă totul era cu susul în jos, parcă nu mai știau cine sunt și nu-și mai înțelegeau rostul pe lume. De câte ori se aventurau dincolo de certitudinile familiare ale batalionului, aveau senzația că se pierd într-un labirint de înțelesuri ascunse.

Întâmplarea a făcut ca Kumar să se afle în Singapore când au sosit ei. Într-o după-amiază, i-a dus pe Arjun și Hardy să înoate la un club exclusivist. Era aglomerație mare la piscină, unde se adunaseră o mulțime de expați europeni și familiile lor. În acea zi toridă, apa era răcoroasă și îmbietoare. Urmând exemplul lui Kumar, Arjun și Hardy au sărit în bazin. În câteva minute s-au trezit singuri: toată lumea a ieșit din apă imediat ce-au intrat ei.

Doar Kumar nu părea șocat. Batalionul lui se afla în Malaya de peste un an și călătorise prin toată colonia în acest timp.

— Trebuia să vă fi avertizat, le-a spus cu un zâmbet poznaș. Așa-i peste tot în Malaya. În orașele mai mici, pe ușa cluburilor vezi afișe care spun: „Nu primim asiatici“. În Singapore ne lasă să folosim piscina, numai că pleacă toată lumea. Au trebuit s-o lase mai moale cu segregarea, fiindcă sunt o mulțime de unități militare indiene aici. Dar e mai bine să vă obișnuiți de pe acum, pentru că e un lucru de care o să vă loviți peste tot, în restaurante, în cluburi, în trenuri, pe plaje. Au pretenția să ne dăm viața

pentru colonia asta, dar nu putem folosi piscina, a adăugat cu un râset amar.

Apoi, clătinând trist din cap, și-a aprins o țigară.

N-a durat mult și batalionul lor a fost trimis în nord. Peisajul rural al Malayei era o revelație pentru ofițerii indieni. Nu mai văzuseră asemenea prosperitate, asemenea drumuri frumoase, orășele atât de îngrijite și bine organizate. Deseori, când făceau un popas, localnicii indieni îi invitau în casele lor. Majoritatea erau din clasa de mijloc, oameni cu slujbe modeste – medici și avocați de provincie, funcționari și mici negustori. Dar bunăstarea lor evidentă îi lăsa pe Arjun și colegii lui cu gura căscată. Din câte se părea, în Malaya până și oamenii de rând își permiteau mașini și frigidere, ba unii aveau chiar și aparate de aer condiționat și telefoane. În India, doar europenii și cei mai bogați dintre indienii bogați își permiteau un asemenea lux.

În timp ce străbăteau drumurile de țară, ofițerii au descoperit că singurii care trăiau într-o sărăcie lucie erau muncitorii de pe plantații, în majoritate indieni. Au rămas uluiți de diferența dintre curățenia și ordinea vegetației și mizeria colibelor de salahori. Când Hardy a comentat pe seama acestui contrast izbitor, Arjun i-a atras atenția că în India sărăcia le-ar fi părut ceva normal, iar acum le sărea în ochi numai pentru că o priveau în comparație cu prosperitatea orașelor malaeze. Gândul acesta i-a umplut pe amândoi de rușine. Parcă își analizau viața pentru prima oară, treziți din nepăsarea care le fusese inoculată din fragedă copilărie.

Îi mai așteptau multe alte șocuri. Când nu purtau uniformă, Arjun și prietenii lui erau frecvent luați drept salahori. În piețe și bazaruri, vânzătorii îi tratau cu dispreț, ca pe niște ființe neînsemnate. Alteori – și asta era mai dureros –, erau priviți cu un fel de compătimire. Într-o zi, Arjun s-a luat la ceartă cu un negustor, și, spre uimirea lui, acesta l-a numit *klang*. Ulterior s-a interesat ce însemna cuvântul și a aflat că era un termen peiorativ, făcând referire la sunetul lanțurilor în care erau aduși în Malaya primii muncitori indieni.

În scurt timp, nu exista om în batalion care să nu fi avut parte măcar de o experiență dezagreabilă. Într-o seară, Kishan Singh stătea pe podea și ungea pistolul lui Arjun. Deodată, a ridicat ochii și-a spus:

— Sahib, pot să vă întreb ce înseamnă un cuvânt din engleză?

— Bineînțeles. Ce cuvânt?

— *Mercenar.* Ce semnifică?

— Mercenar? a întrebat Arjun surprins. Unde l-ai auzit?

Kishan Singh i-a povestit că, în timpul unei deplasări, convoiul lor de camioane se oprise la o ceainărie în apropiere de orașul Ipoh. Înăuntru stăteau câțiva indieni. Se prezentaseră ca fiind membri ai unei grupări politice, Liga pentru Independența Indiei. Dintr-un motiv sau altul, se iscase o ceartă. Civilii le spuseseră că ei, cei din Batalionul 1/1 Jat, nu erau soldați adevărați, ci ucigași plătiți, mercenari. S-ar fi lăsat cu bătaie dacă convoiul nu se punea în mișcare. Dar mai târziu, când erau pe drum, începuseră din nou să se certe – între ei, de data asta – pe tema sensului exact al cuvântului „mercenar".

Primul instinct al lui Arjun a fost să se răstească la Kishan Singh, să-i spună să tacă și să-și vadă de treabă. Dar își cunoștea ordonanța destul de bine cât să-și dea seama că un ordin nu-l va împiedica să caute răspuns la întrebare. S-a gândit repede și s-a apucat să-i explice: mercenarii erau soldați plătiți pentru munca lor, i-a zis. Din acest punct de vedere, toți militarii din toate armatele moderne erau mercenari. Cu secole în urmă, soldații luptau din convingeri religioase, din loialitate față de triburile din care proveneau ori pentru a-și apăra regele. Dar vremurile acelea s-au dus: acum, armata era o meserie, o profesie, o carieră. Fiecare soldat era plătit, deci nu exista nici unul care să nu fie mercenar.

Răspunsul părea să-l fi mulțumit pe Kishan Singh, pentru că n-a mai pus alte întrebări. Acum însă l-au apucat frământările pe Arjun, gândindu-se la răspunsul pe care i-l dăduse ordonanței. Dacă era adevărat (și cu siguranță era) că toți soldații din epoca modernă erau mercenari, de ce se simțea ofensat de acest cuvânt? De ce îl ustura când îl auzea? Poate pentru că armata nu era o slujbă, cum îi plăcea să creadă? Pentru că a ucide fără nici o convingere contravenea unui impuls uman adânc și nestrămutat?

Într-o noapte, el și Hardy au stat până târziu și au dezbătut subiectul la o sticlă de coniac. Hardy îi dădea dreptate: e greu să explici de ce e atât de rușinos să fii numit mercenar. Dar, până la urmă, tot el a pus degetul pe rană:

— Motivul e că mâinile mercenarului ascultă de capul altcuiva; cele două părți ale corpului n-au nici o legătură una cu alta. A făcut o pauză și i-a zâmbit prietenului său. Cu alte cuvinte, *yaar,* mercenarul e un *buddhu,* un nătâng.

Arjun s-a făcut că nu-i remarcă tonul glumeț.

— Deci, crezi că suntem toți mercenari? a zis.

Hardy a ridicat din umeri.

— Toți militarii sunt mercenari în ziua de azi. De fapt, nu doar militarii. Într-un fel sau altul, toți suntem ca femeia aia cu care te-ai dus în New Delhi – dansăm cum ne cântă alții și le luăm banii. Nu e nici o mare diferență.

A dat paharul pe gât râzând.

Cu prima ocazie, Arjun s-a dus la locotenent-colonelul Buckland să-i împărtășească frământările sale. I-a povestit incidentul de la ceainărie și a sugerat ca legăturile subofițerilor cu populația indiană din zonă să fie supravegheate îndeaproape. Locotenent-colonelul Buckland l-a ascultat răbdător, întrerupându-l doar ca să-și exprime asentimentul.

— Ai dreptate, Roy. Trebuie să luăm măsuri.

Cu toate astea, Arjun a ieșit din biroul comandantului mai tulburat decât înainte. Simțea că locotenent-colonelul nu putea să înțeleagă de ce îl supăra atât de tare să fie privit drept „mercenar”; păruse oarecum surprins că un om inteligent ca Arjun reacționa astfel la exprimarea unei realități. Ai fi zis că locotenent-colonelul știa despre el ceva ce Arjun fie nu știa, fie nu voia să admită. Îi era rușine că se lăsase mânat de emoții, ca un copil care se înfurie când descoperă că vorbele pe care le-a folosit până acum au de fapt o bogăție de sensuri.

Experiențele acestea erau atât de ciudate și stânjenitoare, încât Arjun și ceilalți ofițeri rareori discutau despre ele. Știau că țara lor era săracă, dar nu-și închipuiseră niciodată că și ei făceau parte din acea sărăcie: ei erau privilegiații, elita. A fost un șoc pentru ei să descopere că erau săraci. Aveau impresia că o perdea murdară de snobism îi împiedicase să vadă, că, deși nu suferiseră niciodată de foame, și ei erau afectați de situația în care se afla tara, că bunăstarea de care credeau că se bucură era o iluzie născută din sărăcia inimaginabilă a patriei lor.

În mod curios, mai afectați chiar decât Arjun erau adevărații *fauji,* cei aflați la a doua sau a treia generație de militari.

— Dar bunicul și tatăl tău au fost aici, i-a zis Arjun lui Hardy. Ei au ajutat la colonizarea acestor țări. Sigur au văzut și ei ce vedem noi acum. Nu vorbeau niciodată despre asta?

— Ei nu priveau lucrurile ca noi. Erau analfabeți, *yaar.* Nu uita că noi suntem prima generație de militari indieni cu scoală.

— Chiar și așa, aveau ochi și urechi. Sigur au discutat cu localnicii.

Hardy a ridicat din umeri.

— Adevărul e că nu le păsa. Pentru ei, singura realitate era satul din care veneau.

— Cum e posibil așa ceva?

În săptămânile ce au urmat, Arjun a meditat deseori la asta: avea sentimentul că el și tovarășii lui fuseseră aleși să plătească prețul unei obtuzități monumentale.

Cu fiecare zi petrecută pe munte, Dinu simțea că fotografiile lui se transformă. Parcă ochii lui se obișnuiau să observe lucruri nevăzute și corpul i se adapta la noi ritmuri temporale. Primele fotografii ale templelor erau rigide și aglomerate, cadrele, pline de peisaje vaste. Locul îi părea încărcat de dramatism vizual – jungla, muntele, ruinele, liniile verticale ale copacilor suprapuse pe orizontala nemărginită a mării îndepărtate – și se chinuia să înghesuie toate aceste detalii în fotografiile lui. Dar, cu cât petrecea mai mult timp pe munte, cu atât fundalul devenea mai irelevant. Imensitatea peisajului micșora și lărgea deopotrivă luminișul în care se aflau templele: devenise mic și intim, dar încărcat de un sentiment al timpului. În scurt timp, nu mai vedea nici munții, nici pădurea, nici marea. Se apropia tot mai mult de temple, de nervurile lateritului, de desenele de mușchi care acopereau zidurile; încerca să găsească o modalitate de a surprinde formele ciudat de voluptuoase ale ciupercilor care creșteau la îmbinarea pietrelor.

Ritmurile muncii lui suferiseră schimbări pe care nu le putea controla pe deplin. Treceau ore întregi fără să facă măcar o fotografie; se plimba de zeci de ori între aparat și subiectul fotografiat; a început să reducă tot mai mult apertura obiectivului, cu noi dimensiuni care necesitau expuneri de câteva minute, uneori chiar și o jumătate de oră. Părea să-și folosească aparatul pentru a imita pupilele cât o gămălie de ac ale șopârlelor care leneveau la soare pe podeaua templelor.

În fiecare zi aveau loc o mulțime de perturbări inexplicabile în pădurea din jur. Stoluri de păsări își luau zborul cârâind de pe ramuri și se avântau spre cer doar pentru a reveni exact în același loc de unde plecaseră. Pentru Dinu, toate aceste evenimente păreau să vestească sosirea lui Alison, și, încercând să le identifice cauzele – uneori, pocnetul unui camion pe

plantație, alteori, un avion care ateriza pe aerodromul din apropiere –, simțurile lui ajungeau să se acordeze aproape perfect cu sunetele pădurii. De câte ori fremătau copacii, se oprea din lucru și ciulea urechile, în speranța că va auzi sunetul Daytonei. Deseori, cobora fuga pe cărare până la locul de unde vedea pârâul. Cu cât se adunau mai multe dezamăgiri, cu atât era mai furios pe el însuși: era o prostie din partea lui să-și imagineze că Alison o să mai vină aici, după întâmplarea de data trecută. Și oricum, de ce să bată atâta drum, dacă tot avea să-l vadă la cină?

Într-o zi totuși, în capătul îndepărtat al pârâului a apărut o sticlite roșie. Dinu a văzut Daytona oprită sub un copac, pe jumătate ascunsă în desișuri. Nevenindu-i a crede, s-a mai uitat o dată, iar atunci a zărit-o pe Alison. Purta o rochie de bumbac bleumarin, cu o centură lată în talie. Dar, în loc să traverseze pârâul, s-a dus spre piatra pe care stătea Dinu în fiecare dimineață și își bălăcea picioarele în apă. Se vedea din modul în care se așezase – ridicase picioarele, după care se răsucise și le cufundase în apă – că era un loc familiar, în care venea frecvent ca să se bucure de câteva clipe de singurătate.

Când a vârât picioarele în apă, a apucat cu degetele de tivul rochiei și l-a strâns puțin. Apa i s-a ridicat până la genunchi și, odată cu ea, fusta, urcându-i încet-încet pe coapse. În momentul acela, Dinu a descoperit cu mirare că nu o privea direct, ci prin lentila aparatului de fotografiat, astfel încât imaginea era separată de mediul înconjurător și avea o limpezime uluitoare. Contururile erau clare, pure, frumoase – linia coapsei ei traversa obiectivul pe diagonală, desenând o elipsă lină.

Alison a auzit țăcănitul și a ridicat ochii speriată, dând drumul fustei, care a căzut în apă și s-a umflat în jurul ei, răsucindu-se sub forța curenților.

— Dinu? a strigat. Tu ești?

Conștient că era singura lui șansă și incapabil să se oprească, Dinu a ieșit din golul de verdeață și a luat-o pe potecă în jos, cu mișcările lente ale unui somnambul, ținând camera nemișcată în fața lui.

— Dinu?

Fără a se obosi să răspundă, a mers mai departe, atent pe unde calcă, până când a ieșit din desiș. De pe malul celălalt al lăcușorului, Alison s-a uitat în ochii lui și și-a înghițit cuvintele de salut pe care se pregătea să le rostească.

Dinu a lăsat aparatul în iarbă și a coborât de pe malul nisipos în apă, chiar

în fața pietrei pe care stătea ea. La început, apa îi ajungea până la genunchi, apoi până la pulpe, la șolduri și, într-un final, aproape de piept. Curenții îl trăgeau de haine, iar pantofii de pânză i s-au umplut de nisip și mâl. S-a oprit ca să-și recapete echilibrul, și atunci i-a văzut piciorul legănându-se în curent. În momentul în care i-a atins picioarele, a răsuflat ușurat. Apa îi dăduse putere; apa dărâmase orice barieră de teamă și șovăială care-i încătușase mâinile până atunci. Și-a trecut degetele peste linia gleznei lui Alison și în sus, pe muchia fină a tibiei. Mâinile i se mișcau singure, trăgându-l după ele, între genunchii ei desfăcuți, până când a ajuns cu fața în dreptul coapselor ei. Părea cel mai firesc gest din lume să-și urmeze degetele cu gura, să-și treacă buzele peste linia unduioasă a pulpei ei și tot mai sus, până când linia se bifurca. Acolo s-a oprit, cu fața îngropată în ea și brațele încolăcite pe talia ei.

— Alison.

Alison a coborât de pe piatră în apa până la gât. L-a luat de mână și l-a tras după ea pe unde venise, pe malul celălalt al pârâului. Au mers cu degetele împletite, uzi până la piele, pe cărarea care ducea la temple. L-a condus prin luminiș până la o platformă de piatră, acoperită cu un strat gros de mușchi.

L-a strâns de încheietura mâinii și l-a obligat să se întindă pe jos.

TREIZECI

Nimeni din Batalionul 1/1 Jat nu știa la ce să se aștepte când au ajuns în Sungei Pattani. Înainte să plece din Ipoh fuseseră informați – foarte succint – despre problemele pe care le-ar putea întâmpina acolo. Știau că fusese evitată o revoltă cu doar câteva luni mai devreme, dar nu erau pregătiți pentru norul de frământări care plana încă deasupra unității.

Trupele de la baza din Sungei Pattani țineau de Regimentul 1 Bahawalpur. Existau multe conflicte între ofițeri și comandantul englez, care nu se sfia să-și exprime părerea proastă despre militarii indieni, numindu-i „salahori” și amenințându-i frecvent cu bastonul. O dată chiar lovise un ofițer. Situația se agravase în asemenea măsură, încât generalul din fruntea Diviziei a 11-a trebuise să intervină personal; comandantul fusese eliberat din funcție și

câțiva ofițeri fuseseră trimiși înapoi în India.

La ședința de instruire, ofițerilor din Batalionul 1/1 Jat li s-a dat de înțeles că lucrurile se schimbaseră profund între timp, că problemele din trecut se rezolvaseră. Au constatat însă rapid că neînțelegerile persistau în rândurile celor din Regimentul Bahawalpur. În cele două ore cât a durat prima masă la popotă, ofițerii britanici și indieni n-au schimbat aproape nici un cuvânt. Iar dacă Arjun și Hardy sesizau tensiunile, cu siguranță că acestea nu-i scăpau nici locotenent-colonelului Buckland. În următoarele două zile, locotenent-colonelul a discutat cu fiecare dintre ofițerii lui, ca să le atragă atenția să nu fraternizeze cu cei din Regimentul 1 Bahawalpur. Într-un fel, Arjun se bucura. Nu exista o soluție mai bună în acele împrejurări, și era mai recunoscător ca oricând că are un comandant atât de înțelept. Dar asta nu-i era de nici un folos când trebuia să-i evite pe ofițerii din Bahawalpur, dintre care unii îi fuseseră colegi la academie.

Arjun avea camera lui, ca toți ofițerii din Batalionul 1/1 Jat. Locuințele lor, ofițeri și soldați deopotrivă, erau colibe *attap,* barăci de lemn acoperite cu frunze de palmier. Toate erau construite pe piloni, ca să nu pătrundă termitele și umezeala. Cu toate astea, nici insectele, nici umezeala nu lipseau din barăci. Paturile erau deseori asaltate de roiuri întregi de furnici; când se lăsa întunericul apăreau o puzderie de țânțari, astfel că, dacă te dădeai jos din pat chiar și pentru un minut, trebuia să prinzi la loc toată plasa; apa picura deseori prin acoperișuri, iar pe timpul nopții frunzele de palmier colcăiau de șobolani și șerpi.

Locotenent-colonelul Buckland își dorea ca batalionul lui să profite de timpul petrecut la Sungei Pattani pentru a se pregăti de luptă, dar împrejurările i-au zădărnicit planurile. Când au pătruns pe plantațiile de cauciuc, au protestat plantatorii. Au trebuit să renunțe la orice intenție de a-i familiariza pe soldați cu terenul. Apoi a venit rândul personalului medical să se plângă de cazurile tot mai numeroase de malarie. Astfel, s-au văzut nevoiți să anuleze antrenamentele nocturne. Frustrat că nu-și putea duce la îndeplinire proiectele mai complexe, Buckland a trasat batalionului sarcina monotonă de a construi fortificații în jurul bazei și aerodromului.

Aerodromul din Sungei Pattani se compunea dintr-o singură pistă și câteva hangare, dar era printre puținele baze din nord-vestul Malayei care se puteau lăuda cu o escadrilă funcțională. Din când în când, piloții acceptau să ofere și curse de agrement în avioanele lor Blenheim și

Brewster Buffalo. A mers și Arjun de câteva ori, privind încântat cum aparatul dădea roată masivului Gunung Jerai și survola plantații de cauciuc, vile și conace impunătoare. În vârful muntelui se afla o cabană mică, o destinație populară pentru vilegiaturiști. Piloții se amuzau deseori trecând razant pe deasupra cabanei, astfel că pasagerii le făceau cu mâna oamenilor așezați la mesele de pe verandă.

În primele săptămâni la Sungei Pattani, Arjun habar n-a avut că Dinu locuia prin preajmă. Își amintea vag că familia Raha deținea o plantație de cauciuc în Malaya, dar nu cunoștea detalii. Prima oară a aflat despre asta dintr-o scrisoare trimisă de Manju din Rangoon.

La rândul ei, Manju nu știa precis unde era cantonat fratele ei geamăn. În scrisoare îl informa că era sănătoasă și că sarcina decurgea normal. Dar Neel și părinții lui își făceau griji pentru Dinu: plecase în Malaya cu câteva luni în urmă și nu mai primiseră nici o veste de la el. Îl rugau pe Arjun să se intereseze de soarta lui. Cel mai probabil stătea la Morningside, împreună cu Alison, căreia îi muriseră părinții. La trimis și adresa proprietății.

În aceeași zi, Arjun a luat o mașină de serviciu Alvis și a plecat în oraș, unde s-a oprit la un restaurant chinezesc unde mâncase de câteva ori împreună cu Hardy. A cerut să discute cu Ah Fatt, proprietarul, căruia i-a arătat adresa.

Proprietarul l-a dus afară, sub arcada umbroasă, și i-a arătat o mașină roșie parcată peste drum. Era mașina lui Alison, i-a zis lui Arjun, tot orașul o știa din vedere. Intrase la coafor și urma să termine în câteva minute.

— Uite-o.

Alison purta un *cheongsam* de mătase neagră, cu o crăpătură de la gleznă până la genunchi. Părul îi încadra fața ca o cască lucioasă, negrul lui de smoală contrastând puternic cu roșeața pală a tenului ei.

Trecuseră săptămâni de când Arjun nu mai vorbise cu o femeie și foarte mult timp de când nu mai văzuse un chip atât de frumos. Și-a scos chipiul și-a început să-l frământe în mâini. Tocmai se pregătea să traverseze și să se prezinte, când mașina roșie s-a pus în mișcare și a dispărut.

Acum, agitația periodică de pe munte vestea într-adevăr sosirea lui Alison. Când își luau zborul păsările, Dinu știa că trebuie să coboare și să se uite prin gaura din verdeață – și, de cele mai multe ori, chiar era Alison, îmbrăcată într-una dintre rochiile negre și sobre pe care le purta la birou.

Știind că Dinu era acolo, ridica ochii și-i făcea cu mâna și, încă de când traversa pârâul, începea să-și descheie nasturii și să-și desfacă cureaua. Până să ajungă în luminiș, nu mai avea nici o haină pe ea, iar Dinu o aștepta cu aparatul de fotografiat pregătit.

Inconștient, orele pe care le petrecuse spre a-și obișnui ochii cu muntele păreau să-l fi pregătit special pentru fotografierea lui Alison. Medita îndelung unde s-o așeze, lângă ce perete, sau pe care parte a soclului; și-o imagina stând dreaptă, sprijinită de un prag, cu un picior întins în față și celălalt îndoit de la genunchi. Prin golul dintre picioarele ei surprindea o striație în suprafața zgrunțuroasă a lateritului, sau o moviliță de mușchi, ca ecou vizual al pliurilor și liniilor corpului ei. Dar prezența ei palpabilă îi strica imediat planurile bine gândite. Imediat ce-i vedea corpul așezat acolo unde voia, ceva îl nemulțumea; se uita încruntat prin lentilă, apoi îngenunchea lângă Alison și-și înfigea delicat degetele în fermitatea maleabilă a coapselor ei, modificându-i aproape imperceptibil poziția picioarelor. Când îi desfăcea picioarele – ori i le apropia –, își trecea degetul peste triunghiul moale al pubisului, uneori aranjându-i părul în jos, alteori, în sus. Văzute cu claritatea supranaturală a obiectivului, aceste detalii căpătau o importanță monumentală: îngenuncheat între picioarele ei, își umezea degetul mijlociu și îi desena o linie lucioasă în păr.

Alison râdea de gravitatea cu care Dinu executa toate aceste dezmierdări intime, după care se întorcea repede la aparatul de fotografiat. Când termina un film, ea îl oprea înainte să-l schimbe.

— Gata, ajunge. Vino aici.

Îi smulgea nerăbdătoare hainele de pe el – cămașa și maioul de dedesubt erau mereu bine băgate în pantaloni.

— De ce nu le scoți de pe tine când vii aici, cum fac eu?

— Nu pot, Alison, mormăia el. Nu-mi stă-n fire…

Îl punea să se așeze pe soclu și îl dezbrăca de cămașă. Apoi îl forța să se întindă pe piatră. Dinu închidea ochii și punea mâinile sub cap, lăsând-o să îngenuncheze între picioarele lui. După ce se dezmeticea, se uita la ea și o vedea cum zâmbește, ca o leoaică ce-și privește prada, cu gura umedă și lucioasă. Liniile erau atât cât și le putea închipui de perfecte, întinderea orizontală a frunții, sprâncenele și gura, splendid echilibrate de părul ei negru și drept și de firișoarele translucide care-i atârnau de pe buze.

Reflectată în ochii lui, Alison zărea exact ce vedea el. Râdea în hohote și-i

spunea:

— Nu. Asta-i o imagine pe care n-o vezi altundeva decât în mintea ta.

După aceea, rapid, dar metodic, Dinu se îmbrăca la loc, își aranja cămașa în pantaloni, își prindea cureaua și se lăsa în genunchi ca să-și lege șireturile pantofilor de pânză.

— De ce te mai obosești? îl tachina ea. Oricum va trebui să te dezbraci iar.

— N-am încotro, Alison, îi răspundea el serios. Nu pot să lucrez dezbrăcat.

Uneori, Alison se plictisea și vorbea de una singură, în vreme ce el își potrivea aparatul, intercalând cuvinte în malaeză, tamilă și chineză. Depăna amintiri despre părinții ei, medita cu glas tare la Timmy.

— Dinu, s-a răstit Alison într-o zi, am impresia că-mi dai mai multă atenție când te uiți în aparat decât atunci când stai lângă mine.

— Și ce-i rău în asta?

— Nu sunt un obiect spre care să îndrepți aparatul. Uneori simt că astea-s singurele momente în care îți pasă de mine.

Dinu și-a dat seama că era supărată, așa că a plecat de la trepied și s-a așezat lângă ea.

— Te văd mult mai bine așa, i-a spus. Dacă aș vorbi cu tine câteva ore, nu te-aș cunoaște mai bine. Nu spun că e mai plăcut decât să vorbim… doar că așa… așa înțeleg eu mai bine. Poate crezi că mi-e ușor, dar nu fac niciodată portrete. Mă sperie… intimitatea… ideea de a petrece atât de mult timp cu o persoană. Nu mi-am dorit niciodată să fac portrete – nuduri, cu atât mai puțin. E prima oară, și nu e deloc ușor.

— Ar trebui să mă simt măgulită?

— Nu știu, dar cred că fotografiile m-au ajutat să te cunosc mai bine decât am cunoscut vreodată pe cineva.

Alison a pufnit în râs.

— Doar pentru că mi-ai făcut câteva poze?

— Nu doar de asta.

— Atunci, de ce?

— Pentru că ăsta e modul cel mai intim în care pot cunoaște pe cineva… sau ceva.

— Adică nu m-ai fi cunoscut dacă nu aveai aparatul de fotografiat?

Dinu a lăsat ochii în pământ.

— Un lucru pot să-ți spun sigur. Dacă n-aș fi petrecut atâta vreme cu tine, să te fotografiez… n-aș putea spune fără nici un dubiu…

— Ce anume?

— Că te iubesc.

Alison s-a ridicat șocată, dar n-a apucat să spună nimic, pentru că Dinu i-a luat-o înainte.

— Și mai știu…

— Ce?

— Că vreau să te căsătorești cu mine.

— Să mă căsătoresc cu tine! a exclamat Alison punându-și bărbia pe genunchi. De ce crezi că aș vrea să mă căsătoresc cu un om care nu-mi poate vorbi decât prin aparatul de fotografiat?

— Deci nu vrei?

— Nu știu, Dinu, a spus ea clătinând nerăbdătoare din cap. De ce să ne căsătorim? Nu ești mulțumit cu relația pe care o avem acum?

— Vreau mai mult de-atât. Vreau să ne căsătorim.

— De ce să stricăm totul?

— Pentru că asta-mi doresc.

Alison a început să-l mângâie cu tandrețe pe ceafa.

— Nu mă cunoști, Dinu. Nu sunt ca tine. Sunt îndărătnică și răsfățată – Timmy spunea că sunt căpoasă. Dacă te-ai însura cu mine, într-o săptămână nu m-ai mai suporta.

— Lasă-mă pe mine să decid asta.

— În afară de asta, de ce să ne căsătorim? Timmy nu-i aici, părinții mei nu mai sunt. Ai văzut ce bolnav e bunicul.

— Dar dacă… Dinu s-a aplecat și i-a pus o mână pe pântec. Dacă apare un copil?

Alison a ridicat din umeri.

— Vedem atunci ce facem. Deocamdată, hai să ne bucurăm de ce avem.

Fără să discute vreodată subiectul, Dinu a intuit, la scurt timp după prima lor întâlnire, că între el și Ilongo exista un fel de legătură, o relație despre care Ilongo știa, dar care lui Dinu nici nu i-ar fi trecut prin minte. La concluzia aceasta a ajuns treptat, după ce Ilongo se arătase curios în legătură cu casa familiei Raha din Rangoon și fotografiile lor, iar sintagma „tatăl tău“ se metamorfozase încetul cu încetul, rămânând doar „tata”.

Fără îndoială, Ilongo îl pregătea pentru momentul în care avea să-i dezvăluie adevărul despre relația dintre ei. Gândul acesta îi trezea o curiozitate surprinzător de mică, și nu doar pentru că toată atenția lui era îndreptată spre Alison. Principalul motiv era Ilongo însuși, un om de o onestitate atât de evidentă, încât Dinu nu se putea supăra că știe mai multe decât el.

În afară de Alison, Ilongo era persoana pe care o vedea cel mai des la Morningside. Îi cerea ajutorul pentru tot felul de lucruri mărunte – să trimită scrisori, să încaseze cecuri, să împrumute biciclete. Când a decis să-și facă o cameră obscură, Ilongo l-a ajutat să găsească aparatură la mâna a doua în Penang.

Duminică, Dinu l-a însoțit pe Ilongo în plimbarea săptămânală până la Sungei Pattani, împreună cu Saya John. S-au dus la restaurantul lui Ah Fatt, unde, ca întotdeauna, Saya John i-a înmânat acestuia un plic.

— Pentru soția mea fac asta, i-a explicat lui Dinu. Era *hakka,* după ambii părinți. Zicea mereu că și eu sunt *hakka,* dar n-aveam de unde ști cu siguranță, pentru că nu mi-am cunoscut părinții.

După aceea l-au dus pe Saya John la biserica Hristos Regele, la marginea orașului. Lăcașul avea un aspect luminos și vesel, cu turla văruită în alb și fațada ornată cu grilaje din lemn lăcuit. La umbra unui copac înflorit se adunaseră câțiva enoriași în haine viu colorate. Un preot irlandez în veșminte albe l-a tras deoparte pe Saya John și l-a bătut pe umăr.

— Ce mai faceți, domnule Martins?

Dinu și Ilongo s-au dus la cinema și au văzut filmul *I am the Law,* cu Edward G. Robinson. La întoarcere, după ce l-au luat pe Saya John, au trecut pe la mama lui Ilongo, să mănânce câte o porție de tăiței.

Mama lui Ilongo era mioapă și gârbovită înainte de vreme. Când Ilongo le-a făcut cunoștință, Dinu și-a dat seama că femeia știa deja cine e. L-a rugat să vină mai aproape și i-a pipăit fața cu degetele ei crăpate și aspre.

— Ilongo al meu seamănă mult mai mult cu tatăl tău decât tine, a zis în hindustani.

Undeva, într-un ungher al minții, Dinu înțelegea foarte bine la ce se referă, dar i-a răspuns ca la o glumă.

— Așa e. Se vede asemănarea.

Cu excepția acestui moment tensionat, vizita a decurs bine. Saya John părea foarte vioi, aproape ca pe vremuri. Au mâncat câteva porții de tăiței,

iar la finalul mesei mama lui Ilongo i-a servit cu un ceai gros și lăptos, în pahare de sticlă. Când au plecat, erau conștienți cu toții – și câtuși de puțin stânjeniți – că vizita care începuse ca o întâlnire între străini se schimbase cumva, ca ton și atmosferă, într-o reuniune de familie.

În drum spre casă stăteau unul lângă altul în camion, cu Ilongo la volan și Saya John la mijloc. Ilongo era vizibil ușurat, de parcă depășise un mare obstacol. Dinu, pe de altă parte, nu reușea să conceapă că Ilongo era fratele lui vitreg. Ideea de frate era întruchipată de Neel, un reper în funcție de care să-ți stabilești identitatea. Dar Ilongo nu era așa ceva. În cel mai bun caz, era o încarnare a tatălui său, o versiune tânără a lui Rajkumar, un om mult mai bun decât cel pe care-l cunoscuse Dinu. Găsea o vagă consolare în asta.

În noaptea aceea, Dinu i-a mărturisit lui Alison bănuielile lui. Ea se furișase în camera lui după cină, cum făcea uneori după își ducea bunicul la culcare. În miez de noapte, s-a trezit și l-a văzut pe Dinu fumând o țigară la fereastră.

— Ce-i cu tine? De ce nu dormi?

— Nu pot.

— De ce?

Dinu i-a povestit despre vizita la mama lui Ilongo, apoi s-a uitat în ochii ei și a întrebat-o:

— Zi-mi, exagerez eu, sau e ceva la mijloc? Cum ea s-a mulțumit să ridice din umeri și să tragă un fum din țigara lui, a insistat: E ceva adevărat în toată povestea asta? Spune-mi dacă știi…

— Nu știu, Dinu. Zvonuri au existat dintotdeauna. Dar nimeni n-a spus-o vreodată pe șleau, cel puțin, nu mie. Știi cum e, oamenii nu vorbesc despre astfel de lucruri.

— Dar tu crezi zvonurile?

— La început nu mi-a venit să cred. Dar la un moment dat a zis bunicul ceva ce m-a pus pe gânduri.

— Ce anume?

— Că mama ta l-a rugat să aibă grijă de Ilongo.

— Deci mama știe?

— Cred că da.

Dinu și-a mai aprins o țigară, fără să spună nimic. Alison a îngenuncheat lângă el și s-a uitat în ochii lui.

— Ești supărat? Furios?

El a zâmbit și a mângâiat-o pe spatele gol.

— Nu, nu sunt supărat… și nici mai furios decât de obicei. Tocmai asta-i ciudat – știind ce fel de om e tata, nu mă surprinde. Doar că nu vreau să mă mai întorc vreodată acasă…

Peste câteva zile, Alison i-a trimis printr-un servitor o scrisoare abia sosită. Dinu era în camera obscură și s-a întrerupt din treabă ca să se uite la plic: era din Rangoon, de la tatăl lui. Fără să stea pe gânduri, a rupt plicul și s-a reîntors la lucru.

Seara, după cină, Alison l-a întrebat:

— Ai primit scrisoarea?

Dinu a încuviințat din cap.

— E de la tatăl tău, nu?

— Așa cred.

— N-ai citit-o?

— Nu. Am rupt-o.

— Nu te interesează ce voia să-ți spună?

— Știu ce voia să-mi spună.

— Ce?

— Vrea să-și vândă partea din Morningside…

Alison s-a oprit și a împins farfuria cât colo.

— Și tu vrei asta, Dinu?

— Nu. Eu o să rămân aici toată viața. Îmi deschid un studio în Sungei Pattani și mă fac fotograf. Asta am visat mereu, și nu văd de ce n-aș începe aici.

TREIZECI ȘI UNU

În seara în care Ilongo l-a adus pe Arjun la Morningside, Dinu, Alison și Saya John erau în salon, la masa lungă de mahon. Pe pereți ardeau lămpile în coșulețe de bambus create de Elsa. Camera era învăluită într-o lumină caldă.

Ilongo zâmbea cu gura până la urechi, gândindu-se la surpriza pe care i-o face lui Dinu.

— Ia uitați pe cine am adus!

Atunci a intrat Arjun, îmbrăcat în uniformă și cu chipiul în mână. Centura

militară îi strălucea în lumina aurie a lămpilor.

— Arjun?

— Bună seara. Oaspetele a dat ocol mesei și l-a bătut pe Dinu pe umăr. Mă bucur să te revăd, amice.

— Dar, Arjun…, a bâiguit Dinu ridicându-se de pe scaun. Cu ce ocazie pe aici?

— Îți explic mai târziu. Nu vrei să mă prezinți mai întâi?

— A, da. Desigur, a spus Dinu, întorcându-se spre Alison. El e Arjun, cumnatul lui Neel și fratele geamăn al lui Manju.

— Îmi pare bine că ai venit, a zis Alison, apoi s-a aplecat spre Saya John și i-a vorbit la ureche: Bunicule, el e cumnatul lui Dinu. E cantonat la baza militară din Sungei Pattani.

De data asta, Arjun a rămas surprins.

— De unde știai?

— Te-am văzut în oraș zilele trecute.

— Serios? Mă miră că m-ai observat.

— Bineînțeles că te-am observat, a răspuns ea râzând. Remarci imediat când apare un străin în Sungei Pattani.

— Mie nu mi-ai spus nimic, a intervenit Dinu.

— Am văzut un bărbat în uniformă. De unde era să știu că e cumnatul tău?

— Eu am știut, a spus Ilongo. Am știut de când l-am văzut.

— Așa e, a confirmat Arjun. Am intrat în biroul companiei să întreb de Dinu. Nici n-am apucat să deschid gura, că m-a întrebat: „Nu ești cumnatul domnului Neel?“ Am rămas cu gura căscată. „De unde-ai știut?“, l-am întrebat, și el a răspuns: „Domnul Dinu mi-a arătat o fotografie de la nunta surorii dumitale“.

— Într-adevăr.

Dinu și-a adus aminte că trecuseră doi ani de când se întâlnise cu Arjun la Calcutta. Între timp, parcă mai crescuse puțin. Sau se mai împlinise și nu-i mai era la fel de largă uniforma? Deși Arjun era un bărbat înalt, Dinu nu-și amintea să se fi simțit vreodată ca un pitic în prezența lui, cum se întâmpla acum.

— Haideți să mâncați ceva, a spus Alison veselă. Și tu, și Ilongo.

Pe masă erau întinse o sumedenie de castronele colorate, cele mai multe neatinse.

Ofițerul s-a uitat la ele cu jind.

— În sfârșit, mâncare adevărată…

— Cum așa? a întrebat Alison. Nu vă hrănesc la unitate?

— Fac și ei ce pot.

— E din belșug pentru amândoi. Ia loc. Și tu, Ilongo. Bucătăreasa se plânge mereu că rămâne multă mâncare neconsumată.

Ilongo a clătinat din cap.

— Nu pot să stau…

— Ești sigur?

— Da. Mă așteaptă mama.

După plecarea lui Ilongo, servitorii au așezat masa pentru încă o persoană. Arjun a luat loc și Alison i-a umplut farfuria cu mâncare.

— Asta se numește *ayam limau purut,* pui cu frunze de limetă și tamarin. Aici ai *sambal* cu creveți și frunze de pandanus, aici *belacan brinjal,* acolo *chinchalok* cu chili, creveți murați în suc de limetă, iar aici e pește la abur cu muguri de ghimbir…

— Ce festin! Așa mâncați în fiecare zi?

— Mama era foarte mândră de mesele ei, a zis Alison. Acum a devenit un fel de tradiție a casei.

Arjun s-a apucat să se înfrupte.

— E excepțională mâncarea!

— Și mătușii tale, Uma, îi plăcea mult. Mai ții minte, Dinu, când a fost aici?

— Da, a spus Dinu. Cred că am și poze de-atunci.

— N-am mai mâncat așa ceva, a spus Arjun. Cum se numește?

— E mâncare *nyonya,* a răspuns Alison. Unul dintre ultimele mari mistere ale lumii, cum zicea mama.

Deodată, spre surprinderea tuturor, s-a auzit glasul lui Saya John:

— Florile sunt secretul.

— Florile, bunicule?

Saya John s-a uitat la Arjun cu o privire neașteptat de limpede.

— Da, florile din mâncare. *Bunga ketan* și *bunga telang,* flori de ghimbir și fasolea-fluturilor. Ele dau gust mâncării. Așa spunea Elsa mereu. S-a mohorât la față și ochii i s-au încețoșat din nou. S-a întors spre Alison și a zis: Să nu uităm să le trimitem o telegramă lui Matthew și Elsei. Ar trebui să se oprească în Malacca la întoarcere.

Alison s-a ridicat repede de pe scaun.

— Îmi cer scuze, i-a spus lui Arjun. Bunicul e obosit și trebuie să-l duc la culcare.

— Nici o problemă, a zis el ridicându-se.

Alison l-a ajutat pe Saya John să se ridice de pe scaun și au traversat încet camera. La ușă, s-a întors spre Arjun.

— E plăcut să avem un musafir căruia îi place mâncarea noastră. Bucătăreasa spune mereu că Dinu nu mănâncă nimic. O să se bucure să audă că îți place cum gătește. Să mai treci pe la noi.

— O, cu siguranță mai vin, a spus el cu un zâmbet larg.

Glasul exprima o căldură și o seninătate pe care Dinu nu le mai percepuse până atunci. Privind-o, și-a dat seama că era gelos.

— Hei, amice, a zis Arjun entuziasmat, știai că toată familia se perpelește de grija ta?

— Nu, a răspuns Dinu tresărind. Și te rog să nu mai țipi.

Era greu să-și regăsească stăpânirea de sine ca să poată discuta cu vizitatorul.

— Scuze, a râs Arjun. N-am vrut să te supăr…

— Sunt convins.

— Am primit o scrisoare de la Manju. Ea mi-a zis că ești aici.

— Înțeleg.

— Mi-a zis că ea și Neel nu mai știu nimic de tine de mult timp.

— Hm.

— Ce vrei să le spun?

Dinu a ridicat capul cu o figură hotărâtă.

— Nimic, a replicat sec. Nu vreau să le spui nimic.

Arjun l-a privit mirat.

— Poți să-mi explici de ce?

— Nu e complicat, a spus Dinu ridicând din umeri. Tata m-a trimis aici pentru că vrea să vindem partea noastră din Morningside.

— Și?

— Acum, că sunt aici… am ajuns la concluzia că nu-i o idee bună.

— Îți place aici, să-nțeleg?

— Nu-i doar asta, a zis Dinu privindu-l în ochi.

E vorba de Alison, mai degrabă.

— Ce vrei să spui?

— Ai cunoscut-o și tu…

— Da.

— Bănuiești la ce mă refer.

— Cred că încerci să-mi spui ceva, Dinu, a zis Arjun împingându-și scaunul de la masă. Te-ai îndrăgostit de ea, am dreptate?

— Cam așa ceva.

— Bun. Dar crezi că ea îți împărtășește sentimentele?

— Așa cred.

— Nu ți-a spus?

— Nu explicit.

— Sper să ai dreptate. Arjun a râs din nou, arătându-și dinții perfecți în lumină. Nu mi-o lua în nume de rău, dar nu știu dacă o femeie ca ea e potrivită pentru un tip ca tine.

— Nu contează, a spus Dinu silindu-se să zâmbească. E un lucru în care trebuie să cred.

— De ce?

— Eu nu sunt ca tine. Întotdeauna mi-a fost greu să comunic cu oamenii, mai ales cu femeile. Dacă ar fi să se întâmple ceva rău… între mine și Alison… nu știu cum as rezista…

— Mi se pare mie, sau încerci să mă avertizezi să stau la distantă?

— Cam așa ceva.

— Înțeleg, a zis Arjun împingând farfuria cât colo. Dar să știi că nu e nevoie.

Lui Dinu i-a revenit zâmbetul pe față.

— E bine că am lămurit cum stau lucrurile.

Arjun s-a uitat la ceas și s-a ridicat.

— Da, ai fost cât se poate de explicit. Așa că ar cam fi momentul să mă retrag. Cere-i, te rog, scuze lui Alison că n-am apucat să-mi iau la revedere de la ea.

— Desigur.

S-au dus împreună la ușă. Mașina de serviciu a locotenentului, un Ford V8, era parcată afară, sub verandă. Arjun a deschis portiera și a întins mâna.

— Îmi pare bine că te-am revăzut, Dinu. Chiar și așa, pe fugă.

Dinu s-a rușinat deodată de egoismul de care dăduse dovadă.

— Nu vreau să te gonesc, a spus, cuprins de remușcări. Să știi că ești

binevenit oricând. Trebuie să mai treci pe la noi. Cât mai curând… Alison sigur s-ar bucura.

— Dar tu?

— Și eu.

Arjun s-a încruntat.

— Ești sigur?

— Da. Neapărat să mai vii în vizită.

— Atunci, dacă nu te deranjează, o să mai vin. E plăcut să mai scap din unitate din când în când.

— De ce? S-a întâmplat ceva?

— Nu… dar nu e întotdeauna așa de plăcut pe cât ar trebui…

— De ce?

— Nu știu cum să-ți explic. De când am ajuns în Malaya s-a schimbat totul.

Apariția lui Arjun le-a bulversat viețile. Îi vizita aproape zilnic, uneori împreună cu Hardy sau alți prieteni. Sungei Pattani devenise comandamentul Diviziei a 11-a, iar Arjun se regăsise cu mulți cunoscuți și prieteni vechi. Seara, îi aduna pe toți și plecau din unitate cu primul vehicul pe care-l găseau – uneori, un Alvis, alteori, un Ford V8, din când în când chiar o motocicletă Harley-Davidson. De regulă, veneau după lăsarea întunericului, cu farurile aprinse și claxonând triumfători.

— Au sosit!

Alison cobora fuga de la etaj ca s-o avertizeze pe bucătăreasă.

Era limpede că-i plăceau aceste vizite; Dinu își dădea seama că se bucura să vadă casa plină de oameni. A început să poarte haine pe care Dinu nici măcar nu știa că le are: până atunci o văzuse doar în rochiile banale pe care le îmbrăca la birou și, din când în când, într-un *cheongsam* de mătase. Acum, din garderoba ei se revărsau o mulțime de haine colorate și bine croite, pălării și rochii elegante pe care mama ei le comandase de la Paris în perioada de glorie a plantației Morningside.

Aproape în fiecare seară, casa răsuna de glasuri militărești și hohote voioase. Tinerii ofițeri parcă nu se opreau niciodată din râs – se tăvăleau pe jos la cea mai banală glumă și își dădeau palme pe spate. De obicei aduceau sticle de whisky, gin și rom de la popotă. Uneori îi însoțea și Kishan Singh, ca să-i servească cu băuturi. Stăteau pe verandă și savurau

stengah și gin. Ca prin farmec, salonul se umplea de cantități uriașe de mâncare. Alison îi invita înăuntru, după care Arjun prelua oficiile de gazdă și își așeza prietenii la masă, descriindu-le amănunțit fiecare fel.

— Asta e rață gătită în suc de trestie-de-zahăr. N-ați mai mâncat așa ceva. Vedeți creveții ăștia? Sunt făcuți cu flori, cu muguri de ghimbir, ceea ce le dă un gust extraordinar…

Dinu privea de la distanță, ca un spectator la circ: știa că el ar fi trebuit să joace rolul de gazdă. Dar, cu fiecare seară care trecea, simțea cum prezența lui în casă devine mai mică, mai neînsemnată. Nu conta dacă venea doar Arjun sau îl însoțea un grup de prieteni. Avea talentul de a umple casa, chiar și atunci când era singur. Nimeni nu-i putea nega magnetismul – o încredere în sine ieșită din comun, un stil autoritar, o abundență exuberantă de pofte. Dinu știa că nu poate spera să se măsoare cu el.

La finalul fiecărei mese, Arjun pornea gramofonul și rula covoarele într-o margine a încăperii. El și prietenii lui dansau cu Alison pe rând. Astfel, Dinu a descoperit cu uimire cât de bine dansa – mai bine decât orice cunoscut de-al lui, la fel de bine ca dansatorii din filme –, cu grație, ritm și o energie ce părea inepuizabilă. Dintre bărbați, Arjun era de departe cel mai bun dansator. La sfârșitul fiecărei seri punea melodia lui preferată, „I'm Getting Sentimental Over You", interpretată de formația lui Tom Dorsey. Toată lumea se dădea la o parte ca să le facă loc, iar când se termina dansul, camera răsuna de aplauze frenetice. La finalul acestor seri, Alison părea să-și amintească tot mai puțin de existența lui Dinu.

Din când în când, Arjun anunța că a reușit să obțină niște benzină de la „amicii piloți" de la aerodrom. Și atunci porneau în expediție, uneori doar ei trei, alteori într-un grup mai numeros. Într-una dintre aceste aventuri au ajuns la cabana din vârful muntelui Gunung Jerai. Un grup de piloți puseseră stăpânire pe ea pentru o petrecere și aveau să fie invitații lui Arjun.

S-au dus cu Fordul V8. Ca să ajungă în vârf trebuiau să dea ocol muntelui, pe lângă satele liniștite, cu moschei umbrite de palmieri. Copiii le făceau cu mâna de pe câmpurile de orez, ridicându-se pe vârfuri ca să ajungă la tulpinile încărcate de semințe. Era o zi înnorată, de final de noiembrie, și dinspre mare bătea o briză răcoroasă.

Drumul de pământ șerpuia pe coasta muntelui într-un urcuș abrupt, din loc în loc dispărând în jungla deasă. Era cu câteva grade mai răcoare aici

decât la câmpie, iar soarele era acoperit de o perdea constantă și mișcătoare de nori. Pe culme, vegetația se termina și apărea cabana – semăna oarecum cu un cottage englezesc, doar că era înconjurată de un balcon care oferea o panoramă splendidă asupra mării și câmpurilor din jur. Balconul era plin de militari în uniforme gri, albastre, kaki și verzi. Printre ei se zăreau și câteva femei îmbrăcate în haine viu colorate. Înăuntru cânta o formație.

Arjun și Alison s-au dus repede să danseze și l-au lăsat singur pe Dinu, care s-a plimbat pe balcon, printre mesele acoperite cu fețe albe, fluturând în vânt. Nu se zărea câmpia din cauza norilor groși veniți dinspre mare. Dar, din când în când, vântul desfăcea perdeaua de nori și dezvăluia o priveliște spectaculoasă: la poalele muntelui, Sungei Pattani, cu sute de acri de arbori-de-cauciuc întinzându-se în toate direcțiile. În zare se deslușeau culmile stâncoase ale insulei Penang și cheiurile ca degetele unei mâini ale portului din Butterworth. Autostrada nord-sud străbătea peisajul ca o dungă, începând la capătul sudic al câmpiei și dispărând către nord, unde se afla granița. În vest se întindea Marea Andaman, scânteind în lumina puternică a amurgului.

Dinu s-a jurat să vină cu aparatul de fotografiat la cabană cu prima ocazie când prindea o zi senină. Era prima oară când regreta că n-a învățat să șofeze: măcar pentru priveliștea asta, ar fi meritat efortul.

A doua zi, Arjun a revenit la Morningside la o oră neobișnuită, unsprezece dimineața. Era pe motocicletă, o Harley-Davidson subțire în talie ca o viespe și pieptoasă ca un porumbel, vopsită într-un verde milităresc anost. Trecuse pe la birourile plantației, iar Alison era în ataș.

Dinu lucra în camera obscură când l-a auzit pe Arjun strigând de pe verandă:

— Coboară, Dinu! Am primit vești!

Dinu a coborât în fugă.

— Ce e?

Arjun a pufnit în râs și i-a tras un pumn în umăr.

— Ești unchi, Dinu. Și eu. Manju a născut o fetiță!

— Mă bucur mult…

— Trebuie să sărbătorim. Hai cu noi.

— Unde mergem?

— La mare, a spus Arjun. Urcă în spatele meu.

Dinu s-a uitat la Alison, care a întors privirea. Avea senzația că i-a turnat

cineva plumb în picioare. În tot acel timp se chinuise să țină pasul cu cei doi, dar nu putea fi altfel decât era. Nu voia să fie cu ea doar ca s-o împovăreze cu prezența lui – orice, numai asta nu.

— Nu cred că vreți să vin cu voi, a spus Dinu încet.

A urmat un cor de proteste.

— Termină cu prostiile, Dinu!

— Nu fi nesuferit, Dinu!

S-a răsucit pe călcâie.

— Mai am de lucru în camera obscură. Mergeți voi. Îmi povestiți cum a fost când vă întoarceți.

A intrat în casă și a urcat la etaj. Auzind pârâitul motocicletei, nu s-a putut abține să nu se uite pe fereastră. Harley-Davidsonul a ieșit de pe alee și a luat-o la goană prin plantație. Dinu a zărit în treacăt eșarfa lui Alison, fluturând în spatele ei ca o flamură.

S-a întors în camera obscură simțind că-l usturau ochii. Pe vremuri, acolo își găsea mereu liniștea; lumina roșie difuză era o sursă infailibilă de alinare. Acum însă, lumina părea insuportabil de intensă. A stins-o și s-a ghemuit pe podea cu genunchii la piept.

Intuiția îl prevenise de la bun început. Știa că nu poate avea încredere în Arjun – nici în Alison, când era cu el. Dar ce putea face? Erau oameni în toată firea, nu le putea impune nimic.

După un timp, a dus mâna la față și a descoperit că era udă. S-a înfuriat pe el însuși: dacă exista un principiu pe care-și clădise viața, acela era să nu-și plângă niciodată de milă – știa că e un drum fără capăt, odată ce-o iei pe el.

S-a ridicat și-a început să se învârtă prin camera în beznă, încercând să-și amintească dimensiunea exactă și poziția fiecărei piese de mobilier. Își număra pașii și, de câte ori atingea un perete ori se izbea de ceva, o lua de la capăt.

Într-un final a ajuns la o concluzie. Trebuia să plece. Era limpede că Alison nu mai era interesată de el și nu avea de ce să mai rămână la Morningside. Avea să-și facă bagajele, urmând să-și petreacă noaptea la mama lui Ilongo. A doua zi avea să se ducă la Penang și să aștepte un vas spre Rangoon.

Motocicleta gonea spre vest, pe un drum al cărui asfalt lăsase locul unei fâșii zdrențuite de macadam. Au străbătut un orășel cu o moschee cu

cupolă albastră, apoi le-a ieșit înainte marea azurie și scânteietoare. Valurile urcau domol pe întinderea de nisip. Au virat la stânga odată cu șoseaua, mergând paralel cu plaja. Drumul se termina într-un cătun a cărui piață mirosea a apă sărată și pește uscat.

— Să lăsăm motocicleta aici? a întrebat Alison.

— Nu, a râs Arjun. Nu-i nevoie. O luăm cu noi. Harley-ul ăsta merge peste tot.

Sătenii s-au adunat ca la bâlci când au trecut prin piață, făcând slalom printre tarabe. Motocicleta a început să vâjâie când au urcat pe duna care despărțea cătunul de mare. Nisipul era orbitor de alb în soarele amiezii. Arjun a luat-o pe marginea plajei, unde pământul era închegat de un covor subțire de buruieni. Conducea încet, strecurându-se printre trunchiurile cocotierilor bătuți de vânt.

Au lăsat satul în urmă și-au ajuns într-un golfuleț adăpostit de pandanuși. Plaja era formată dintr-un petic subțire de nisip alb. La gura golfului, la nici o sută de yarzi de țărm, se afla o insulă minusculă. Era plină de tufe verzi și pini pitici.

— Hai să oprim aici, a spus Alison.

Arjun a dus motocicleta la umbră și a proptit-o pe cric. Și-au scos pantofii și i-au lăsat pe nisip, Arjun și-a suflecat pantalonii și amândoi au luat-o la fugă pe nisipul fierbinte, direct în apă. Era ora refluxului și marea era foarte calmă, cu valurile lipăind blând la mal. Apa era atât de limpede, încât mărea formele schimbătoare ale fundului mării, dându-le aspectul unui mozaic colorat.

— Hai să înotăm, a spus Arjun.

— N-am venit pregătită.

— Nu contează, a zis el descheindu-și cămașa kaki. Nu-i nimeni prin preajmă.

Alison ridicase poalele rochiei de bumbac ca să nu se ude, dar acum le-a dat drumul. Apa s-a îmbibat rapid în țesătură, întinzându-se până la talie.

— Haide, Alison. Suntem doar noi aici.

Cămașa lui Arjun flutura pe lângă corp, odată nasturii desfăcuți.

— Nu, a râs ea. E decembrie. Dă dovadă de puțin respect pentru iarnă.

— Nu e frig. Haide.

A întins mâna spre ea, trecându-și limba peste dinții sclipitor de albi.

Alison și-a afundat degetele picioarelor în pământ. Zărind prin apa

limpede silueta spiralată a unei cochilii, s-a aplecat s-o culeagă. Era surprinzător de grea și suficient de mare cât să-i umple ambele palme.

— Ce-i aia? a întrebat Arjun uitându-se peste umăr.

Pantalonii kaki i se udaseră până aproape de talie.

— Un nautil.

Cochilia avea o deschidere eliptică la un capăt, asemenea unui corn, lăsând să se vadă interiorul sidefiu, cu nuanțe argintii. Corpul era încolăcit într-o moviliță aproape perfect circulară. O linie spiralată traversa moviliță, terminându-se cu o mică proeminență care amintea oarecum de un sfârc.

— De unde știi cum se numește? a întrebat-o Arjun.

Alison îi simțea prezența în spate. Se uita la nautil cu bărbia sprijinită pe creștetul ei.

— Dinu mi-a arătat mai demult o fotografie cu o cochilie exact ca asta. Zicea că e una dintre cele mai reușite fotografii făcute vreodată.

Brațele lui Arjun s-au întins pe lângă umerii ei, cuprinzându-i corpul. A apucat nautilul în mâini. Degetele lui erau uriașe pe lângă ale ei, și Alison îi simțea palmele ude pe piele. Arjun și-a trecut degetul mare peste gura de sidef, peste linia care încercuia corpul bombat, până la punctulețul ca un sfârc din vârf.

— Ar trebui…

Alison îi simțea răsuflarea în păr.

— Ar trebui să i-o ducem lui Dinu, a spus el cu glas răgușit. Și-a retras brațele și s-a îndepărtat de ea. Hai să explorăm, a propus arătând către insulița de la gura golfului. Sigur putem merge pe jos. E foarte mică apa.

— Nu vreau să-mi ud rochia, a râs Alison.

— N-o uzi. Dacă crește apa, promit că te duc în spate.

A prins-o de mână și a tras-o după el. Pământul cobora până când apa le ajungea la mijloc. După care fundul nisipos se ridica din nou, urcând către insulă. Arjun mergea tot mai repede, silind-o să țină pasul cu el. Alergau când au ajuns la mal. Au traversat în fugă fâșia fierbinte de nisip până la zona umbrită. Alison s-a prăbușit pe spate, pe pământul moale și nisipos, și a înălțat ochii spre cer. Erau înconjurați de pandanuși stufoși care formau un paravan între ei și țărm.

Arjun s-a trântit pe burtă lângă ea. I-a smuls cochilia din mână, i-a așezat-o pe piept și și-a trecut degetul peste marginea spiralată, cuprinzându-i corpul în căușul palmei.

— E superbă, a zis.

Alison își dădea seama cât de mult o dorea; era ceva irezistibil în dorința lui stăruitoare. Când i-a alunecat mâna de pe cochilie pe trupul ei, n-a schițat nici un gest să-l oprească. Din clipa aceea, când era deja prea târziu, s-a schimbat totul.

Avea senzația că nici el, nici ea nu se aflau acolo, că trupurile lor erau mai degrabă împinse de un sentiment de inevitabilitate decât de voința conștientă, de o beție de imagini și sugestii – amintiri ale unor viziuni, cântece și dansuri; parcă erau amândoi absenți, doi străini ale căror corpuri executau o sarcină. Și-a amintit cum era cu Dinu, intensitatea cu care se concentra asupra clipei prezente, sentimentul că timpul se oprește în loc. Doar în comparație cu această coabitare de absențe înțelegea ce înseamnă să fii cu adevărat prezent – ochi, minte și atingere unite într-o comuniune absolută, fiecare privit de celălalt, fiecare privindu-l pe celălalt.

Când Arjun s-a dat jos de pe ea, Alison a izbucnit în plâns. Și-a tras rochia peste corp și s-a ghemuit cu genunchii la piept. Arjun s-a ridicat în capul oaselor, consternat.

— Ce s-a întâmplat, Alison? De ce plângi?

Alison a clătinat din cap, cu fața îngropată între genunchi.

— Alison, iartă-mă dacă…, a insistat el. Am crezut că vrei și tu…

— Nu-ți reproșez nimic. Eu sunt de vină, nu tu.

— Pentru ce?

— Pentru ce? a zis ea privindu-l șocată. Cum poți să te uiți la mine după tot ce s-a întâmplat și să mă întrebi asta? La Dinu te gândești?

— Alison! Râzând, Arjun a dat s-o apuce de mână. Dinu nu trebuie neapărat să afle. De ce să-i spunem?

Alison i-a dat mâna la o parte.

— Te rog să nu mă atingi.

În momentul acela au auzit un glas. Era departe, dar suficient de puternic cât să acopere freamătul apei.

— Sahib!

Arjun și-a tras repede uniforma udă pe el și s-a ridicat în picioare. L-a văzut pe Kishan Singh pe plajă; în spatele lui, pe un Harley-Davidson exact ca al lui, stătea un motociclist cu cască pe cap.

Kishan Sigh flutura agitat o hârtie în aer.

— Sahib!

— S-a întâmplat ceva, a zis Arjun. Au trimis un mesager de la unitate.

— Du-te. În clipa aceea, Alison nu se gândea decât să se arunce în apă, ca să se curețe de atingerea lui. Vin și eu imediat, i-a spus.

Arjun a intrat în apă și a pornit către plajă. Kishan Singh aștepta pe mal. Au schimbat o privire. Era ceva în ochii ordonanței ce l-a făcut pe Arjun să încetinească și să se mai uite o dată. Dar Kishan Singh luase poziție de drepți, cu mâna la chipiu și o privire goală.

— Ce e, Kishan Singh?

— Hardy-sahib v-a trimis asta, a spus Kishan Singh întinzându-i un plic.

Arjun a deschis plicul și s-a uitat pe biletul de la Hardy. Era încă îngândurat când Alison a ieșit din apă și a venit spre el.

— Ce s-a întâmplat?

— Trebuie să mă întorc, a răspuns Arjun. Imediat. Se pregătește ceva important. Batalionul meu pleacă din Sungei Pattani.

— Pleci? a zis Alison, parcă nevenindu-i a crede.

— Da. Cred că te bucuri, nu?

Alison s-a îndepărtat cu pași mari. Arjun s-a grăbit s-o prindă din urmă. Odată ajunși în vârful dunei, feriți de privirile lui Kishan Singh, a răsucit-o spre el cu un gest neașteptat de violent.

— Nu mi-ai răspuns la întrebare.

Alison a mijit ochii.

— Ai grijă cum îmi vorbești. Nu sunt ordonanța ta.

— Te-am întrebat ceva.

— Ce?

— Îți pare bine că plec?

— Dacă vrei neapărat să știi, răspunsul e da.

— De ce? a zis el nedumerit. Ai vrut să vii aici. Nu pricep de ce ești așa de supărată pe mine.

— Nu sunt, a spus ea clătinând din cap. Te înșeli dacă îți imaginezi că sunt supărată. Ar fi ilogic să fiu supărată pe tine.

— Ce naiba spui acolo?

— Arjun, tu nu ești stăpân pe faptele tale; ești o jucărie, un obiect, o armă în mâinile altcuiva. Corpul tău nu e controlat de minte.

— Ce rahat…, a dat el să spună, dar s-a oprit. Norocul tău că ești femeie și nu-ți fac nimic.

Alison și-a dat seama că fusese la un pas s-o lovească și, surprinzător, i s-

a făcut milă de el. Apoi a înțeles că-i fusese milă de el de la bun început și tocmai de asta acceptase să-l însoțească. A înțeles că, în ciuda prezenței lui impozante și autoritare, era un om mărginit, un om care se cunoștea prea puțin; a înțeles că Dinu era mult mai puternic și mai ingenios. Tocmai acesta era motivul pentru care îi venise să-l trateze cu atâta cruzime; de asta trebuise să-și asume riscul să-l piardă. Gândul a făcut-o să se înfioare.

S-a dus repede la motocicletă.

— Haide, i-a zis lui Arjun. Du-mă înapoi la Morningside.

PARTEA A ȘASEA

FRONTUL

TREIZECI ȘI DOI

Era seară devreme când Batalionul 1/1 Jat a plecat din Sungei Pattani. Convoiul de camioane a ieșit din unitate și a luat-o spre nord pe șoseaua principală. Odată aj unși în orașul Alor Star, au fost duși la gară și li s-a spus că urmează să primească instrucțiuni. Soldații s-au instalat într-un capăt al peronului, ofițerii l-au ocupat pe celălalt.

Era cea mai micuță și mai frumoasă gară pe care o văzuse Arjun: în comparație cu cele indiene, aceasta părea destinată unor păpuși. Avea un singur peron îngust, protejat de un umbrar roșu. De grinzi atârnau ghivece cu flori, iar stâlpii de lemn erau îmbrăcați în tufe multicolore de bouganvillea.

Locotenent-colonelul Buckland rămăsese la comandamentul diviziei și a sosit mai târziu. La miezul nopții, și-a strâns ofițerii și le-a transmis ultimele informații. Se prefigurau schimbări masive de tactică, le-a transmis. După toate indiciile, japonezii urmau să intre în război, iar armata lor se pregătea să atace Malaya prin nord. În consecință, o forță de intervenție urma să pătrundă adânc în Siam, ca să asigure controlul asupra coastei de est și să împiedice debarcarea trupelor japoneze. Batalionul 1/1 Jat avea un rol decisiv în această operațiune. Potrivit ordinelor, trebuiau să fie gata să urce în tren în jumătate de oră de la primirea înștiințării. În zori aveau să plece spre nord, cu obiectivul de a ocupa un cap de pod în apropiere de orașul maritim Singora.

— Notați-vă toate astea, le-a zis Buckland, apoi le-a citit un sir de coordonate.

După ședință, Arjun a întins o hartă pe podeaua gării, sub un bec fără abajur, gonind insectele și moliile care roiau în preajmă. Simțea cum îi tremură degetul arătător de emoție în timp ce urmărea linia roșie a drumului care ducea la capul de pod. Acesta era momentul cel mare: așteptarea luase sfârșit, trebuiau să arate ce învățaseră în atâția ani de instrucție. S-a uitat la peronul decorat cu flori, un punct bizar de pornire pentru o operațiune vitală.

Nu reușea să adoarmă. Pe la trei dimineața, Kishan Singh i-a adus ceai

într-o cană smălțuită. Arjun l-a primit bucuros, fără să întrebe cum făcuse rost de el. Alături, Hardy dormea liniștit pe un scaun cu brațe lungi, cu turbanul căzut pe spate. Arjun s-a ridicat și a început să se plimbe pe peron, ocolind siluetele ghemuite ale soldaților. Zărind lumina aprinsă în biroul șefului de gară, a intrat.

Șeful de gară era un creștin din Goa. Dormea buștean, tolănit la masa de lucru. Pe o etajeră se afla un radio. Arjun a ocolit biroul și l-a pornit. A început să învârtă alene de butoane. Brusc, dintre hârâieli a răsunat vocea unui crainic: „… lupte intense lângă Kota Baharu…“

Kota Baharu era în zona de est a Malayei: Arjun știa de localitate de la un prieten cantonat acolo. Era un orășel de coastă izolat. A dat volumul mai tare și a ascultat mai departe. Crainicul vorbea acum de o debarcare masivă a forțelor japoneze pe coastă – a pomenit și de Singora, orașul pe care trebuiau să-l ocupe a doua zi. Arjun a ieșit din cameră și a luat-o la fugă spre sala de așteptare unde-l lăsase pe comandant.

— Domnule comandant!

Buckland și căpitanul Pearson moțăiau în fotolii.

— E de rău! Au debarcat japonezii.

— Imposibil, a zis comandantul îndreptându-se de spate.

— Au anunțat la radio.

— Care radio?

L-a dus la biroul șefului de gară, care se trezise și se freca buimăcit la ochi. Pe peron, soldații începeau să se foiască, simțind că se petrece ceva. Arjun s-a năpustit înăuntru și a dat radioul mai tare. Vocea crainicului răsuna în toată camera.

Așa au aflat că atacul lor preventiv fusese preîntâmpinat de o operațiune de o amploare nemaivăzută, cu atacuri sincronizate asupra unor ținte aflate la mii de mile distantă unele de altele – un atac aerian la Pearl Harbor și debarcări de vehicule amfibii pe toată coasta peninsulei malaeze. Singora, obiectivul lor, se număra printre primele orașe ocupate.

— Domnilor, a spus Buckland zâmbindu-le politicos ofițerilor săi, bazându-mă pe experiența mea în armată, vă sfătuiesc să vă faceți comozi aici, unde ne aflăm. Va dura o vreme până să primim vești de la comandament.

Era ceva liniștitor în tonul lui ironic: ascultându-l, Arjun era convins că nu se putea întâmpla nimic grav.

La Alor Star era un aerodrom mare, și, imediat ce s-a luminat de ziuă, escadrila de avioane Blenheim s-a ridicat de la sol. Cei din Batalionul 1/1 Jat au izbucnit în urale când le-au văzut trecând pe deasupra gării. Câteva ore mai târziu, avioanele s-au întors cu rezervoarele goale. La câteva minute de la întoarcerea lor, în zare a apărut un grup de avioane japoneze. Au atacat aeroportul în formație strânsă, exact atunci când Blenheimurile alimentau și erau mai vulnerabile. În câteva minute, ardeau toate. Coordonarea atacului era extrem de precisă. Fără îndoială, inamicul primise un pont de la un spion ori informator din zonă.

Mai târziu, în aceeași zi, locotenent-colonelul Buckland și câțiva ofițeri au dat o fugă până la aerodrom.

Fusese distrus un centru medical și mirosea puternic a substanțe chimice. Pe rampă, macadamul se topise în jurul avioanelor. În depărtare se aflau niște colibe *attap* unde era cazat personalul auxiliar însărcinat cu paza aerodromului. Nu se vedea nici picior de soldat, așa că Arjun a fost trimis să-i caute. Barăcile erau în perfectă ordine, paturile erau făcute și lângă fiecare atârna o rangă. Puștile erau aliniate lângă perete, exact cum scria în regulament. Dar toți soldații dispăruseră. Era evident că, după ce făcuseră curat în camere, trupele dezertaseră discret.

Dinu și-a petrecut noaptea pe un pat de campanie, pe veranda mamei lui Ilongo. S-a trezit devreme. Ilongo și mama lui încă dormeau. S-a uitat la ceas. Trenul spre Penang era abia la prânz; mai avea multe ore de așteptat.

A ieșit din casă și s-a uitat la munte. Lumina începea să se schimbe și pădurea părea că se trezește la viață. Și-a dat seama că nu fotografiase niciodată templele la ora asta a dimineții. Văzând bicicleta lui Ilongo în spatele ușii, a decis să-și ia aparatul și să urce pe munte.

Și-a strâns echipamentele și a început să pedaleze mai repede decât de obicei. Când a ajuns la pârâu, a sărit peste ritualurile obișnuite și s-a dus direct în luminiș să instaleze trepiedul. Tocmai punea primul film în aparat, când s-au ivit primele avioane de atac peste culme. Inițial, nu le-a dat atenție, bănuind că vor ateriza pe aerodromul din Sungei Pattani. Dar după câteva minute, când pădurea a început să se zguduie sub bubuitul exploziilor, și-a dat seama că se întâmpla ceva rău. Când au apărut următoarele bombardiere s-a uitat mai atent. Zburau destul de jos și nu avea cum să nu vadă însemnele de pe ele. Erau japoneze.

Primul lui gând a fost la Alison. N-o văzuse de când plecase la plajă împreună cu Arjun, dar își amintea că voia să meargă la Sungei Pattani în ziua aceea – îi spusese asta cu o zi înainte. Avea niște treburi de rezolvat.

Și-a dat seama atunci că era posibil să fie încă în oraș. Și-a lăsat trepiedul acolo unde-l montase și a coborât repede la bicicletă. S-a oprit mai întâi la Conacul Morningside, unde bucătăreasa i-a confirmat că Alison plecase foarte devreme cu mașina. A trecut să-l vadă pe Saya John, pe care l-a găsit moțăind într-un fotoliu pe verandă, apoi a coborât la birourile plantației, unde mulți oameni se strânseseră pe terenul de adunare. Când s-a apropiat, l-a zărit pe Ilongo, cocoțat pe un scaun și vorbindu-le în tamilă. I-a făcut semn să vină până la el ca să discute ceva.

— Ce se întâmplă, Ilongo?

— N-ai auzit știrile la radio?

— Nu…

— Japonia a intrat în război. Au bombardat aerodromul din Sungei Pattani.

Lui Dinu i-a luat câteva momente să asimileze informația.

— Alison s-a dus la Sungei Pattani azi-dimineață… Trebuie să mergem acolo, să vedem dacă e teafără…

— Nu pot să plec chiar acum, a zis Ilongo arătând spre mulțimea de oameni. Mă așteaptă…

— De ce? Ce vor?

— Administratorii unor plantații vecine și-au părăsit birourile și au fugit la Singapore. Muncitorii noștri își fac griji. Vor să fie siguri că-și vor primi leafa… S-a oprit ca să scoată niște chei din buzunar și a adăugat: Poftim. Ia camioneta și du-te.

Dinu a refuzat să ia cheile.

— Nu știu să șofez.

— Atunci așteaptă-mă, că nu mai durează mult.

Dinu a urcat pe balconul clădirii de birouri și l-a urmărit pe Ilongo vorbind cu mulțimea. Ședința nu părea să se mai sfârșească: era deja amiază când oamenii au început să plece. Imediat după aceea, s-au urcat amândoi în camionetă și au pornit spre Sungei Pattani.

N-a durat mult și-au dat peste altă mulțime. Trecuseră câteva ore de la raiduri, dar șoseaua era plină de oameni care fugeau din oraș. Mulți mergeau pe jos; câteva familii își cărau lucrurile în spate, legate în

cearșafuri; un băiat împingea o bicicletă pe grătarul căreia era legat un radio uriaș; doi bărbați trăgeau după ei o femeie bătrână într-un cărucior improvizat. În apropierea orașului, străzile erau blocate de mașini care claxonau. Ilongo a scos capul pe geam să întrebe ce se întâmplase și a aflat că atacul aerian luase orașul prin surprindere: nu sunase nici o alarmă, nu primiseră nici un avertisment. Acum, toți cei care aveau posibilitatea mergeau la țară, unde erau mai feriți de primejdii.

Au parcat mașina în spatele unui magazin și au mers mai departe pe jos. Au verificat toate locurile unde credeau că s-ar fi putut duce Alison, însă băncile erau pustii și majoritatea prăvăliilor închiseseră obloanele. Coafeza lui Alison dispăruse.

— Unde-ar putea fi?

— N-a pățit nimic, stai liniștit.

La întoarcere au luat-o pe un drum care ducea pe lângă aerodrom. Rampa era plină de bucăți de metal fumegânde, dar pistele erau intacte. S-au întâlnit cu un indian, un îngrijitor care le-a spus că umbla zvonul că atacurile ar fi fost dirijate de un spion, un trădător din rândurile armatei britanice.

— Era indian? a întrebat Dinu cu îngrijorare în glas.

— Nu, englez. Am văzut când l-au arestat.

Reacția lui Dinu a fost deopotrivă de soc și ușurare.

Abia când au ajuns acasă la Ilongo și-a adus aminte că voia să plece la Penang. A decis să amâne plecarea pentru moment, căci mai întâi trebuia să se asigure că Alison era nevătămată. A urcat la Morningside s-o aștepte.

Aproape se întunecase când mașina ei a intrat pe alee. Dinu stătea nerăbdător la ușă; bucuria de a o vedea vie și nevătămată i-a descătușat toate spaimele adunate în acea zi, așa că a început să țipe imediat ce Alison a coborât.

— Unde dracu' ai fost? Ai lipsit toată ziua…

— Tu vorbești? s-a răstit și ea. Unde-ai fost astă-noapte?

— La Ilongo. Plec… plec la Rangoon.

Alison a pufnit în râs.

— Mult noroc! Să vedem până unde ajungi.

— Ce vrei să spui?

— Am fost la Butterworth azi-dimineață. E haos pe străzi. Nu cred să ajungi prea departe.

— Butterworth? Ce-ai căutat acolo?

Alison a ridicat dintr-o sprânceană și tonul i-a devenit glacial.

— Nu te privește.

A trecut pe lângă el și a urcat în dormitorul ei.

După ce a mai spumegat câteva minute pe verandă, Dinu s-a dus după ea.

— Alison, a zis cu glas rușinat. Îmi pare rău… Mi-am făcut o mulțime de griji…

Alison a deschis ușa. Purta doar un furou din satin alb. L-a strâns în brațe, înainte ca el să apuce să mai spună ceva.

— Ah, Dinu…

— Alison… am înnebunit de frică… toate bombardamentele alea… și tu erai de negăsit…

— N-aveai de ce să-ți faci griji. Eram departe de bombe. Au căzut în port, iar eu eram în cealaltă parte a orașului.

— Dar ce-ai căutat acolo? De ce te-ai dus tocmai la Butterworth?

Alison i-a cuprins fața în palme și l-a sărutat.

— Îți povestesc mai târziu. Hai să nu vorbim despre asta acum. Să ne bucurăm că suntem împreună și teferi.

TREIZECI ȘI TREI

Au trecut multe ore până ca Batalionul 1/1 Jat să primească vești de la comandamentul de divizie. Imediat după căderea nopții a venit un convoi de camioane care să-i ducă în altă parte. Își dădeau seama că merg spre nord, dar era beznă și nu vedeau nimic în jur.

În zori, Arjun a descoperit că se aflau pe o plantație de cauciuc. La câteva sute de yarzi distanță, vegetația părea să formeze un zid circular, îmbrăcat în scoarță. Printre coroanele verzi și covorul de frunze uscate nu pătrundeau nici lumina, nici umbrele. Sunetul circula și plutea în aer fără să dezvăluie dincotro venea. Avea senzația că se trezise într-un labirint imens, cu acoperișul și podeaua capitonate cu vată.

La ședința de dimineață au aflat că batalionul ajunsese lângă orașul Jitra, foarte aproape de punctul cel mai nordic al Statelor Malaeze Confederate. Aici, peninsula se îngusta, formând un pod între Malaya și Siam: orice armată care venea dinspre nord trebuia să se strecoare prin această

strâmtoare și tot aici putea fi cel mai ușor anihilat un atac dinspre sud. Împreună cu alte câteva batalioane, 1/1 Jat era concentrat pe șoseaua nord-sud, pe unde se așteptau să înainteze forțele japoneze. Soarta a făcut astfel ca 1/1 Jat să ajungă în prima linie de apărare.

Arjun avea în subordine Compania C: aceștia erau poziționați în partea stângă, la câteva sute de yarzi de axa rutieră nord-sud. Hardy era cu Compania D, de partea cealaltă a șoselei. Erau flancați de Regimentul Leicestershire într-o parte și de 14 Punjab, în cealaltă.

Prima lor sarcină a fost să sape tranșee, dar și de data asta terenul s-a dovedit a fi înșelător. Solul moale și argilos era ușor de săpat, dar greu de stabilizat. Găseau apă freatică la cele mai imprevizibile adâncimi. Radiourile nu funcționau, de vină fiind mediul înconjurător, căci șirurile dese de arbori împiedicau recepția undelor radio. Nici pe mesageri nu puteau conta. Dezorientați de labirintul geometric al plantației, aceștia se rătăceau frecvent.

După care au venit ploile. Picura fără contenire, iar asta sporea impresia de cușcă închisă, capitonată. Când ridicau ochii, soldații vedeau șiroaiele de apă care, până să ajungă la ei, se preschimbau într-o răpăială constantă. Stropitul continua mult după ce se oprea ploaia. Se uitau la cer și constatau că se înseninase, dar peste ei cernea oră după oră, parcă fără sfârșit. Coronamentul pădurii era precum o saltea udă care se golea sub presiunea propriei greutăți.

În momentul în care pământul se transforma în noroi, nu mai putea controla jeepurile și camioanele. Au descoperit astfel că vehiculele erau echipate cu anvelope pentru nisip, potrivite pentru deșerturile din nordul Africii. Din această cauză, li s-a interzis să mai intre pe plantație, proviziile urmând să fie transportate pe jos.

În după-amiaza celei de-a doua zile, Hardy a venit în fugă și s-a aruncat în tranșee. Se citea pe fața lui că aflase noutăți.

— Ce e?

— Am auzit un zvon.

— Despre ce?

— Au fost probleme cu Regimentul 1 Hyderabad la Kota Baharu.

— Ce probleme?

— După primul atac al japonezilor, s-a stârnit panică la aerodrom. Piloții erau australieni și se pare că ar fi fugit. Și subofițerii din Hyerabad ar fi

vrut să se retragă, dar nu i-a lăsat comandantul. S-au răsculat și-au împușcat vreo doi ofițeri. Între timp, au fost arestați și trimiși la muncă în Penang.

Arjun s-a uitat în tranșee, studiind îngrijorat chipurile soldaților din subordinea lui.

— Să nu mai spui nimănui despre asta, Hardy.

— Am vrut doar să te anunț și pe tine.

Cartierul general al batalionului era în mijlocul plantației, mult în spatele companiei lui Arjun. În după-amiaza celei de-a doua zile, transmisioniștii au instalat o linie telefonică. Primul apel a fost de la căpitanul Pearson.

— Ați văzut ceva?

— Nimic deocamdată, a zis Arjun.

Ziua trecuse aproape pe nesimțite și amurgul se transforma încet într-o beznă umedă și mâloasă. În clipa aceea, prin zidul negru din față a pătruns o lumină roșie.

— Lunetist! a strigat sergentul. Culcați-vă la pământ, sahib!

Arjun s-a trântit pe burtă în apa de pe fundul tranșeei. S-a auzit o împușcătură, apoi încă una. Arjun s-a întins după telefon, dar nu mai funcționa.

Luminile focurilor de armă străpungeau bezna din jur. Împușcăturile răsunau la intervale neregulate, presărate cu duduitul surd al mortierelor și rafalele luminoase ale mitralierelor. În dreapta, unde era poziționată compania lui Hardy, s-a auzit sunetul unei mitraliere Bren. Dar bucuria n-a durat mult, căci, așa cum a remarcat Arjun cu un nod în stomac, rafalele erau prea lungi: evident, soldații erau prea speriați ca să-și mai aducă aminte că trebuiau să tragă salve regulate, cum îi instruise Hardy.

Lunetiștii inamici păreau să se deplaseze acum, învârtindu-se nestingheriți în jurul poziției lor. Pe măsură ce treceau orele, tranșeea semăna mai mult a capcană decât a adăpost: nu puteai să nu te simți neputincios la gândul că ești blocat pe loc de un inamic în mișcare. Când ripostau, parcă trăgeau la nimereală, ca un animal care se învârte în lanț, mârâind la o amenințare invizibilă.

Apa a continuat să curgă din copaci toată noaptea. Imediat ce s-a luminat de ziuă, au văzut un avion de recunoaștere japonez rotindu-se pe deasupra lor. Peste o jumătate de oră a mai trecut unul, la foarte mică înălțime de data asta. A lăsat în urmă o dâră de hârtii care cădeau din cer ca un stol de

fluturi. Majoritatea foilor s-au oprit în copaci, dar o parte au ajuns până jos. Kishan Singh a adunat câteva. I-a dat una lui Arjun și pe celelalte le-a păstrat pentru el.

Era un manifest scris în hindustani și tipărit cu scriere arabă și devanagari. Era un apel către soldații indieni, semnat de un anume Amreek Singh, membru al Ligii pentru Independența Indiei. Textul începea astfel: *Fraților, întrebați-vă pentru ce luptați și de ce va aflați aici: sunteți dispuși să vă sacrificați viața pentru un imperiu care vă înrobește țara de două secole?*

Kishan Singh le citea manifestul cu voce tare celorlalți soldați. Auzindu-l, lui Arjun i s-a urcat sângele la cap.

— Dă-le încoace, a strigat. A mototolit hârtiile și le-a îngropat în noroi cu călcâiul. Dacă prind pe vreunul cu așa ceva la el, îl trimit direct la curtea marțială, a adăugat sever.

Câteva minute mai târziu, cu o explozie ca un zid de sunet năpustindu-se spre ei, artileria grea japoneză a deschis focul. Primele obuze au trecut prin coroanele copacilor, iscând o ploaie de frunze și rămurele. Treptat, exploziile s-au mutat în direcția lor. Pământul se cutremura atât de tare, încât apa de pe fundul tranșeei îi stropea în față. Arjun a văzut un arbore-de-cauciuc uriaș care s-a ridicat grațios din pământ și a zburat câțiva yarzi, după care a venit ca tăvălugul spre ei. S-au culcat pe fundul tranșeei ca să se ferească din calea lui.

Bombardamentele au continuat câteva ore, fără întrerupere.

Manju dormea profund când a trezit-o Neel. S-a răsucit spre el, buimacă de somn. Parcă nu mai dormise de câteva săptămâni. Jaya suferea de colici și plângea ore în șir. Nimic n-o calma odată ce se pornea. Nici măcar siropul contra colicilor nu avea efect: o linguriță îi dădea o stare de somnolență, dar după o oră sau două se trezea și plângea și mai tare.

Manju s-a uitat la pătuțul fetiței și a văzut că aceasta încă dormea. S-a frecat la ochi și i-a întors spatele lui Neel. Se vedea că e furioasă că o deranjase.

— Ce e? l-a întrebat. De ce m-ai trezit?

— S-a întâmplat ceva, și mă gândeam că vrei să știi și tu…

— Ce să știu?

— Japonia a intrat în război.

— Și?

Nu înțelegea de ce a trebuit să-i strice somnul ca să-i comunice asta.

— A invadat Malaya.

— Malaya? a repetat ea, abia acum dumirindu-se. S-a ridicat în capul oaselor. Vreo veste de la Arjun sau Dinu?

— Nu, a răspuns Neel clătinând din cap. Dar la radio ziceau că Divizia a 11-a ar fi fost implicată în luptă. Nu-i divizia lui Arjun?

Manju primise o scrisoare de la fratele ei nu mai departe de săptămâna trecută. Nu-i spunea prea multe despre el, doar că era bine și se gândea la ea. Se interesa mai mult de Jaya și sănătatea ei. De asemenea, o informa că-l văzuse pe Dinu, care era bine, la rândul lui. Dolly se bucurase nespus să audă asta.

— Mai ai scrisoarea? a zis Neel.

— Da.

Manju a sărit din pat și s-a dus s-o caute.

— Spune ceva despre divizia din care face parte? a întrebat Neel.

Numărul 11 i-a sărit în ochi aproape imediat dintre paginile împăturite.

— Da. E divizia lui, a confirmat Manju privindu-și soțul cu lacrimi în ochi.

Neel a cuprins-o de umeri și a strâns-o la piept.

— N-ai de ce să-ți faci griji. Din câte-mi dau seama, Divizia a 11-a e cantonată foarte aproape de Morningside. Ne ține Dinu la curent cu ce se mai întâmplă.

În momentul acela s-a trezit și copilul. Pentru prima oară, Manju se bucura să audă scâncetele Jayei. În felul ăsta, nu mai avea timp să se gândească și la altceva.

Spre seară au primit vizita unui membru de marcă al comunității indiene din Rangoon, un avocat pe nume Sahibzada Badruddin Khan. Întâmplarea a făcut ca toată familia să fie acasă când a sosit musafirul.

Domnul Khan era îngrijorat și venise să le dea vești. Participase la o întrunire a câtorva dintre cei mai influenți indieni din oraș. Aceștia hotărâseră să formeze un Comitet pentru Evacuarea Refugiaților. Considerau că, în eventualitatea în care japonezii pătrundeau în Birmania, populația indiană ar fi fost vulnerabilă pe două fronturi – ar fi fost lipsiți de apărare împotriva grupărilor birmane ostile și, cel mai grav, în calitate de supuși ai Imperiului Britanic, japonezii i-ar fi tratat ca cetățeni inamici.

Numeroși membri își exprimaseră temerile cu privire la o catastrofa iminentă: scopul Comitetului era să evacueze cât mai mulți indieni din Birmania.

Rajkumar a rămas uimit să audă de aceste măsuri. În ciuda veștilor din ultima vreme, era într-o dispoziție optimistă. Aflase că un prieten semnase un contract pentru construirea unei porțiuni mari din șoseaua care urma să lege Birmania de China. Din acest motiv, era încrezător că va reuși să-și vândă stocurile de lemn exact la prețul pe care-l dorea.

— Poftim? a zis pufnind în râs. Oameni buni, voi chiar aveți de gând să fugiți din Birmania pentru că Japonia a invadat Malaya?

— Da. Lumea consideră…

— Aiurea, Khan, a spus Rajkumar bătându-și prietenul pe spate. Nu pleca urechea la toți panicoșii. Malaya e departe de-aici.

— Chiar și așa, a răspuns Khan, nu strică să fim pregătiți, mai ales că e vorba de multe femei și copii…

Rajkumar a ridicat din umeri.

— Fă cum crezi tu de cuviință. Dar, dacă mă întrebi pe mine, asta-i o șansă nemaipomenită…

— O șansă? a exclamat Khan ridicând dintr-o sprânceană. Cum așa?

— Nu-i nici un secret. Odată intrată America în război, vor veni tot mai mulți bani pentru pregătiri defensive. Birmania e esențială pentru supraviețuirea guvernului chinez de la Chungking, întrucât șoseaua nord-sud va fi principala cale de transport. Pun pariu că se va construi mai repede decât își imaginează lumea.

— Și dacă va avea loc un atac?

Rajkumar a ridicat din umeri.

— E vorba de sânge-rece aici, Khan. Înțeleg de ce vrei să pleci. Dar pentru noi ar fi prematur. De mult mă pregătesc pentru momentul ăsta, și n-am de gând s-o întind acum.

Vorbele lui Rajkumar au îmbărbătat-o pe Manju. Era o mare alinare pentru ea să știe că nu trebuia să-și bată capul cu o mutare acum. Și așa se descurca greu cu Jaya: nici nu voia să-și imagineze cum ar fi fost într-o situație mai neprielnică.

De dimineață a venit un mesager la tranșeea lui Arjun. Aducea ordine de la comandamentul batalionului: trebuiau să se retragă până la linia Asoon,

un rând de fortificații defensive construite pe malul râului, la câteva mile distanță. Când Arjun a dat ordinul de plecare, s-au auzit urale înăbușite dintre soldați. Ar fi strigat și el de bucurie, fiindcă orice era mai bine decât să stea înțepeniți într-o tranșee.

Au traversat fără probleme plantația, dar, odată ajunși la șosea, și-a dat seama că era o operațiune făcută în pripă. Soldații începeau să se agite văzând camioanele care treceau pe lângă ei, încărcate cu trupe din alte unități. Arjun a rămas cu ei până când au urcat toți într-un camion, după care a sărit într-un jeep alături de Hardy.

— Ai auzit, *yaar?* i-a șoptit Hardy.

— Ce?

— Japonezii au scufundat *Prince of Wales* și *Repulse.*

— Nu se poate, a spus Arjun șocat, întrucât erau cele mai puternice cuirasate construite vreodată, mândria forțelor navale britanice. N-are cum să fie adevărat!

— Ba e foarte adevărat. M-am întâlnit cu Kumar; el mi-a spus. Hardy s-a luminat deodată la față. Abia aștept să-i spun lui Pearson, să văd ce moacă face nenorocitul…

— Ai înnebunit, Hardy? a strigat Arjun.

— De ce?

— Ai uitat că navele alea erau aici să ne apere? Suntem toți în aceeași tabără. Gloanțele japonezilor nu fac diferența între tine și Pearson…

Hardy i-a aruncat o privire speriată și, preț de câteva clipe, s-au uitat derutați unul la altul.

— Da, ai dreptate, a zis Hardy în cele din urmă. Dar știi cum…

— Hai să încheiem subiectul, i-a curmat vorba Arjun.

Când au ajuns la râul Asoon, artileria japoneză s-a oprit ca prin farmec. Bucuros de răgaz, Batalionul 1/1 Jat s-a poziționat lângă drum, cu spatele la cursul de apă. În zona aceasta, șoseaua nord-sud mergea pe lângă malul înalt, fiind mărginită de arbori-de-cauciuc cât vedeai cu ochii. Întregul batalion era acum concentrat în același loc, așezat în așa fel încât să apere râul, cu vehiculele aliniate pe lângă drum.

Arjun l-a văzut pe Hardy urcând pe șosea și s-a dus la el. Locotenent-colonelul Buckland era la câțiva pași mai încolo, la punctul de comandă provizoriu al batalionului. Era împreună cu căpitanul Pearson, care frământa în mâini o mapă cu hărți.

Arjun s-a oprit în mijlocul drumului să discute cu prietenul său.

— De ce crezi c-au oprit bombardamentele?

— Uneori par să ezite, a zis Hardy. E greu de spus de ce.

— N-o fi din cauză că înaintează cu tancurile. Ce zici?

Hardy a pufnit disprețuitor.

— Care tancuri? Nici ei, nici noi n-avem tancuri. Asta nu-i tară în care să intri cu tancurile.

— Așa ne-au zis, dar…

În depărtare se auzea un huruit puternic. S-au întors amândoi și s-au uitat în lungul drumului. Începea să se lase seara. Norii se risipiseră și cerul era sângeriu. Șoseaua mergea drept câteva sute de yarzi, apoi dispărea după o curbă: pe ambele părți se înălțau arbori-de-cauciuc ale căror vârfuri se atingeau, formând o boltă. Nu se zărea nimic în față.

Hardy a răsuflat ușurat.

— M-am speriat un pic, a zis, ștergându-se pe frunte cu mâneca. Ți-am zis eu că asta nu-i tară în care să intri cu tancurile. Slavă Domnului.

O clipă mai târziu, cu un huruit asurzitor de șenile, din curbă a apărut un tanc. Din turelă ieșea capul artileristului, profilat pe fundalul cerului. Turela s-a rotit în direcția lor până când țeava tunului a devenit doar un ochi rotund. În momentul acela tancul s-a cutremurat, și ochiul găunos s-a colorat în roșu-aprins. La poalele taluzului a explodat o cisternă, iar un camion de o jumătate de tonă a făcut un mic salt, după care a luat foc.

Inițial, Arjun a rămas neclintit. Nimic din ce învățase nu-l pregătise pentru o situație ca aceasta. Amintirea vagă a datoriei îl îndemna să dea fuga la compania lui și să-și mobilizeze oamenii să ridice acel zid de foc despre care le vorbise comandantul la ultima ședință. Dar tot comandantul le spusese categoric că nu vor fi tancuri – și comandantul oricum nu mai era; se rostogolise pe taluz împreună cu căpitanul Pearson. De-o parte și de alta a șoselei, soldații se împrăștiau ca potârnichile, căutând adăpost pe plantație.

— Fugi, Arjun! i-a strigat Hardy, trezindu-l la realitate. Fugi, fugi!

Era prins în mijlocul drumului, ca o căprioară speriată, iar primul tanc era la câțiva yarzi de el, atât de aproape, încât vedea ochii bărbatului din turelă, umbriți de lentilele ochelarilor de protecție. S-a aruncat pieziș pe margine, ca să evite jeepul în flăcări al comandantului, apoi s-a ridicat și-a luat-o la fugă spre copaci. S-a trezit deodată într-un tunel de verdeață, cu un covor de

frunze uscate sub tălpi.

Momentul de luciditate pe care-l trăise în mijlocul drumului dispăruse. În locul lui se instalase o tensiune oarbă, covârșitoare. Era posibil să se îndrepte chiar spre armele inamice. Dar, chiar de-ar fi știut că așa era, nu s-ar fi putut controla. Avea senzația că sângele și respirația i se contopiseră și-i zvâcneau în creier la unison, îndemnându-l, silindu-l să alerge în acea direcție.

A alergat o bucată fără să se oprească, apoi s-a rezemat de trunchiul unui copac și a privit în urmă gâfâind. Copacii formau o linie la capătul căreia se vedea clar o porțiune de drum închisă într-un cadru circular, de parcă ar fi privit printr-un telescop. Vedea tancuri peste tancuri perindându-se pe șosea. Pe malul râului zăceau împrăștiate vehiculele batalionului său. Unele era răsturnate, altele ardeau.

Priveliștea era de neînțeles. Oricât ar fi încercat, nu reușea să-și explice ce se întâmplase. Asta însemna „să pui pe fugă“? Această amestecătură de spaimă, tensiune și umilință, senzația aceasta de haos mental, de parcă structurile gândirii inoculate în ani de antrenament se zdruncinaseră și începeau să se năruie?

Arjun și-a reamintit cu durere de comandamentul batalionului lor din Saharanpur, de clădirea pe care o numeau „Grădinița”, un bungalow lung și jos în care se afla popota ofițerilor. S-a dus cu gândul la tablourile cu rame groase și aurite care atârnau pe pereți, alături de capete de bivoli și antilope, la lăncile, săbiile curbate și sulițele cu pene aduse de predecesorii lui ca trofee din Africa, Mesopotamia și Birmania. Era ca și căminul lui, iar batalionul, un fel de familie extinsă, un clan ce aduna o mie de oameni într-o piramidă de plutoane și companii. Cum era posibil ca această clădire veche de câteva secole să se fărâme ca o coajă de ou la o singură lovitură, și asta pe cel mai neverosimil dintre toate câmpurile de luptă, o pădure plantată de un afacerist?

Să fi fost vina lui? Aveau dreptate englezii bătrâni când spuneau că indienii vor distruge armata dacă ajung ofițeri? Un lucru era cert: 1/1 Jat nu mai exista ca unitate de luptă. Fiecare om din batalion trebuia să-și poarte singur de grijă.

Își lăsase rănița în jeep, lângă râu: nici prin gând nu-i trecuse că avea să fugă pentru scăpa cu viață la câteva minute după ce se dăduse jos din mașină. Singurele lucruri pe care le avea asupra lui acum erau revolverul

Webley, sticla cu apă și punguța plină cu mărunțișuri de la centură.

A aruncat o privire în jur. Unde era Hardy? Unde erau comandantul și căpitanul Pearson? îi zărise mai devreme, când alerga spre centrul plantației. Acum însă, în bezna tot mai adâncă, nu distingea la mai mult de câțiva pași în față.

Cu siguranță, tancurile erau urmate de infanteria japoneză care scormonea prin plantații. Poate că îl urmăreau chiar în clipa aceea din toate punctele de observație care convergeau exact în locul unde se găsea el.

Ce-i rămânea de făcut?

TREIZECI ȘI PATRU

Alison a venit cu ideea să urce cu mașina pe Gunung Jerai. Ea și Dinu au plecat de acasă cu mult înainte să se lase seara, îndreptându-se spre drumul care dădea roată muntelui. Satele păreau pustii acum, panica din timpul zilei transformându-se într-o liniște vigilentă. În piețe, abia dacă vedeai câțiva oameni, așa că Alison le-a putut traversa în viteză.

Au intrat pe drumul care ducea în vârf când era încă destulă lumină afară. Odată ce-au început urcușul, zgomotul mașinii s-a preschimbat într-un scrâșnet subțire și constant. Pe coastă era semiîntuneric din cauza pădurilor dese, așa că Alison a trebuit să aprindă farurile.

Virajele erau foarte strânse. La o curbă care cotea din scurt și urca într-un unchi abrupt, Alison a fost nevoită să oprească mașina și să dea înapoi ca s-o poată lua. La ieșirea din curbă, au ridicat amândoi ochii în același timp. Spre nord, cerul părea întunecat de o pată, un nor pictat cu tușe mărunte, orizontale. Alison a oprit brusc și au rămas cu ochii pierduți în zare – a durat câteva minute până să-și dea seama că se uitau la o escadrilă de avioane care venea în direcția lor dinspre nord. Cum le priveau din față, aveau impresia că stau pe loc, doar siluetele lor tot mai clare dovedind că se deplasează.

Alison a demarat, iar peste câteva clipe cabana le-a apărut în față, împresurată de întuneric. Era pustie. Au urcat pe veranda care dădea ocol clădirii. Mesele erau așezate pe lungimea ei, acoperite cu fețe albe, ținute în loc de niște scrumiere masive. Farfuriile înșirate parcă așteptau mulțimea să vină la masă.

Podeaua le vibra sub picioare din cauza bombardierelor care se apropiau vertiginos. Erau la mică distantă acum și coborâseră foarte mult. Sub ochii lor, escadrila s-a despărțit în două, iar aparatele au trecut pe lângă munte ca apa unui râu pe lângă un bolovan. Jumătate au virat abrupt în direcția mării și au luat-o spre Butterworth și Penang, pe când restul au ținut cursul spre Sungei Pattani.

Alison La prins pe Dinu de mână și au început să străbată lungimea balconului, strecurându-se printre mese. Fețele de masă fluturau în bătaia vântului, iar pe farfurii se așternuse un strat subțire de praf.

Nu era nici un nor pe cer. La poalele muntelui, în lumina difuză a amurgului, insula Penang semăna cu un banc de pești care plutește pe mare; la sud-est se afla Sungei Pattani, ca o insuliță populată pierdută într-un ocean de arbori-de-cauciuc. Sub ultimele raze ale soarelui puteau distinge șoselele și șinele de cale ferată. Peisajul era ca o hartă întinsă la picioarele lor.

Avioanele începeau să coboare, pregătindu-se de bombardament. Sungei Pattani era ținta cea mai apropiată, și acolo au lovit mai întâi. Explozii de flăcări au luminat peisajul întunecat, una lângă alta, în linie dreaptă, ca niște cusături lucioase pe un material negru.

Alison și Dinu au dat roată verandei, agățându-se de fețele de masă și trecându-și degetele peste farfuriile prăfuite. Au zărit alt nor de avioane, care, venind dinspre mare, coborau peste portul de la Fort Butterworth. Deodată, o coloană uriașă de flăcări portocalii s-a înălțat de pe coastă; a urmat o detunătură atât de puternică, încât s-a simțit până în vârful muntelui.

— Dumnezeule mare! a țipat Alison lipindu-se de Dinu. Au bombardat rezervoarele de petrol din Butterworth! Și-a îngropat fața la pieptul lui, mototolindu-i cămașa în pumni. Deunăzi am trecut pe acolo.

Dinu a strâns-o în brațe.

— Încă nu mi-ai spus de ce te-ai dus acolo…

Alison și-a șters fața pe cămașa lui și s-a desprins din îmbrățișare.

— Dă-mi o țigară.

Dinu a aprins una și i-a pus-o între buze.

— Deci?

— M-am dus la un doctor… la un doctor care să nu mă cunoască.

— De ce?

— Am crezut că sunt însărcinată.

— Și?

— Nu sunt.

— Dar, dacă erai gravidă, Alison, a spus el calm, ți-ai fi dorit să fie copilul lui Arjun?

— Nu. L-a cuprins de gât, inundându-i cămașa cu lacrimile care-i șiroiau pe obraji, și a murmurat: îmi pare rău, Dinu. Îmi pare nespus de rău.

— Pentru ce?

— Pentru tot. Pentru că am plecat în ziua aia… cu Arjun. A fost o greșeală, o greșeală imensă. Dacă ai ști…

Dinu a oprit-o punându-i un deget pe buze.

— Nu vreau să știu… indiferent ce s-a întâmplat… Nu vreau să știu. E mai bine așa… pentru amândoi. N- avem de ce să mai discutăm despre Arjun.

L-a întrerupt un fulger de lumină, o explozie care a luminat întregul oraș Sungei Pattani. A urmat o serie de explozii mai mici, una după alta, ca o rafală de artificii.

— Depozitul de armament, a zis Alison. S-a lăsat în genunchi și a vârât capul printre zăbrelele balustradei, cu mâinile încleștate pe stinghiile de lemn. Sigur au lovit depozitul de armament.

A îngenuncheat și Dinu lângă ea, apoi a prins-o de umeri și i-a spus apăsat:

— Alison, un lucru e sigur… Trebuie să pleci de aici. Acum, c-au intrat și Japonia și America în război, ești în pericol. Mama ta era americancă. Fratele tău încă locuiește acolo… Nu se știe ce-o să se întâmple dacă japonezii câștigă teren. Trebuie să pleci de aici.

— Și unde să mă duc?

— În Singapore. O să fii în siguranță acolo. E foarte bine apărat. Suntem prea aproape de graniță aici. Și trebuie să-ți iei și bunicul cu tine. Trebuie neapărat să plecați.

Alison a clătinat vehement din cap.

— Nu vreau. Nu vreau să plec.

— Nu poți să te gândești doar la tine.

— Nu înțelegi, sunt un animal teritorial. Mai degrabă mor cu ei de gât decât să renunț la ce-mi aparține.

— Ascultă-mă, Alison, a spus Dinu prinzând-o de mâini și zgâlțâind-o.

Trebuie… Dacă nu pentru tine, măcar de dragul bunicului tău.

— Și cu plantația cum rămâne?

— Se ocupă Ilongo de ea cât lipsești. O să vezi. Știi că e om de nădejde.

— Vii și tu cu noi, nu?

— Ar trebui să mă întorc în Birmania… Poate că familia mea are nevoie de mine.

— Dar poți să vii cu noi în Singapore mai întâi și să iei un vas de acolo. S-ar putea chiar să fie mai ușor așa.

Dinu a căzut pe gânduri.

— E posibil să ai dreptate. Da… vin cu voi.

Alison i-a strâns mâinile.

— Nu cred că aș suporta să plec fără tine. Mai ales acum.

— De ce acum?

L-a împuns cu fruntea în piept.

— Pentru că cred că m-am îndrăgostit de tine – sau ceva de genul ăsta, în orice caz. Înainte nu-mi dădusem seama, dar acum știu.

Dinu a tras-o mai aproape de el. Nu-i păsa ce se întâmplase între ea și Arjun; un singur lucru conta în momentul acela, faptul că Alison îl iubea și el o iubea pe ea. În rest, toate erau neînsemnate, avioanele, bombele, tot. Asta era fericirea. Nu o cunoscuse până atunci, nu cunoscuse sentimentul acela mistuitor, euforia aceea, senzația că ți se revarsă emoțiile în cap și-ți umplu ochii, că mintea ți se transformă în trup, că trupul ți-e pătruns de bucuria minții; senzația că realitatea a aj uns la sfârșit.

Deși mai erau câteva minute până să apună soarele, sub arborii-de-cauciuc era deja întuneric. În ultimele zile, Arjun auzise mulți oameni plângându-se de teren, dar abia acum înțelegea pe deplin în ce loc înșelător se găsea. Avea senzația stranie că a pătruns într-un tablou creat cu scopul de a amăgi ochiul. Uneori, tunelurile de verdeață din jur păreau nemișcate și pustii, dar peste câteva clipe începeau să freamăte cuprinse de agitație. Cu fiecare pas, siluetele și formele păreau să apară și să dispară, după cum șerpuiau șirurile de copaci. Fiecare arbore grațios arcuit promitea adăpost, dar nu exista nici un punct în care să nu se afle în bătaia puștilor.

Arjun știa că mulți alții se ascunseseră pe plantație; din când în când le simțea prezența în jur. Uneori auzea șoapte ori foșnete de pași răsunând pe culoarele lungi care se întindeau în toate direcțiile. Alteori auzea un sunet

foarte aproape. Se răsucea imediat, dar descoperea că a călcat pe o creangă ascunsă sub covorul de frunze uscate. Nu puteai distinge silueta de umbră, mișcarea de nemișcare: realitatea și iluzia se contopeau perfect.

Când amurgul făcea loc nopții, a auzit păcănitul unui trăgaci. Apoi o șoaptă rostită foarte aproape.

— *Kaun hai?* Cine-i acolo?

Vocea îi părea cunoscută, dar a așteptat s-o mai audă o dată.

— Kaun?

De data asta nu mai avea nici o îndoială.

— Kishan Singh?

— Sahib.

Arjun a făcut câțiva pași spre dreapta și a dat nas în nas cu ordonanța lui.

— Cum m-ai găsit?

A răspuns grav la salutul lui Kishan Singh, străduindu-se să-și ascundă ușurarea.

— M-a trimis Buckland-sahib.

— El unde e?

— Într-acolo.

Kishan Singh fugise pe plantație împreună cu alți doisprezece oameni din batalion. Reușiseră să rămână împreună în ciuda haosului iscat de atacul japonezilor, și, într-un final, se regăsiseră cu Hardy și comandantul Buckland. De căpitanul Pearson nu știau nimic. Acum stăteau la pândă, sperând să dea de urma altor camarazi.

Locotenent-colonelul Buckland stătea rezemat de un copac, cu brațul drept prins într-o eșarfa improvizată. A răspuns la salutul lui Arjun cu o înclinare a capului și un gest scurt cu mâna stângă.

— Mă bucur că ai revenit printre noi, domnule locotenent.

Arjun era fericit să-i audă din nou glasul ironic. A rânjit.

— Și eu mă bucur să vă revăd, domnule comandant. Cât de gravă e rana?

— O zgârietură. S-a ocupat cineva de ea. Din fericire, avem un sanitar cu noi, a zis Buckland aruncându-i un zâmbet reținut. Ia loc, Roy. N-are rost să ne mai cramponăm de etichetă acum.

— Mulțumesc, domnule comandant, a zis Arjun și a căutat un loc pe covorul de frunze uscate.

— O să te bucuri să afli că a scăpat și Hardy cu viață. L-am trimis să caute apă. Nu mai avem aproape deloc.

— Ne-au luat prin surprindere.

— Așa e, a spus Buckland cu voce stinsă. Când a vorbit din nou, avea glasul răgușit, sugrumat, aproape de nerecunoscut: Consideri că m-am făcut de râs, domnule locotenent?

Era ceva în tonul lui care-l emoționa profund pe Arjun.

— Nicidecum, domnule comandant, a declarat cu tărie. N-aveați ce să faceți.

— Întotdeauna poți face ceva.

— Dar ce puteați face? N-aveam sprijin aerian. Nu știam de tancuri. Nu e vina noastră.

— Comandantul e întotdeauna de vină.

O vreme n-au mai spus nimic. Deodată, Buckland a rupt tăcerea:

— Știi la ce mă gândesc, Roy?

— La ce, domnule comandant?

— La Grădinița din Saharanpur. Mi-aduc aminte când au construit-o. Tata era comandant pe vremea aia, iar 1/1 Jats încă se numea Batalionul Regal. Am plecat la Simla în vacanta de vară, și când ne-am întors am găsit-o terminată. S-au ținut o ceremonie și un ospăț, *burra khana,* pentru soldați. Mama a tăiat o panglică. Mi-aduc aminte ce mândru eram să văd drapelul nostru ridicat acolo, chiar dacă era vechi și ros de molii. Atunci a început să mă pasioneze istoria militară. La zece ani, știam pe de rost toate decorațiile. Puteam să-ți spun exact cum a câștigat Jemadar Abdul Qadir Crucea Victoria. Eram în ultimul an de scoală când Batalionul Regal a plecat la Somme. Am găsit într-un ziar discursul feldmareșalului Sir John French și l-am decupat.

— Ce spunea?

— Ceva de genul: „Batalionul Jat nu va fi niciodată uitat pe frontul de vest“.

— Frumos spus.

— Ce crezi că se va spune despre ce-am pățit noi azi, Roy? a întrebat locotenent-colonelul aproape șoptit.

— Vor spune că am făcut tot ce ne-a stat în putință, în situația dată, a răspuns calm Arjun.

— Oare? N-aș prea crede. Alcătuiam una dintre cele mai strașnice unități din una dintre cele mai strașnice armate din lume. Dar azi inamicul ne-a pus pe fugă fără să ripostăm în vreun fel. Va trebui să trăiesc cu rușinea asta

până la capătul vieții.

— N-aveți de ce să vă învinovățiți, domnule comandant.

— Serios? a zis Buckland, apoi a tăcut din nou.

În liniștea care a urmat, Arjun și-a dat seama că începuse să plouă, iar din coroanele copacilor apa picura iar, lent și constant.

— Domnule comandant. Hardy s-a ivit deodată din întuneric, luându-i pe amândoi prin surprindere, și i-a întins locotenent-colonelului o sticlă verde. Am adus apă.

— De unde-ai luat-o?

— Am găsit un iaz mic. Am strecurat-o și-am pus câteva tablete cu clor. Cred că e bună de băut.

— Bun, a spus Buckland reluându-și tonul ferm. Mergeți să vă odihniți puțin. Mâine pornim spre sud-est. Cu puțin noroc, vom reuși să ne întoarcem la trupele noastre.

Ploua fără oprire, și umezeala se instala cu perseverența neclintită care îi îngrozea deja. Hardy a confiscat un sac de dormit de la un soldat, apoi el și Arjun s-au așezat rezemați de un copac, în unghi drept unul față de altul, ca să aibă vizibilitate mai bună. Cum țânțarii bâzâiau încontinuu, Arjun se bucura pentru prima oară că poartă moletiere. Dar fața și gâtul îi erau expuse și nu prea avea cum să le protejeze. În timp ce plesnea insectele, se gândea cu nostalgie la crema antițânțari pe care o lăsase la râul Asoon împreună cu ranița.

— Sahib.

Arjun a tresărit auzind vocea ordonanței.

— Kishan Singh?

— Sahib.

I-a strecurat ceva în palmă și-a dispărut înainte ca Arjun să apuce să spună ceva.

— Ce-i aia? a întrebat Hardy.

Arjun a dus mâna la nas.

— Măi să fie! Cred că e cremă antițânțari. Mi-o fi dat-o pe-a lui…

— Norocosul naibii, a bombănit Hardy cu ciudă. Ordonanța mea m-ar lăsa să mor ucis de țânțari decât să-mi dea crema lui. Fii băiat bun și dă-mi și mie puțină.

Era imposibil să dormi: nu-ți rămânea decât să aștepți să treacă noaptea. Din când în când, Hardy fredona câte o melodie în surdină și Arjun încerca

s-o recunoască. În rest, vorbeau pe șoptite despre întâmplările din ultimele ore.

— Ce-ți zicea Bucky când am venit? a murmurat Hardy.

— Vorbeam despre dezastrul care s-a abătut asupra noastră…

— Și ce zicea?

— Se consideră vinovat.

— Dar n-avea ce să facă.

— El nu vede lucrurile așa. M-am simțit ciudat să-l aud că vorbește într-un mod atât de personal, ca și când el ar fi răspunzător pentru ce s-a întâmplat. Eu nu vedeam lucrurile așa.

— Păi, cum ai fi putut?

— De ce nu?

— Pentru noi e totuna, nu?

— Bineînțeles că nu-i totuna. Dacă era, nu stăteam în ploaie acum.

— Gândește-te puțin, *yaar* Arjun. Ce s-ar fi întâmplat dacă ne apăram poziția pe Asoon? Crezi că ne-ar fi recunoscut cineva meritele? Nouă, indienilor?

— Poate că da.

— Gândește-te ce scriau ziarele din Singapore despre bravii soldați care au venit să le apere colonia. Mai ții minte?

— Normal.

— Ții minte că bravii soldați erau mereu australieni, canadieni sau britanici?

— Da.

— Parcă noi nici nu existam. De-asta nu contează ce s-a întâmplat la Asoon – cel puțin, nu pentru noi. Indiferent dacă ne apăram sau nu poziția, totuna era. Uneori mă gândesc, *yaar,* la toate războaiele în care au luptat tata și bunicul – în Franța, în Africa, în Birmania. Spune cineva vreodată că indienii au câștigat cutare sau cutare război? Nici vorbă. Dacă obțineam victoria, nu ne-ar fi felicitat nimeni. Pe același principiu, nici înfrângerea nu ni se poate imputa.

— Poate că pentru alții nu contează, dar pentru noi contează.

— Așa crezi tu, Arjun? Lasă-mă să-ți spun ce simțeam când alergam prin plantație. Sincer, eram ușurat, mă bucuram că s-a terminat. Și pun pariu că majoritatea soldaților simțeau la fel. Gata cu prefăcătoria.

— Ce prefăcătorie? Tancurile alea erau foarte reale. Hardy a gonit țânțarii

care le dădeau târcoale.

— Știi ceva, *yaar* Arjun? Zilele astea, cât am stat în tranșeele de la Jitra, am trăit un sentiment straniu. Era ciudat să stau de-o parte a liniei frontului și să știu că trebuie să lupt, să știu în același timp că nu e lupta mea – să știu că indiferent dacă va fi să câștigăm ori să pierdem, nu vom primi nici felicitări, nici acuze. Să știi că riști totul ca să aperi o societate care te marginalizează. E ca și cum ai lupta împotriva ta. E ciudat să stai în tranșee cu arma în brațe și să te întrebi: spre cine e de fapt ațintită pușca asta? Nu cumva cineva mă păcălește în așa fel încât s-o îndrept spre mine?

— Nu pot să spun c-am simțit asta, Hardy.

— Atunci te întreb: ce înseamnă pentru mine și pentru tine faptul că suntem în armată? Spunem mereu că e o meserie ca oricare alta. Dar nu-i așa, *yaar*. Abia când ajungi în tranșee îți dai seama că facem o muncă primitivă. Se întâmplă vreodată în viața normală să te ridici și picioare și să spui: „O să-mi risc viața pentru asta“? O ființă umană nu poate s-o facă decât dacă știe de ce o face. Dar când stăteam în tranșee, parcă nu exista nici o legătură între suflet și mână – fiecare aparținea altcuiva. Parcă nu eram om, ci un instrument. Cum redevin om? asta-i întrebarea pe care mi-o pun eu. Cum pot să împac ceea ce fac și ceea ce-mi doresc în sufletul meu?

— Hardy, nu te-ajută cu nimic să gândești așa…

De undeva din apropiere, s-a auzit glasul locotenent-colonelului Buckland:

— Mai ușor cu vorbăria, vă rog.

Arjun a tăcut.

TREIZECI ȘI CINCI

Când, în sfârșit, a primit oferta, era atât de grozavă, atât de generoasă față de așteptările lui, încât Rajkumar l-a pus pe mesager să repete, ca să fie sigur că nu-l înșelase auzul. La auzul confirmării, a plecat capul în pământ și a observat că-i tremurau mâinile. Nu se putea ridica în picioare. I-a zâmbit mesagerului și i-a spus ceva ce, în altă situație, n-ar fi rostit nici mort.

— Ești amabil să mă ajuți?

Cu greutatea lăsată pe brațul mesagerului, s-a dus la fereastra biroului și

s-a uitat prin curtea depozitului, căutându-l pe Neel. Curtea era acum plină de grămezi înalte de cherestea, adunate în decursul anului. Chipul bărbos al fiului său era pe jumătate ascuns în spatele unui morman uriaș de lemn proaspăt tăiat.

— Neel! s-a auzit glasul vesel al lui Rajkumar. Neel! a mai strigat o dată. N-avea de ce să-și ascundă mulțumirea: acesta era triumful carierei lui. Neel!

— *Apé*? a zis Neel, întorcându-se mirat către tatăl lui.

— Vino sus! Am vesti bune.

Nu-i mai tremurau picioarele. S-a îndreptat de spate, l-a bătut pe umăr pe mesager și i-a dat o monedă.

— Să-ți cumperi un ceai…

— Mulțumesc, domnule.

Mesagerul a zâmbit, văzând încântarea nedisimulată a omului de afaceri. Era un funcționar tânăr, trimis la Rangoon de amicul constructor al lui Rajkumar, cel care lucra la șoseaua China-Birmania, în partea de nord. Exact cum prevăzuse Rajkumar, odată cu intrarea americanilor în război, construcția drumului dobândise o importanță strategică. Urma să fie principala rută de transport a guvernului condus de generalisimul Chiang Kai-Shek. Primiseră fonduri noi și lucrările avansau cu mare viteză. Constructorul avea nevoie de o cantitate substanțială de lemn, de unde și oferta făcută lui Raj kumar.

Tranzacția nu era lipsită de dezavantaje. Nu prevedea un acont, cum și-ar fi dorit Rajkumar, iar data exactă la care urma să se facă plata era incertă. Dar trăiau în vremuri de război și toti afaceriștii din Rangoon trebuiseră să se adapteze. Rajkumar a acceptat oferta fără să stea pe gânduri.

— Neel!

— *Apé*?

Rajkumar i-a dat vestea fiului său, urmărindu-i cu atenție expresia feței. A fost încântat să vadă că-i străluceau ochii; știa că Neel se bucura nu doar pentru că tatăl lui încheiase o afacere de mult visată, ci și pentru că îi confirma încrederea aproape copilărească pe care o avea în el. Uitându-se în ochii fericiți ai fiului său, Rajkumar se simțea gâtuit de emoție. L-a strâns în brațe pe Neel cu asemenea patimă, încât acesta a scos un țipăt de durere. Între ei doi existase întotdeauna o legătură aparte. Nu existau alți ochi care să-l privească pe Rajkumar fără reținere, fără mustrare, fără dezaprobare –

nici ai lui Dolly, nici ai lui Saya John, și cu atât mai puțin ai lui Dinu. Victoria aceasta era cu atât mai dulce cu cât venea să întărească încrederea băiatului său.

— Și acum, Neel, a zis înghiontindu-l tandru în umăr, acum ne așteaptă multă treabă. Va trebui să muncești mai mult ca niciodată.

— Sigur, *Apé*, a zis Neel încuviințând din cap.

Mintea lui Rajkumar a revenit rapid asupra chestiunii stringente a pregătirilor.

— Hai să vedem ce avem de făcut și cât timp avem la dispoziție, a spus, coborând pe scară.

Își vânduse toate proprietățile, cu excepția gaterului de pe râul Pazundaung. Gura acelui curs de apă se afla la vărsarea râului Pegu în fluviul Rangoon, oferindu-i acces la portul fluvial. Multe dintre gaterele, depozitele, rezervoarele de petrol și fabricile de orez din oraș erau concentrate pe malurile lui. Gaterul în sine era doar un spațiu deschis, ticsit de cherestea și veșnic învăluit într-o ceață de rumeguș. Era împrejmuit cu un zid înalt și în mijloc stătea o căsuță pe piloni, o construcție ce semăna oarecum cu colibele din pădurile nordice, doar că era mult mai mică. Acolo era biroul lui Rajkumar.

În timp ce se învârtea prin curte, Rajkumar nu putea să nu se felicite pentru prevederea de a strânge toate stocurile de lemne într-un singur loc – știa că, atunci când primea comanda, aceasta trebuia executată rapid, iar evenimentele îi dăduseră dreptate. Chiar și așa, îi așteptau zile de trudă. Rajkumar era conștient că va avea nevoie de echipe numeroase de *oo-si* și elefanți, salahori și camioane. Își vânduse de mult elefanții și, cu excepția câtorva îngrijitori, concediase toți angajații. Se obișnuise să se descurce angajând personal atunci când avea nevoie. Avea multe de făcut și regreta că nu are mai mult ajutor. Neel depunea toate eforturile, dar era băiat de oraș și nu cunoștea industria cherestelei.

Rajkumar știa că nu-i poate reproșa nimic: era vina lui că nu-l încurajase niciodată să intre în afacerea cu lemn.

— Nu vreau să lucrez cu străini, i-a mărturisit Rajkumar lui Neel. Aș prefera să apelez la Doh Say. El știe bine ce are de făcut.

— Dar cum luăm legătura cu el tocmai în Huay Zedi?

— Prin Raymond.

Acesta era prietenul din copilărie al lui Neel, fiul lui Doh Say. Acum era

student la Colegiul Judson din Rangoon. Rajkumar a încuviințat din cap, satisfăcut de decizia luată.

— Da, Raymond sigur poate să-i transmită un mesaj. Dar trebuie să vorbim cu el încă din seara asta.

Când tatăl și fiul s-au întors acasă, încă radiau de bucurie. Dolly a ghicit imediat că se întâmplase ceva.

— Ce e? Spuneți-mi.

Au început să vorbească în același timp, și glasurile lor au făcut-o pe Manju să coboare la parter, cu bebelușul în brațe.

— Vreau să aud și eu. Mai spuneți o dată.

Atmosfera din casă s-a înseninat pentru prima oară după multe săptămâni. Într-adevăr, nu știau nimic despre Arjun și Dinu, dar acesta era un prilej când puteau uita pe bună dreptate de grijile războiului. Până și Dolly, sceptică atât de mult timp, începea să creadă că planurile lui Rajkumar aveau sorți de izbândă; cât despre Manju, aceasta era în al nouălea cer. Întreaga familie s-a înghesuit în Packard, Manju cu copilul în brațe și Neel la volan. Râzând ca niște copii, au pornit spre Colegiul Judson să-l caute pe Raymond, fiul lui Doh Say.

Se apropia Crăciunul, iar zona centrală a Rangoonului se pregătea deja de sărbătoare. Aici se aflau marile magazine universale, restaurantele elegante, cluburile, barurile și hotelurile. Tot aici, în clădiri cu frontoane, din cărămidă roșie, erau majoritatea școlilor, bisericilor și altor instituții misionare. În decembrie, cartierul acesta devenea una dintre principalele atracții ale orașului. Veneau oameni din celelalte cartiere – Kemendine, Kokine, Botataung, Kalaa Bustee – să se plimbe pe străzi și să admire decorațiunile de Crăciun.

Anul acesta, auxiliarii responsabili cu paza antiaeriană n-au dat voie să se aprindă tradiționalele luminițe multicolore. Altfel, războiul nu afectase prea mult starea de spirit a cartierului: dimpotrivă, veștile de peste hotare întețiseră voioșia sărbătorească. Pe multi dintre rezidenții britanici războiul îi îndârjise și mai mult să-și trăiască viața ca și până acum. Prin urmare, marile magazine și restaurantele erau la fel de împodobite ca înainte. Rowe and Co., marele magazin universal, își instalase bradul de Crăciun, un copac adevărat, adus ca de obicei de pe dealurile din Maymyo. La bază avea un covor de vată, iar ramurile îi erau albite cu pudră de talc. Alt magazin universal, Whiteway Laidlaw, avea un brad și mai mare, ornat cu

decorațiuni aduse din Anglia.

Au oprit în Piața Scott și s-au dus la cafeneaua Sun, să guste din faimosul tort de Crăciun glazurat cu ciocolată. Pe drum au trecut pe lângă un măcelar musulman care păzea un grup de curcani și gâște vii. Multe dintre păsări aveau etichete pe ele, indicând că fuseseră rezervate cu câteva luni înainte de familii europene. Măcelarul le îngrășa pentru Crăciun.

Colegiul Judson se afla în centrul festivităților de Crăciun din Rangoon. Școala, administrată de baptiștii americani, era una dintre cele mai renumite instituții de învățământ din Birmania.

Raymond era în capela din cărămidă roșie a colegiului. Repeta *Mesia* de Händel, împreună cu corul.

Familia lui Rajkumar s-a așezat în fundul capelei și a ascultat vocile care se înălțau printre grinzile arcuite. Era o muzică splendidă, care l-a liniștit până și pe bebeluș.

La finalul repetițiilor, Neel La abordat pe Raymond și l-a adus la ceilalți. Raymond era un tânăr chipeș și robust, cu ochi somnoroși și zâmbet melancolic. Studia la Rangoon de trei ani și se gândea să urmeze o carieră juridică.

A fost încântat să-i revadă și a promis imediat că ia legătura cu tatăl său. Era convins că mesajul va ajunge la Huay Zedi în câteva zile, printr-o rețea complicată de telegrame și mesageri.

Rajkumar nu se îndoia că Doh Say va veni la Rangoon de îndată ca să-l ajute.

În dimineața următoare, locotenent-colonelul Buckland l-a trimis pe Arjun în recunoaștere, împreună cu Kishan Singh și alti doi soldați. Soldații erau echipați cu obișnuitele puști Lee Enfield de 7,7 mm, pe când Arjun primise singura pușcă automată fabricată de aceeași companie.

Chiar înainte de amiază, Arjun a dat peste casa administratorului plantației. Era un bungalow cu două etaje și acoperiș de țiglă. Stătea în mijlocul unui luminiș aproape pătrat. Luminișul erau înconjurat de desișuri de arbori-de-cauciuc drepți și frumos aliniați. Aleea de pietriș șerpuia peste o peluză tunsă frumos și se oprea direct la ușa casei. Grădina era împestrițată de flori colorate, în general soiuri englezești: nalbe, gura-leului, hortensii. În spate era un arbore jacaranda înalt, cu un leagăn de lemn agățat de o ramură. Alături stătea rezervorul de apă. Erau straturi de

legume: roșii, morcovi, conopidă. O cărare pavată ducea prin grădina de zarzavaturi până la ușa din spate. Acolo zgrepțăna o pisică, cerând să fie lăsată în casă.

Arjun a dat ocol luminișului, ținându-se la adăpostul arborilor-de-cauciuc. A coborât o bucată de drum pe alee: se vedea că șerpuiește prin plantație și se intersectează cu drumul asfaltat, cam la un kilometru în față. Nu se zărea nici țipenie de om.

A pus un soldat de strajă, iar pe celălalt l-a trimis să-i dea raportul locotenent-colonelului Buckland. Apoi, cu Kishan Singh după el, a dat ocol casei până la ușa din spate. A traversat în fugă grădina, având grijă să țină capul plecat. Ușa era zăvorâtă, dar a cedat repede în momentul în care cei doi militari s-au opintit în ea. Pisica a profitat de ocazie ca să se strecoare în casă printre picioarele lui Arjun.

Au intrat într-o bucătărie mare, în stil european. Avea o sobă pe lemne, cu plită de gătit, și perdele albe la ferestre. Farfuriile și castroanele de porțelan stăteau înșirate în bufetele de pe lângă pereți; chiuveta din ceramică era imaculată, iar suportul de vase era plin de pahare și biberoane proaspăt spălate. Pe podea era castronul unui câine. În locul unde stătuse cândva frigiderul rămăsese o pată dreptunghiulară pe peretele alb. Pe masa din bucătărie se aflau grămezi de ouă și pâine și câteva conserve pe jumătate goale de unt australian și brânză procesată. Era limpede că frigiderul fusese golit în grabă înainte de a fi luat de la locul lui.

Deși Arjun nu mai avea nici o îndoială că nu e nimeni în casă, nu s-a îndepărtat de Kishan Singh când a verificat celelalte camere. În jur, totul trăda plecarea în grabă a locatarilor. În dormitor, sertarele zăceau răsturnate, iar pe podea erau împrăștiate sutiene și rufe de corp. În salon, scăunelul pianului stătea părăsit lângă perete. Pe jumătate ascuns în spatele unei uși, Arjun a descoperit un teanc de fotografii. Înfățișând diverse scene familiale – o cununie religioasă, copii, un câine și o mașină –, erau puse într-o cutie, ca pentru a fi transportate. Și-a imaginat-o pe stăpâna casei aruncând disperată o ultimă privire prin bungalow, în căutarea cutiei, în vreme ce soțul și copiii stăteau în camioneta ticsită cu valize; și-a imaginat-o scotocind prin dulapuri, pe când soțul ei aștepta cu motorul pornit, câinele lătra și copiii plângeau. Îi părea bine că reușiseră să fugă în ultima clipă; totodată, era furios în numele lor pe cel care îi convinsese să nu plece mai devreme.

A revenit în bucătărie și a pornit ventilatorul prins de tavan. Spre uimirea lui, funcționa. Pe masă stăteau două sticle cu apă, într-o baltă de condens formată după ce fuseseră scoase din frigider. I-a întins una lui Kishan Singh, iar pe cealaltă a băut-o el, aproape pe nerăsuflate. Avea un ușor gust metalic când i-a alunecat pe gât: abia atunci și-a amintit că nu mai mâncase de foarte mult timp.

După câteva minute au sosit și ceilalți.

— E mâncare din belșug aici, a zis Arjun.

Locotenent-colonelul Buckland a încuviințat din cap.

— Bun. Avem mare nevoie. Cred că ne și putem spăla puțin.

La etaj erau două băi, cu prosoape curate așezate pe etajere. Buckland a intrat în una, iar Arjun și Hardy s-au spălat pe rând în cealaltă. Apa venea din rezervorul de afară și era încântător de răcoritoare. Înainte să se dezbrace, Arjun și-a sprijinit pușca automată de ușă, apoi a umplut o găleată și și-a turnat-o în cap. Pe chiuvetă se afla un tub deformat de pastă de dinți; nu s-a putut abține să nu-și pună un strop pe deget. Cu gura plină de spumă, a aruncat o privire pe geamul băii. Kishan Singh și câțiva soldați stăteau sub rezervor în pielea goală și își turnau apă în cap. Un soldat stătea de pază, fumând o țigară, cu o mână așezată degajat pe pușcă.

Când s-au întors în salon, au găsit masa așezată frumos, cu tacâmuri și farfurii. Un fruntaș care mai lucrase la popota ofițerilor le pregătise ceva de mâncare. Aveau salată de roșii și morcovi, ouă jumări cu unt și pâine prăjită. Găsiseră o mulțime de conserve în dulapuri: aveau pateu de rață, o farfurie de hering murat, felii groase de șuncă olandeză, toate aranjate frumos pe platouri de porțelan.

În bufetul de lângă masă, Arjun a descoperit câteva sticle de bere.

— Credeți că s-ar supăra dacă le bem noi, domnule comandant?

— Nu văd de ce, a răspuns zâmbind locotenent-colonelul. Sunt sigur că dacă i-am fi întâlnit la club, ne-ar fi zis să ne servim cu orice dorim.

— Dacă *dumneavoastră* i-ați fi întâlnit, domnule comandant, l-a corectat Hardy politicos. Noi doi n-aveam voie înăuntru.

Buckland s-a oprit, cu o sticlă de bere în mână. Apoi a ridicat paharul și i-a zâmbit ironic lui Hardy.

— Trăiască cluburile care nu ne primesc, domnilor. Să fie cât mai multe la număr.

— Așa să fie, a spus Arjun, închinând paharul fără prea mare tragere de

inimă.

L-a pus jos și a întins mâna spre platoul cu șuncă.

În timp ce mâncau, din bucătărie au venit noi arome: mirosuri de *paratha* și *chapati* proaspete, de ceapă prăjită și roșii tocate. Hardy a aruncat o privire la mormanul de șuncă și hering din farfuria lui și s-a ridicat brusc de pe scaun.

— Se poate să mă scuzați o secundă, domnule comandant?

— Desigur.

Hardy a intrat în bucătărie și s-a întors cu o tavă de *chapati* și *ande-ka-bhujia,* ouă prăjite cu ceapă și roșii. Pe Arjun l-a apucat foamea din nou: era prea greu să întoarcă privirea.

— Stai liniștit, *yaar,* i-a spus Hardy vesel. Poți să iei și tu. Doar nu te transformi într-un sălbatic dacă mănânci un *chapati.*

În vreme ce Hardy îi punea *chapati* și *bhujia* în farfurie, Arjun s-a lăsat pe spătarul scaunului și a plecat ochii mohorât, ca un copil prins între doi părinți care se ceartă. Oboseala de noaptea trecută începea să pună din nou stăpânire pe el și abia mai reușea să se atingă de mâncare.

Când au terminat masa, locotenent-colonelul Buckland i-a ordonat lui Hardy să meargă afară, să vadă ce făceau soldații puși să păzească drumul care ducea la bungalow.

— Am înțeles, să trăiți!

S-ar fi ridicat și Arjun de la masă, dar l-a oprit comandantul.

— Nu-i nici o grabă, Roy. Mai vrei o bere?

— Ar mai merge una.

Buckland i-a turnat bere în pahar, apoi l-a umplut pe al lui.

— Spune-mi, domnule locotenent, cum crezi că stăm cu moralul în momentul de față? a întrebat aprinzându-și o țigară.

— Cum nu se poate mai bine, după o masă atât de copioasă, a râs Arjun.

— Aseară era cu totul altă poveste, n-am dreptate? a spus locotenent-colonelul zâmbind prin norul de fum.

— Nu știu dacă e chiar așa.

— Am și eu urechi, domnule locotenent. Și, chiar dacă nu stăpânesc hindustani la fel de bine ca dumneata, înțeleg destul de bine, crede-mă.

Arjun i-a aruncat o privire surprinsă.

— Nu știu ce vreți să spuneți.

— Nimeni n-a prea dormit aseară. Iar șoaptele ajung până departe.

— Nu pricep, domnule comandant, a zis Arjun aprinzându-se la față. Va referiți la ceva ce-am spus eu?

— Nu mai contează. Să zicem doar că era un ton similar în toate vocile din jurul meu.

— Am înțeles.

— Cred că știi că la nivelul conducerii sunt cunoscute tensiunile din batalioanele indianizate. Este evident că unii dintre ofițerii noștri au convingeri ferme despre anumite chestiuni publice, în special despre problema independenței.

— Așa e, domnule comandant.

— Nu știu unde te situezi tu, Roy, dar trebuie să știi că, în ce privește opinia publică britanică, independența Indiei e doar o chestiune de timp. Toată lumea e conștientă că Imperiul Britanic are zilele numărate, nu suntem naivi. Ultimul lucru pe care și-l dorește azi un tânăr britanic ambițios e să se ducă într-o văgăună înapoiată. Americanii ne spun de mulți ani că procedăm greșit. N-ai de ce să ții un imperiu cu toate cheltuielile pe care le implică administrația și armata. Sunt moduri mult mai ușoare și mai eficiente de a controla lucrurile, mai puțin costisitoare și fără atâtea bătăi de cap. Ne-am obișnuit cu ideea asta, chiar și ăștia ca mine, care ne-am petrecut toată viața în Orient. Adevărul e că Anglia rezistă dintr-un singur motiv: dintr-un sentiment de obligație. Știu că ți se pare greu de crezut, dar așa e. E un sentiment general că nu putem ceda sub presiune și nu putem lăsa haos în urma noastră. Știi și tu la fel de bine ca mine că, dacă ar fi să ne facem bagajele și să plecăm acum, v-ați încăiera cât ai clipi – până și tu și prietenul tău, Hardy, fiindcă el e sikh și tu hindus, unul punjabi și altul bengalez…

— Am înțeles, domnule comandant.

— Ți-am spus toate astea ca să te previn în ce situație primejdioasă ne găsim. Cred că suntem amândoi conștient! că moralul nu e așa cum ar trebui. Și e un moment crucial, în care trebuie să dăm dovadă de o loialitate de nestrămutat. Înfrângerile pe care le-am suferit sunt trecătoare, ba chiar, într-un fel, sunt binevenite. Intrarea Americii în război ne garantează că în cele din urmă vom câștiga. Până atunci, ar fi bine să ne reamintim că armata nu uită cine-i este credincios și loial.

Locotenent-colonelul a făcut o scurtă pauză ca să-și stingă țigara. Arjun se uita tăcut la pahar.

— Știi, Roy, a reluat calm Buckland, bunicul meu a apucat rebeliunea din 1857. Țin minte că nu le purta aproape deloc ranchiună civililor implicați. În ce-i privește pe soldați, șepaii care au condus rebeliunea, asta e cu totul altă poveste. Oamenii ăia și-au încălcat jurământul: erau trădători, nu rebeli, și nu există trădător mai infam decât militarul care întoarce armele împotriva celor cărora le-a jurat credință. Dacă așa ceva s-ar întâmpla într-un moment de instabilitate, cred că ești de acord cu mine, Roy, că ar fi greu să concepi o faptă mai oribilă.

Arjun se pregătea să răspundă, dar l-a întrerupt zgomotul unor pași care alergau. S-a întors spre fereastră și l-a văzut pe Hardy traversând în fugă peluza din fată.

— Domnule comandant, a zis de la geam cu răsuflarea întretăiată, trebuie să plecăm. Se apropie un convoi japonez.

— Câți sunt? Le putem ține piept?

— Nu, domnule comandant… Sunt cel puțin două plutoane, poate chiar o companie.

Locotenent-colonelul Buckland și-a împins calm scaunul în spate și s-a șters tacticos la gură.

— Cel mai important, domnilor, e să nu intrăm în panică. Ascultați-mă puțin: iată ce vreau de la voi…

Au ieșit pe ușa din spate, cu Arjun în frunte și Hardy și locotenent-colonelul la coadă. Odată ajunși la adăpostul primului șir de copaci, Arjun a luat poziție defensivă. Avea cu el o grupă alcătuită din Kishan Singh și încă doi soldați. Aveau ordin să-i apere pe ceilalți până când părăsea toată lumea zona.

Primul camion a intrat în curtea casei exact când Hardy și locotenent-colonelul Buckland traversau grădina din spate. Preț de o clipă, Arjun a sperat că au reușit să scape neobservați. Apoi, din remorcă s-a pornit o rafală de împușcături, și Arjun a auzit gloanțele șuierându-i pe deasupra capului.

Hardy și locotenent-colonelul erau aproape în dreptul lui acum. La așteptat să treacă și a ordonat soldaților să deschidă focul.

— Chalao goli.

Au tras la nimereală în direcția bungalow-ului. N-au reușit decât să spargă geamul de la bucătărie. Între timp, camionul japonez s-a întors și s-a adăpostit în capătul îndepărtat al clădirii.

— *Piche. Chalo.*

Arjun a dat ordinul de retragere, dar a rămas pe poziție, trăgând la întâmplare, în speranța că Kishan Singh și ceilalți vor avea timp să se regrupeze. Vedea cum soldații japonezi urcă în copaci, unul câte unul. S- a ridicat în picioare și a rupt-o la fugă, cu pușca automată la subsuoară. Uitându-se peste umăr, a văzut imaginea deja atât de familiară a zecilor de șiruri de copaci cu coroanele unite, numai că de data asta în fiecare tunel se zărea silueta micuță și cenușie a unui soldat care alerga după el.

A iuțit pasul, gâfâind și ferindu-se de ramurile ascunse sub frunzele căzute. Cam la treizeci de yarzi în față începea un coborâș abrupt. Dacă ajungea până acolo, poate reușea să scape de urmăritori. A sprintat până la buza povârnișului, dar, când să coboare, a simțit cum îi fuge piciorul drept de sub el. S-a prăvălit de-a rostogolul pe pantă. Nedumerirea îi amplifica șocul căzăturii: nu pricepea de ce căzuse. Nu se împiedicase, nici nu se dezechilibrase, de asta era sigur. A izbutit să se oprească agățându-se de tufe. A încercat să se ridice în picioare, dar n-a putut. Coborând ochii, a observat că un crac al pantalonului era plin de sânge. Simțea materialul ud pe piele, dar nici o durere. Pașii urmăritorilor răsunau tot mai aproape. A aruncat o privire în jur, la covorul de frunze uscate care se întindea peste tot.

În clipa aceea a auzit o șoaptă cunoscută:

— Sahib.

S-a răsucit și a dat nas în nas cu Kishan Singh: ordonanța stătea întinsă pe burtă, ascunsă într-o gaură întunecoasă – un fel de canal sau țeavă de scurgere. Gura acesteia era mascată de frunze și tufe. Era foarte bine camuflată, aproape invizibilă. Dacă n-ar fi fost întinsă pe jos, Arjun nici n-ar fi băgat-o de seamă. Kishan Singh a întins mâna și l-a tras lângă el, apoi a ieșit să împrăștie frunze peste picăturile de sânge curse din rană. Peste câteva minute au auzit tropăit de pași trecând pe deasupra lor.

Canalul era suficient de larg cât să încapă în el doi oameni întinși unul lângă altul. Deodată, rana lui Arjun a început să-și facă simțită prezența: durerea îi străfulgera piciorul în valuri. A încercat să-și înăbușe un geamăt, dar fără mare succes. Kishan Singh i-a astupat gura cu o mână, silindu-l să tacă. Arjun își dădea seama că o să leșine și se bucura: în momentul acela, nu-și dorea decât să uite de toate.

TREIZECI ȘI ȘASE

Deși urmărea știrile la radio cu mare atenție, Dinu nu prea înțelegea ce se întâmplă în partea de nord a Malayei. Comunicatele vorbeau despre lupte aprige în regiunea Jitra, dar relatările erau neconcludente și derutante. Între timp apăruseră și alte indicii despre cursul războiului, și nici unul nu prevestea ceva bun. Unul dintre acestea era anunțul oficial dintr-un ziar, care enumera oficiile poștale închise din nord. Altul era volumul crescând de trafic spre sud: valurile de evacuați luau cu asalt șoseaua nord-sud, îndreptându-se spre Singapore.

Într-o zi, mergând la Sungei Pattani, Dinu a văzut exodul cu ochii lui. Evacuații erau în general familii de plantatori și ingineri minieri. Aveau mașinile vârfuite cu obiecte casnice: mobilă, cufere, valize. A întâlnit un camion încărcat cu un frigider, un câine și un pian așezat vertical. A vorbit cu bărbatul de la volan, care era olandez, administratorul unei plantații de cauciuc de lângă Jitra. Familia stătea înghesuită în cabină: nevasta, un bebeluș și două fete. Olandezul i-a spus că reușiseră să fugă chiar înainte să vină japonezii. Îl sfătuia pe Dinu să plece cât mai repede, să nu facă greșeala de a aștepta până în ultima clipă.

În seara aceea, la Morningside, i-a povestit lui Alison ce aflase de la olandez. S-au uitat unul la altul în tăcere: discutaseră subiectul în mai multe rânduri. Știau că le rămăseseră foarte puține opțiuni. Dacă plecau cu mașina, unul dintre ei trebuia să rămână în urmă, deoarece camionul era prea vechi ca să-i ducă tocmai până în Singapore, iar Daytona nu putea transporta mai mult de doi pasageri pe o asemenea distanță. Singura soluție era să meargă cu trenul, dar călătoriile feroviare erau temporar suspendate.

— Cum procedăm, Alison? a întrebat Dinu.

— Așteptăm și vedem ce se-ntâmplă, a zis ea optimistă. Cine știe? Poate că nici n-o să fim nevoiți să plecăm, până la urmă.

În toiul nopții i-a trezit scrâșnetul unor roți de bicicletă pe aleea cu pietriș de la Morningside. O voce a strigat de afară:

— Domnișoară Martins…

Alison a coborât din pat și s-a dus la fereastră. Era beznă. A desfăcut draperiile, s-a aplecat peste pervaz și s-a uitat pe alee. Dinu a aruncat un ochi la ceasul de pe noptieră și a văzut că e patru dimineața. S-a ridicat în

șezut.

— Cine e?

— Ilongo. E împreună cu Ah Fatt, de la restaurantul din oraș.

— La ora asta?

— Cred că vor să-mi spună ceva, a zis Alison, închizând draperia la loc. Cobor la parter.

A îmbrăcat un capot și a ieșit fuga din cameră. După câteva minute a urmat-o și Dinu. A găsit-o prinsă într-o discuție agitată cu vizitatorii. Ah Fatt vorbea repede, în malaeză, agitând un deget prin aer. Alison dădea din cap aprobator și își mușca buza; pe chipul ei încordat se citea că e tot mai speriată.

După un timp, Dinu a scuturat-o de braț.

— Spune-mi și mie despre ce vorbiți.

Alison s-a ridicat în picioare și l-a tras deoparte.

— Ah Fatt spune că eu și bunicul trebuie să plecăm în Singapore. Cică situația e gravă. Într-o zi sau două, japonezii s-ar putea să străpungă linia frontului. Crede că poliția lor secretă, Kempeitai, deține informații despre noi…

Dinu a încuviințat din cap.

— Are dreptate. Nu mai putem aștepta. Trebuie să plecați.

Pe Alison au podidit-o lacrimile.

— Nu vreau să plec, Dinu. Nu vreau să plec fără tine.

— N-ai încotro. Gândește-te la bunicul tău…

— Domnișoară Martins!

Ah Fatt îi întrerupsese ca să-i anunțe că, din cate aflase, un tren special de evacuare pleca în acea dimineață de la Butterworth.

Nu era sigur dacă vor reuși să urce în el, dar merita să încerce.

Dinu și Alison s-au uitat unul la altul zâmbind.

— Nu mai prindem o șansă ca asta, a zis ea.

— Hai să-l trezim pe bunicul tău, a spus Dinu. N- avem timp de pierdut.

Au plecat devreme, cu unul din camioanele companiei. Ilongo era la volan, iar Dinu stătea în spate cu bagajele. Alison stătea în față, cu bunicul. Era foarte puțin trafic la ora aceea matinală, așa că au ajuns la Sungei Pattani de două ori mai repede ca de obicei. Domnea liniștea în oraș; multe magazine și case erau încuiate sau baricadate cu scânduri la uși și ferestre. Multe aveau anunțuri afară.

În scurt timp au ieșit în șoseaua principală, pe marginea căreia erau o mulțime de mașini oprite. Vedeai familiile care dormeau înăuntru, odihnindu-se puțin înainte să se lumineze de ziuă. Din când în când, camioane militare uriașe treceau în viteză spre sud. Se apropiau amenințător, cu farurile aprinse și claxonând, obligând celelalte vehicule să se dea la o parte din calea lor. Uneori, Dinu zărea soldații ghemuiți în remorcile acoperite cu prelată.

În apropiere de Butterworth, drumul era înțesat de mașini și camioane. Gara se afla chiar lângă terminalul feribotului care făcea legătura între continent și insula Penang. Zona aceasta fusese lovită la ultimele bombardamente aeriene și era haos pe străzile pline de moloz. Oamenii mergeau spre gară pe jos, târând sacoșe și valize.

Ilongo a parcat pe o stradă laterală și s-a dus să se intereseze care era situația. A revenit peste o oră, spunând că mai aveau mult de așteptat. Umbla vorba că trenul va pleca abia după miezul nopții. Și în Penang se făceau evacuări, și urma să fie trimisă o flotă de feriboturi la adăpostul întunericului. Trenul nu pleca până când nu veneau navele cu evacuații din Penang.

Alison a închiriat o cameră la hotel, ca să se poată odihni Saya John. Apoi, rând pe rând, au ieșit în oraș ca să afle mai multe. La zece seara nu știau încă nimic. Puțin după miezul nopții însă, Ilongo a venit fuga și le-a spus că se vedeau feriboturile care se întorceau din Penang. La scurtă vreme după asta, trenul a tras în gară.

Alison l-a trezit pe Saya John, iar Dinu a plătit camera. Au ieșit pe strada întunecoasă, alăturându-se mulțimii care mergea spre gară. Intrarea era blocată, și nu se putea ajunge la ea decât pe un culoar înțesat de oameni și bagaje.

Aproape de intrare, Ilongo a decis să se întoarcă din drum. L-a strâns în brațe pe Saya John.

— Rămas-bun, Saya.

Bătrânul i-a aruncat un zâmbet tandru și rătăcit.

— Să conduci prudent, Ilongo.

— Da, Saya, a râs Ilongo.

Apoi s-a întors spre Dinu și Alison, dar mulțimea de corpuri i-a împins mai departe înainte să-și ia la revedere de la ei.

— Rămân în camion peste noapte, a strigat în urma lor. Mă găsiți aici, în

caz că se întâmplă ceva. Mult noroc.

— Mult noroc și ție, i-a răspuns Dinu făcându-i cu mâna.

Intrarea pe peron era păzită de doi gardieni, amândoi indieni. Purtau uniforme verzi și arme pe umăr. Nu existau bilete pe care să le verifice: gardienii se uitau la fetele evacuaților și le făceau semn să treacă.

Când au ajuns la poartă, Saya John se sprijinea epuizat pe Alison. Dinu era imediat în spatele lor, cu valizele. Tocmai când să intre, unul dintre gardieni a întins mâna și a oprit-o pe Alison. A urmat o discuție rapidă între cei doi gardieni, după care le-au făcut semn lui Dinu, Alison și Saya John să se dea la o parte.

— Va rugăm să plecați de lângă poartă.

— Ce se întâmplă? l-a întrebat Alison pe Dinu.

Acesta a făcut un pas înainte.

— *Kya hua?* i-a întrebat pe gardieni în hindustani. De ce ne-ați oprit?

— Nu puteți trece.

— De ce nu?

— Ești orb? s-a răstit unul dintre gardieni. Nu vezi că trenul e doar pentru europeni?

— Poftim?

— Ai auzit ce-am spus, e doar pentru europeni.

Dinu și-a înghițit nodul din gât, străduindu-se să-și păstreze calmul.

— Ascultă, a zis pe un ton reținut, n-are cum să fie așa. Suntem în război. Ni s-a spus că ăsta e un tren pentru evacuare. Cum să fie doar pentru europeni? E o greșeală la mijloc.

Gardianul s-a uitat în ochii lui și-a arătat spre tren cu degetul mare.

— Ai și tu ochi. *Dekh lo,* uită-te.

Dinu a întins gâtul ca să vadă peste umărul bărbatului și s-a uitat pe peron și la geamurile vagoanelor: n-a găsit nici o față de malaez, chinez ori indian.

— Nu se poate așa ceva. E absurd.

— Ce? Ce-i absurd? a întrebat Alison trăgându-l de braț. Ce se întâmplă, Dinu?

— Gardienii susțin că trenul e doar pentru albi…

Alison a dat din cap a înțelegere.

— Hm. Presimțeam că așa o să se întâmple. Asta-i situația…

— Cum poți să spui asta? s-a răstit el furios, cu fața lac de sudoare. E de

netolerat. Mai ales acum, când suntem în plin război…

În momentul acela a zărit un militar britanic care se plimba pe peron și verifica o listă.

— Lăsați-mă să trec… doar o clipă, i-a implorat pe gardieni. Doar cât să discut cu ofițerul de-acolo. Dacă-i explic situația, sunt sigur că o să înțeleagă.

— Nu se poate.

Dinu și-a pierdut cumpătul și a început să țipe la gardian.

— Cum îți permiți să mă oprești? Cine ți-a dat dreptul?

Deodată, a apărut un al treilea bărbat. Purta uniformă de angajat feroviar și părea să fie indian. I-a condus spre o scară care ducea în stradă.

— Da, vă rog, i-a zis lui Dinu. Eu sunt șeful de gară. Spuneți-mi care-i problema.

— Domnule, a zis Dinu, căutând să vorbească politicos. Nu ne lasă să trecem. Spun că trenul e doar pentru europeni.

Șeful de gară a zâmbit stânjenit.

— Da, așa ni s-a dat de înțeles.

— Dar cum e posibil? Suntem în timp de război, iar ăsta e un tren pentru evacuați.

— Ce pot să vă spun? La Penang, domnul Lim, magistratul, a fost întors din drum, deși avea scrisoare oficială de evacuare.

— Nu înțelegeți, a stăruit Dinu cu glas rugător. Nu doar europenii sunt în pericol… Nu puteți face asta… E nedrept…

Șeful de gară a făcut o grimasă și a ridicat nepăsător din umeri.

— Nu văd unde-i nedreptatea. E o decizie firească. Ei ne conduc, ei au cel mai mult de pierdut.

Dinu a ridicat tonul.

— Absurd! Dacă pui problema așa, războiul e deja pierdut. Nu pricepi? Ai renunțat la toate lucrurile pentru care merită să lupți…

— N-aveți de ce să țipați la mine, a zis șeful de gară cu o figură nervoasă. Eu doar îmi fac meseria.

Dinu a întins brațele și l-a prins de guler.

— Mizerabilule, a răcnit zgâlțâindu-l. Mizerabilule… tu ești dușmanul. Oamenii ca tine, care doar își fac meseria, ăștia-s dușmanul!

— Fii atent, Dinu! a strigat Alison.

Dinu a simțit cum îl apucă o mână de ceafa și-l trage de lângă șeful de

gară. În secunda următoare, un pumn l-a izbit în față și l-a trântit la pământ. Nările i s-au umplut de mirosul metalic al sângelui. A ridicat ochii și i-a văzut pe cei doi gardieni uitându-se furioși la el. Alison și Saya John încercau să-i oprească.

— Lăsați-l în pace! Lăsați-l în pace!

Alison a întins mâna și l-a ajutat să se ridice de jos.

— Hai să mergem.

A luat bagajele și i-a îndemnat pe Dinu și Saya John să coboare pe scară. Odată ajunși în stradă, Dinu s-a rezemat de un felinar și a prins-o de umeri.

— Poate pe tine te lasă să treci, a zis. Ești pe jumătate albă. Trebuie să încerci, Alison.

— Șș, a zis ea astupându-i gura. Nu spune asta. Nici nu mă gândesc la așa ceva.

Dinu și-a șters sângele de la nas.

— Trebuie să pleci, Alison… împreună cu bunicul tău. Ai auzit ce-a zis Ah Fatt. Cum, necum, trebuie să plecați. Nu mai puteți rămâne la Morningside.

Din gară s-a auzit un fluierat ascuțit. Jur-împrejur, oamenii au luat-o la fugă, înghesuindu-se la intrare și forțând porțile. Dinu, Alison și Saya John se țineau unul de altul și de stâlpul felinarului.

Într-un final, au auzit trenul care ieșea din gară.

— S-a dus, a murmurat Saya John.

— Da, Baba, a zis Alison. S-a dus.

Dinu s-a desprins de lângă felinar și a luat o valiză.

— Haideți să-l căutăm pe Ilongo, a spus. Mâine-dimineață ne întoarcem la Morningside.

— Și rămânem acolo?

Dinu a clătinat din cap.

— Eu rămân. Mie n-o să-mi facă rău, n-am motiv să mă tem. Dar tu și bunicul tău… din cauza legăturilor pe care le aveți cu americanii și chinezii… Nu știm ce v-ar putea face. Voi trebuie să plecați.

— Și cum plecăm, Dinu?

Până la urmă, Dinu a rostit cuvintele de care se temeau atât de mult.

— Cu Daytona… N-aveți de ales.

— Nu, a strigat Alison luându-l în brațe. Nu plec fără tine.

— N-o să pățesc nimic. Dinu vorbea cât de calm era în stare, afișând o

siguranță pe care nu o simțea nici pe departe. Vin și eu în Singapore cât de repede pot. O să vezi. N-o să stăm despărțiți prea mult timp.

Era beznă când Arjun și-a recăpătat cunoștința. Simțea acum o durere pulsândă și ascuțită în picior. După ce i s-a mai limpezit mintea, a observat că pe lângă el trecea un șiroi de apă, iar în peretele tubului în care se aflau se auzea un răpăit surd. A durat câteva minute până să priceapă că ploua.

Chiar când începea să se foiască, a simțit că-l strânge de umăr mâna lui Kishan Singh.

— Sunt încă în zonă, sahib. Au pus soldați de strajă pe toată plantația. Stau la pândă.

— Sunt aproape? Ne aud?

— Nu, n-au cum să ne-audă prin ploaie.

— Cât timp am fost leșinat?

— Mai bine de-o oră, sahib. V-am bandajat piciorul. Glonțul a trecut prin ligamentul genunchiului. O să se vindece fără probleme.

Arjun și-a atins pulpa cu teamă. Kishan Singh îi desfăcuse moletierele, îi suflecase pantalonul și-i legase rana cu un bandaj. De asemenea, încropise un soi de reazem din două bețe proptite în laturile tubului, ca să-i ferească piciorul de apă.

— Ce facem acum, sahib?

Întrebarea l-a încurcat pe Arjun. Încerca să se gândească, dar avea mintea încă tulbure de durere și nu putea face un plan clar.

— Va trebui să așteptăm până pleacă, a zis. O să vedem mâine-dimineață.

— *Han,* sahib, a spus Kishan Singh cu vizibilă ușurare.

Cum stătea nemișcat în apa strânsă pe fundul canalului, Arjun începea să resimtă totul foarte acut: stofa umedă care-i intra în carne, apăsarea corpului lui Kishan Singh, întins lângă el, izul rânced de umezeală și transpirație al uniformelor, mirosul metalic al sângelui său.

Sub imperiul durerii, gândurile au început să-i fugă aiurea. Și-a adus deodată aminte de privirea pe care i-o aruncase Kishan Singh în ziua aceea, pe plajă, când se întorsese de pe insulă împreună cu Alison. Era dispreț în ochii lui – o acuzație nerostită?

Oare Kishan Singh ar fi făcut ce făcuse el? Și-ar fi permis să facă dragoste cu Alison, să profite de ea, să-l trădeze pe Dinu, care-i era mai mult decât un prieten? Nici el nu înțelegea ce-l împinsese să meargă atât de departe, de

ce o dorise pe Alison atât de mult. Unii soldați spuneau că te apucă astfel de toane în vreme de război, când ești pe front. Dar pe front era și Kishan Singh, și nu și-l închipuia făcând un asemenea lucru. Să fi fost una dintre diferențele dintre ofițeri și *jawan* – faptul că trebuie să te faci ascultat, să-ți impui voința?

își dădea seama că i-ar fi plăcut să discute despre asta. Kishan Singh îi povestise la un moment dat că familia îl însurase la vârsta de șaisprezece ani. Și-ar fi dorit să-l întrebe: „Cum e viața de om căsătorit? Îți cunoșteai nevasta dinainte de căsătorie? Cum ai atins-o în noaptea nunții? S-a uitat în ochii tăi?“

Când a încercat să-și formuleze propozițiile în minte, a descoperit că nu știa cuvintele potrivite în hindustani; nu știa nici măcar pe ce ton trebuiau adresate astfel de întrebări. Erau lucruri pe care nu știa cum să le spună. De fapt, erau o mulțime de lucruri pe care nu știa să le spună, în nici o limbă. Era ceva deplasat, nebărbătesc chiar, în a-ți dori să știi ce se află în mintea altei persoane. Ce-i zisese Hardy în ajun? Ceva despre legătura dintre suflet și mână. Rămăsese șocat pe moment, căci soldații nu vorbeau despre astfel de lucruri. În același timp, era interesant să te gândești că Hardy – sau oricine altcineva, inclusiv el însuși – ar fi putut dori ceva fără să-și dea seama. Cum era posibil? Poate pentru că nimeni nu-i învățase cuvintele potrivite? Limbajul potrivit? Poate pentru că era prea riscant? Ori pentru că nu erau suficient de maturi ca să știe astfel de lucruri? Era neașteptat de dureros să constate că nu poseda cele mai elementare instrumente de autocunoaștere, că nu avea nici o fereastră prin care să vadă ce se găsea în interiorul lui. La asta s-o fi referit Alison când îi spusese că e o armă în mâinile altcuiva? Curios să-l audă și pe Hardy afirmând același lucru.

Treptat, simțea cum îi alunecă gândurile spre rana de la picior. Durerea creștea constant, mărindu-și intensitatea, până când i-a inundat mintea, alungând orice altă senzație. A început să geamă și să scrâșnească din dinți. Atunci, prin ceața de durere, a simțit mâna lui Kishan Singh, care-l strângea de umăr ca să-l îmbărbăteze.

— *Sabar karo, sahib.* O să treacă.

Și-a auzit propriul glas:

— Nu știu cât pot să mai rezist.

— Puteți, sahib. Țineți-vă tare. Fiți răbdător.

Arjun presimțea că va leșina din nou, că îi va cădea capul în apă și se va

îneca acolo. Cuprins de panică, s-a agățat de brațul ordonanței ca de un colac de salvare.

— Zi ceva, Kishan Singh. Vorbește cu mine. Nu mă lăsa să leșin iar.

— Despre ce să vorbesc, sahib?

— Nu contează. Spune-mi orice. Povestește-mi despre satul tău.

Kishan Singh și-a început istorisirea șovăitor.

— Satul meu se numește Kotana și e lângă Kurukshetra, nu departe de Delhi. E un sat modest, dar avem o vorbă în Kotana…

— Ce vorbă?

— Că în fiecare casă din Kotana vei descoperi o bucățică din lumea asta. Într-una găsești o narghilea din Egipt; în alta, o cutie din China…

— Cum e posibil? a întrebat Arjun, orbit de durere.

— Timp de multe generații, sahib, fiecare familie Jat din Kotana și-a trimis fiii să lupte în armata conducătorilor britanici.

— De când asta?

— De pe vremea străbunicului meu, sahib, de când a avut loc rebeliunea.

— Rebeliunea? a repetat Arjun, amintindu-și de vorbele locotenent-colonelului Buckland. Ce legătură are rebeliunea cu asta?

— Când eram mic, sahib, bătrânii din sat spuneau o poveste. Era despre rebeliune. Când s-a terminat revolta și englezii au recucerit New Delhi, s-a auzit că s-ar ține un mare spectacol în oraș. Locuitorii Kotanei au ales un grup de bătrâni care să meargă acolo, să-i reprezinte. Au pornit în zori și au mers alături de alte sute de oameni către poarta de sud a fostei capitale. Încă de la distanță, au văzut că cerul deasupra orașului era negru de păsări. Vântul aducea un miros care devenea tot mai puternic pe măsură ce se apropiau de oraș. Drumul era drept, fără urcușuri, și vedeau până departe în zare. În față li se arăta o priveliște stranie. Drumul părea mărginit de șiruri de bărbați foarte înalți, ca și când se adunase o armată de uriași spre a veghea asupra mulțimii. Când au ajuns mai aproape, au observat că nu sunt uriași, ci oameni, soldați rebeli înfipți în țepe ascuțite. Țepele erau așezate în linie dreaptă și duceau până la oraș. Mirosul era de nesuportat. Când s-au întors în Kotana, bătrânii i-au adunat pe săteni. „Azi am văzut chipul înfrângerii”, au spus ei, „și nu va fi niciodată al nostru.” Din ziua aceea, familiile din Kotana au hotărât să-și trimită fiii să lupte în armata conducătorului britanic. Așa ne-au spus părinții noștri. Nu știu dacă povestea e adevărată sau falsă, sahib, dar asta am auzit eu când eram copil.

Năucit de durere, Arjun cu greu reușea să-l urmărească.

— Și ce vrei să spui cu asta, Kishan Singh? Că sătenii s-au înrolat în armată de frică? Dar nu e posibil: nu i-a obligat nimeni – nici pe tine, de altfel. De ce le-ar fi fost frică?

— Sahib, a zis blajin ordonanța, nu toate fricile sunt la fel. De pildă, care-i teama care ne face să stăm ascunși aici? E teama de japonezi, sau teama de englezi? Sau e teama de noi înșine, pentru că nu știm de cine să ne temem mai mult? Omul, sahib, se poate teme de umbra unei arme la fel de mult ca de arma în sine, și cine poate spune care dintre temeri e mai reală?

Preț de o clipă, Arjun a avut impresia că Kishan Singh vorbea despre ceva foarte exotic, o creatură fantastică: o groază care te face să te preschimbi, care te face să-ți privești cu alți ochi locul în lume – până într-acolo încât să pierzi conștiința fricii care te-a format. Ideea unei temeri de o asemenea magnitudine părea absurdă, asemenea anunțurilor privind descoperirea unor creaturi despre care se știe bine că au dispărut. Asta era diferența, se gândea el, dintre ofițeri și cei de grad inferior: soldații de rând nu puteau ajunge la instinctele care să-i facă să acționeze, nu aveau vocabularul care să-i ajute să-și contureze conștiința de sine. Asemenea lui Kishan Singh, destinul lor era să nu se cunoască niciodată, să fie mereu îndrumați de alții.

Nici nu i-a trecut bine gândul acesta prin minte, că delirul durerii l-a și transformat într-o nălucire. Era împreună cu Kishan Singh, dar erau transfigurați: erau două boțuri de lut care se învârteau pe roțile unui olar. Arjun a fost primul atins de olarul nevăzut; o mână a coborât peste el, l-a atins și a trecut la altul; acum era format, modelat, devenise un lucru de sine stătător, nu mai simțea apăsarea mâinii olarului și nici nu-și mai amintea de ea. În altă parte, Kishan Singh încă se învârtea pe roată, în continuare un cocoloș de humă, inform, umed și maleabil. Tocmai această amorfie era apărarea lui împotriva olarului și atingerii lui modelatoare.

Arjun nu-și putea șterge imaginea aceasta din minte: cum era posibil ca soldatul acela, fără educație și fără a-și cunoaște motivele, să înțeleagă mai bine însemnătatea trecutului decât el însuși?

— Kishan Singh, a zis cu glas răgușit, dă-mi puțină apă.

Ordonanța i-a întins sticla verde și Arjun a băut, în speranța că apa va risipi strălucirea halucinantă a imaginilor care i se perindau prin fața ochilor. Dar s-a întâmplat exact pe dos. Mintea i s-a umplut de vedenii și îndoieli. Era posibil – chiar și ipotetic – ca viața lui, alegerile lui să fi fost

modelate de temeri pe care nici el nu le bănuia? S-a gândit la trecut: Lankasuka, Manju, Bela, orele petrecute pe pervazul ferestrei, sentimentul de nețărmurită eliberare care-l cuprinsese la vestea că fusese acceptat la Academia Militară. Frica nu jucase nici un rol în toate astea. Nici prin cap nu-i trecuse că viața lui ar fi diferită de a altora; nu se îndoise niciodată de suveranitatea lui personală; nu-și imaginase că se va confrunta cu altceva decât gama completă de alegeri umane. Dar, dacă era adevărat că viața lui fusese modelată de forte neștiute, ar fi însemnat că nu acționase niciodată din proprie inițiativă; nu trăise nici un moment de reală conștiință de sine. Tot ce credea că știe despre el era o minciună, o iluzie. Și, dacă asta era realitatea, cum se putea găsi pe sine în acel moment?

TREIZECI ȘI ȘAPTE

A doua zi, când au pornit spre Morningside, șoselele erau chiar mai aglomerate decât la plecare. Dar mașina lor părea să fie singura care mergea spre nord; toți ceilalți se îndreptau în direcția opusă, spre Kuala Lumpur și Singapore. Oamenii se uitau lung după ei, și câțiva mai îndatoritori chiar i-au oprit din drum ca să fie siguri că știu încotro merg.

Au trecut pe lângă zeci de camioane militare, multe circulând câte două în rând, claxonând de mama focului și forțându-i să iasă de pe șosea. Pe zone mari au trebuit să meargă pe iarbă, abia înaintând cu viteze de cincisprezece sau douăzeci de mile pe oră.

Au ajuns la Sungei Pattani abia spre seară. Deși trecuseră pe acolo cu doar o zi înainte, orașul era de nerecunoscut. Dimineață îl găsiseră pustiu și fantomatic: majoritatea locuitorilor fugiseră la țară, iar magazinele erau încuiate și baricadate cu scânduri la uși și ferestre. Acum, Sungei Pattani nu mai era pustiu: oriunde se uitau, vedeau militari – australieni, canadieni, indieni, britanici. Însă nu erau detașamentele ordonate cu care erau obișnuiți; aceștia erau oameni storși de vlagă, adunați laolaltă în grupuri mici și zdrențăroase. Unii cutreierau pe străzi cu armele pe umeri, ca niște undițe; alții stăteau lungiți la umbra galeriilor magazinelor și mâncau cu mâna din conserve și pachete. Aveau uniformele pătate de transpirație și murdare și fețele mânjite de noroi. În parcurile și piețele orașului, unde se jucau copiii de obicei, vedeau grupuri de oameni epuizați care dormeau cu

puștile strânse la piept.

Începeau să observe și urme de furturi: geamuri sparte, porți forțate, magazine cu obloane stricate. Vedeau hoții care se strecurau prin spărturi: soldați și localnici forfoteau laolaltă, răvășind prăvăliile. Nu se zărea nici țipenie de polițist. Era limpede că administrația civilă plecase.

— Mai repede, Ilongo, a zis Dinu bătând în fereastra camionetei. Să trecem odată…

Au ajuns la un drum blocat de un grup de soldați. Unul dintre ei ținea arma ațintită spre mașină, încercând s-o oprească. Observând că se legăna pe picioare, Dinu i-a strigat lui Ilongo:

— Mergi mai departe. Sunt beți…

Ilongo a virat brusc, trecând pe banda cealaltă. Dinu a întors capul și i-a văzut pe soldați uitându-se după ei și înjurând.

— Maimuțele dracului!

Ilongo a intrat pe o alee și de acolo a luat-o pe un drum lateral în mare viteză. La un moment dat, zărind o cunoștință pe marginea drumului, a oprit să ceară informații.

Bărbatul era prestator de servicii pe o plantație nu departe de Morningside. Aveau mare noroc că nu rămăseseră fără camionetă, le-a zis: toate vehiculele de pe plantația lui fuseseră rechiziționate cu câteva ore mai devreme de un ofițer englez în fruntea unui detașament de soldați.

S-au uitat unii la alții îngrijorați, cu gândul la Daytona pe care o lăsaseră în garajul de la Morningside.

Dinu a început să-și muște pumnii.

— Haideți mai repede. Nu-i timp de pierdut…

Peste câteva minute au intrat pe poarta de la Morningside. Aveau impresia că se află în altă țară; aici nu părea să se fi întâmplat nimic. Era liniște și pace; copiii le făceau cu mâna de pe marginea drumului de pământ. Apoi, în vârful colinei a apărut casa, maiestuoasă și netulburată.

Ilongo a dus camioneta direct la garaj. A coborât și a deschis ușa. Daytona era la locul ei.

Dinu a luat-o pe Alison de braț și a împins-o în garaj, zicându-i:

— Ar fi bine să plecați imediat. Aveți foarte puțin timp la dispoziție.

— Nu! Și-a tras brațul din strânsoarea lui și a trântit ușa garajului, apoi i-a spus: Plecăm mai târziu, la noapte. Cine știe când o să ne mai vedem. Vreau să petrec câteva ore cu tine înainte să ne despărțim.

De dimineață, Kishan Singh a plecat în recunoaștere și a descoperit astfel că japonezii părăsiseră plantația pe timpul nopții. L-a ajutat pe Arjun să iasă din tub și l-a așezat pe covorul de frunze uscate, apoi l-a dezbrăcat de hainele ude, pe care le-a stors și le-a întins la soare.

Pieptul și abdomenul lui Arjun erau zbârcite din cauza umezelii prelungite la care fuseseră expuse, dar durerea de picior se mai potolise. Spre marea lui ușurare, a văzut că bandajul își făcuse efectul și oprise sângerarea.

Kishan Singh a găsit o creangă ce putea fi folosită drept cârjă și au pornit amândoi agale la drum. Din timp în timp, Arjun se oprea ca să apuce creanga mai bine. Au ajuns repede la o cărare de pietriș și, ținându-se la adăpostul copacilor, au înaintat de-a lungul acesteia. După o vreme au început să apară semne care indicau că se apropia o localitate: fâșii de haine, urme de pași, coji de ouă aduse de păsări. În curând au zărit dâre de fum înălțându-se peste copaci. Simțeau mirosurile cunoscute de orez și semințe de muștar prăjite. Apoi au zărit colibele salahorilor de pe plantație: două șiruri, așezate față în față, de-o parte și de alta a cărării. Oamenii forfoteau de colo-colo, și era evident, chiar și de la distanță, că se petrecea ceva neobișnuit.

Colibele se aflau într-o vale micuță înconjurată de un relief mai înalt. Cu ajutorul lui Kishan Singh, Arjun a urcat pe o culme joasă, apoi s-au întins pe burtă și s-au uitat în valea de dedesubt.

Erau în jur de cincizeci de locuințe, așezate pe rânduri paralele. La unul dintre capete se găsea un mic templu hindus, o baracă cu acoperiș de tablă, împrejmuită de un zid vopsit în roșu și alb. Lângă templu era un teren având în mijloc o baracă fără pereți, și aceasta tot cu acoperiș de tablă. Evident, era locul de întâlnire. Această baracă era nucleul agitației. Tot cătunul mergea în direcția ei.

— Uitați-vă, sahib, a spus Kishan Singh arătând spre o mașină neagră, pe jumătate ascunsă în spatele barăcii.

Avea un steag pe capotă, prins de o vergea. De la distanță, steagul părea foarte mic, și Arjun nu și-a dat seama imediat ce reprezenta. Îi părea deopotrivă cunoscut și necunoscut; avea un desen pe care-l știa bine, dar pe care nu-l mai văzuse de foarte mult timp. S-a întors spre Kishan Singh, care-l fixa cu o privire circumspectă.

— Cunoști acel *jhanda?*

— E *tiranga,* sahib.

Într-adevăr, cum de nu-l recunoscuse? Era steagul mișcării naționale indiene: o roată care se învârte pe un fundal portocaliu, alb și verde. Încă se gândea la steag, când a venit a doua surpriză. Din baracă a ieșit o siluetă cunoscută, cu turban kaki, și s-a dus spre mașină. Era Hardy, care discuta cu un alt bărbat, un necunoscut – un sikh cu barbă albă, îmbrăcat în tunică albă de învățat, un Giani.

Nu aveau de ce să mai aștepte. Arjun s-a ridicat în picioare cu greu.

— Kishan Singh, *chalo*…

Sprijinindu-se în cârjă, a început să coboare către baracă.

— Hardy! *Oye,* Hardy!

Hardy s-a întrerupt din discuție și s-a uitat în sus.

— *Yaar?* Arjun? A luat-o la fugă spre prietenul lui, rânjind cu gura până la urechi. *Yaar,* am crezut că ți-au făcut felul ticăloșii de japonezi!

— Kishan Singh s-a întors după mine, i-a explicat Arjun. N-as fi scăpat cu viață dacă nu era el.

Hardy l-a bătut pe Kishan Singh pe umăr.

— Shabash!

— Ce se petrece aici? a întrebat Arjun trăgându-și prietenul de braț.

— Ușurel, a spus Hardy. Îți explic, dar, mai întâi, hai să te speli puțin. Unde te-au împușcat?

— În ligamentul genunchiului, cred.

— Doare rău?

— Azi e mai bine.

— Hai să mergem undeva ca să stai jos. Îți pansăm noi rana. Hardy i-a făcut semn unui soldat: *Jaldi – M. O. Ko bhejo.*

L-a condus pe Arjun la una dintre colibe și a deschis ușa.

— Cartierul nostru general, a anunțat rânjind.

Era întuneric înăuntru, ferestrele înguste fiind astupate cu cârpe. Pereții erau din lemn, plini de funingine, și mirosea puternic a fum. Lângă unul dintre pereți stătea un *charpoy* îngust din funii; Hardy La ajutat pe Arjun să se așeze pe pat.

S-a auzit o bătaie la ușă și a intrat sanitarul. A examinat bandajul lui Arjun, după care La rupt dintr-o mișcare, provocându-i o grimasă de durere. Hardy i-a întins rănitului un pahar cu apă.

— Bea. Trebuie să te hidratezi.

Arj un a dat paharul pe gât și i La înapoiat.

— Dar unde-i Bucky?

— Se odihnește, a zis Hardy. E o colibă nelocuită ceva mai încolo. Era singurul loc potrivit pentru el. Îl supără brațul destul de tare. A trebuit să-i dăm analgezice. Doarme de azi-dimineață.

Sanitarul s-a apucat să curețe rana lui Arjun, care s-a agățat cu degetele de marginea patului.

— Ia spune, Hardy, a zis strângând din dinți de durere, ce se petrece aici?

— O să-ți explic cât pot de succint. Lucrurile s-au întâmplat astfel: aseară, la scurt timp după ce te-am pierdut, am dat peste câțiva culegători de cauciuc. Erau indieni și, când am intrat în vorbă cu ei, ne-au zis că o să fim la adăpost în tabăra salahorilor. Ei ne-au adus aici. Au fost extrem de ospitalieri: ne-au oferit mâncare, paturi. Ne-au arătat coliba în care să-l instalăm pe Bucky. N-am știut de la bun început, dar se pare că mulți dintre ei sunt membri ai Ligii pentru Independența Indiei. Au trimis vorbă la biroul central, și azi-dimineață a sosit Gianiji, cu o mașină cu steagul partidului. Îți dai seama că am rămas cu gura căscată. E vorba de Giani Amreek Singh, recunoști numele? Era pe manifestele pe care le-au aruncat japonezii la Jitra.

— Da, a spus Arjun sec. Știu numele. Și ce dorește?

Hardy a tăcut câteva clipe, fredonând o melodie în surdină. Arjun și-a dat seama că-și alegea cuvintele.

— Îl mai ții minte pe căpitanul Mohun Singh? a zis în cele din urmă.

— Da. Din 1/14 Punjab, nu? Nu era și el la Jitra? Parcă l-am zărit când mergeam spre Asoon.

— Într-adevăr. S-au ascuns pe plantație și au luat-o spre sud, ca și noi.

— Care-i treaba cu căpitanul Mohun Singh?

— Gianiji mi-a zis că a luat legătura cu Liga pentru Independența Indiei.

— Zi mai departe.

— O clipă.

Sanitarul tocmai terminase de pansat rana lui Arjun. Hardy La condus afară și a închis ușa după el. Apoi a căzut pe gânduri, trecându-și un deget prin barbă.

— Uite care-i treaba, Arjun, a spus într-un final. Nu știu cum o să interpretezi ce-o să auzi. Eu îți spun doar ce știu…

— Spune odată.

— Căpitanul Mohun Singh a luat o decizie radicală.

— Ce decizie?

— Să se rupă de britanici.

— Poftim?

— Da, a zis calm Hardy. O să formeze o unitate independentă, Armata Națională Indiană. Toți ofițerii din 14 Punjab îl susțin. Kumar, Masood și mulți alții. Ne-au invitat și pe noi să ne alăturăm…

— Și te bate gândul să accepți invitația?

— Ce pot să spun? a zâmbit Hardy. Știi bine ce părere am, că doar nu m-am ascuns niciodată – spre deosebire de alții…

— O clipă, l-a întrerupt Arjun. Gândește-te puțin. Nu te pripi. Îl cunoști așa de bine pe acest Giani? De unde știi că spune adevărul despre căpitanul Mohun Singh? De unde știi că nu e marioneta japonezilor?

— Amreek Singh a fost militar. L-a cunoscut pe tata. E dintr-un sat nu departe de-al nostru. Dacă e marioneta japonezilor, înseamnă că a avut un motiv. Și, oricum, tocmai noi ne-am găsit să-l numim marionetă? a râs Hardy. Noi, cele mai mari marionete de pe fața pământului?

— Stai un pic, a zis Arjun, chinuindu-se să-și adune gândurile; era o mare ușurare să poată în sfârșit vorbi deschis, să ridice problemele pe care de mult le rumega în sinea lui. Și ce înseamnă asta? a reluat peste câteva momente. Că Mohun Singh și amicii lui vor lupta de partea japonezilor?

— Firește. Cel puțin deocamdată, până pleacă englezii din India.

— Hai să ne gândim puțin. Ce treabă au japonezii cu noi? De ce le-ar păsa de noi și de independența noastră? Vor să-i gonească pe britanici ca să le ia ei locul. Nu vor decât să se folosească de noi. Chiar nu înțelegi asta?

— Bineînțeles că asta vor, a spus Hardy ridicând din umeri. Dacă n-ar fi ei, ar fi alții. Întotdeauna se va găsi cineva care să încerce să profite de noi. Tocmai de asta e așa de greu. E prima oară când încercăm să luăm o decizie, nu să ascultăm ordinele.

Arjun s-a străduit să-și păstreze un ton moderat.

— Ascultă-mă. Poate că așa ți se pare acum, dar te întreb ceva: care sunt sansele să reușim să facem ceva în folosul nostru? Cel mai probabil, vom ajunge să-i ajutăm pe japonezi să intre în India. Și ce rost are să-i înlocuim pe britanici cu japonezii? Ca stăpânitori colonialiști, britanicii nu sunt cei mai răi, ba chiar sunt mai buni decât majoritatea. Cu siguranță mult mai buni decât ar fi japonezii.

Hardy a izbucnit în râs.

— *Yaar* Arjun, gândește-te până unde am decăzut dacă am ajuns să vorbim de stăpâni buni și stăpâni răi. Ce suntem noi? Câini? Oi? Nu există stăpâni buni sau răi. Într-un fel, cu cât e mai bun stăpânul, cu atât e mai rea viața sclavului, pentru că-l face să uite ce e…

Își aruncau săgeți din priviri, cu fețele despărțite de un lat de palmă. Lui Hardy îi zvâcnea pleoapa, iar Arjun îi simțea răsuflarea fierbinte. S-a retras primul.

— N-are nici un rost să ne certăm.

— Așa e.

Arjun a început să-și roadă pumnii. Într-un târziu, a rupt tăcerea:

— Ascultă, Hardy. Să nu crezi că nu sunt de acord cu ce spui. Cred că ai dreptate în mare parte. Dar eu încerc să mă gândesc la noi, la oamenii ca mine și ca tine, și la locul nostru în lumea asta.

— Nu știu unde vrei să ajungi.

— Uită-te la noi. Uită-te la noi. Ce suntem? Am învățat să dansăm tango și să mâncăm friptură cu cuțitul și furculița. Realitatea e că, dacă n-ar fi culoarea pielii, majoritatea oamenilor din India nici n-ar zice că suntem indieni. Când ne-am înrolat, nu ne gândeam la India: voiam să fim sahibi și asta am ajuns. Crezi că putem schimba asta arborând un nou steag?

Hardy a ridicat din umeri nepăsător.

— Eu sunt un soldat simplu, *yaar*. Nu știu ce vrei să insinuezi. Pentru mine contează ce-i corect și ce-i incorect, pentru ce merită să lupt și pentru ce nu merită. Atâta tot.

A bătut cineva la ușă. Hardy a deschis și l-a văzut în prag pe Giani Amreek Singh.

— Toată lumea așteaptă…

— Gianiji, *ek minit…, l-a* rugat Hardy, apoi s-a întors spre Arjun. Uite ce-i, a zis cu oboseală în glas. O să-ți spun ce am de gând să fac. Gianiji s-a oferit să ne ducă printre liniile japoneze, până la Mohun Singh. Eu, unul, am luat deja o decizie. O să le explic oamenilor de ce consider că așa e bine să procedăm. După aceea, să hotărască singuri ce vor să facă. Vii să asculți și tu?

— Da, a spus Arjun.

Hardy i-a întins cârja și au pornit amândoi pe cărarea de pietriș în direcția barăcii. Se strânsese o mulțime de oameni: soldații stăteau în față, ghemuiți

pe vine în șiruri ordonate. În spatele lor erau salahorii, bărbați în saronguri și femei în sariuri. Mulți dintre culegători își țineau copiii în brațe. Într-un capăt al barăcii se aflau o masă și două scaune. Hardy s-a postat în spatele mesei, iar Arjun și Amreek Singh au luat loc pe scaune. Era gălăgie mare: oamenii șușoteau și vorbeau, o parte dintre copii chicoteau, amuzați de situația inedită. Hardy trebuia să ridice tonul ca să se facă auzit.

Odată ce-a început să vorbească, Arjun a descoperit cu surprindere că prietenul lui era un orator priceput, aproape expert. Glasul lui umplea baraca și cuvintele îi reverberau sub acoperișul de tablă – *datorie, patrie, libertate*. În timp ce-l asculta, Arjun și-a simțit fața nădușită. A plecat ochii și a observat că transpira abundent, sudoarea curgându-i pe brațe și picioare. Avea aceeași stare febrilă ca noaptea trecută.

Deodată, baraca s-a cutremurat de larma corului de glasuri. Zgomotul era asurzitor. L-a auzit pe Hardy strigând mulțimii:

— Sunteți cu mine?

A urmat o nouă explozie; o dezlănțuire de sunet s-a înălțat spre tavan și a coborât peste ei. Soldații au sărit în picioare. Câțiva s-au prins de brațe și-au început să danseze *bhangra* scuturând din umeri și bătând din picioare. În spatele lor urlau și muncitorii – bărbați, femei și copii – și aruncau obiecte în aer, aplaudând și fluturând din mâini. Arjun s-a uitat la Kishan Singh și i-a văzut fața îmbujorată și veselă, ochii strălucind de entuziasm.

Detașat și aproape indiferent, Arjun remarca acum că, de când intrase în baracă, parcă se schimbase totul. Lumea întreagă parcă luase o nouă înfățișare. Realitățile de acum câteva minute păreau un vis tulbure: chiar rămăsese surprins să se uite în vale și să vadă un steag indian printre locuințele salahorilor? Dar unde altundeva să găsească acel steag? Era adevărat că bunicul lui Kishan Singh fusese decorat în Flandra? Era adevărat că Kishan Singh era așa cum îl judecase el – cel mai loial dintre soldați, urmașul unor generații de soldați loiali? S-a uitat la oamenii care dansau: era posibil să fi slujit atâta vreme în compania acelor bărbați fără să bănuiască vreo clipă că obediența lor era înșelătoare? Și cum era posibil să nu știe nici măcar atâta lucru despre el însuși?

Oare așa se nasc rebeliunile? Într-un moment de rătăcire, când devii cu totul străin de omul care erai cu un minut mai devreme? Sau e tocmai invers? Acum îl descoperi pe străinul care trăia dintotdeauna în tine, acum înțelegi că loialitățile și convingerile tale au fost greșite?

Dar spre ce să se mai îndrepte loialitățile lui odată zdruncinate? Arjun era militar și știa că nimic – nimic important – nu e posibil fără loialitate și fără încredere. Dar cine avea să-i mai ceară loialitatea acum? Vechile loialități indiene fuseseră de mult distruse; britanicii își clădiseră imperiul suprimându-le. Însă imperiul era mort, o știa pentru că îi simțise moartea în suflet, acolo unde își impusese dominația absolută, și în cine își mai putea pune credința acum? Loialitate, solidaritate, credință – aceste lucruri erau la fel de importante și de fragile ca inima și mușchii omenești: ușor de distrus, imposibil de reclădit. Cum să repari țesuturile care leagă oamenii unii de alții? Era peste puterile unuia ca el, un om învățat să distrugă. Nu era o muncă de un an, de zece sau de cincizeci, ci de câteva secole.

— Deci, Arjun? Hardy a îngenunchiat deodată în fața lui și l-a privit în ochi radiind de mândrie. Ce faci? Ești cu noi, sau împotriva noastră?

Arjun a pus mâna pe cârjă și s-a ridicat.

— Ascultă-mă. Înainte să trecem la altele, avem ceva de făcut.

— Ce?

— Trebuie să-i dăm drumul lui Bucky.

Hardy se uita la el fără să scoată o vorbă.

— Trebuie, a stăruit Arjun. Nu-l putem lăsa să ajungă pe mâna japonezilor. E om cinstit, și s-a purtat frumos cu noi, o știi prea bine. Trebuie să-l lăsăm să plece. Îi datorăm asta.

Hardy s-a scărpinat în bărbie.

— Nu pot să îngădui asta. Ne-ar trăda poziția, planurile…

— Nu mă interesează ce îngădui tu, l-a întrerupt Arjun cu glas obosit. Nu-mi ești superior și nici eu nu-ți sunt. Te anunț doar că o să-i dau comandantului niște mâncare și apă, după care-l las să-și vadă de drum. Dacă încerci să mă împiedici, o să iasă scandal. Cred că o parte dintre soldați o să fie de partea mea. Tu decizi.

Pe chipul lui Hardy a apărut un zâmbet crispat.

— Ia te uită la tine, *yaar,* a zis, pe un ton încărcat de sarcasm. Ești *champloos* până și într-un moment ca ăsta, nu știi cum să te mai ploconești. Ce speri să obții? Crezi că o să-ți pună o vorbă bună în caz că se strică treaba? Vrei să fii sigur că ieși basma curată?

— Nenorocitule!

Arjun s-a dus spre Hardy, agitând din cârjă și chinuindu-se să-l apuce de guler.

Hardy s-a ferit cu ușurință.

— Scuze, a mormăit. Nu trebuia să spun asta. *Theek hai.* Fă ce vrei. Trimit pe cineva să-ți arate unde e Bucky. Mișcă-te repede, e tot ce-ți cer.

TREIZECI ȘI OPT

Golirea camerei obscure le-a luat o oră lui Alison și lui Dinu. Nu aveau curent electric, așa că trebuiau să lucreze la lumina lumânării. Au dat jos aparatul de mărit, au strâns tăvile, au învelit copiile și negativele în cârpe vechi și le-au așezat în cutii. După ce-au terminat, Dinu a stins lumânarea. Au rămas nemișcați în cămăruța sufocantă, ascultând zumzetul greierilor și orăcăitul broaștelor. Din când în când auzeau un sunet sacadat, un fel de lătrat, ca o ceată de câini trezită din somn într-un sat adormit.

— Mitraliere, a șoptit Alison.

Dinu a întins mâna prin beznă și a tras-o spre el.

— Sunt departe.

A strâns-o la piept. A desfăcut palmele și i-a mângâiat părul, umerii, curbura spatelui. Și-a strecurat degetele pe sub bretelele rochiei și i-a dezgolit umerii cu tandrețe. S-a lăsat în genunchi și a început să-i dezmierde trupul cu fața, atingând-o cu obrazul, cu nasul, cu buzele.

S-au întins pe podeaua neîncăpătoare, cu picioarele întinse, coapsă lângă coapsă, brațele întinse și pântecele lipite. Pelicule de sudoare se țeseau între trupurile lor, unindu-le, trăgându-le unul spre celălalt.

— Ce mă fac fără tine, Alison?

— Dar eu, Dinu? Eu ce mă fac fără tine?

În cele din urmă s-au lungit unul lângă altul, rezemându-și capetele pe brațe. Dinu a aprins o țigară și i-a dus-o la gură.

— Într-o zi, când o să fim iar împreună, o să-ți arăt adevărata magie a camerei obscure.

— Și care-i aia?

— Când imprimi prin contact… când așezi negativul pe hârtie și vezi cum prind viață imaginile… întunericul uneia devine lumina alteia. Prima oară când am văzut asta, m-am întrebat: cum o fi să atingi în felul ăsta? Cu asemenea putere de absorbție… în așa fel încât un lucru să devină iradiat de umbra altuia?

— Dinu, a murmurat ea trecându-și degetele peste fața lui.

— Dacă te-aș putea ține și eu așa… să te imprim în mine… în fiecare părticică a ființei mele…

— Vom avea destul timp. I-a cuprins fața în palme și l-a sărutat. Vom avea o viață întreagă împreună…

Alison s-a ridicat în genunchi și a reaprins lumânarea. A ridicat flacăra în dreptul feței și s-a uitat cu patimă în ochii lui, vrând parcă să-i pătrundă în adâncul mintii.

— N-o să dureze mult, nu-i așa, Dinu?

— Nu… n-o să dureze mult.

— Chiar crezi asta? Sau minți de dragul meu? Spune-mi adevărul. Prefer să știu.

Dinu a prins-o de umeri.

— Da, Alison, a spus, cu toată convingerea de care era capabil. O să ne întoarcem aici cât ai clipi. O să ne întoarcem la Morningside și totul va reveni la normal, doar că…

— Doar că…

Alison își mușca buzele, parcă temându-se de ce avea să audă.

— Doar că vom fi căsătoriți.

— Da, a zis ea râzând fericită. Da, a repetat, dând capul pe spate. Vom fi căsătoriți. Am amânat prea mult și a fost o greșeală.

A luat lumânarea și a fugit din cameră. Dinu a rămas nemișcat, ascultându-i pașii: în casă domnea o liniște neobișnuită. La parter, Saya John dormea adânc.

Dinu s-a ridicat și a luat-o pe coridoarele întunecoase până la dormitorul lui Alison. Aceasta descuia toate dulapurile și scormonea prin sertare. S-a întors spre el deodată și a întins palma.

— Ia uite.

La lumina lumânării străluceau două verighete.

— Au fost ale părinților mei, a spus ea.

I-a luat mâna lui Dinu și i-a pus o verighetă pe inelar.

— Cu acest inel te iau de bărbat…

A râs și i-a pus cealaltă verighetă în palmă, apoi i-a întins un deget.

— Hai, fă-o, l-a îndemnat. Fă-o dacă ai curaj.

Dinu a învârtit inelul în mână, după care i l-a pus pe deget.

— Deci suntem căsătoriți acum?

Alison a pufnit în râs și a apropiat degetul de lumânare.

— Da, a spus. Oarecum. Când ești departe de mine, tot al meu o să fii datorită verighetei. A tras plasa de țânțari atârnată de tavan și a întins-o în jurul patului, apoi a murmurat: Vino.

A suflat în lumânare și l-a tras în interiorul plasei.

O oră mai târziu, Dinu s-a trezit în zgomot de avioane. A întins mâna după Alison și a găsit-o trează, sprijinită de tăblia patului.

— Alison…

— Nu-mi spune că a venit timpul. Nu încă…

Stăteau unul în brațele celuilalt și ascultau. Avioanele erau chiar deasupra lor, la mică altitudine. Zăngăneau geamurile la trecerea lor.

— Când eram mic, a zis Dinu, tata mi-a spus o poveste despre Mandalay. Când regele a fost trimis în exil, fetele de la palat au trebuit să străbată tot orașul, până la fluviu… Era și mama printre ele, iar tata le-a urmărit pe ascuns. Aveau mult de mers, și fetele erau obosite și triste. De toți banii pe care-i avea, tata a cumpărat niște dulciuri… ca să le ridice moralul. Fetele erau păzite de soldați străini – englezi. Cum, necum, tata a reușit să treacă de cordonul de militari și i-a dat mamei dulciurile. Pe urmă s-a făcut nevăzut. A văzut-o cum desface pachetul și-a rămas uimit. Primul lucru pe care l-a făcut a fost să le ofere din dulciuri soldaților care o escortau. În prima clipă, s-a simțit trădat și și-a ieșit din fire. De ce să le împartă cu oamenii ăia care o țineau prizonieră? Mai târziu, i-a înțeles gestul și s-a bucurat. Și-a dat seama că așa trebuia să procedeze, ca să-și apere viața. N-ar fi avut nici un rost să-i sfideze.

— Cred că încerci să-mi spui ceva, dar nu știu ce, a zis ea încet.

— Vreau doar să fii prudentă, Alison… nu căpoasă, nu așa cum ești de obicei… măcar un timp să fii precaută și discretă.

— O să mă străduiesc, a spus ea strângându-i mâna. Promit. Dar și tu trebuie să fii atent.

— O să fiu, așa mi-e firea. Din punctul ăsta de vedere, nu semănăm deloc. Tocmai de-asta îmi fac atâtea griji pentru tine.

Pe deasupra casei a mai trecut o escadrilă de avioane. Era imposibil să mai stea liniștiți când geamurile se zguduiau din toate țâțânile. Alison a coborât din pat și a luat geanta în care ținea cheile mașinii. Era neașteptat de grea. A deschis-o, s-a uitat înăuntru și s-a întors nedumerită spre Dinu.

— E revolverul tatălui tău. L-am găsit într-un sertar, i-a explicat el.

— E încărcat?

— Da. Am verificat.

Alison a închis geanta și a pus-o pe umăr.

— E timpul.

Au coborât și l-au găsit pe Saya John pe verandă, în fotoliul lui preferat. Alison a îngenuncheat în fața lui și l-a cuprins de mijloc.

— Am nevoie de binecuvântarea ta, bunicule.

— Pentru ce?

— Eu și Dinu ne vom căsători.

A apărut un zâmbet pe chipul bătrânului. Spre bucuria lui Alison, înțelegea ce i-a spus; avea ochii limpezi. Saya John le-a făcut semn să vină mai aproape și le-a pus câte o mână pe umeri.

— Fiul lui Rajkumar și fiica lui Matthew. Se legăna încet, dintr-o parte în alta, strângându-le capetele sub brațe ca pe niște trofee. Nici că se putea mai bine. Voi doi ați unit familiile. Părinții voștri vor fi nespus de fericiți.

Când au ieșit, au constatat că începuse să plouă. Dinu a tras acoperișul Daytonei și i-a deschis portiera lui Saya John. Bătrânul l-a bătut pe spate și a urcat în mașină.

— Spune-i lui Rajkumar că trebuie să facă o nuntă mare, a zis. Insist să-l invităm și pe arhiepiscop.

— Bineînțeles, a răspuns Dinu zâmbind, după care s-a dus pe partea cealaltă și s-a aplecat la geamul lui Alison. Nu ne luăm la revedere.

— Nu.

Alison a pornit mașina și Dinu s-a tras înapoi. În capătul aleii, Daytona s-a oprit brusc. Alison a scos capul pe geam, în lumina sticloasă a farurilor bătute de ploaie. I-a făcut cu mâna, și Dinu i-a răspuns la fel. Apoi a urcat repede în casă și a fugit de la o fereastră la alta. A urmărit farurile mașinii până când s-au făcut nevăzute.

Coliba în care își petrecuse noaptea locotenent-colonelul Buckland era o construcție micuță de cărămidă, înconjurată de copaci, cam la un sfert de milă de locuințele muncitorilor. Pe Arjun l-a condus acolo un tânăr „contractor” extrem de vorbăreț, îmbrăcat în bermude kaki; tot el căra sticla cu apă și legătura de mâncare pregătite pentru locotenent-colonel.

Contractorul i-a arătat lui Arjun o cărare care ducea spre sud, printre două dealuri mărunte.

— E un oraș la vreo două mile de-aici, a spus. Ultima oară când am primit vești de-acolo, era încă ocupat de britanici. Când au ajuns la scara colibei, tânărul i-a întins lui Arjun mâncarea și sticla cu apă și a adăugat: Dacă urmează cărarea, colonelul o să ajungă cu bine. Nu-i ia mai mult de o oră sau două până în oraș, chiar dacă merge foarte încet.

Arjun a urcat treptele cu atenție. A bătut la ușă, dar, văzând că nu-i răspunde nimeni, a deschis-o cu vârful cârjei. Locotenent-colonelul Buckland zăcea pe o saltea, pe podeaua de ciment.

— Domnule comandant.

Locotenent-colonelul s-a ridicat în capul oaselor.

— Cine-i acolo? s-a răstit.

— Locotenentul Roy, domnule.

Arjun a efectuat salutul regulamentar în timp ce se sprijinea în cârjă.

— Ah, tu erai, Roy? Lui Buckland i s-a mai îndulcit glasul. Mă bucur să te văd.

— Și eu pe dumneavoastră, domnule comandant.

— Văd că ești rănit. Ce-ai pățit?

— M-a nimerit un glonț în tendonul genunchiului. O să se vindece. Ce vă face brațul?

— Mă cam chinuie.

— Credeți că vă puteți deplasa singur?

Locotenent-colonelul a ridicat din sprâncene.

— De ce să mă deplasez? a întrebat, aruncând o privire la legătura de cârpă și la sticla de apă din mâna lui Arjun. Ce-s alea, Roy?

— Niște apă și mâncare. Japonezii înaintează pe șoseaua nord-sud. Dacă mergeți în direcția opusă, s-ar putea să reușiți să treceți de linia frontului.

— Să trec de linia frontului? a murmurat Buckland. Să înțeleg că merg singur? Tu și ceilalți ce faceți?

— Rămânem aici deocamdată.

— Așa, deci? a zis locotenent-colonelul, ținându-și brațul drept rigid la piept. A luat sticla de apă din mâna lui Arjun și a examinat-o pe toate părțile. Vă dați cu japonezii?

— N-aș spune asta, domnule comandant.

— Sunt convins. Locotenent-colonelul s-a uitat la Arjun cu o figură încruntată. De la tine, Roy, a zis în cele din urmă, nu m-aș fi așteptat niciodată să dezertezi. De la ceilalți, da – se vedea că nu-s de încredere. Dar

tu, tu n-ai față de trădător.

— Unii ar spune că până acum am fost trădător.

— Dar tu nu crezi asta, am dreptate? a zis Buckland clătinând din cap. De fapt, nu crezi nimic din toate astea.

— Nu înțeleg, domnule comandant.

— E clar că nu crezi, altminteri n-ai fi venit aici, să-mi aduci mâncare și apă. Doar un soldat incompetent ar ajuta dușmanul să fugă. Sau un nebun.

— Așa am considerat de cuviință.

— De ce?

— Pentru că n-aveți dumneavoastră nici o vină. Ați fost mereu corect cu noi. În situația dată, nici c-am fi putut visa la un comandant mai bun.

— Te aștepți să-ți mulțumesc pentru complimente?

— Nu aștept nimic, domnule comandant. Deschizând ușa, Arjun a spus: Nu vreau să mi-o luați în nume de rău, dar trebuie să plecați imediat. Vin cu dumneavoastră să vă arăt drumul.

Locotenent-colonelul a ieșit din colibă, urmat de Arjun. Au coborât scara și au luat-o printre copaci. Când s-au mai îndepărtat, Buckland și-a dres glasul.

— Încă ai timp să te răzgândești, Roy. Vino cu mine. Fugim amândoi. O să uităm de acest… incident.

— Îmi permiteți să spun ceva, domnule comandant? a zis Arjun după câteva clipe de gândire.

— Firește.

— Mai țineți minte că, atunci când predați la academie, ne-ați dat un citat dintr-un general englez – Munro parcă-l chema? Era ceva ce-a declarat acum o sută de ani despre armata indiană: „Spiritul de independență va răsări în rândul acestei armate cu mult înainte să treacă prin mintea poporului…“

— Țin minte. Chiar foarte bine, a zis locotenent-colonelul încuviințând din cap.

— Eram numai indieni în clasă, și am rămas șocați că ați ales să ne spuneți asta tocmai nouă. Am susținut atunci că Munro vorbește prostii. Dar dumneavoastră ne-ați contrazis.

— Serios?

— Da. Pe atunci, am crezut că vreți să fiți avocatul diavolului, că încercați doar să ne provocați. Dar nu era adevărat, nu? Adevărul e că ați știut de la

bun început: ați știut ce vom face înainte chiar s-o știm noi. Știați tocmai pentru că dumneavoastră ne-ați modelat. Dacă ar fi să fugim împreună, dumneavoastră ați fi cel mai surprins. Și cred că în sufletul dumneavoastră m-ați disprețui pentru asta.

— Aiurea, Roy. Nu fi neghiob. Încă e timp.

— Nu, domnule comandant. Arjun s-a oprit și a întins mâna. V-am adus până aici, iar acum e momentul să ne luăm la revedere.

Locotenent-colonelul s-a uitat la mâna întinsă, apoi la chipul lui.

— Nu-ți strâng mâna, Roy, a spus pe un ton plat. Poți să găsești o mie de scuze, dar adevărul e unul singur. Ești un trădător. Ești o rușine pentru regimentul și țara ta. Ești un gunoi. Când va veni vremea, o să te vânăm, Roy. Când o să ajungi în fața Curții Marțiale, o să fiu și eu acolo. O să am grijă să te văd cu ștreangul de gât. Să nu te îndoiești de asta vreo clipă.

Arjun a lăsat mâna în jos. Pentru întâia oară după multe zile, era convins că luase decizia corectă. A zâmbit.

— De un lucru sunt sigur. În ziua aceea, dacă va veni vreodată, dumneavoastră vă veți fi făcut datoria, și eu pe a mea. Ne vom uita unul la altul ca doi oameni cinstiți – pentru prima dată. Măcar pentru asta, și tot va fi de folos.

L-a salutat, ținându-și echilibrul în cârjă. După câteva clipe de șovăială, locotenent-colonelul Buckland a ridicat mâna și i-a răspuns la salut, apoi s-a răsucit pe călcâie și a pornit printre copaci.

Arjun s-a uitat o vreme după el. În cele din urmă, s-a întors cu ajutorul cârjei și a luat-o spre colibele muncitorilor.

După vreo oră de mers, Alison a simțit că pedalele Daytonei încep să se încingă sub picioarele ei. S-a uitat la capotă și, observând firicele de abur ieșind de sub ea, a tras pe marginea drumului. Când bunicul s-a întors spre ea nedumerit, i-a răspuns cu un zâmbet senin.

— Nu-i nimic grav, Baba. Stai liniștit. Durează doar un minut.

L-a lăsat pe Saya John în mașină și a coborât. Ieșeau aburi și prin masca radiatorului, iar capota era atât de fierbinte, încât nu putea pune mâna pe ea. Și-a înfășurat eșarfa pe mână și a pipăit după cârligul de sub capotă. În acel moment, un jet de aburi i-a țâșnit în față, așa că s-a tras înapoi tușind.

Era beznă. A băgat mâna pe geamul șoferului și a aprins farurile. Dintr-odată, a zărit o creangă pe jos, la picioarele ei. A ridicat capota cu ea, și un

nor de abur a ieșit de la motor. A proptit capota în creangă și s-a întors la geam ca să stingă farurile.

— Nu durează mult, Baba, a spus. Trebuie să avem puțină răbdare.

Spre nord se vedeau fulgere de lumină. Pe șosea abia dacă mai vedeai câte o mașină care trecea în viteză. Fără îndoială, era printre ultimii care porniseră la drum; cei hotărâți să plece plecaseră de mult, restul așteptau să vadă ce se întâmplă în continuare.

Cum era o noapte răcoroasă, aburul din radiator s-a împrăștiat rapid. Alison și-a înfășurat din nou eșarfa pe mână și a desfăcut capacul, apoi a luat o sticlă și a turnat niște apă înăuntru. Aceasta a început să clocotească numaidecât și a dat pe de lături. A stropit radiatorul cu puțină apă și a așteptat câteva momente până să toarne și restul, după care a închis capota și s-a întors în mașină.

— S-a rezolvat, i-a spus zâmbitoare bunicului.

A învârtit cheia în contact și a răsuflat ușurată când a văzut că motorul pornește. A aprins farurile și s-a pus în mișcare. O vreme n-au întâlnit nici un vehicul. Având tot drumul la dispoziție, Alison era tentată să conducă foarte repede, însă ar fi riscat să supraîncălzească mașina.

Nu apucase să parcurgă o distanță prea mare când motorul a început să troncănească. Știa că n-are rost să forțeze. La primul viraj, a ieșit de pe șoseaua principală. Se afla pe un drum lăturalnic și prăfos, mai degrabă o cărare de pietriș. Văzând plantațiile de arbori-de-cauciuc care se întindeau pe ambele părți, a încercat-o o vagă bucurie că se afla într-un peisaj familiar.

A decis că cel mai înțelept lucru era să rămână aproape de șosea; poate că dimineață avea să apară un șofer care s-o ajute. A dus mașina puțin mai departe, printre copaci, și a oprit într-un loc ascuns de un tufiș. A oprit motorul și a deschis portiera.

— O să stăm aici câteva ore, Baba. Plecăm când se mai luminează de ziuă. A ridicat din nou capota și s-a întors în mașină. Culcă-te, Baba. N-are rost să stai treaz. Nu putem face nimic în momentul ăsta.

A coborât și a început să se învârtă în jurul Daytonei. Cu farurile stinse, era beznă în jur; nu se zărea nici o luminiță ori casă. A urcat din nou în mașină. Saya John stătea drept și își privea mâna cu atenție. Ținea degetele răschirate, ca și când număra ceva.

— Azi e sâmbătă, nu-i așa, Alison? a întrebat bătrânul.

— E sâmbătă? a zis ea încercând să-și aducă aminte, dar pierduse șirul. Habar n-am. De ce întrebi?

— Cred că mâine e duminică. Sper să-și aducă aminte Ilongo că trebuie să merg la biserică.

Alison s-a uitat lung la el.

— Îmi pare rău, Baba, i-a răspuns cu asprime. Mă tem că va trebui să lipsești de la biserică mâine.

Saya John i-a aruncat o privire de copil trist, făcând-o să regrete imediat că se răstise la el. L-a luat de mână.

— Doar mâine, Baba. Mergem la slujbă duminica viitoare, în Singapore.

Saya John i-a zâmbit și s-a lăsat pe spate, sprijinindu-și capul de spătarul scaunului. Alison s-a uitat la ceas. Era patru dimineața. În curând avea să răsară soarele. Odată ce se lumina aveau să se întoarcă pe șosea, în speranța că vor reuși să oprească o mașină sau un camion. Și-a lăsat capul pe spate: era obosită – nu speriată, doar obosită. Auzea respirația înceată și adâncă a bunicului adormit. A închis ochii.

A trezit-o o rază de soare care pătrundea prin frunzișul de deasupra. Alison s-a mișcat și i-a căzut mâna pe scaunul de alături. Era gol. S-a ridicat îngrijorată și s-a frecat la ochi. S-a uitat la scaun și a văzut că bunicul dispăruse.

A deschis portiera și a coborât din mașină.

— Baba?

Probabil se dusese în spatele copacilor, să se ușureze.

— Baba? Ești acolo, Baba? a strigat mai tare.

Cu palma streașină la ochi, s-a uitat de jur împrejur, prin tunelurile întunecoase de arbori-de-cauciuc. Saya John nu se zărea nicăieri.

Tot învârtindu-se în jurul mașinii, s-a împiedicat de valiza lui din piele maro. Stătea deschisă pe jos, iar conținutul ei era împrăștiat printre frunze. Căutase ceva în ea, dar ce anume? Uitându-se în jur, a observat niște haine aruncate puțin mai încolo. S-a apropiat și a descoperit o pereche de pantaloni și o cămașă, hainele pe care le purtase bunicul în ajun.

A străfulgerat-o un gând. S-a întors repede la valiză și s-a apucat să scotocească febril, căutând costumul negru pe care Saya John îl purta la biserică. Nu l-a găsit, deși era sigură că-l pusese în bagaj. Bătrânul nu pleca nicăieri fără el. Era convinsă că-l îmbrăcase. Pornise probabil pe autostradă, crezând că o să ajungă la biserica lui. Trebuia să-l prindă din urmă înainte

să pățească ceva.

Și-a luat geanta de pe banchetă. Putea merge după el cu mașina, dar a decis că era mai bine să nu facă asta. Risca să piardă mult timp chinuindu-se s-o pornească. Mai bine se ducea pe jos. Și-a pus geanta pe umăr și-a luat-o la fugă spre șosea.

Chiar și de la distantă, se vedea că nu e trafic deloc. Totuși, când mai avea vreo douăzeci de yarzi până la drum, a auzit sunetul unor voci îndepărtate. S-a oprit și s-a uitat printr-un șir lung de copaci. A zărit un grup de bicicliști: erau cinci sau șase și veneau în direcția ei.

Primul sentiment a fost acela de ușurare; știa că dacă ar fi alergat din toate puterile, ar fi ajuns la șosea odată cu bicicliștii. Poate o ajutau ei. A făcut câțiva pași, apoi s-a oprit și s-a ascuns după un copac. Abia acum a băgat de seamă că bicicliștii purtau chipie și îmbrăcăminte de aceeași culoare. Bucuroasă de adăpostul pe care i-l oferea plantația, s-a furișat mai aproape de șosea, atentă să nu o vadă nimeni.

Când bicicliștii s-au apropiat, a văzut că erau soldați japonezi. Erau nebărbieriți și uniformele cenușii le erau pline de praf și noroi, iar vestoanele, ude de transpirație. Unii purtau chipiu și cravată, alții, căști acoperite cu plasă. Purtau moletiere strâmte și încălțări de pânză. Bărbatul din fruntea grupului avea o sabie la centură; teaca se lovea ritmic de apărătoarea bicicletei. Ceilalți aveau puști echipate cu baionete. Bicicletele scârțâiau din toate încheieturile. I-a auzit pe soldați cum gâfâie când au trecut prin dreptul ei.

În față, la mică distanță, șoseaua descria un viraj strâns. Când bicicliștii au intrat în curbă, unul dintre ei a început să strige și a arătat cu mâna spre drum. A cuprins-o deodată o presimțire nefastă. Credea că o să-și găsească bunicul mergând spre Sungei Pattani, dar dacă o luase în cealaltă direcție?

S-a uitat în stânga și-n dreapta și, văzând că șoseaua era pustie, a traversat în fugă și s-a pitit în desișul de arbori-de-cauciuc de pe partea cealaltă. Luând-o în diagonală printre copaci, a zărit drumul din nou: vedea spinările bicicliștilor care pedalau, arătând spre o siluetă minusculă, undeva în depărtare. Era un bărbat, cu pălărie și costum, care mergea pe marginea drumului. Alison știa că e bunicul ei. Bicicliștii se apropiau de el vertiginos, pedalând cu furie.

A rupt-o la goană, evitând copacii din cale. Era la câteva sute de yarzi când soldații l-au ajuns din urmă pe Saya John. I-a văzut cum coboară de pe

biciclete și le trântesc în iarbă, apoi îl înconjoară pe bătrân. Sunetul glasurilor lor ajungea până la ea, însă nu putea desluși ce spuneau. Alison alerga și bolborosea de una singură: „Nu se poate, nu se poate…“

Își dădea seama că bunicul nu înțelesese ce-i spuneau soldații, pentru că a dus mâna la pălărie, s-a întors cu spatele și a dat să plece. Unul dintre soldați a întins mâna să-l oprească, dar Saya John l-a dat la o parte. Au început să țipe nervoși, însă el parcă nici nu-i auzea. Flutura din mână prin fața lor de parcă încerca să scape de niște pierde-vară de la colț de stradă. În momentul acela, unul dintre soldați l-a lovit violent peste față, doborându-l la pământ.

Alison s-a oprit cu răsuflarea tăiată și s-a rezemat de un trunchi de copac, ținându-se de el cu ambele mâini. Era convinsă că, dacă Saya John ar fi stat liniștit, soldații și-ar fi văzut de drum. A început să murmure de una singură, rugându-se ca lovitura să-l fi lăsat Iară cunoștință. Soldații n-ar mai fi pierdut vremea cu el; vedeau și ei că e un bătrân tulburat și inofensiv.

În clipa aceea însă, corpul lungit la pământ al bunicului ei a început să se miște. S-a ridicat în șezut cu picioarele desfăcute, ca un copil care se trezește în zori de zi, și-a luat pălăria de jos, a pus-o pe cap și s-a ridicat în picioare. Câteva secunde s-a uitat buimăcit la soldați, frecându-se pe față, apoi le-a întors spatele și a plecat.

Un japonez și-a luat arma de pe umăr și, strigând ceva, a îndreptat baioneta către spinarea bătrânului.

Aproape inconștient, Alison a băgat mâna în geantă, a scos revolverul și s-a lăsat într-un genunchi. A întins brațul stâng și, sprijinindu-și încheietura pe antebraț, așa cum o învățase tatăl ei, a ațintit arma spre bărbatul cu baionetă, sperând să-l nimerească. Dar, exact în momentul acela, alt japonez s-a postat între ea și cel pe care-l ochea; glonțul l-a lovit în coaste și bărbatul s-a prăvălit la pământ, urlând de durere. În prima clipă, soldatul cu arma a încremenit, după care, cu un gest mecanic, brațul i s-a mișcat și a implântat fulgerător baioneta în corpul lui Saya John. Bătrânul s-a prăvălit la pământ cu fața în jos.

Alison era perfect calmă acum și respira regulat. A țintit cu grijă și a tras din nou, de data asta nimerindu-l pe bărbatul cu baionetă. Acesta a scos un țipăt, a scăpat pușca și a căzut la pământ. Al treilea glonț s-a dus departe, smulgând un smoc de iarbă de pe marginea drumului. Soldații s-au culcat

pe burtă și câțiva dintre ei și-au găsit adăpost în spatele trupului neînsuflețit al lui Saya John. Țintele erau mai mici acum, și al patrulea glonț a trecut departe de ele. Dar al cincilea a mai nimerit un soldat, făcându-l să se rostogolească pe-o parte.

Pe neașteptate, ceva a izbit-o cu putere și a trântit-o pe spate. Nu simțea nici o durere, dar știa că fusese împușcată. Stătea neclintită și se uita la arborii-de-cauciuc care-și arcuiau ramurile deasupra ei. Se legănau în bătaia vântului, ca niște evantaie.

Îi părea bine că va muri astfel, cu o imagine cunoscută în fața ochilor. Și-a amintit povestea lui Dinu despre mama lui și dulciurile pe care le împărțise cu cei care o țineau prizonieră. Amintirea aceasta a făcut-o să zâmbească; ea n-ar fi procedat niciodată așa. Se bucura că-i pedepsise, că nu se lăsase omorâtă fără să riposteze.

Le auzea pașii și știa că aleargă spre ea. A dus revolverul la tâmplă și a închis ochii.

TREIZECI ȘI NOUĂ

Doh Say, prietenul lui credincios, a renunțat să petreacă Crăciunul cu familia ca să-l ajute pe Rajkumar. A sosit la Rangoon pe 22 decembrie. Exact cum se aștepta Rajkumar, s-a apucat imediat de treabă și a angajat o echipă de elefanți și șase *oo-si*. Neel închiriase deja două camioane. Au decis ca a doua zi să înceapă golirea depozitului din Pazundaung.

Petrecuți până la poartă de Dolly și Manju, Doh Say, Raymond, Neel și Rajkumar au plecat de acasă dis-de-dimineață, cu Packardul condus de Neel. Ajunși la depozit, au constatat că *oo-si* sosiseră deja, împreună cu elefanții. Îi așteptau și camioanele. Rajkumar a răsuflat ușurat, căci spera să se apuce de treabă devreme și se temea că echipele vor veni cu întârziere.

A apărut însă o problemă neașteptată.

— Vrem să discutăm, a spus unul dintre șoferii de camion.

O delegație s-a prezentat la ghereta care servea drept birou și a anunțat că *oo-si* și șoferii de camion doreau să primească o parte din bani la prânz.

Nu era ceva neobișnuit ca echipele angajate să ridice pretenții chiar

înainte de începerea zilei de muncă, întrucât era momentul cel mai bun să negocieze. Rajkumar intenționa să meargă la bancă după-amiază, când treaba era pe terminate. Pentru că a doua zi începea sărbătoarea Crăciunului, era ultima zi a săptămânii când mai găsea băncile deschise. Din precauție, trecuse pe la bancă în ajun, ca să fie sigur că banii erau disponibili. Ar fi putut să-i ia atunci, dar nu îndrăznise. Era prea riscant, mai ales că nu mai aveau personal, nici paznici la poartă. A decis să revină când vedea că munca se apropie de final.

Acum însă, din cauza evenimentului neprevăzut, Rajkumar era nevoit să-și schimbe planurile. I-a convins pe oameni să se apuce de muncă, cu promisiunea că va face rost de bani până la amiază. S-a dus la fereastra biroului, ca să se asigure că lucrătorii îl ascultau.

În timp ce-și privea depozitul ticsit cu stive ordonate de cherestea, i-a apărut un zâmbet pe buze. Gândul că tot avutul lui se găsea acolo era copleșitor. Știa că ar trebui să plece, dar nu se putea abține să nu mai zăbovească puțin. Chiar și acum, după atâția ani, spectacolul elefanților care munceau îi părea fascinant: se minuna din nou de siguranța cu care pășeau pe culoarele înguste, strecurându-și trupurile masive printre grămezile de lemn. Era ceva aproape supranatural în dexteritatea cu care își încolăceau trompele în jurul buștenilor.

L-a zărit pe Neel alergând printre elefanți. Îl speria să-și vadă fiul atât de aproape de animale.

— Fii atent, Neel! i-a strigat.

Neel s-a întors, cu un zâmbet larg pe chipul său bărbos, și i-a făcut cu mâna.

— Nu se întâmplă nimic, *apé*. Du-te la bancă până nu se face prea târziu.

Rajkumar s-a uitat la ceas.

— Mai e timp. Nici măcar n-au deschis încă.

— Du-te, du-te la bancă, a insistat și Doh Say alături de Neel. Cu cât ajungi mai repede, cu atât te întorci mai repede. Mă ocup eu de tot aici.

Rajkumar a ieșit în stradă și a oprit o ricșă. Conducătorul pedala repede, și în scurt timp au ajuns aproape de centru. Rajkumar se temea că o să întârzie din cauza traficului, dar conducătorul s-a strecurat cu agilitate pe străzi și l-a dus la bancă în timp util.

Rajkumar a plătit ricșa și a urcat pe treptele largi. Ușile principale ale băncii erau încuiate: mai era un sfert de oră până la deschidere. Șase bărbați

așteptau deja la intrare. S-a așezat și Rajkumar la coadă. Era o dimineață deosebit de senină, fără un nor pe cer, dar neobișnuit de friguroasă pentru Rangoon, așa că mulți pietoni purtau fulare de lână și pulovere.

Banca era situată într-o intersecție aglomerată. Străzile din jur erau blocate de multitudinea de mașini care circulau la ora aceea matinală. Autobuzele înaintau lent, scuipând nori de fum; sub cablurile suspendate se hurducăiau tramvaiele, scuturându-și clopotele.

Deodată, a început să vuiască sirena antiaeriană. Rajkumar și oamenii din jur nici nu i-au dat atenție. În ultimele săptămâni sunase de mai multe ori, și de fiecare dată se dovedise a fi alarmă falsă. La baza treptelor băncii, o vânzătoare ambulantă prăjea *baya-gyaw* într-o oală mare, înnegrită de funingine. Femeia s-a strâmbat enervată și și-a continuat treaba. Nici Rajkumar nu era mai încântat; din cauza alarmelor aveau să fie întârzieri mari.

Când sirena a sunat iar, oamenii au început să se neliniștească. Nu se întâmpla să auzi alarma de două ori la un interval atât de scurt. La geamurile autobuzelor și tramvaielor au apărut o mulțime de capete; toți ochii s-au întors către cer, parcă vrând să verifice dacă vine ploaia.

Rajkumar a observat un gardian cu cască de metal pe cap. Mergea pe stradă și le făcea semne pietonilor. Rajkumar îl cunoștea, era un agent de pariuri anglo-birman, o cunoștință de pe vremea când mergea la curse de cai. A coborât repede treptele ca să discute cu el.

Gardianul nu avea timp de politețuri.

— Adăpostiți-vă undeva, domnule Raha, i-a spus scurt. E treabă serioasă. Au pornit și al doilea sistem de alarmă. Apoi și-a pus palmele pâlnie la gură și a început să strige la trecători: Eliberați străzile! Mergeți în adăposturi! Mergeți acasă…

Câțiva trecători s-au uitat lung la el, dar majoritatea nici nu l-au băgat în seamă. Gardianul spumega de furie, cu mâinile în șold.

— Uită-te la ei. Au impresia că e de joacă.

În fața băncii se afla un petic de grădină. Cu câteva luni în urmă se săpaseră tranșee printre palmieri. Între timp, în ele se strânseseră bălți urât mirositoare, pline de sâmburi păroși de mango și alte gunoaie. Oamenii refuzau să sară în ele.

Rajkumar a urcat din nou treptele, să vadă dacă se deschisese banca. Exact atunci au sunat sirenele pentru a treia oară. Nimeni nu le mai ignora acum.

Circulația pe străzi s-a oprit brusc. Totuși, nimeni nu intrase în panică, nimeni nu căuta să fugă la adăpost. Oamenii coborâseră din autobuze și tramvaie și se uitau bulversați la cer, cu mâinile pavăză la ochi. Câțiva au urcat lângă Rajkumar, fiindcă de la ușa băncii aveai o vedere panoramică excelentă.

— Ascultați.

În depărtare se auzea un zumzet constant.

Ideea unui raid aerian iminent părea deodată foarte plauzibilă. După câteva clipe de incertitudine, panica a cuprins străzile ca o vijelie. Oamenii au luat-o la fugă. Câțiva s-au refugiat în clădiri, alții s-au îndepărtat iute, făcând slalom printre vehiculele oprite. Tranșeele urât mirositoare din colț s-au umplut în câteva secunde.

Undeva în apropiere, o femeie a scos un urlet de durere. Răsucindu-se, Rajkumar a văzut căruciorul cu *baya-gyaw* răsturnat la baza scărilor; oala vânzătoarei se vărsase și o stropise cu ulei încins. Femeia alerga ca apucata pe stradă, țipând și smulgându-și hainele de pe ea.

Rajkumar a decis că nu era momentul s-o facă pe viteazul în mijlocul mulțimii cuprinse de panică, așa că s-a rezemat de ușa masivă a băncii. Zumzetul îndepărtat s-a transformat într-un zgomot puternic și ritmic. Apoi au apărut primele avioane: niște puncte minuscule care veneau dinspre est. Artileria antiaeriană a orașului le-a întâmpinat cu bubuituri înfundate. Aveau puține tunuri, majoritatea concentrate în zona aeroportului Mingaladon și a cantonamentului militar. Dar gândul că apărarea orașului funcționează îi reconforta cât de cât. Chiar și în mijlocul haosului, s-au auzit oameni care ovaționau.

Avioanele au schimbat formația când s-au apropiat de marginea estică a Rangoonului și au coborât la mică altitudine. Și-au deschis trapele și au dat drumul bombelor, care au început să plutească în urma aeronavelor ca niște panglici de beteală. Aveai impresia că la orizontul estic coborâse deodată o cortină argintie.

Bombele au căzut la câteva mile distanță, urmate de o succesiune de explozii ritmice. Deodată, a răsunat o bubuitură mult mai puternică decât cele anterioare.

Dinspre marginea estică a orașului s-a înălțat un imens nor de fum negru, aproape înghițind bombardierele.

— Au lovit rezervoarele de petrol de pe Pazundaung, a zis cineva.

Rajkumar știa că are dreptate și i s-a pus un nod în stomac. Principalele rezervoare de petrol ale orașului erau pe malul celălalt al fluviului, în apropiere de depozitul lui. S-a uitat la bombardiere și a observat că se pregăteau să mai lovească o dată, în același sector. Și-a dat seama că nu bombardau la întâmplare: atacau zona riverană, țintind gaterele, depozitele, rezervoarele și liniile de cale ferată.

Rajkumar s-a gândit imediat la elefanții care lucrau în depozitul lui. Și-a adus aminte cât de imprevizibile sunt aceste animale când aud zgomote puternice. Uneori, de la o singură bubuitură se stârnea o adevărată învălmășeală. Pe vremuri asistase la așa ceva pe un șantier de tec: speriată de o împușcătură, o femelă scosese un asemenea muget, încât agitase toată turma. Produseseră pagube uriașe, iar *oo-si* se chinuiseră ore în șir până când reușiseră să potolească animalele.

Ce se întâmpla dacă o echipă de elefanți intra în panică într-un depozit plin cu bușteni? Nici nu îndrăznea să se gândească.

Nu mai putea zăbovi acolo. A pornit pe jos în direcția râului Pazundaung. Bombele erau tot mai aproape, cădeau ca o ploaie către centrul orașului. Pe neașteptate, i-a apărut în față un car cu boi care venea vijelios spre el pe trotuar. Boii aveau spume la gură și li se vedea albul ochilor. Căruțașul urla și se ținea de marginea carului. Rajkumar s-a ferit în ultima clipă.

O escadrilă de avioane trecea chiar pe deasupra lui. Rajkumar s-a uitat la cerul senin de decembrie. Avioanele au început să coboare și au deschis trapele. Șiraguri de bombe s-au revărsat din ele, scânteind în lumina soarelui precum diamantele.

Nu existau tranșee în apropiere. Rajkumar s-a ghemuit în pragul unei uși și și-a acoperit capul cu brațele. Aerul s-a cutremurat, și de undeva a venit zgomot de sticlă spartă.

Nu mai știa de când stă acolo. S-a mișcat abia când a simțit ceva cald în spate. Întorcând capul, a văzut un câine care se lipise de el scheunând de frică. A dat câinele la o parte și s-a ridicat. Pretutindeni vedea doar coloane de fum înălțându-se spre cer. S-a gândit la Dolly, la Manju și la Jaya, nepoata lui. A aruncat o privire spre Kemendine și a răsuflat ușurat, constatând că zona aceea părea să fi scăpat de atacuri. A pornit în cealaltă direcție, către depozitul din Pazundaung.

Pe Merchant Street fusese lovită o piață. Fructele și legumele stăteau împrăștiate pe marginea drumului, iar cerșetorii scormoneau deja printre

mormanele de dărâmături. A observat o prăvălie incendiată și și-a adus aminte, aproape cu nostalgie, că de acolo îi plăcea să cumpere pui tandoori. Explozia aruncase niște țepușe direct în cuptorul de lut, spărgându-l în două ca pe o coajă de ou. A auzit glasul unui bărbat care cerea ajutor, însă a plecat mai departe. N-avea timp de pierdut; trebuia să ajungă la depozit.

A trecut prin fața magazinului Rowe & Co. Vitrinele erau sparte și pereții, plini de găuri prin care se strecurau hoții. Bradul de Crăciun zăcea trântit pe jos. Lângă el, o femeie cu fața albă de pudră de talc aduna vata și-o îndesa într-un sac.

În fața oficiului telegrafic fusese lovită o conductă de apă din care țâșnea un jet imens. Erau bălți peste tot, pe stradă curgea un adevărat torent. La gura conductei sparte se formase un vârtej.

Oamenii se adăpostiseră pe lângă zidurile oficiului telegrafic. Mulți dintre ei își pierduseră viața. Vedeai membre sfâșiate plutind în vârtejul de la gura conductei: un braț de copil, un picior. Rajkumar a întors capul și a mers mai departe.

Pe când se apropia de Pazundaung, a observat că ambele maluri ale râului erau cuprinse de flăcări. Încă de la distanță a văzut zidurile din jurul depozitului său. Erau învăluite în nori de fum.

Acolo se găsea agoniseala lui de-o viață; tot ce câștigase prin trudă, adunat într-o singură rezervă de lemn. S-a gândit la elefanți și la bombele care căzuseră în jurul lor, la flăcările care ardeau printre grămezile de bușteni, la explozii și la mugetele speriate.

Își adunase tot avutul într-un singur loc, iar acum bombele i-l răpiseră. Nu conta însă, nimic nu conta câtă vreme Neel era viu și nevătămat. Restul erau doar obiecte. Dar Neel…

A intrat pe străduța care ducea la depozit. Era plină de trâmbe de fum. Simțea pe față căldura toridă a focului care îi mistuia depozitul.

— Neel! a strigat prin perdeaua de fum. Zărind o siluetă în depărtare, a luat-o la fugă. Neel? Neel?

Era Doh Say, cu fața zbârcită înnegrită de fum. Plângea.

— Rajkumar…

— Unde-i Neel?

— Iartă-mă, Rajkumar, a zis Doh Say acoperindu-și fața cu palmele. N-aveam ce să fac. Elefanții au luat-o razna. I-am zis băiatului tău să plece, dar n-a fost chip să mă înțeleg cu el. A fost prins sub bușteni.

Abia acum a observat Rajkumar că Doh Say ține țâra un trup. S-a prăbușit în genunchi lângă el.

Era de nerecunoscut, mutilat de greutatea uriașă. Dar, deși desfigurat, Rajkumar știa că era fiul lui și că murise.

Pe vremuri, când era mică, Manju văzuse cu ochii ei cum e rasă pe cap o văduvă. Se întâmpla în casa unui vecin din Calcutta: tocmiseră un frizer și toate femeile din familie se adunaseră să-l ajute.

Manju a găsit o foarfecă în trusa de cusut. S-a așezat la măsuța de toaletă, s-a uitat în oglindă și a băgat foarfecă în păr. Avea lamele tocite, iar părul ei era gros, des și negru – păr de femeie tânără. Foarfecă nu-i era de nici un folos. A pus-o la loc în trusă.

Cum bebelușul începuse să plângă, a închis ușa ca să nu-l mai audă. A coborât în bucătărie, o cameră întunecoasă, neaerisită și plină de funingine din fundul casei, de unde a luat un cuțit cu lamă lungă și zimțată și mâner de lemn. A încercat să-și taie părul, dar a descoperit că era la fel de inutil ca foarfecă.

În căutarea unui instrument mai bun, Manju și-a adus aminte de coasele pe care le foloseau cândva să tundă iarba. Erau foarte ascuțite; ținea minte că șuieratul lor se auzea în toată casa. Grădinarii care îngrijeau curtea plecaseră de mult, dar coasele rămăseseră. Știa unde sunt: într-o magazie de lângă poarta de la intrare.

A deschis ușa casei și a luat-o la fugă în direcția magaziei. A găsit coasele exact acolo unde știa, așezate laolaltă cu alte unelte de grădinărit. A ieșit în iarba înaltă, și-a apucat părul mănunchi și l-a îndepărtat de cap, după care a apucat coasa și a început să taie orbește. A văzut o șuviță de păr căzând în iarbă și asta i-a dat curaj. A mai văzut una, apoi încă una. Se strângea tot mai mult păr la picioarele ei. Singurul lucru pe care nu-l înțelegea era durerea: de ce să te doară atât de rău când îți tunzi părul?

A auzit un glas care vorbea cu blândețe undeva în apropiere. S-a răsucit și a dat cu ochii de Raymond. Bărbatul a întins mâna, dând să-i ia coasa. Manju a făcut un pas înapoi.

— Nu înțelegi…, a spus ea.

A vrut să zâmbească, să-i dea de înțeles că știe ce face și că nu se poate altfel. Dar Raymond a prins-o de mână și i-a răsucit încheietura, facând-o să scape coasa. Raymond a lovit-o cu piciorul, împingând-o cât mai departe.

Manju a rămas șocată de forța lui, de felul în care îi strângea mâna ca într-o menghină. Nimeni n-o mai ținuse vreodată așa, ca pe o femeie nebună.

— Cum îți permiți?

Raymond a apucat-o de brațe și a întors-o cu fața la el. Manju a observat că avea sânge pe degete.

— Te-ai tăiat, a zis Raymond calm. Ți-ai tăiat pielea capului.

— Nu mi-am dat seama.

Manju a încercat să-și tragă mâinile din strânsoare, dar el a apucat-o cu și mai multă forță. A condus-o în casă și a așezat-o pe un scaun, apoi a luat niște vată și i-a tamponat rănile de pe cap. Bebelușul a început să plângă; se auzea până la parter. Raymond a dus-o până la scară și i-a tras un ghiont.

— Du-te și ai grijă de copil.

Manju a urcat câteva trepte și s-a oprit. Nu suporta gândul de a intra în camera aceea și de a-și lua copilul în brațe. Nu avea nici un rost. Pierduse tot laptele și nu-l putea ajuta cu nimic. Și-a îngropat fața în palme.

Raymond a urcat treptele, a prins-o de părul rămas și i-a ridicat capul. L-a văzut dându-și brațul în spate, după care i-a tras o palmă peste obraz. Manju a dus mâna la față și s-a uitat la el. Privirea lui era calmă și nu se citea nici un pic de răutate în ea.

— Ești mamă, i-a zis. Du-te la copil. Copilului îi e foame indiferent ce s-ar întâmpla…

A condus-o în cameră și nu a plecat până când n-a văzut-o că ia copilul în brațe și-l pune la sân.

A doua zi era Crăciunul, așa că seara Doh Say și Raymond s-au dus la biserică. La scurt timp după aceea a sunat din nou alarma și au revenit bombardierele. Copilul dormea, dar l-a trezit vuietul sirenelor. A început să plângă.

La primul raid, Manju și Dolly știuseră exact ce să facă: se duseseră în camera fără ferestre de la parter și așteptaseră încetarea alarmei. Se stârnise mare frământare atunci, dar între timp orice energie dispăruse, ca și cum casa ar fi fost deja pustie.

Manju a stat în pat cu fetița pe durata bombardamentului. În seara aceea, glasul copilului a răsunat mai puternic ca niciodată: mai puternic decât sirenele, bombele și exploziile îndepărtate. După un timp, nemaisuportând să-i audă plânsetele, Manju s-a dat jos din pat și a coborât la parter. A

deschis ușa casei și a ieșit în curte. Era întuneric, cu excepția flăcărilor și a luminilor care brăzdau cerul în depărtare.

A zărit o siluetă în fața ei și, în ciuda beznei, și-a dat seama că era Rajkumar. Era prima oară când îl vedea de la moartea lui Neel. Purta aceleași haine ca de dimineață: pantaloni și o cămașă mânjită acum de funingine. Ținea capul pe spate și se uita la cer. Știind ce căuta, Manju s-a dus lângă el.

Avioanele erau la înălțime mare și abia se deslușeau, ca umbrele unor fluturi de noapte. Manju și-a fi dorit să zboare mai jos, suficient de jos cât să distingă o față. Oare ce fel de ființă era capabilă să provoace asemenea devastare, și pentru ce? Ce ființă se putuse gândi să plece la război împotriva ei, împotriva soțului și copilului ei – împotriva unei familii ca a ei – și din ce motiv? Cine erau oamenii aceia care deciseseră cu de la sine putere să rescrie istoria lumii?

Dacă ar fi reușit să găsească un rost în toate acestea, și-ar fi putut limpezi mintea; ar fi putut să raționeze din nou ca înainte; ar fi știut când și de ce era timpul să hrănească copilul; ar fi înțeles de ce trebuia să se adăpostească, să se ocupe de fetiță, să reflecteze la trecut și la viitor și la locul ei în lume. Stătea alături de Rajkumar și privea cerul. Nu vedea nimic decât umbre îndepărtare, iar aproape, flăcări, explozii și zgomot.

Doh Say și Raymond s-au întors a doua zi dimineața, după ce s-au adăpostit în biserică toată noaptea. Era aproape pustiu pe străzi, au povestit. Majoritatea muncitorilor de la salubritate erau indieni și multi dintre ei fugiseră. În unele zone mirosea deja a dejecții neadunate. În port, navele încărcate de mărfuri ardeau una după alta. Nu mai erau hamali care să le descarce: și aceștia erau în general indieni. Autoritățile locale deschiseseră porțile azilului de nebuni din Rangoon, și bolnavii cutreierau orașul în căutare de mâncare și adăpost. Erau hoți peste tot. Spărgeau casele și apartamentele părăsite și defilau cu prada pe străzi.

Din spusele lui Doh Say, era riscant să mai rămână la Rangoon. Ca prin minune, Packardul familiei scăpase intact din bombardament, iar Raymond l-a adus înapoi la casa din Kemendine. Dolly a pus în mașină câteva lucruri de strictă necesitate – orez, *dal,* lapte praf, legume, apă. Apoi, Raymond a urcat la volan și-au purces la drum: planul era să meargă la Huay Zedi și să stea acolo până când se liniștea situația.

Au luat-o spre nord, pe șoseaua care ducea la Pegu. Zona centrală era straniu de goală, dar majoritatea arterelor importante erau atât de aglomerate, încât au trebuit să se tot învârtă ca să poată ieși din oraș. La toate intersecțiile vedeau autobuze părăsite; tramvaiele deraiaseră și lăsaseră brazde în asfalt; ricșele zăceau răsturnate în mijlocul străzilor; cablurile electrice și de tramvai se întindeau încâlcite pe trotuare.

Au început să observe și alți oameni – întâi, câțiva răzleți, apoi din ce în ce mai mulți, până când străzile au devenit atât de înțesate de lume, încât abia mai înaintau. Toți mergeau în aceeași direcție: către nord, înspre India aflată la o distanță de peste o mie de mile, își duceau lucrurile pe cap, în boccele; pe bătrâni îi transportau în cărucioare și roabe. În urma lor se ridica un nor de praf care plutea peste drum ca o panglică, indicând nordul. Aproape toți erau indieni.

Șoseaua era înțesată de mașini și autobuze, taxiuri, ricșe, biciclete și care cu boi. Erau camioane descoperite, cu zeci de oameni înghesuiți în remorci. Vehiculele de dimensiuni mari circulau pe mijlocul drumului, unul după altul, în linie dreaptă. Mașinile mici se strecurau prin acest convoi, sunând din claxoane. Dar traficul era atât de aglomerat, încât înaintau foarte lent.

La finalul primei zile, abia ieșiseră din oraș. În cea de-a doua zi au ajuns în fruntea coloanei de refugiați, astfel că puteau circula mai bine. Peste încă două zile erau pe malul râului și priveau către Huay Zedi, aflat pe partea cealaltă.

Au traversat și au rămas în Huay Zedi câteva săptămâni. Dar era limpede că japonezii avansau cu repeziciune. Doh Say a decis să evacueze satul și să-i mute pe localnici în junglă. Între timp, starea psihică a lui Manju se înrăutățise, iar Dolly și Rajkumar au ajuns la concluzia că trebuiau s-o ducă acasă. Au hotărât să facă un ultim efort de a ajunge în India.

Un car cu boi i-a transportat pe cei patru – Manju, Dolly, Rajkumar și fetița – până la râu. Au închiriat o barcă ce i-a dus prin Meiktila, pe lângă Mandalay, până în orășelul Mawlaik, pe râul Chindwin. Acolo i-a întâmpinat un spectacol năucitor: pe malul apei stăteau peste treizeci de mii de refugiați, așteptând să plece în direcția munților împăduriți care se întindeau în fată. Nu existau șosele, doar cărări pline de noroi care-și croiau drum prin verdeața din junglă. De când începuse exodul spre India, teritoriul se îmbogățise cu o rețea de căi de evacuare recunoscute oficial: erau rute „albe“ și rute „negre“, primele fiind mai scurte și mai puțin

circulate. Sute de mii de oameni se aventuraseră deja în sălbăticie. Numere mari de refugiați încă soseau zilnic. Armata japoneză avansa dinspre sud și nu exista cale de întoarcere.

Transportau copilul într-un șal prins pe umeri ca un hamac. Făceau pauze destul de des ca să-și treacă poverile de la unul la altul. Duceau pe rând când copilul, când bagajele acoperite cu prelată în care țineau hainele și vreascurile de foc.

Dolly șchiopăta rău și se sprijinea într-un băț. Pe căputa piciorului drept avea o rană care inițial păruse doar o bășică inofensivă, dar în trei zile se transformase într-o umflătură uriașă, aproape cât laba piciorului. Îi săpa în carne și mușchi și elimina un puroi urât mirositor. Pe drum au întâlnit o asistentă care le-a spus că era un „ulcer Naga“ și că Dolly avea noroc că nu se umpluse de viermi. Auzise un caz în care unui băiat îi ieșise un astfel de ulcer pe cap: când turnaseră gaz pe el, scoseseră nu mai puțin de trei sute cincizeci de viermi. Cu toate astea, băiatul scăpase cu viață.

Deși suferea, Dolly se considera norocoasă. Întâlneau oameni cu picioarele aproape complet cangrenate, mâncate de aceste inflamații, pe când al ei nu era nici pe departe într-o stare atât de gravă. Manju se cutremura de câte ori se uita la ea, nu atât din cauza durerii evidente, cât din cauza seninătății autoimpuse cu care o trata. Dolly și Rajkumar erau incredibil de puternici și dârji, atât de uniți chiar și acum, în ciuda vârstei, în ciuda a tot ce trăiseră. Era ceva ce-i displăcea la ei, trezindu-i chiar un sentiment de repulsie: în special la Dolly, cu calmul ei înnebunitor, ca și când totul ar fi fost un coșmar imaginat de altcineva.

Uneori vedea milă în ochii lui Dolly, un fel de compasiune, de parcă nora ei ar fi fost o ființă chiar mai deplorabilă decât ea, de parcă Manju și-ar fi pierdut mințile și rațiunea. Privirea aceea o făcea să spumege. Îi venea să-i tragă o palmă lui Dolly și să-i strige: „Asta-i realitatea, asta-i lumea, uită-te la ea, uită-te la răul care ne înconjoară; n-o să dispară dacă te prefaci că nu există“. Ea era sănătoasă la cap, nu ei. Ce dovadă mai bună a nebuniei lor decât faptul că refuzau să-și recunoască înfrângerea, eșecul absolut ca părinți și ființe umane?

Vreascurile erau învelite în frunze mari și păroase de tec, ca să nu le ude ploaia, și legate cu o funie pe care Rajkumar o împletise din viițe. Din când în când, funia se desfăcea, lăsând să cadă câte un lemn din pachet. Fiecare

surcea care cădea dispărea pe loc – fie o luau oamenii din urmă, fie sfârșea călcată în picioare și îngropată în noroi.

Noroiul avea o consistență ciudată, mai degrabă de nisip mișcător decât de tină. Te trăgea în el cu repeziciune și te trezeai afundat până peste genunchi. Și mai rău era când te împiedicai sau cădeai: se agăța de tine ca un animal flămând, ți se lipea de haine, de membre, de păr. Te ținea cu asemenea forță, încât nu mai puteai face nici o mișcare; îți imobiliza brațele și picioarele țintuindu-le zdravăn, ca insectele prinse în rășină.

La un moment dat, au trecut pe lângă o femeie. Era nepaleză și, asemenea lor, purta un copil pe umăr. Căzuse pe burtă în noroi și nu se putea mișca; spre ghinionul ei, se afla pe o cărare puțin circulată. Cum nu era nimeni în jur care s-o ajute, murise acolo, blocată în noroi, cu copilul legat în spate. Copilul murise de foame.

Rajkumar își ieșea din fire dacă pierdeau din rezervele de lemne de foc și se străduia permanent să completeze stocul. Mergea cu ochii în patru și, din când în când, zărea o creangă ori niște rămurele care scăpaseră neobservate de zecile de mii de oameni care trecuseră înaintea lor, răscolind pământul jilav într-un râu de noroi. Seara, când făceau popas, intra în junglă și venea cu un braț de vreascuri. Majoritatea refugiaților se temeau să se abată de la cărare; se zvonea că ar fi hoți și tâlhari în zonă, care pândeau călătorii rătăciți. Rajkumar se ducea în ciuda primejdiilor; n-avea încotro, spunea el. Vreascurile erau singura lor avere. La finalul fiecărei zile le dădea pe hrană – întotdeauna se găseau oameni care aveau nevoie de lemne; orezul și *dal*-ul erau inutile dacă nu puteai face focul să le gătești. Cu lemn cumpătai mâncare mai ușor decât cu bani sau obiecte de valoare. Banii nu însemnau nimic aici. Unii negustori bogați din Rangoon dădeau teancuri de bani pe câteva cutii de medicamente. Cât despre obiectele de valoare, acestea erau doar o povară în plus. Cărările erau pline de lucruri aruncate: radiouri, biciclete, cărți, unelte de meșteșugar. Nimeni nu se uita la ele.

Într-o zi, au întâlnit o doamnă îmbrăcată cu un sari frumos de mătase, un Kanjeevaram verde-smarald. Părea să provină dintr-o familie bogată, dar și ea rămăsese fără mâncare. Încerca să se tocmească cu un grup de oameni adunați în jurul unui foc. Deodată, a început să se dezbrace și, după ce și-a scos sariul, au observat că mai avea și altele pe dedesubt, splendide, de mătase scumpă, valorând sute de rupii. S-a oferit să le dea unul, în speranța că va obține un pumn de orez. Dar nimeni n-avea ce face cu el; au întrebat-

o dacă are vreascuri sau lemne de foc. Negocierea s-a dovedit zadarnică. Într-un final, probabil înțelegând cât de inutilă era comoara ei, a făcut sariul ghem și l-a aruncat în foc. Au privit cu toții cum mătasea ardea și trosnea, întețind flăcările.

Vreascurile erau pline de așchii care străpungeau pielea, dar Manju prefera să care lemne decât să-și ducă fiica. Copilul plângea de câte ori se apropia de ea.

— Îi e foame, spunea Dolly. Dă-i puțin sân.

Se opreau și Manju se așeza jos, în ploaie, cu copilul în brațe. Rajkumar ridica deasupra lor un adăpost din frunze și ramuri.

„Încă puțin, spuneau ei. Nu mai e mult până-n India. Încă puțin".

Manju nu avea nici o îndoială că trupul îi secătuise, dar copilul reușea cumva să mai stoarcă câțiva stropi din sânii ei dureroși și zgâriați. Apoi, când se termina laptele, fetița se punea pe plâns din nou – cu furie și ură, de parcă nu dorea altceva decât să-și vadă mama moartă. Uneori încerca s-o hrănească cu alte lucruri, de pildă pasa puțin orez și i-l îndesa în gură. Părea să-i placă gustul. Era o fetiță mâncăcioasă, avidă de viață, semănând mai mult cu bunicii decât cu mama ei.

Într-o zi, Manju a adormit cu copilul în brațe. Când s-a trezit, a văzut că Dolly o măsura cu o privire îngrijorată. Auzea insectele zumzăindu-i în jurul capului. Erau muște de carne, botezate de Rajkumar „muște-hoitar", din cauză că le dădeau târcoale oamenilor sleiți de puteri sau muribunzi.

Manju a auzit copilul care-i urla în poală, dar, pentru prima oară, zgomotul n-o deranja. Simțea o amorțeală odihnitoare în corp; nu voia decât să stea acolo și să se bucure de lipsa oricărei senzații. Dar, ca de obicei, torționarii ei nu-i dădeau pace. Dolly îi striga:

— Ridică-te, Manju. Ridică-te!

— Nu, a răspuns Manju. Lăsați-mă în pace. Vreau să mai stau puțin.

— De ieri stai aici! Trebuie să te ridici, Manju, altfel aici rămâi. Gândește-te la copil. Ridică-te.

— Copilul e fericit aici. Lăsați-ne în pace. Plecăm mâine. Nu acum.

Dolly nici nu voia să audă.

— Nu te lăsăm să mori, Manju. Ești tânără, trebuie să-ți crești copilul…

Dolly i-a luat fetița din brațe, și Rajkumar a ridicat-o cu forța. A zgâlțâit-o atât de tare, încât i-au clănțănit dinții.

— Trebuie să mergi mai departe, Manju. Nu se poate să renunți.

În ploaia torențială, Manju se uita la el buimăcită, îmbrăcată în sariul alb de văduvă și cu părul tuns. Rajkumar purta un *longyi* jerpelit și papuci plini de noroi. Nu mai avea burtă, carnea se topise pe el de nemâncare. Îi crescuse barba albă și avea ochii injectați.

— De ce, moșule, de ce?

Îi spunea *buro* în semn de dispreț. Nu-i mai păsa că era tatăl lui Neel și că-l admirase din totdeauna: acum era doar un torționar care n-o lăsa să se bucure de odihna binemeritată.

— De ce trebuie să merg mai departe? Uită-te la tine: ai mers mereu mai departe, și mai departe. Și cu ce te-ai ales?

În momentul acela, spre surprinderea lui Manju, ochii lui Rajkumar s-au umplut de lacrimi care au început să se prelingă pe chipul lui zbârcit. Părea un copil neajutorat și incapabil să facă vreo mișcare. Pentru o clipă s-a gândit că reușise să câștige lupta, dar atunci a intervenit Dolly, care l-a prins de braț pe Rajkumar și l-a întors cu fața spre următorul lanț de munți. Bătrânul stătea împietrit, cu umerii povârniți, de parcă abia acum conștientiza gravitatea situației.

Dolly l-a împins înainte.

— Nu te poți opri acum, Rajkumar. Trebuie să mergi mai departe.

La auzul acelor vorbe, parcă s-a trezit în el un instinct lăuntric. A ridicat legătura de lemne pe umăr și a pornit la drum.

În unele locuri cărările se uneau, gâtuind circulația. De obicei, asta se întâmpla pe malul râurilor. La fiecare dintre aceste treceri se adunau mii de oameni care înaintau anevoie prin mâl, cu pași mărunți și istoviți.

Peste câteva zile au ajuns la un râu foarte lat. Curgea cu viteza unui pârâu de munte și apa era rece ca gheața. Acolo, pe un mal de nisip înconjurat de junglă, aștepta cea mai mare mulțime de oameni pe care o întâlniseră până atunci: zeci de mii de refugiați, o mare de capete și fete.

S-au așezat pe nisip, să aștepte alături de puhoiul de lume. După un timp și-a făcut apariția o plută nu foarte mare, care părea greu de manevrat. Manju o urmărea cum se leagănă pe apele vijelioase: era cea mai frumoasă ambarcațiune pe care o văzuse vreodată și simțea că e salvarea ei. S-a umplut în câteva minute și a pornit în amonte, cârmind cu greu la un cot al râului. Manju nu și-a pierdut speranța, fiind convinsă că se va întoarce. Într-adevăr, puțin mai târziu, pluta a revenit. Și din nou s-a umplut în câteva minute.

Într-un final, le-a venit și lor rândul să se îmbarce. Manju i-a încredințat copilul lui Dolly și și-a căutat un loc pe marginea plutei, ca să stea lângă apă. În timp ce ambarcațiunea se lupta să traverseze, Manju contempla râul care curgea în viteză, urmărind bulboanele și curenții după modelele care se formau și dispăreau la suprafață. A atins apa și a descoperit că era foarte rece.

Undeva în depărtare auzea plânsetele copilului. Oricâtă gălăgie ar fi fost în jur, recunoștea întotdeauna vocea fiicei sale. Știa că Dolly i-o va aduce cât de curând și c-o va supraveghea, ca să ne asigure că o hrănește. Și-a lăsat mâna să cadă pe lângă marginea plutei și s-a înfiorat la atingerea apei. Parcă o chema la ea, o îmbia să intre. Și-a lăsat brațul să alunece puțin, după care a coborât și un picior. A simțit cum i se îngreunează sariul și trage de ea, îndemnând-o să-l urmeze. Auzea plânsetele fetiței și se bucura că e în brațele lui Dolly. Dolly și Rajkumar aveau s-o protejeze, aveau s-o ducă acasă teafără. Era mai bine așa: mai bine s-o îngrijească ei, care știau pentru ce trăiesc. A auzit vocea lui Dolly, care-i striga:

— Oprește-te, Manju. Ai grijă…

Atunci a știut că venise timpul. A fost foarte ușor să alunece de pe plută în râu. Apa era rapidă, neagră și paralizant de rece.

PARTEA A ȘAPTEA

PALATUL DE CRISTAL

PATRUZECI

Bela avea optsprezece ani când Dolly și Rajkumar au traversat munții. Ziua în care au ajuns la Lankasuka avea să-i rămână în amintire pentru totdeauna.

Se întâmpla în 1942, un an cumplit în istoria Bengalului. La vremea aceea, în India nu se știa aproape nimic despre situația din Birmania și Malaya. Din cauza măsurilor de siguranță pe timp de război, știrile erau vagi și canalele de comunicare obișnuite nu mai existau. Cu un an în urmă, când sosise prima navă cu refugiați din Rangoon la Calcutta, Bela și părinții ei se duseseră în port s-o întâmpine, sperând s-o vadă pe Manju printre pasagerii care debarcau. Aflaseră însă că Rajkumar și familia lui hotărâseră să rămână în Birmania.

Apoi a avut loc bombardarea Rangoonului și a început marele exod indian spre nord. Când au sosit primii refugiați la Calcutta, Bela i-a căutat și le-a cerut informatii, oferindu-le nume și adrese exacte. N-a aflat nimic.

Tot în 1942, Mahatma Gandhi a inițiat mișcarea „Părăsiți India“. Uma s-a numărat printre miile de membri ai Congresului care au fost trimiși la închisoare. Unii au rămas acolo până la sfârșitul războiului. Uma a stat destul de puțin, căci a făcut febră tifoidă și a fost eliberată.

Era acasă de câteva luni când bătrânul paznic a venit s-o anunțe că erau niște sărmani la poartă. Nu era nimic neobișnuit, întrucât Bengalul se confrunta cu una dintre cele mai mari foamete din istorie. Orașul era plin de migranți flămânzi, veniți de la sate; oamenii smulgeau iarba din parcuri și scormoneau prin canalizări în căutarea unor boabe de orez.

La Lankasuka, mâncarea rămasă le era împărțită nevoiașilor o dată pe zi. În ziua aceea, împărțeala de dimineață se terminase de mult. Uma lucra la birou când paznicul a anunțat-o de prezența sărmanilor.

— Zi-le să vină mâine, la ora care trebuie.

Paznicul a plecat, dar s-a întors imediat.

— Nu vor să plece.

Întâmplarea a făcut ca Bela să se afle prin preajmă.

— Du-te și vezi ce se petrece, i-a spus Uma.

Bela a ieșit în curte și s-a dus spre poartă. A văzut un bărbat și o femeie cu mâinile încleștate pe gratiile de fier ale gardului. Apoi a auzit o voce, ca o șoaptă răgușită, rostindu-i numele.

— Bela…

S-a uitat cu atenție la fețele lor.

Uma a auzit un țipăt și a ieșit fuga în curte. A smuls cheile din mâna paznicului, s-a dus repede la poartă și a descuiat-o.

— Ia uite!

Rajkumar stătea în genunchi pe trotuar. A întins brațele, și abia atunci a observat Uma că ținea în brațe un copil, un bebeluș – pe Jaya. Deodată, copilul s-a învinețit la față și a început să plângă din toți rărunchii. Nu exista sunet mai frumos pe lume decât acea expresie a furiei, acel sunet primordial al vieții care-și declară hotărârea de a se apăra.

Abia în a doua jumătate a anului următor, 1943, au început să ajungă în India primele zvonuri despre Armata Națională Indiană. Nu era însă aceeași forță militară în care se înscrisese Arjun în nordul Malayei. Prima Armată Națională Indiană n-a rezistat mult.

Cam la un an de la constituire, conducătorul ei, căpitanul Mohun Singh, a desființat-o de teamă că japonezii vor încerca să preia controlul. Armata a fost reînființată de Subhas Chandra Bose, un politician naționalist indian care a ajuns în Singapore în 1943, prin Afganistan și Germania. Bose a revigorat Armata Națională Indiană, atrăgând zeci de mii de recruți dintre populațiile indiene din sud-estul Asiei: Arjun, Hardy, Kishan Singh, Ilongo și mulți alții i s-au alăturat.

La finalul războiului, mii de membri ai Armatei Naționale Indiene au fost repatriați ca prizonieri de război. În ochii britanicilor, aceștia erau CJ-iști, colaboraționiști ai japonezilor. Erau considerați trădători, atât ai Imperiului, cât și ai armatei indiene, care continuase în mare parte să lupte alături de aliați, în Africa de Nord, în sudul Europei și în contrainvazia britanică în Birmania. Publicul indian vedea însă lucrurile cu totul altfel. Pentru ei, imperialismul și fascismul erau două rele identice, unul trăgându-se din celălalt. Prin urmare, prizonierii învinși din Armata Națională Indiană au fost primiți ca niște eroi, spre deosebire de învingătorii întorși acasă.

În 1945, guvernul colonial a decis să pună sub acuzare trei membri ai Armatei Naționale Indiene, celebrul „Trio de la Red Fort“: Shah Nawaz

Khan, Gurbakhsh Singh Dhillon și Prem Sahgal. În țară au izbucnit numeroase proteste și demonstrații; s-au format comitete de sprijin în toată India, deși era oficial interzis. Grevele generale au blocat state întregi, iar studenții țineau adunări publice imense, sfidând restricțiile. În orașul Madurai din sudul țării, doi oameni și-au pierdut viața după ce poliția a deschis focul asupra participanților la o demonstrație. La Calcutta, zeci de mii de oameni au ieșit pe străzi. Au ocupat orașul timp de câteva zile. Poliția a împușcat câteva zeci. La Bombay, marinarii s-au răsculat. Pentru Congres, procesul a fost mană cerească. Partidul pierduse din popularitatea de care ajunsese să se bucure înaintea războiului și avea mare nevoie de o cauză care să mobilizeze tara. Procesul le-a oferit asta.

Nici nu începuse bine, și acuzarea s-a și poticnit. Nu aveau dovezi că Armata Națională Indiană ar fi avut de-a face cu atrocitățile comise de japonezi în sud-estul Asiei sau cu maltratarea prizonierilor de război britanici și australieni. Au reușit să demonstreze că o parte dintre prizonierii indieni fuseseră maltratați, dar nici unul dintre aceste cazuri nu avea legătură cu cei trei inculpați.

Pe 1 decembrie 1945, Bhulabhai Desai, avocatul principal al apărării, a ținut pledoaria finală.

— Astăzi, în fața instanței, se judecă dreptul unei populații supuse de a purta război.

În principiu, a susținut el, clienților săi li se aducea o singură acuzație, aceea de a fi luptat împotriva regelui. Celelalte acuzații decurgeau din aceasta. Lui Desai îi revenea sarcina de a demonstra că dreptul internațional recunoaște dreptul popoarelor cucerite de a lupta pentru independența lor, și a făcut asta citând o serie de precedente. A arătat că, atunci când îi convenise, însuși guvernul britanic recunoscuse acest drept, în diverse cazuri care datau încă din secolul al XIX-lea. De pildă, britanicii îi susținuseră pe greci și alte națiii când se răzvrătiseră împotriva Imperiului Otoman; mai recent, susținuseră Armata Națională Poloneză și pe rebelii cehoslovaci; de asemenea, insistaseră asupra dreptului maquis-ului francez de a fi tratat ca parte beligerantă, deși cabinetul mareșalului Petain era la vremea aceea guvernul Franței de jure și de facto. La încheierea procesului, cei trei inculpați au fost găsiți vinovați de a fi „dus o luptă armată împotriva regelui”. Au fost condamnați la deportare pe viață, dar sentința a fost comutată. Au fost puși în libertate și întâmpinați de mulțime cu ovații.

Între timp, Hardy ajunsese o figură publică (ulterior avea să devină ambasador și înalt oficial în guvernul indian). În 1946 s-a dus în vizită la bunicii Jayei, în Calcutta. De la el au aflat că Arjun își pierduse viața într-una dintre ultimele lupte date de Armata Națională Indiană – în centrul Birmaniei, spre finalul războiului.

La momentul acela, japonezii băteau în retragere, iar Armata a 14-a Aliată, sub comanda generalului Slim, avansa rapid către sud. Unitățile indiene din centrul Birmaniei au fost printre ultimele care au continuat să opună rezistență. Erau puțini și aveau arme învechite, iar forțele împotriva cărora luptau erau deseori imaginea în oglindă a ceea ei înșiși fuseseră la începutul războiului: majoritatea erau indieni, deseori din același regiment, deseori din aceleași sate și districte. Nu erau obișnuiți să lupte împotriva fraților și nepoților lor.

În acel moment, opoziția Armatei Naționale Indiene era mai degrabă simbolică, susținută în speranța că va declanșa o revoltă în sânul armatei indiene. Deși n-au reprezentat niciodată o amenințare reală la adresa glorioasei Armate a 14-a, nu erau un adversar neînsemnat. Mulți au luptat și au murit cu mare curaj, alimentând cauza cu eroi și martiri. Arjun se număra printre cei care muriseră eroic, a zis Hardy. Kishan Singh, de asemenea. Asta a fost tot ce-au aflat despre moartea lui Arjun, și le era suficient.

Timp de șase ani, Dolly și Rajkumar au locuit cu Uma în apartamentul ei. Conflictul Umei cu Rajkumar a fost dat uitării și Jaya a devenit legătura care-i unea pe toti cei din casă.

Dolly s-a angajat la o publicație militară, unde traducea afișe de război în birmană. Din când în când, Rajkumar lucra ca supraveghetor la gatere și depozite de cherestea. În ianuarie 1948, Birmania și-a câștigat independența. La scurt timp după aceea, Dolly a decis să revină la Rangoon împreună cu Rajkumar, cel puțin pentru o perioadă. Între timp, Jaya avea să rămână la Calcutta, alături de mătușa ei, Bela, și ceilalți bunici.

Graba lui Dolly de a reveni în Birmania se datora faptului că nu mai știau nimic de Dinu de șapte ani. Dolly credea că încă trăiește și abia aștepta să-l găsească. Cum Rajkumar a fost de acord să vină cu ea, a cumpărat bilete pentru amândoi.

Dar, cu cât se apropia mai mult ziua plecării, Rajkumar se arăta tot mai nehotărât. În ultimii șase ani se atașase enorm de nepoata sa rămasă orfană.

El se ocupa de Jaya cel mai mult: stătea la masă cu ea, o plimba prin parc, îi spunea povești la culcare. Dolly nu știa dacă va suporta durerea despărțirii de fetiță.

Problema s-a lămurit în momentul în care Rajkumar a dispărut, cu două zile înainte de îmbarcare. S-a întors după ce-a plecat vasul. Era măcinat de regrete și nu știa cum să-și mai ceară iertare, spunând că nu-și amintea unde se dusese și de ce plecase. Și-a îndemnat soția să cumpere alte bilete, cu promisiunea că nu se va mai repeta. Între timp, Dolly hotărâse că era mai bine să-l lase la Calcutta, pentru binele lui și al Jayei. Uma n-a obiectat. Îi convenea ca Rajkumar să mai stea: n-o deranja cu nimic și, pe deasupra, o mai și ajuta la treburile casei.

Dolly s-a întors la biroul companiei de transport naval și a cumpărat un singur bilet dus până la Rangoon. Știa că Rajkumar s-ar fi simțit obligat s-o însoțească dacă-i afla intențiile, așa că a decis să nu-i spună. Și-a văzut de treabă ca de obicei. În dimineața plecării a gătit tăieței *mohingya,* mâncarea lui preferată. Au făcut o plimbare în jurul lacului, după care Rajkumar a ațipit.

Vorbise deja cu Uma s-o însoțească până pe cheiul din Khidderpore. N-au schimbat aproape nici o vorbă pe drum; plecarea aceasta marca un sfârșit pe care nu voiau să-l admită. Până la urmă, când se pregătea să urce pe navă, Dolly i-a spus Umei:

— Știu că Jaya o să fie bine. E înconjurată de oameni care o să se ocupe de ea. Pentru Rajkumar îmi fac griji.

— O să fie bine și el, Dolly.

— Ai grijă de el, te rog, de dragul meu.

— O să am, promit.

Când s-a trezit din somnul de după-amiază, Rajkumar a găsit un bilet pe pernă: pe el era scrisul frumos al lui Dolly. A luat foaia de hârtie și-a netezit-o. Spunea: *Rajkumar, simt în sufletul meu că Dinu e în viață și o să-l găsesc. După aceea o să merg la Sagaing, așa cum visez de mult timp. Te asigur că nimic nu e mai greu decât să renunț la tine și la amintirea iubirii noastre. Dolly.*

N-a mai văzut-o niciodată.

PATRUZECI ȘI UNU

Jaya, fiind singurul copil din casă, era stăpână peste Lankasuka. Mătușa ei, Bela, locuia la etaj, în apartamentul moștenit la moartea părinților ei. Cum nu era căsătorită, ei îi revenea sarcina de a avea grijă de Jaya: la ea dormea și mânca fetița de obicei.

Rajkumar era însă la doar un etaj distanță: după plecarea lui Dolly a continuat să locuiască în apartamentul Umei de la parter. Avea camera lui, lângă bucătărie, sumar mobilată cu un pat îngust și două rafturi de cărți.

Singurul obiect neesențial din camera lui era radioul, un Paillard vechi, cu carcasă de lemn și mască îmbrăcată în material textil. Rajkumar își făcea întotdeauna siesta cu radioul pornit – de regulă, Jaya îl oprea când venea de la scoală. Liniștea îl trezea din somn. Se ridica în capul oaselor, se rezema pe perne și-i făcea loc nepoatei în pat, lângă el. Când o cuprindea de umeri, fața dispărea la îndoitura cotului său; bătrânul avea mâini uriașe și pielea tuciurie, străbătută de vene mai deschise la culoare. Firele albe de pe încheieturile degetelor formau un contrast izbitor. Rajkumar închidea ochii și obrajii supți i se umpleau de zbârcituri. Apoi începea să vorbească; istorisea o mulțime de povești despre locuri pe care Jaya nu le vizitase niciodată, despre imagini și scene atât de vii, încât se revărsau din cupa realității într-un ocean al viselor. Jaya trăia în aceste povești.

Locul pe care-l frecventa cel mai des Rajkumar era un templu budist din centrul orașului, un loc pe care și Dolly îl vizita cu plăcere pe vremuri. Acolo se aduna comunitatea birmană din Calcutta și, la anumite ocazii, Rajkumar o lua și pe Jaya cu el. Templul se afla la etajul al patrulea al unei clădiri părăginite, într-o zonă cu trafic intens, unde aerul mirosea tot timpul a gaze de eșapament. Traversau orașul cu autobuzul și coborau în stația de la Spitalul Eden. O luau pe treptele murdare de marmură și, când ajungeau în vârf, intrau într-o sală care părea desprinsă din altă lume: luminoasă, mirosind a parfum de flori și cu podele imaculate. Pe jos erau întinse covoare de stuf, împletite într-o multitudine de modele: diferite de covoarele indiene, dar nu complet neasemănătoare.

Cea mai mare agitație era cu ocazia marilor sărbători birmane: Thingyan, festivalul apei, care inaugura Anul Nou birman, Waso, care marca începutul Thadin, postul anual de trei luni, și Thadingyut, festivalul luminii, care-i celebra sfârșitul.

Când Jaya avea zece ani, Rajkumar a dus-o la templu de Thadingyut. Era

plin de oameni; femeile în *longyi* alergau de colo-colo pregătind ospățul, iar pereții străluceau în lumina a sute de lămpi și lumânări. Deodată, în toiul forfotei și gălăgiei, s-a lăsat tăcerea. Au început șușotelile în sală: „Prințesa… urcă a Doua Prințesă…“

În momentul în care a intrat prințesa, toată lumea s-a emoționat și a început să se înghiontească. Cei care știau au făcut plecăciunea *shiko*. Prințesa purta un *htamein* purpuriu și un fel de eșarfa; avea aproape șaptezeci de ani și își ținea părul cărunt prins într-un coc sobru. Micuță de statură, avea o figură blândă, cu ochi negri strălucitori. Și ea trăia în India în perioada aceea, în stațiunea montană Kalimpong. Se știa că e într-o situație materială extrem de precară.

Prințesa a schimbat câteva politețuri cu oamenii din jur. Apoi, zărindu-l pe Rajkumar, chipul zbârcit i s-a luminat de un zâmbet cald. A încheiat toate conversațiile; mulțimea s-a dat la o parte, și prințesa a traversat încet sala. Toți ochii din templu erau acum ațintiți asupra lui Rajkumar. Jaya era foarte mândră de tratamentul de care se bucura bunicul ei.

Prințesa l-a salutat călduros în birmană; Jaya nu înțelegea nimic din ce spun, dar le privea fețele cu atenție, le studia expresiile schimbătoare, zâmbea când zâmbeau și ei, se încrunta când aveau figuri grave. Apoi Rajkumar i-a prezentat-o prințesei:

— Aceasta este nepoata mea…

Era prima oară când Jaya întâlnea o prințesă și nu știa ce să facă. Dar era destul de ingenioasă; și-a adus aminte un film văzut de curând – să fi fost *Cenușăreasa,* sau *Frumoasa din pădurea adormită?* – și a făcut o plecăciune scurtă, ținându-și tivul rochiei între degetul mare și arătător. Prințesa a răsplătit-o cu o îmbrățișare.

Mai târziu, lumea s-a adunat în jurul lui Rajkumar, neștiind de ce tocmai el fusese ales pentru o asemenea onoare.

— Ce-a zis Alteța Sa? întrebau. De unde vă cunoaște?

— Ah, ne cunoaștem de-o viață, a răspuns Rajkumar senin.

— Serios?

— Da. Prima dată am văzut-o la Mandalay, când avea doar șase luni.

— Cum s-a întâmplat asta?

Rajkumar le-a istorisit povestea de la început, din ziua aceea cu mai bine de șaizeci de ani în urmă, când exploziile tunurilor britanice răsunaseră peste câmpie, până la zidurile Mandalay-ului.

Într-un ungher retras din Lankasuka era o firidă care servea drept altar în memoria părinților Jayei și a unchiului ei, Arjun. Una din cele două fotografii așezate acolo îi înfățișă pe Neel și Manju în ziua nunții – ridicaseră ochii de la focul sacru, cu figuri mirate. Valul sariului lui Manju îi alunecase pentru o clipă de pe cap, dezvelindu-i chipul. Zâmbeau radiind de fericire. Fotografia lui Arjun era făcută în gara din Howrah: era îmbrăcat în uniformă și râdea. În spatele lui se distingea clar o față, iar Bela i-a explicat nepoatei că acela era ordonanța unchiului ei, Kishan Singh.

De trei ori pe an, Bela și Jaya țineau o mică ceremonie la altar. Puneau ghirlande de flori în jurul fotografiilor și ardeau tămâie. Bela îi dădea Jayei flori, îndemnând-o să le aducă omagii părinților ei și lui Arjun, unchiul pe care nu-l cunoscuse niciodată. Dar când Bela aprindea bețișoarele de tămâie, erau întotdeauna patru mănunchiuri, nu trei. Deși nu i se spusese vreodată, Jaya știa că al patrulea era pentru Kishan Singh: și el se număra printre morții lor.

Abia când Jaya a împlinit zece ani și a început să se pasioneze de fotografie i-a trecut prin minte să-și întrebe mătușa despre pozele de la altar și cel care le făcuse.

Bela a rămas surprinsă.

— Credeam că știi, a răspuns nedumerită. Le-a făcut unchiul tău, Dinu.

— Cine mai e și el?

Așa a aflat Jaya că mai avea un unchi, din partea tatălui, un unchi pe care nu-l comemorau, pentru că nu știau nimic despre soarta lui. La Lankasuka, nimeni nu pomenea de Dinu – nici Rajkumar, nici Uma, nici Bela. Nimeni nu știa ce se întâmplase cu el. Se știa că rămăsese la Morningside până în ultimele săptămâni din 1942 și la un moment dat plecase spre Birmania. De atunci nu mai primiseră nici o veste. În sinea lor, toți bănuiau că războiul îi curmase și lui viața, dar nimeni nu voia să fie primul care s-o spună; prin urmare, numele lui Dinu nu era niciodată pronunțat în casă.

Spre finalul anilor ’40, umbrele celui de-al Doilea Război Mondial se profilau tot mai amenințător peste Birmania. Mai întâi au avut loc conflicte civile extinse și o revoltă comunistă de mari proporții. Apoi, în 1962, generalul Ne Win a preluat puterea după o lovitură de stat, și țara a căzut victimă capriciilor bizare și nebunești ale dictatorului: Birmania, „tărâmul de aur“, a devenit sinonimă cu sărăcia, tirania și proasta guvernare. Dinu

era doar unul dintre milioanele de oameni care dispăruseră în beznă.

Până în ziua nunții, Jaya a trăit la Lankasuka alături de Bela, Uma și Rajkumar. S-a căsătorit de foarte tânără, la șaptesprezece ani. Soțul ei era medic, cu zece ani mai mare decât ea. Se iubeau foarte mult, și la un an de la nuntă Jaya a născut un băiat. Dar, când copilul avea doi ani, s-a abătut tragedia asupra familiei lor: medicul a murit într-un accident feroviar.

La scurt timp după aceea, Jaya s-a mutat înapoi la Lankasuka. Cu sprijinul mătușii ei, Bela, s-a înscris la Universitatea din Calcutta, a absolvit-o și s-a angajat ca profesoară. A muncit din greu ca să-i ofere fiului ei cea mai bună educație. Băiatul a mers la cele mai bune scoli și colegii din oraș, iar la vârsta de douăzeci și unu de ani a primit o bursă de studiu și a plecat peste hotare.

Pentru prima oară după mulți ani, Jaya avea timp și pentru ea, așa că a reînceput să lucreze la teza de doctorat despre istoria fotografiei în India.

În 1996, colegiul la care preda Jaya a trimis-o la o conferință despre istoria artei la Universitatea din Goa. La Bombay, unde trebuia să schimbe avionul, a trăit una dintre cele mai urâte experiențe pe care le putea avea pe un aeroport: ajunsă la ghișeul de înregistrare, i s-a spus că se rezervaseră mai multe locuri decât erau disponibile. Dacă voia să fie sigură că prinde un loc, trebuia să aștepte cel puțin două zile; altfel, compania aeriană se oferea să-i plătească biletul de tren sau autobuz.

S-a dus la alt ghișeu, cu biletul în mână. A nimerit la capătul unei cozi interminabile de oameni foarte nervoși care spuneau toți același lucru: „Am făcut rezervare…“

Jaya era o femeie de înălțime medie și destul de firavă. Avea părul rar și cărunt și arăta exact cum era și în realitate: o profesoară modestă și destul de retrasă, care de multe ori nu-și putea ține nici clasa în frâu. Știa că nu are rost să-și adauge vocea la corul de strigăte indignate de la ghișeu: dacă alții fuseseră refuzați, ea nu avea nici o șansă de izbândă. A hotărât să ia trenul.

Jaya nu cunoștea bine Bombayul. A luat tichetul și s-a dus la Gara Shivaji cu un autobuz pus la dispoziție de compania aeriană. A cumpărat mersul trenurilor și, aflând că primul tren era abia peste câteva ore, a plătit biletul și a decis să facă o plimbare. Și-a lăsat valiza la bagaje și a ieșit din gară. Era după-amiază târziu, când începea ora de vârf; s-a lăsat purtată de mulțimile care se revărsau pe străzi.

După un timp s-a trezit în fața ușii fumurii a unei galerii de artă în care funcționa aerul condiționat. Respirația ei a desenat un cerculeț de abur pe geamul verde și rece. Un afiș anunța tematica expoziției curente: lucrări recent descoperite ale unui pionier al fotografiei de la începutul secolului, o femeie parsi căreia nu i se cunoștea identitatea. În partea de sus a afișului era reproducerea micșorată a uneia dintre fotografiile expuse, un portret de grup care înfățișă patru persoane așezate pe scaune. Imaginea i-a atras atenția Jayei. A deschis ușa. În galerie era foarte frig și aproape pustiu. Pe un taburet stătea nelipsitul paznic ursuz, și la un birou, o femeie plictisită, îmbrăcată în sari de mătase și cu un inel cu diamant în nas.

— Se poate să-mi arătați fotografia de pe afiș?

Probabil sesizând entuziasmul din glasul vizitatoarei, femeia s-a ridicat imediat și a condus-o în coltul din spatele galeriei.

— La aceasta vă referiți?

Jaya a încuviințat din cap. Fotografia era mult mărită, peste dimensiunile unui afiș, pe când versiunea pe care și-o amintea ea era cât o vedere. O știa de-o viață, dar parcă acum o vedea pentru prima dată. Era făcută în grădina casei prefectului. Patru scaune erau așezate în semicerc pe peluza proaspăt tunsă. Uma și soțul ei stăteau în mijloc, flancați de Dolly și Rajkumar.

În spatele lor se întindea o grădină în trepte care cobora pe coasta abruptă a dealului. Mai în spate se deslușeau câțiva oameni în poziții alese cu grijă – servitori, rândași și grădinari, toți echipați cu uneltele specifice activității lor: coase, sape și bice. Pe fundal se desfășură un peisaj atât de vast și dramatic, încât părea un decor pictat: fluviul cotea pe lângă deal și se lățea într-un estuar, un șir de stânci se înălțau din apa înspumată a mării, plaja cu palmieri se deschidea grațios într-un golf însorit.

Prefectul se afla în prim-plan, zvelt și ferchеș, într-un costum de in cu trei nasturi. Stătea pe marginea scaunului, ca o pasăre vigilentă, cu capul ușor înclinat într-un unghi care trăda neîncredere. Uma, pe de altă parte, părea foarte relaxată. Degaja siguranță și încredere prin postura ei, prin felul în care ținea o mână pe genunchi. Purta un sari simplu, de culoare deschisă, cu tiv brodat; partea din spate îi acoperea capul ca un șal. Avea ochii mari și gene lungi, iar figura îi exprima generozitate, dar și putere: Jaya își amintea bine toate acestea din copilărie. Privind în urmă, era ciudat să observe cât de puțin se schimbase Uma de-a lungul vieții.

Patroana galeriei a întrerupt-o din meditație.

— Cunoașteți fotografia, din câte observ.

— Da. Doamna din mijloc era străbunica mea.

O chema Uma Dey.

În clipa aceea, Jaya a remarcat un detaliu.

— Uitați-vă, a zis, uitați-vă cum poartă sariul.

Patroana galeriei s-a aplecat ca să vadă mai bine.

— Nu văd nimic neobișnuit. Așa îl poartă toată lumea.

— Realitatea e, a spus Jaya, că Uma Dey a fost printre primele femei care l-au purtat astfel.

— În ce sens?

— Așa cum îl port eu și cum îl purtați dumneavoastră. Femeia s-a încruntat.

— Așa se poartă dintotdeauna, a replicat ea sec. Șanurile sunt o îmbrăcăminte foarte veche.

— Sunt, într-adevăr, a spus Jaya, dar nu și stilurile în care se poartă. Stilul modern, cu bluză și jupă, nu e deloc vechi. L-a inventat un bărbat, în perioada Indiei Britanice.

Deodată, peste ani, a auzit vocea Umei, care-i povestea despre evoluția sariului. Chiar și după atâta vreme, Jaya s-a înfiorat, amintindu-și cât de surprinsă fusese când auzise prima oară toate acestea. Își imaginase mereu că sariul face parte din ordinea firească a universului indian, transmis de la o generație la alta din timpuri imemoriale. Rămăsese uimită să afle că acest obiect de îmbrăcăminte are istoria sa, creată de oameni reali, prin voință umană.

La ieșirea din galerie, Jaya a cumpărat o copie a fotografiei. Pe spate era o scurtă notă explicativă: scria că Ratnagiri e situat între Bombay și Goa. Instinctiv, a scos mersul trenurilor din geantă și a văzut că trenul de Goa trecea prin Ratnagiri. Era foarte simplu să se oprească acolo o zi sau două. Conferința începea abia peste două zile.

A ieșit din galerie și a intrat într-un restaurant iranian. A comandat un ceai și s-a așezat la masă să se gândească. O entuziasma ideea de a merge la Ratnagiri: de mult visa asta, dar găsise mereu motive să amâne vizita. Poate că acum era momentul perfect. În definitiv, fotografia din galerie părea un semn profetic. Ratnagiri era locul în care-și avea rădăcinile istoria ei personală, dar gândul de a merge acolo o tulbura, îi răscolea sedimente uitate de neliniște și teamă.

Simțea nevoia să discute cu cineva. A achitat nota și a ieșit din restaurant. Înfruntând mulțimea de oameni, a pornit spre o cabină telefonică. A intrat și a format numărul casei din Calcutta. După două târâituri a auzit glasul mătușii ei.

— Jaya? Unde ești?

— La Bombay…

Apoi i-a explicat ce se întâmplase. În timp ce vorbeau, și-o imagina pe Bela aplecată peste telefonul negru și ciobit din camera ei, cu o figură îngândurată și ochelarii cu rame aurii care-i alunecau pe nasul lung și subțire.

— Mă gândeam să stau vreo două nopți la Ratnagiri, a zis Jaya. Trenul oprește acolo în drum spre Goa.

A urmat un moment de tăcere. După care a auzit glasul calm Belei, la celălalt capăt al firului.

— Da, trebuie să te duci. Trebuia să te fi dus de mult…

Peisajul din Ratnagiri era atât de spectaculos pe cât și-l închipuia Jaya. Dar a descoperit repede că mai existau foarte puține dintre locurile despre care auzise în copilărie. Debarcaderul din Mandvi era în paragină; templul Bhagavati, pe vremuri doar o turlă și un altar, era acum o clădire impozantă cu ziduri albe; Outram House, unde regele Thebaw și anturajul său locuiseră peste douăzeci și cinci de ani, fusese demolată și reconstruită. Ratnagiri în general nu mai era orășelul provincial de pe vremea lui Thebaw. Era un oraș înfloritor, în jurul căruia se dezvoltaseră o multitudine de industrii.

Lucrul cel mai curios era că, în ciuda tuturor transformărilor petrecute, orașul reușise cumva să păstreze vie amintirea regelui Thebaw. Thiba-Raja era omniprezent în Ratnagiri: numele lui era inscripționat pe firme și afișe, la colțuri de stradă, pe restaurante și hoteluri. Regele murise de peste optzeci de ani, dar în bazaruri oamenii vorbeau despre el de parcă îl cunoscuseră personal. Inițial, Jayei i s-a părut emoționant, apoi profund înduioșător ca un om ca Thebaw, atât de rece și distant, să nască o asemenea iubire în tara de exil.

Prima descoperire reală a fost la locul unde se aflase reședința prefectului, casa în care locuise Uma. Era imediat după colțul hotelului ei, în vârful unui deal cu vedere spre golf și oraș. Complexul, acum în proprietatea

guvernului, era împrejmuit cu un gard înalt. Dealul, plin de verdeață pe vremea Umei, fusese defrișat între timp, iar priveliștea era cu atât mai spectaculoasă, oferind o panoramă minunată asupra fluviului, mării și cerului. Ratnagiri se întindea la poale, exemplul perfect de oraș colonial în care o linie invizibilă despărțea bazarurile de Administrație – clădirea de cărămidă roșie în care își aveau sediul tribunalele și instituțiile districtuale.

Curioasă să vadă reședința prefectului, Jaya a adunat câteva cărămizi la baza zidului și s-a urcat pe ele să arunce un ochi în curte. O aștepta o nouă dezamăgire: vechiul bungalow, cu portic grecesc și grădină în trepte, dispăruse. Terenul fusese împărțit astfel încât să încapă câteva case mai mici.

Se pregătea să sară jos, când a interpelat-o un paznic înarmat.

— Hei, ce faci acolo? Dă-te jos imediat!

A venit fuga la ea și a luat-o la întrebări: cine era? De unde venea? Ce căuta acolo?

Ca să-i distragă atenția, Jaya a scos fotografia pe care o cumpărase de la galeria de artă din Bombay. A avut efectul scontat. Paznicul s-a uitat la imagine, după care a condus-o la un punct de observație aflat pe o fâșie de teren cu vedere spre vale.

— Acela e fluviul Kajali, i-a explicat, iar mai încolo e plaja Bhate.

Apoi a început s-o întrebe despre oamenii din fotografie, despre prefect, despre Uma. Când a pus degetul pe Rajkumar, l-a pufnit râsul.

— Uitați-vă la băiatul ăsta! Zici că împărățește locul.

Jaya s-a uitat mai atent. A observat că Rajkumar ținea capul înclinat cu dezinvoltură, în ciuda posturii altminteri solemne. Avea trăsături masive, falei pronunțate și ochi gravi; părea uriaș pe lângă silueta măruntă și subțire a prefectului. Purta pantaloni de culoare închisă, sacou de in și cămașă cu guler tunică. Hainele lui nu erau la fel de elegante și de bine croite ca ale prefectului, dar părea mult mai relaxat; stătea picior peste picior și avea o tabacheră argintie în mână. O ținea între arătător și degetul mare, de parcă ar fi fost asul de pică.

— E bunicul meu, i-a explicat Jaya.

Dar pe paznic deja nu-l mai interesa Rajkumar. Îi căzuse privirea pe Dolly, așezată într-un colț, lângă Uma, pe jumătate întoarsă, ca pentru a se feri de obiectivul camerei.

Purta un *longyi* de mătase verde și bluză albă. Avea fața lungă și subțire,

cu oase fine, vizibile prin piele. Părul era prins la spate, dar pe lângă tâmplă îi atârna o șuviță rebelă. Nu purta nici o bijuterie, doar un mănunchi de flori de plumeria la ureche. În mâini ținea o ghirlandă de iasomie albă.

— Ce femeie frumoasă, a remarcat paznicul.

— Așa e. Toată lumea spunea asta.

Jaya mai avea o zi de stat la Ratnagiri. Spre seară a închiriat o ricșă-scuter și i-a spus conducătorului s-o ducă la plaja Bhate. Au luat-o prin oraș, pe lângă clădirile de cărămidă roșie ale liceului și colegiului, pe podul care traversa estuarul, până la plaja din sud. În depărtare, soarele imens umplea gura golfului, devenind tot mai mare pe măsură ce cobora la asfințit. Nisipul arămiu cobora lin spre mare. Pe marginea plajei creșteau o mulțime de palmieri, trunchiurile lor groase legănându-se însetate în bătaia vântului. În locul unde nisipul se transforma în pământ, găseai o amestecătură de iarbă, scoici și alge uscate.

Acolo, la adăpostul desișurilor, Jaya a descoperit ceea ce căuta: o piatră memorială în cinstea străunchiului ei, prefectul. Literele sculptate erau tocite de forțele unite ale vântului, apei și nisipului. Era suficientă lumină cât să deslușească inscripția: „În memoria lui Beni Prasad Dey Esq, prefect districtual, 1905-1906“. Ridicându-se, și-a plimbat privirea peste plaja măturată de vânt, care aluneca domol până în valuri. Nisipul roșu devenise cenușiu în lumina soarelui la apus. Demult, Uma îi spusese că, dacă mergea de la piatra memorială până la apă, în linie dreaptă, avea să ajungă exact în punctul în care fusese găsit trupul neînsuflețit al prefectului, alături de rămășițele bărcii.

PATRUZECI ȘI DOI

Întoarsă la Calcutta, Jaya a început să scormonească prin mulțimea de documente pe care i le lăsase Uma prin testament. Îi trecuse de câteva ori prin minte să scrie o biografie a străbunicii ei; o editură mare îi oferise chiar și un contract la un moment dat. Jaya știa că Uma revenise în atenția publicului în ultima vreme, ca o figură politică deschizătoare de drumuri. Cu siguranță trebuia să apară și o biografie cât de curând, și Jaya nu suporta ideea ca altcineva s-o scrie.

I-a luat câteva zile să studieze toate hârtiile, multe roase de insecte. Spre

uimirea ei, cu cât citea mai mult, cu atât se gândea mai mult la Rajkumar. Din acest punct de vedere, parcă păstrase raționamentul asociativ specific copilăriei. În toți anii cât îl cunoscuse, bunicul ei trăise la parter, într-o cămăruță din apartamentul Umei. Nu era nimic conjugal în relația lor: poziția lui Rajkumar în casă era undeva între rudă săracă și angajat. Dar, din cauza topografiei casei, Jaya nu se putea gândi la unul fără să se gândească și la celălalt: când cobora să-și vadă bunicul, o vedea inevitabil și pe strămătușa ei.

Au năpădit-o amintirile. Își aducea aminte tonul pe care Rajkumar ofta de câteva ori pe zi: „Ah, Birmania… Birmania era tărâmul de aur…“ își amintea cât de mult îi plăcea să fumeze țigări de foi birmane, mai lungi și mai groase decât bidi, dar nu la fel de închise la culoare și de mari ca havanele. Nu era ușor să faci rost de ele în India, dar Rajkumar se mulțumea cu anumite surogate. Nu departe de Lankasuka se găsea o prăvălie de *paan* care ținea și astfel de trabucuri. Uneori, Jaya mergea cu bunicul la prăvălie. Își amintea cum mijea ochii când aprindea o țigară. Apoi sufla un nor de fum cenușiu și spunea: „Ah, Birmania…“

Proprietarul prăvăliei era un om foarte irascibil. Jaya își amintea că o dată se răstise la Rajkumar: „Da, da. Nu-i nevoie să ne repeți. E de aur Birmania dumitale, și lumea trage pârțuri cu pepite“.

Ținea minte că s-a dus cu Rajkumar la templul birman din nordul Calcuttei. Își amintea oamenii adunați acolo, mulți dintre ei indieni plecați din Birmania în 1942. Erau gujarati, bengalezi, tamili, sikhi, eurasiatici. În templu, toți vorbeau birmana. Unora le mersese de minune după plecare. Își deschiseseră afaceri noi, își construiseră case noi; alții se dedicaseră copiilor și nepoților, la fel cum Rajkumar își clădise o viață nouă în jurul Jayei. Nu toți cei care veneau la templu erau budiști din naștere ori din convingere. Veneau acolo pentru că era singurul loc unde întâlneau alți oameni ca ei, unii cărora le puteau spune: „Birmania e tărâmul de aur“, știind că ascultătorii puteau să treacă aceste cuvinte prin sita propriului exil și să le perceapă nuanțele diferite. Își amintea cum tânjeau după vești din Birmania – așteptau cu sufletul la gură să afle știri despre cei rămași acolo. Își amintea ce agitație se stârnea când apăreau oameni noi. Erau asaltați cu întrebări: „Ce s-a întâmplat cu…?“ „Ai auzit de cutare sau cutare lucru?“

Rajkumar era întotdeauna cel vorbăreț, profitând de glasul lui puternic ca să-și strige întrebările, întotdeauna despre o persoană cu nume birman, o

persoană despre care Jaya a aflat că e unchiul ei abia la vârsta de zece ani, când i-a spus Bela – unchiul Dinu, pe care nu-l cunoscuse niciodată.

Aceste amintiri i-au trezit alte gânduri. A pus deoparte documentele Umei și a scos un dosar cu articole decupate din ziare în ultimii nouă ani. Îl începuse în 1988, când citise despre apariția unei mișcări democratice în Birmania. Aceste evenimente îi reaprinseseră curiozitatea pentru țara natală. Aflase cine era liderul mișcării, Aung San Suu Kyi, și păstrase multe articole din ziare și reviste. În august 1988, când junta militară a ieșit la contraatac, întemnițând-o pe Aung San Suu Kyi și pornind o campanie nemiloasă de represalii, Jaya stătea trează cu nopțile și asculta BBC. Cumpăra foile volante care descriau măcelul care a urmat: ucideri în masă, încarcerări, împrăștierea activiștilor.

Acum, uitându-se la foile îngălbenite, i-a atras atenția o fotografie dintr-o revistă: un portret al lui Aung San Suu Kyi. A observat că era ceva deosebit la fotografia aceea, ceva ce o diferența de alte fotografii din reviste. Artistul surprinsese chipul cu osatură fină al lui Aung San Suu Kyi într-un moment de meditație; era ceva în cadrajul imaginii care-i amintea de fotografiile în rame argintii de pe măsuța de toaletă a Belei.

S-a uitat la cuvintele scrise mărunt în partea de sus a pozei. Era făcută de un anume U Tun Pe. Când a rostit numele cu glas tare, ceva i-a tresărit într-un ungher al memoriei. S-a ridicat și s-a dus în camera Belei.

— Mai ții minte numele birman al lui Dinu-*kaka*?

— O clipă, a zis Bela trecându-și degetele prin părul alb, tuns scurt. Tun… ceva. Dar în Birmania se schimbă titlul pe măsură ce înaintezi în vârstă. Dacă ești femeie, se modifică din Ma în Daw, iar dacă ești bărbat, ți se spune Maung, apoi Ko și mai târziu U. Deci, dacă ar mai trăi în zilele noastre, s-ar numi U Tun… Ceva de genul ăsta.

Jaya a scos fotografia și i-a arătat numele autorului.

— E posibil să fie ăsta?

Bela a strâmbat din nas și s-a uitat cu ochii mijiți prin ochelarii cu rame aurii.

— U Tun Pe? Să mă gândesc… Ko Tun Pe… U Tun Pe, a început să murmure. Da, așa pare să fie. Când a fost făcută fotografia? a întrebat, înapoindu-i bucata de hârtie.

— În 1988.

Bela a strâns din buze.

— Știu la ce te gândești, Jaya. Dar nu te entuziasma prea repede. Poate fi altcineva. În Birmania, mii de oameni se numesc la fel. În orice caz, în 1988, Dinu ar fi avut șaptezeci și patru de ani. Prin urmare, azi ar avea optzeci și doi, presupunând că mai trăiește. N-a fost niciodată prea robust, mai ales din cauza problemei la picior. E aproape imposibil să…

— Ai dreptate probabil, a spus Jaya. Dat tot trebuie să aflu adevărul. Trebuie să știu sigur.

Bela i-a oferit Jayei următorul indiciu, un nume: Ilongo Alagappan.

— Caută-l. E singurul care poate ști ceva despre Dinu.

În ultimii doi ani, ca să poată ține legătura cu fiul ei, Jaya se familiarizase cu e-mailul și internetul. Avea cont la un centru de computere și, cu prima ocazie când a trecut pe acolo, a cumpărat o jumătate de oră de acces la internet. Mai întâi a căutat „U Tun Pe“, însă n-a găsit nici un rezultat. A pus degetele pe tastatură și a tras aer în piept, apoi a tastat numele „Ilongo Alagappan“ și-a apăsat pe „Enter“.

Pagina motorului de căutare a tresăltat ca un ogar care adulmecă urma prăzii. Preț de un minut chinuitor, săgeata a pulsat pe ecran. Deodată, o nouă tresăltare, și în fața ochilor ei a apărut un mesaj: erau cinci sute șaizeci de rezultate la numele „Ilongo Alagappan“. Jaya s-a ridicat de pe scaun și s-a dus la biroul managerului.

— Cred că o să mai am nevoie de o oră. Poate chiar două…

Apoi a revenit pe scaun și a început cu primul rezultat. S-a apucat să copieze paragrafe într-un fișier separat. A aflat că Ilongo era o figură marcantă în viața politică malaeză: fusese ministru și primise titlul de „Dato“. Își începuse cariera la scurt timp după război, când muncitorii de pe plantații își înființaseră sindicate. Mulți ajunseseră activi în politică și printre ei se număra și Ilongo; în doar câțiva ani, devenise unul dintre cei mai importanți lideri de sindicat din țară, o adevărată legendă pe plantații. Fondase o cooperativă și adunase destui bani cât să cumpere plantația Morningside. Se întâmpla într-o perioadă când prețul cauciucului scăzuse dramatic și mii de muncitori își pierdeau slujbele. Ilongo transformase Morningside într-una dintre întreprinderile-pionier ale mișcării cooperatiste. Sindicatul muncitorilor de pe plantație devenise o poveste de succes extraordinară: beneficiau de îngrijire medicală, pensii, program educațional, proiecte de recalificare.

Unul dintre rezultatele de pe ecran trimitea la pagina web a „Cooperativei Morningside”. Jaya a decis să facă o încercare. S-a autentificat și i-a lăsat lui Ilongo un mesaj în care i-a spus cine era și că se documenta pentru o carte despre străbătușa ei, Uma, și bunicul ei, Rajkumar. I-a scris că dorea să poarte o discuție cu el și că i-ar fi fost recunoscătoare pentru amabilitatea de a-i răspunde.

A doua zi a sunat-o managerul centrului de computere. Era în culmea entuziasmului.

— Am vești bune, *didi*! Ai primit un mesaj! Din Malaysia! Suntem așa de fericiți! O să-ți trimită cineva un bilet de avion…

Atât de izbitoare era asemănarea lui Ilongo cu Rajkumar, încât, atunci când Jaya l-a văzut pentru prima oară, în gara din Sungei Pattani, i s-a făcut pielea de găină. Ca și Rajkumar, Ilongo avea o statură impresionantă: era înalt, lat în umeri, tuciuriu și cu o burtă mare, de genul celei care nu apare din trândăveală, ci dintr-un exces de energie – stomacul lui era precum un rezervor de combustibil suplimentar prins pe exteriorul unui camion. Avea părul alb, ciufulit și foarte mult, peste tot, pe brațe, pe piept, pe degetele mâinilor: albeața lui forma un contrast frapant cu negrul pielii. Fața, ca și a lui Rajkumar, era brăzdată de riduri, cu gușă mare și falei căzute; era uriașă, țepoasă și părea construită din blindaj, de parcă natura îl echipase în așa fel încât să poată supraviețui la mare adâncime.

Vocea însă a fost cea mai mare surpriză. Nu semăna deloc cu a lui Rajkumar, nici în engleză, nici în hindustani. Vorbea o engleză tipică Malaysiei, domoală, presărată cu interogații – *la?* —, cu o exprimare foarte plăcută și prietenoasă.

Au ieșit din gară și Ilongo a condus-o la o Toyota Land Cruiser, 4x4 și foarte pătrățoasă. Pe portiere era lipit logoul cooperativei care deținea Morningside. Au urcat, iar Ilongo a scos o cutie de tablă și și-a aprins un trabuc. Acest lucru accentua și mai mult asemănarea ireală cu Rajkumar.

— Spune-mi mai multe despre cartea pe care o scrii, a zis el. Care va fi subiectul?

— Nu m-am hotărât încă. Poate c-o să fiu mai lămurită după ce discutăm.

În drum spre Morningside, Ilongo i-a povestit pe scurt despre cariera lui și despre înființarea cooperativei Morningside. În timpul războiului, Timothy Martins, fratele lui Alison, servise ca interpret în armata americană. Fusese

în teatrul din Pacific și, la încheierea luptelor, trecuse pe fugă prin Sungei Pattani. Ilongo s-a întâlnit cu el.

— Nu vrei să vezi Morningside? l-a întrebat Ilongo.

— Nu, a răspuns Timothy sec.

Nu voia să meargă acolo; moșia îi readucea aminte de tot ce voia să uite, de moartea părinților, a surorii, a bunicului său. Nu voia decât să scape de ea cât mai repede. În afară de asta, nu-l interesa să administreze o plantație. Era limpede că viitorul cauciucului, ca produs comercial, nu era unul prea luminos. Datorită războiului se dezvoltase mult cercetarea, așa că urmau să apară tot felul de înlocuitori.

— O să scot Morningside pe piață, i-a spus lui Ilongo. Să anunți muncitorii.

Proprietatea a fost la vânzare timp de doi ani. Nu existau cumpărători. Timothy nu era singurul om de afaceri care-și dădea seama că cererea de cauciuc scăzuse. În toată Malaya, muncitorii de pe plantații își pierdeau slujbele, iar investitorii cumpărau proprietățile și vindeau terenul pe parcele. Într-un final, Ilongo a decis să rezolve singur această situație: dacă nu făcea asta, toată lumea ar fi fost dată afară. A umblat din ușă în ușă cu cutia milei – la propriu – și, până la urmă, a făcut rost de bani.

— Uite-o, a zis Ilongo arătând cu mândrie în față. Morningside.

Au intrat pe sub o poartă cu numele proprietății. Literele gotice delicate ale legendarei inscripții erau încă vizibile, dar șterse de vreme. Dedesubt, cu o scriere mai clară, dar mai simplă, apăruseră cuvintele: *Proprietatea Cooperativei Muncitorilor Malaezi de pe Plantații.* În față se înălța Gunung Jerai, cu vârful ascuns într-o perdea groasă de nori.

Șoseaua urca șerpuind printre șiruri de arbori-de-cauciuc și altă cultură, un soi de palmier mic și gros. Aceștia erau palmieri de ulei, i-a explicat Ilongo, o investiție mult mai profitabilă decât cauciucul la ora actuală. În consecință, suprafețele destinate acestora erau tot mai mari, în defavoarea celor dintâi.

Jaya era fascinată de palmierii de ulei: mănunchiuri de fructe galben-portocalii atârnau pe trunchiurile butucănoase, fiecare de dimensiunea unui miel. Aerul părea nemișcat și avea o textură unsuroasă. Pe stâlpi, între palmieri, erau construite căsuțe pentru păsări. Erau pentru bufnițe, i-a spus Ilongo, căci fructele uleioase atrăgeau o mulțime de rozătoare; datorită păsărilor, reușeau să controleze numărul acestora.

Apoi le-a apărut înainte Conacul Morningside. Era proaspăt văruit și avea un aspect vesel: acoperișul și obloanele erau roșii, iar pereții, zugrăviți în verde-pal. În față, sub verandă și pe toată aleea, erau parcate mașini și camioane. Oamenii mișunau peste tot.

— E mare agitație în casă, din câte observ, a spus Jaya.

— Este, a confirmat Ilongo. Mă bucur că o putem valorifica. Eu și familia ocupăm doar o parte din casă; restul servește drept birouri. N-am vrut să devină un monument. E mai bine să fie utilă.

Au dat ocol clădirii până la intrarea din spate. Doamna Alagappan, soția lui Ilongo, îi aștepta. Era o femeie înaltă, cu părul cărunt, îmbrăcată într-un sari de mătase verde. Cei doi locuiau singuri, întrucât copiii erau mari și „aranjați la casele lor". Una dintre fete era funcționar public, cealaltă, medic, iar băiatul era om de afaceri în Singapore.

— Am rămas doar noi doi.

În fiecare an, iarna, plecau în vacanță pe un vas de croazieră. Casa era plină de suvenire din Africa de Sud, Mauritius, Fiji, Australia; o fotografie îi înfățișă dansând în salonul unei nave. Ea purta sari de mătase, el, costum de safari gri.

Doamna Alagappan pregătise *idli* și *dosa,* ca să aibă cu ce-i întâmpina. După masa de prânz, a condus-o pe Jaya la camera de oaspeți. A intrat și, drept în față, pe fereastra deschisă, a întâmpinat-o priveliștea muntelui. Norii se risipiseră. Pe perete, lângă geam, era agățată o fotografie a aceluiași peisaj.

Jaya a încremenit, uitându-se când la fotografie, când la munte. Ilongo era în spatele ei. S-a întors spre el.

— *Dato?* a spus ea. Cine-a făcut-o?

— Tu cine crezi? a zâmbit Ilongo.

— Cine?

— Unchiul tău, Dinu.

— Mai ai și alte fotografii de-ale lui?

— O mulțime. Mi-a lăsat o adevărată colecție. De-asta am vrut să vii. Cred că și-ar fi dorit să ajungă la tine, îmbătrânesc și nu vreau să fie date uitării. I-am scris lui Dinu să-l întreb ce să fac cu ele, dar n-am primit nici un răspuns.

— Deci tii legătura cu el?

— E mult spus. Am aflat vești despre el la un moment dat.

— Când?

— O, a trecut ceva timp de-atunci…

Cu cinci ani înainte, i-a povestit Ilongo, cooperativa decisese să demareze un program pentru muncitorii străini. Bunăstarea Malaysiei începea să atragă tot mai mulți migranți din toată regiunea. Unii veneau din Birmania (sau Myanmar, cum se numea acum). Nu era foarte greu să traversezi clandestin din Myanmar în Malaysia: granițele dintre cele două țări erau despărțite de doar câteva sute de mile de litoral. Printre migranții din Myanmar erau și câțiva care participaseră activ la mișcarea pentru democrație. Fiind nevoiți să se ascundă după reprimarea revoltei din 1988, hotărâseră să fugă din țară. Întâmplător, Ilongo întâlnise un activist de origine indiană, un tânăr student care-l cunoscuse bine pe Dinu. Îi zisese că ultima oară când vorbise cu el, Dinu locuia singur la Rangoon – Yagon, cum se numea acum.

Cu această ocazie, Ilongo a aflat că Dinu fusese căsătorit peste treizeci de ani cu o celebră scriitoare birmană. Soția lui, Daw Thin Thin Aye, avusese legături strânse cu mișcarea pentru democrație. După represiune, și ea, și Dinu fuseseră închiși. Le dăduseră drumul după trei ani. Dar Daw Thin Thin Aye se îmbolnăvise de tuberculoză în închisoare și murise în mai puțin de un an de la eliberare. Asta se întâmpla cu patru ani în urmă, în 1992.

— L-am întrebat dacă pot să iau cumva legătura cu el, a spus Ilongo. Băiatul mi-a zis că n-avea să fie ușor, fiindcă junta îi interzisese lui Dinu să dețină telefon sau fax. Nici scrisorile nu erau foarte sigure, dar altă soluție nu exista, din ce mi-a spus băiatul. Așa că i-am scris, dar n-am primit nici un răspuns de la el. Bănuiesc că cineva a interceptat scrisoarea…

— Dar ai adresa lui, nu?

— Da.

Ilongo a vârât mâna în buzunar și a scos o foaie de hârtie.

— Are un mic studio foto. Face portrete, poze de nuntă, de grup. E adresa studioului, dar locuiește chiar deasupra.

La întins hârtia pătată și mototolită. Jaya s-a uitat la ea cu atenție, ca să descifreze literele. Primele cuvinte care i-au sărit în ochi erau: *Palatul de Cristal – Studio foto.*

PATRUZECI ȘI TREI

Câteva luni mai târziu, Jaya se plimba pe o stradă liniștită și destul de neaglomerată dintr-unul dintre cartierele vechi din Yangon. Dalele de pe trotuar erau strâmbe și rupte, iar printre crăpături creșteau buruieni. Tencuiala caselor era scorojită și pătată. Ici și colo se zăreau mici grădini, cu copaci care se întindeau peste uși. Era o zi senină și rece de la mijlocul lunii decembrie. Era foarte puțin trafic; copiii se întorseseră de la școală și jucau fotbal pe stradă. Ferestrele zăbrelite o urmăreau de pe ambele părți. Și-a dat seama deodată că era singura persoană îmbrăcată doar în *longyi*; rareori vedeai femei în sariuri, iar pantalonii păreau destinați aproape exclusiv polițiștilor și militarilor. Avea impresia că o privesc o mulțime de ochi.

Viza îi permitea să stea doar o săptămână în Myanmar. Era un timp foarte scurt în care să găsească pe cineva. Dacă Dinu era plecat la prieteni, ori în vreo călătorie? Avea fantezii de coșmar, în care aștepta într-un hotel părăginit, unde nu cunoștea pe nimeni.

Mai devreme, pe aeroportul din Calcutta, schimbase priviri suspicioase cu ceilalți pasageri. Toți se măsurau curioși: „De ce merge la Yangon?" „Cu ce afaceri vine în Myanmar?" Toți pasagerii erau indieni, ca și ea, și era clar că mergeau acolo cu același scop: să-și caute rudele.

Jaya făcuse mari eforturi să primească un loc la geam. Era curioasă să-și compare experiența călătoriei la Yangon cu poveștile auzite de-a lungul anilor. Dar nici nu s-a așezat bine jos, că a năpădit-o panica. Presupunând că-l găsea pe Dinu, de unde știa că acesta va dori să stea de vorbă cu ea? Cu cât se gândea mai mult, cu atât avea mai mari îndoieli.

Iar acum mergea pe strada menționată în adresă. Numerele caselor erau extrem de derutante. Erau numerale și fracții și delimitări alfabetice. Porțile micuțe duceau în curți care se dovedeau a fi alei. S-a oprit la farmacie să ceară informații. Bărbatul de la tejghea s-a uitat la foaie și-a arătat spre casa vecină. Când a ieșit, Jaya s-a trezit în fața a două uși la nivelul străzii care duceau în anticamera unei case mari, în stil vechi. Apoi a observat un semn pictat manual, atârnat chiar deasupra ușii. Mare parte a inscripției era în birmană, dar în partea de jos, parcă uitate, stăteau câteva cuvinte în engleză: *Palatul de Cristal – Studio foto.*

Era limpede că ajunsese unde trebuia, dar ușa era încuiată și studioul părea să fie închis. Dezamăgită, se pregătea să plece, când l-a văzut pe farmacist arătând spre aleea de lângă Palatul de Cristal. A aruncat o privire după colț și a văzut o ușă care părea zăvorâtă pe interior. În spatele ei se găseau o curte și o casă veche și întortocheată. Uitându-se peste umăr, l-a zărit pe farmacistul care-i făcea semn să intre. A bătut la ușă și, văzând că nu răspundea nimeni, a lovit mai tare, cu pumnul. Deodată, ușa s-a deschis. A intrat într-o curte împrejmuită cu ziduri. Într-un colț, două femei găteau la un foc. S-a dus la ele și a întrebat:

— U Tun Pe?

Femeile au încuviințat din cap zâmbitoare și-au arătat spre scara spiralată care ducea la etaj: evident, Dinu locuia într-un apartament chiar deasupra studioului.

În timp ce urca treptele, Jaya a auzit o voce care vorbea în birmană. Era vocea slabă și tremurândă a unui bătrân care părea să țină un fel de discurs. Vorbea sacadat, frazele fiind întrerupte de pauze și accese de tuse. A ajuns pe palierul unde se găsea apartamentul. Pe jos erau înșirate zeci de perechi de papuci și sandale de cauciuc. Ușile apartamentului erau deschise, dar intrarea era îndreptată în așa fel încât nu se vedea înăuntru. În mod clar erau mulți oameni acolo, și Jaya s-a gândit că nimerise în mijlocul unei întruniri politice, posibil chiar una clandestină; se întreba dacă nu cumva sosirea ei va stârni nemulțumire. Apoi, spre surprinderea ei, l-a auzit pe vorbitor rostind câteva cuvinte care nu erau în birmană; erau nume pe care le cunoștea din istoria fotografiei: Edward Weston, Eugène Atget, Brassaï. În momentul acela, curiozitatea a învins discreția. Jaya și-a scos pantofii și a intrat.

Era o încăpere mare și înaltă, ticsită de oameni. Câțiva stăteau pe scaune, dar majoritatea, pe covoroșe întinse pe jos. Spațiul era neîncăpător pentru mulțimea adunată și, în ciuda celor câteva ventilatoare care funcționau, abia se putea respira. În capătul celălalt al camerei erau două ferestre mari cu obloane albe. Pereții albaștri erau igrasioși și pătați, iar tavanul, negru de funingine.

Vorbitorul stătea pe un fotoliu împletit, acoperit cu o cuvertură verde. Își poziționase scaunul în așa fel încât să fie cu fața la majoritatea ascultătorilor; Jaya îl vedea foarte bine din partea cealaltă a camerei. Avea părul tuns, pieptănat cu cărare și cărunt doar la tâmple. Purta un *longyi* mov

și un tricou tricotat de culoare albastră, cu un fel de logo cusut pe piept. Bărbatul era slab ca un țâr, iar pe frunte și obraji avea riduri adânci ce păreau să se miște cu fluiditatea unor mici valuri. Era un chip frumos, înnobilat de vârstă, iar mobilitatea liniilor lui crea impresia unei profunzimi a înțelegerii și simțirii care depășea cu mult normalul.

Abia atunci și-a dat seama Jaya că nu văzuse niciodată o fotografie a unchiului ei, Dinu: el era mereu în spatele aparatului, niciodată în fața lui. Să fi fost bărbatul acesta? Nu semăna deloc cu Rajkumar; i se părea că arată exact ca un birman, dar asta era valabil pentru mulți indieni născuți în familii mixte. N-avea de unde să știe sigur.

A observat că vorbitorul ținea ceva în mână, un afiș mare. Părea să-și ilustreze discursul cu ajutorul lui. Era imaginea unei cochilii fotografiate de la mică distanță. Coada voluptuos rotunjită se încolăcea într-o spirală care părea să iasă din suprafața imaginii. A recunoscut-o ca fiind o copie a impresionantului nautil imortalizat de Weston.

Jaya stătea în pragul ușii de câteva minute, fără s-o observe cineva. Deodată, toții ochii din cameră s-au întors spre ea. S-a lăsat tăcerea, și în cameră a coborât aproape instantaneu o negură de teamă. Vorbitorul a pus jos afișul și s-a ridicat încet. Și-a luat bastonul și a venit șchiopătând către ea, târându-și piciorul drept. Sa uitat la fața ei și a spus ceva în birmană. Jaya a clătinat din cap și a încercat să zâmbească. Dându-și seama că era străină, bătrânul a răsuflat ușurat.

— Cu ce vă pot ajuta? a întrebat-o calm în engleză.

Jaya se pregătea să întrebe de U Tun Pe, dar s-a răzgândit în ultima clipă.

— Îl caut pe Dinanath Raha, a zis.

Ridurile de pe fața bărbatului parcă au fremătat, ca atunci când trece o pală de vânt peste un lac.

— De unde stiti numele ăsta? a întrebat-o. Nu l-am mai auzit de foarte multi ani.

— Sunt nepoata ta. Jaya, fiica fratelui tău…

— Jaya!

Jaya a observat că nu-i mai vorbea în engleză, ci în bengali. Dinu a dat drumul bastonului și i-a pus o mână pe umăr, studiindu-i fața, ca pentru a găsi ceva care să-i confirme identitatea.

— Ia loc lângă mine, a spus, aproape șoptit. Termin în câteva minute.

Jaya l-a ajutat să se întoarcă pe scaun, apoi s-a așezat turcește pe jos și l-a

lăsat să-și continue prelegerea. Stând cu fața la public acum, a observat că era o mulțime pestriță de tineri și bătrâni, băieți și fete, bărbați și femei. Toți erau birmani, dar unii păreau să fie de origine indiană și chiar chineză. Unii erau îmbrăcați elegant, alții, în zdrențe. Un student purta o șapcă pe care scria „Giorgio Armani“, iar într-un colț stăteau trei călugări în robe portocalii. Toți îl ascultau pe Dinu cu mare atenție; unii luau notițe.

De jur împrejur erau biblioteci cu geamuri. Pe pereți atârnau zeci, poate chiar sute de fotografii care păreau decupate din cărți și reviste. Unele erau în rame de lemn, altele, lipite pe carton. Pe câteva le știa, căci erau copii ale unor fotografii celebre: faimosul nautil al lui Weston, câteva femei musulmane pe un deal din Cașmir, de Cartier-Bresson, sau fotografia unei case vechi din Calcutta, de Raghubir Singh.

Într-un colt al camerei se afla o masă decorată vesel. Deasupra ei atârna un panou pictat manual, pe care scria „La mulți ani!“. Pe masă erau pahare de unică folosință, gustări și cadouri împachetate în hârtie…

Jaya nu înțelegea ce se întâmplă.

Discursul lui Dinu s-a încheiat cu o explozie de urale și râsete. A zâmbit și s-a întors spre Jaya, cerându-și scuze că a lăsat-o să aștepte.

— M-ai prins în mijlocul ședinței săptămânale… eu o numesc „Ziua la Palatul de Cristal”.

— N-am avut mult de așteptat, a zis ea. Despre ce-ai vorbit?

— Poze… artă fotografică… tot ce-ți trece prin minte. Eu deschid discuția, după care e rândul celorlalți. Ia ascultă-i.

A zâmbit și s-a uitat prin cameră: răsuna de zumzetul a zeci de conversații separate. În fundul camerei, câțiva oameni umflau baloane.

— E un curs? Un fel de prelegere? a întrebat Jaya.

— Nu, a râs Dinu. Pur și simplu se adună aici în fiecare săptămână… unii sunt noi, alții au mai fost… Unii sunt studenți, alții, artiști, alții visează să ajungă fotografi… Firește, majoritatea nu-și permit să-și cumpere un aparat foto – doar știi ce sărăcie e la noi, în Myanmar, a s*pus râzâ*nd cu amărăciune. Și chiar dacă ar reuși să-și cumpere unul, nu și-ar permite filmele, imprimarea sau developarea. Dar unii dintre ei au bani. E posibil ca părinții lor să fie contrabandiști, contractori sau colonei… Nu-i întreb… E mai bine să nu știu. Fac poze și le aduc aici. Le analizăm și le discutăm. Alteori, le arăt copii ale unor fotografii vechi și discutăm de ce sunt reușite

sau nu. Palatul de Cristal e singurul loc din Yangon unde poți vedea așa ceva… opere de artă contemporană. A luat bastonul și a arătat spre biblioteci.

În țara asta e foarte greu, aproape imposibil, să găsești cărți și reviste, din cauza cenzurii. Asta e unul dintre puținele locuri unde le poți găsi. Oamenii știu asta și vin aici…

— Cum ai făcut rost de cărți? a întrebat Jaya.

— N-a fost deloc ușor, a râs Dinu. M-am împrietenit cu cei care caută prin gunoaie. Le-am spus ce vreau, și ei mi le-au păstrat. Străinii care trăiesc în Yangon – diplomați, lucrători umanitari și alții – citesc mult… nu prea au ce altceva face pe-aici. Sunt urmăriți în permanență. Aduc cu ei reviste și cărți și, din când în când, le aruncă. Din fericire, armata nu are atâta imaginație încât să le verifice gunoiul. Și astfel, toate aceste obiecte ajung la noi. Cele pe care le vezi pe rafturi au fost adunate unul câte unul de cei care caută prin gunoaie. Uneori, mă gândesc ce șocați ar fi foștii lor proprietari dacă ar ști asta. Mi-a luat mult timp să le strâng. S-a dus vestea și-au început să vină oamenii… Veneau, se uitau, de multe ori nu înțelegeau la ce se uită, așa că mă întrebau, iar eu le spuneam părerea mea. La început erau doar câțiva, apoi tot mai mulți. Acum vin în fiecare săptămână. Vin chiar și atunci când sunt plecat… Le vorbește altcineva… se uită la poze… Cei care-și permit contribuie cu ceai, dulciuri, gustări. Alții sunt prea săraci… dar am primit întotdeauna pe oricine. Azi e ziua unuia dintre ei, a zis arătând spre un tânăr. Prietenii i-au organizat o petrecere aici. Se întâmplă destul de des… Aici simt că se pot bucura nestingheriți… Îi încurajez să vorbească deschis, chiar și despre cele mai banale lucruri. Pentru ei e o aventură, o mare descoperire…

— Cum adică?

— Trebuie să înțelegi că, de când s-au născut, toată lumea – părinții, profesorii, armata – i-a învățat că trebuie să fie supuși. Asta-i învață viața, obișnuința supunerii… A râs și i-au sticlit ochii. Când vin aici, descoperă că nu-i ceartă nimeni pentru ceea ce spun. Pot să-și critice și părinții, dacă asta vor. Pentru mulți e o idee de neconceput… unii nu mai vin a doua oară, dar cei mai multi revin în mod constant.

— Discută și politică?

— Bineînțeles. Tot timpul. Nu se poate altfel în Myanmar.

— Și armata nu intervine? Nu încearcă să te oprească? Nu trimite spioni?

— Cum să nu. Trimit spioni… probabil și acum sunt câțiva printre noi. În Myanmar sunt spioni peste tot. Dar nimeni nu discută chestiuni guvernamentale. Dezbatem numai idei. În afară de asta, se știe că nu mai sunt amestecat în nimic… nu-mi mai permite corpul. Se uită la mine și văd un bătrân neputincios… Într-un fel, corpul încearcă să mă protejeze. Trebuie să înțelegi că brutalitatea lor vine dintr-o pornire primitivă… Nu sunt atât de avansați încât să vadă o amenințare în ceea ce facem noi aici. N-au cum să înțeleagă atracția care-i aduce pe oameni aici, chiar dacă unii sunt chiar copiii lor… Nu găsesc nimic care să-i intereseze, nici băutură, nici droguri, nici conspirații. Asta ne protejează. Iar când vorbim de politică, o facem în așa fel încât să nu ne înțeleagă… Nu spunem nimic explicit. În Myanmar, toate ideile care merită împărtășite nu pot fi rostite în limba normală. Toată lumea învață alte metode de comunicare, limbaje secrete. Azi, de pildă, vorbeam despre teoria previzualizării a lui Edward Weston, potrivit căreia trebuie să vezi realitatea subiectului tău în minte. Din momentul acela, aparatul foto devine neimportant. Dacă știi realitatea a ceea ce vezi, restul e doar execuție. Nimic nu mai poate interveni între tine și dorința imaginată… nici aparatul, nici obiectivul. La această listă aș fi putut adăuga: „Nici șleahta de criminali din acest regim…“, a spus zâmbind. Dar n-a fost nevoie să le-o spun explicit, au înțeles la ce mă refer. Ai văzut cum râdeau și aplaudau. Aici, la Palatul de Cristal, și fotografia e un limbaj secret.

În celălalt capăt al camerei, petrecerea era în toi. Un cor de glasuri l-a invitat pe Dinu la masă. S-a ridicat de pe scaun și s-a dus spre ei, sprijinindu-se în baston. Erau tot felul de bunătăți prăjite, dulciuri de casă și câteva sticle mari de coca-cola. În mijlocul mesei trona o doză mare de bere canadiană, neatinsă și imaculată, precum un obiect ornamental. Dinu i-a explicat că unul dintre vizitatorii frecvenți ai Palatului de Cristal era fiul unui important general, care venea pe ascuns, fără știrea familiei. Din când în când aducea lucruri de care doar contrabandiștii și militarii de rang înalt puteau face rost. Berea stătea pe masă de peste un an.

Cineva a început să cânte la chitară. Toată lumea s-a pornit să cânte și au tăiat tortul, glumind și râzând sub privirea binedispusă a lui Dinu. Jaya și-a amintit de una dintre vorbele preferate ale lui Rajkumar: „Nicăieri nu există plăcere mai mare de-a râde decât în Birmania“. Era însă evident că râsetele acelor oameni aveau o nervozitate născută din nelipsitele temeri. Era o

veselie lacomă, ca și când toată lumea încerca să se sature acum, cana avea ocazia.

În alte părți ale camerei se purtau diverse discuții. Din când în când, apelau la opinia lui Dinu. După o astfel de intervenție, s-a întors spre Jaya și i-a explicat:

— Discută despre fotografia de care-ți spuneam, nautilul lui Weston. Unii dintre ei se consideră revoluționari și susțin că aspectele estetice sunt irelevante în situația noastră…

— Și tu ce le-ai spus?

— L-am citat pe Weston… o cugetare a lui Weston despre Troțki… și anume că formele de artă noi și revoluționare pot să deștepte un popor, să-i zdruncine mulțumirea de sine sau să atace idealurile vechi cu teorii constructive despre schimbare… Nu contează… în fiecare săptămână e aceeași discuție, și de fiecare dată le răspund la fel.

Doi tineri au făcut chetă și s-au dus să cumpere *biryani* de la un magazin din zonă. S-au întors în câteva minute, cu brațele pline de cutii de carton. Dinu a umplut o farfurie și i-a întins-o Jayei: a rămas surprinsă să descopere cât de gustos e.

Treptat, pe măsură ce seara se apropia de sfârșit, oamenii au devenit mai tăcuți. S-a instalat un fel de resemnare mută, ca și cum întunericul bătea la fereastră, amintindu-le tuturor că nu-i scapă niciodată din ochi.

La scurt timp după ce s-a făcut ora nouă, Dinu a întrebat-o pe Jaya:

— Unde stai?

— La un mic hotel, ales la nimereală, i-a spus ea.

— Te-aș invita să stai aici. Locuiesc singur și ai fi în siguranță. Din păcate, e o procedură de lungă durată.

— Ce procedură?

— Pentru oaspeți, a răspuns Dinu abătut. Nu uita că ești în Myanmar. Nimic nu e simplu aici. Fiecare gospodărie și-a declarat membrii. Nimeni altcineva nu poate petrece noaptea acolo fără permisiune. Cunosc o femeie care, după trei ani de căsnicie, trebuie să facă cerere săptămânal să fie inclusă pe „lista de oaspeți” a familiei soțului ei.

— Și cine-ți dă permisiunea?

— Președintele Comitetului de Cartier. Pot să-ți facă viața un calvar. Toată lumea îi urăște. Cel de-aici e îngrozitor. Deci, te-aș invita să rămâi, dar… Poliția face mereu controale, mai ales noaptea. Nu știi când te

trezești cu ei la ușă… Dinu a bătut-o pe Jaya pe umăr. Ar fi bine să pleci. Te conduc ceilalți până la hotel. Cu siguranță ai fost văzută când ai venit aici. Ai observat un bărbat în farmacia de vizavi? Ce ți-am zis eu? Dacă nu-i acolo când ieși, așteaptă până te vede că pleci. Dacă nu te vede, sigur o să-mi bată cineva la ușă. Vino mâine… cât mai devreme. O să pregătesc câteva fotografii. Stăm de vorbă cât dorești. Putem vorbi în fiecare zi cât mai stai aici.

PATRUZECI ȘI PATRU

Dinu a părăsit Malaya la scurt timp după moartea lui Alison. Odată cu ocupația japoneză, s-a instalat haosul pe plantațiile de cauciuc. Mulți muncitori au plecat de la Morningside ca să se înroleze în Liga pentru Independența Indiei sau în Armata Națională Indiană. Printre aceștia se afla și Ilongo, și de la el a aflat Dinu că Arjun fusese printre primii care se alăturaseră armatei căpitanului Mohun Singh. Mișcarea a căpătat o asemenea forță, încât Dinu nu avea cum să i se opună. Nu și-a schimbat părerea despre război, iar după ce-a aflat de moartea lui Alison, a decis să treacă în Birmania pe ascuns.

A reușit să părăsească Malaya cu un vas de pescuit. Navigând mai ales noaptea și trecând rapid de pe o insulă pe alta, a izbutit să traverseze istmul Kra. A debarcat pe o plajă, nu departe de Mergui, cel mai sudic oraș al Birmaniei. Spera să ajungă la Rangoon pe uscat, dar invazia japoneză în Birmania era în plină desfășurare. Toate drumurile spre nord erau blocate.

Alături de trupele terestre japoneze lupta un mic grup de voluntari birmani, Armata pentru Independența Birmaniei. Grupul acesta era condus de o cunoștință de-a lui Dinu din Rangoon, liderul studenților, Aung San. Pe măsură ce armata japoneză avansa, aveau loc încleștări sângeroase între grupările studențești și populațiile din zona de graniță, îndeosebi indigeni creștini, majoritatea loiali britanicilor. Din cauza frământărilor de la frontieră, nici nu se punea problema să meargă spre nord. Dinu a rămas la Mergui timp de câteva luni.

A ajuns la Rangoon în iunie 1942, când orașul se afla deja sub ocupație japoneză. S-a dus în Kemendine și a găsit casa devastată: proprietatea fusese lovită în plin. Dinu s-a dus să-l caute pe Thiha Saw, vechiul lui

prieten. A aflat că acesta, împreună cu alte persoane cu vederi de stânga, fugise în India, iar familia lui se risipise pe la țară. La Rangoon rămăsese doar bunica lui Thiha Saw, pe care o îngrijea o rudă mai tânără, o fată pe numele ei Ma Thin Thin Aye. Rudele lui Thiha Saw s-au oferit să-l găzduiască pe Dinu; ele l-au informat despre moartea lui Neel și plecarea familiei la Huay Zedi.

În nordul Rangoonului încă se duceau lupte aprige între forțele japoneze și armata britanică în retragere. Era aproape imposibil să călătorești prin sate în perioada aceea: drumurile și traficul erau strict controlate printr-un sistem de acte de identitate și permise. Japonezii instalaseră un guvern nou la Rangoon, sub conducerea unui politician birman, doctorul Ba Maw. Aung San și multi alții din Armata pentru Independența Birmaniei făceau parte din acest guvern – printre ei, câțiva foști prieteni și cunoscuți ai lui Dinu de la Universitatea din Rangoon. Unul dintre aceștia l-a ajutat să facă rost de un permis cu care să poată merge în nord.

Când a ajuns la Huay Zedi, a descoperit că familia lui plecase, iar satul era aproape pustiu. A aflat, de asemenea, că oamenii din zonă simpatizau cu Aliații: Raymond era unul dintre numeroșii localnici care fuseseră recrutați în Force 136, un grup de partizani ai forțelor anglo-americane.

Îndată ce a prins veste de sosirea lui Dinu, Raymond a venit să-l întâmpine. Nu mai era studentul cu ochi adormiți din amintirile lui: purta haină kaki și armă. Raymond i-a explicat că tatăl lui, Doh Say, insistase ca Rajkumar și Dolly să rămână acolo, promițându-le că va face tot ce-i stă în putință pentru a le oferi confortul și protecția necesare. Dar, după moartea lui Neel, Manju devenise tot mai instabilă, și până la urmă, temându-se pentru sănătatea ei psihică, Rajkumar și Dolly deciseseră s-o ducă înapoi în India. Plecaseră cu câteva luni înainte de sosirea lui Dinu; era imposibil să-i mai prindă din urmă acum. Dinu a hotărât să rămână alături de Doh Say și Raymond, în tabăra lor din adâncul junglei.

În 1944, Aliații au lansat o contrainvazie a Birmaniei, pornită de Armata a 14-a sub conducerea generalului Slim. În câteva luni, japonezii au fost respinși de la granița indiană, iar la începutul anului 1945 erau în plină retragere. Au primit lovitura de grație de la generalul Aung San, care a schimbat tabăra când se așteptau mai puțin: deși Armata pentru Independența Birmaniei intrase în țară cu ajutorul japonezilor, nu fusese niciodată un aliat real al forțelor de ocupație. În 1945, generalul Aung San

le-a ordonat în secret subalternilor săi să se alăture efortului de a-i alunga pe japonezi din Birmania. Din momentul acela, a devenit limpede că ocupația japoneză se apropia de sfârșit.

Luptele au continuat însă. Într-o zi din martie 1945, Doh Say l-a chemat pe Dinu la el și i-a spus că primise vești îngrijorătoare. Se dăduse o bătălie sângeroasă în orașul Meiktila, situat la câteva sute de mile spre nord. Armata a 14-a obținuse o victorie decisivă, iar japonezii se retrăgeau în mare viteză. Cu toate astea, câțiva fanatici din Armata Națională Indiană încă luptau în centrul Birmaniei, zădărnicind avansul armatei aliate. Una dintre aceste unități traversase fluviul Sittang și, după toate informațiile, se îndrepta către tabăra lor. Temându-se că soldații le vor face necazuri sătenilor, Doh Say îl ruga pe Dinu să le iasă în întâmpinare și să trateze cu ei. Spera ca, datorită relațiilor lui indiene, Dinu să-i convingă să ocolească satul.

Dinu a pornit la drum în dimineața următoare, împreună cu Raymond, care-i servea drept călăuză.

După câteva zile de așteptare, au reușit să aranjeze o întrevedere, prin intermediul căpeteniei unui sat. S-au întâlnit pe locul unei foste exploatații de tec, în inima junglei. Era un șantier vechi, de genul celor despre care povestea tatăl lui, cu un *tai* ridicat în mijlocul unui luminiș. Fusese abandonat de ani buni, cu mult înainte să înceapă războiul. Jungla îl invadase în mare parte; luminișul era plin de ierburi înalte, iar colibele ridicate de *oo-si* se prăbușiseră sub forța vânturilor și a ploilor.

Doar *tai*-ul mai stătea în picioare, dar scara era năpădită de plante agățătoare și o parte din acoperiș se surpase.

Dinu primise instrucțiuni să vină singur. Raymond l-a condus până la marginea luminișului, după care s-a retras în pădure. Dinu s-a așezat în fața *tai*-ului, de unde putea fi văzut de la distanță. Purta un *longyi* maro și o cămașă alb-negru țesută manual. Nu se mai bărbierise de când sosise la Huay Zedi, și barba mare îi schimba mult înfățișarea. Avea o eșarfa roșie la gât și pe umăr o traistă cu mâncare, apă și tutun.

S-a așezat pe buturuga din fața *tai*-ului. Dintr-odată, vântul a început să bată ușor, legănând iarba înaltă din luminiș. Mai departe, dintre coroanele copacilor uriași, se ridicau firișoare de ceață. Verdeața forma un zid compact; Dinu știa că soldații indieni îl urmăreau de la adăpostul ei.

În traistă avea câteva porții de orez fiert, împachetate în frunze de bananier. A desfăcut una și s-a apucat să mănânce. În acest timp trăgea cu urechea la sunetele pădurii: agitația papagalilor îi dădea de înțeles că soldații se apropiau. A rămas pe buturugă și a continuat să mănânce.

Deodată, cu colțul ochiului, a zărit un soldat indian care intra în luminiș. A mototolit frunza de bananier și a aruncat-o cât colo. Vedea doar capul soldatului: înainta cu greutate, făcându-și loc cu arma prin iarba deasă.

Dinu îl privea cum se apropie. Era supt la față și uscat ca o stafidă, deși, după mers și statură, nu avea mai mult de douăzeci și cinci de ani. Purta o uniformă jerpelită și ghete atât de uzate, încât îi ieșeau degetele prin ele; le prinsese tălpile de picioare cu sfoară. Soldatul s-a oprit la câțiva yarzi de Dinu și i-a făcut semn cu vârful puștii. Dinu s-a ridicat.

— Nu sunt înarmat, i-a zis în hindustani.

Soldatul nu l-a băgat în seamă.

— Arată-mi ce-ai acolo.

Dinu s-a grăbit să deschidă gura traistei.

— Ce-ai înăuntru?

Dinu a scos sticla cu apă și un pachețel de orez. Surprinzând expresia de pe chipul soldatului, a desfăcut frunza de bananier și i l-a întins.

— Ia-l și mănâncă, i-a zis.

Soldatul a dus pachetul la gură și a înfulecat orezul pe nerăsuflate. Dinu a observat că era într-o stare chiar mai gravă decât crezuse inițial: avea ochii galbeni și părea subnutrit, avea pete pe piele și bășici în colțurile gurii. După ce l-a studiat câteva minute, și-a dat seama că soldatul îi părea cunoscut.

— Kishan Singh? a exclamat cu uimire.

Soldatul s-a uitat la el buimăcit și a mijit ochii galbeni.

— Nu mă mai ții minte, Kishan Singh?

Cu orezul la gură, soldatul a încuviințat din cap. Expresia nu i se modificase aproape deloc: părea prea sleit de puteri ca să facă efortul de a recunoaște pe cineva.

— E și Arjun cu tine, Kishan Singh? a continuat Dinu.

Kishan Singh a repetat înclinarea capului, apoi s-a răsucit pe călcâie, a aruncat frunza și s-a întors în pădure.

Dinu a scos o țigară de foi din traistă și a aprins-o cu degete tremurânde, după care și-a reluat locul pe buturugă. În depărtare, altă siluetă și-a făcut

apariția în luminiș, urmată de un grup de vreo treizeci de oameni. Dinu s-a ridicat. Dintr-un motiv de neînțeles, palmele începuseră să-i transpire și umezeau țigara.

Arjun s-a oprit la câțiva pași distanță. Stăteau față în față, de-o parte și de alta a buturugii. Nici unul nu spunea nimic. Până la urmă, Arjun a făcut semn spre *tai.*

— Hai să mergem acolo.

Dinu a dat din cap aprobator. Arjun și-a lăsat oamenii de pază în jurul *tai*-ului, iar el și Dinu au urcat pe scară și s-au așezat pe podeaua putredă. Văzut de aproape, Arjun părea și mai bolnav decât Kishan Singh. Avea o plagă cangrenată care se întindea de deasupra urechii drepte până aproape de ochi. Fața îi era plină de bube și înțepături de insecte. Nu mai avea chipiu, nici nasturi la uniformă, și rămăsese fără o mânecă la tunică.

Dinu n-ar fi venit dacă ar fi știut că se va întâlni cu Arjun. Trecuseră trei ani de când se văzuseră ultima oară și, în ochii lui Dinu, Arjun se făcea vinovat prin complicitate la mare parte dintre ororile comise în acei ani. Însă acum, că stăteau față în față, nu simțea nici furie, nici dezgust. Parcă nu se uita la Arjun, ci la rămășițele lui zdrobite, la umbra bărbatului de altădată.

A desfăcut traista și a scos pachețelele de orez rămase.

— Poftim, a spus. Pari flămând.

— Ce-ai acolo?

— Orez, nimic altceva.

Arjun a dus pachetele la nas și le-a mirosit.

— Ești amabil, a zis. Oamenii se vor bucura mult.

S-a ridicat în picioare și s-a dus spre scară. Le-a spus soldaților să-și împartă orezul. Când s-a întors, Dinu a observat că nu păstrase nici un pachet. Și-a dat seama că mândria îl împiedica pe Arjun să accepte mâncare

— Vrei o țigară? l-a întrebat.

— Da.

Dinu i-a întins una și a aprins un chibrit.

— Ce cauți aici? l-a întrebat Arjun.

— Am fost rugat să vin. Locuiesc într-un sat din apropiere. Oamenii au auzit că soldații tăi se îndreaptă spre ei și au intrat în panică.

— N-au de ce să se teamă, a spus Arjun. Încercăm să stăm departe de localnici. N-avem nimic de împărțit cu ei. Spune-le că nu sunt în nici un

pericol – în ce ne privește pe noi, cel puțin.

— O să se bucure să audă asta.

Arjun a tras din țigara de foi și a suflat fumul pe nări.

— Am auzit că a murit Neel, a zis. Îmi pare rău… pentru tine, pentru Manju…

Dinu i-a mulțumit cu un gest.

— Familia ta ce face? a continuat Arjun. Mai știi ceva de Manju? De copil?

— Nu știu nimic de ei de trei ani. După moartea lui Neel au trecut pe-aici. Au stat, ca și mine, la niște vechi prieteni de familie. Pe urmă au plecat la Mawlaik, ca să treacă granița… De atunci, nu mai știu nimic de mama, de tata… de nimeni…, a spus Dinu rozându-și unghia degetului mare. Apoi a tușit ușor, ca să-și dreagă glasul, și a adăugat: Ai auzit de Alison și bunicul ei?

— Nu, a zis Arjun, aproape în șoaptă. Ce s-a întâmplat?

— Plecaseră de la Morningside și mergeau spre sud. Li s-a stricat mașina și au dat peste un grup de soldați japonezi. I-au omorât pe amândoi, dar Alison a luptat până la capăt…

Arjun și-a îngropat fața în palme. După tremurul umerilor, Dinu își dădea seama că plânge. Acum simțea doar milă pentru el. A întins brațul și i-a cuprins umerii.

— Gata, Arjun… Oprește-te. Nu ajută la nimic.

Arjun scutura cu disperare din cap, parcă încercând să se trezească dintr-un coșmar.

— Uneori mă întreb dacă o să se termine vreodată.

— Dar, Arjun, a spus Dinu, și el surprins de blândețea glasului său, tu te-ai aliat cu ei… de bunăvoie. Și încă luptați… chiar și după ce japonezii au… De ce faceți asta?

Arjun a ridicat capul.

— Nu înțelegi, Dinu. Nici măcar acum. Ai impresia că m-am aliat cu ei. Nu-i adevărat. M-am alăturat armatei indiene care lupta pentru cauza indienilor. Poate că pentru japonezi s-a terminat războiul, dar pentru noi, nu.

— Dar cred că ești conștient că nu aveți nici o șansă de reușită, a spus Dinu pe același ton blând.

Arjun a pufnit în râs la auzul acestor cuvinte.

— Când am avut șanse vreodată? Ne-am răzvrătit împotriva unui imperiu

care ne-a modelat viețile, care a colorat totul în lumea pe care o știm. Este o pată uriașă și de neșters care ne-a murdărit pe noi toți. N-o putem distruge fără să ne distrugem pe noi. Și cred că în stadiul ăsta mă aflu eu…

Dinu l-a cuprins iar de umeri. Simțea că-l podidesc lacrimile, dar nu putea spune nimic; nu avea ce să spună.

„Asta-i cel mai mare pericol", se gândea, „să ajungem în punctul în care a ajuns Arjun – când, vrând să ne opunem forțelor din care suntem alcătuiți, le permitem să controleze tot ce e mai important pentru noi. Ăsta-i momentul lor de triumf: așa ne dau lovitura de grație". Nu mai simțea milă pentru Arjun, ci compasiune – cum o fi fost să vezi înfrângerea atât de limpede și de inevitabil? Era un soi de victorie în asta – o bravură excepțională –, a cărei valoare nu voia s-o diminueze contrazicându-se.

— Ar trebui să plec, a zis în cele din urmă.

— Așa e.

Au coborât amândoi pe scara năpădită de ierburi. Ajunși jos, s-au mai îmbrățișat o dată.

— Ai grijă de tine.

— Mă descurc eu, a zâmbit Arjun. Într-o zi, o să ne aducem aminte de momentele astea și-o să râdem.

I-a făcut cu mâna și a pornit prin iarba înaltă până la umăr.

Dinu s-a rezemat de scară și s-a uitat după el. A rămas nemișcat multă vreme după plecarea soldaților. Când a apărut Raymond din întuneric, i-a spus:

— Hai să rămânem aici peste noapte.

— De ce?

— Nu mă simt în stare să merg.

Întâlnirea cu Arjun îl tulburase profund. Pentru prima oară, începea să înțeleagă realitatea ireductibilă a deciziei pe care o luase acesta; înțelegea de ce atât de mulți dintre cunoscuții lui, oameni ca Aung San, făcuseră aceleași alegeri. A început să se îndoiască de înverșunarea cu care îi condamna. Cum judeci o persoană care susține că acționează în numele unui popor și al unei țări subjugate? Cum poți stabili validitatea sau falsitatea unei astfel de afirmații? Cine poate judeca patriotismul unei persoane în afara celor în numele cărora susține că a acționat – compatrioții săi? Dacă poporul indian decidea să-l privească pe Arjun ca pe un erou, dacă Birmania vedea un salvator în Aung San, era posibil ca cineva ca Dinu

să presupună că există o realitate superioară, un moment istoric pe care să-l invoce pentru a nega aceste convingeri? Nu mai era sigur că așa stau lucrurile.

PATRUZECI ȘI CINCI

Dacă la început unitatea lui Arjun număra în jur de cincizeci de oameni, acum mai erau doar douăzeci și opt. Foarte puțini dintre ei fuseseră răpuși de gloanțele inamicului; cei mai mulți dezertaseră.

Inițial, erau împărțiri în mod egal între militari profesioniști și voluntari. Profesioniștii erau cei recrutați în India, oameni precum Kishan Singh și Arjun. Când Singapore a fost cucerit, pe insulă se aflau în jur de cincizeci și cinci de mii de trupe indiene. Dintre aceștia, mai mult de jumătate s-au alăturat Armatei Naționale Indiene. Pe voluntari i-au recrutat din rândul populației indiene din Malaya, majoritatea fiind muncitori tamili de pe plantații.

La început, o parte dintre colegii lui Arjun priveau cu scepticism abilitările și rezistenta recruților. Armata care-i pregătise pe ei, cea britanică, nu recruta tamili, încadrându-i între multele grupuri etnice indiene care, din rațiuni rasiale, nu aveau capacitatea să slujească în armata imperială. Ca militari profesioniști, colegii lui Arjun fuseseră îndoctrinați cu tot felul de mituri rasiale din vremurile fostei armate mercenare. Deși știau că sunt nefondate, nu reușeau să se debaraseze cu totul de vechile idei imperialiste despre categoriile de bărbați care erau apți sau nu să devină soldați. Abia când au fost atacați de forțele inamice și-au dat seama cât de false erau aceste legende: experiența le-a demonstrat că foștii muncitori erau mai puternici și mai devotați decât profesioniștii.

În unitatea lui, Arjun a descoperit un tipar al dezertărilor: aproape toți soldații care se făcuseră nevăzuți erau profesioniști, pe când nici măcar un singur muncitor nu fugise. N-a reușit să înțeleagă acest fenomen până ce nu i-a explicat Kishan Singh motivele din spatele lui. Profesioniștii îi cunoșteau pe soldații din tabăra adversă; cei împotriva cărora luptau erau rudele și vecinii lor; știau că, dacă treceau de cealaltă parte, nu aveau să fie tratați rău.

Arjun își dădea seama că și muncitorii de pe plantații înțeleseseră acest lucru. Știau cine erau militarii profesioniști și din ce clasă socială proveneau; știau exact cum gândeau și de ce dezertau. De câte ori mai dispăreau câțiva „profesioniști", Arjun vedea cum se adâncește disprețul din ochii lor; știa că râd pe ascuns de traiul tihnit cu care se obișnuiseră soldații, hrăniți și îngrășați de stăpânii colonialiști. Ei, recruții de pe plantații, păreau să fi înțeles că, până la urmă, nu duceau aceeași luptă ca profesioniștii; într-un fel, nici măcar nu duceau același război.

Cum nu toți muncitorii de pe plantații vorbeau hindustani, comunicarea era deseori dificilă. Era un singur om cu care Arjun putea conversa fluent, Rajan, un bărbat subțire și vânos, numai mușchi și oase, cu ochii injectați și mustață deasă. Arjun însuși îl recrutase la Sungei Pattani. La vremea aceea, nu era convins că are stofa de militar. După înrolare însă, Rajan devenise o cu totul altă persoană: instrucția îl transformase. Vădea talent pentru militărie și se remarcase drept cea mai puternică personalitate dintre toți recruții.

La un moment dat, când se aflau pe coama unui deal, Rajan l-a rugat pe Arjun să-i arate încotro e India. Arjun a întins mâna spre vest. Rajan a zăbovit multă vreme privind în zare; la fel și mulți alți recruți.

— Ai fost vreodată în India? l-a întrebat Arjun.

— Niciodată, domnule, a zis Rajan clătinând din cap.

— Ce crezi c-o să găsești acolo?

Rajan a ridicat din umeri: habar n-avea și, într-un fel, nici nu părea să-i pese. Era India, doar asta conta.

Arjun a aflat mai târziu că Rajan se născuse în Malaya, și tot ce știa despre India venea din poveștile părinților lui. Același lucru era valabil pentru toti recruții de pe plantații: luptau pentru o țară pe care n-o văzuseră niciodată, o țară care le izgonise părinții și rupsese orice legătură cu ei. Din cauza asta, zelul lor era cu atât mai remarcabil. De ce? Ce motive aveau? Erau atâtea lucruri la ei pe care Arjun nu le înțelegea și nici nu și le putea imagina: felul în care vorbeau despre „sclavie", de pildă, folosind mereu cuvântul în limba engleză. Inițial, Arjun crezuse că-l foloseau în sens larg, ca pe un fel de metaforă, căci nu erau realmente sclavi, după cum Rajan o știa foarte bine. Ce voia să spună, atunci? Ce însemna să fii sclav? De câte ori îi punea această întrebare, Rajan răspundea evaziv. Îi povestea despre munca pe care o desfășurau pe plantații – suspectați, urmăriți,

supravegheați la fiecare mișcare, astfel încât să pună exact cantitatea de îngrășământ care trebuie, s-o toarne exact cum trebuie în gropi exact de dimensiunea care trebuie. Nu-i deranja că fuseseră transformați în animale, spunea Rajan, nicidecum, căci până și animalele sunt stăpâne pe instinctele lor. Îi deranja că fuseseră transformați în roboti, mintea fiindu-le înlăturată și înlocuită cu un mecanism.

Iar India – ce însemna India pentru ei? Această țară pentru a cărei libertate luptau, o țară pe care n-o văzuseră niciodată, dar pentru care erau dispuși să-și dea viața? Știau de sărăcia și foamea pe care le lăsaseră în urmă părinții și bunicii lor? Știau de tradițiile care aveau să-i împiedice să stea la masă cu cei din castele superioare? Nimic din toate acestea nu era real pentru ei, era o situație pe care n-o trăiseră niciodată și nici nu și-o puteau imagina. India era muntele strălucitor de dincolo de orizont, promisiunea mântuirii, o metaforă a libertății, așa cum sclavia era o metaforă a plantațiilor. Ce aveau să descopere, se întreba Arjun, când traversau orizontul?

Și, punându-și această întrebare, Arjun a început să se privească cu alți ochi – un militar profesionist, un mercenar, care nu va putea niciodată să scape de pata trecutului său și de cinismul și nihilismul care veneau odată cu el. Era posibil, își dădea seama, ca oamenii aceia să-l privească cu dispreț, poate chiar ca pe un dușman, căci, până la urmă, el nu purta același război ca ei; nu credea în ce credeau ei; nu visa ce visau ei.

Rajan a fost cel care l-a adus înapoi pe Kishan Singh, prin desiș, cu mâinile legate. Din cauza slăbiciunii, fosta ordonanță nu reușise să ajungă prea departe. Rajan îl găsise ghemuit sub o stâncă, tremurând și rugându-se.

Rajan i-a dat un brânci lui Kishan Singh, și acesta a căzut în genunchi.

— Ridică-te, i-a zis Arjun, care nu suporta să-l vadă astfel. *Utho,* ridică-te, Kishan Singh!

Rajan l-a apucat de guler și l-a tras în picioare. Kishan Singh era atât de uscățiv, încât părea o marionetă stricată.

Rajan îl disprețuia profund pe Kishan Singh. I s-a adresat direct lui Arjun, privindu-l în ochi.

— Ce faci cu el acum?

Fără „domnule“, fără „sahib“, iar întrebarea nu era „ce trebuie făcut?“, ci „ce *faci*?”. Arjun vedea sfidarea în ochii lui Rajan; știa la ce se gândește, că

profesioniștii vor fi solidari cu unul de-al lor și vor găsi o soluție să-l scape de pedeapsă. Arjun trebuia să-și facă timp pentru această problemă.

— Va trebui să ținem o curte marțială, a spus în cele din urmă.

— Aici?

Arjun a încuviințat din cap.

— Da. Așa-i procedura. Trebuie să încercăm s-o respectăm pe cât posibil.

— Proceduri? Aici? a pufnit Rajan, fără să-și ascundă sarcasmul.

Arjun își dădea seama că încerca să-l facă de râs de față cu ceilalți soldați. Profitând de avantajul înălțimii, s-a dus în fața lui și l-a sfredelit cu privirea.

— Da, a spus. Există proceduri și trebuie să le respectăm. Așa funcționează armatele și asta le diferențiază de bandele de stradă.

Rajan a ridicat din umeri și și-a lins buzele.

— Și unde tii curtea marțială?

— Ne întoarcem pe șantierul de tec. E mai simplu acolo.

— Pe șantier? Și dacă ne-a urmărit cineva?

— Mergem oricum.

Șantierul era la o oră distanță: mai câștiga puțin timp.

— Alinierea! a ordonat Arjun, preluând comanda.

Nu voia să-l vadă pe Kishan Singh îmbrâncit, cu mâinile legate la spate.

A început ploaia, și au ajuns la șantierul de tec uzi leoarcă. Arjun i-a condus la *tai*-ul din luminiș. Spațiul de sub stâlpi era uscat, adăpostit de ploaie de clădirea de deasupra. Rajan i-a dat drumul lui Kishan Singh, care s-a prăbușit la pământ, tremurând ca o frunză.

— Aici ținem audierea, a declarat Arjun.

Rajan a adus un scaun din *tai* și i l-a pus în față.

— Luați loc, domnule, a spus cu politețe sarcastică, de vreme ce sunteți judecător.

Arjun nu l-a băgat în seamă.

— Să începem.

Arjun s-a străduit să tărăgăneze întregul proces, punând o mulțime de întrebări, revizuind fiecare detaliu. Dar faptele erau clare: nu avea cum să le conteste. Când i-a cerut lui Kishan Singh să dea explicații, acesta și-a împreunat mâinile și a implorat milă.

— Am nevastă și familie, sahib…

Rajan îl urmărea pe Arjun cu un rânjet pe buze.

— Mai sunt și alte proceduri, domnule?

— Nu.

Rajan și ceilalți soldați formaseră un cerc în jurul lui Arjun și Kishan Singh. Arjun s-a ridicat de pe scaun.

— Am luat hotărârea, a zis, întorcându-se spre Rajan. Te numesc responsabil al plutonului de execuție. Du-te și caută voluntari cât mai repede.

Rajan a clătinat din cap.

— Nu, a spus. Nici unul dintre noi nu se va oferi voluntar. E unul de-al vostru, militar de carieră. Voi să vă ocupați de el.

Arjun s-a uitat la oamenii strânși în jurul lui. A întâlnit doar figuri inexpresive și ochi ficși. S-a întors cu spatele. Frânturi de amintiri îi zburau prin minte… așa se vede revolta din partea cealaltă; ești singur, și singurul sprijin e autoritatea pe care ți-o dă o ierarhie îndepărtată, amenințarea justiției militare, potențiala pedeapsă, odată victoria obținută. Dar ce faci când știi că nu va fi nici o victorie, când înfrângerea e o certitudine? Cum ceri recunoașterea viitorului, când știi că nu va fi al tău?

— Să mergem, Kishan Singh, a spus, ajutându-și fosta ordonanță să se ridice.

Era ușor ca o pană. Arjun l-a apucat de braț cu blândețe. Îl încerca un sentiment straniu, știind ce urma să se întâmple.

— Hai, Kishan Singh.

— Da, sahib.

Kishan Singh s-a ridicat și Arjun l-a dus de braț pe lângă cei adunați sub *tai,* în ploaia torențială. Peste câțiva pași, Kishan Singh s-a împiedicat în iarba înaltă. Arjun l-a prins de mijloc și nu l-a lăsat să cadă. Kishan Singh era atât de slăbit, încât abia se ținea pe picioare; și-a lăsat capul pe umărul fostului său superior.

— Mergi mai departe, i-a șoptit Arjun cu glas tandru, ca și când îi vorbea unui iubit. *Sabar karo,* Kishan Singh, o să se termine repede.

— Sahib.

Ajunși la marginea luminișului, Arjun i-a dat drumul. Kishan Singh s-a prăbușit în genunchi și s-a agățat de picioarele lui.

— Sahib.

— De ce-ai făcut asta, Kishan Singh?

— M-am speriat, sahib…

Arjun a desfăcut tocul de piele al armei cu o mână și a scos revolverul, Webley-ul pe care Kishan Singh i-l curăța și-l ungea mereu.

— De ce-ai făcut asta, Kishan Singh?

— Nu mai puteam să suport…

Arjun s-a uitat la rănile și bubele de pe capul nenorocitului. Și-a amintit de altă ocazie când Kishan Singh îngenunchease la picioarele lui, cerându-i protecție; s-a gândit la candoarea, încrederea și inocența lui, la cât de mult îl emoționaseră poveștile care-i uneau, la bunătatea și forța pe care le văzuse în el, la toate calitățile pe care el însuși le pierduse ori le trădase – calități care nu fuseseră niciodată ale lui, cel care ieșise de pe roata olarului complet plămădit și deformat. Știa că nu-l putea lăsa pe Kishan Singh să-și trădeze natura, să devină altceva decât era – o creatură ca el, grotescă și strâmbă. Gândul acesta i-a dat puterea să-i lipească țeava armei de cap.

La atingerea metalului rece, Kishan Singh a ridicat ochii.

— Gândiți-vă la mama mea, la casa și la copilul meu, sahib…

Arjun i-a prins capul, înfigându-și degetele în părul lui încâlcit.

— Tocmai pentru că mă gândesc la ei, trebuie să fac asta, Kishan Singh. Ca să nu uiți cine ești și să nu te las să te trădezi singur.

Îndată ce a auzit împușcătura, a luat-o cu pași împleticiți spre un pâlc de copaci. S-a agățat de o ramură, ca să nu cadă, și a văzut în coroana copacului o bucată sângerândă de carne și os. Nu-și putea lua ochii de la ea: era o bucată din Kishan Singh, din capul pe care îl ținuse în mână cu câteva clipe în urmă. Când a ridicat privirea, Rajan și ceilalți stăteau în jurul lui. În ochii lor se citea un fel de compătimire.

A fost mare bucurie în tabără când Doh Say a decis să se întoarcă la Huay Zedi. Au pornit la drum ca o paradă triumfală, însoțită de tobe, fluiere și elefanți.

Doh Say i-a oferit lui Dinu o căsuță la marginea satului. Tocmai se instala când a apărut Raymond.

— Vino cu mine, i-a zis. Vreau să-ți spun ceva.

Au coborât la pârâu, unde copiii prindeau pești cu arcuri și săgeți de bambus.

— Am primit vești.

— Ce vești?

Arjun murise, l-a anunțat Raymond. Îi dăduse de urmă o unitate din Force

136; îl prinseseră la vechea exploatație de tec.

— Tu le-ai zis unde să se ducă? a întrebat Dinu.

— Nu. Un dezertor, unul dintre soldații lui.

— Dar ai fost și tu de față, nu?

— Da.

— Ce s-a întâmplat?

— M-au chemat la ei… oamenii care îl căutau. Auziseră că i-au dezertat multi soldați.

— Deci Arjun era singur?

— Da, singur-singurel. Se întorsese pe șantierul de tec. Toți ceilalți plecaseră, și-au scos uniformele, s-au îmbrăcat în *longyi*-uri și-au dispărut în pădure. Am încercat să le dau de urmă, dar n-am putut. Cunoșteau jungla ca-n palmă.

— Și Arjun?

— Un colonel indian a încercat să-l convingă să se predea, i-a spus că s-a terminat și că n-o să pățească nimic. Dar Arjun a început să urle la ei și să-i numească sclavi și mercenari. Pe urmă, a ieșit pe veranda *tai*-ului și-a început să tragă cu arma… Raymond s-a oprit să azvârle o pietricică în pârâu. Se vedea că nu mai vrea să trăiască, a murmurat peste câteva clipe.

PATRUZECI ȘI ȘASE

În 1946, când era limpede că Birmania avea să-și câștige independența în curând, Doh Say a decis să părăsească Huay Zedi și să se mute în est, în zona muntoasă de la granița Birmaniei cu Thailanda. Războiul asmuțise regiunile mărginașe ale țării împotriva celor din centru: asemenea lui Doh Say, mulți aveau îndoieli cu privire la viitorul minorităților în Birmania.

Mare parte a populației din Huay Zedi i-a urmat exemplul, inclusiv Dinu. Au părăsit satul și s-au mutat la Loikaw, un orășel de graniță, răspândit pe dealurile din Karenni, nu departe de frontiera cu Thailanda. Dinu și-a deschis un studio și a devenit primul fotograf profesionist pe o rază de câteva sute de mile. Chiar și în cele mai negre perioade, oamenii se căsătoreau și făceau copii, voiau să imortalizeze aceste momente și erau dispuși să plătească, uneori în bani, dar cel mai frecvent în natură.

În 1947, în așteptarea retragerii britanice, Birmania a organizat primele

alegeri naționale. A câștigat generalul Aung San. Toată lumea credea că e singurul care poate garanta unitatea și stabilitatea țării. Dar pe 19 iulie, la scurt timp după instalare, Aung San a fost asasinat, împreună cu alți câțiva viitori colegi. La câteva luni de la asasinat, în centrul Birmaniei a izbucnit o revoltă condusă de insurgența comunistă. O parte dintre unitățile de karenni din armată s-au răzvrătit. Karennii erau cel mai mare grup etnic din țară, după birmani; o importantă organizație karenni a îndreptat armele împotriva guvernului de la Rangoon. I-au urmat exemplul și alte grupuri. În scurt timp, Birmania era zdruncinată de nu mai puțin de șaisprezece revolte.

Într-o zi, la Loikaw, Dinu s-a trezit la ușă cu un băiat.

— Te caută cineva, Ko Tun Pe.

Apoi a mai venit un băiat, și încă unul. Stăteau în ușă și gâfâiau, cu ochii strălucind de curiozitate. Toți l-au anunțat aceleași lucru.

— Ai o musafiră, Ko Tun Pe. Vine chiar acum din stația de autobuz.

Dinu nu le-a dat atenție. A rămas în studio, fără să facă nimic, străduindu-se să nu se uite pe fereastră. Apoi a auzit mai multe glasuri – avea impresia că vine un întreg alai spre coliba lui. Oamenii strigau:

— Uite cine-a venit, Ko Tun Pe!

A văzut o umbră în prag și a ridicat ochii. Era Dolly.

Avusese nevoie de câteva luni ca să-i dea de urmă. Sosise în Birmania spre sfârșitul anului 1948, exact când revoltele erau în toi. Când a ajuns la Rangoon, a descoperit că autoritatea guvernului ales nu depășea cu mult limitele capitalei. Până și zonele din jurul aeroportului Mingaladon erau conduse de rebeli. Rangoonul era o ruină, distrus de nenumăratele raiduri aeriene. Cum casa din Kemendine se făcuse scrum, Dolly nu avea unde să stea; s-a oferit s-o găzduiască o prietenă.

Într-o zi, Dolly a auzit că prietenul lui Dinu din copilărie, Thiha Saw, se întorsese la Rangoon și lucra la un ziar. Întâmplarea a făcut ca U Thiha Saw să fi participat de curând la o întrunire politică la care fusese prezent și Raymond. U Thiha Saw i-a spus lui Dolly că Dinu era viu și nevătămat și locuia la Loikaw. A doua zi, Dolly s-a îmbarcat pe un vas care pleca din Rangoon. După o călătorie de câteva săptămâni, a urcat într-un autobuz vechi care mergea la Loikaw.

Dinu și Dolly au stat de vorbă zile în șir. Ea i-a dat vestea că Neel și Manju muriseră și i-a povestit cum traversaseră munții, iar ea și Rajkumar merseseră de la granița cu India, prin Assam, până la Calcutta. I-a explicat

de ce se întorsese singură în Birmania.

El i-a făcut fotografii. Dolly era foarte slabă și i se vedeau oasele prin pielea feței, ca cioplite de mâna unui sculptor. Purta părul strâns într-un coc la ceafa: era încă negru și lucios, cu doar câteva fire cărunte la tâmple.

L-a rugat să-i scrie lui Rajkumar.

— Ar trebui să-l cauți. O să te înțelegi mult mai bine cu el decât înainte. S-a schimbat mult. E alt om, aproape ca un copil. Du-te la el. E singur și are nevoie de tine.

— Poate, la un moment dat, a spus Dinu, evitând să facă promisiuni.

Bănuia, chiar dacă Dolly nu i-o spusese, că mama lui nu va sta mult cu el. Așa că nu l-a surprins când Dolly l-a anuntat:

— Săptămâna viitoare plec la Sagaing.

S-a dus cu ea. Era prima oară, de la finalul războiului, când se aventura în zona de șes. A rămas uluit de distrugerile masive. Au traversat teritorii care fuseseră pârjolite nu o dată, ci de două ori, de armatele în retragere. Albiile râurilor erau blocate, iar liniile de cale ferată, strâmbe și contorsionate. Fiecare sat prin care treceau era condus de altă grupare sau partid. Fermierii arau pământurile în jurul craterelor lăsate de bombe; copiii le arătau locurile unde se găseau minele neexplodate. Au luat-o pe drumuri ocolitoare, evitând districtele prea periculoase. Mergeau pe jos, închiriau care trase de boi și, din când în când, luau autobuzul sau barca. Au poposit peste noapte la Mandalay. Fortul era în mare parte năruit; palatul fusese distrus de focul artileriei; pavilioanele pe care le știa Dolly se făcuseră scrum.

Au făcut pe jos ultima bucată de drum până Saigang și au traversat fluviul Irrawaddy cu feribotul. Spre marea lor ușurare, au găsit Saigangul intact. Colinele erau frumoase și liniștite, presărate cu mii de pagode albe. Dolly a iuțit pasul când s-au apropiat de mănăstirea de maici. La ușa acesteia, și-a strâns fiul în brațe, după care Evelyn a condus-o înăuntru. A doua zi, când Dinu a venit s-o vadă, Dolly era rasă pe cap și purta robă portocalie. Radia de bucurie.

Au stabilit ca Dinu să revină peste un an. Când s-a împlinit termenul, a făcut din nou lunga călătorie din Loikaw la Saigang. Era coadă mare la poarta mănăstirii. În sfârșit, Evelyn a venit la el, cu un zâmbet blând pe față.

— Mama ta s-a stins acum o lună. Nu te-am putut înștiința din cauza problemelor din țară. Cred că te va consola să auzi că a murit repede și n-a

suferit deloc.

În 1955, Doh Say a murit la Loikaw. Între timp, ajunsese un mare patriarh și un lider influent. L-au plâns mii de oameni. Pentru Dinu, Doh Say fusese un părinte și un mentor: moartea lui a fost o lovitură teribilă. La scurt timp după aceasta, Dinu a decis să se mute la Rangoon.

Mijlocul anilor ’50 a fost o perioadă relativ liniștită pentru Birmania. Revoltele încetaseră, iar țara era o democrație funcțională. U Thiha Saw devenise redactorul unuia dintre cele mai importante ziare de limbă birmană și se bucura de o influentă considerabilă la Rangoon.

Odată ajuns în oraș, Dinu s-a dus să-și vadă vechiul prieten: din băiatul înalt și subțire de altădată, se transformase într-un bărbat solid, cu înfățișare autoritară. Purta *longyi*-uri colorate și cămăși largi și, aproape invariabil, avea o pipă în mână. La oferit lui Dinu un post de fotograf la ziar. Mai târziu, când Dinu a găsit un spațiu potrivit pentru un studio foto, U Thiha Saw i-a împrumutat bani ca să-l cumpere.

Unii dintre cei mai celebri fotografi din Rangoonul antebelic erau japonezi. Mulți își închiseseră studiourile și vânduseră aparatura la prețuri de nimic. În anii petrecuți la Loikaw, Dinu se specializase în repararea și restaurarea echipamentelor fotografice vechi, așa că a reușit să-și deschidă studioul fără mari cheltuieli.

U Thiha Saw a fost unul dintre primii lui vizitatori. A examinat studioul cu o figură satisfăcută.

— Frumos, foarte frumos, a zis trăgând din pipă. Dar n-ai uitat nimic?

— Ce?

— Să-ți pui o firmă. Trebuie să-ți numești cumva studioul.

— Nu m-am gândit la un nume, a spus Dinu privind în j ur.

Oriunde se uita, vedea sticlă: fotografii înrămate, blaturi, lentile foto.

— Palatul de Cristal, a zis deodată. Așa o să-i spun…

— De ce?

— Era expresia preferată a mamei. Ceva ce spunea pe vremuri…

Numele a prins, și, în scurt timp, lui Dinu i s-a dus faima. A Patra Prințesă locuia pe atunci la Rangoon. Soțul ei era artist. Amândoi veneau frecvent la Palatul de Cristal. În scurt timp, Dinu nu mai putea face față numărului mare de comenzi. S-a interesat de un asistent, iar U Thiha Saw i-a recomandat o rudă de-a lui, o tânără care căuta o slujbă cu jumătate de

normă. Aceasta era nimeni alta decât Ma Thin Thin Aye, tânăra care-i oferise adăpost lui Dinu în 1942, când trecuse prin Rangoon. Acum avea în jur de douăzeci și cinci de ani și era studentă la Universitatea din Rangoon. Se documenta despre literatura birmană, lucrând la o disertație despre Cronicile Palatului de Cristal, o celebră istorie din secolul al XIX-lea, scrisă în timpul domniei regelui Bodawpaya, un strămoș al regelui Thebaw. Pentru că numele studioului lui Dinu i s-a părut o coincidență norocoasă, Ma Thin Thin Aye a acceptat să se angajeze la el.

Era o femeie suplă, minionă și grațioasă în mișcări. În fiecare zi, la ora patru după-amiaza, trecea prin fața farmaciei și intra pe ușa de lemn care ducea la Palatul de Cristal. De afară, îl striga pe Dinu – „U Tun Pe!“ – ca să-l anunțe că venise. La șapte și jumătate, ea și Dinu închideau studioul: ea pleca acasă, el încuia totul și urca în camera lui.

După câteva săptămâni, Dinu a descoperit că Ma Thin Thin Aye nu-și dedica diminețile doar cercetării. Era și scriitoare. La Rangoon exista o cultură înfloritoare, susținută de mici reviste literare. Una dintre acestea îi publicase câteva povestiri.

Dinu le-a căutat și a rămas surprins. Avea un stil original; folosea limba birmană în moduri noi, îmbinând clasicismul cu vorbirea populară. Îl impresionau bogăția aluziilor, iscusința cu care folosea dialectele, intensitatea cu care își descria personajele. Era evident că Ma Thin Thin Aye reușise cam tot ce visase și el la un moment dat – aspirații date de mult uitării.

Ușor intimidat de talentul ei, Dinu nu îndrăznea să-și mărturisească admirația, așa că a început s-o tachineze în stilul lui bonom și sacadat.

— În povestirea aceea, i-a zis, despre strada pe care locuiești… spui că oamenii de-acolo vin de peste tot… și de la mare, și de la munte… Dar în text toată lumea vorbește birmana. Cum e posibil?

Comentariul lui n-a descurajat-o deloc.

— În cartierul meu, a răspuns ea, în fiecare casă se vorbește altă limbă. Am încredere că cititorii mei își imaginează ce se aude în acele case. Altminteri, n-aș putea să scriu despre strada mea – și nu e rău să ai încredere în cititori.

— Dar uită-te la Birmania, a spus el, continuând să o tachineze. Suntem un mic univers… Uită-te la populațiile noastre… karen, kayah, kachin, shan, rakhin, wa, pa-o, chin, mon… N-ar fi frumos ca poveștile să includă

limba, dialectul fiecăreia? Cum ar fi ca cititorii să poată auzi vastitatea muzicii? Îți dai seama cât ar fi de surprinși…

— O aud, a răspuns Ma Thin Thin Aye. De ce crezi că n-o aud? Un cuvânt pe o pagină e precum coarda unui instrument. Cititorii mei își cântă muzica în minte, și pentru fiecare sună diferit.

În etapa aceea a vieții, fotografia nu mai reprezenta o pasiune pentru Dinu. Lucra în scop strict comercial, ocupându-se de portrete și developând negative. Era foarte minuțios, dar munca nu-i provoca o plăcere deosebită: se bucura că își poate câștiga existența de pe urma talentului său. Când oamenii îl întrebau de ce nu mai face fotografii în afara studioului, le spunea că și-a pierdut abilitatea de a privi; din lipsă de exercițiu, îi slăbise vederea.

Rareori arăta fotografiile pe care le considera adevăratele lui realizări. Erau oricum foarte puține. Primele poze și negative se pierduseră în incendiul care mistuise casa din Kemendine; cele făcute în Malaya rămăseseră la Morningside. Tot ce-i rămăsese erau câteva fotografii făcute la Loikaw cu mama lui, cu Doh Say și cu Raymond și familiile lor. Pe câteva dintre acestea le înrămase și le expusese în apartamentul lui. Evita s-o invite pe Ma Thin Thin Aye ca să i le arate. Era atât de tânără – cu cel puțin zece ani mai mică decât el – și nu voia să-i facă o impresie proastă.

A trecut un an, și în fiecare zi Ma Thin Thin Aye intra și ieșea din studio pe ușa care dădea în stradă.

— U Tun Pe, i-a spus într-o zi, știi ce mi se pare cel mai greu când scriu?

— Ce?

— Momentul în care trebuie să pătrund într-o casă.

Dinu s-a încruntat.

— Cum așa? De ce?

Tânăra își frângea mâinile în poală, exact ca o studentă serioasă ce era.

— E foarte greu, a zis. Poate ție ți se pare un lucru mărunt. Dar eu cred că ăsta-i momentul care face diferența dintre scrierea clasică și cea modernă.

— Nu m-aș fi așteptat… De ce spui asta?

— În scrierile clasice, totul se petrece afară, pe străzi, în piețe, pe câmpuri de bătălie, în palate și grădini, locuri pe care oricine și le poate imagina.

— Și tu nu scrii așa?

— Nu, a râs tânăra. Până în ziua de azi, chiar dacă o fac doar mintal, nimic nu mi se pare mai greu decât să intru într-o casă și să-i violez intimitatea.

Chiar dacă totul se întâmplă în capul meu, mi-e teamă, simt un fel de groază, și atunci știu că trebuie să merg mai departe, să trec pragul și să intru în casă.

Dinu a dat aprobator din cap fără să spună nimic, însă cuvintele ei i-au rămas în minte. Într-o zi, a cumpărat *biryani* de pe Mughal Street și-a invitat-o în camera lui.

Peste câteva luni s-au căsătorit. Au avut o ceremonie discretă, cu foarte puțini invitați. După aceea, Ma Thin Thin Aye s-a mutat în apartamentul cu două camere al lui Dinu și și-a ales un cotlon unde să-și instaleze biroul. A început să predea literatura la universitate. După-amiaza, îl ajuta în studio. Erau fericiți în lumea lor micuță și retrasă. Nu păreau să sufere din cauză că nu aveau un copil. Ma Thin Thin Aye a devenit cunoscută chiar și în afara cercurilor literare. Făcea parte din grupul select al scriitorilor birmani frecvent invitați la festivalurile din tară.

Într-o dimineață, Daw Thin Thin Aye făcea pregătire cu un student foarte promițător, când a auzit o împușcătură în apropiere. S-a dus la fereastră și a văzut sute de tineri și tinere alergând pe stradă, unii dintre ei plini de sânge.

Studentul a tras-o de la geam și s-au ascuns sub birou. Peste câteva ore i-a găsit un coleg al lui Daw Thin Thin Aye. Au aflat că avusese loc o lovitură de stat. Generalul Ne Win preluase puterea. Zeci de studenți fuseseră împușcați chiar în incinta universității.

Nici Dinu, nici Daw Thin Thin Aye nu fuseseră vreodată direct implicați în politică. După lovitura de stat s-au ținut departe de lume, așteptând să se liniștească situația. Abia după multi ani au înțeles că nu vor scăpa prea curând de furtuna deja iscată.

U Thiha Saw a fost arestat și ziarul, închis. Generalul Ne Win, noul dictator, a început să se joace cu moneda națională. Bancnotele s-au devalorizat peste noapte, milioane de kyat devenind maculatură. Mii dintre cei mai strălucіți tineri ai țării au fugit prin sate. Revoltele s-au înmulțit și au luat amploare. Raymond și câteva sute dintre adepții lui s-au ascuns. În est, la granița cu Thailanda, insurgenții au denumit teritoriile aflate sub controlul lor Kwathoolei, Statul Liber Karen, cu capitala în orașul Manerplaw.

Cu fiecare an care trecea, generalii deveneau mai puternici, iar țara, mai vulnerabilă: armata era ca un parazit care se hrănea cu sângele gazdei lui. U

Thiha Saw a murit în penitenciarul din Insein, în circumstanțe neelucidate. Trupul i-a fost adus acasă prezentând semne de tortură, iar familiei i s-a interzis să-i facă o înmormântare publică. S-a instituit un nou regim de cenzură, pe fundațiile sistemului lăsat în urmă de vechiul guvern imperial. Toate cărțile și revistele trebuiau aduse la Consiliul de Control al Presei, spre a fi analizate de o armată de căpitani și maiori.

Într-o zi, Daw Thin Thin Aye a primit ordin să se prezinte la biroul Consiliului de Control. Era o clădire simplă, ca o școală, cu holuri lungi care miroseau a toalete și dezinfectant. S-a dus la un birou cu ușă furniruită și-a așteptat câteva ore pe o băncuță. Într-un final, când au invitat-o să intre, s-a trezit în fața unui ofițer care nu părea să aibă nici treizeci de ani. Pe masa de lucru avea manuscrisul uneia dintre povestirile ei. Ținea mâinile în poală și părea să se joace cu ceva – Daw Thin Thin Aye nu-și dădea seama cu ce anume.

A rămas în picioare, lângă birou, frământându-și tivul bluzei. Bărbatul n-a invitat-o să ia loc. A măsurat-o din cap până-n picioare, apoi a arătat cu un deget spre manuscris.

— De ce l-ai trimis aici?

— Așa mi s-a spus, a răspuns ea calm. Așa cere legea.

— Legea se referă la scriitori, a zis bărbatul, nu la cei ca tine.

— Cum adică?

— Habar n-ai să scrii în birmană. Uite câte greșeli ai făcut.

Daw Thin Thin Aye s-a uitat la manuscris și a văzut că era plin de corecturi cu cerneală roșie, precum caietul unui școlar slab.

— Am pierdut o grămadă de timp să corectez asta, i-a reproșat bărbatul. Nu-i treaba mea să vă învăț să scrieți.

S-a ridicat de pe scaun, și Daw Thin Thin Aye a văzut că ținea în mână o crosă de golf. Abia atunci a observat că toată camera era plină de echipamente de golf – șepci, mingi, crose. Ofițerul a pus mâna pe manuscrisul ei și l-a făcut mototol, apoi l-a aruncat jos, între picioarele lui. A făcut mai mulți pași mici, legănând capul crosei înainte și înapoi. În cele din urmă a lovit, și cocoloșul de hârtie a zburat în celălalt capăt al camerei. A rămas în poziție de lovire câteva secunde, admirându-și opera – genunchiul îndoit, piciorul încordat.

— Adună-l de jos, a spus apoi, întorcându-se spre Daw Thin Thin Aye. Îl iei acasă și-l studiezi bine. Să nu ne mai trimiți nimic până când nu înveți

să scrii corect în birmană.

În autobuz, la întoarcerea acasă, Daw Thin Thin Aye a netezit foile una câte una. Vocabularul corectorului, a observat ea, era de nivelul unui copil; era aproape analfabet. Tăiase tot ce nu înțelesese – calambururi, aluzii, arhaisme.

A renunțat să mai scrie. Nu putea publica nimic fără avizul consiliului. Scrisul era complicat chiar și atunci când nu se confrunta cu asemenea probleme. Gândul unei noi întâlniri ca aceasta îi tăia elanul de a mai petrece atâtea ore la birou.

Ziarele erau pline de critici tăioase la adresa imperialismului. Din cauza imperialiștilor, Birmania era nevoită să se rupă de restul lumii; țara trebuia apărată de ideile neocolonialiste și de agresiunea străină.

Discursurile acestea îl dezgustau pe Dinu. Într-o zi, i-a spus soției lui:

— Uită-te la brutele astea, cum se folosesc de trecut ca să justifice prezentul, când ei înșiși sunt mult mai răi decât colonialiștii; pe vremuri, măcar, aveai voie să scrii și să citești.

Daw Thin Thin Aye a zâmbit, clătinând mustrător din cap.

— E urât să te folosești de trecut ca să justifici prezentul, dar la fel de urât e să te folosești de prezent ca să justifici trecutul. Crede-mă, sunt destui care fac asta, doar că pe aceia nu trebuie să-i suportăm.

Viața lor a intrat într-un fel de liniște letargică: erau ca niște plante cu rădăcinile tăiate, ca să poată fi ținute în ghivece micuțe. Comunicau cu foarte puține persoane și erau mereu atenți ce spun, chiar și în prezența prietenilor. Au devenit anchilozați odată cu vârsta, atât la exterior, cât și la interior: umblau dintr-o cameră în alta cu încetineala oamenilor care se tem să nu dărâme ceva.

Dar în jurul lor nu era liniște. Se pregăteau schimbări pe care nici nu le bănuiau. Trăiau atât de izolați, încât n-au simțit primele cutremure de sub vulcan. Când s-a produs erupția, i-a luat prin surprindere.

A început tot de la o nebunie a generalului, altă jonglerie cu moneda națională. De data asta însă, oamenii n-au suportat să vadă că se alege praful de economiile lor de-o viață. Au început protestele, întâi discrete și ezitante. La un moment dat, a avut loc o altercație într-o ceainărie din incinta universității, un incident minor și aparent inofensiv. Dar clasele s-au golit deodată, studenții au ieșit pe străzi; au ieșit la iveală lideri și au apărut organizații cu o viteză uluitoare.

Într-o zi, Daw Thin Thin Aye a ajuns la o întrunire. A mers cu forța, la insistențele studenților ei. După aceea, i-a ajutat să scrie un pamflet. Îi tremura mâna când a apucat stiloul – și-a reamintit de întâlnirea din biroul cenzorului. Dar, în timp ce scria, s-a întâmplat un lucru ciudat. Cu fiecare propoziție, își vedea paginile mototolite revenind la viață, ridicându-se de pe podea și lovind crosa de golf, aruncând-o din mâinile maiorului.

A început să participe la întruniri în tot orașul. A încercat să-l convingă și pe Dinu, dar n-a reușit. Într-o zi, s-a aflat că vine un orator nou: persoana urma să se adreseze unui public imens, în apropiere de Shwe Dagon – o chema Aung San Suu Kyi și era fiica vechii cunoștințe din facultate a lui Dinu, generalul Aung San.

Dinu avea șaptezeci și patru de ani pe atunci; cu vârsta, i se anchilozase piciorul drept și se deplasa cu greutate, dar numele acela nou parcă i-a redat vigoarea. S-a dus la întrunire, și din momentul acela n-a mai putut sta acasă. A început să facă fotografii; lua aparatul cu el peste tot și a realizat un pictorial al mișcării în perioada cea mai efervescentă și mai voioasă.

Pe 8 august 1988, Dinu s-a trezit cu o febră ușoară. Daw Thin Thin Aye i-a pregătit ceva de mâncare și i-a spus să stea în pat. Era un marș important în oraș în ziua aceea, așa că ea a plecat dis-de-dimineață. Trei sau patru ore mai târziu, Dinu a auzit focuri de armă în depărtare. Cum se simțea prea rău ca să iasă din casă, a rămas să aștepte întoarcerea soției. Spre finalul după-amiezii, a bătut cineva la ușă. A coborât cu greu din pat și s-a dus să deschidă.

Pe scări erau trei sau patru polițiști în uniforme. În spatele lor stăteau câțiva bărbați îmbrăcați în *longyi*-uri și haine civile.

— Ce doriți? a întrebat Dinu.

Au trecut cu forța pe lângă el și-au intrat în casă. Dinu îi privea neputincios cum scotocesc prin dulapuri, răvășindu-le lucrurile. La un moment dat, unul dintre bărbații în civil a arătat spre o fotografie înrămată care-l înfățișă pe Raymond. S-au adunat toți în jurul lui și-au început să șușotească.

Un polițist a venit la Dinu cu fotografia în mână.

— Îl cunoști pe acest individ?

— Da.

— Știi cine e?

— Știu cum îl cheamă, a spus Dinu, alegându-și cu grijă cuvintele.

— Știi că e liderul unei rebeliuni? Știai că e unul dintre cei mai căutați teroriști din țară?

— Nu, a răspuns Dinu prudent.

— Nu contează. Trebuie să vii cu noi.

— Nu pot acum. Sunt bolnav și aștept să vină soția acasă.

— Nu-ți face griji pentru ea, a zis bărbatul în uniformă. E deja la adăpost.

PATRUZECI ȘI ȘAPTE

În ultima zi petrecută de Jaya la Yangon, Dinu a promis că o duce pe University Avenue, numărul 38, ca să asiste la o întrunire publică acasă la Aung San Suu Kyi.

Anul 1996 era al șaselea de când Aung San Suu Kyi se afla în arest la domiciliu. Deși privată de libertate, locuința ei era încă centrul vieții politice a orașului. De două ori pe săptămână, sâmbăta și duminica, ținea o întrunire la ea acasă: oamenii se adunau afară, iar ea li se adresa de la poartă. Întrunirile acestea deveniseră un fel de pelerinaje. Domnea liniștea peste Rangoon în după-amiezile de weekend, când mii de oameni din toată țara veneau s-o asculte pe disidentă.

Dinu s-a dus s-o ia pe Jaya de la hotel. L-a adus un prieten cu mașina, o Skoda din 1954, fabricată în Cehia. Mașina scotea sunete hodorogite. Când a urcat în ea, Jaya a observat că toate portierele erau de culori diferite și inexplicabil de strâmbe, ca și când cineva le modelase cu barosul.

— Ciudată mașină, a remarcat ea.

Dinu a râs.

— Da, e alcătuită din bucăți de la alte mașini. Capota e de la o Ohta japoneză… una dintre portiere e de la o Volga… E o minune că încă funcționează.

Pârâielile Skodei răsunau pe străzi când treceau. Era o liniște stranie în centrul orașului, mai pustiu decât îl văzuse Jaya vreodată. Dar, cu cât avansau spre nord, cu atât se aglomera traficul: erau mașini, autobuze, camioane mici. Ajunși la un bulevard lat și umbros, mărginit de vile impozante, au parcat la distanță și s-au alăturat sutelor de oameni care mergeau pe stradă.

S-au oprit la o casă cu gard verde și galben. Afară se strânsese o mulțime

impresionantă. Nu se vedea mai nimic din interior: casa era amplasată departe de stradă și înconjurată de bambuși înalți. Porțile erau din metal, cu țepușe pe toată partea de sus. Se strânseseră în jur de zece mii de oameni, dintre care cei mai mulți așteptau răbdători așezați pe peticele de iarbă care mărgineau bulevardul. Polițiști și voluntari degajau strada, astfel că mașinile puteau circula încet, dar constant.

Voluntarii purtau cămăși portocalii și *longyi*-uri verzi, acelea fiind culorile mișcării democratice, după cum a aflat Jaya. Mulți dintre voluntari îl cunoșteau pe Dinu. L-au îndrumat spre un spațiu destul de aproape de porți. Aveau vedere bună de acolo, și Jaya s-a uitat îndelung la oamenii din jur: erau mulți studenți și destui călugări budiști, precum și călugărițe, dar majoritatea păreau oameni de rând. Vedeai numeroase femei, multe dintre ele însoțite de copii. Atmosfera era trepidantă, dar nu tensionată; vânzătorii de mâncare se strecurau prin mulțime cu băuturi și gustări.

Dinu a înghiontit-o pe Jaya și i-a atras atenția către un fotograf și doi bărbați cu ochelari de soare cu rame metalice.

— SIA, i-a spus chicotind. Serviciul de Informații al Armatei. Filmează totul și duc înregistrarea la sediu. Mâine, șefii lor se vor uita pe filmare.

Jaya a remarcat că erau mulți indieni în puhoiul de oameni.

— Așa e, și fii sigură că n-ai trecut neobservată de ochii regimului… Ziarele oficiale numesc mereu aceste întruniri „adunări ale dușmanilor indieni”, a râs Dinu.

Deodată, s-a stârnit agitație.

— Uite-o pe Aung San Suu Kyi, a spus Dinu.

A apărut o femeie zveltă, cu trăsături delicate. Abia i se vedea capul pe deasupra porții. Avea părul negru, prins în coadă la baza gâtului. Purta flori albe în păr și era incredibil de frumoasă.

A salutat mulțimea cu o fluturare a mâinii și a început să vorbească. Se adresa în birmană, așa că Jaya nu înțelegea ce spune. Dar stilul era complet diferit de tot ce auzise vreodată. Aung San Suu Kyi râdea frecvent și avea o vioiciune electrizantă.

„Râsul e farmecul ei“, s-a gândit Jaya. Auzea ecouri ale râsetelor ei peste tot, în mulțime. În ciuda prezenței agenților secreți, atmosfera nu era încordată ori neliniștită. Domnea o voioșie care contrasta puternic cu amorțeala orașului. Jaya înțelegea de ce atât de mulți oameni își puseseră nădejdea în Aung San Suu Kyi; ea însăși ar fi fost în stare să facă orice i-ar

fi cerut în momentul acela, fiindcă era imposibil să te uiți la femeia aceea și să nu o adori.

Împreună cu Dinu, s-a întors la Skoda fără să scoată o vorbă. Odată urcați în mașină, Dinu a spus:

— E ciudat… L-am cunoscut pe tatăl ei… Am cunoscut atâția care au fost implicați în politică… oameni care acum sunt considerați eroi… Dar ea e singurul lider în care-am crezut vreodată.

— De ce?

— Fiindcă e singura care pare să înțeleagă care e rolul politicii… sau care-ar trebui să fie… și că, dacă trebuie să te opui proastei guvernări și tiraniei, la fel trebuie procedat și în cazul politicii… și să nu-i permiți să distrugă tot ce înseamnă viață. Pentru mine, asta-i cea mai dureroasă umilință a condiției noastre – nu doar în Birmania, ci și în alte părți… faptul că politica a invadat totul, n-a cruțat nimic… religie, artă, familie… a pus stăpânire pe tot… și nu mai există scăpare… Și, cu toate astea, sunt niște lucruri atât de neînsemnate. Ea înțelege asta… doar ea… și ăsta-i motivul pentru care e mult mai apreciată decât orice politician.

— Dar, dacă e adevărat ce spui, nu-i e mult mai greu să reușească în calitate de politician?

Dinu a pufnit în râs.

— A reușit deja… după cum vezi. A smuls măștile de pe chipurile generalilor… le-a arătat până unde e dispusă să meargă… iar lucrul ăsta le-a îngrădit și lor libertatea… Îi obsedează fără încetare, în fiecare clipă… I-a lăsat fără cuvinte, fără discursuri. Nu se pot apăra de ea decât numind-o imperialistă… ceea ce e ridicol… ținând cont că ei sunt cei care profită de vechile legi imperiale ca să rămână la putere. Adevărul e că au pierdut, și o știu și ei foarte bine… De-asta sunt atât de disperați… pentru că știu că în curând nu vor avea unde să se mai ascundă… că e doar o chestiune de timp până când vor fi trași la răspundere pentru faptele lor.

PATRUZECI ȘI OPT

Dinu a venit la hotelul Jayei ca s-o conducă la aeroport. Pe drum, în Skoda, i-a spus:

— Ai stat aici șapte zile și n-am vorbit deloc despre tata.

— Ai dreptate, a zis Jaya cu un sentiment de vinovăție.

— Povestește-mi despre ultimele zile din viața lui. Ai fost lângă el?

— Da. Îmi amintesc totul foarte bine. Străbătușa mea, Uma, murise cu doar câteva zile înainte. Aveau aproape nouăzeci de ani, amândoi…

Muriseră la câteva săptămâni distanță unul de altul. Uma s-a dus prima: a murit în somn și Rajkumar a găsit-o fără suflare. Vestea a stârnit agitație: Uma a fost înmormântată cu onoruri, în prezența guvernatorului. Familia a fost dată la o parte discret.

Rajkumar a făcut infarct și-a murit o lună mai târziu. Pe cât de somptuoasă a fost înmormântarea Umei, pe atât a fost a lui de modestă. Câțiva prieteni de la templul birman i-au purtat trupul la crematoriu. După aceea, Bela și Jaya i-au dus cenușa la fluviu și Jaya a împrăștiat-o în apă.

— Mi-am adus aminte cum spunea mereu că, pentru el, Gangele nu se va compara niciodată cu Irrawaddy.

Jaya s-a uitat la Dinu și a văzut că lacrimile îi șiroiau pe chipul zbârcit. L-a luat de mână.

— Tu mi-ai cerut să-ți povestesc, și adevărul e că ce ți-am spus e destul de diferit de ce-mi amintesc.

— Ce-ți amintești?

— O poveste pe care mi-a zis-o fiul meu.

— Fiul tău? Nu știam că ai un copil.

— Am. E mare acum. Trăiește în America de câțiva ani.

— Și care e povestea pe care ți-a spus-o?

Eram foarte mică, să fi avut patru sau cinci ani. Lankasuka era și casa mea; locuiam la etaj, cu mama și străbătușa mea, Bela. Rajkumar locuia la parter, în apartamentul Umei, într-o cămăruță de lângă bucătărie. Dimineața, imediat ce mă trezeam, coboram la el.

În dimineața aceea, când am intrat în camera lui Rajkumar, am observat că patul era neatins. Îngrijorată, m-am dus repede în camera Umei și i-am spus că a dispărut străbunicul.

Deși Rajkumar trăia de peste douăzeci de ani în apartamentul Umei, nu existaseră niciodată bănuieli cu privire la relația dintre ei. Se subînțelegea că legătura lor era una pur caritabilă, bazată pe afecțiunea pe care Uma i-o purta lui Dolly. Uma era binefăcătoarea; el, un refugiat sărac lipit pământului. Prezența lui în casă n-a compromis în vreun fel reputația Umei

de femeie de o sobrietate glacială și de văduvă care și-a plâns soțul mai bine de o jumătate de veac.

Topografia apartamentului Umei reflecta relația lor. Uma dormea în dormitorul mare, cu vedere la parc; dormitorul lui Rajkumar era o fostă cămară, lângă bucătărie. Doar după-amiaza avea voie în camera ei, și atunci stătea mereu în același loc – un divan mare, înconjurat de perne. Au trăit așa timp de douăzeci de ani.

Dar în dimineața aceea, când am intrat în camera Umei, am rămas surprins să-l găsesc pe Rajkumar în patul ei. Dormeau duși, acoperiți cu un cearșaf subțire. Păreau liniștiți și foarte obosiți, ca și când se odihneau după un mare efort. Aveau capetele sprijinite pe mormanul de perne și gurile deschise. Era aceeași poziție pe care o foloseam în jocurile noastre când eram mici și o făceam pe morții: capul căzut pe spate, gura căscată, limba ieșită printre buze. Era și normal să mă deruteze.

— Ați murit? am strigat.

S-au trezit și s-au uitat la mine cu ochii mijiți. Amândoi erau miopi, așa că s-au apucat să pipăie prin pat și să răstoarne pernele în căutarea ochelarilor. Din cauza agitației, cearșaful care-i acoperea a alunecat, îngăduindu-mi să văd că erau dezbrăcați. Uma avea pielea catifelată și acoperită cu o rețea de vergeturi fine; părul alb de pe corpul lui Rajkumar crea un efect surprinzător de eleganță în contrast cu pielea lui negricioasă.

— Hei! am exclamat năucită. Sunteți în pielea goală…

Și-au găsit ochelarii și-au tras cearșaful la loc. Uma a scos o explozie de bolboroseli. Ținea buzele ciudat de țuguiate și, când m-am uitat mai bine, am observat că nici ea, nici Rajkumar n-aveau dinții în gură.

Eram fascinată de protezele dentare, ca orice copil, și știam unde o lasă Uma înainte să se culce: ca să n-o dărâme, era pusă într-un pahar cu apă, departe de pat.

Dorind s-o ajut, m-am dus după pahar, ca să-i cruț de rușinea de a coborî din pat dezbrăcați. Dar, când m-am uitat în pahar, erau două proteze acolo. Mai mult decât atât, se încâlciseră oarecum și fiecare intra în gura celeilalte, fiecare musca din dinții celeilalte.

Tot ca să-i ajut, am încercat să desfac cele două proteze. Dar Rajkumar și-a pierdut răbdarea și mi-a luat paharul din mână. Abia după ce și-a pus dinții în gură, a descoperit că proteza Umei se prinsese în a lui. Și atunci, cum stătea și se uita buimăcit la proteza rozalie care-i atârna din gură, s-a

întâmplat un lucru nemaipomenit – Uma s-a aplecat și a apucat cu gura proteza ei. Și-au lipit buzele și au închis ochii.

Era prima oară când vedeam un sărut. Pe vremea aceea, în India, astfel de comportamente erau interzise de cenzori nevăzuți, atât în film, cât și în viața reală. Deși nu știam că această îmbrățișare are o denumire, am simțit că, dacă mai rămâneam în camera aceea, violam o intimitate mai presus de înțelegerea mea. M- am furișat afară.

Ce-am văzut în dimineața aceea în dormitorul stră-strămătușii mele, Uma, rămâne până în ziua de azi cea mai tandră scenă la care am asistat vreodată, și, din ziua în care m-am apucat să scriu această carte – cartea pe care n-a scris-o mama –, am știut că așa se va termina totul.

NOTELE AUTORULUI

Sămânța acestei cărți a ajuns în India cu mult înainte să mă nasc eu, adusă de tatăl și unchiul meu, răposatul Jagat Chandra Datta din Rangoon și Moulmein – „Prințul", cum îi spuneau rudele. Dar nici tata, nici unchiul meu n-ar fi recunoscut roadele pe care le-am cules eu. Când am început să lucrez la carte, amintirile pe care mi le-au încredințat deveniseră încețoșate, supraviețuind deseori doar sub formă de expresii, stări sufletești și texturi. Încercând să scriu despre locuri și timpuri pe care le-am cunoscut indirect, m-am văzut nevoit să creez o lume paralelă, complet fictivă. Astfel, *Palatul de Cristal* este impropriu numit roman și declar fără nici o reținere că, în afară de regele Thebaw, regina Supayalat și fiicele lor, nici unul dintre personajele principale nu seamănă cu persoane reale, fie ele în viață sau decedate.

Poate că tocmai ambiguitatea a ceea ce încercam să-mi amintesc a născut în mine o dorință aproape obsesivă de a zugrăvi mediile personajelor mele cât mai minuțios cu putință. În cei cinci ani cât a durat să scriu *Palatul de Cristal,* am citit sute de cărți, memorii, jurnale de călătorie, dicționare geografice, articole și însemnări, publicate și nepublicate; am călătorit mii de kilometri, vizitând și revizitând, atât cât mi-a fost posibil, toate locurile care apar în acest roman. Am căutat zeci de persoane în India, Malaysia, Myanmar și Thailanda. În tot acest timp am strâns mari datorii de

recunoștință, genul de insolvență pe care o poți considera pe bună dreptate drept o formă de bogăție. Lista este atât de lungă, încât nu pot decât spera să le mulțumesc câtorva dintre cei fată de care am cele mai presante datorii.

Dintre oamenii care și-au făcut timp să discute cu mine în călătoriile mele din 1995, 1996, 1997 și 1999, țin în mod special să le mulțumesc următorilor. În Malaysia: Janaki Bai Devadasan, G. Anthony Samy, E.R. Samikannu, Anjali Suppiah, A.V. Pillai, A. Ponnusamy, R. Chinamma Rangaswamy, S.P. Velusamy; Lt. K.R. Das, Abraham Muttiah, F.R. Bhupalan, M.Y.B. Abbas, M. Gandhinathan, Eva Jenny Jothi, Nepal Mukherjee, N.G. Choudhury, V. Irulandy, S.P. Narayanswamy, S. Natarajan și Y.B. Tan Sri Dato K.R. Somasundaram de la National Land Finance Cooperative Society Ltd. Țin, de asemenea, să le mulțumesc lui D. Narain Samy și întregului personal de la Bukit Sidim Estate, pentru ospitalitatea pe care mi-au arătat-o. Dar cel mai îndatorat îi sunt ilustrei Puan Sri Janaki Athinagappan din Kuala Lumpur, care mi-a făcut cunoștință cu multi dintre cei menționați mai sus, și care, de-a lungul anilor, ne-a primit pe mine și familia mea în sânul familiei ei. În Singapore, le mulțumesc lui Elizabeth Choy, Ranjit Das, Bala Chandran, dr. N.C. Sengupta și, în special, prietenei mele, dr. Shirley Chew, care mi-a deschis multe uși în acel oraș. În Thailanda, pentru amabilitatea de a discuta cu mine, vreau să le mulțumesc următorilor: Pippa Curwen, U Aye Saung, Khun Kya Oo, Khun Kya Noo, Lyndell Barry, Sam Kalyani, Nyi Nyi Lwin, Abel Tweed, Aung Than Lay, Ma Thet Thet Lwin, Than Kyaw Htay, Oo Reh, Tony Khoon, David Saw Wah, Raymond Htoo, David Abel, Teddy Buri, și îndeosebi lui Ko Sunny (Mahinder Singh). De asemenea, U Tin Htun (E.C. Nanabawa) a făcut tot ce i-a stat în putință să mă ajute în timpul călătoriilor mele, și pentru asta îi sunt profund recunoscător.

În India, as vrea să mulțumesc următoarelor persoane: Aruna Chatterjee, col. Chatterjee, dr. Sugato Bose, cpt. Lakshmi Sahgal, gen. Lt. N. S. Bhagat, cpt. Khazan Singh, cpt. Shobha Ram Tokas, Shiv Singh, Hari Ram, mr. Devinder Nath Mohan, cpt. A. Yadav, Barin Das, Tarit Datta, Arabinda Datta și Derek Munro. Îi mulțumesc doamnei Ahona Ghosh, care mi-a permis să consult însemnările tatălui dumneaei despre evacuarea populației civile din Birmania în 1942. Îi sunt, de asemenea, îndatorat lui Nellie Casyab din Calcutta, supraviețuitoare a acestei evacuări, pe care istoricul Hugh Tinker o numește „Marșul uitat“ din 1941. Dumneaei m-a ajutat să

pătrund în lumea birmană și anglo-birmană din Calcutta și m-a pus în legătură cu alți câțiva supraviețuitori ai acelui calvar. Țin să-i mulțumesc lui Albert Piperno, alt supraviețuitor al evacuării, pentru efortul de a rememora bombardarea Rangoonului în ziua de 23 decembrie 1941. Îi sunt deosebit de îndatorat locotenent-colonelului Gurubakhsh Singh Dhillon, ultimul din „Trioul de la Red Fort“, care mi-a acordat o serie de întrevederi și mi-a relatat pe îndelete evenimentele din decembrie 1941. Îi mulțumesc, de asemenea, lui Peter Ward Fay, autor al „The Forgotten Army“, pentru generozitatea cu care mi-a împărtășit informații despre acea epocă.

Regret nespus că, de teama represaliilor la adresa celor implicați, nu le pot mulțumi nici prietenilor din Myanmar, nici compatrioților lor care au făcut efortul să discute cu mine, punându-și viețile în pericol. Sper că, dacă vreunul dintre ei va citi această carte, se vor recunoaște și vor înțelege cât de profund îndatorat îi sunt fiecăruia dintre ei.

Din păcate, circumstanțele îmi permit să-i mulțumesc doar uneia dintre persoanele din Yangon față de care am o imensă datorie: răposatului scriitor Mya Than Tint, pe care moartea prematură l-a smuls din ghearele unui regim a cărui opresiune a îndurat-o timp îndelungat, cu un eroism exemplar. Pentru mine, Mya Than Tint a fost un simbol al tăriei spiritului uman: deși l-am cunoscut fugitiv, viziunea sa despre literatură m-a schimbat enorm și m-a învățat multe. Toți cei care l-au cunoscut îi vor recunoaște imediat influența asupra acestei cărți.

În perioada când scriam *Palatul de Cristal* am pierdut un prieten apropiat: Raghubir Singh, fotograf, care mi-a fost mentor și profesor în tot ce ține de fotografie. Îmi pare nespus de rău că nu am apucat să-i mulțumesc pe măsură când încă era în viață. Nu o fac acum în speranța de a-mi îndrepta greșeala, ci pentru că vreau să rămână consemnată ca o datorie ce nu va putea fi niciodată plătită. Firește, nici unul dintre cei amintiți mai sus nu poartă nici o responsabilitate pentru conținutul acestei cărți, răspunderea fiind doar a mea.

Dintre sursele publicate, am o mare datorie față de monografia *Deposed King Thebaw of Burma in India, 1885-1916* (Bharatiya Vidya Series, Vol. 25, Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay 1967) de Walter A. Desai. În memoriile sale, *The Changing of Kings* (Peter Owen, Londra, 1985), Leslie Grass îl descrie pe Desai ca fiind „un istoric indian, bătrâior și liniștit, de la Universitatea din Rangoon îmi place să mi-l imaginez pe indianul „bătrâior

și liniștit“ trăind în India după pensionare, răsfoind arhivele din New Delhi și Bombay, ca un omagiu și o compensație aduse țării pe care a pierdut-o. Pentru mine, eforturile lui Desai de a regăsi urme ale acestei vieți anulate, în stilul său domol, rece și amănunțit, sunt o muncă impresionantă; confirmarea că fiecare viață lasă în urmă un ecou pe care doar cei care ascultă îl pot auzi.

Mare parte a călătoriilor și documentării pentru această carte au fost finanțate de *The New Yorker.* Le mulțumesc tuturor pentru sprijinul acordat și în special Tinei Brown, lui Bill Buford, Alice Quinn, Peter Canby și Liesl Schillinger. Le mulțumesc, de asemenea, Laurei Mc Phee, pentru sprijin și sfaturi, și vechiului meu prieten James Simpson, care a îmbogățit enorm această carte citind manuscrisul. Le mulțumesc editorilor mei, Susan Watt, Ravi Dayal, Kate Medina și Rukun Advani. Îi mulțumesc din suflet impresarului meu, Barney Karpfinger, care mi-a acordat timpul necesar să scriu și m-a sprijinit în cele mai dificile momente. Le sunt profund îndatorat soției mele, Debbie, pentru sprijinul statornic, și copiilor mei, Lila și Nayan, pentru răbdarea pe care mi-au arătat-o.

La final, vreau să-i mulțumesc cel mai mult tatălui meu, locotenent-colonel Shailendra Chandra Ghosh. A luptat în cel de-al Doilea Război Mondial ca ofițer în Regimentul 12 de Graniță, o unitate a armatei britanico-indiene. A făcut parte din Armata a 14-a a generalului Slim în timpul campaniei din Birmania din 1945 și a fost citat de două ori pentru merite deosebite: a fost unul dintre indienii „loiali“ aflați în tabăra adversă față de „trădătorii“ din Armata Națională Indiană. A murit în februarie 1998 și nu a văzut nici un fragment din manuscrisul meu. Abia după ce l-am pierdut, am înțeles cât de profund impregnată este această carte de experiențele lui, de vederile lui despre război și de firea lui introspectivă: *Palatul de Cristal* este dedicat memoriei lui.

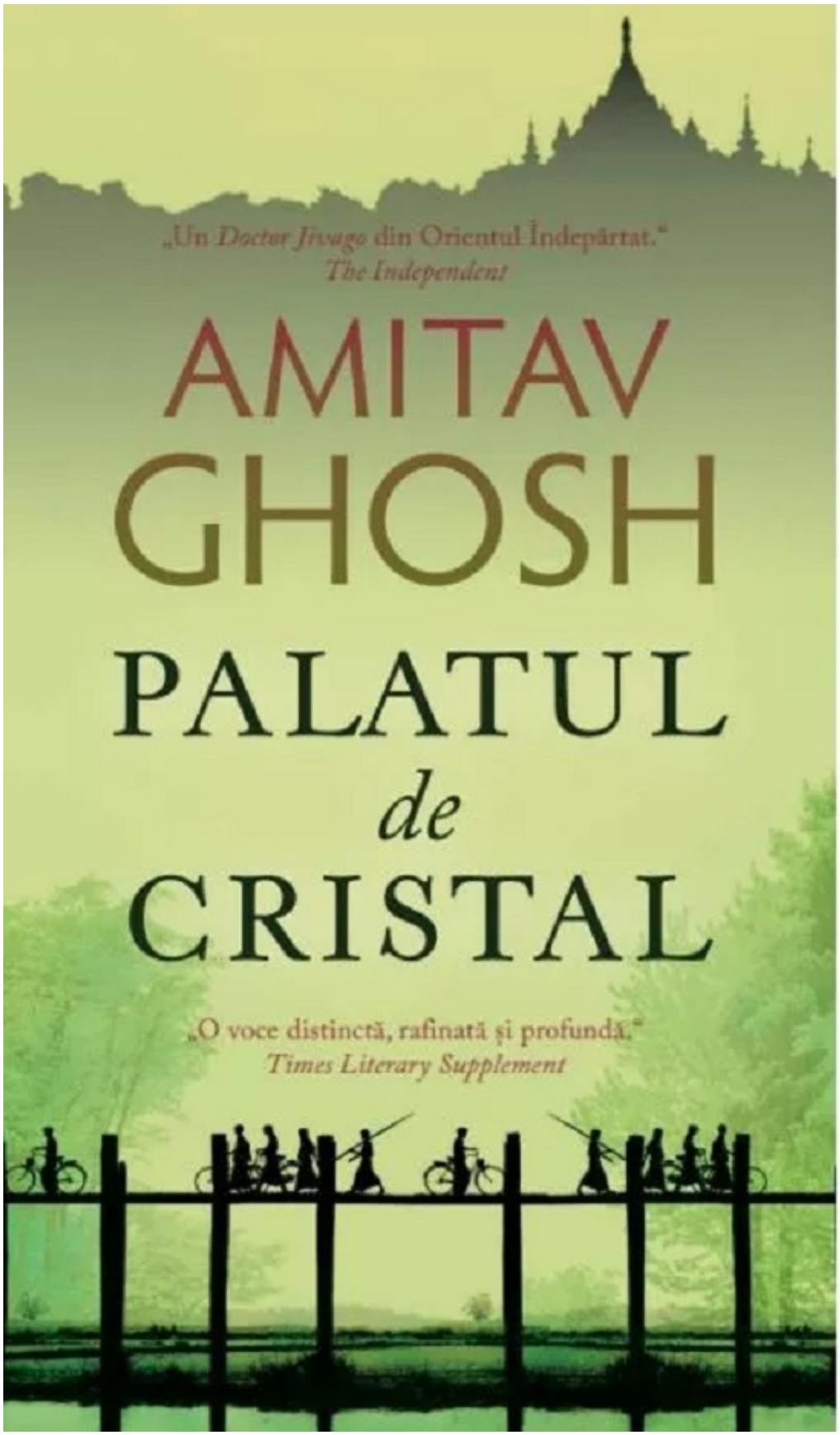

clasici contemporani LITERA